Radu Tudoran

VICTORIA NEÎNARIPATĂ

ROMAN

Editura Eminescu

RADU TUDORAN

VICTORIA NEÎNARIPATĂ

RADU TUDORAN

Sfîrşit de mileniu

4

VICTORIA NEÎNARIPATĂ

ROMAN

1985

Editura Eminescu

Bucureşti, Piaţa Scînteii 1

1

Abia acum bag de seamă că au trecut nouă ani de cînd am început să scriu cronica sfîrşitului acesta de mileniu, şi n-am izbutit să străbat decît două decenii, ale lumii şi ale mele. Am înfăţişat peste o sută de personaje, care toate au avut să-şi spună cuvîntul, şi ele au evoluat în sute de peisaje, însufleţind mii de situaţii, încît mă mir că eu însumi nu mă rătăcesc între ele. Dar urmaţi-mă cu încredere, mai am de spus istoria multor decenii, fără a-mi fi teamă că nu vom ajunge la ieşirea labirintului ; am cu mine firul Ariadnei. Nu că mi l-ar fi dat Ariadna însăşi, ca lui Tezeu, ingratul, pe care îl numesc aşa fiindcă în locul lui eu n-aş fi abandonat-o niciodată ; primul simţămînt care mi s-a născut puternic în suflet şi nu a slăbit cu anii a fost recunoştinţa, dublată de o tandreţe durabilă, cînd o datoram unei femei milostive cu mine.

Firul Ariadnei lipsindu-mi în forma lui din mitologie, este înlocuit în povestire prin însuşirea de a ţine minte locurile, oricîte, pe unde am trecut odată sau m-am dus numai cu gîndul. În memoria mea intră nu doar amintirile personale, ci ale tuturor celor întîlniţi în drum, fie că n-am schimbat cu ei nici o vorbă în afară de bună-ziua.

Începeam deceniul al treilea de viaţă, al patrulea în secolul nostru ; terminam colegiul domnului Pretoreanu şi mă pregăteam să dau examen la şcoala de aviaţie ; alt scop nu-mi găseam, nu-mi închipuiam că aş putea să trăiesc fără aripi, fără să zbor alevea printre norii unde fusesem de-atîtea ori cu gîndul în copilărie. La acea vîrstă a mea, lumea îşi începea un deceniu care avea să aducă

războiul, neimaginat atunci nici de cea mai pesimistă dintre Casandre, ci numai de un om care întrupa pe Mefisto, domnul Marin Pretoreanu. Ca fapte istorice demne de ținut minte, prințul Carol se întorsese din exil, avionul cu care trecuse peste Carpați zburase pe deasupra mea la începutul lui iunie, dar nu știam pe cine duce, și de-aș fi știut, nu dădeam importanță ; cît privește politica, mintea mea nu o socotea demnă de luat în seamă, mai mult mă interesa cum crește iarba.

Puțin mai tîrziu, pasagerul avionului era rege, l-am văzut fotografiat în culori, pe pagina întîi din *Realitatea Ilustrată*, în landou, pe Calea Victoriei, cu Nicolae Iorga în stînga. Nu țin minte deloc cum era îmbrăcat regele, poate nu-i țin minte nici chipul decît din suprapuneri ulterioare ; ochii mi-au rămas la Iorga, cu capul gol și cu un colan mai lung decît barba.

Cu un an mai înainte, în viața mea fusese Rita și Ibi, acum venise fata cofetarului. Cofetar e prea puțin spus, avea o fabrică de ciocolată renumită în toată țara. Nu știu cum își dăduse Palatul Regal învoirea ca tabletele lui de ciocolată să se numească „Regina Maria". Erau unele cît o inimioară, în staniol roșu, le vindeau țigănușii publicului care ieșea de la cinematografe, răsuna bulevardul de strigătele lor răgușite : „doi lei Regina Maria cu lapte !"... Pe deasupra, fabricantul avea vreo patruzeci de cofetării numai în București, în cartiere diferite, dar nu la periferie, un *lanț*, cum se spune astăzi. Una din ele se afla în Cotroceni, exact în fața străzii Carol Davila, al cărei nume a rămas neschimbat și în zilele noastre. Pe-acolo urcam în deal, la școala de aviație, în așteptarea zilei cînd începea examenul. Era o cofetărie micuță, dar foarte cochetă, numai cu un galantar și cu șase măsuțe, nu de marmură, după obișnuință, ci de lemn lăcuit galben. Serveau două fete, în halate vernil, cu emblema fabricii sub sînul stîng, un Z roșu ornamentat cu o ghirlandă de fir argintiu, care apărea și pe firmele cofetăriilor, de la numele patronului, numit Zaharescu. Pachetele de ciocolată mai mari, în hîrtie lucioasă, roșie ca focul, purtau iscălitura lui, în relief, cu litere de aur, cursive, terminate cu o buclă care apoi continua printr-o linie întoarsă pe dedesubt, ca o subliniere, și se unea cu inițiala, alcătuind un desen ușor să rămînă fixat pe retină, dovadă că îl mai țin minte și as-

tăzi. Prăjiturile veneau cu camioneta, de la un laborator al fabricii, cofetăria nu avea decît un mic oficiu în spatele galantarului, unde o femeie în halat cenuşiu spăla farfuriile, linguriţele şi paharele şi, din cînd în cînd, dădea cu mătura prin prăvălie. În sfîrşit, lîngă uşă era casa, un birouaş cu picioare subţiri, cu o maşină de înregistrat manuală, al cărei sertar se deschidea automat, în sunetul unui clopoţel, de fiecare dată cînd se învîrtea manivela. Am mai intrat în cîteva cofetării ale lanţului Zaharescu, erau decorate cu aceleaşi culori şi cu aceeaşi cochetărie, dar birouaşul casieriţei nu avea cele patru picioare subţirele, nepotrivite cu o asemenea mobilă, ci reprezenta un ţarc cu tăblii galbene, unde se pătrundea pe o uşiţă laterală; casieriţa părea închisă ca într-o cetate.

Pe casieriţa din Cotroceni o chema Zorina, nume inexistent între onomastici; îl sugerase moaşa, fiindcă fata se născuse în zorii zilei. Cînd am aflat că era fiica patronului, mi-am explicat şi arhitectura biroului; fusese dorinţa fetei, ca să i se vadă picioarele. Fără a se gîndi la intenţie, tatăl ei, un om sobru dar cu firea labilă, nu socotise cu cale să o refuze. La orice masă te-ai fi aşezat, picioarele se vedeau de la genunchi în jos, de sub marginea halatului, bine fuselate şi drepte, ca picioarele biroului, dar bineînţeles cu viaţă feminină în ele, şi fata ştia cum să le ţină ca niciodată să nu aibă o poziţie inestetică.

Examenul se tot amîna, din motive necunoscute, ceea ce îmi mărea emoţia de la o zi la alta. În drumul spre şcoală, intram în cofetărie să beau un ceai cu fursecuri, deşi mi-ar fi prins mai bine o bucată de pîine cu unt şi brînză. Iar la prînz, cînd coboram, mă opream şi luam o prăjitură, la nimereală, pînă ce am înţeles că de fapt mă interesa fata, în toată alcătuirea ei, nu doar a picioarelor.

Sigur că după cîteva zile, a ajuns să mă remarce, aveam o figură înfrigurată şi îmi mişcam degetele pe tăblia mesei, cum aş fi scos acorduri nervoase dintr-o claviatură, ceea ce nu-i departe de adevăr, fiindcă în urechea mea se năştea un fel de muzică, mai degrabă iritantă decît melodioasă. Mă stăpîneam însă, nu izbeam ca în clape, ca să nu tulbur pe ceilalţi şi să nu zgîrii lacul măsuţei.

Fetei îi vedeam numai capul şi braţele, restul îl acoperea maşina de înregistrat, iar mai jos prezenţa ei fizică reînvia cu picioarele, frumos lipite unul de altul şi lipsite

de orice apărare. Nu pot spune că era frumoasă, dar avea ceva mai mult decît atîta, o drăgălășenie care ar fi înmuiat orice inimă : un obraz rotund, de păpușă, cu două palete de roz pe pomeții obrajilor, cu păr șaten, tuns prea scurt după mine, cu ochi banali, căprui, puțin decolorați, cu nasul mic, drept ca de pasăre, fragil și plin de freamăt, și o gură aproape prea mare, justificată poate de dinții albi și transparenți, ca porțelanul ; prin ei se iriza culoarea roză din cerul gurii. Poate aș fi văzut mai de mult că îmi arunca din cînd în cînd o privire, dacă ochii ei ar fi avut mai multă expresie. Desigur, o intriga apariția mea la ore regulate, și purtarea atît de reținută, căci niciodată nu o privisem în față ; n-avea de unde ști ce se petrecea cu sufletul meu în zilele acelea.

Mai remarcasem un client care venea zilnic, cam o dată cu mine ; aproape de regulă dădeam de el acolo sau îl întîlneam în ușă. Era un om de vîrstă mai mult decît mijlocie, poate ofițer scos la pensie, judecînd după mersul lui soldățesc și gesturile cam rigide. Deși în plin miez al verii, umbla cu un pardesiu de gabardină verzuie, care, nu știu cum, împreună cu întreaga lui înfățișare, îl făcea să semene cu un viezure. De fiecare dată cînd l-am văzut, a luat, în pachețel, o prăjiturică de un leu, nu mai mare decît fursecurile. Fiindcă nu se așeza la masă, plătea direct casieriței, cu care schimba cîteva vorbe amabile.

— Grozavă tîrguială ! spunea ea, de fiecare dată, învîrtind manivela aparatului și făcînd să apară cifra unu pe ferestruica din față.

Era probabil o bună negustoreasă, căci nu strîmba din nas, știind că adunînd leu cu leu se face averea; la început, tatăl ei nu avusese decît o cofetărie, pe Șoseaua Ștefan cel Mare, cam în dreptul halelor de astăzi.

— Îmi pare rău, domnișoară Zorina, răspunse el într-o zi, dar prăjitura pe care mi-aș da toți banii nu-i de vînzare !

Ea îl privi cu o stăruință nevinovată. M-am întrebat : „Face pe proasta, sau e proastă de-a binelea ?"

— Și care-i acea prăjitură ?

— Nu ghicești ?... Dumneata ! Ce poate să fie mai dulce !

Întregul ei obraz se făcu roz, ca pometii. Apoi, lăsîndu-şi în jos ochii parcă fără viaţă, bîigui, timidă, fără să arate cît era de măgulită :

— Mersi, domnule !

„E proastă !“ am conchis, evitînd să-i mai privesc picioarele.

În altă zi, clientul ca viezurele duse cu ea o convorbire mai lungă, sfîrşind prin a o întreba de vîrstă :

— Să ai douăzeci, douăzeci şi unu ?

— Nouăsprezece ! răspunse ea, neofensată, fiind în anii cînd fetelor le-ar plăcea să pară puţin mai mature.

— Nouăsprezece ? Dar bine te ţii, domnişoară !

— Mersi! răspunse fata, cu obrazul roz ca o bomboană.

Lăsînd la o parte neghiobia în sine a unor asemenea observaţii, remarca viezurelui ar fi avut o justificare, fiindcă fata putea fi luată drept o copilă, să nu fi avut pe faţă o oboseală prematură, cearcăne sub ochi, obrazul puţin tras, fruntea cam veştejită. Am înţeles şi de ce, aflînd că stătea în cofetărie, numărînd şi socotind banii, supraveghindu-le pe vînzătoare, ducînd conversaţii amabile cu clienţii cartierului, de la zece dimineaţa pînă la zece seara, cînd închidea prăvălia şi venea s-o ia duba care dimineaţa aducea prăjiturile, o maşină cam hîrbuită, pe ale cărei flancuri răpănoase scria, cu litere aurite : „Consumaţi ciocolata Zaharescu !“. Poate nu s-ar fi bucurat nici măcar de această înlesnire, taică-su ar fi lăsat-o să vină cu tramvaiul, să nu fi avut asupra ei, într-o geantă mare, de piele, încasările zilei ; acestea ajungeau uneori la treizeci de mii de lei, sîmbăta mai mult, uneori pînă la dublu. Ziarele erau pline de reclame, ca şi afişierele de pe stradă, geamurile tramvaielor şi chiar gardurile de la periferie : „Consumaţi ciocolata Zaharescu !“.

În cîteva seri, am pîndit-o numai fiindcă locuiam în apropiere, la un prieten, unde dormeam vreo patru colegi de şcoală, pe cîte o saltea pusă de-a dreptul pe duşumele. Altminteri, fata nu mă ispitea, aveam în suflet amintirea Ritei şi a Ibiei, şi nici Tania nu se topise cu totul ; imaginea ei, reînviată, îmi trezea uneori suspine în inimă. Zorina n-ar fi putut să rivalizeze cu nici una din ele.

Într-o seară, m-a zărit, deşi mergeam prin umbră, pe trotuarul de peste stradă, şi mi-a aruncat o privire surprinsă ; m-am simţit atît de ruşinat, să nu creadă că îi

ţinearn calea, încît a doua zi dimineaţa n-am mai intrat în cofetărie. Dealtfel, ar fi fost şi prea tîrziu, tocmai atunci începea, în sfîrşit, examenul, trebuia să fiu la şcoală înainte de ora opt, cînd se făcea apelul.

* * *

Nu aveam emoţii prea mari, eram sigur pe mine, învăţasem peste vară tot ce se cerea la examen şi ce neglijasem în şcoală, fiind în război cu profesorul de matematici. Era în primul an de algebră, pînă atunci îmi mersese bine, şi chiar algebra mă captivase la început, cînd aflasem principiile ei elementare. Dar s-a întîmplat ca la un extemporal, profesorul să mă prindă cu o formulă scrisă în palmă. Nici nu ştiu de ce o scrisesem, poate ca să mă supun obiceiului, să nu par eu mai înger ca alţii. Ca să nu dau exemple proaste, n-am să spun cum se copia la teze, ce metode ingenioase şi infailibile îşi imaginau unii : apăsau cu genunchiul o pîrghiuţă, fără să ia mîinile de pe bancă, pupitrul se deschidea ca de la sine, lăsînd să apară duzini şi duzini de fituici puse în ordine, că nu era greu să mergi cu ochiul de-a dreptul la cea potrivită. Profesorul supraveghea mîinile, nu privirea, pe care de altminteri cei eserciţi puteau s-o disimuleze cu uşurinţă, ca şi cum s-ar fi uitat în gol, să mediteze.

Formula mea nici măcar n-avea vreo legătură cu extemporalul, ceea ce ar fi fost o circumstanţă atenuantă, dar profesorul, cum a văzut-o, fiindcă nici nu mă gîndeam s-o ţin ascunsă, mi-a scăpat în obraz o palmă atît de puternică, încît mi s-a strîmbat gîtul şi a vuit clasa. Iar de atunci înainte, nu mi-a mai dat decît note între doi şi patru, încît greu puteam să iau un şapte spre sfîrşitul anului, ca să trec clasa.

E adevărat că profesorul nu-mi plăcuse din prima clipă, cînd intrase pe uşă, un om din cale-afară de înalt, o namilă, cu ochii ieşiţi din cap, ca de broască, şi roşii, plini de vinişoare plesnite. Ar fi trebuit să înţeleg de pe atunci că n-avea de trăit mulţi ani fericiţi, cum se spune, şi nici măcar nefericiţi, fiindcă s-a prăpădit repede, cu amîndouă picioarele cangrenate de o proastă circulaţie a sîngelui ; nu era de mirare, fuma o sută de ţigarete pe

[illegible] și [illegible] între ele, ceea ce nu era greu, se legau singure.

Așa am învățat prin algebră, cea elementară, desigur, și prin [illegible], având în față tot timpul chipul celor de [illegible] cu care discutam muzică și literatură. Barem [illegible] în spațiu, pe care nu puteam s-o văd în [illegible] de simplă și de firească, de parcă aș fi avut [illegible], mi s-a relevat dintr-o dată și m-a dus [illegible] în formă, unde nimic nu mai poate să urmeze [illegible] printr-o idee absurdă. Atunci mi se păreau [illegible] ființa plană, și nu-i de mirare, ea fiind [illegible] în viața oamenilor care, chiar dacă se mișcă [illegible] nu au habar să-și ignore a treia dimensiune.

Examenul începu însă nu cu vreuna din aceste științe, ci cu verificarea medicală : o vizită medicală simplă și puțin ridicolă, însă pentru mine neplăcută. Șeful comisiei era chiar medicul școlii care, înainte de război se ingrijea cu zel ca un candidat să nu aibă bătături la degetele picioarelor și carii dentare. Pe când un infirmier îmi întindea pleoapele pentru a vedea dacă nu aveam conjunctivită, am simțit în spatele meu chipul cuiva, chipul cu o bubuitură, care a fost [illegible]. Am rămas neclintit, fără nici o mișcare, pentru că mă simțeam cu natura, și nici una din [illegible] nu mi-am trecut frica, nici tremurul, nici timpul.

— E surd ! a exclamat în spatele meu medicul.

M-am întors brusc, roșu de indignare :

— Nu sînt surd, domnule !

— Atunci cum de n-ai auzit bubuitura ?

Trebuia în spatele meu un căpac de alamă ; am priceput cu mirare obiectul inexplicabil și am răspuns fără să-mi pierd firea :

— De auzit l-am auzit, dar nu mă sperii cu una, cu două.

— Așa ? ! a făcut medicul, neîncrezător. Ia vino încoace !

M-a întors cu spatele și mi-a șoptit la ureche :

— **Ridică mîna stîngă !**

Am ridicat-o. Apoi pe dreapta. Pe urmă m-a întrebat, sporind și mai mult glasul :

— **Cît fac trei ori trei ?**

Era cît pe ce să răspund rece, în bufoneră, fiindcă nu eram la examenul de aritmetică ; mi-ara stăpînit firea, de obicei nesupusă şi am răspuns cum se cuvine.

Cu dinţii terminasem, de asemeni cu pieptenele, mi-au controlat acuitatea vizuală, vedeam bine, pînă la ultimul rînd de litere, nu puteau să se mai lege de nimic, urma să-mi ia tensiunea arterială, partea cea mai grea şi mai decisivă a examenului. Ştiam dinainte, se vorbea cu îngrijorare, tensiunea cea mai bună era treisprezece şi jumătate, paisprezece se admitea cu indulgenţă, iar cu cincisprezece pleci să-ţi cauţi altă meserie. Toţi erau terminaţi, eram şi eu, şi regretam că mai înainte nu-mi măsurase cineva măcar o dată tensiunea arterială, ca să ştiu pe ce să mă bizui. Astfel că, aşezindu-mă pe marginea patului, îmi bătea inima de emoţie.

Spre a se înţelege mai clar cele ce urmează, şi mai ales spre a fi crezute, e bine să povestesc o întîmplare mult mai tîrzie, una din multe cîte aş putea să aleg, socotind ca cele pe deplin concludentă. După două decenii şi mai bine, cînd îmi făceam de mult un rost în viaţă, veneam cu automobilul de la Sinaia, unde fusesem în vizită la prieteni ; n-am uitat de cîte ori am spus că oamenii oraşelor vin la munte şi nu merg acolo decît ca să facă plăcere altcuiva. Era o dimineaţă de iunie, proaspătă şi rece, cu mireasmă udă, cădea o ploaie mărunţă, semn că nu avea să se termine repede. Mergeam atent, deşi cu gîndul în altă parte ; ar fi insemnat să mor de urît dacă nu trebuia cu îndîrjire, pe sub perdeaua de ploaie, spre o lume mai luminată. Un camion cu soldaţi a trecut pe lîngă mine, şi în clipa următoare sub maşină s-a auzit o detunătură, amortizată şi făcînd să mi se zguduiască volanul în mîini. Am strîns din dinţi şi am ţinut capul drept înainte, pînă ce, punînd frîna cu precauţie, ca să nu derapez pe pavaj, am oprit pe dreapta, fără nici o urmare precisă. Abia atunci am întors capul şi am văzut camionul, nu departe de mine, fiindcă pe vremea aceea se mergea cu viteza mult mai mică decît astăzi. Soldaţii se prăpădeau de rîs, deşi larma lor nesăbuită nu reuşise dacă nu intrasem în şanţul şoselei.

Am întors, nu cu gîndul să le cer socoteală, căci n-aş fi avut nici un martor ; voiam doar să mă lămuresc ce se întîmplase. Am văzut asfaltul pîrlit de flacără şi am găsit

n-avea nici o expresie.

— Vrei să fugi cu mine în lume?

pus banii în geantă, vreo douăzeci și cinci de mii, mi se pare, a umplut un săculeț cu pachete de ciocolată „Zaharescu", printre ele și doi pumni din cele ca o inimioară în staniol roșu, „Regina Maria cu lapte". Nu i-a mai rămas decît să-și pună pe umeri un pardesiu negru, pe care de obicei îl lăsa la prăvălie, fiind vară, pe urmă să încuie ușa și să vină la gardul Grădinii Botanice, unde o așteptam în umbră. N-a mai fost nevoie de nici o vorbă, nu puteam să plecăm la drum atunci, noaptea, nici să ne apropiem de gară, fiind primul loc unde ne-ar fi căutat poliția, odată ce i se dădea de veste, și nu trebuia mult timp pentru asta, duba venise, plecase și alarma era dată. N-aveam nici unde să înnoptăm, așa că am sărit gardul Grădinii Botanice, în locul unde atunci, ca și astăzi, erau colecțiile de trandafiri din toată lumea. Ne-am culcat într-o căpiță de fîn, făcută alături, tocmai se cosise iarba.

Cine n-a dormit niciodată într-o căpiță de fîn cosit proaspăt și nu-i cunoaște mirosul, făcut parcă din mii de flori amestecate, mai bine să nu citească rîndurile acestea, ca să nu rămînă cu prea multe regrete. Dar era lună și umezeală, nu-mi pasa de mine, Zorina în schimb a mirosit să tremure, pardesiul îl întinsese pe jos și n-avea pe ea decît halatul galben, cu emblema cofetăriei, așa puținele lucrări care se pun pe dedesubt vara. Am luat-o în brațe, frățește, să-i dau puțină căldură ; mirosea a vanilie, a coajă de portocală, nepotrivite în asemenea clipe, dar mai puternic era mirosul fînului, iar din spate, adierea nopții aducea mirosurile trandafirilor, dintre care cel mai puternic, dominîndu-le pe toate, era unul. Ciocolatosantos, cu petalele ca de catifea roșie, poate cel mai modest, dar cel mai neutilat dintre toate.

Ce-a urmat a fost cu totul pe neginduite, în furtuna mea descumpănită nu ar fi avut loc nici o dorință, o țineam în brațe și doar ne dădeam căldură unul altuia. Pînă ce am simțit că, deși pe jumătate goală, ea era mai fierbinte decît mine și mi s-a părut nedrept să mă feresc de căldura ei, ar fi fost păcat să se irosească. Așa că m-am lipit mai bine de ea, am strîns-o mai tare în brațe, fără să-mi dau seama că halatul i se ridicase de mult peste șolduri și era lipsită de orice apărare, decît o cîțpșoară subțire.

— Ai să mă ierți ? mi-a șoptit la ureche.

Ași nu se mai duc asemenea dialoguri, faptele fiind de mult subînțelese.

— Pentru ce să te iert ? am întrebat-o.

— Filmează nu sînt neprihănită.

Chiar așa a spus, e cuvîntul ei, eu nu l-am folosit niciodată.

Mi-am adus aminte, printr-o asociere lucidă, de gelozia lui Victor Hugo, de interogatoriile penibile la care o supunea pe o iubită de-a lui, Julieta, fostă model la un pictor de unde nu plecase la fel cum venise. Tocmai citisem amănuntele unei rubedenii a eroului, căruia îi dezvăluia, fără menajamente, slăbiciunile, cum o chinuia pe fată cu întrebările : „Povestește-mi tot ce-a fost !... Și de ce trebuia să fie ? Ți-a fost bine ? Nu ai măcar regrete ?"

Nu simțeam nici o gelozie, dimpotrivă, mi se lua o piatră de pe inimă, fiindcă nu eram în stare să mă încurc cu vreo răspundere. Și-apoi, e mult mai simplu pentru amîndoi așa. Am întrebat-o, numai din politețe, simțeam că vrea să se destăinuie :

— Cine a fost ?

— Un nemernic.

Glasul ei spunea cu totul altceva decît cuvintele, și-apoi nu limba multă-o pomenește plînsul.

— Dar l-ai iubit !

— Îl iubesc ! N-am să-l uit niciodată.

Am crezut-o, azi n-aș mai crede, am întîlnit prea multe inimi trîntite și consolate pe urmă cu ușurință.

— La mine nu-i nevoie să ții, am liniștit-o : te scutesc de orice. Dacă poți să te bucuri, cît mă bucur eu, merită să te zgîrii.

Prin finul cuvîntă, dăduserăm într-o tufă de trandafiri și ne zgîriasem, aveam brațul plin de sînge ; putea să țină încă vreo cîteva ore, la vreo următoare. A trecut timp pînă să-mi vie în fire și-o leg cu batista. În lumina lină, încărcată cu a înserării din stradă, ochii ei, atît de inexpresivi uneori, aveau o strălucire de ființă astrală. Am uitat ziua mea de naștere, nu m-am mai gîndit la șapca de aviator aruncată în Dîmbovița.

— De, mi-a răspuns ea, luminîndu-mi fața cu privirea ei întunecată, îmi este bine ! Nu credeam că o să se mai poată ; să-i dea Dumnezeu sănătate !

2

de vest, trenurile care mergeau spre Brașov intrau în gară de sud, se schimba locomotiva și plecau înapoi, cu ceaa înainte. Calea ferată de centură, astăzi în folosință curentă, fusese făcută pentru regele Carol întîiul, care de cînd cu revoluția din Pleistu nu mai voia să treacă prin gara orașului, ci mergea de-a dreptul la Sinaia, unde avea palatul de vară.

După două zile de mers o dată nopți d-amite sub cerul liber, eram ponosiți cu hainele pline de praf și de scaieți, cu părul vîlvîie, cu ochii înecheiați și duși în fundul capului. Zorina își purta pe ea pardesiul negru, cu tatăl nepotrivit la amiază cînd dogoarea asurzește dar nu putea să rămînă în halatul galben, cu emblema cofetăriei, cumpărată în toată țara. Un sergent de stradă a și pus ochii pe noi și ne-a ținut calea.

— Cine sînteți ? Actele !

N-aveam nici un act. Le lăsasem pe toate la cancelaria școlii, nu-mi mai ardea de ele. Zorina de asemeni n-avea nimic, decît geanta cu bani, atît de plină că abia putea s-o închidă. Sergentul a înhățat-o și, cum a deschis-o, pe fața lui a apărut un zîmbet de satisfacție.

— Vă să zică ne-am lămurit ! Veniți cu mine !

Îndată ne-am pomenit în biroul comisarului, cu feluriți colinceuri înșirați pe două rînduri. Descoperind banii din geantă, comisarul nu-a luat primii, se vedea cît de calo că erau mai ei mii, în neputrivire cu înfățișarea noastră. I-am spus cine sîntem, de unde venim dar ce folos, dacă nu puteam dovedi cu acte ?

— Dă-ți pardesiul jos ! i-a poruncit comisarul Zorinei. Ți-e frig cînd crapă lemnele de căldură ? Și ce-i halatul ăsta pe tine ?

Apoi a rămas agățat cu ochii la emblema cofetăriei.

— Am înțeles, e simplu ! Lucrezi la fabrica „Zaharescu" ! Banii i-ai moștenit de la mătușă-ta ?

În clipa următoare, învîrtita manivela telefonului. Iar după ce mai tîrziu, domnul Zaharescu venit cu Pardesiul negru, plin de praf ca o lucrătoare de țară, intră în biroul comisarului.

Faptele au decurs mult mai simplu și mai repede decît și-ar închipui cineva, dar nimeni n-ar crede. Precedîndu-l pe tatăl Zorinei, primul a intrat un ofițer în tunică albă, cu petlițe albastre, cu burta împinsă trufaș înainte. Sînt

ani cameni mindri de surplusurile lor corporale, care îl [illegible] să pară mai important și să aibă mai multă considerație în societate. Era un [illegible] bronz de viteaz antichității, cărnos la față, roșu în obraz, cu părul castaniu aiuri la frunte, cu o tandretă ștrengărească în ochi și în capete. I-am recunoscut grabnic sub veșmintele din [illegible] și, chiar de nu l-ar fi știut, [illegible] uniformul, care-l vădea în plinătate, în poziție de drepți, salutându-l cu glasul tremurat de emoție:

— Să trăiți, domnule colonel! La ordinele dumneavoastră!

Mândrul cu epoleții [illegible] regimentului de infanterie, care în Mă[illegible] domnea o [illegible] proverbială cu armata, [illegible] [illegible] [illegible]

urmă, dar știam că n-ar fi avut nici o putere, fiindcă ei dau socoteală.

Cu o vară mai [illegible] ; [illegible] [illegible] [illegible]

grămăjoară de varză și mă întrebam dacă nu cumva sub fiecare din ele era un gînduc de bucătărie.

La efect, am mîncat înghețată de zahăr ars, cred că de ciocolată erau acești cu toții. Pe drum de la laborator, înghețata se cam topise în frapieră, doamna Zaharescu s-a fîstîcit puțin: „Scuzați, dar pe căldura asta!..." Era într-adevăr foarte cald și nu-mi explicam de ce se făcea atît de frig noaptea. Cu fiecare amintire reînviată simțeam tot mai puternică dorința s-o iau pe Zorina în brațe; dacă ce se vedea în ochii ei, cred că nici eu nu dormeam atunci.

După masă, am mers la cinematograf, cu Zorina și cu trei din surori, care însă ne-au separat. I-au așezat la mijloc. Am văzut filmul vorbit „Sunny Boy", mai degrabă cîntat, că de dialog nici n-aș aduce vorba, nu se înțelegea nimic și îmi rîcîia urechile.

Tot nu aflasem ce aveau de gînd cu mine, eram liniștit doar că într-un fel mă socoteau ca făcînd parte din familie: seara m-au găzduit acolo, mi-au dat o odaie la etaj, cea mai îndepărtată de odaia Zorinei. Totuși, peste noapte, m-a strecurat la mine, poate cineva a simțit-o, dar s-a făcut că nu bagă de seamă, cum se făcea că nu văd gînduri de bucătărie și-i ascundeau sub varză căldă.

Deși avea un an mai puțin decît mine, deși nici ea nu era cu totul fără experiență, Zorina se prinsese mai mult la iubire. Una furase în căpița de fîn din Grădina Botanică, și-apoi pe drum, în cîmpurile umede și pustiu-bătute gîlcevitoare, și altă dată, mi-o cînta, ca pe o incantație, care părea atîta lumea de aflată. Pînă aveam n-o văzusem pe Zorina în deplin goală, ci numai în halatul descheiat și cu cămășuța care se ridica dintr-o mișcare pripită, pînă la subțiori sau nici măcar atîta. Toate se schimbă între patru ziduri, dar nu vreau să neg farmecul naturii libere, o noapte cu lună, o pajiște cu iarba încă neumezită de rouă, plutind în ea căldura de peste zi, cu mirosul pămîntului și al florilor pline de soare. Așa ar fi cu adevărat bine numai pe o insulă nelocuită, sau pe un pămînt cu omenirea pierdută, cu condiția ca odată cu ea să fi dispărut și gîzele.

Zorina avea mai degrabă talent decît rutină, care aduce și o plictiseală cu timpul, că tot ce e învățat prea temeinic și se face fără șovăire. Dintre toate gesturile ei am să mă opresc doar la unul, cel mai puțin impudic, dar mult mai

concludent decît altele, deschisătul cuțitul. Nicidecum nu mă las cu deschis sîngur și scriu ele ce greu este să deschizi cuțitul altuia, chiar trebuie să faci gesturile descrise. Astfel, degetele ei nu aveau destulă îndemînare, adesea alunecau unghiile perpendicular pe lamă, împiedicîndu-l să rămînă. Oricum, fără a cunoaște rușinii, mai chiar cînd există motive de groază și pierde firea, trage, zmucește și rupe cu nerăbdare, cu bucuria. Nimeni nu s-a gîndit să facă o analiză și estimare numărul unor asemenea cazuri și să calculeze cît se pierde astfel din economia familiei și din cea mondială.

Totuși nu-și pierdea niciodată stăpînirea de sine, deși îi acoperea singele tînărul său piele: relua gestul cu un calm care mă uimea și dacă nu izbutea mai mult decît altă dată, acuma deschisă natural ea gata, cînd nu reușea să-l facă prin mijloc altcumva, pentru cel mai simplu dintre motive, fiindcă apa diferitelor creațe, dacă nu cumva devine chiar o imposibilitate. Dar aceasta era o parte din talentul ei, se făcea de lucru, de dinți și de limbă, și eram să fi intimat prin aceasta în toată o mare nevoie în definiție complă, în ființă ei se contrazicea, odată cu claritatea trăsăturilor, o dezarmă întreagă.

Nu am îndrăznit să-i mulțumesc și nici dezvăluit gestul meu, mi se părea de ajuns să știu că toate se bucură în bucăți minunate, care nu au pentru ei înțelegerea și cărora bunăstarea cu pricinuirea fericirii a creștinului. Dacă omul nu poate supraviețui la o temperatură corporală de patruzeci și două de grade Celsius, sînt sigur că în creierul Zorinei temperatura era mult mai înaltă.

— Să nu te speri! mi-a spus în ziua următoare. Vor să te înșele cu mine, ca să-mi spele ochelarii.

Ce nu știa în familia colecționului, cu ce vază, candidat la deputăție, era lipsa de discreție față de-o asemenea situație care ar fi cuvenit să rămînă cît de cît secretă, de vreme ce în casă mai existau șapte fete, două mai mici decît Zorina. Fetele, chiar cele mai mici, știau și ce se întîmplase și ce-aveau să urmeze, dar nu păreau tulburate, ci se uitau la Zorina cu o mirare invidioasă.

Cît despre sentimentele mele, nici vorbă nu puteau să fie de frică, aveam în schimb un regret, pe lîngă șapca de

avigție a murit în Dinlencija ; că Zaclonî, cu frumusețile ei uluitoare, i-ar fi cerșit un partener mai tînăr decît mine.

Ce-am învățat de la ea. În scurtul timp cît am fost împreună, mi-a făcut multe în afară numai. Dar cred că n-am putut să-mi închipuie din îndemînarea ei, să-mi deschizi ușinga fără să-mi rup nasturii ăia butonierele.

— Și fii fără grijă ! mi-a repetat Zorina în urmă. Fă cum îți-o cere, și până la Crăciun te scap eu de ei, să n-ai nici o îndoială.

Astăzi, la Grădina Botanică se plătește mai scump. Să fi fost și atunci tot așa, am fi săvîrșit o dublă infracțiune, omuciderea gardului și sustragerea de la plata cuvenită administrației.

3

martori, nici apărare.

deşi l-a cam vexat pe frate-su :

nelul, dar cam mînzeşte.

Zorina m-a dat cu ochiul să mă întorc. Îndată după ce șampania au pornit și s-au ridicat cupele Troiță Iunaru a venit să discute cu Zorina, apoi cu mine; eram palid și atât de încordat, încât n-am putut decât dinții să scrâșnesc de gelozie. Când l-am zărit pe colonel pomenindu-mi de școala de ofițeri de la Sibiu, vechiul „Kadeten Schule", mustrarea învățătorului, a cărui severitate legendară umplea de teamă ofițerii chiar retrăiți acolo din oficiu, fără corp de armată, mi-a înțepat sângele în vine. Sibiu, totul de la Tecuci, unul din orașele lui Trandafil, mai mare cu cinci ani decât mine. După ani de tatonări pe la facultățile de Drept și la cea de Litere, fusese nevoit să renunțe, neavând cum să-și întrețină, și intrase la Școala militară. Motivul cel mai greu al vieții lui în afară de uniformă: puțin superficial, aiurea cu capriciile și cinstit, avea o vădită înclinare spre bine, mustrările preluate de la dornul Alcibiade. Cum fiind nu și-l putea permite într-o instituție civilă, l-a ales pe cel gratuit, al gărzii Palatului Regal: unde însă nu putea ajunge oricine. Fiind prezentabil, cu un primelor condiții, mai trebuia să fi trecut prin preventiv, ceea ce a și bătut, după ani de viață dezordonată, Hotărâtor totuși în carriera lui a fost cavalerul domnului Prezan. Dar începută strălucitor, sub uniforma cu epoleți și tresele aurite, această carieră s-a sfârșit în închisoare, prin anii 1947 sau '48, de unde a fost eliberat și reabilitat după un deceniu, când i s-a dat și o decorație, care nu mișcase fatal pentru totdeauna.

Eram ocupat deci fiu, incapabil de o faptă care mi-ar fi ieșit din ochi, și acum știam ce pedepse se dădeau acolo: ca pe Insula Dracului. Atunci, cu inelul de logodnă pe deget, care făcea să-mi plesnească obrazul de rușine, m-am gândit la mama, la nimeni altcineva, cât ar fi suferit, și apoi pentru a-și da dulcul său sânge: cum o neobișnuință, să mă roage în gând o rugăciune adresată nu știu cărui Dumnezeu. Când cel Urât și Atotputernic îmi hărăzise un destin fără de fericire: „Doamne, mă jur să fiu umil și cu fruntea plecată, dar ajută-mă să nu strâng de gât pe nimeni care va încerca să mă calce în picioare!".

Seara a fost banchet, cu toți invitații, am stat la mijloc, cu Zorina, între colonel și fratele acestuia. Când musafirii au plecat, nu păreau mirați că am rămas în casă. Nimeni

din familie n-a urmărit-o pe Zorina, când a venit în camera mea, cu lumânarea în mână. Pe urmă a închis ușa și, apropiindu-se de mine, care stăteam întotdeauna cu spatele la fereastră, a început să-mi descânte mădularele chinuite, cu degetele și cu gura.

* * *

Planul Zoiței, privind ultima mea călătorie de vacanță, era să ceream bani domnului Zaharescu, „bine înțeles, spunea ea, că i-vre de unde", să mergem la Nisa și la Monte Carlo. Mi se părea un vis pentru alții și nici nu îndrăzneam să cer bani fără să știu vreun drept, de vreme ce însăși Zorina lui spunea că legătura noastră o să rămână o taină. A crezut ea, cu arțăgnță, și poate domnul Zaharescu i-ar fi dat, fiind o fire slabă și naivă, dacă nu se opunea nevasta-sa, mai circumspectă :

— Nimic, până în punct ! După ce-a cheltuit banii, vă-plătiți asta o să-i dea un pretext în spate bătrânului !

Poate că se mai întâmplase o dată. Așa că septembrie de vacanță mi-am petrecut-o cu Zorina, stând ea, cu mine, mult mai mult în odaia mea, cu ușa închisă, când ne mergeam la cinematograf, sau nu ne plimbam pe Calea Victoriei. Că ai cărei nu ne vedeam decât la masă, unde atunci ședeam unul în dreptul celuilalt, ne jucam cu picioarele sub fereastră. Poate era o pedeapsă a soartei, să nu mă bucur decât prea puțin de o vină frumoasă, nemeritată. Până și Zorina începea să mi stea pe suflet, și când se apuca să-mi descânte chinurile, cu genunchii ei tremurători, simțeam o iritare, aș fi vrut să greșească și ea o dată, să se încurce la un descânt și să-și piardă buboiul.

Cu toate că știam ce mă așteaptă și am plecat la pensă ca la tăiere, într-un fel m-am bucurat să fiu singur mai multe luni. Am plecat cu un tren de după-masă, am lăsat-o pe Zorina dormind, la gară m-am dus pe jos, ca avem în buzunar decât un leu, îl păstram pentru ceva ce ar fi avut nevoie ; nu m-a condus nimeni.

În ultimul timp, domnul Zaharescu se plângea de criză, se făcuseră niște curbe de sacrificiu, adică reduceri de salariu, ceea ce afecta nu doar pe salariați, ci și negustorimea, dar din toate acestea eu, unul, nu înțelegeam mare

drept care trebuia, înainte de toate, să nu atingă pe cineva de şi într-un moment de furie.

Drumul a fost lung şi cald, am schimbat trenul într-o gară, de unde am plecat cu o imperială pentată, fără nici o pricină. Dar nimic nu putea să fie bun de aici înainte, toate mi se păreau pucite şi strâmbe.

Am ajuns abia după-amiază, pentru că în partea cealaltă a oraşului, a trebuit să iau tramvaiul, am cumpărat bilet, poate de douăzeci şi cinci de mii, din singurul lor pe care îl aveam asupra mea, pe cînd tatăl Zoriniei, în afara averilor lui imobile, trecea la bancă opt milioane, cîte unul pentru fiecare din fete; avea şi un băiat, Cornică, nu l-am văzut, făcea armată; pe el, tatăl său pusese la socoteală cu milioanele, îşi avea să-i rămînă fabrica de cauciuc şi bumbac, laboratoarele de prăjituri şi cele patruzeci de cofetării aşezate în părţile mai alese ale oraşului.

Nimic ce-am văzut pînă-n gară nu semăna cu cevă atît dinafară. Şi oamenii, şi oamenii păreau altfel, casele cu acoperişurile mai înalte şi pestriţe, oamenii mai rumeni la faţă. La prima privelişte cazia pe gînduri de lîngă mine. Aici se vînd bucurii spirituale în cantităţi nelimitate. Ere o mulţime de oameni, pe care mai tîrziu am înţeles-o, prima dată însă mi-a stîrnit teama cu numărul întîmplător de lume, unde oricine era pofticios să bea după pofta inimii, numai să dumirească ceva privirea; ceaţă se pătrunsese cuvîntul „vinuri”, cui să-i pese că băutura îţi cantităţi nelimitate se dădea gratis, altfel de unde să vină oamenii aceia pestriţi? Peste mai departe, am văzut o bucăţi întunecoase, poate nu oricum, cu un fel de pete pe pămînt, în de vară trei milioane vom fi trei milioane şi puţi să mă gîndesc că aşa se adăpostă prin pustiu beduinii. Aici se aveau un rang mare între ei, am văzut o bandă care se ascundea sub acul lui rege şi pretindea să-i aştepte aşezaţi mai departe.

Oricum fie-o vorba pentru bănuţii de aramă, nu de ăia mă tem, mă tem de teama să rămîn străin printre străini, dar la început mă înşelasem. Cînd trenul a trecut peste podul din urmă, plină de pescăruşi cu aripile arcuite, Veruţa şi Milcov, ca să nu mă duc mai departe cu gîndul, m-au surprins şi mi-au tulburat puterea cărţii vechi, dar semeţe, cu zidiri groase de un metru, cum se vedea la

ferestre, cu ganguri lungi și întunecate, care răspundeau în alte străzi sau în scuaruri, cu acoperișurile de țiglă, atît de înalte că sub ele încăpeau trei rînduri de mansarde sau poduri, judecînd după lucarnele etajate.

Într-un turn din marginea pieții, în apropiere de catedrală, un ceasornic cu cadranul mai mare de un metru anunța cu bătăi muzicale ora trei după-amiază. De acolo înainte, tramvaiul a mers cîteva sute de metri pe o stradă mai îngustă, dar plină de circulație cu vitrinele prăvăliilor une înalte, parcă de cristal, nu de sticlă, și atît de late, încît omul în spatele lor parcă mișcă de prima mână, pentru o lume bogată și bucată fruntă, stofe, mătăsuri, încălțăminte, pălării, lustruite și umbrele albe și albastre cu ilustrații, pe bastoane de sticlă, cu de toate, apetisă și luxurioasă. Sigur vă veți mira și la București vitrine luxoase, dar mai rare, se ghicește printre altele că la fel de imposibile. Mi-am închipuit că în altă parte a lumii unde am rîvnit tot timpul să ajung odată, în că bucurie și-ar fi numit Paris, Londra sau Viena, dar în același timp, bucată cu cu mine la fiecare pas, cum eram eu, și mă întrebam, mai-mi dă mîna cu mea mică amărîtă, dacă nu mă înțelegeam atunci. Dacă, pe prietenii de atunci.

Deodată privirile mele se opriră, în cel mai mult dintr-o dată, în fața unei prăvălii cu pălării. Trebuie spun adevărul, dacă în fața unei prăvălii cu pălării, bucăți cu bastoane rele. Dar în fața unei prăvălii cu pălării cu mai multe de cincisprezece se întîmplă ca mine o femeie oarecare

bătească cu multă ingrijire, dimni cu mănuși, bastoane și pălărie, deasupra cu umbrele și voaletă, iar unele, sub ro-

și între ele două ar fi fost prima cu ispită.

De la capătul locului de plumbare căruia i se spunea Corso, cu un fel de trufie, se deschidea, în continuarea liniei drepte pe unde veniserm, o arteră largă și lungă de peste doi kilometri, un bulevard croit aristocratic, la capătul căruia se vedea un grup statuar de bronz, o femeie ca o Victorie Neînaripată, simbolizînd poate Patria, pregătindu-se să pună o cunună de lauri pe fruntea unui ostaș întors de la luptă. Nu dau alte amănunte, statuia însă trebuie ținută minte, fiindcă va avea multă însemnătate în viața mea de aici înainte, va fi un țel, un far, o speranță la sfîrșitul marșurilor istovitoare, cînd, după ce străbăteam orașul cu rania în spate și cu mitraliera pe umăr, de-mi înmuia oasele, o vedeam acolo, încă foarte departe, însă într-o realitate neîndoioasă, unde știam sigur că voi ajunge după jumătate de oră, dacă făceam un ultim efort de a nu cădea pe pavaj cu poverile peste mine. În imaginea acelei Victorii îmi găseam atestată salvarea ; atunci îmi umflam pieptul, îmi încordam trupul și băteam pasul cu forțele renăscute, ca și cînd aș fi știut că, odată cu ostașul întors victorios de la luptă, voi primi și eu o cunună de lauri.

Grupul statuar era chiar la intrarea principală a școlii. De-acolo înainte, tramvaiul cotea la stînga și se pierdea într-o pădure stufoasă, verde cu vară, încă neatinsă de toamnă. M-am mirunat, o clipă am uitat ce mă așteaptă, surpriza era prea mare, nu mai văzusem niciodată un tramvai în pădure. Peste vîrfurile copacilor se vedeau munții, cu versanții atît de verticali, că păreau gata să se prăvale, cu crestele acoperite de o răpadă timpurie, strălucitoare. Deși conștiu dinainte, pe cerul de deasupra, de un albastru ca de cerneală, lăsăm o jumătate de lună ; odată cu înserarea, avea să coboare pînă deasupra văpăii făcîmi-o să capete dungi alungite de aur, aurindu-se ea însăși.

Amintă priveliște ca de foarte este o amintire din trecutul îndepărtat al tinereții, unde a stat înmormîntată pînă astăzi. Căci atunci n-aveam suflet să mă bucur de ea, să o privesc cu răsuflă, gîndul fiindu-mi în altă parte, la poarta clavirei, pe care o căutam, ca să intru în școală, unde începea partea a treia a vieții mele, cu toatele fiind trei sute, dacă le număr pînă la ultima.

4

De la Tecfil primeam două daturi esențiale. Le judecate bine înainte de a mi le propune, reprezentînd total în viața care începea de azi înainte să spun totdeauna „Da domnule!" și niciodată „Nu pot!", mai ales dacă învățătorul acela nu se poate... Cînd mi le enunțase, mă simțeam strangulat de revoltă și indignare. Mă gîndeam cu cît plăcere aș răspunde că nu voi putea supraviețui două zeci de ani, dacă mi se pînza pielea pe față și aș ști cu certitudine că și D-lui îi iese. În mine creștea un urlet — era un fel de țipăt prelung — un „nu" colosal și un „niciodată", și credeam că nu mi-am văzut dreptul să-mi dau viața pentru ele.

În noaptea aceea pentru prima oară în mîinile dreptului cu cîteva luni, pentru că pregătirea pe care o necesitau de pe degetul cel de pe urmă, chiar plăcerea cea mare. Mai aveam cîteva ședințe cu Veturia la Institutul Colegiului Preparator, cu care prilejuiește între cinci și șase, și cu o corectoare pentru proba de exercițiu în scris chipuri, m-am gîndit cu la Zoița. Unul are locul ei, nu-i așa? Unul care știe să-mi aprecieze în cele fără dînsele pe la revedere. Mă trimite-mă la bejenie fugea în templul cu tinerii, sau fulgeri, să vorbească dînd lucrul cu cel care atunci, pentru că cuvîntul cînd cu un al doilea ca la fel de elocvent spus, să se termine cu tăcerea! Apoi, revenită peste revoltă din mine, am revenit la amintirile lui Tecfil și am repetat vechea mea rugăciune, bucăți și-mi mai rămîne un dram de minte." ...Doamne, mă pot și tu unul și voi frunzări pămînt, dar ajută-mă să nu string de gît pe nimeni !..."

De la poartă, m-am dus la secretariat, unde un funcționar civil mi-a luat actele.

— Vă să vină, i-a spus, cu o ironie vădită, vă de la colegul domnului Protovanu ! Să știți că le mi n-o să ai cîte bune !

Seara, cînd m-am întîlnit cu cîțiva din foștii mei colegi de clasă, obligați și ei să vină la aceeași Kaiserin-Schule amărîtă, am aflat că eram puși cu toții într-o categorie

le școlari rău famată, cu prea multă carte, în schimb fără disciplină, neaupuși și rai de gură. Eu însă îmi cunoșteam datoria, să spun tot timpul „Da, domnule !", chiar de-ar fi să se rupă catapeteasma în două. Începusem cu exercițiul, răspunzându-i, deși nu știam dacă avem oarecari obligație și cu civilii :

— Da, domnule !

Nici așa nu-i câștigasem bunăvoința, deoarece pe o ulcelegat, cu asprime și răutate :

— Ai scăpat în ultima zi cu obrazul tău. Vino mâine să-ți mai întrerupi zece minute, luni o săptămână de închisoare !

Mi-a venit să-i beg mâna în lacrămi, dar am stăpânit gândul, m-am înțepenit rău în toate picioarele și am răspuns cu smerenie :

— Da, domnule !

Convorbirea cu sergentul primul semănătorul în care mea viață mea fiască se în omin mai mare ca cele următoare. Un elev sergent de școală al cărui grad mi-l dădea dreptul să-mi poruncă cu glasul de percheală, și să cite o gură de alarmă cu regret bunului pe care-l voiam bolte de la mine, mă luă cu pumnii și mă lăsă în pace. Am plecat fără să-mi pierd bunăvoința cuiva. Am plecat cu el de un picior, dar cu dreptul de pe urmă, cu stângul și l-a străpuns cu privirea.

— Mergi la vreme ură, la doi pentru !

— Da, domnule !

— Nu se răspunde așa ! Poți să-ți dai seama că noi suntem cadre și trebuie să avem respect !

— Am înțeles. Pot să mă duc, domnule sergent ?

Mergând în grad lui, am văzut că avea mustăți de care mie nu-mi era de nimic. Mi-am promis să-mi cresc și eu, pentru a-mi da mai mult respect. Mi-am pus în gând să nu mă tund, era prima mea năzuință de aparține. Și-am mărturisit-o nimănui, de teamă că putea fi luată ca o ridicolă ; de ce să fiu eu altfel decât toată lumea ? ! Sărmanul bărbățel am făcut-o, până ce, după câteva luni de zile, am observat că umărul drept stătea mai jos și mai trupan decât stângul ; de atunci l-am lăsat mai moale, având grijă să mă uit mereu în oglindă.

un asemenea adăpost nu-i bun „fiindcă vine trenul și te ia capul !"

Așezat în fața grupei pusă în linie, treisprezece luptători, cum cere regulamentul de infanterie, sergentul ne lua pe rînd, cînd de la stînga, cînd de la dreapta, punîndu-ne întrebările lui de alfabetisare, mult timp același :

— Cum se numește țara noastră ?

— Regatul România Mare.

— Cine e regele țării ?

— Maiestatea sa regele Carol al doilea.

Se împlineau abia patru luni de cînd Carol al doilea era rege. Urmau întrebări privitoare la ierarhia armatei și a poliției, în descreștere : ministrul de război, șeful statului major, inspectorul infanteriei și toți ceilalți, pînă la comandantul școlii, la comandantul batalionului de elevi, al companiei a patra, din care făceam parte cei din anul întîi, comandantul plutonului și, în sfîrșit, șeful grupei noastre. Fiind printre cei înalți, eram primul din dreapta, și dacă întrebările începeau din partea aceasta scăpam ușor, cu Regatul România Mare. Dar cînd se numerota și-mi venea rîndul la urmă și să spun numele sergentului, tresăream mă potoleam după prima silabă :

— Șeful grupei a doua este domnul elev sergent instructor Pre...

— Ești bîlbîit sau ce ai ? mă admonesta sergentul.

Mult timp n-am putut să-i spun numele pînă la capăt decît după o ședință prelungită, pe sergent îl chema Preoțescu și nu altfel. În sfîrșit, cuvîntul mi-a ieșit pe nimeni, căci nu există nici o satisfacție egală cu aceea a celui care a învățat să pronunțe corect pentru prima oară.

Treptat-treptat mi-am dat seama că nu există alte căi decît cea a răbdării și a muncii, că și în cazul meu, ca în toate cele din viață, nu există scurtături, că dacă am vrut ceva, nimic nu mi-a fost mai bun decît să-i spun din toată inima, cu convingere, „da, domnule elev sergent !", „nu știu, domnule elev sergent !", „pot încă, cum spui dumneavoastră !" Cuvîntul „imposibil" îl și uitasem, fiindcă îl pierdusem undeva. În afară de alfabetizarea propriu-zisă, de la el am învățat temeinic, chiar știu și să explic, și să dau exemple, regulile elementare ale mișcării, mînuirea puștii, instrucția, tragerea, regulamentele, ordinele de zi, ce mai trebuia trăgeam la poligon,

cerea din vacanțe, mergeam cu capul între umeri, rușinat, de parcă aș fi fost în pielea goală. Niciodată nu mă întrebam cum o să mă simt când mi-o cădea părul și frizerul n-o să mai aibă ce tunde.

De-aici, am urcat la etaj, unde erau dormitoarele. În capul scării largi, monumentale, am văzut un maldăr de tăieței, ca la mochete, care nu se potriveau cu decorul, sergentul și-a scos bocancii, m-a pus și pe mine să mă descalț și-am înțeles îndată de ce, fiindcă pe coridoare era parchet ceruit, lucios ca oglinda. Am mers în vârful picioarelor, până curățenia își face frică, nu te pierzi cu ușurință, pedeapsa atrage bocancii sau mâna o cerșitoare care nu așteptă decât să-i vadă în tentacule.

La fel de instruit era parchetul și în dormitorul unde m-a dus sergentul, dar nu putea să te vadă decât lângă tine, pentru că mirosul lustruielii era mai puternic decât al patului și al tău. Atâta neghiobeală m-a făcut mai mare decât eram, pe când eu credeam că fuga și o pereche sau două de palme trase de cineva unui pe lângă alți zeci de pături, nu se simt pe dinafară.

— Fără pantofi tău! mi-a spus sergentul.

Știam că era pasul cel mai dificil. Dacă pantofii mei, după ce mă întorceam dormitorului, erau mai murdari decât erau înainte. M-am gândit cât să mă furișez pe lângă mine, dar curățenia nu mi-a plăcut să știu ce mă așteaptă, mi-am tras sare pe și pe picioare în cizme, unde mă simțeam mai aproape decât oricând. Am făcut câțiva pași, mare am tăcut bine de dimineață, m-am dezbrăcat mai întâi până dimineața, după o noapte de drum cu trenul și după atâtea emoții. Cu ochelari, care făcuseră isprava toată ziua, s-a întâmplat la fel, la fel în seara următoare și în toate serile, adormeam cum puneam capul pe pernă și dormeam fără vise, nici măcar din cele cu femei dezbrăcate cum se întâmplă cu tinerii (mulți mai rău ca la maturitate, unde poate cu dreptul nu-i totdeauna atât de negru pe cât se crede).

La început, mai rău a fost cu lipsa de aer la atâția oameni laolaltă, chiar și pe vremea destul de caldă, când aveam o fereastră deschisă. Și de-ar fi rămas deschise toate, și de-ar fi lipsit un perete întreg, poate tot n-ar fi fost destul pentru atâtea respirații amestecate. Când vor, se întâmplă să ies o clipă peste noapte și nu mă întorc, deși pe

jumătate continuam să dorm în picioare, mergînd orbește printre paturi, mi se părea că intru într-o apă vîscoasă, cu miros rău de baltă. Nu treceam prima oară prin această încercare, știam de prin găi, unde așteptam cozuri înghesuit între oameni cu mirosuri de tot felul ; la fel se întîmpla și atunci, de cînd era școala, la fel se întîmplă în cazărmi și în internate, ca să nu mai pomenesc închisorile. Dar fiindcă altfel lumea supraviețuiește, învățasem că pînă la urmă te obișnuiești cu toate relele. Iarna bucureșteană, cînd era atît de frig pe coridoarele nemîncate, nu știam cum să ajung mai repede în căldura vîscoasă și să mă bag sub pătură cu tot cu capul, fără să mai simt lipsa de aer. E drept însă că ziua, la instrucție, în plămîni intra atît oxigen, că după ani întregi de asemenea existență cineva ar fi putut ajunge să doarmă cu nările astupate, să nu mai respire chiar măcar cît animalele care hibernează.

Paturile erau de fier negru, și în locul somierelor de împletitură elastică, de la colegiul domnului Pretorianu, saltelele stăteau pe laițuri de tablă, încrucișate, la o galbenă unul de altul. Nu spun că nu le simțeam în coaste, în umeri sau în coate, dar mă adaptam, îmi căutam poziția cea mai convenabilă. Nevoi că saltelua era groasă și cu lînă adevărată. Mă întreb cîte oi intrau într-un dormitor cu paturici și cîți de paturi, și în rece, cîte erau toate ? Pe atunci, populația globului nu ajungea la două miliarde de suflete. Ce s-ar întîmpla astăzi cu saltelele dacă nu se năruiesc înlemnite de toate felurile, căci de unde să ni se dea pentru patru miliarde și jumătate de oameni cîți miliarde probabil pînă la sfîrșitul mileniului ?! Ar fi bestial să cred că în acele paturile mai, neconforme cu natura, se ascunde pacea înmiită a unor boli în sedentara mediocră, eternul și plăbiciosul tifos, dar mă mint să-mi dau pătrece, de teamă să nu mă ia cumva în serios și să mă trimită înapoi, la regiment.

Saltelua groasă și încinsă era atît de grea, că îmi rupea spatele cînd o duceam pe suprafața, șimbită după ambele, o de grupulare, trebuia s-o car în aceeași stare. La fel ca toată lumea, s-o pun pe larbă și eu lat cu părul pînă la tot praful. Sergentul Preput îngăduia cîteodată grupul la 10 inspra el însuși cu părul și ne da dimineața la dormitor pînă ce aerul deasupra se răcorea îngreșit și ne un clopot de sticlă.

Hanele le luam în dolapuri aşezate pe lungi porţie, avem bucate deosebitimea noastră, unde ne putem şi berişpuede pruncele. Acolo avem pitite, în cel mai mare dintre colţuri, vergheta şi fotografia Zoiţei. E timpul să spun că îmi rămânea timp să mă gândesc la ea cât vâram pumni dumnale: în celelalte ţări mă-ntorceam deja în urale ore ale după-amiezii, când se făceau bejbe pe a doua zi. Aveam parcă şi prilejul întâmplării de la prima explicaţie, nu şi ceva mai, ci ceva anume, nu ştiu ce putea, totuşi, să fie. Ceva deosebit, ceva ce îmi dădea de înţeles că pentru ea nu sunt doar un oarecare, ceva de mulţumire la pentru ea, ceva ce Zoiţa nu ştia încă să pună, atunci când mă privea, dar ceva ce avea să-l ştie mai târziu, ceva ce mă făcea să mă simt mai mult decât o umbră. Pe dinăuntrul meu mă simţeam ca şi cum aş fi fost recunoscut de cineva, ca şi cum aş fi fost primit în rândul celor ce au dreptul să se bucure de ceea ce este al lor. Şi, în sfârşit, de ce să nu recunosc, mă simţeam şi mândru, pentru că, în ochii celorlalţi, eu eram cel ce o însoţea pe Zoiţa acasă.

Pe urmă mergeam la masă — sala de mese era la subsol, un rând de ferestre dădea în curtea şcolii, altul în stradă, şi cine avea locul în partea aceea vedea picioarele trecătorilor şi fetele care treceau prin faţa. Nu trecea însă un bărbat, pare-că era o înţelegere, ori stăteau acasă, ori mergeau pe trotuarul celălalt.

Bucate mai bune decât acolo n-am mâncat niciodată. [illegible] Aşa mi se părea atunci, desigur ; dar mâncarea, deşi deplină, rămâne neînvinsă. De pildă, ciorba de bivolină, cu carnea roşie, cum nu mai văzusem şi nici cum speriasem [illegible] Zoiţa, de [illegible] Iar [illegible] Şi [illegible] Şi [illegible] Şi

Prețurile erau dădea doar la [illegible] și nu la fel de bună. După o zi grea de muncă, ne-am îi pășteri cu toții dacă nu puneam la loc calculele greșite, iar calculele cu nu le scoteșe după cantitatea produselor băgate în sală, ci după felul cum sînt gătite. Dacă o mîncare fără gust e-o duce în stomac, de voie, de nevoie, calculîe les pe nas, odată cu aerul.

Un rînd nu lipsea nici în sala de mese, era ofițerul de serviciu, pus să ne supravegheze fără activitatea noastră și cantitatea mîncării, ca deodată îi plăcea pe cineva în ceafă, pe urmă nu mai lipsea decît să-i pună mîna pe umăr.

— Dumneata ai părul cam mare !

Observația căzînd pe ordinul ce a venit la noi indată ce se sfîrșea masa.

Unii se plîngeau de migrene, alții de dureri [illegible] [illegible] de la medic, cu recomandarea să poarte părul mai mare. Un ex-deținut cu [illegible] [illegible] [illegible]

să nu mai spun că uneori mai venea și-o boală, o răceală sau o gripă, fie la el, fie la mine, și termenul se lungea patruzeci de zile. La sfîrșitul anului aveam parul mare, frizură **adevărată**.

* * *

Cel mai greu de curățat erau bocancii mai ales atunci, toamna, cînd începeau ploile și mergeam prin băltoace, neschimbînd linia dreaptă, de nu întorceam pînă la gherete, ca să nu vezi cît se murdăreau mulețiorele, pantalonii și manualele. Mulețiorele le moșteneam de la armata franceză, care se înnoptase în timpul războiului, după cum moșteneam și alocile de pîine, cîinii și caii. Armata, în general, avea de îndurătate germană. Mai tîrziu, ca și muzica, Schwarzlose. Aveam și cîteva mitraliere franțuzești St. Etienne, fiindcă trăiam și în curmeziș, pe unde nu știa bine încă cît erau înalte cu ținte cu tot, de tras lateral, dar mîi nu mergeau bine, au întrerupeau de la cinci în cinci gloanțe, așa că le folosem mai mult ca focuri de ferie pe ele.

Nu știu să mă fac la vorbă după trei [illegible] cu inventatorul mulețierelor, căci de nu mă înșelă, să spun că se datorau unui [illegible] [illegible] [illegible] făcut armata pe vremea mea : o să-mi dea dreptate și el, fiii de vorbă. La fel cu pantalonii lungi de doi metri, ca o amintire eroică, vai! Iată la punctul zero de la care de pămînt și mai începute la terminații, ca să se întîmpine mai bine, urmînd forma picioarelor, de la gleznă pînă sub genunchi, unde se prindeau cu șireturi. Cît timp îmi [illegible] mustrerii puteți să-și închipuie oricînd. Dacă regimentul surprins de atacul neștiut tocmai cînd se despădurea la grîu tocmai nevoit să lupte numai în cămașă, cauza adevărată nu puteau să fie decît mulețierele ; cine are timp ca să le pună sub năvala inamicului ? Pantaloni cu pantaloni, îi mai tragi și din fugă și pe urmă îi ții cu mîna, ca nu cadă, în timp ce ei dreaptă bocanții cu baioneta la armă. Nu mai spun cît timp cereau să le curăți de noroi, centimetru cu centimetru, apoi să le lași soi, să altfel cine ar putea să le pună ? Și ce mestecaș se cerea să le întăgnești bine, să urmeze forma piciorului, care nu : știa cu bu-

hamac. Unii nu izbuteau niciodată să le pună ca lumea, un picior ieșea mai greu decît celălalt. Cine nu avea pulpele degetul de fornaie le mai îngroșa cu fîșii de hîrtie prinse sub mobilare. Nu știu să spun de cîte ori se desfăceau aceștia din mers, atîrnau pe jos și cei din spate le călcau cu bocancii.

Bocancii aș plini de rană cum erau cînd veneam de la instrucție, îi duceam în mînă, s-a înțeles că n-aveam voie să atingem parchetul cu ei, și îi curățam la spălător, în capătul coridoarelor, unde erau vreo cîteva de chiuvete puse pe patru rînduri, numai cu apă rece. Dar n-aveam voie să-i spălăm, ceea ce ar fi ușurat treaba, ci trebuiau curățați, întîi cu un bețișor, apoi cu peria aspră. Cînd nu mai rămînea nici urmă de rană îi dădeam cu cremă și, apoi îi lustruiam cu peria moale, pînă luceau ca oglinda.

— Să-mi răsară mustață în ei! pretindea sergentul.

N-avea mustață, era doar așa, o vorbă a lui, un spirit.

Întregul fost treaba mult mai ușor, putînd să lucrez cu amîndouă mîinile, nu-i rămîne decît să bată cu lemnul peste în cîte, și cîntul schimbă singur pleoapa.

La inspecția care se ținea înainte de culcare, stăteam drepți, uniați pe cîte două, cu spatele lîngă cele două paturi, înmărmuriți de frig și de frică, în cămăși de noapte de pînză groasă, dar nu aveam și căldurică. O căldură mai de mîndră era pentru sergent, cu cizme noi și cu ochelarii cu fereștrele înghețate, care și ei erau albi ca zăpada, ca floarea de lemn, în care de înverzeală, deși aveau. Numai mîinile păstrau de la Schinteia. Mult timp le-a trebuit ochelarilor pînă să înțeleagă semnificația cîmpului, care evidențiază trei dintre noi, cînd au intrat în sfîrșit și la noi pe prezumtivi în locul celor de afară. Cînd le-a căzut ochii pe noi, ne-a și găsit. Ochelarii ne-a luat pe rînd cu privirea, de la mijlocul de înălțime de sîrmă, apoi în sus, cînd ne-a găsit. În oglinda mea, înmuiată de frig ca cînepa cu broșe, de la multe ședințe, pe la Ghencea, cînd în noapte, sînjos, pînă sîngerau. Cît mai bine, ca pe cîi de pe, în rînd cu ceilalți: dacă i se părea ceva, dădea și mai multe ochelarii, fără vorbă, cu pumnii și te apucă în jumătate de metru.

Pentru inspecție stăteam cu hainele chiuite și aliniați pe pat, și cu încuiații în mînă. Greu ar fi putut să rămînă ascunsă o pată de nerăbdare. Mîțu a căpătat! Pe urmă sergentul inspecta cît de bine erau chiuite și aliniate hainele pe pat, pantalonii de dinainte, vestonul dinapoi, un pentru cît capela și mulțumea. Cu o liniuță în mînă, ne bătea unei cîte o mînă în trăgea în afară ceea ce era băgat mai înăuntru sau mătea cu o jumătate de centimetru. În clipa următoare, toate se făceau vraiște, în căutarea cusurului. Cînd mai era vreo pricină o înfuriau nădușeala, se prindea iarăși degete cît unul. La sfîrșitul, ar fi fost timp pentru fiecare să mai se întoarcă haina, să o mai privească. Hainele trebuiau să fie mai curînd, dar uneori ai fi fost spălat de tot, ca pentru la o probă mai prelungită. Cînd ordin venea să mănînce la [illegible] de trîș, pe ascuns, căci nu era timp pentru de culcare, eu în dormitor se strîngea lumea. Unii încercau să se [illegible] de cîteva cuvinte cît ești [illegible], dar ți dădeau semne rugîndu-te să nu vorbești. Și se rupe mai repede decît ața.

[illegible] veșnică.

5

trind roata de vatră. Înainte de a le da drumul pe poartă celor învinși, ofițerul de serviciu îi inspecta din cap până în picioare: dacă au ghetele bătute, pantalonii călcați pe dungă, mustața tunsă frezat cu „Amor", o pată în cât ovalul cât Dacia slănină să strălucească mai tare ca aurul.

Domnișoarele noastre, până în ziua de astăzi, cu invidie în ochi, nu au înțeles de ce pe ele le-a ocolit, mai degrabă decât pe celelalte, o stare de sufletească de nefericire. Tânăra nu știa ce-i lipsește. Îi lipsea ceva mai mult decât o dată, în tramvaiul Lemaș cu tramvaiul pe diametru care duce la cimitirul Ghencea, în cea mai tristă zi de toamnă, când ploaia se prelungește în ceață, nu știu de ce, dar mi-a venit pe dinaintea ochilor. Parcă cu fața spre mine se termina într-un gard cu drugi de fier forjat, dincolo de care nu puteam să văd. Și atunci, pentru prima oară în viață, am înțeles că tramvaiul nu merge nicăieri, că nu are de unde să plece și nici unde să ajungă. Era o mașinărie.

[illegible] din acest punct de vedere, de care nu [illegible] mi-am dat seama [illegible] o [illegible] [illegible] [illegible]

Odată, am avut o mare emoție, cînd pe pachetul de ciocolată, de un format nou, în hîrtie ca aurul, am văzut numele Zoiței și fotografia ei, rizînd să i se vadă dinții, ca în reclamele de pasta dentifrice. Privind-o, cu tot mai multă durere, mi-am amintit drumul nostru de sărbători de kilometri făcuți cu piciorul, nopțile dormite prin pernuțe puse prin cuiburi și m-am gîndit că asemenea amintiri nu se pot uita niciodată.

De atîtea ori n-am spus, dar au devenit simplă butoane : de Zoița nu mai știu nimic, poate e moartă, și cînd mă gîndesc la ea mai degrabă o închipui în mină. În ziua cînd am văzut jocheul cu numele ei întregit și cruțat pe vreo două din pare în pieptarele uniformei, i-am luat de pe. Cine nu știe cum se rîdem să fugim de prejudecăți chipuri și ani aleea de obicei atît de curată ?

Ion, cînd va citi, îi va aminti amîndoi și-și va spune : Zoița, poate, știind regimul cărții noastre, ... Nu știu că nu mai e datoria lui de mine ; dacă voi ști în vacanța de Crăciun, vreau să-i duc o parte din ei și o scriu cu mîna mea. Fie ca ea să nu mai fie, măcar să nu se știe ; fie ca cineva să fie pînă la sfîrșit, măcar să nu se știe ! Fie ca să nu mai fie, măcar să nu se știe ! Fie ca să nu mai fie, măcar să nu se știe ! Fie ca să nu mai fie

cu zile de chin și nopți nedormite.

Astăzi, asemenea ştiinţe vor fi mers mult mai departe, de aceea n-am să-mi dau niciodată părerea la cafenea despre manevra unui general sau a altuia. Ce scriu aici nu-i decît evocarea unor timpuri trecute, încărcate de forţă şi nostalgie.

Oare cîte întîmplări din viaţă mi-au trezit atîta interes cît săpatul unei tranşee, de unde apoi am aruncat cu grenada într-o ţintă aflată în faţă, şi am auzit schijele, răspîndite în toate părţile, trecîndu-mi pe deasupra capului? Săpatul unei tranşee este o muncă fizică, în schimb alegerea locului ei, judecînd după forma terenului, după locurile pe unde ar putea să înainteze atacatorul, cere nu doar o ştiinţă, ci şi o judecată subtilă, altfel luptătorii pot să nu ajungă şi aşa se pierde o luptă. Nu mai vorbesc de lucrările mari, fortificaţiile, ar însemna să-mi dau aere în faţa acelor oameni care îşi amintesc de linia Maginot, de linia Siegfried şi mai ales de vestitul zid al Atlanticului. Dar nu cred că este cineva în stare să le înţeleagă cu adevărat rostirea fără să fi învăţat istoria tuturor războaielor, de la Cezar şi Scipio Africanul, pînă în zilele noastre, atît a celor cîştigate, cît şi a celor pierdute. Mă opresc doar, ca să nu-mi etalez o învăţătură rămasă fără folosinţă. Am să adaug doar că n-am enumerat decît o parte din acele bătălii, atît de necunoscute chiar celor mai culţi semeni ai noştri. Apoi, nu mă pot înfrîna să nu spun cît de folositor în relaţiile dintre oameni: fără ele, nici o cultură nu e completă, şi mai o filosofie nu poate fi încheiată pînă la capăt. Acest adevăr Tolstoi îl cunoştea foarte bine, şi totuşi, cu toată experienţa militară pe care o avea, n-a înţeles strategia lui Napoleon şi n-a putut să profeţească în literatură, căci cum să-şi înţeleagă eroul şi-l va vedea sub o iluminare greşită.

* * *

lung, „în depărtare de mamă", ceea ce nu înseamnă deloc că fugeam de el, ci dimpotrivă, ne apropiam, dar el era încă departe și nu ne pândea nici o primejdie, nu trebuia să fim gata de luptă în orice clipă, ci doar să ne ferim de avioanele venite în recunoaștere. Ca să nu fie confuzie, aș spune mai bine „marșul departe de mamă", dar acum o prea târziu. Avioane nu aveau de unde să vină în realitate, fiindcă nu exista nici mamă-tid, decât pe hârtie ; se simula aprovizionarea lor, se dădea alarma și atunci rupeam rândurile, ne răspândeam pe câmp și trimițându-ne pe noi ne făceam ca și cum pământul tremură de pioase, ca să-l curățăm de pe suprafață pentru orice eventuală intrigă.

Mergeau toți pensionarii, bărcuți de pleată în față, ei puteau cădea ca să se scufunde apa de pe spate. Când am ieșit la marginea orașului și în lumea plumburie am văzut pregul în față cu văi și coline, am simțit o bucurie crudă, numai din cea ce era nou în această întâmplare pentru oameni cu bătrânețe, pragul pe care îl vedeam pentru ultima dată cu ochii vieții. Mâine vom ajunge în altă regiune. Nu-mi era bine, pleoapa pătrunsese prin mantie, genunchii la fiecare pas aveau să-mi ajungă la coniac, apoi la piept, de unde nu puteau să meargă mai departe. Aveam o satisfacție prin disperare, la gândul că întâmplările nu vor mai fi ale mele, nu voi mai fi nevoit să trăiesc ceea ce va urma. Dar și povestile de pe urmă mi-au dăruit satisfacții. Cu cât ne apropiam mai mult de Ierusalim, cu atât ne simțeam mai înverșunați, dar știam că nu voi ajunge în mormântul sfânt, că voi merge până la capăt. Se năștea în mine un sentiment nou, de bărbăție, pe care l-au pomenit și cruciații porniți să elibereze Ierusalimul. I-am zărit pe luptătorii la gândul că merg să întâmpine o armată dușmană în apără nu doar glia, cum se spune în baladă și și temele rămase în căldura apartamentului, unde se va întoarce și el la sfârșitul luptei, spre a o găsi așa cum o lăsase.

E de la sine înțeles că nu mă gândeam la Zoina, ea mai multă barbăție decât în noptile când era lângă mine, și atunci în plasa rea, ajunsă aproape la piept, simțeam mai multă căldură decât la amintirea ființei ei corporale. Aș fi vrut să mă vadă și la acest gând, iată mi se părea că de-acum, oricum pleaca, parcă nu avea nici o putere mergeam spre o victorie supusă, recunoscută de alți oameni. Mă tăiau când n-aud rostit numai de Zoina și

n-am făcut nimic ca s-o caut, sentimentele trăite de mine în timpul nopții nu-au însemnătate ca nu-mi aducă nici o învățătură : prin chiar cuvintele spuse puțin mai înainte este dovedit că ea ocupă atunci primul și cel mai important loc în gândurile mele, adăugându-se cu o putere mărită și că o veghează suprema în gândurile din toate zilele. Când dă a încetat să existe, am avut regretul că nu recunoșteam, fiindcă nu făcusem nimic s-o aibă din suflet. Eu n-a cunoscut acolo mai multe decât a avut nevoie să de cât a putut să întrăzărească. Dacă ea fi vrut, ar fi putut să se extindă asupra mea cu o precizie încă neexplorată. Dar un drum pornit la întâmplare, dintr-o Grădină Botanică nu poate duce departe.

În timp ce eu am mai făcut o descoperire că un simplu, care se desfășoară în fața ochilor, în realitate își ascunde ne ar oferească, poate să ofrească o povestire, chiar când nu se vede în lungul său de la o zare la alta și nu ascunde nici o întâmplare, reținând numai ritmul cuvintelor și sunetul. De-atunci, pentru mine, mersul apei depărtează a devenit un lucru cărții, de care mă bucur ca de ceva ce trăiesc în mine, mi se pare că nu aș putea să lucrez unei cărți pline de întâmplări neprevăzute.

Să pornesc spre o casă unde aș putea să locuiesc în anotimpul ce poate dar ca pe-acasă, să prag în prag cum eram eu în ziua când mă aflam pentru prima dată. Aveam în ceață ele și locurile acelea de-atunci, ne-au pus pe ne-ndoielnic în galoparul de la birăria pe care locuiesc în fiecare de-atunci încolo. La urma urmei ne-am pus pe gânduri, ne-am întrebat dacă ne putem să ne găsească, ne-am privit, ne-am privit, ne-am privit. Pământul fiind înghețat, am aprins și am [illegible] pe drept [illegible] la Gară, plimbarea se prelungea până la ora de sosire. Zorzone cu ochii ei căprui, fără expresie, care se pierdeau până la vreja în unde clipea. Pe o [illegible] din cuierul de cauciuc, unde trebuia să lăsăm de-acum un pic [illegible], și unde țineam fotografia ei de pe pașaport cu chenăr, i-am scris cu creionul roșu, [illegible] pe hârtia lucioasă violete în locurile unde rădea o pensulă de pleoape de pe-acoperul capului : „Sînt singur, singur de tot, ca de piatră pusă la piele, după un marș de patru ore și mă aștepți aici pentru, la întoarcere. Dar-mi-ai cui ai plecat de dimineață și poate vei fi gata să

aduna din nou deseară, cînd mă voi întoarce. E greu, dar nu mă plîng. Frunzele în frig şi în ploaie vor dobîndi duptul la căldura ta vatroare."

La întoarcere, dîrjov n-a mai putut să-şi mişte puternicele şi bine arcuite în forgiunile bunătăriei de cumpănă. Ţepi au fărîmat pumnalele. Să fi fost război adevărat şi el nu ne-ar fi aflat departe de inamic, poate ar fi murit de glonţ.

La marginea cerului, îndărătul aprinsei lor răfuieli, în bătaia unui vînt ce adiase de dincolo de mări şi de văzduh cu puteri noi, ne aşteptau zările. Ele ne ajutau să creştem, după ce am trecut pe sub trupul cu cîrmuire de [illegible] pentru a ne întări oţelurile, aşteptînd să ştiu cu glonţ a pornirii să [illegible] pe frontiera.

Ceva e dat [illegible]

Seara ne-a mi-a ciudă că oamenii nu cunosc sau nu simt măreaţa adevărată a faptelor. Nu spun că ar fi fost mai potrivit un marş funebru, dar după un drum din zori pînă noaptea, sub o ploaie continuă, nimeni nu putea să fie în stare să mai poată gîndi a la război, inamicul fiind mult prea departe, comform instrucţiei temei executate în ziua aceea.

[illegible]

pe seară unde în ziua veniri văzusem o fată blondă cu ochii ca trandafirii şi părul ca antracitul.

[illegible]

„Ce veseli sîntem noi..."

[illegible]

Cînd am ajuns dincolo de statuie și am trecut prin fața comandantului care se oprise cu calul pe dreapta spre a primi defilarea, am ridicat pasul pînă la centură, concentrînd în mine forțe de sute de kilograme și l-am bătut de pămînt cu atîta convingere, că mi se zgîlțîiau creierii.

Cine vrea, nu are decît să-și închipuie cum ne-am curățat bocancii și hainele, eu nu mai am putere nici să-mi aduc aminte. Știu că dimineața ne mișcam toți ca olegii, bolnavi de friguri musculară, o stare ciudată, cînd rău din mădulare e dispărut de o satisfacție sufletească, aceea de a fi trecut un examen mai greu decît puterile trupului. Luptă mai bine de o lună, cît dormisem neîntins și fără nici o farfurie de conținută, mort în toată puterea cuvîntului, în noaptea aceea, cînd eram mai obosit ca niciodată, am visat-o pe Zorina, îndulcită și lăsînd mereu visul de la capăt. Dimineața se învîrtea pămîntul cu mine.

* * *

Era luna noiembrie, a doua zi s-a ivit soarele, avînd încă destulă căldură ca să uit frigul și ploaia nesecată din timpul marșului. Atunci am recunoscut un adevăr pe care ar fi trebuit să-l știu de multă vreme, și pe care și astăzi trebuie să-l recunosc din nou de fiecare dată: mare e deosebirea ce, că nici un rău nu ține o veșnicie; pînă la urmă ele trec bune. Nu mi-am amintit cuvintele în acest adevăr, de acea îl am repetat, fiindcă mă ajutase de atîtea ori în împrejurări de-a-ndoaselea, după o vreme bună mi-am adus aminte. În această privință, seamănă la suflet cu Tit Liviu, pentru care orice lucru e trecător, se găsește un leac pentru orice rană, vremea va lucra și ea, și cînd mă gîndesc că pe acestă vreme va trebui să trec...

Nemțul îmbătrînește, a trecut toată luna, iarna și primăvara, mi-am mîncat în acest timp [illegible] am [illegible] de aparență și nu știu cînd. Și pentru că nu mai pot [illegible] de soldați, de [illegible] împotriva mea pînă [illegible] de [illegible], [illegible] să [illegible] [illegible] [illegible]

metri. Păcatul lor cel mai mare era că scoteau un fum negru, pulberea fiind de o calitate mai proastă. Fumul e-i drept. Il lua vîntul repede, dar ce rămînea pe teave arăta cu dovezi să fie nici în mîna dușmanilor, ceva ca o fuligine groasă care, numai privind-o, făcea viața să pară mai neagră.

Întîmplarea, fără îndoială, a avut urmări importante și imediate, astfel devenise foarte semnificativă pentru mine, cauza ce explică de ce n-am urlat-o, deși altfel n-o fi meritat-o în minte ; cîte glonțe adevărate am tras pe urmă, cu sutele și cu miile, de Dea cu totul în realitățile primei experiențe, revelînd lui Tomul tainicele și pulberii negre.

Comandantul plutonului meu despre care n-am căutat prea mult să știu și spun o vorbă, avea un tel de cuțit în viața noastră, deși nu l-aș fi trecut cu vederea, să nu fi fost o ființă ciudată și puțin caraghioasă, singura lui caracteristică evidentă. Îl chema Ion, numele de familie l-am uitat. Îl spuneam Ionuț Tomcarul, mai din acelea pornirăm complexe pentru în numerele ; care poate să aducă contrastul cu Ceva în adevărată, rămînă avea ochi de o pură, atîndu-se tandreți în toate părțile și tînăr gîtă ... ca la lupă dacă în rest o primejdie în afară de gerul care avea să vină, nu se putea nici o primejdie. Dar să fi fost în război, aceștia fi dorit un comandant mai temeinic. În adevărul istoric al evenimentului. După serpentul Prepeț, e Ionuț Tomcarul depindea viața mea în acestă, și întîmplă chiar viața viitoare, deși nu prea îi las despre. Deocamdată nu mi-a făcut nici un rău, nu-i voi pomeni prea des numele. Deocamdată nu-l pot culpa din vedere, fiindcă în clipa cînd am tras cu cartușe reduse, a venit în prim plan și ne-am pierdut ochi în ochi, de la jumătate de metru.

Stăteam tragerea, toți ne-am luat ținta de hîrtie, cu cercuri concentrice, ca s-o comparăm cu tragerea următoare, pe urmă am căpătat repaus un ceai de cră. Atunci m-a cuprins o plictiseală de moarte, nu mă lăsam înșelat de viteza frumoasă ; în pîcul de salcîm, aceste privirii mele dincolo de vagoane, auzeam cîrtițe, cîntînd antipatic. Dar mai ales, mă afîra cerul albastru, fără nici o pată, o imensitate vrăjită și pierdută înainte de-a-l fi văzut marginile. Ia ce m-ar aștepta undeva la cîteva pe un cîmp de aviație, stăteam prostu în fundul unui vălcăgel, legat de

pământ prin cea mai pedestră dintre perspective, în norul de pulbere neagră care mai ieșea încă pe țeava armei. Din tot ce-ar fi putut să-mi treacă prin minte, s-o iau la fugă, să urlu, să mă agăț de un tren de marfă care trecea pe sus pe vale și să mă duc în lume, m-am apucat să curăț țeava armei pe dinăuntru. Am desurubat vergeaua, am scos cilja cu cartușiera... Comandantul nostru trăgea și el dintr-o țeavă oferită de cineva și se plimba pe fundul văii, zece-cincisprezece pași înainte, zece înapoi, ca și când ar fi dat un concert. Și, bineînțeles, mai târziu, când mi-am dat seama cât de ridicolă a fost toată întâmplarea, am început să mă tot uit la el. Dar el a continuat să tragă până când, după ultimul zgomot, ultimul pârâit, Ionuț Tomescu s-a ridicat în picioare și a început să ne inspecteze armele. Nimeni n-o curățase pe a sa, toate se aflau în aceeași stare, și atunci Tomescu voi să se întoarcă în tabără, în mângâierea căldurii a soarelui.

Atunci, în creierul meu și mai ales pe țeava armei, Ionuț Tomescul s-a transformat într-o țintă, într-un obiect pe care, la nevoie, aș fi putut să-l ucid. Nu știu de ce, dar n-a fost prima oară când mi-a trecut așa ceva prin cap. Și, cu cât mă gândeam mai mult la asta, cu atât mă simțeam mai bine. Mi-am dat seama că, de fapt, de când mă aflam în acel lagăr, nu făcusem altceva decât să mă gândesc la asta, să mă pregătesc pentru ea, să mă obișnuiesc cu ideea.

— De ce-ai curățat-o ?

Știu că aș fi putut să-i răspund că, în general, [illegible] ceva, dar nu știu de ce, în acel moment, mi-a venit în minte altceva, ceva ce auzisem de la cineva, poate de la Ionuț Tomescu, poate de la altcineva, nu mai știu, și am răspuns:

— Asta n-am s-o uit niciodată !

Iar în încheiere, cu glas tare :

— Pregătește-te, mâine-poimâine pleacă în permisie anului ! Învoit în oraș duminică !

Pe coridor era o deputată care fusese la pedepsit cu câte două ore de serviciu.

Ce departe îi mi se părea ea când mă jurasem să nu mai stau pe țeava de gaz, când mi-am făcut !

Învățarea în orașul meu era neregulamentară, s-a amânat cu o săptămână pe urmă. Ionuț Pregătește a avut grijă să intervină. Nu știu ce a făcut el, dar [illegible] pedeapsa.

[illegible] Tomescul [illegible] cu [illegible] [illegible] [illegible]

cruțătoare, deși nu înțelegeam unde ar mai fi avut loc să crească : dar creștea, pedeapsa era mai mare chiar pentru o greșeală mai mică : se vesteau zile grele, toți în jurul meu aveau figura îngrijorată.

Pentru mine acum militaria devenise o joacă, trebuia să spun doar „da, domnule" și să nu mă opun nici unui ordin, chiar dacă n-ar fi putut să-l execute nimeni. Cuvîntul imposibil nu intra în vocabularul nostru, în schimb, de ordinul neexecutat nu se ținea seama, se uita repede, dacă apucai să înghit ceva fără oprire : „am înțeles, prea bine domnule !" Nu-i o reflexie, așa se întîmplă cu oamenii, fiindcă e omenește.

Îl rugasem pe sergentul Preput să mă pună totuși de planton, scuteam nedreptățea pe alții. S-a întristat, de parcă aș fi rostit o blasfemie și mi-a răspuns atît de întunecat că m-a cuprins frigul :

— Ordinul se execută, nu se discută !

Iată o vorbă dură auzită în vremea aceea, și de care îmi aduc aminte abia astăzi.

De planton se făcea în trei schimburi noaptea, și cel mai ușor era primul, de la ora stingerii înainte, apoi al treilea înainte de deșteptare, iar cel mai rău, desigur, nu putea să fie decît cel de la miezul, fiindcă începea somnul în două. Dar tocmai rămînea terorific, n-am auzit de nimeni printre noi să sufere de insomnie ; indiferent în ce parte a nopții, era de ajuns să punem capul pe pernă ca, să ardem în acest caz ne-am fi dus pe lumea cealaltă.

Datoria plantonului era să stea înfășurat și să se plimbe cu ochii ațintiți cu urechea, să intre prin dormitoare, mai întîi la ușa sălii de arme, apoi prin celelalte, să privească să nu se fure parchetul, de la vreo sală să înlăture hîrtiile căzute și să trezească pe cel care greșește prin somn, avînd voie orice. Tot el trebuia să-i dea de veste pe cei pedepsiți, să-i țină sculați o oră, două sau cît le-a pe lună, sau să-i dea în primire schimbului următor, cînd aveau de făcut o vină mai mare.

Cînd le-a venit cu ninge dulapul pe [illegible] și culmile [illegible] cu o [illegible] nu intre ei, dar mai degrabă între frigul, [illegible] aflau sub scara monumentală de la intrare, în holul [illegible] cît să nu înghețe plantonul ornamentalic. Seara mi se părea

unul din cîştigurile importante.

6

toate părțile și fiecare, de la mergea untul. În loc s-o iau spre oraș, ca toată lumea, m-am dus în pădure, pe linia tramvaiului și după vreo trei kilometri am ajuns în poiana cu lacul stătător în soare, căci vremea continua să fie caldă și caldă, deși intrasem în noiembrie: lumea se plimba cu barca sau unta alături. La grădina zoologică, o biată menajerie cu câteva animale exotice, mai ales maimuțe hazoase, locuia de ale noastre ursul de Carpați orbi, căprioară, o capră neagră și cam atîta. În afară de câteva păsări, colorate de mama și vulturi. Am văzut și o pereche de lupi, și ei mi-au stîrnit imediat cel mai puternic. Probabil erau lupi tineri, aduși de curînd în captivitate, pe care nu-i obișnuiseră încă cu regimul de viață. Alergau dintr-o parte în alta a cuștii în grabă, ca și în pădure altădată, în căutarea unei ieșiri. Păreau speriați și nervoși. Aveau ochii roșii. Un pereche îndurerată, și fără gură li se prelingeau fulgi albaștri de la ei. Și mi-au plăcut lupii, și-i văzu, dacă până atunci nu-l știusem, că lupii îmi vor fi întotdeauna dragi. Pentru ochii lor roșii, pentru că sînt cruzi și nu se tem de nimeni, pentru că sînt singuratici, pentru că nu se lasă îmblînziți, pentru că sînt liberi și trăiesc în mulțime ca oamenii, pentru că sînt puternici și n-au frică de nimeni, pentru că sînt lupi. Și cînd îmi vorbesc pe cel de după gratiile porții, îmi e mai drag decît are vreo importanță discuția.

Dupa un timp, cînd mi mai trecu emoția și puiu îi pierdusem vlaga, după altă vizitare prealabilă, lupii erau cei dintîi pe care aveam să-i văd. Lupii erau cei pentru care cumpărasem un sac cu fulgi de gîște și de-un cîrnățel cu prevăzut în roșie. I-am găsit și mai mici ca mine, cînd aveam douăsprezece ani și mai mari ca mine, acum. Mîncau dezordonat și-și mîncau de dragul gurii și priveam fetele de seamă care se plimbau pe alee. Dar să-ți dea seama că eram și eu un lup închis în cușcă. Dar din comparație trebuie lăsată numai o parte, că, fără să fiu lup suferem și eu de pierderea libertății și numai speranța nemuritoare în viitor face să nu am ochii roșii.

Am lăsat lupii și am plecat spre casă cu tramvaiul de seară, să mă bucur de libertatea pe care o dobândisem printr-un instinct natural mai vechi probabil ca istoria lui Ulise.

Trecînd pe lîngă școală de-a lungul gardului dinspre pădure, m-am uitat la cei care se plimbau prin curte, cu capul în pămînt, cei opriți de la învățat. Unul era exact în locul unde stătusem și eu duminicile trecute, ținîndu-mă de dragă gardului, uitîndu-mă la fetele de pe afară. Acum eram liber și dacă aș fi vrut, puteam să intru în curte cu ele, dar ce să le spun? Ce vorbe dulci îmi veneau despre Leo Ceaikovski? Sau despre Iulia pe care, la prima întîlnire cu ochii ei albaștri, o găsisem plină de farmec?

În curînd, am colorat ceva mai mult pe strada ogoiului cu pravăla luminată am răsturnat ferestrele unde o văzusem pe fata blondă, cu fața luminoasă. Cuibul nu era ocupat — atunci mă pierdusem în acel dat la o parte. Era mai luminat, se lăsase afară lumea după-amiezii, care aveam mai curînd pînă să mă întorc la școală, aș fi stat pierdut în căutarea unui strop din acest vechi, am culcuși pe sub farmecul cu lumânare cînd lucrul bătea mărțișor de cel ai, aș fi pus, cînd mergeam la vale am descălțat un tramvai, un om cu mască, cu bradul, cum este mai Dumnezeu. N-a vrut să-mi răspundă, mi-a arătat cum a privit cu dignitate. Nimeni n-a vrut să-mi răspundă, pentru că nu aveau să găsească un om curajos. Și pînă atunci, cînd le puneam întrebarea, de parcă nu o spusese un copil de

De rușine nu era cuviința, și strada i-am dăruit că era casa cu fete, dar nu am gîndirea cu atenție la... nu se cădea să pronunț numele străin, care ne lovea. Am găsit-o pînă la urmă, după ce am colindat cartierul, colțul străduțele de la colțuri. Cînd nu aveau încă semne distinctive, felinare noi la poartă, am descoperit cuibul unde mai vazusem că intrau și alți și am numerii bine.

Nu-mi păsa nu bani; dacă veneam la gară cu un leu în buzunar, acum eram bogat. Zeama mea lămuise cîteva sute, numeni nu primea asemenea mandate o sumă enormă pentru mine, din care cheltuisem numai un sfert de sută, dar dintr-o dată, luînd cîteva creșituri de la centrul vechi. E adevărat că nu mîncasem niciodată cremșnituri atît de bune, nu se comparau nici măcar cu cele făcute

de sera mea, ascultă drept meșteră în creme și alunțuri de toate felurile. De acestea nu mă mulțumeam cu una, ci mâncaseam cinci, fără pauză. Ar fi trebuit să mă mire prețul lor, cinci lei bucata, când prăjiturile cele mici ale domnului Zaharescu se vindeau cu nouăzeci și cinci de bani, iar cele mari cu un leu jumate. Desigur, fiindcă erau făcute de fabrică, zeci de mii dintr-o dată, pe când cremșniturile le făcea în casă, cu mâinile ei, domnișoara Mariuca, fata cantinierului.

Cum am deschis poarta, am dat într-o curte cu lemnărie în hardaie vopsite verde, care nu făceau decât la adăpost, pentru iarnă, deși aveau florile ofilite, pe cale să se scuture. Pe trei laturi ale curții era o casă gospodărească în formă de U, cu un parter înalt deasupra subsolului, cu un cerdac pe toată lungimea, de unde se intra de-a dreptul în camere, una lângă alta, dar nu înghesuite. Cei pe care îi văzusem intrând dispăruseră, puteau să fie o casă de oameni chiviernisiți și cumsecade, și n-aș fi știut ce să răspund dacă îmi cerea cineva socoteală. Dar cum am deschis poarta, am dat cu ochii de o fată îmbrăcată subțire, care tocmai ieșea dintr-o cameră. Ne-am privit, nu știam ce să-i spun, eu însă m-a întrebat de-a dreptul, aplecându-se peste balustrada cerdacului :

— Mergi cu mine ?

Am înțeles-o după mișcarea din cap, cea ce a făcut-o să-și clatine, am urcat scările de lemn, pe lângă o lăcătărie de unde venea mirosul de zarmale. Fata m-a tras repede în cameră. Începea să fie răcoare, n-aveam nimic pe mine decât cuțitul, ca o frază de capăt, și în pacoare trebui rupt, fără cleștești sau pumn. Cum a intrat, și-a tras rochia în sus, până la pântec și s-a așezat pe marginea patului.

O chema Ghizela, fetele calfelor îi spuneau Ghizi, eu nu-i spuneam în nici un fel, n-aveam nevoie încă să mi se fi pronunțat niciodată numele. Era urâtă, dar destul, cu picioare de năzdrăvan, ar fi putut fi bună cu înfățișarea și n-ar fi dovedit prima. Fiindcă avea un mic cruciș deasupra pubisului, cu cap Crist bătut în cuie, mi-am închipuit că mă catolică, ținându-mă cu [illegible]. Eram, totuși, stânjenit, cu ochii aiurea, căci de la prima oară când fusesem lângă o femeie, mai ales că ea își dăduse drept o copilă, mai abia că își mijeau sânii, și privirea ei era mult prea sfioasă pentru o asemenea casă.

[illegible] cinci ani [illegible] pe strada Carol și Strada [illegible] și pe unde mai dormeau la Bucureșci de pildă în Cruce[illegible] de Piatră. Stăpîna casei nu dîpsusa banii înadins, [illegible] fiecare, cumva dar, plătea cîte ceva; îi plăteau cumpărăturile, în schimb ea [illegible] de pretenții, pulița nu le făcea scene, și ele dormeau viața cam [illegible] cînd nu le prinsa scumpia cea [illegible] și cînd plătea, fie c-ar fi întîrziat toată noaptea.

Pe vînd [illegible] [illegible] Ghiorla s-a [illegible] în genunchi, [illegible] și, sărutînd poalele [illegible] [illegible] [illegible]

vadă de la atîta distanță.

neașteptată, poate naivă, poate neghiobă :

Dar atunci, în clasă, nu era chip de frig ca să amorţească mintea unui om, altminteri ageră, cum îl ştiam pe profesor de la prima lecţie. Poate îi stupefia densitatea ninsorii, care acoperea întreaga privelişte, chiar detaliile ei din primul plan, cum ar fi fost statuia Victoriei Neînvinse, aflată sub ferestrele noastre.

— Zăpada, fiind un fenomen trecător, nu poate să fie trecută pe hartă, căci harta rămâne aceeaşi în toate anotimpurile, răspunse, în locul profesorului, unul din colegii noştri, Burdugan Petre, aflat în prima bancă, unde stătea mereu cu mâna ridicată, gata să răspundă la orice întrebare, înainte chiar de a fi pusă.

— Cum te chiamă ? îl întrebă profesorul. Îmi place raţionamentul dumitale !

Şi îi puse în catalog nota zece. M-a apucat o ciudă, amestecată şi cu ruşine, fiindcă raţionamentul nu se părea deloc simplu ca o minte omenească să se sesizeze de ea, fie şi la o temperatură mai joasă de douăsprezece grade. Am spus de mult că nu-mi place să bat la o uşă deschisă, adică să mă recunosc mai prejos de meritul cuiva, de aceea n-am ridicat niciodată mâna să dau răspunsuri gata ştiute. Dacă pe câmp, la instrucţie, stabileam cu busola, sau cu alte mijloace de orientare, direcţia nordului, am refuzat să spun cum pot fi găsite celelalte puncte cardinale, sudul în spate, estul în dreapta şi vestul în stânga pe am făcut din gură, ceea ce l-a făcut pe sergentul Prepuţ să noteze în carnetul lui, la pagina cu caracteristicile mele : „Disciplinat, ordonat, bun executant, dar cu raţionamentul nu la aceeaşi înălţime". Dacă aş fi cunoscut din timp această însemnare nu m-aş mai fi ruşinat să-mi dau părerea cu privire la zăpadă şi topografie. „Bine ! mi-am spus în gând, văzând cum se poate lua notă zece. De-acum înainte n-am să iau nici o notă mai mică !" Am vrut să-mi grăbit să rădic pământul mână, în acelaşi moment mi-am luat ochii altuia, chiar dacă îmi ardea obrazul, ca şi cum m-aş fi pământuit singur. Toată lumea îi-a mirat de pas mare făcusem înainte, când în cugetul meu stam că dau cu tupeu, depărtându-mă de mine însumi ; îmi rămânea satisfacţia ironică şi tristă că îmi cunoşteam limitele, şi la notele din catalog scădeam în secret două trei puncte, sau chiar mai multe.

66

Era un om destul de curtenitor, făcea gesturi în front și vorbea de multe ori cu maniere curtenitoare. De data aceasta s-a întors repede, privind cu gravitate în catedră :

— Ce vrea ?

— Ă, mamă dragă!, domnule profesor.

— Ce cheamă Bombaga ? Cumnat și-a dat în petrecanie mai bine ? De-aia pe la noi. Ăst și-a dat bătaie !

— Da' de ce, domnule profesor ?

— Dacă nu învață, rămâi repede cu doi-trei pe urmă.

Deci nu obligație morală, dimpotrivă, ci o satisfacție cât mai mare.

*

rege, cupandu-l pe cel atît de cunoscut al lui Moș-Teacă. Mai tare decît toți rîdea moș Teacă al nostru, căci aveam și noi unul, un căpitan bătrîn de administrație. I-am pus și o salbe de lemn, încovoiată, după modelul de la '77, apoi pînă la masa de seară ne-am învîrtit în jurul lui, făcînd haz de el, dar mai ales bucurîndu-ne de ninsoare, căci vremea era negreoasă.

A doua zi după-amiază, cînd am ieșit la instrucție, ninsese să ningă, cum nimerește și peste noapte ; troienele ne ajungeau pînă la mijloc. N-am putut să mergem decît în șir cîte unul, schimbîndu-l mereu pe cel din față ca să deschidă drumul. Dar n-aveau mai puțin de furcă nici următorii, zăpada nu se lăsa bătută, piciorul se înfunda pînă deasupra genunchiului și cînd îl ridicai, anevoie, smucindu-l, venea altă în loc de pe lături. Abia în coada șirului rămînea o pîrtie îngustă, că o trasase întemeiată. Dar nu era greu și lupta cu zăpada, sub ninsoarea care contenise să cadă, nu se putea o joacă, ne prăvăleam în nămeți, ne rulcam albi ca niște fantome, cu sprîncenele ca ale lui Moș Crăciun, parcă de vată pufoasă. Cînd am luat-o peste cîmp n-a fost mai greu, lupta și joaca rămîneau aceleași: ca cea de-a ajutat o ceață ascunsă sub un metru de zăpadă, care în unele locuri ajungea pînă la doi metri, de o treceam țîrîind-ne pe burta ? Nici n-am fi recunoscut locurile, dacă n-ar fi fost copaci, nuiele, știuți dinainte, fiecare cu altă formă ; altminteri tot pămîntul era otova.

Cînd am ajuns în buza dealului, rîul nu se mai ghicea sub zăpadă, iar calea ferată pe unde înainte trecea trenul cînd nu știeai dorul, fîndea mergea spre casă, oricît ar fi fost ea de departe, acum parcă dementată, se mai vedeau numai stîlpii de telegraf, negri, pe jumătate îngropați în zăpadă. Firele ar fi rămas invizibile, dacă nu le-ar fi punctat corbii negri, așezați ca mărgele pe portative. Ce așteptau ei acolo nu știu, că din cer nu putea să le pice nimic, iar jos nu era decît zăpadă, nici un petic de pămînt pe care să-l scurme.

Pe malul de dincolo, aflat după o lunecă desfrunzită, satele, la înălțimi de altul, abia dacă se ghiceau, după fuioarele de fum ieșit pe hornuri și care mi se păreau închipuiri ale mele.

Lunecă aceea întinsă, pustie și schimbată la față, era o descoperire nebănuită, nimeni nu o văzuse mai înainte,

ne aducă ca într-o explozie sfîrșită și poate golul înghițit nici nu era departe. Ajutoarele la el pe neștiute, cînd zeci și sute de oameni, cu mii de ani în lăsaseră oasele în **drum, fără să-l atingă.**

Acolo, în buza dealului, trebuia să facem o linie de foc provizorie, căci după tema exercițiului nostru eram în avanposturi, așa se chema locul de unde pîndeam apropierea inamicului, urmînd ca, după ce îl întîmpinam cu focuri de pușcă, să ne retragem și să ne reunim cu cei aflați la un kilometru în spate, în tranșee, linia adevărată de rezistență, din cele despre care se spune că „pe-acolo nu se trece!" Ne-am risipit deci, alcătuind o linie rarefiată, la cîte zeci unul de altul, și am început să ne facem gurițe adăpostitoare, un șanțuleț cît să ne apere trupul de ghiulele, cu un parapet de pămînt în față. La această treabă ne sorbea lopata Leonman, de la gold, cu coada scurtă, ce să poată fi mînuită din genunchi și chiar pe burtă. Învățînd astfel acestei unelte indispensabile a infanteristului, atîtea și multe vieți salvate ca de la moarte, cum se spune acolo despre centura de siguranță a automobilelor moderne. Numai că, pentru a ajunge la pămîntul tare, frățiile noastre, am avut de furcă din greu cu zăpada, s-o dăm la o parte și apoi să deschidem un cîmp liber în față, ca să se vadă tot ce mișcă dușmanul, deocamdată se vedeau numai cerul, nemișcat, și cîte un fulg de fum cenușiu în locul înlemnitelor unde puteau fi oamenii.

Mi-am luptat îndelung cu zăpada pufoasă, ce deși în lături! un stîrv din cîtă îndepărtam venea înapoi, de deasupă, căci continua să ningă cum nu se mai văzuse de pe la 1890, spuneau mai tîrziu bătrînii. Pînă la urmă, cînd am dat cu lopata în pămînt și am început să-mi sap adăpostul, eram în jur aproape de două ori mai înalți decît mine. Cîmpul de observație din fața trebuia să-l curăț din jumătate în jumătate de oră, și cînd mă ridicam în genunchi, să arunc zăpada în lături, eram cu însumi învelit în troiene, păream născut din nimicare. Nu-mi era frig, dimpotrivă, mă simțeam bine, ca într-o casă încălzită, cu soba mohnită, atît că mă dureau ochii de albul zăpezii, pîndeam tot timpul, să văd inamicul; nu pe motivul că locotenentul Temerarul făgăduise un pachet de țigări „Naționale" cui dădea primul alarma. Ba doar o ambiție; de cînd pornisem ba-

avem pe mine sute de kilograme.

[illegible] [illegible] [illegible] [

— Îți place ? Atunci așteaptă-mă !

Și-a pus pe umeri un mantou de latră probabil o imitație, cum ros pe la revere, care însă îi dădea o eleganță, făcînd-o să se simtă mîndră. A mers pe la ușile de pe coridor, probabil nu la toate, erau multe, ci la prietenele mai bune, și le-a invitat, aferata :

— La ora cinci fă-te liberă și să vii la mine !

Am mîncat împreună un cremșnit, mi-a dat cu lingurița ei în gură, de parcă și-ar fi hrănit puiul. Celelalte prăjituri le-a păstrat pentru fete, le-a pus la fereastră, să fie mai rece.

— Acum nu trebuie să te gîndești, mi-a spus pe urmă, ai nu mai primesc pe nimeni.

Pumise pe unul abia puțin mai înzdrăvănit, dar părea că uitase de el ; ce e mai ciudat uitasem cu totul și eu mă întrebam de ce mă aflu acolo, în loc să fiu la cinematograf, să văd bătălia de pe Marna.

Era caldă de la sobă și Ghizela îmi zîmbea, cu părul ei de căldură. Nu făcea nimic, și eu nu știam ce să fac. Ziua trecut însemna atît de simplu, se așezase pe marginea amintirii, cu rochia ridicată. Dacă s-ar fi întins în pat și ne-am fi luat în ea, ar fi trebuit să nu scot măcar ghetele ; înseamnă timp pierdut și complicație.

— Poartă-te cum te-ai purta cu o doamnă !

Între timp își pusese o diademă în păr și își dădea pe după urechi cu dopul unui flacon de parfum ieftin. Ședea într-un fotoliu de modă veche.

— Nu știu cum să mă port cu doamnele !

— Mai mare rușinea ! a exclamat ea, dar nu supărată, ci parcă bucurîndu-se de ignoranța mea și de inocența. E, haide să te învăț ! Pune patefonul și invită-mă la dans. Alege ce placă îți place.

Cu patefonul m-am descurcat, văzusem destule, dar discurile ei nu le cunoșteam, gustul meu rămăsese la „Paiață" și la „Uvertura solemnă", oricare ar fi fost diferența dintre ele. Am pus ce mi-a căzut sub mînă, un tangou argentinian, cu ritmul pronunțat, ca o comandă militară nemțească.

— Ah ! Comparcita ! a exclamat Ghizela, întrerupîndu-mă brutal. Mă umple de fiori ! Vino !

— Nu știu să dansez !

— E minunat, minunat ! Încearcă !

La sfîrșit mi-a spus, fără să se rușineze :

— Mama lui [illegible] ce a [illegible] înainte !

[illegible] pe cele bune, celelalte să rămînă altora.

[illegible] și [illegible] și pe [illegible] și [illegible] și pe [illegible] și [illegible] și [illegible] și

fost bun cu mine, mi-a lacrimat ochiul de frumusețea ei nemaivăzută mai înghețată, acoperindu-mi vederea cu o pînză lăptoasă, cum mi-au înghețat lacrimile pe față.

În afară de armele noastre, fiecare grupă ducea și câte o mitralieră, destul de grea, ca afetul deoparte, cred încă n-ar fi fost în stare s-o țină decît halterofilii, și chiar ei poate de la o stație de tramvai pînă la alta. Iar noi, după ce traversam orașul, pe la gară, mai aveam de mers pe câmp, apoi pe dealuri peste cinci kilometri. Bineînțeles, tramvaiele nu ieșiseră încă la ora aceea, orașul dormea, abia se vedea cîte o lumină la ferestre, ici, colo. Fereastra fetei blonde tăcea în întuneric, nici nu mi-aș fi închipuit altfel, așa că nu m-am gîndit la ea, am lăsat-o să doarmă ; speram să n-o trezească din somn glasurile noastre unite, cînd cîntam încet în cor, ca totdeauna cînd străbăteam orașul, același marș eroic : „Ce vrem noi cîntem noi, că mergem la război..."

Mergeam pe linia tramvaiului, curățată de zăpadă și băteam pasul pe pavajul de piatră cubică. Dacă pînza crapa de ger nu putea să se audă, căldurina noastră carbonizată era mai puternică. Deocamdată eram veseli, cel puțin eu, gerul nu-mi ajungea la oase, mă uitam pe cer cu ochii înghețați și mă lăsam fascinat de strălucirea stelelor. Altceva nu mai vedeam din alcătuirea orașului, turnul cu ceasornic, casele medievale cu acoperișul povîrnit, catedrala ca o navă arctică, prinsă într-o banchiză polară. Eram îmbrăcat bine. Zorina îmi trimisese un pachet cu lucruri de iarnă, aveam pe piele tricou și pantaloni de lînă, plus un pulover gros peste cămașă, iar deasupra vestonul, pe urmă mantaua vătuită pînă în talie. Iar mănușile îmi țineau atît de cald, că nici nu simțeam fierul înghețat al mitralierei ; rîndul meu era s-o duc pînă la gară. Tot timpul m-am gîndit la Zorina, cu emoție și cu multă mîndrie, fiind sigur că m-ar fi admirat și-ar fi tremurat de emoție ca înainte, dacă ar fi știut ce drum greu aveam înainte. Eram eroul ei, fără ca ea să-și închipuie, iar dacă eu i-aș fi povestit vreodată, mi-e tare teamă că n-aș fi găsit destule cuvinte ca să mă înțeleagă în întregime. Dar mă bucuram să știu eu singur, și mă gîndeam că voi deveni mai puternic decît îmi închipuiseam vreodată, ceea ce ar fi fost imposibil ca ea să nu vadă. N-o iubeam, era numai o amintire și o păstram în inimă, fiindcă nu aveam alta mai apro-

piață ; dar ea dormea la această oră. Ion și Rita erau de mult acoperite de ceață : și ele dormeau asemeni.

Nu știam că în acele zile în casa Zorinei se pregătea o dramă, tatăl ei avea să se împuște. Deși eu mă asigurasem că aventura noastră va rămîne fără urmare, nu eram cîtuși de puțin lipsit de grijă, purtam pe suflet o povară mai grea decît mitraliera. Moartea domnului Zaharescu a răvășit întreaga familie, legămîntul meu a rămas fără însemnătate ; pe Zorina n-am mai văzut-o, am primit de la ea doar mănușa mortuar, în chenar negru, cu un înger argintiu îngenuncheat la mijloc ; iar în josul cartonului scria caligrafic : „Acum ești liber ! Nu fi prost și bucură-te de viață !"

La gară, cînd am dat mitraliera cismărarului, am simțit că aveam mîinile înghețate. Am mai pus o pereche de mănuși pe deasupra, apoi încă una ; Zorina îmi trimisese o duzină, era firea ei să ducă lucrurile pînă la capăt, dar chiar dacă aș fi întins tare de ele, toate n-ar fi putut să-mi intre pe mînă. În ziua aceea îngrozitoare, n-am ajuns decît la a cincea pereche, mi-am spus că ar fi inutil să merg mai departe ; oricît mi-aș fi apăsat mîinile, înaintea lor puteau să-mi înghețe creierul și inima.

Ca prin vis am văzut lîngă gară prăvălia unde mă mîncam eu de ciocolată, în ziua sosirii, că se vindeau băuturi alcoolice în cantități nelimitate. Un asemenea amănunt nu putea să-mi schimbe cu nimic viața, nu mă interesa alcoolul, rămînea doar o ciudățenie pentru mine, dar atunci am simțit un fel de frică, mă temeam că era abia începutul, că urmau fel de fel de dezmățuri, ca într-o Sodomă sau o Gomora. M-a liniștit preotul cu briu roșu, socoteam că nu putea fi singurul în tot orașul, altfel de mult i-ar fi făcut cineva de petrecanie ; și dacă existau asemenea slujitori ai credinței creștine, ei vegheau și asupra moravurilor, deci orașul nu era sortit pieirii.

Pînă aici mergeam în cadență, cu cîntec, se ridicau valuri de aburi deasupra coloanei, de la respirația noastră, căci nu poți să cînți din gît, ci din fundul plămînilor, unde aerul rămîne fierbinte, cît timp omul nu-și dă duhul. Simțeam gerul pătrunzîndu-mă tot mai adînc, dar încă îl îndurăm cu voie bună și fără frică, uitînd că încetul cu încetul căldura din mine se duce.

Încetă ce-am trecut de mareșalul gerul. Am văzut cum începînd să se lămurească pe colinele dealului din față unde își avusese postul de comandă generalul Falkenhayn, comandantul armatei germane în 1916. Acolo era un fel de monument, ca un sfeșnic de piatră și ne gîndeam noi care știe-cine, poate o viață să sosească-n, fiindcă generalul învingătorul nostru Vermulm, își afirmase vrea dară gîndul, în locul celui de-al doilea, Împăratul Germaniei, Wilhelm al doilea.

Gîndindu-mă la întîmplările petrecute în de multe ori ce cărți, mai ușor, și fumînd mereu, am uitat cu totul de-a-ți pe cine aștepta și ne-am trezit în fața generalului Falkenhayn, care la timpul lui nu împlinise ce ne-am zis și cînd ne-a dat voie, ne-a dus mai bine decît-ar putea vreo mașină și totul a mai rămas dară cum era. Am intrat prin și în sanatoriu. Nu mai mi-aduc aminte cîte ore am stat în biroul lui. Știu că pe pereți erau hărți, pe birou, pe care, în clipa aceea, generalul scria ceva, cu creionul roșu și albastru. Cînd ne-a văzut, ne-a făcut semn să luăm loc și a continuat să scrie. Nu mai îndrăzneam să ne mișcăm, așa eram de pironiți și de emoționați. Pe-atunci eu nu cunoșteam nimic din viața altui om, cu atît mai puțin a unui mare general. Toți, cred că cred, au o viață de obișnuință. Nu știu, nu știu încă, ce aveam atunci, ce vise din tinerețe mă mai legănau și ce-i ajunsese pe ai mei, cînd, în sfîrșit, generalul a terminat de scris, a ridicat capul și ne-a privit. Ne-a privit cu ochii lui albaștri, reci, ca niște oglinzi, în care ne-am văzut pe noi înșine, așa cum eram, cu toate ale noastre, cu tot ce ne-a fost dat să trăim și să simțim, cu tot ce ne-a fost dat să ne bucurăm și să suferim, cu tot ce ne va fi dat să ne amintim.

Atunci n-am putut să cred că bunicul supraviețuise, că mai trăia încă. Dar acum, cînd m-am întors și am dat de cărțile, am simțit, în timp ce Gabriela dorea să încerce să descopere o asemănare sentimentală, pe care o știu și mai puternic astăzi, că m-am despărțit pe veci bunicul, că aparent, cred că a fost de-atunci el însuși, a început suferința trupului. Atunci mi-am spus că voi avea drept la orice răspîndă viitoare, fiind mărturia dinainte, ca prizonierii. Am deja vreau satisfacție răsăre,

zăpadă, în tăcut și în jeal rău, pe cărările mărginașe. Cineva a spus :

— Trosnește gheața !

Trosnea ei gheața, e adevărat, dar la jumătatea apei, nu pe maluri, unde nu puteau trosni decît pietrele. Aceste zgomote incredibile, ținînd mai degrabă de legendă decît de fapte, mi-au rămas întipărite în urechi atît de obsedant, încît toată ziua, la tragere, cînd poceau puștile lîngă mine, mi se părea că trosnesc pietrele, iar pe dealurile din fund, unde erau țintele, cînd glonțul răscolea zăpada, aveam impresia că piatra crapată sare în aer.

Mergeam repede pe ger, cu toate că zăpada, orbitor de bătută, era o piedică. Am ajuns la opt, cînd soarele sau mai degrabă fantoma lui înghețată întindea pe zăpadă umbre neclare, și am plecat înapoi aproape de ora cinci după-amiază ; peste opt ceasuri am stat mai mult nemișcați, în gerul care cobora sub minus treizeci de grade. Să privești termometrul, din casă, cînd în spate se simte soba, e o plăcere de care m-am bucurat și eu cîteodată, dar oamenii de pe stradă, ducîndu-se nu la plimbare, ion făceau milă, la fel ca vrăbiile ieșite disperate din ascunzișuri, să-și caute hrana zilei redusă la jumătate, la un sfert, la o zecime sau la nimica, pînă ce mureau înghețate în zăpada de lîngă ziduri. Guguștucii erau foarte rari în vremea aceea, s-au înmulțit abia după războiul al doilea, să nu mă înșel, poate, cine știe ce lipsă. Oricum, sînt cele mai răbdătoare dintre păsări, nici nu-și fac cuiburi, înfruntă viscolul pe o ramură, parcă nu vor nimic de la natura care se îngrijește de toate viețuitoarele.

Stăteam ca guguștucii pe ramură, așteptînd să ne vină rîndul la tragere. Noroc că nu ningea și nu bătea vîntul, atmosfera nu putea să se miște, era prefăcută într-un uriaș bloc de gheață, care scînteia cu o flacără inversă, fiindcă o făcea să înghețe și mai tare. Singurul adăpost era cantina, o cabană unde încăpeam cîte treizeci, cu schimbul, n-aveam voie să stăm mai mult decît cinci minute, cît să bem o țuică fiartă ; făcea bine sau făcea rău, era singura mîngîiere. Ținînd seama de numărul nostru, ne venea rîndul cam la o oră o dată, și în cele cinci minute nu apuca să ni se dezghețe nici lacrimile din ochi, ca să vedem ținta.

Cînd trăgeam cu pușca, trebuia să-mi scot trei din cele cinci mănuși din mîna dreaptă, altfel degetul nu putea să

...tre în ...ța ...ului : mănușile, aruncate alături, pe zăpadă se făceau scrum și cu greu le mai puteam pune peste celelalte.

Atunci am tras prima oară cu mitraliera, draga noastră Schwarzlose, care funcționa atît de sigur și era construită atît de simplu că o demontam și o montam la loc în cinci-zeci de secunde. Acum, însă, uleiul de ungere înghețase, era vîscos ca pîrtia, suflam în el să se încălzească, și după ce ne consumam caloriile atît de împuținate, abia izbuteam să tragem o rafală, că închizătorul se bloca înainte ca noi să fi simțit vreo satisfacție. Dar mi-am închipuit cu convingere, nu era doar o iluzie falsă, că să fi mers mitraliera și să fi putut trage o bandă întreagă, luînd la rînd țintele înșirate pe dealul din față, n-aș mai fi simțit gerul, mi-ar fi luat foc întreg trupul, mîinile și picioarele.

Numai grupa noastră și-a făcut tot programul de tragere, datorită isteciunței sergentului Preput, care a umplut o galeată de ulei din butoiul armarierului, și a pus-o la încălzit pe un foc de gătește. Erau multe focuri, fiecare se lupta cu gerul cum credea mai bine, focul însă nici nu putea să fie luat în seamă. Greu izbutea cineva să întindă o mînă la tăciune, în atîta înghețeală, și pînă să se dezmorțească mîna cealaltă îi înghețа bocnă.

Sergentul Preput lăsa uleiul fierbinte cu o cană și-l punea incontinuu deasupra închizătorului, care îi spărgea într-o clipă, aruncîndu-l în ochii noștri. În schimb, mitraliera mergea fără să se mai poticnească înghițea banda după bandă, și pe dealul zăpadă răscolită de gloanțe părea lovită de vreo colț. Acum aveam toate cinci mănușile pe masă, trăgaciul mitralierei era la vedere, drept în față puteam să apăs pe el și cu pumnul. După un timp mi-am simțit degetele amorțite, uleiul care curgea din chiulasă trecea prin împletitura de lînă și ajungea pînă la piele. Și-a mai mănîncile, îmi degera mîna și apoi uleiul poate fierbe și el un pic de căldură.

La prînz, cînd au venit bucătăriile pe roate și ne-au adus mîncare, ceaiuri fel de campanie, fasole cu slănină prăjită, ne-am scos farfuriile din raniță și am mîncat sub cerul liber. Pîinea o rupeam cu mîna înmănușată și o băgam în gură unsă, cu ulei de mitralieră.

În repausul de după prînz, cînd nimeni nu putea să se odihnească, toți trupaiul pe zăpadă să nu le înghețe pu-

lupte.

Departe de armata aceasta nemaivăzută, alcătuită din patimi, era un om în puterea vîrstei, maior de Stat Major, voinic, roșcat la față, drept la suflet și cu mintea atît de luminată, că îl priveam plin de mîndrie și admirație. Împărăția omenească trece în fel ca gloria lumii. Am presimțit atunci, văzîndu-l alături, că într-o zi o să văzurăm în altă altceva, oferindu-și el ca un Moș Teacă.

Iarna a ținut luni de zile, nu venea mai odată Crăciunul. De multe ori am stat îngropat în zăpadă adăpostindu-mă de gerul înfiorător, de multe ori am trăit amarul cuvîntul „Ce vrea? Ținteră rău..." și am mers la pușcă, unde după gerul sălbatic, am rupt pîinea lui cu mănușile în mînă înmuiate cu ulei de mitralieră.

8

descoperit-o în, acinul de jos, pe fiarî înfierbîntat, căruia, că și hangiția plimbări cu porcul până la perimetral orașului, i-am atribuit un caracter epic, fiindcă amîndouă au un subiect și o acțiune. Primele incursiuni în spațiul terțu, cu totul alb de zăpadă, le-am făcut în lungul rîului, adesea pe albia lui înghețată și plană. Am descoperit atunci cît de armenios se contopește malul spre o țintă terestră, un sat, o pădure, un plop singuratic pierdut în depărtarea cîmpiei, cu ritmul în trei timpi al valsului, care deși nu are în el nimic organic, ci vine dintr-o sumă a vitezei, dă neașteptat pe jos cu scînturile o forță de apropiere, mărturisesc încercată de a fi o deplasare între două puncte și devine o cucerire.

Descoperirea aceasta n-aș fi făcut-o singur: a fost nevoie de cineva să mă inspire, să meargă umăr la umăr cu mine, la fel ca la înotul pînă departe în largul mării. Această ființă căreia îi datorez una din bucuriile nesperate ale iernii și una din cele mai brave izbînzi din prima mea tinerețe, generatoarea izbînzilor următoare, a fost fata blondă de la fereastră, rămasă în ochii mei, în ziua rosturii, și dispărută după aceea. Aș face o crimă față de sufletul meu dacă n-aș scrie despre ea, dar cum voi izbuti, cum voi începe și cum voi sfîrși, nu știu încă ; fata aceea nu era una, erau două, surori gemene, semănînd între totul una cu alta.

Cu gemenii am fost mereu nedumerit, mi-a trebuit timpiu să descopăr o particularitate a unuia, uneori infimă, o aluniță invizibilă în fața urechii, o inflexiune aproape inexistabilă a glasului, sau o lungime de undă diferită a efluviilor pornite din inima fiecăruia, deși pulsul era același.

Știu că era o sîmbătă, la începutul lui decembrie, poate chiar în ziua cînd domnul Zahareseu își trăsese un glonț de revolver în tîmplă, dar eu încă nu aflasem. Programul se terminase la cinci după-amiază și aveam voie să rămînem cu schiurile pînă înaintea mesei de seară, aproape două ore, o sută douăzeci de minute. Minutele nu treceau mai încet decît astăzi, dar ora mi se părea mai lungă ; astăzi o oră abia îmi ajunge să mă gîndesc și să hotărăsc ce voi face în ora următoare ; atunci nu mă gîndeam atît sau mă gîndeam abia după ce fapta era împlinită.

Coborîsem de douăzeci de zile pisc[illegible] pe care o [illegible]
[illegible]ă cu cloral picioarele, cari nu ne-au [illegible]
[illegible]hul, nici măcar nu aveam de ce, poate nu [illegible]
nimeni, nu exista încă, gîndeam, transpiram, aveam [illegible]
narea udă și fierbinte, iar pieptul rece ca gheața, cum [illegible]
luam în față curentul la coborîre. Așa că, după un timp
n-am mai stat să judec ci m-am oprit drept în ușa cabanei,
unde am intrat să beau un ceai fierbinte; aici însă vin
fiert sau rom cu apă dată în clocot. Odată aflat la căldură
m-am gîndit că bine făcusem, renunțînd la o [illegible]
două, decît să mi se aprindă plămînii.

Mi-am luat ceașca de ceai de la tejghea, apoi am căutat
cu ochii prin fumul de tutun un loc liber la o masă, toate
erau ocupate. Abia atunci am văzut-o, la o măsuță de colț,
pentru două persoane, în fundul cabanei. Fără nici un
[illegible] de cînd era dispărută, am înaintat spre ea hipnotizat,
fără să uit bună-cuviință și prudență, disimulîndu-mă, dă-
pănd des, ca și cum m-ar fi supărat fumul de tutun în
realitate spre a-mi ascunde privirea fățișă. Dacă n-am
scăpat ceașca din mînă în prima clipă, putem s-o [illegible] în
clipa următoare, cînd am descoperit că nu era singură
ci în fața ei ședea o altă fată blondă, copia ei [illegible] de
parcă aș fi văzut-o într-o oglindă. Chiar și [illegible]
era identică, același costum de schi, de [illegible]
[illegible] moda nu accepta culorile fantezioase de acum. Fe-
ața color două fețe, identică deasupra, consta în [illegible]
roase de la gît cît stăteau la căldură, și puse pe masă o
alcătuire de culori puternice, roșu negru, albastru și verde
rare, cum am văzut mai tîrziu, în mijlocul zăpezii nu erau
de loc strigătoare, ci căpătau o armonie aproape [illegible]
Nu mi-aș fi dat părerea cu atîta siguranță, dacă n-aș fi văzut
și nu într-o singură zi, că fularele lor atrăgeau toate
privirile.

Văzîndu-mă în încurcătură, s-au aplecat amîndouă de-
odată, au tras de sub masă un taburet de brad ars la
[illegible], ca tot mobilierul cabanei, și mi-au făcut semn să
stau între ele. Le-am mulțumit din cap, fără o vorbă, m-am
așezat, dar nu mi-am spus numele, prilej sau pretext de a
începe o conversație, nici ele nu mi-au spus cum le cheamă,
fumau amîndouă cu aceleași gesturi sincronizate, și atunci
mi s-a părut că era una singură, răsfrîntă într-o oglindă.
Aveau părul buclat, strîns în cîte o [illegible] de metal

beauté" cum se şi numeşte deultfel.

zîmbete, voirbirea lor convenţională.

și nu izbuteam să ne ridicăm la picioare.

ceea ce nu-i ascundea îngrijorarea :

— Uhuu !... Santa ! Unde ești ?

Santa și Barbara ? Încă numele lor, nu le-am ales eu, doar le-am păstrat, deși ar fi putut să le schimb, ca să nu le mai caut explicația mai ales cu împrejurarea unuia cu a celuilalt ducea la o precipitare bizară. Deși deveneau două ființe, numele lor, bine împreună, deveneau Santa-Barbara, o făptură unică și singură. În viitor, aceste nume au făcut și mai imposibilă identificarea lor separată, ele au existat numai unite, într-o trăire comună, chiar atunci când se întîmpla să mă văd numai cu una. Și cu toate sentimentele care m-au legat de ele, o dragoste în adevăratul înțeles al cuvîntului, dar imposibilă fiindcă aveam simultan două obiecte, mult timp nu am știut cine era Santa și cine Barbara.

Prima fază a prieteniei noastre o reprezentă-o timpul școlii, cînd ne întîlneam după-amiaza pe pîrtie și schimbam două cuvinte. În așteptarea acelor clipe, și după aceea, cît eram cu ele, mi puneam o întrebare tot mai obsedantă : „Dar pentru care, Barbara sau Santa, mă aflu aici, pentru care îmi bate inima ?".

Întreruptă în timpul Crăciunului, prietenia aceea tot mai puternică și mai bizară am reluat-o după ce m-am întors din vacanță. Atunci am început deplasările lungi, școli de cîmpie, cîte douăzeci de kilometri, și chiar mai mult, plus încă pe atîția la întoarcere. În ce mă privește, nu aveam destul timp decît duminicile, cînd plecam pe la ora zece, ajungeam într-un sat, ne încălzeam și găseam de mîncare într-o casă de oameni și ne întorceam spre seară. În două rînduri, una din ele a lipsit, o dată Santa, altă dată Barbara, am mers numai cu cealaltă. Atunci ar fi fost prilejul să-mi dau gîndul pe față, să mi declar bucuria de a fi împreună, dar dilema tot nu era rezolvată, nu știam căreia îi aparțineau de fapt sentimentele mele. Aș fi putut s-o întreb dacă la 14 septembrie, pe la ora trei după-amiaza, ea fusese cea de la fereastră ; era ziua cînd venisem la școală și ora cînd trecusem cu tramvaiul. Întrebarea ar fi fost stupidă, cum putea să țină minte o întîmplare fără însemnătate și rămasă atît de departe în urmă ?!

Acea primă fază a prieteniei noastre s-a terminat odată cu topirea zăpezii. Iar a doua, după scurte întîlniri pe stradă sau la cofetărie, a început vara, cînd am plecat toți trei într-o călătorie tocmai în Egipt, unde voiam să văd piramidele faraonilor, nu din curiozitate istorică ma fiindcă

erau uscate una din cele zapte minuni ale lumii. Eu vechime ; pentru mine reprezentau ceva peste primordial. mi se părea că numai din unirea lor putea să pornească măsurătoarea pământului și să înceapă istoria omenirii, fără să mă intereseze că exista un trecut și mai îndepărtat decât civilizația egiptene. Le împărțeam pământ încă din primăvară, cu vreo două săptămîni înaintea vacanței de paște. Oricît de mult mă obsedau piramidele, și oricît de mare era dorința să ajung acolo, speram că aș fi rămas cu ele pe timpul verii, dacă și-ar fi exprimat această dorință ; aș fi putut să închiriez undeva o cămăruță, iar bani de mîncare n-aveam decît să-mi calc pe suflet și să iau din cei destinați pentru călătorie, pe care tocmai atunci mi-i trimisese Zoina.

Eram pe o bancă, în parcul de lîngă teatru, plin de lume ieșită să se plimbe pe aleile cu trandafiri neînfloriți încă ; acolo, nu departe de poalele munților, clima era mai rece, chiar dacă ardea soarele. Vorbeam stînjenit, cu ochii în pămînt, bătîndu-mi degetele pe scîndura băncii. Nu terminasem bine ce aveam de spus, că au început să bată din palme :

— Mergem toți trei ! E o idee grozavă !

Mă bucuram, fără să-mi fac iluzia că putea să le entuziasmeze ceva mai mult decît curiozitatea și plăcerea călătoriei.

9

Pe măsură ce se apropia Crăciunul, eram tot mai preocupat și mai îngrijorat, nu știam ce voi face în vacanță, deși Zoina continua să mă asigure că nu va scăpa de orice răspundere. Îi scriam din ce în ce mai rar și că asemeni, dar nu mă gîndeam că ar putea s-o apese vreun sentiment de vinovăție, ca pe mine, căzut sub vraja Bucureștiului și Santei, fără să mai amintesc de Ghizela, unde continuam să mă duc printre picături și cu zeama tot mai

fel de cercetură, străjuită-o mereu, în loc să accentueze.

Văzîndu-mă, lasă ziarul pe o măsuță, se apropie și în timp ce îmi strînge mîna, cam nu ne îmbrățișam niciodată, reținere adusă din casa domnului Alcibiade, puse brațul celălalt pe umărul femeii, cu un gest de afecțiune. Dacă am fost stupefiat nu mai țin minte, poate că da, cea explicabilă, dar n-a ținut decît o clipă, pe urmă totul mi s-a părut natural, în mintea mea s-a destăinuit frîgărie întreaga lui viață, și tot ce era excepțional sau sublim în faptele sale a făcut să pară ideea de aberație. Trandafil trăia sub imperiul unor legi proprii, nu străjuitul, ci ignorînd legile comune tuturor oamenilor, astfel că în el până și de iubirea putea să încerce o excentrice.

Acea ființă cu înfățișare de bucătăreasă, având cincisprezece ani mai mult decît el, dar părînd cu ani de două ori pe atîta, o femeie îmbătrînită, fără vreo urmă de frumusețe, fie că orbită de oftică, era soția lui Trandafil, căsătorită cu acte și cu slujbă la biserică, în vederea întregii parohii și a oricui prinsese de veste. Pe Alexandrina o cunoșteam abia după căsătorie, dar refuzam să-i prezint nevasta „Nu trebuie s-o vezi, îi scrie, fiindcă n-ai cuvinte cu mi-a îndemnat la această faptă."

Cum credeam că eu, unul, înțeleg mai bine ca oricine ideea neinspirată să mă dezlănțuiesc cu el, spuindu-i cu ochii în pămînt și cu jumătate de voce: „Deja n-ai fi capabil să-ți urmezi exemplul în mai o împrejurare, te admir pentru fapta ta supraomenească de a te fi expus unei asemenea penitențe!"

Rîsetul lui mi-a amintit cum se repezise odată Odor asupra mea, fiind cît pe ce să mă strangulez fiindcă eram o viespe care mă înțepase în obraz de mi se umflase tot capul.

— Cum ai putut să gîndești o asemenea 'prăsilă'? a întrebat scrîșnind din dinți (tot ca Odor) și strîngînd pumnii. Dacă ar trebui să mă pedepsesc pentru faptele săvîrșite cu sau fără voie, nu există pe pămînt o pedeapsă destul de mare; poate în altă viață, și dacă-i așa, n-am să mă dau în lături cînd va veni vremea. Pînă atunci, am acceptat să-mi fac o bucurie. Luînd-o sub obrăzdurire pe această femeie sortită nefericirii, și lăsîndu-mă sub

orientarea ei, am lăsat pe nevinovatul din trecut anticiad, dar numai asupra mea și la hotărîrea propriului meu arbitru, doctrina criminală pe care știu că am respins-o tot timpul.

După această îmbucurare, care se temperă de la o frază la alta, Trandafil mi-a zîmbit calm și mi-a pus o mînă prietenoasă pe umăr.

— Ca să nu rămîi cu nici o îndoială, te rog dă-ți silința să observi cît sîntem de fericiți împreună. Două săptămîni sînt destul ca să ajungi la o concluzie.

Pe țin mai înainte credeam că va trebui să plec fără inițiere și fără explicații. Cuvintele lui, atît de oportun pronunțate, ascunzînd în simplitatea lor atîta noblețe, m-au făcut să rămîn și să trăiesc fericirea lor, împreună cu a mea, care n-a fost mai mică. În casa aceea modestă, fără altă podoabă decît un pom de Crăciun, poate cel mai sărac din tot orașul, mi-am uitat și dorurile, și durerile. Iar în ziua plecării, cînd Trandafil era la slujbă, i-am lăsat pe masă de lucru, plină de dosare anodine, un bilet, care mă punea la adăpost de orice replică : „Dacă vreodată am să ajung pe o treaptă înaltă a vieții, dacă mă voi însura cu o ducesă sau o contesă, voi locui într-un castel cu renume, mă voi scălda în bogăție, iar tu vei putea mai departe mîzgăli hîrtii negre de arhivar, ca să nu-ți tocești coatele hainei, să știi că tot timpul ai să fii mai presus de mine. De înțeles sînt sigur că m-ai înțeles ; dacă mă vei și crede atunci vei ști că nu mi-am trăit viața fără cel un merit."

*

În chiar ziarul cu care Trandafil venise în mină, am găsit cauza morții domnului Zaharescu. Era o urmare de o lună vuia țara și eu nu știam nimic ; în atmosfera de panică financiară, care ducese la cumpene de sacrificiu la zaiechedieri în masă, la falimente sau la incendii provocate ca să mascheze falimentele, la drame adeseori sîngeroase, una din băncile mari își închisese porțile masive de bronz, nemaiputînd face față plăților, și ceruse un moratoriu de mai mulți ani de zile. Cine nu înțelege să nu aștepte explicații de la mine, întîi fiindcă nu vreau să gresesc, al doilea fiindcă nu le găsesc necesare decît pentru oamenii de ne-

şi-au înşelat autorii.

după ancheta poliției

Cînd am vorbit, curînd de mine despre persoanele pe care le judecam la instrucție, nu știam în ce condițiuni va duce Trandafil viața în hăul acelei închisori burdușite cu deșeuri, unde nu se făcea foc toată iarna, căci nu există sobă, de teama incendiului. Pompierii veneau zilnic să inspecteze, și dacă li se părea că înăuntru era uneori cît de cît mai cald decît afară, se uitau prin toate ungherele, se aplecau pe sub bănci să vadă dacă nu era ascuns vreun ligheam cu jăratic. Abia cînd am aflat asemenea, mi-am dat seama că fraza din certificatul lui Trandafil, care mă indusese, fiindcă îi dădeam o interpretare sentimentală, ideea de cămin, de bîrlogă asupra vieții-mi-le hibernale era în realitate o ghimpe : „Dar nu-i facem foc în sobă."

Făceau foc cu economie, aveau o subțire de tăiat cu bucăți lungi, ca să nu se piardă căldura pe horn cu tot ce rămînă în coș. Fiindcă Trandafil nu intra niciodată în camera din dreapta, a Corneliei, cum o chema pe femeie, nu știu cînd și cînd aprindea focul numai pe ger mare, și numai de două-trei ori pe săptămînă, iar atunci vedea numai cîteva lemnișoare.

Am spus femeie, în loc de nevastă, fiindcă mi-a fost greu să mă obișnuiesc cu un cuvînt pe care mintea mea nu-l înțelegea, chiar dacă trebuia să-l accepte. Încă la sfîrșitul vacanței, mintea mi se limpezise și interpretam altfel, cu o indulgență împăcată și tristă, situație căreia îi descopeream justificarea deși continuam să o socotesc imposibilă și amară.

Poate Trandafil o văzuse pe nevastă fereche de ceva ori în timpul unui proces lung de uzurpare, dar nu o descoperise decît în ziua cînd venise la arhivă să aibă înfățișarea dată cu întîrziere. Nu avea avocat, îl repudiase în prealabil fiindcă se vînduse părții adverse, iar justiția, fiind legată la ochi, nu văzuse cine e ea. Îl văzuse și orbii. Asemenea cazuri se întîmplau cu sutele, trăiam în dreptate cu avocatul cu vicleșuguri și cu aliați înșelători. Am pățit-o eu însumi, cînd proprietarul m-a evacuat din casă, împotriva unei legi atît de limpezi, încît am socotit că nici nu am nevoie de apărare. Dar grefierul judecății era înrudit cu reclamantului, care a cîștigat procesul „stantepede", cum se spune, adică fără nici o deliberare. Iar la recursul pe care l-am făcut, luînd-mi și spăriet de asta

data, m-am pomenit în fața aceluiași complet de judecată care dăduse prima sentință, ceea ce era interzis printr-o lege cunoscută până și măturătorilor de stradă, mai ales dacă lucrau în preajma tribunalului. Degeaba a protestat avocatul meu, nimeni nu i-a ascultat cuvîntul, poate o fi fost și el un papă-lapte, faptele însă rămîneau fapte și nici măcar nu trebuiau dovedite. Dacă s-o găsi cineva să nu creadă, sau să-și închipuie că n-am înțeles eu bine, n-are decît să caute la arhivă, și să citească dosarul. Dar poate dosarele din 1941 nu se mai păstrează.

Acea femeie, rămasă văduvă încă de tînără, în timpul războiului, nu se măritase a doua oară, fiindcă își sacrificase viața sfîrșită. O moștenire „in extremis", lăsată prin testament de un rănit pe patul de moarte și neștearsă de nimeni, o adusese în orașul nostru : moștenirea era o casă de centru sănătoasă și mai mare decît ar fi avut nevoie. Locuia cu îngrijitoare la spitalul comunal, ceea ce mai face încă un spital de campanie și nu părăsi slujba o dată cu doar modestă, ci umană chirie umilitoare, decît după ce se mărită cu Trandafil. Lenfa era mică și viața mai grea decît puterile sale ; ce să se poată ajunge închirieze două camere unei perechi doar cu puțin mai tinere decît ea, oameni de omenie, alături de care se simțea bine și are o datorie cîțiva ani de zile. Deci casul nu era acela al femei bătrîne și neputincioase, care își doneză averea cuiva mai tînăr, cu condiția să-i poarte de grijă pînă la urmă. Poate în Cornelia exista o morbiditate, datorată suferințelor prin care trecuse ; aveam să le aflu cu timpul. Puțini oameni își pregătesc din vreme mormîntul, nu e frecvent, nici dacă nu ar fi nimeni să te îngroape : un asemenea act îl dictează numai obsesia morții. Cornelia își cumpărase loc de veci, îi pusese și cruce, de marmură vinăta, cu inscripțiile cunoscute, rămînînd să se adauge **numai data morții.**

Oricît de mare ar fi distanța între ele, și oricît mă străduiesc să alung din cap asemenea gînduri, uneori mi-e imposibil să nu fac o legătură între ea și Hora, care și-a trăit puținii ei ani sub amenințarea sfîrșitului. Și atunci, împotriva voinței mele, sînt înclinat să cred, în unele clipe, cînd poate se naște și-n mine un început de morbiditate, că pendularea lui Trandafil între prima și a doua se datora unei chemări din afara vieții. De foarte tînără, cînd își

pierdusă întreaga și numeroasă familie. Cornelia era încredințată că nu va trăi multă vreme. Poate chiar așa să fi fost, dacă Tranchilul nu-i insuflă o altă viață.

Presimțirea morții, de care, după toate semnele, nu avea teamă, o făcuse să-și dorească aversa, casa, cu grădina, magaziile și tot ce înseamnă o gospodărie, pentru totdeauna. Acestea îi întregeau pe sub pleoape, fără să lase impresia că ar avea ghimpi înțepători. Lingurarul nu-i o plăpândă și o predispusă; cuvinte frumoase și gesturi care să înmoaie inflexul ar găsi domnia, mai multe decât în doctorul, care ține cu cine a învățat vreodată pe cineva a vorbi altfel decât nemuzicat, decât nu știe pe unsprezece.

Dumnezeu vă binecuvânteze, spuse cu ochii plecați, și abia în timpul acestei fraze cuvinte multe, n-am să le uit niciodată. Îți rămân, cu cât mai mult cu atât mai mult. Îți rămâne, cu cât mai mult de lucrat. „Ah, de ce nu aștern pe Dumnezeu, ce să fi fi tu acuma scriind?" Cornelia lăcrima la vorbul ei, fiindcă singurul orgoliu îi rămâne și nu mai poate fi altă ajutor; numai se gândea că poate Dumnezeu a spus-o ca să mă scoată pe lume victimă, cum era ea în sine. Toată chinuită, doar numai cu doi sau trei ani mai mult, îi spunea: „Mămico-scumpă!" și îl sărută mâna. Au mai rămas cu pe semn numai, și nici nu a trecut pe mult mult ca să fie drept noaptea. Din pudoare, și fiindcă nu pot fi mărturisește decât în taină puterea, n-am vrut pe ei mai lăsați din trăi altă veșnică, ăsta dacă ar fi fost loc trecerea dureroasă de despărțirea.

În ceasul în tăcerile la mamă este-o dumnezeu.

— Mămico, mai ai dorească și te mai ceilalți nu pot aștepta, vino să mănânci cu noi, ați gata o gătită în noi?

Ca pe vremea în Horia și patrulea. Ăă!

— Și-avem o știți să vă rugi, de Valea Unghiurenii Sfinții Domnului! adăugă bărbatul, la sala de mai sus ale nevestei.

Dumnezeu toate dumnezeile. După pâine, cimbrele, mazăre — toate vieții aștepteau. Când la nevoie să se repete acoperișul casei, bărbatul în lui prin ușoară lui adună materiale, meșteri, le dădea și de mâncare, și vinul. La ceas, când Cornelia veni să plătească, să puse mâna pe tacâm.

— Adică nu-mi vrei să fac mintea dumneata altfel lucru ?

Cornelia le dădu mâna pe rând, se scăpă de ochii grei ai lui Teodorică, ai din dreapta. Ochi il tulbură, ea intimă și pare rămânea curată dacă avusese să aibă o viață. I-a trăit, dacă nu erau ochii de-o viață. Ea și se jură pe fiicele mamei a Fecioarei Maria că o vor face în pași mari viața, și-o fiecare dimineață vor pune pentru ea o pâine în cuptor, să-i fie sufletul pâinii și rumen în cuptor, în ziua în care îl vor da cuptorul cu mâini și sfințit.

Luară ea acest ritual, prin la capăt nu știu cine i-a cerut să rămână, nu știu pe ei, nu știu ce fulger ar putea să aibă. Ușa nu mai închise. Cornelia era cuprinsă de amețeală judecătorească. Acest de vinuri-cumpărare pe care îl numise Dură să-i rămână cumpărătorii prin oricât ea pe ceilalți ar urmări și-o vadă, nu cunoștea nici o ființă privind soarta ei viitoare.

— Și acum cu ce mă fac ? întrebă în acțiune cu tâlc în ființă care avea pământ și-o lăsase pe drumuri.

Amestecă pâinea albăstrie lucrul intră pe ușă și-și scoase o copie de pe umeri, numai [illegible] în ea privirea plină de voie bună :

— Ia-ți de-o ocară [illegible] ?

Nu mi-ți avut în dispoziție numai pentru [illegible] Cornelia. Trandafil păși în casă și fi dându-și o bătaie și-se fi înfigură în [illegible] Ea [illegible] ochi [illegible] albăstrie. Abia [illegible] ei de [illegible], pe ei de [illegible]. Intre ei [illegible] și în [illegible]. Ea și [illegible] [illegible] [illegible]

Orice alt gînd peste acesta devenea o prejudecată, pe care o înlătura, cu hotărîrea de a ignora părerile străine, chiar dacă s-ar fi coalizat împotriva lui toată societatea.

Apoi Trandafil se apropie de femeie, îi luă dosarul din mînă și o întrebă, rezumînd în cuvintele lui orice altă discuție :

— Cu patru mii de lei pe lună, dacă scad cîte sute chiria, o să putem trăi împreună ?

Ca arhitectură, casa lor îmi amintea pe a Medeei, fata de la morgă, decît că avea două camere în loc de una. Dacă dragostea acelei fete pentru Odor rămăsese fără altă urmare decît că ea își pierdu un picior, alergînd sub bombardamentul zepelinului să-i salveze manuscrisele, temîndu-se că ar putea fi în primejdie, cauza era tocmai în el, și provenea nu dintr-o malformație sufletească, nici dintr-un blestem, cum am judecat atunci cu naivitate, ci din credința că se născuse cu un alt destin decît restul oamenilor. Adevărul acesta, în care cred din instinct, se va cunoaște cînd cineva, după ani de muncă, va reuși să-i descifreze manuscrisele. Sau nu se va cunoaște niciodată. Sînt profund convins că în lunga istorie a omenirii, nici un mic adevăr nu va rămîne pentru totdeauna necunoscut, și lumea va merge înainte, fără să știe că în momentul de realizări clătite a pierdut pe acea copilă, aflată la bacă, care poate ar fi transformat frigul în căldură și întunericul în lumină. Savanți sau tăietori de lemne, vom muri în aceeași ignoranță.

Așa gîndeam într-o seară stînd la masă în tindă, cu gazdele mele, cu ușa cuptorului deschisă, ca să dea mai multă căldură. Teorema lui Fermat, în timpul căreia Trandafil stătuse adînciți luni de zile, ca să nu numai un exemplu, mi se părea acum un infim și inutil pas înainte, făcut de gîndirea unui om înzestrat cu mintea a zeci de generații viitoare. Dar fiindcă el nu și-a dezvăluit demonstrația, acele zeci de generații se mai străduiesc și astăzi, după cum se vor strădui alte generații viitoare, să afle ceea ce Trandafil descoperise de multă vreme, că teorema lui Fermat nu putea fi demonstrată. Și totuși, realizarea lui esențială nu era aceasta, nici altele de această valoare, ci faptul că se căsătorise cu o femeie căreia îi dăruia întreaga credință, renăscută pentru ea, cînd nu mai credea în nimica.

O ultimă încercare a tatălui lui nu merită să fie pusă la socoteală, mai ales că a fost sădărnicită. În munca la arhiva tribunalului, Trandafil a urmărit timp de douăzeci și cinci de ani sentințele grăbite din multe de dosare îngălbenite în rafturi. Nu urmărea să facă o lucrare de erudiție, ci voia ca în locul frigului să aducă puțină căldură întârziată, și în locul întunericului putură lumină. Într-o noapte, târziu, după ce Cornelia murise, arhiva a luat foc, din cauze necunoscute, și odată cu dosarele au ars și anale lui de fiare ; a fost și căldură, și lumină.

Și-am acceptat ca din cauza mea ei să-și schimbe locul la masă, i-am lăsat să stea cu mai înainte, fața în față, iar eu m-am așezat pe a treia latură, de unde am putut să-i privesc la fel de bine și pe unul, și pe altul.

M-am gândit în acele vile la copilul dormitând. Aiurările, cum mă gândeam de altfel eu! Dar nu am spus bine, mă gândeam tot timpul, chiar când aveam alte preocupări. Nu reușeam depărtat niciodată din amintire imaginea sub care îmi apăruseră ei, toți nouă, într-un vis din copilărie, așezați în rând, la distanță unul de altul, cu brațele întinse de li se atingeau vârfurile degetelor. Schimbul lor mănâncau cu un rând de oameni așezați pe scaune, cu fața la dușman în spate.

Lăsându-l la poarta pe Tom și Teodosia fugi spre dânșii, mânați la fel de frică, lăsându-i pe unul și pe celălalt descumpănită, m-am gândit la Odor, la Traian și la Trandafil. Odor își petrecea a treia iarnă în pădurea de sub munte, unde poate câteva zile viața lui avea să fie în primejdie. Era el un claustrat ? Desigur, așa fusese toată viața, într-un fel sau în altul, de aceea se născuse !

Traian, despărțit trupește de Tinca, în plină vâlvătaie a dragostei lor nestinse, se află retras la mănăstirea Cernica, departe de orice preocupare lumească. Era un claustrat, în cel mai adânc înțeles al cuvântului, dar starea lui nu-i aducea nici o suferință, ci numai satisfacții divine.

Și totuși cel mai claustrat dintre toți mi s-a părut că era Trandafil, în pofida vieții lui de mireasă, cu nevastă și gospodărie, nesupus nici unei rigori mistice. M-am convins, cum stătea față în față cu Cornelia, de care nu-l legau nici măcar ambițiile unei ființe carnale, ca în cazul lui Traian și al Tinei, ca în propriul lui caz cu Hora, că soții mai sunt decât Odor și decât Traian de vreo suferință,

satisfacția lui era cel puțin la fel de mare, fără să fie cîtuși de puțin de natură divină. Ziua aceasta nu a rugăciune mai mult de două și nu știu semnul crucii asupra bucatelor, fără satisfacția martirilor lumii care se sacrifică pentru a pierde milioane în propria lui conștiință lăsînd că bietele se transforme în rău, dacă nu îl împarți cu aproapele.

Ca și cum ar fi fost de la sine înțeles, chiar nu cred să se fi aflat un dinamic, mama Cornelia mi-a făcut patul în camera lui Trandafil, pe o duminică fără întrebări. Aprinsese mai din timp focul în sobița de tablă cu burlanele lăsate pe față pentru pereți. Apoi s-a dus la culcare, iar noi am stins lumina. Cît timp Dumitru din sobă i-au mai lucrat cărbunii, l-am văzut pe Trandafil, cu fața în sus, cu mîinile sub cap, privind tavanul, cum îl vedeam adesea la spitalul unde mă trezeam peste noapte. În afară de „noapte bună", nu mai schimbasem o vorbă, deși am fi avut ce ne spune; părea să existe între noi o înțelegere a tăcerii, dăruind de la noaptea Hanei, cînd el îți dezvăluise peste ultimele gînduri. Dacă doi oameni încearcă să mai comunice prin cuvintele obișnuite, înseamnă sau că și-au pierdut conținutul, sau că îl despart o prăpastie. Așa am înțeles că prietenia mea pentru Trandafil, în ignoranță ei de rege, nu se hrănea pe fapte și pe cuvinte, ci pe gesturi subînțelese și pe gînduri ascunse.

Privindu-l chipul tot mai gol în lumina flăcărilor pe care ai se stinge nă întrebam, care ar putea fi cauza ca un om cu rezerve atît de avutul și bănuitul ar ajunge învățător, dacă el trebuia să-și cunoască elevii? Este posibil ca o asemenea soartă să aibă și ea rămîne numai cenușă?

Am adormit cu aceste gînduri, după ce am lăsat pierdută, în gîndul că Trandafil, cînd va mai avea timp de un gînd pentru el, va găsi răspunsul. Nu mi-a trecut prin cap că ar fi avut cel mai mult nevoie de ele, eu că salvat de la moarte o ființă pentru viață. Și pentru a descoperi pentru sine adevărul, își consacrase viața unei fapte sublime: prelungirea ei înseamnă uneori alte ființe fără scăpare. Soldatul nu era egal în pentru a nu se arăta fricos, trebuia să ucidă. Omul să ucidă și să rămînă cenușa pe care o ia vîntul.

Cînd m-am trezit, pe lîngă mine nu mai era nimeni. Am ieșit din cameră și am început să mă plimb prin casă. Ingenuncheată în fața altarului, Cornelia asculta rugăciunea. Am așteptat. După aceea ne-am întors amîndoi în camera mea. Am început să vorbim. Ea mi-a spus că Dumnezeu a vrut să mă pedepsească pentru păcatele mele. Eu i-am răspuns că nu cred în Dumnezeu. Ea mi-a spus că Dumnezeu există și că mă va pedepsi. Eu i-am spus că nu mă interesează. Ea mi-a spus că Dumnezeu

în lacrimi de remuşcare şi fericire, o rană mică a rămas în sufletul fiecăruia, chiar dacă nu a generat un cancer.

Nu cunosc femeie care să nu bufnească, zădărnicindu-şi bărbatul, că nu s-a făcut demn de o avansare, că nu a luat decoraţii, ca prietenul sau vecinul, şi nu a fost poftit în tribuna oficială. Proasta dispoziţie a femeii, pentru o nezdrăngănă a croitoresei sau o greşeală a cizmarului, o suportă bărbatul, nu vinovaţii, care locuiesc în altă parte. Un ruj de buze de la Consignaţie, sau o sticluţă de parfum franţuzesc, luate cu bani puşi bine pentru nevoi mai importante, umplu de amărăciune, uneori de mânie sufletul bărbatului. Asemenea neînţelegeri pot fi fără număr, şi vina poate fi împărţită egal între amândouă părţile. În clipele de fericire care urmează, până la cavalul mutului de clasa întâi şi până la monumentul de marmură, sufletele uită neînţelegerea, rămâne doar un pic de cenuşă, ca o poate fi cauza cutelor de pe faţa şi privirea obosită, fără ca nimeni să ştie.

N-am stat cu Trandafil şi Corneliu decât doua săptămâni de vacanţă, şi am mai fost în casa lor numai la nevoie, dar mi-e de ajuns spre a putea spune adânc că între ei, cruci de nepotriviţi, ar fi fost unul ca altul n-a existat niciodată nici cea mai mică neînţelegere. El n-a plecat de acasă trântind uşa, ea n-a suferit pentru foiţele lui de ciubucăraş, n-a visat la unul mai impunător. n-a cusut ca mina ei mâncată de sare negru, ca să lucească de lustru coatele hainei. Iar când într-un târziu s-a aflat pe patul de moarte, ea ar cânta răstignită în tot trupul, s-a stins cu zâmbetul pe buze. Nu mai putea să deschidă ochii decât pe jumătate, nu mai putea să respire decât cu un colţişor al plămânului, dar, luând mâna lui Trandafil şi ducând-o la gură, a avut glas să-i spună: „M-am născut fă-n noroc şi am avut o viaţă chinuită, tu ai făcut din mine femeia cea mai norocoasă din lume."

La mormântul ei, Trandafil nu i-a făcut un monument de marmură ci o criptă de beton, pentru a doua soţie, având să-şi aibă locul lângă ea când va veni vremea. Le dacă ar crede într-o viaţă de dincolo, sânt sigur, că ea ar putea ca să ţină, mulţumită, între ei două o dăruită înţelegerea cea mai deplină.

O singură întrebare mă chinuieşte când îmi aduc aminte, căci gândurile noastre nu se pot opri asupra acelo,

ci rătăcesc în toate direcțiile. Dacă Trandafil ar fi fost în viață ceea ce trebuia să fie, pentru ceea ce se născuse, un savant al omenirii, dacă ar fi făcut o bombă atomică miraculoasă, care să distrugă nu pe oameni, ci mizeria omenirii, dacă azi ar avea în patru colțuri ale pământului câte un monument mai înalt decît Statuia Libertății, ar fi fost el mai fericit decît în funcția modestă de arhivar la tribunal și la prefectura județului? Cu riscul de a-mi ridica în cap toată lumea, înclin să cred că nu, fiindcă el deliberase cu disperare în fața morții, și nerecunoscîndu-și dreptul să se sinucidă, optase pentru lepădarea de orice ambiție. Și astfel, fără să fi sperat, fără să se fi gîndit, viața lui devenise sublimă.

Numele ei nu-mi plăcea, tocmai fiindcă îmi amintea de mama Grahilor care, oricît de mult ar stăruia-o istoria, nu se pare o ființă aspră. Or, Cornelia lui Trandafil era copia ei inversă, întruchiparea blîndeții. Acasă, cînd era mică, deși fată de la țară, îi spuneau Neli, nu puteau să-mi placă. Aș fi vrut să-i dau un nume cu totul altfel, și i l-aș fi dat, dacă nu l-aș fi auzit pronunțat de Trandafil. Cred am intrat în casa lor și am găsit-o aplecată asupra mesei de gătit din tindă. Trandafil, care mă simțise, a ieșit din odaia de alături.

— Cornelia! Îți prezint pe cel mai vechi și mai drag prieten.

Am fost uimit, fiindcă pînă acum nu calificase în nici un fel prietenia noastră, mi se părea că are față de mine sentimente neclare, ne unise întîmplarea că eram veceni, acest lucru pe urmă fusesem colegi de școală, tot timpul simțisem între noi o răceală, care poate pornea din prea mare mea admirație pentru el, din sentimentul că nu-i puteam fi pe măsură.

O clădură interesă mi-a năpădit inima, dar a trebuit să treacă mai multe clipe pînă să-mi dau seama că se datora nu verbelor spuse despre mine, ci felului cum pronunțase numele Corneliei. Trandafil, în care am văzut tot timpul întruchiparea perfecțiunii, nu putea fi mai prejos de însușirile sale nici chiar pronunțînd un nume. În Cornelia, spus de el, recunoșteam întreaga ei viață tristă, deși nu o aflasem încă, după cum recunoșteam ferbințeala prezenței;

Pământ ar putea să ajungă și să rămână în spațiul fără gravitație. Poate cu timpul, prețul o să mai scadă, așa cum a scăzut la calculatoarele electronice, care la început erau mari, și un pom și costau un milion și jumătate de dolari, iar acum sînt atît de mici, că încap în buzunar, sau cît-un ceas de mînă și costă numai doi dolari douăzeci. Dacă voi trăi pînă ce astea să devină accesibile și pentru mine, iar ei vor muri înaintea mea, mă voi gîndi să trimit la spatiu o capsulă cu cenușa Cornelliei și a lui Trendafill și poate lîngă ei voi pune și cenușa speranțelor mele neîmplinite. Și chiar dacă nu aș putea să o recunosc în zborul ei eternă printre astri și stele, îmi va fi destul să o știu acolo. E sigur însă că și, cît timp le-aș supraviețui, n-aș renunța la spațiul meu terestru.

*

E de prea mică importanță să amintesc că în arta prestidigitației, asemănă cu a ilicitului, Trendafill dădea peste un ocean care copleșea deprinderile imperiului domnului Aladinde. Învinuit că urmărea să omoare pe acest rău-voitor, Trendafill copilul nu scăpă bine, nici de bătaie cît de la un ceas la altul. Ceea ce-l scăpă de acest dezastru, pe lîngă protecția la vreme, un fel sedepășeam ca putea să fie atît de multă și tendințele de atîta divertisment, pe lîngă rău-voitorii. La sfîrșit de Papa Georgii, acest rău-voitor, pe lîngă primul, învățător și de rațiunea lăsă. Pricin, nici eram încă domnitorul zeu de cuvînt de bun un ziden, nici nu îl bănuiam, tocmai cu primii doi nu le văzură o vină mai mică. Și-am scăpă încă mi-Dorul și mi-am scăpă încă o dată viața, ca și cînd ceea ce pe care domnul Aladinde le-l dase mai-mare , a cîi soră să fi fost mai grea decît toate ? Nu pă încă răspunde, știind atunci că ești departe de a fi bucuriată, pus o în compus destinele și a luăm o cumbă. Și-apoi, nu cred că este atît de important cum judecă eu însuși, ci cum le judecă ei însăși. Știut că Dragoș din ei avusese un mod prea înalt să-și dată pregătire cu. Dar care ascunzi pentru un bucuria și o satisfacție ? Care mormînt Trefleni înțeleptită de chiar mama arhanghe-lului eterna ca să dăruiască fără sentință cu trup și cu suflet, ca eu răspîndită prin dumnezeiștile zile de dragoste de

mai înainte ? Și chiar diabolicul Tem care, cu un gest nechibzuit, datorat poate unui blestem și nu unei răutăți niciodată capabilă de atîta ură dezlănțuită, provocase un dezastru soldat cu moartea și cu schilodirea a sute de oameni, pentru că el însuși, nu se lăsase, în felul lui sinistru, înduioșat de strigătele victimelor ? Crucea lui Trandafil, care îl încovoiase cu capul pînă la pămînt sub fereastra Hanei, în ziua cînd ea murise și cine știe cîte zile după aceea, nu era acum transformată într-o aripă ușoară, îngăduindu-i să se ridice peste mizeria omenească și peste propria lui mizerie ? Frosin, care urma să moară cu spada și scutul în mînă, n-avusese oare, în ultima lui clipă conștientă, cînd se prăbușea retezat de gloanțe, mulțumirea că i se împlinea destinul ?

Pe-atunci nu pot să-i spun dacă mă întrebasem încă ceva. Dar fiindcă viitorul celor mulți este și nu rămîne nici de aici înainte, trebuie să le dăruiesc oricărora și de aici înainte, tuturor celor ce vor veni, ca o întîrziată încercare, să tragă cele mai mari învățăminte din ceea ce urmează, și pe acest o pun pe seama domnului Alcibiade. Dacă vreți cumva să mă puteți înțelege, am început s-o văd limpede. Voiam să-i spun să nu se amestece în viitorul destinul personajelor sale și filmul acela dinainte între mare curte, de unde îmi capăt eu o pagină și vă mai copia cîte una, cînd va veni timpul.

Iată o pagină neînsemnată, despre lupta petrecută la două sute de metri de casa lui Trandafil, chiar atunci cînd veneam la el în vacanța Crăciunului. La două sute de metri, era spitalul comunal, pe acolo treceam zi de zi în anii copilăriei, cînd mă duceam la școală. Întorceam capul, spitalul îmi fărîma frică, deși nu aveam gemete înăuntru, ca de la chestura poliției, unde îi băteau pe borfași pînă ce cădeau leșinați pe dușumele. Știu, fiindcă mi-a povestit unul din ei, în sala de așteptare din gară. Era hoț de buzunare și, cînd puneau mîna pe el, îl bătea chestorul în persoană, cu vîna de bou, pe care o lua din mîna vardistului. După două lovituri, borfașul rîdea, ștergîndu-și sîngele de pe față :

— Domnule chestor, nu vedeți, unde vă e ceasul ?

Ceasul era în buzunarul borfașului. După altă lovitură în fund pe trotuar, apoi cheile de acasă, stiloul, pînă și ba-

tista, il lăsa cu buzunarele goale. Mă duc cu cîțiva ani înainte, cînd vestea despre el se dusese pînă la București, unde generalul Gavrilă Marinescu, prefectul poliției și prieten devotat al regelui, dorise să-l vadă. Avea în vizită, tocmai atunci, pe colegul său în rang al poliției pariziene, care rîdea ironic de neputința poliției noastre.

— Ia vino încoa, pramatie ! îi porunci franțuzul bonfoșului, prin tălmăcirea prefectului

Îi cercetă mîinile, îl privi în ochi de aproape îl întoarse pe o parte și pe alta.

— Baliverne ! spuse la urmă, răsucindu-și mustața cu o îngîmfare galică. Asta nu-i în stare să buzunărească nici măcar o zarzavagioaică.

Era un om chipeș, rumen la față, cu părul aspru, tuns de trei degete, ca o perie, cu o mustață blondă, bogată răsucită în sus la capete. Să-l fi văzut cu în-sumi, mi l-ar fi amintit întru totul pe colonelul, fratele domnului Zaharescu.

Atunci, omul care sfida poliția, cu toate vrafe de bani luate în spinare, deschise mîna și arătă un medalion, în formă de inimă și nu mai mare decît un ludovic de aur, din prelucrarea căruia provenea, desigur, în mare parte. Înainte ca Gavrilă să înțeleagă despre ce putea fi vorba, francezul roșu la față, cu ochii bulbucați în orbite, se repezi și răpăi micul bijuterie. O purta nu în vreun buzunar, unde nevasta ar fi putut să-l găsească din întîmplare sau din indiscreție, ci într-o despărțitură secretă a portofelului : cum ajunsese bonfoșul la el, cum luase mai întîi portofelul, cum dibuise lucrușorul, cum îl pusese la loc rămînea o taină, căreia Gavrilă Marinescu nici nu se osteni să-i caute dezlegarea. Întors la Paris, colegul său se sfătui cu cei mai pricepuți în materie dintre colaboratorii lui, și nici unul nu dădu crezare unei asemenea istorii. Polițistul le-ar fi arătat buzunarul secret și bijuteria bucălată, dar se temea că lucrurile s-ar fi complicat, oamenii ar fi vrut s-o examineze, să caute amprente sau alte semne. Or, pe interiorul celor două capace ale medalionului, erau puse două fotografii minuscule, redacții, cu autografe tandre imposibil de a fi ștearse : una o reprezenta pe Joséfine Baker, goală, iar cealaltă pe Mistinguette, femeia cu cele mai frumoase picioare din lume.

Într-o după-amiază, când Trandafil abia se întorsese de la slujbă, o birjă oprită sub el cătră poartă se vedea halatul spitalului, a bocănit la poartă. El cunoștea pe Trandafil. Ce în ceas nu are nevoie să caute un act la arhiva prefecturii sau a tribunalului ?

— Sărbători fericite ! i-a urat, pe când el se apropia cu paltonul pe umeri. Aveți un frate pe care îl chema Teodor ?

— Da, dar de ce mă întrebi ?

— Mi-am adus aminte, fiindcă pentru numele dumneavoastră de familie nu prea obișnuiți prin părțile noastre.

— Vă rog, urmați ! a bâlbâit-o Trandafil, uscându-se cu batista sau scuturând-o.

— Nu pot, mă așteaptă și ceea ce aveam de spus. Am venit, fiindcă e internat la noi ; l-au adus de-o săptămână, dar n-am știut cum îl chemă, nu avea ghiot la el nici un bilet de avere și prea are o rană pe vertebrală.

Era în casă, dacă ne-ar fi găsit la poartă să fi început convorbirea, căutam fugă la spital rare să spun o vorbă ; pentru mine, știți, ca creștinește îmi semnalase de altmintrelea o bătrupare diversă fără rost o străbătea ca pe o bolă supărătoare. Știrea rapidă asemănătoare, nu ți-ar fi mișcat calmul lui Trandafil.

— Că are ? întrebă-l, pe îndelete.

— E foarte grav ; mergeți să-l vedeți. Până la ora, nu știu ce ne rezervă. E departe, un ceas de mai rămâne în urmă, nedescifrată încă. Dar i-au tăiat brațul drept, mâna și nervurile peste ea se scurg. Nu se știe cum o să le va veni : dacă o să mai vadă.

Neînțelegerea de urgențe lui Trandafil, referitoare fără o pricină, apăsă cuvintele, aproape în șoaptă, parcă jenată :

— Și nu se știe ce e în ceafă ; poate e acut inghesuită vreo viță. E încă în mare primejdie.

Cum era Gilat, nu-l mai dau fugă la spital și Cornelia a mers ea până acolo. Dar nu-l cunoștea pe Gilat ; poate Trandafil nici nu-i vorbise de el, poate nu-i vorbise de nimeni. Cunoștința relațiunilor dintre prietenul și dușmanul fiu și dușmanului Alcibiade, totuși mi se pare că între-o împrejurare asemănătă nu știu poate de ce ; dar poate încă lui Trandafil, cu din trecut, și cu de astăzi, cu atât cuvânt se dăteau

în stare bune sau rele, cu care se naște, de a nu face cunoscut, nimănui și în primul rînd lui însuși. În schimb, nu a dezaprobat-o și nu a împiedicat-o pe Cornelia să meargă, nici nu i-a recomandat să nu întîrzie, i-a spus numai să se îmbrace gros, fiindcă se lăsase gerul de seară, și să meargă cu grijă, ca să nu alunece. Ea cunoștea drumul, la acel spital lucrase ca ingrijitoare înainte de a se mărita cu Trandafil.

Am avut un început cumplit, văzîndu-mă cu Cornelia în oraș, parcă nu mai știam cine este o cunoșteam abia atunci și nu îndrăzneam să mă uit la ea, ca s-o țin tovarășă. De la Zecina nu mai îngăduiam nimănui o femeie pe stradă ; cu Santa și Barbara era altceva, făceam acte împreună, ceea ce schimba cu totul relațiile dintre doi oameni. Fiind de statură mai puțin decît mijlocie, mi-am închipuit că era o fetiță, poate propria mea soră, sau o prietenă a ei care mă luase la plimbare. M-am întrebat dacă era în mine tendința de a transforma imaginația în realitate, deși răspunsul îl știam dinainte ; sigur că aveam această înclinare, și n-am pierdut-o nici pînă astăzi. Dar tot atît de sigur este că în seara aceea fiindul pornea de la Cornelia în tăcerea înghețată și tristă a serii, de lîngă ea mi-am imaginat nefericita datorită căreia eram împreună, ea emana căldura tinereții ei care trebuie lăsă să i se consume în suflet, ci doar în vîrstă.

Atunci, cînd aproape mi-a venit s-o iau de braț ca pe o ființă apropiată, am înțeles că, lăsînd la o parte anii ei de ființă matură, natura nu s-ar fi împotrivit deloc ca între ea și Trandafil să se nască o dragoste deplină, deși multora li s-ar fi părut ridicolă, cum desigur păruse din capul locului. Cu alt om și-n felul cum conviețuiau ei astăzi, sub aceleași acoperiș, între aceleași ziduri, nici nu s-ar fi putut altfel. Aveam aceeași vîrstă cu Trandafil și-mi plăceau fetele de vîrsta mea, nu mă uitam la altele. Atunci însă, lăsînd-o la o parte pe Cornelia, pentru mine o sfîntă, m-am gîndit că una care să-i semene întru totul ar fi putut să aibă în ea destulă chemare ca s-o iau de braț, și nu doar ca să nu alunece pe zăpada înghețată.

Și tot atunci cred că am înțeles ceva din care n-aș face o declarație publică de teamă să nu săvîrșesc o greșeală, poate abominabilă ; și anume că Trandafil n-ar fi ajuns

niciodată să simtă ca mine, fiindcă avea o vină înghețată în creier, cum înfrumusețea se temea să nu aibă Odor.

Mai târziu, am înțeles că Odor avusese totdeauna o vină înghețată în creier, iar alături una mult prea fierbinte. Gîndirea lui și faptele care decurgeau din ea se datorau acestui contrast neremarcat de nimeni, fiindcă oamenii nu pot să vadă sub fața lucrurilor, dacă nu-și taie o bucățică din suflet, să facă din el o lentilă.

L-am găsit în mijlocul unui salon cu patruzeci de paturi, cum se făceau spitalele înainte vreme, din lenjerie și din lipsa de imaginație. Poate medicina credea atunci că spitalul este o uzină, iar bolnavii o turmă. Știu cît ar fi suferit să se vadă așa, aruncat la grămadă, după ce ani de zile trăise într-o peșteră, ca să fie singur. Dar nu putea să vadă nimic, având capul bandajat, cu ochi cu tot. Bandajele erau și pe mîini, pînă deasupra genunchilor, ca niște pufuri cu reclama cauciucurilor de automobil Michelin. Brațele nu se vedeau, sub pătură, dar știam că pe cel drept îl pierduse. Simțeam și disperare și greață. Nu mă-nțeleg. n-a mișcat, poate îl țineau sub narcotice, de vreme ce în nici un caz nu puteau să mă vadă, n-ar fi putut nici să vorbească, să spună măcar o șoaptă.

Îl aduseseră în comă cu două zile înainte, trenul lovise oile din cauza zăpezii; nimeni nu credea că o să supraviețuiască. Și fusese o minune că un pastor de pe-acolo l-a găsit înghețat în zăpadă, în fața peșterii. Cu o zi înainte coborîse în sat, se întîlnea cu garnița de lapte și cu tîrna de ouă, obișnuite, alunecase pe gînd urcă povîrnișul, pierind pași de-a latul, în trepte, căzuse cu fața în jos și nu mai putuse să se ridice. Laptele vărsat nu se vedea pe zăpada albă decît ca o dîră înghețată. Cîte ouă nu se spărseseră erau întregi, nefiind ger mare, altfel ar fi crăpat cu ouăle corbului.

Restul vacanței, am mers să-l văd zilnic, împreună cu Cornelia. Trandafil n-a vrut să vină niciodată. Nu avea inima de piatră, știam bine, era destul să mă gîndesc că îl zdruncinase moartea Horei, făcînd din el un mort în picioare. Dar tot atît de bine știam că hotărîrile lui rămîneau nezdruncinate, știa și Hora, de aceea își luase zilele: nu mă înșelam, după părerea mea, chiar dacă ar fi semnificînd doar o metaforă, avea o vină înghețată în creier.

Cînd am plecat la oaste, dintre toți ne temeam cu toții să nu piardă și bravul viteaz, și prietenul cu temperament de necrezut. Dar și mai mult ne temeam să nu-și pierdă vederea. Orbit ca el, ar fi pierit lumii și vrînd de sine n-ar putea altul, ar fi vrut să ne ducă mai bine ar fi fost să moară.

În ziua noastră, Cornelia ne-a dus să-l vadă în pat rănit. Primăvara am venit din nou la Trandafiri. În vremea Paștelui : acum aveam o datorie triplă față de el, de Odin și de Cornelia, așa că veți crede dacă spunem că mă duc în cele patru. Odin — Bunul Tată, se părea că în cortul spitalului din Cornelia trebuia să-l ducă de mână, avea mâini albe, părea că ți-ai pierdut vederea sau ceva pentru totdeauna. Fața îi era încă întunecată, barba cu razi aduse arzătoare de pulberile chinezești, se îi părut un moment, dacă Dumnezeu îl va fi creiat o lumină și o bărbăție de neînțeles. Mi-a zîmbit cu o tristețe împăcată.

Julius — Ura, ai Cornelia ne-a Mai zîmbit, pe o bancă, ne-a spus, cu glasul lui atît de înțelept, vorbe înțelepte :

— Dumnezeu ne-a pedepsit pentru multe, multe !

— Dar nu-i așa ? Dar voința ta ? I-am întrebat. Dacă nu ne-ai, Dumnezeu dă-ți voința ? — zis. Și zîmbind, dînsul cu năzuințele lui să mă sperie.

— Voința mea ? M-am uitat pe cer. Dumnezeu, mai mărunt decît o mărgăritar !

El, dacă tot-atîtea ori ne-a pedepsit, ne-a pedepsit pentru ce ? Pentru ce ne-a pedepsit ? Pentru ce ne-a pedepsit ?

A întrebat cu o voință care nu-și găsea o ființă. Nu era :

— Dacă domnul Dumnezeu a știut să se întoarcă cu mine atunci, pentru Salvator, că pentru mulțimi, pentru Cornelia pierdut ? Și pentru, mulți pentru ?

Atunci i-am zis lui Trandafiri :

— Dacă Tatăl știe cum o să mai arăt ?

— O să arăt ca altăia. Dacă mai mă vrea de aici, o să învețe.

— Dar ar fi posibil să nu-și mai recapete vederea ?

— N-am dreptul să spună adevărul Bunilo

— Știi că mai posibil ca o oarecă mină !

— Atunci să rentorc ... o sută dintâi pînă atunci !

De ce nu se gîndea că ar putea să dicteze ? Dacă Transdatii, cu judecata lui rece, avea o vină înghețată în creier, nu cumva Ivon îi sufla ? Că omul care respiră fără regrete la tot ce ar fi putut să creeze, credea că la ea putea să facă și Odor ?

Dar Odor își-a redăpătat vederea și învățase să-și miște stângă. Că și-a ridicat vederea nu-i face ușor, ci i s-a răsucit o vedere rea. Privește urmat în gîtul de la Cornelia. Venise primăvara de-a binelea, deși nu se lăsase încă răpede. Transfigurările de pe chipul lui începeau să se vadească, poate aveau să rămână doar niște umbrițe. Se plimbau ca de obicei prin curtea spitalului, cînd deodată Odor se opri, rămase cîteva clipe cu ochii ațintiți și spuse cu o voioșie extazială :

— Văd aurora boreală !

N-avea cum să-și-o mărturisească Cornelia nici o dezlegare, nu-l interesa manifestările naturii și cerul cele lăuntrice.

Pe cât se părea de curînd vizitat, dinăuntrul lui Odor îi privea ochii și fericirea, cînd o pîrîială ușoară nu-l lăsa să se răsucească.

Așa se recăpătă și vederea cu o pată întunecată, în care mulți nu credeau, ca o cruzime și mai grea. În ochii lui Odor se întîlneau toate culorile spectrului : o fotografie alb-negru, și o cerbă colorată. În natură pe care prea puțini o privesc ca indivizi, ar trăi culori nu percepute de alții, pe care doar pictori ale unor căți deosebiți, apăreau curcubeul. Încetul cu încetul, una după alta, pe cerbele lui de hîrtie apăreau culori fantastice. Ele se deosebeau, datorită nuanței diferite, una de alta, și nu puteau să-i dăruiască rău culorile care mărturiseau o expresie pentru spiritul creator, gîndirea lui se ramifica și noi puteri și căpăta forțe noi, nebănuite. În schimb mîini îi tremurau tot mai mult, de la o zi la alta.

Îmi lipsește competența pentru a alege un exemplu din cele mai complicate, și nici nu aveam acces la cutiuța lui cu cărți lui Alex ; în primii ani că nu-l atrăgeau culorile, poate nu timpul, nu știu. I puteau să prevadă. Nu mă îndoiesc că prin acea el ținea legătura cu lumea exterioară. Însă să-i pun că nu l-ar putea înțelege, cum nici oricărui om nu-i stă în puteri să înțeleagă cu

turme, de altadată. Dar un paragraf citit cu coada ochiului, sau poate fotografiat cu tehnica lui Tom, necercetată de nimeni, mi-a rămas în minte sau în privire și încerc să-l reproduc după decenii.

Mult timp am crezut că acele rînduri schițau o intenție epică și am simțit o dezamăgire : Odor nu era făcut spre a scrie *fapte*, mișcare fizică, povestirea unor întîmplări omenești, care înfățișează viața, cu mai multă sau mai puțină măiestrie, termen luat în derîdere astăzi, bineînțeles de cei care n-o pot atinge niciodată, căci măiestria, dacă ei n-au aflat încă, nu înseamnă altceva decît mijlocul cel mai convingător de a spune adevărul, ceea ce altfel este imposibil să transmiți altora. Fraza lui Odor ar putea să dezamăgească pe mulți din cei care mi-au acordat credit. Ea ar putea să pară potrivită cu un Decameron nu mai evoluat decît propriul său renume, căci iată ce era scris, ca un motto, în fruntea unui capitol : „Nu pot să vin la tine decît pe scara principală. Nu pot să fug decît pe scara de incendiu, în nici un caz pe cea de serviciu". Scara principală, în cazul lui, nu ducea la ușa unei femei, cum s-ar crede, ci la o idee primordială, pe care o și abordă destul de în paragrafele următoare, citite în fugă — îi pe sărite —, nu am înțeles din acele paragrafe dacă o-a ajuns scopul, nici abia nu erau terminate și probabil cereau o elaborare mai delungată, caracteristică lui de la început. Ici din restul enunțului am înțeles ceea ce ar trebui să înțeleagă oricine care i-ar acorda lui Odor credit, spirit de mine tot timpul : scara de incendiu, pusă la vedere pe fațada, ar reprezenta o abandonare eroică a cuibului aflat mai presus de puterile sale ; pe cînd scara de serviciu, ascunsă în spate, plină de gunoaie și de gunoaie, ar fi o tristă manevră de-a scăpa dintr-o încercare hazardată, dar imposibilă, prin cîteva fraze bănuite, capabile să înșele chiar pe cei cu o gîndire subtilă. Dacă aș mai avea timp să recitesc unele cărți, și să le adaug altele, necitite încă, și mai ales dacă aș avea răbdare să sublimez ideile cu crenoane multicolore, codificate, ca la urmă să le sistematizez fără greșeală, multor înțelepți aș putea să le iau de pe umeri toga, și atunci mulți din admiratorii lor i-ar vedea în pielea goală.

Vacanța a trecut fără să părăsesc o vreme de la Zorina ceea ce m-a amărît în unele clipe, făcîndu-mă să mă simt lesat în părăsire ; nu țineam seama că nici nu-i dădusem adresa. De atunci, nu mi-a mai scris niciodată, ca semn deși nu o uitasem ; ar fi fost imposibil, mai ales cu partea ei mărinimoasă. Continuam să mă gîndesc la ea în orele de meditație, cînd vedeam pe fereastră munții Făgărașului, înzăpeziți de zăpadă scînteind în lumina lunii. Știu că eram prea tineri amîndoi și prea fără minte ca să ne facem o viață împreună. Ea judecase mai limpede decît mine, cînd ce era firesc să se întîmple, dar prea se terminase repede. Anii trecuți am aflat că murise, înainte de-a ajunge la bătrînețe ; îmi era imposibil să mi-o închipui îngropată și putrezită, numai oase, în care n-aș fi recunoscut-o. Nu puteam să mi-o închipui nici în rochia de cîntec, și nici în multe din ipostazele ei din timpul vieții o revedeam numai în cele două nopți cît fuseserăm împreună, cu părul galben, cu pardesiul pe umeri, neașteptata noastră aventură în fînul din Grădina Botanică, pentru tramvaiul care o zgîlțîia umplîndu-i brațul de sînge.

Ultimul ei gest de mărinimie a fost să-mi trimită, nu-mai la timp, cinci mii de lei, nu pentru fete, cum îmi trimisese odată, ci ca să pot merge la prietenii ai căror de unde îmi aflase intenția, poate o șiruință de cînd eram împreună, poate vorbeam odată în somn, mi se întîmplă. Cineva mi-a destăinuit că într-o noapte am spus o poveste întreagă, în fraze cursive, avînd grijă chiar să-mi aleg cuvintele, de parcă mă gîndeam să le scriu într-o carte. N-am putut să-i trimit un cuvînt de mulțumire, mulțumi se ocupase și nu-mi dăduse adresa ; poate era mărturia.

Acum, după vacanța Crăciunului avem o sută de lei mi-i dăduse Cornelia. Să-i fi trecut prin minte. Trandafil, din puținul lui, mi-ar fi dat încă o sută ; trăiau modest dar nu duceau nici o lipsă ; poate de aceea nu se gîndeau că un ban mi-ar fi prins bine. Am plecat cu grija lui Odor ; nu mai era nici o primejdie, deși nu mergea decît foarte încet spre însănătoșirea deplină. Cornelia, care nu știuse nimic despre el, cum nu știuse despre mine, se ducea să-l vadă în toate după-amiezile, ca mai înainte, îi dădea de mîncare și tot ea l-a scos prima să se plimbe pe aleile spi-

11

trupul, și m-am dus pe partea ceea. Era tot o zi de luni, dimineața la zece, și nu veneau oameni, numai final la tramvai. În lumina lămpilor a văzut-o un om de după de unde se scutura numai câte un fulg, la intervale, ani vezi două siluete identice, pe bancă dându-și, chiar dacă nu le-a fi remarcat de la distanță. Le-am simțit cu ea în stare care stătea la pândă, prada de poate oricând, din timpul vieții trecute, cînd mă bătăieam să plec eu din tren, apă ore mai devreme. Credeam că mi-era frică de întuneric, și acum vedeam că mă temeam doar să le treacă pe ele, să nu apuce până a doua și după-amiază.

Intr-o clipă am fost sorbit de valurile betale în care înțelegeam-le cu o exuberanță nebănuită, pe ele, nu mai puțin uscătoare, mi-au răspuns cu un chiot, și fără să spunem o vorbă, ne-am dat drumul la vale. Alunecam aproape, ne-am oprit, ne-am ținut mereu strâns de mână, ca apoi să ne atingem unul de altul și să ne sărutăm pe urmă, în gerul nou plin de viteză și stârnit de trecerea noastră. Cobeam nu știu cât mai mult de atât atunci, în care timp ne-am fi avut cel puțin o dată la noi ceasornic, pentru bucuria pură acționată de ei, cînd ele arată, cînd ele arată, de ani îl putut să știm ce ne-am făcut?

Cînd am ajuns jos, era ora zece, și până la ora avem opt ceasuri. Nu știam pentru ce folosim ne mergeam la masă de mână mai mult pe partea ei verde, dacă ne luase o grețoare adevărată se cuvenea să rămânem și ele la ora și să rămânem împreună toată ziua, mă mă gîndeam altfel, nu, un imperativ în cuvinte lui venisem.

— Acum ce facem? m-a întrebat ea, din ele.

Am răspuns că avem mai mult decât atât, atât vreau să subînțeleagă nevoia noastră, ca să ajung la o adevăr, pe care îl puteă să-l aflu cu o singură vorbă: o întrebare directă.

— Tu vrei bani a răspuns ea, zîmbind. Aveam și eu tatăl să mi-l aveu de ce să le cerșesc

— Ce ai Barbara! Ia-ți-l înapoi cadoul

Acest schimb de vorbe era cu totul superflu. Pentru ei aveam cîte după Acum, cînd am schimbat locul, în ei le-am mai cunoscut și tardiu m-am întrebat pentru care am ele venisem, ca să fie prilej cu care din ele să ți vrut să fie singur. De multe ori în zilele următoare m-am

gîndit că îmi era bine cu amîndouă, și dacă s-ar fi separat, poate aș fi simțit o lipsă.

Să judece altcineva în locul meu, eu nu sînt capabil. Dacă eram prins de Santa, nu eram prins în aceeași măsură de Barbara ? Cînd stăteam între ele, îmi fugeau ochii de la una la alta, ca după o minge de ping-pong (încă necunoscută).

Mai tîrziu, sacrificînd o mie de lei din banii de călătorie, am comandat la bijutier două medalioane modeste, cîte un cerculeț de argint, cu un lănțug, cu mițiulele fiecăreia, așa nu le mai confundam cît le aveau la gît, și dacă unul din ele se numerea să intre în despicătura blăzei, rămînea celălalt. A fost un joc de care n-am mai avut parte în restul vieții și pe care îl regret mult astăzi — dar cîte nu regret, și cîte regrete pot să încapă într-un suflet ?!

— Nu mai am chef să urc dealul, spuse una din ele.

— Hai pe cîmp ! continuă a doua.

Așa au început cursele noastre de schi la cîmpie, care mi-au adus bucurii nebănuite, negalate decît, într-un fel, de înotul prelung în largul mării, pînă apărea toată coasta, de la capul Midia la capul Caliacra, cînd atmosfera era limpede și soarele nu trecea de zenit, de unde ar fi început să mă orbească.

Două sate se vedeau înainte, îngropate în zăpadă. Primul pe dreapta rîului și a căii ferate ; acolo am fi putut să ne oprim dacă ne cuprindeau cîrceala și frigul ; am trecut de el, pe la cîțiva kilometri și nici nu l-aș fi văzut în zăpadă, să nu fi fost turla bisericii.

Mergeam în șir unul după altul, eu ultimul în față era una din ele, cea care luase inițiativa. Zăpada era nebătută, nu trecuse pe-acolo nici om, nici [illegible] și n-am văzut alte urme decît poate de iepure. Schiurile nu se afundau decît un centimetru, atît ca să păstreze direcția, alunecau ușor, și zarea mă atrăgea cu magnetism, cum era să spun în prima clipă, mă atrăgea cu forțe neadmise făpturii mele fizice, nici celei sufletești, n-aș putea să cad într-o asemenea naivitate, ci nefinței din mine, materializată prin dorința incontrolabilă, ca o bețe lucidă și rece, de a cuceri spațiul. Și iarăși spun că asemenea trăiri n-am mai cunoscut decît pe mare.

Să nu fi fost în valea largă a rîului, cu munții în stînga și dealurile în dreapta, dincolo de calea ferată, m-aș fi

simțit într-adevăr ca pe mare, și dacă vântul ar fi bătut, ne-am fi oprit de la această senzație, sufletește o tăiam în depărtate.

Un ceas după ce plecasem, norii de zăpadă s-au topit, s-a curățat cerul și soarele a apărut într-o lumină ca flacără; îl simțeam arzându-mă în obrazul stâng, în timp ce dreptul rămânea rece ca gheața. Valea, în fața noastră, care se termina sub o coastă de munte, împădurită, părea o cale lactee terestră, alcătuită din mii de stele. Ce beatitudine mi-a dat acea alunecare pe zăpada înghețată, fără fricțiune, fără dimburi ca unul din autodromurile de lângă din centrul Americii, unde automobilele au depășit viteza de o mie de kilometri pe oră! Viteza noastră nu mi se părea mai puțin amețitoare, era o viteză neraportată la o distanță, viteză pură și simplă, putând să fie, prin legea relativității generale a lucrurilor, ridicată la puterea a zecea a sută, a mia, dându-mi senzația că nu mergeam mai mult decât automobilele cu cinci, cu opt mii de cai pe pista de sare de la Salt Lake City. Prima oară am văzut-o mai târziu, poate târziu, și mi s-a părut modestă, o cupă simplificată și aridă a pistei noastre de zăpadă, unde alunecam unul în spatele altuia, ca trei umbre aruncate legate printr-o lege comună, acea pe care o-am sprijinit descoperitorii părților înghețate ale planetei noastre. Pe celelalte le-au descoperit navigatorii mergând pe alt fel de **schiuri, numite corăbii.**

Nepunând la socoteală alcoolul, pe de o parte, și pe de alta acele gaze toxice insesizabile de organismul nostru, monoxidul de carbon bănuiesc, și eliminând halucinogenele pe care nu pot să le descriu fiindcă nu le-am încercat, cred că nici una din senzațiile omenești nu te apropie mai mult de beție decât alunecarea cu schiurile pe un câmp de zăpadă, cu hotare prea îndepărtate ca să pară reale, o vecinătate a infinitului, raportată și la timp, și la spațiu. Nu mă uitam la ceas, ci doar în față, și munții împăduriți de la capătul văii păreau dispăruți. Acea mișcare de valuri nesupusă orchestrei, ci numai inimii și plămânului, un timp pe lung de cinci metri, urmat de doi pași scurți și repezi, ampurul efort cerut trupului, pentru alunecarea următoare, când totul intră în repaus, mi-a lăsat vie numai bucuria. Dar numai cine nu a încercat nu știe că la sfârșitul unei asemenea bucurii necontrolate rămâne o oboseală ca

după ocolirea Eversului sau după traversarea Saharei.

După un ceas al rândul prins sub ghiața am aflat cauza atât de gravă, adâncul ăla de putoare în care ne-am pomenit. Spuneau că nu puteau să fie decât un fel de cetățeni, deși nu păreau nimic pe lângă ei, în plus, am înțeles că era și un loc de odihnă, atunci când nu am mai putut de oboseală. Ultimii pași i-am făcut amorțiți, târându-mă, am intrat într-o strungă fără să-mi mai dau seama de ce. Ceva din pământ a început să se lărgească.

Atunci în timp ce mergeam atât de încet, atât de încet, am simțit că degetul lui Ingletone, ne-atins de nimic, mângâindu-mi ușor gâtul, mă ajută să înțeleg, impunându-mi în timp, până voi înțelege pentru totdeauna. Nimic că în strungă nu era cald, altfel mi-aș fi dezbrăcat hainele. Frânte nu-au fiecare cu răpăieli, ca jos, sub amenințarea pedepsei cu bâtul că dacă aceștia cresc în lungime atingem, mai mult o bucată pământ. De atunci nu-au dispărut cu totul din folosirea lor (ingrășăminte, în cazuri de toate culorile, mirosuri din primii ani ai lui la ei mai). Mâini ne fi vrut să știu cheia ușii de la apartament, care și-l aminteau și o dorea. Îl lăsam pe masă, gata în eventualitatea pentru cazul în care nu ne-ar mai găsi în viață. Mai târziu, mâinile ne împiedicau la ușa prinsă în mijlocul sufletului și în fiecare ceas ceruseau de argint în loc de aur; dar prea ușor le dezvăluia obscuritatea.

— Mă duc la Vânătă, zise una din ele. Să vedem ce facem cu masa.

Ceremonialul nu avea decât cuvinte: ouă, roșii și brânză sărată.

Vânătă după cum am aflat de la ceilalți, un fel de vătă a lor, era învățătoare la sat, fără școală, care în anii urmăriți s-a lăsat pensionată, pe urmă exilată, și a fugit până în mijlocul Africii. Atunci luarem de mâl în primăvăie, dimineți și nu mi se mai păreau o minune.

Nu vreau să uitesc: „Tu cine ești?" aș că am știut acolo fără să știu care din ele eu eu mine. Un chip în oraș se întreba dacă mă mai uitară oamenii. Fluierau semn din cap să da, îmbrăcându-mi o figură prelungă, deși îmi trecuse orice durere. Atunci ne duceam afară, veneau cu un pumn de zăpadă și mă frecau de mă uitam sufletul. Apoi, foloseau

fiind ud, mă clătesc cu cellalt. Iar eu o-am ținut ceva după cât aparținea unul și cel cellalt. Cerând o vent și mă-nă.

— Barbara, a spus ea din urâ, mergem să mincăm la Veturia. Proprietăreasa ei [illegible] geniune.

Am simțit un regret, aș fi preferat ca [illegible] fost [illegible]; poate numele ei îmi plăcea mai mult, poate îmi plăcea mai mult ea însăși, printr-o chemare nedefinită, fiindcă altminteri n-o puteam deosebi de celelalte. Conversația nu prea să dirijeze atâta timp cât nu mă cunoștea, când le încurcam numele; aveau, poate, ca unică regulă, ca să, pătrat zvelt cumpănit. Dacă o dată, atât ea Barbara pe urmă, mai înainte schițare, trecerea în revistă a fiului început cu o zi înainte, mă dădeam seama după privirea ei mirată, că nu ea, ci sora ei participase conversația. Dar nedreptățită nu mă gândeam, mai puțin încă a ține, ca relațiune completează, și mai ales [illegible] sentimentele noastre, prin implicarea a trei [illegible] reprezentare mea, ultimele pe celelalte două [illegible]. Imediat ce despărți la schițare [illegible] cunoștință, cuvânt să facă din mine un prieten de copil, [illegible] nu mă cunoșteți, aveau o mare vădită. Chiar când mai târziu au ajuns la o [illegible] ele reprezentau [illegible] [illegible] o natură, dinăi până la ultima [illegible] [illegible] [illegible]

nouă, la fiecare adăugînd-se cîmpul de pace, dulce, ro lor de salată. Se obișnuia prin partea locului, dar nu știam și nici nu putea să-mi placă, neavînd obișnuință, așa că l-am lăsat deoparte și l-am mîncat în urmă.

Veturia, a patra la masa noastră, era o fată brună, cu fața prelungă, cu părul strîns ca Merle Oberon, actriță de cinematograf frumoasă și admirată; o văzusem și eu în multe filme, nu scăpam nici unul, dacă se ivea ocazia le vedeam și-a doua și chiar a treia oară. Veturia avea în urechi pandative de sticlă mov, care fîlfîiau ușor în lumina de la fereastră și, ce mi s-a părut mai simpatic, purta pe umeri un șal cu falduri fistic, de aceeași culoare, mai bleu cobalt, dacă era pe față mai mult. Șalul părea să întărească frumusețea ei. Altminteri cam vagă.

Nu mi-am venit niciodată mai bine în cuviințele dimineții, mi-am făcut o veselie din a le purta și îi apăr cît mai bine de tot ce pînă să le lovească, așa cum, în biografii celebri, dragostea unei o mobilează. Mulți n-au reușit însă altfel, fără a ști că pentru nu ea ceva viu, ceva de o neașteptată înfrumusețare i unei aveau niște pînze albe, albeața pentru care, ce dă naștere la durată. Alta nu știu sigur că prelungindu-se sentimentele, ne prelungim și viața.

Atunci însă, cum stăteam cu cele trei fete la masă, într-o cină străină unde nu știu de ce mi se părea că este a noastră, cu focul din sobă, cu lumina albă de afară, m-am ghidit că dacă primele două ar dispare, nu mi-ar fi rău să rămîn cu a treia și să mă uit cum îi strălucesc pandativele la mișcările capului; îl mișca mereu, fie că să se uite la mă, într-o parte și-n alta, fie ca să-și arate podoaba. Gîndul meu avea însă o acuză, că era rară și singură, n-aș fi confundat-o cu nimeni decît poate cu actrița de cinematograf, concurența ei absentă și imposibilă. N-am mai întîlnit-o niciodată. Cîțiva ani mai tîrziu, fotografia ei a început să apară în ziare, sărea cu parașuta de la înălțimi tot mai mari, pînă depășise opt mii de metri; își găsise o vocație nebănuită. Mi-am amintit cu emoție că stătusem cu ea la masă și nu o privisem cu indiferență. Mergeam pe la mitinguri de aviație, unde știam că apare, dar ce puteam să văd decît parașuta, cu o siluetă omenească în combinezon alb cu albastru? Odată ce atingea pămîntul, o uitam

într-o mașină deschisă și o plimbau prin fața tribunelor, prea departe s-o pot recunoaște. O singură dată mi s-a părut că zărese o lucire mov în urechea ei, de peste care își ridicase casca.

După alți cîțiva ani, cînd făcuse un raid aerian pînă în centrul Africii, am văzut-o din nou, într-o fotografie în culori, pe pagina întîi a revistei *Realitatea ilustrată*. Fotografia o arăta în fața avionului, lîngă elice, în combinezon alb cu albastru, ca totdeauna. Era un avion de turism, de serie, din cele mai modeste, fabricat la uzina de automobile Renault. Știu, fiindcă îl urmărisem prin ziare și reviste, îi cerusem chiar și prospecte, de la reprezentanță. Iar eu, luîndu-mă în serios, neștiind că n-aveam bani nici pentru o motocicletă, îmi trimiseseră un teanc de reclame cu ilustrații și date tehnice. Avionul nici nu costa mult, nu ajungea la prețul unui automobil Buick, ca să dau un exemplu. Trimițîndu-mi atîta hîrtie de lux, tipărită în culori, uzina n-a pierdut mare lucru, iar eu am visat atît de mult cu ochii la ele, încît aveam sentimentul că avionul îmi aparține de-a binelea ; mai tîrziu, l-am uitat, între timp îmi crescuseră pretențiile, aș fi vrut un „Messerschmitt" cu două motoare, dar cel de turism, nu de luptă, Doamne ferește !

Cît privește fotografia Vetarra, după ce m-am bucurat, cu prima clipă, am fost dezamăgit să văd, în partea cealaltă a elicei, pe cochipierul ei, pilot cunoscut și el la vremea lui, un tînăr în combinezon albastru, înalt, blond, cu ochi în culoarea cerului și a combinezonului. Nu se putea de mirat, fiindcă îi împiedica elicea și convenționalele, pentru mine însă nu încăpea îndoială că nu se aflau împreună numai de dragul unei performanțe. Poate că s-a și bîrfit puțin în societate și în unele ziare mai nesocotite ; nu-i mai rămînea cărui din ei doi se datora raidul ; pentru mine însă era fără importanță. Nu mai avea în urechi pandantivele de sticlă colorată ; la renumele ei ar fi fost prea modeste.

Trecuseră mulți ani de cînd Barbara se măritase, iar Sorin murise în chip tragic. Un timp lung însă mă bucuram de prietenia lor indivizibilă. Să fi fost dragoste ? În ceea ce mă privește, n-am nici o îndoială a existat și dovada. Dragoste și derută.

cînd s-au auzit clopotele la biserică.

tribuie să pice și părintele.

pinzută de exemple care continuă sub ochii noștri, în plină epocă a Cosmosului, cînd oamenii s-au apropiat de împărăția cerului mult mai mult decît cei din Evul Mediu.

Dramul înapoi a fost mai greu decît la venire. Vîntul bătea din față, venea seara, se lăsa gerul. Oricît mi-ar fi de rușine să mărturisesc, fetele au mers mai frumos decît mine și nu s-au văietat niciodată, pe cînd eu mi-aș fi văietat tot timpul.

Nu le-am ajuns pînă acasă, mai aveam cinci minute pînă la apelul de seară. Ne-am despărțit în tramvai, și-au scos schiurile, le-au luat, apoi și-au trăs mănușa cu dinții ca să-mi dea mîna. Abia cînd am simțit cît sînge mi-a înghețat, m-am gîndit că ar fi fost indreptățite să se vaiete.

Ne mai vedeam după-amiaza pe pîrtie, cînd aveam o oră liberă, colindam de două trei ori, nu mă lăsau nici oasele de plăcerea vitezei, de bucuriile noastre știi de seară, că schiurile treceau unele peste altele, dar asemenea străluciri mai multe dezastruoase, rămase în amintire din doua feluri. Nu mai puteam să mergem atît de departe decît duminicile, dar n-am pierdut nici una din ele, nici chiar cînd a fost vîntul și ne-am rătăcit în vreaspetele de zăpadă. Acolo am fi rămas pentru totdeauna, dacă nu ajungeam cu ei la cîrd cu vitejii, care se întîmpinau de mai multe. Nu mi-au plăcut niciodată mai vînătorii, nici vînătoarea, numai că nu las pe Ingilo. Ăia îți dă o-nvoire unde nu te-ai aștepta mai puțin, cu tot cu nasul în mușchi, îmi puneau degetul în frunte. Nu era de ales, ne-am luptat și ne-am bătut cînd ne-a ghicit-o inima în fața zăpezii. Mi-au luat-o înainte ei, și atunci, timp de peste o oră ei o duceau dreptul prin zăpadă, cu lăcrimi cînilor, cu strigătele vînătorilor, am trăit un amestec bizar de sensații. Atingerea de blană umedă, care pocnea rău sub colți, bătaia în tonuri aproape ; mă gîndeam că în aceeași după-amiază aceștia de lîngă mine, în zi liberă, cînd l-ar apuca, ar putea să-l sfîșie în pădure, nu aș mai folosi decît o singură dată ca să-l salvez. În seara cu zăpada aceasta cîinii o aveau pe mama divină de a unii oblăul adevărat a celor două feluri, care, scăpate de apatia morții, pare că mai doresc altceva decît să se dăruiască, aruncînd deodată cu o dragoste sfîntă față de viața primejduită mai înainte.

12

În ziua de simbătă lui Ionica Temerarul, o mai cîștigasem și pe a doua. Tăcut tovarăș de veacuri și supus la tiranie, să nu strîng pe cineva de gît după jurămîntul din ziua nașterii. Cu timpul, aceasta deveni o obișnuință, nu se întîmpla zilnic să mă pună dracii cu poporenii care suportă mult timp ingrat. Aveam o treabă asumată în suflet, care m-a ajutat să nu apuc calea altora. Cel ce pe lîngă revoltă care vine de la răsturnări, adună fără să știe deșeuri vărsate de unele pe poporenii subjugați le ajută să supraviețuiască și tot-un tiran să triumfe, acela acceptă deopotrivă soarta tiranilor. Dacă s-ar găsi cineva să adune măcar o parte din amărăciunea robiților, aceasta mocnește pe ploaie, este aruncată din gură în gură, din luptă în luptă, ca pentru luptătorii în vremea lui Hitler, ca să fiu doar un exemplu, părerea mea și-ar găsi în ele justificarea încă mai deplină. Așa a fost de la începutul istoriei. Deși cu mii de ani trecute și multă gîlmeală din timpul lui Caligula sau Nero, cred că omul n-a învățat să se adapteze la circumstanțele triste de azi, după cum se vor adăpta și la cumplitele viitoare.

În cazul meu, nu am mers prea departe, atenția m-a însoțit numai pînă cînd mi-am dat seama că asupritorii mor și mă respecte și să mă iubească. De atunci înainte am trăit în armonie, cu atît mai ușor de înțeles cu cît terminul eliberării nu era prea departe și se apropia săptămînă de săptămînă; nimeni nu putea să-l prelungească la bunul său plac, așa cum se întîmplă azi în țările unde domnește tirania, și nelegiuirea este legiferată, în înțelesul că dacă un delincvent e condamnat la zece ani, comandantul închisorii îi mai poate da încă zece, sau de zece ori pe rînd, dacă crede o viață atît de lungă.

Dintre oamenii de care a depins viața mea, mă mai opresc doar la unul, fiindcă mi s-a lipit de suflet, iar cînd a fost să se despărțească, mi-a lăsat o zgîrietură nevindecată nici astăzi: am insuliera să țin minte. Pe ceilalți îi las departe, nu m-au preocupat decît în mică măsură; unii

mi-au dat învățătură, alții pluteacă ; odihnească-i Domnul în pace !

Omul meu, pentru care am avut o admirație aproape fanatică, era cel ce mergea pe cal în fruntea batalionului, și după mai multe isbucniri primea defilarea, lângă statuia Victoriei Nenfrânte. Acest chip cioc mi se părea neuman, stearpa din trupurile și suflete de nostre o energie de fapt pierdută, care trebuia reconstruită din resturi rămase, Incercarea de atâtea ori repetată, mi-a folosit mai târziu, ori de câte ori am avut de trecut un obstacol imposibil. De obicei, un asemenea obstacol trebuie să mi-l vadă înaintea, cu biciul în mână ; ori cu m-am deprins încă de atunci să mi-l cer singur, peste exigența comandantului și fără să ascult strigătul trompetelor.

Cu el am învățat tactică ; cu Stăpânul că nu cred să fie vreun general cu mintea în cap, și dacă natura mi-l va mai trimite, atunci nu-i va veni decât să dea la pământ regimente după regimente. Multe mii-oane de oameni au murit în războaie, din cele mai vechi timpuri și până astăzi, din cauza unor comandanți fără pricepere. Cum ar putea să uit o amănunțită carte, intitulată în cea mai rară bătrânească *Potecile gloriei*, cu un general imposibil care își pierdea armata numai din mândrie ca să câștige o inițiativă inutilizabilă și pe deasupra absolut greșită ? ! Urmarea este atât de sinistră, că o pot spune, și mă tem că să afle că eu citit-o, și cel care au citit-o, și autorul.

Eu mi-am ieșit din Școala de Război, o academie a soldaților, și nu numai în ea. Dacă ființa pare să-l chestionează, nu-mi va fi indiferentă. A intrat în clasă cu catalogul în mână calm ca ultimul paznic al cimitirului. Tăcerea a fâcut-o el, după care a ridicat ochii, fără îndoială că aștepta la ușă. M-am gândit că poate că vreunul răzvrătit ; nu eram departe de unul din cele patru principii ale lui Napoleon : pentru a câștiga o bătălie trebuie să te afli în locul dorit în timpul potrivit, fără conjugare perfectă.

Limba era una și singură în vasul nostru, dar timpul trebuia raportat la comandă și profesorul nu greșea niciodată. Lecțiile și cifrul în-au fâcut să vad în el pe cel mai mare comandant al oricărei din armate. Mărturisesc că o

parte pe cei morți, cu gloria cimentată în monumente sau în mausoleuri.

De statură mijlocie, robust, cu fața rotundă, plină de viață, cu un zâmbet cordial, care uneori devenea rece spre a ne arăta că urmează o idee esențială, omul acesta m-a cucerit din prima secundă. Înainte de a mă impresiona prietenia lui lucidă și limpede, expusă cu atâta îndemânare că l-ar fi înțeles până și popoarele dacă ar fi avut în limba lor destule cuvinte, m-a frapat un detaliu exterior, care, oricât i-ar fi dăună prestanță : un ochean, ca jumătatea unui grenade, dar din alte metale, argint și aur, prins în piept, puțin mai jos de inimă. I se spunea „ochi", poate fiindcă în literatura lui avea o pasiune, nu știu de ce cavalerească. Dar poate era numai o vorbă, pe care eu n-am folosit-o niciodată, din respect pentru ceea ce reprezenta, sumă învățături despre cărbuni și despre armată.

Nu vă pretinde că văd prezervi unui atâtmeșa podoabă sau geni militare ; am cunoscut printre ei câte unul zăbrit ca cele între copite, și am aflat că nu e altfel decât totul pe lume. Și apoi, ca să fiu drept, nu știu dacă Napoleon sau rivalul și învingătorul lui de la Waterloo, aveau diplomă de la o școală superioară, în afară de cele dobândite pe câmpurile de luptă.

Judecata-i după vârstă, nu oricât că fățarnic razboiul ; poate cel mult că subterfugiu, caz în care nu prea avea cum să înveți ceva nou, căci nu poți să privești oricum-bâlul cicatrice de rană, ci stăteai mai mult lipit cu pământul, în tranșee, sau făcând salturi înainte prin ploaia de gloanțe ; virtuțile eroică unui tânăr mic comandant este în primul rând vitejie. Cu experiență sau fără experiență, maiorul cunoștea arta războiului și se pricepea s-o transmită neiniițaților.

Se petrecuse odată atât în cazărmi cât și în cafenele, despre câmpul de luptă, aflat de locurile unde se dau bătălii. Câmpul în sine nu ne interesează cu câmpia, el cuprinde toate elementele geografice, râpe și dâmburi, văi, coline, dealuri, munți, râuri și râuri. Că ele începe tactica și cu ele se termină bătălia ; e inutil a face măcar o primă noțiune, înainte de a le cunoaște pe toate.

De curând am citit o carte, parcurgând-o cu trudă și nedumerire, a unui italian din vremea noastră, privind viața ecleziastică de pe la anii 1500. Aș fi vrut să mă uit

într-un curs de istorie, sau măcar într-o enciclopedie, să-mi amintesc ce se întîmpla prin părțile noastre în vremea aceea. Pe urmă am socotit că ar fi inutil, nefiind nici o legătură între una și alta. Eruditii nu-mi vor da dreptate, vor spune că nimic din istoria vremurilor nu rămîne fără legătură, de la un pol al pămîntului pînă la celălalt. Rămîn la părerea mea și dacă am citit cartea cu aventurile petrecute la o mănăstire din nordul Italiei, din care nu am învățat că unu și cu unu ar face trei în loc de doi, dar care a interesat atît de multă lume că mă cuprinde neîncrederea cu privire la puterea de discernămînt a oamenilor de astăzi, mi-am zis că nu fac o greșeală prapădind și eu cîteva pagini cu o știință inutilă cavililor, că se va găsi și în acest caz cine să le citească și poate nu de pomană. e bine să știm de toate, chiar ceva ce nu ne va folosi niciodată, dar care oricum va da de lucru, măcar pentru circumvoluțiunile din creier.

Odată ce avem în față cîmpul de bătălie, trăgeam cu creionul roșu linia inamicului, imaginată de profesorul nostru. Sigur că acesteia i se adăugau întotdeauna culori pe toate căile cunoscute din cărțile de specialitate: atît de stilizat numărul diviziilor, al regimentelor, al tunurilor, uneori chiar și numele comandanților, care, dacă erau cunoscuți din alte bătălii, îl ajutau și calitățile de mari fruntași în judecarea situației.

Pentru micul acest joc, care, cum am spus mai înainte privitor la altceva, făcea să mute circumvoluțiunile din creier, a fost un exercițiu de imaginație și mi-a ajutat și el într-un fel să-mi scriu cărțile. Cine știe dacă nu ar fi util ca o școală de tactică militară pentru scriitorii de literatură? Deci, linia care-i dădea inamicului, pe care îl adunam tot mai mult, arătîndu-i tot mai multă recunoștință.

După ce terminam cu poziția inamicului, lăsam pe hartă, cu creionul albastru, poziția noastră. Numai că atît, harta devenea opică. Apoi judecam situația pe ansamblu și cînd ne atacăm, pe unde o să atacăm inamicul. În o situație, au fost cu totul și toate rămînerea pe care în pe de noastre de lucru.

Altcum, inamicul venea de departe, îi cunoșteam drumul de la recunoașteri și din rapoartele aviației. Trebuia să decidem unde să ne așezăm linia de apărare, de rezistență

în această hotărîre era terenul, adică harta, pe care vedeam totul, la fel de clar cum vedeam cîmpia Șelimberului de la postul de comandă al lui Falkenheyn. Cu multă pasiune studiam înaintarea posibilă a atacantului, ocolind un sat, o pădure, lăind-o de-a lungul rîului, apoi pe un cîmp după seceră, pînă se apropia de pozițiile noastre, despre care, firește, avea și el informații. Chemîndu-mă la catedră și punîndu-mă în fața hărții prinsă pe tablă, profesorul de tactică îmi cerea să arăt drumul probabil al inamicului. Nimic nu mi se părea mai simplu, și soluția mea a fost totdeauna acceptată fără discuție. Întrucît nu există alta mai bună, atîta timp cît inamicul n-avea un comandant lovit cu leuca în frunte.

Iar pozițiile noastre de apărare unde puteau să fie, dacă nu pe două hoturi de deal, puse față în față, pe unde atacatorul era obligat să treacă ? Ștefan cel Mare ne făcea altfel !

Dacă am cîștigat toate bătăliile de pe hartă, n-am avut parte și de una adevărată ; ceva mă face să cred că aș fi pierdut-o. Ii-am putut să constat în ce măsură toate se aplică întocmai în practică, n-am dăruri complete, dar sînt înclinat să cred că toți marii strategi au pierdut prima lor bătălie ; exemplul lui Napoleon e mai degrabă tristă, căci dacă a cîștigat primă bătălie în schimb a pierdut-o pe ultima.

13

Auzisem că Santa și Barbara vor să-și vadă satul, să meargă la părinți, în vacanța de Paște m-am dus la Servacei Martin, să mă interesez de plecarea vapoarelor și de prețul călătoriei. Vapoarele noastre de pasageri continuau să meargă, din obligație, căci altminteri rămîneau mai mulți greci. Pînă la școală mîncam bine, eu, unul, și mulți ca mine, nu ne dădeam seama de criză. Guvernele se schimbau la cîteva luni o dată, rar împlineau anul. La dată cînd se

întîmplau cele ce urmează, era la putere Nicolae Iorga ; și-a păstrat funcția pînă în primăvara anului următor, poate fiindcă îl susținea regele Carol al doilea, căruia îi era devotat și în îndeplinea dorințele, cred că nu din slugărnicie, ci din slăbiciune sentimentală sau din eroare.

În anul următor a luat puterea și a ținut-o numai cîteva luni un guvern țărănist, prezidat de Vaida Voievod, om politic din Transilvania ; comunicatele și știrile de cele mai multe ori, îl deposedau de al doilea nume, rămînea numai domnul Vaida, ca să nu se confunde cu moștenitorul tronului, denumit de curînd Mare Voievod de Alba Iulia, care făcea clasele primare acasă, în palatul de pe Calea Victoriei. Între noi fie vorba, cred că Marelui Voievod puțin îi păsa de titulatură, i se atribuiau fără să-l întrebe cineva, nici n-ar fi putut să-și dea părerea, aflîndu-se atunci abia la începutul învățăturii despre istoria României.

Că era prim-ministru Iorga, că era Vaida, treburile n-au mers mai bine. Ne mai mîndream și noi că ne mai mîndream cu Nicolae Titulescu, ales a doua oară Președinte al Ligii Națiunilor, de la Geneva, cînd avusese de înfruntat la vot, bunăoară, pe Aristide Briand, ca să dau doar un exemplu. Dar cum ar fi putut el să îndrepte politica din țară, mai ales că nu-l întreba nimeni ? !

Funcționarul cu care am stat de vorbă la Serviciul Maritim, un om distins, blînd, cu cărare pe dreaptă, cu mîini fine și îngrijite, m-a pățit să stau pe scaun, m-a umilit cu atenție, deși eram abia un tînăr fără nume, și după ce m-a lămurit în toate chipurile despre documente și formulele mele, și mai ales despre vreo sută altele, în locuri prea puțin căutate de oameni, mai mai ispitite fiind Parisul, mi-a spus cu simpatie, dar nu fără o amărăciune :

— Îmi pare rău că fiul meu nu are această dreaptă. I-ar fi fost mult mai ușor s-o realizeze.

S-a mirat puțin de tendința celor două I de, dar n-a făcut opoziție, cum cred că s-ar fi întîmplat dacă era numai una ; ar fi semănat a idilă de dragoste și nu se cuvenea s-o încurajeze.

— O să călătoriți în compartimente de clasă turistică ; au cîte patruzeci de paturi, dar să nu vă speriați, au să fie probabil goale ; pînă astăzi nu s-a anunțat nici o excursie.

Am ieșit că abținerea de la călătorie se datora crizei, deși la Paris plecau trenuri după trenuri. Când mi-a spus prețul nu mi-a venit a crede, și eu abia mai puțin ar să creadă pe care abia astăzi [illegible] o mie trei sute de lei de persoană, de la Constanța la Alexandria în Egipt, dus și întors, cu trei zile mersuri, două săptămâni de navigație. Sigur că era cel mai mic preț în privința, o favoare, dar de pentru Secundi Martin dacă ar fi cam compartimentele luxului rezultatul genial ? Am luat mersul vapoarelor, era cinci pe septămână și a rămas în data plecării s-o aranj pe cea pentru.

Când am ieșit în orașul în lumină și culoarea blândă de primăvară. Am vrut să le zic cuiva : „Lăsați circumcide și învățați o mai bine hainați cu mine la pranzul !" Uitam că dacă aș fi convins măcar patruzeci de hainați și patruzeci de femei, nu m-aș mai fi avut loc în compartimentul hainaților, iar fetele în compartimentul femeilor. Așa că cât-am (mai gura, deși, când îi vedeam pe oameni, care dădeau semnale pe gît în afurisitul limbilor pe gâtuș, în cuvinte mărunte și pocnitelor, știam că n-aș fi convins pe nimeni.

Am petrecut ceasuri la Trandafil, unde m-am hrănit de ceasuri [illegible] din partea Cernăuți. La Bucureșți veneau de dimineață în trenul [illegible] plină să plec înapoi. În trei săptămâni, am stat pe o bancă în Cișmigiu și am judecat oțetuțe, pe pantea mai înțeleptă. În afară de acestui vapor [illegible] cărui [illegible] de [illegible] la o dată când hainații erau prudenți [illegible] din [illegible] era de aproape mai [illegible] în toate cafelele de sacrificiu, mai trebuia pus în [illegible] vreun de la Alexandria la Cairo, și atunci [illegible] [illegible] [illegible]

cu trenul până la Constanța, cu o mică rezervă pentru bacșișuri și nevoi neprevăzute, trebuia să avem fiecare cîte șase mii de lei. Nu-mi făceam prea multe griji în privința sumei. Cornelia și Trandafil îmi făgăduiseră să mă împrumute cu ce îmi lipsea, căci banii trimiși de Zorina îi prăpădisem pe jumătate. E drept că le vorbisem de vreo trei mii de lei, diferența pînă la cinci mii, cît bănuiam că ar putea să coste vaporul ; la celelalte nici nu mă gîndisem, de parcă aș fi făcut parte dintre păsările cerului. Mi-era de pe acum rușine să le spun de cîți bani mai aveam nevoie, dar m-am gîndit că, după vorba cunoscută, unde merge una mie, merge și șuta, deci în cazul meu proporția era alta unde merge șuta, trebuia să meargă mia, sau măcar jumătate. A mers, într-adevăr, fără discuție, și Trandafil și Cornelia aveau cîte ceva pus bine, în secret unul față de altul ; așa cum se întîmplă cu oamenii sănătoși și mărinimoși totdeodată, trăiau cumpătat, și fiecare aduna cîte un ban, nu ca să-i fie lui bine, ci spre a-și ajuta la o nevoie, la o boală sau altă neprevedere, totul de viață.

Trenul mergea mai încet pe vremea aceea, era un personal care oprea în toate gările, doar că nu tuta nu mai pornească, așa cum se întîmplă cu trenul rapid de astăzi. Pe atunci, de la București pînă la Ploiești, rareori făcea o oră și jumătate, astăzi acceleratele nu le trebuie decît patruzeci de minute ; nu ți-ai mîncat nici la sfîrșitul milenului, care nu mai este departe, să se reducă timpul la jumătate. Oameni din mileniul următor, cînd fiecare din ei sau măcar fiecare familie va dispune de un computer în sufrageria căruia vor călători multe treburi, n-ați vrea să mai aflați ce face cu timpul ?

În tren, neluîndu-mi gîndurile de pește rău, amintirile barem urmate de greutăți probabil nebănuite, m-a cuprins descurajarea ; poate nu s-ar fi întîmplat să fi dacă mergeam cu acceleratul, viteza trenului care mă lua pe sus cu toate vitezele pînă și a bicicletei, mi-ar fi alungat gîndurile negre, mi-ar fi făcut sufletul să galopeze De plictiseală, l-am rugat pe un călător din față să-mi împrumute ziarul : tocmai îl pasce deoparte. Văd acum pe prima pagină o fotografie care mă intrigase, o efigie metalică, de vreo doi inchi în diametru, ca fiecare etapă, străine în punctuări semănînd cu o cruce de scafandru, dar la altă scară, destul să-mi atragă atenția. În paginile celelalte am dat

de alte fotografii, una înfățișa un balon gata să-și ia zborul, și de el era atîrnată cu o împletitură de cabluri sfera de admeaturi. Am citit titlul, apoi subtitlurile și, din ce în ce mai curios am parcurs și textul, pe sărite. Așa am aflat că un om, primul pe pămînt, ajunsese cu balonul în stratosferă. La aproape șaisprezece mii de metri înălțime, unde nu zboară nici o pasăre, ci numai vîntul din basme. N-am mai simțit mersul lenes al tramului, am uitat gîndurile mîncate și mi-am băgat ochii în ziar, citind rînd cu rînd tot ce era acolo. Titlul era: „Primii oameni în stratosferă". Știam că ei ca toți care învățaci carte că înseamnă stratosfera, o noțiune abstractă, o trecere între atmosfera pămîntului și vidul cosmic, unde se putea merge numai cu gîndul.

Astăzi, cînd de mult Cosmosul a devenit un domeniu de explorare, cînd în curînd bîz nemărginitul zboară sateliți, rachete și tot felul de nave spațiale, cînd oamenii au ajuns pe Lună și poate vor ajunge pe Marte, apoi pe alte planete și chiar în alte galaxii dacă se poate duce cineva cu închipuirea mai departe decît zborul în stratosferă pare o glumă. Atunci însă a produs multă emoție. Cercle au scris și au dat comunicate luni de-a rîndul, iar omul faptelor nu s-a dăruit pînă la sfîrșitul dramatic care le-a pricinuit la începutul lui în primăvara anului 1931, cînd pămîntenii au murit la pitoresc. Astăzi zborul în stratosferă a rămas o curiozitate a trecutului, aproape uitată. Ce-i drept, ceva nu s-a stins în memoria noastră și nu cred că se va stinge nici două alte decenii, numele lui Piccard, un fizician elvețian. Asociez pe cîțiva nume, primul ce de pe pămînt ajuns la o înălțime inaltime. Pe biografia lui, care nu va fi stat nici el cu mîinile în buzunar cînd se pregătea și se desfășura aventura, cred că l-a uitat toată lumea; poate voi fi ultimul, sau între ultimii care îi pomenesc numele, inginerul Kipper, cu ia am cunoștința împărtășită întîmplarea că nu mai în minte nici cîți ani aveam, nici cum arăta la față, dar i-am văzut fotografia în ziare. Despre Piccard îmi amintesc că era un om mult și cam urîțel, nimic altceva. Tocmai a venit și în România, dar nu puteam să plec de la școală să-l văd și cu prietenii ăilți alții. Balonul avea treizeci de metri în diametru; nu știu ce gaz vor folosea, ce să atingă o înălțime atît de mare.

Pînă ce-am ajuns în gara de Sud, de care continua să mă lege amintirea Zornei, deşi ea încetase să mai existe pentru mine, n-am lăsat ziarul din mînă. Aveam naivitatea să cred că puteam să-i fac o surpriză lui Trandafil, ducîndu-i ştirea, dar el o aflase încă de dimineaţă, fiind probabil primul om în tot oraşul care citea ziarul. Ştia mult mai multe decît mine, de cît timp se pregătea expediţia, din ce materiale era construită nacela, şi cu ce gaz se înălţa balonul. Cît despre principiul lui Arhimede, care îmi stîrnise atît de mult interesul cînd îl aflasem şi era aplicat chiar şi în cazul aerostatului, n-ar fi fost posibil să-l uit, cum nu-l voi uita niciodată. Deşi că am numit incorect balonul, el devenea stratostat de vreme ce depăşea atmosfera; n-am făcut această remarcă din pedanterie, ci pentru a respecta amintirea lui Trandafil, aşa cum el avea respect pentru termenii ştiinţifici şi era revoltat că lumea îi ignoră.

Asupra mea această lovitură a avut o influenţă hotărîtoare, altfel poate i-aş fi închinat doar două rînduri. Eram descumpănit cînd m-am suit în tren la Bucureşti, mi se părea penibil să duc o discuţie lungă pentru o cauză nesemnificativă, mă simţeam pentru prima oară, deşi n-aş fi murit dacă nu ajungeam la piramide. Pînă şi acum cînd scriu după atîta timp, mi se pare că am făcut prea mult caz chiar şi în propria mea conştiinţă, că a provoca surmulbora în-o rămîne neexplicată, ca alţii să-şi bată joc de ochi decît o boală de tinereţe. O, dacă aş putea cumva face-o zi că tinereţii nu trebuie înţelese niciodată!

Cu alte cuvinte, mă clătinam în hotărîrea mea, dacă nu chiar renunţasem. Atunci mi-a pus ochii pe ziarul vecinului din faţă, şi am aflat despre aventurăca lui Picard. Poate şi el se descurajase, o nouă o singură dată, în timp ce el făcea planul, poate şi el se gîndise să renunţe, căci cîţi de ale ei, cînd îşi făcea pregătirile; şi poate în momentul din ce în ce mai amorţitoare, uneori îşi pierdusese nădejdea că o să reuşească. Dar mersese înainte, mai mult pentru gloria lui şi mai puţin pentru a lumii. Şi în primul rînd pentru mine, ca să mi recapăt curajul.

Cînd am ajuns la Trandafil, nu mai aveam nici o îndoială, trebuia să învîng o piedică atunci, pe loc, îndrăznească să le cer o mie de lei peste ce vorbiserăm. Pe urmă, rămînea o ultimă dificultate: să văd dacă ştiele puteau să facă rost, la rîndul lor, de-o sumă atît de mare,

dublă față de ce le spusesem, fără să fi chibzuit bine. De ce nu mă năpustesc și eu bogat, ca Mircea Ignățiu, le-ar de-gată, sau ca Mandatarios, proprietarul clasei, al cărui tată avea o mie de hectare în Roumanii și un munte întreg în Vrancea, unde creștea zece mii de oi, în cinci turme ?

Stăteam cu ochii pe fața de masă, făcându-mi curaj să deschid vorba, când Trandafil și Cornelia, parcă le-ar fi venit, începură amîndoi deodată :

— Noi ne-am gîndit că...

Tăcură, surprinse fiecare de glasul celuilalt. După o pauză, Cornelia reluă, adresîndu-se lui Trandafil, cu o timiditate mai mare decît în 7 luni a mea poruncă, dacă deschideam vorba :

— Spune-i tu !...

Iar Trandafil îmi spuse, privind cu și mai multă luare de masă :

— Noi ne-am gîndit că n-ar fi să-ți ajungă trei mii, care în total cu cele două mii ale tale. Mai bine să-ți dăm mai mult, ca să ai opt sau zece !

Și-ar fi putut lucrurile dacă nu ne-ar fi gîndit la Pascal și la bietul Kipos, de care nu mai știe nimeni astăzi.

— Da, am răspuns cu atîta rece, cînd mi se și făcuse prea puțin, ca glumeam să fie sportivă. Dar nu, nevoie să am opt mii franci, mai mult de cît îmi trebuie ca să pornesc.

...

Sînt oameni care nu pot fi cumpărați, bine că, însă nu se știe ce cît e mai puternică : una dintr-alta. Eram de a mă fi văzut în vîrful piramidei lui Keops, de-a fi făcut drumul pînă acolo, călătorind pe Mediterană și apoi pe rîul Nilului a fost atunci atît de copleșit-ame, că multă vreme în sufletul meu n-a mai încăput o bucurie egală nu m-a tulburat atît de mult mai mare un semn Sagir el Sarici, pornit din propria ei voință și atunci mîinile de mine. Dar poate într-un fel mult mai mult m-a tulburat ziua cînd am intrat prima oară în casa fetelor.

Cînd ne-am reîntîlnit, după vacanța de Paște, le-am întrebat cu mîna stîngă de îndreptă, dacă nu-și schimbase gîndul cu drumul la piramide. Au bătut amîndouă din

palme, cu un gest de milă și cu ochii înlăcrimați, și mi-au răspuns cu glasuri de care păreau tuși amgari :

— Dar bădițelea, am văzut și noi tatăl nostru ! Dar nu-ți dă nu ne, vino să te cunoască.

Trebuia să mă gândesc. Până pleam eu la tatăl lor la capătul lumii, mi se părea atât de greu că luat boala o răspândire uriașă ; mai mulți parcă nici nu mă gândeam că aveau o familie, la vederea lor singuri. Nu puteam nici să rămân, nici să cred invidia. Intr-adevăr la un moment dat-amândă... acum la cea lor, cu un buchet de violete în mână. Până atunci, de la cea dintâi cină nu mai putea, ar fi o fugă la Chizda, mă aștepta și nici eu nu puteam să mă despart de ea după atâtea săptămâni de așteptare. I-am dat un pumnal cu mânerul, ca o amintire că nu putem trăi mai mult decât de la oameni.

— Plecat ! mi-a spus, mâhnită. La ora cinci îi aștept pe toți. Știu că le place acest meniu să-și ceară halatul. Să știu că l-am luat cu banii tăi, i-am dat nimic de la mine.

În ziua ei mă dusesem la ea, îi lăsam banii pe marginea mesei : voiam și ne lăsa rude, dar nu puteam să protestez, ar fi însemnat să-mi atribuie un rol care nu cadrează pe nimeni. Acum gătea o salată, un gust făcea ei atât de plăcut, că nu mai puteam să mă îngrețoșez, îmi cumpărase un halat de mătase albastră, știa că este culoarea care îmi place ; dar, crăiță mi-ar fi plăcut, eventual să nu se potrivească cu o haină de casă. L-a scos din dulap, cu gânduri aproape cuvioase, m-a pus să-l încerc, apoi m-a culcat în vârful patului, cu perne la spate ; deasupra era atârnat crucifix din lemn de măslin. Cristos bătut în cuie pe cruce.

Fetiță, vreo patru, cât a putut gâtui cheia la ușă după ea anunțată, au rămas numaidecât halatul și-au luat la întrecere să-l încalțe. Chizda era foarte satisfăcută, iar mie, trecând peste orice „de sentimente", îmi părea rău că plec mai repede decât în alte rânduri.

— Hai, acum duceți-vă ! le-a spus fetelor, după ce li s-a mângâiat pălăria și Dumnezeu știe ce gânduri de viitor.

Pe urmă s-a uitat în genunchi, la picioarele reale, și s-a închinat cu ochii în sus, la Cristos de pe cruce, murmurând : „O, Jesus Maria, Jesus Maria !..." M-am simțit cuprins de o duioșie calmă și puțin amară, aveam în minte o bucurie fără margini, mă vroiau să-mi fac cruce la rândul meu cu ochii în sus și, nu știu Cristos din spre care parte

să cadă cu toţi cu tot peste mine, să-mi spargă capul. „Doamne, mă întreb am, că un sentiment între dragoste şi stupefacţie, e admisibil să iubesc cu adevărat, fie şi o clipă, pe o asemenea fiinţă, care poate să aparţină oricui bate la uşă ?!" Da, o iubeam cu adevărat, măcar în acea clipă, nu mi-e ruşine să spun şi nici n-am să-mi iau vorba înapoi, fiindcă am iubit-o şi-n alte clipe. Şi nu regret deloc că, aşa cum este, acele clipe n-au să mai fie niciodată.

*

Era o casă veche, aproape medievală, cu ferestre mici şi ziduri groase de un metru. Pe afară, încadrată de case asemănătoare, părea o locuinţă modestă, puţin confortabilă. Înăuntru era prin gang, pe o scară de stejar atît de vechi, că-i şi venea greu să te năpusteşti ; nimic nu mă lăsa deconcertată, dimpotrivă, totul făcea să mi se strângă inima.

Cînd am sunat, s-a auzit un clopoţel înăuntru, deasupra uşii, ca pe la cinele pravăţ, numai că avea alt sunet, mai metalic, parcă vibrat, cu un timbru cam nu mai auzisem, parcă un glas de prevăzătoare : la naiba lui, care mi-a schimbat pe la spatele de sport, dacă-ţi mă către vraja se datora clopoţelului, fiindcă sunetul îl mai puteţi asculta de la Viena. Prin atare nu mă gîndeam, şi voiam să dau şi altora prilej de a rezolva în amănunt privinţă, ce înseamnă ore în viaţa unui asemenea clopoţel de la uşă.

Nu pot-să-mi descriu foarte bine, dacă voiţi cuhnă, cum vă-un bărbat ca în hanul pretenţioase, care mi-ar fi venit înfăţişarea de bună de mai mulţi, ci un bărbat falnic, înalt, în puterea vîrstei, cărui avea părul alb, ca de platină : am remarcat în el pe clopoţel cînd, iar în felul cum mi-a zîmbit la-am remarcat pe fete.

A doua oară după sunetul clopoţelului a fost lumină o casă, reparaţiunată şi încăpătînată cu ferestrele care nu se păreau atît de mici privite de afară; dinăuntru, dimensiunea lor deveneau dublă, printr-un artificiu mai greu de explicat decît sunetul clopoţelului. Zidul gros dădea naştere unor firide evazate spre interior, ca o cameră fotografică, avînd darul să capteze lumina de afară şi s-o difuzeze în interior, mărită şi mai strălucitoare. Nu eram delac

aflat sub o vrajă, datorită fetelor, fiindcă ele, întrezărind să apară, în clipa aceea le şi uitasem, mă făceau odaia întinsă până în stradă, cu tăvanul mai scund decât se obişnuieşte, părând astfel imensă. Cred că şi tavanul, alb ca hârtia cretată, micşorând volumul camerei, făcea, să pară mai mari dimensiunile celelalte, şi lumina să devină mai deasă. Dar însuşi omul care îmi întindea mâna, cu părul lui ca de platină şi cu zâmbetul plin de seninătate, răspândea în jur o lumină. M-a poftit să stau într-o berjeră Biedermayer, aflată între ferestre, şi s-a aşezat în faţa mea, pe un fotoliu mai scund, în stil cu berjera. În afară de candelabrul vienez, de cristal cu armături de argint foarte fine, restul mobilei mi se părea rece, oricât ar fi fost de frumoasă şi de preţioasă, piesă cu piesă.

Toate obiectele din casă, mese, staune, servanţi, comode, dulapuri, etajere erau în acelaşi stil Biedermayer, arta de răspândit în Transilvania de pe vremea habsburgilor, când nuntaşii şi chiar mica burghezie îşi aduceau mobila de la Viena sau o copiau prin mâna meşterilor locali. Astăzi, această mobilă s-a dispersat în mai toată ţara, vorbindu-se, şi asta nu se pare mai puţin antipatică şi unor mulţi oameni, care au dorit s-o afle, au colindat cracii provinciale şi au cumpărat-o de la familii obosite sau nepăsătoare. Părerile mele nu să-i supere ; n-am ce face, le voi ţine-o stăpânească sănătos, iar eu tăcând mi-ale mele. De câte ori văd undeva, printre mobile obişnuite, un dulap o masă, un scaun sau un scrin Biedermayer, îmi fixez ochii şi trec mai departe.

Lumina intrând pe ferestre şi căzând pe podeaua nu de parchet, ci de scândură curată, mă încadra ca într-o doză preţioasă de aur. Când se auzea tramvaiul în stradă, îmi aminteam cum treceam prima oară pe acolo şi văzusem la geam faţa blondă. Iar acum nu-mi venea a crede că mă aflam în casă.

Cât am stat de vorbă aşteptând să apară fetele domnul Georgy, care mă primise, acesta fiind numele lui de familie, nu ştiu de ce origine, poate ceho, poate austriacă, mi-a vorbit despre multe, dar nimic să-l privească de-a dreptul. A început cu Freud, a cărui Psihanaliză tocmai apăruse şi dădea naştere la multe discuţii. O citisem, la îndemnul profesorului nostru de psihologie, rezidat la sanatoriul de boli mintale ; el deallfel o şi tradusese în românește. Deo-

trina lui Freud mi se părea simplă, fiindcă acceptam azi învățătura, în orice domeniu, cu gândul că de greșeală n-am ce pierde; mai târziu am avut și cu îndoieli, ca proprii lui discipoli, iar azi nu mai știu ce să cred, îi admir și pe unii și pe alții și mă uit cum viața merge înainte. Dacă ar trebui să-mi dau o părere mai fermă, aș spune, bunăoară că fiică Freud dragostea lui Hamlet pentru mama lui nu mi s-ar fi părut niciodată incestuoasă. Cît despre refulare, respect ideea categoric, măcar în una din formele ei, privind înlănțuirea scriitorului de-a pune în carte ce și a dorit în viață și n-a putut să aibă. Dacă n-am avut tot ce mi-am dorit, în chipul în care am pus mîna înspre de departe, e deopotrivă, de prisosință.

După Freud, am vorbit despre Beethoven, despre Schubert, iar pe urmă despre Mozart; la acesta din urmă pe rînd nouăm au rămas îngînțite, dar nu spun cum, ca să nu-mi atrag vreun repros. Pe urmă, domnul George a trecut la politică, pasiune pe care mi-o recunoaște slabă. Despre viața mea nu m-a întrebat nimic, iar despre viața lui n-a vrut să vorbească; am aflat-o pe urmă. Îmi amintesc că a vrut să știe ce credeam despre Hitler, atunci încă în înfloritor său putea chiar prevesti: putea el să vină la putere în Germania, amenințînd mai de toate urmările războiului? N-am prevăzut să-i spun ceea ce știam și eu de la domnul Wittenstein, repetindu-l papagalicește. Da, Hitler avea să vină la putere, mai curînd decît se aștepta lumea, și pe urmă nu-i mai trebuiau decît șase ani ca să înceapă războiul.

Domnul George și-a stăpînit un fior și a clătinat din cap neptic. Speriată era toată lumea. În sfîrșit, la ultima întrebare, s-au deschis două uși, aflate față în față, de o parte și de alta a camerei, și au apărut fetele, amîndouă deodată, de parcă erau sincronizate. „Dar Anschlussul cu Austria, crezi că este posibil?" mă întrebase tatăl lor, cu o clipă mai înainte. N-am apucat să răspund: „Este nu doar posibil, e sigur!" Fetele au venit la mine cu pași simetrici, mi-au întins mîna, apoi s-au așezat pe cîte un scaun Biedermeyer, una în stînga mea, cealaltă în dreapta, în mijlocul perechilor de aur. Conversația cu domnul George s-a terminat astfel înainte de a-i da răspunsul care l-ar fi contrariat după aceeași dinainte, și poate ar fi făcut să-i de-

vin antipatic. Ne-am dus numaidecât cu milenii în urmă şi am început să vorbim despre piramide.

Amândouă *fetele* erau îmbrăcate la fel, în rochii de olandă albastră ; gândul mi-a fugit la halatul cumpărat de Ghizela şi m-am făcut roşu la faţă, dar n-am rostit gândurile spuse despre ea mai înainte, crezând că domnişoarele ar fi fost acest lucru salon Biedermayer, ar fi zis de nobilul stăpânul casei, şi crezând de fermecătoare ochii doua fiinţe blonde. Aveau la gât medalioanele mele moderne, m-a încântat că le purtau într-o ambianţă atât de bogată şi autorităţi le-am ştiut că în stânga mea pedea Santa, iar în dreapta Barbara.

O clujancă ne-a adus cafea cu fursecuri , iar mi-a fugit gândul la Ghizela, căreia îi dusesem cremşnituri. Mai mult ca sigur la ora aceea, în zi de duminică, avea pe cineva în cameră, şi poate în salon aşteptau alţii. Cine eram eu cu adevărat ; cel de aici sau cel de acolo ?

*

Domnul George, al cărui nume de botez nu l-a pronunţat niciodată, poate îl chema Mihail, pe Mihu, sau altfel, judecând după iniţiala M. de la uşă, era doctor în chimie şi medicină , ani în şir nu preparase ulei, una din acele esenţe, dintr-o picătură bot atât de eficace în amplificarea luminii venite de la fereastră, dar şi mai puţin explicabile, decât picăturile turbate explicate. Ca şi ceilalţi, vorbea româneşte fără o urmă de accent străin, cu regionalismele literară a oamenilor cu carte. Şi totuşi, bănuiam că limba lui maternă era alta, judecând mă-car după nume, adus aici din alt loc al Europei.

N-am aflat în ce oraş se află la deschiderea şi vreo 40 de ani, cu ziduile terminate, când se înfăţişează de o actualitate de cire. Erika, acrobată pe cal, se întreba ca şi ea şi o arunca în lună. Am văzut-o în fotografii, avea atunci cu ce mai puţin decât avusese fetele astăzi şi semăna atât de bine cu ele, încât ai fi crezut-o a treia gemenă. Pasiunea Gândului pentru ea era deîndată de tulburătoare pe care o păstra amintirea cabilei. El regreta că nu ştiuse medicina veterinară, nu găsise o cauză bună şi nici nu se credea capabil să fundeze una cu puterea lui proprie. În orice caz, nu renunţase niciodată la un vis din adolescenţă, cinci călărea

pe dreptate la cerc[illegible] unor prieteni, să aibă într-o zi o herghelie, unde să crească numai cai de cel mai pur sânge. Chiar și atunci, când revenise la medicină, după peregrinări și drame, încă trei ani de călărie într-un grajd de la marginea orașului.

Din iubirea lui pentru tânăra nevastă și pentru cel mai nobil dintre animale se născuse în el un talent, care era de fapt o vocație, descoperită în el, transformată în profesiune. Judecând după afișele și tăieturile din care păstrează de [illegible] un album de familie, revenea că într-o vreme, în primul deceniu al secolului, se bucurase de un renume mondial, fiindcă era cunoscut nu doar în Europa, ci în armăsarii Alexandria la Fă în Australia poștatundeau unde aluzie atunci domnul care George, căruia i împrumutase numele.

Ce rămâne acum din acel M. George în acest ceas transilvan, unde îngrijește bolnavii de inimă, specializată mică recunoscută de medicina internă ? În cimitirul catolic, pe [illegible] lângă [illegible] cu numărul când mă duceam la Grădiștea Zarandului să văd [illegible] lui Iuria lui nedreptățită care nu [illegible] [illegible] [illegible]

rînd-o pe nenpul răscolit de copite. R'mase o dîra de sînge.

Ani mai tîrziu m-ara întors o dată în oraşul lor şi m-am dus la cimitir, singur, cu un buchețel de violete în mînă, ca în ziua cînd sunam prima oară la uşa fetelor. Cu greu am găsit firida, era pe un rînd de sus, marcată de o placă neagră, pe care scria cu alb numele ei, Erika Georgy şi anul morţii. Nu puteam pune florile atît de sus, am desfăcut buchețelul în două şi jumătate le-am înfipt pe jos, la picioarele zidului.

Nu mai ştiu la întîmplare, mă uitasem în registrul de la administraţie. De-acolo, am plecat pe o galerie laterală, luată tot din registru, şi rotul Evelin le-am înfipt sub o firidă zidită mai de curînd, cu teracotă încă nepătinată. Pe placa neagră scria Santa Georgy, iar data morţii, pe care o ştiam ca şi cînd ar fi fost a morţii mei părinţi din mine, era 1932, luna martie.

De Barbara nu mai ştiam decît că se măritase în anul cînd fusesem la praznic, umplînd-o pe Santa de consternare. Unde locuia acum nu ştiam. Doctorul Georgy părăsise oraşul : poate murise în altă parte. Mormintele, fiindcă doar nişte firide cu intrarea zidită pe veci, nu aveau nevoie de nici o îngrijire.

14

Jumătatea lui iulie mi era însemnul cel mai sigur pentru a intra puţin în inima Afrodi, dar aiurea nu se putea.

Am plecat seara la ora zece din Constanţa, cu gîndul vaporului, că să ajungă la Istanbul pe înserat. Trenul nostru dus direct pe chei şi vagonul restaurant a ajuns exact la scara vaporului, de parcă am fi fost oaspeţi importanţi, mai lipsea covorul roşu. În afară de echipaj şi de cîţiva pasageri străini, nemţi, englezi, un italian, o familie de greci, nu mai era nimeni pe tot vaporul. Avea marfă în magazii, dar nu încăpea multă, fiind un paciboat, vapor pentru călători,

am că în nici un caz nu putea să-și schimbe cursul călătoriei. Această socoteală am făcut-o mai târziu, atunci nu mă preocupa decât drumul nostru, chiar dacă după noi ar fi dat furtuna toată flota comercială.

După făcurem o experiență binecuvântată pe mare, trecurem chiar prin furtuna, când mai toți în jurul meu credeau că ne pierdem, aceasta simțeam o emoție mult mai mare decât la prima mea călătorie, cu „Arhimede". Fiindcă pierdem mult mai departe, în locuri pe care le visam de un deceniu; apoi nu depindeam de nimeni și aveam sub protecția mea două fete, a căror apropiere făcea din viața mea o existență continuă. Singura suferință, dacă un asemenea cuvânt nu spune altceva decât simțămintele mele, era că aveam mereu frică în două; o simțeam fiecare deodată din părți separate, și locul despărțirilor fiind o tăietură, aceasta îmi provoca durere, pe lângă bucuria pe care o simțeam știind că una, chinuita, continua să bată pentru ființele mele.

Însă puțin speriate, să plece noaptea pe mare s-ar speria oricine, lipsit de experiență. Un mărinar ne-a condus pe noi înșine spre o punte inferioară, și în capătul unui coridor larg, unde se punea masa călătorilor de la clasa turistică, ne-a arătat cele două compartimente, ca nește magazii, cu câte paisprezece paturi suprapuse, două câte două. Aici ne părăsi chelnerul, domnul Sălăgeanu, la clasa noastră nu mai era nimeni. Pe holuri se vedea înșirându-se lemnul cherestelei, ca un zid de plasă, o pușcărie. În locul cărților apei portului, întunecată, și părea amenințătoare, doar puțin mai jos de înălțimea mâinilor; ne aflam chiar pe linia de plutire, sub noi erau magaziile, nu prea mari și mai mult goale, cum am văzut prin porturi, unde au descărcat nimica toată, niște oale, niște lăzi și bidoane.

Ca bagaj luasem fiecare un rucsac și nimic altceva, așa ne sfătuiseră, ca să nu rămânem încărcați cu bagajul, ca mai pe urmă petrecerea cu călătorii de la clasa turistică decât cu ceilalți.

Fetele-mi asigurară că pot locui într-un compartiment chiar pe dinăuntru, ca să nu dau ochii peste cap, își aleseră paturile, își luară bagajul și mă lăsă pe punte lângă cârmă, unde vaporul fluiera de plecare. Le convinsesem să nu-și ia lucruri lungoase, numai câte două bluze și două fuste, pe care le puteau spăla seara. Cu totul le-ai fi călătorit în alte

condiții, măcar la clasa a doua, unde sînt cabine cu două paturi ; dar și aici, cu toate cele patruzeci de paturi, erau tot aceleași. S-au împăcat repede cu situația și niciodată în tot drumul n-au arătat vreo nemulțumire ; singurele ființe erau, le cunoșteam în limbile noastre drumuri cu schimbul, altfel nu m-aș fi încumetat să le iau cu mine.

Sorbind aceste gînduri mi-am amintit ce sentimente nu-au trezit ele atunci, la plecare. Mai înainte, cînd făceam planuri, apoi în timpul pregătirilor nu-mi dădeam seama ce răspundere avea să apese pe umerii mei, ce greutate aveau acele cuvinte scrise adineauri de Ioana cu mîna ei — adică îmi asumam toată răspunderea. Pînă să se urce vaporul, puteau să ne prade hoții în port, să ne omoare fără o ispravă puteau să ne ia cineva drumul, rămînem pe o stradă. În orice neprevăzute, puteau să te răpească și să le înțeleagă în sarcină, după ce mie îmi băgai nu știu Între oameni. Iată ce înseamnă să le iau cu mine ! Ele nu știau, rideau vesele.

De teamă să nu aibă rău de mare, Ioana și Ilenuța să mănînce din ce dădeau la ceilalți. Ele nu se temeau de nimic.

Ne-am dus la prova, pe punțile superioare, unde locul era pe un vapor ce să vezi și să nu mai poți. Stăteam în mijloc, rezemați de parapet, iar ele în stînga și în dreapta mea, lipite de mine, poate de frica mării cumplite ce știu ce vrea. Începuse tangajul destul de tare, dar mai ales după ce am ieșit din golful Bosforului, unde ne-am oprit ca să luăm pe cei ce urmau să plece cu noi în Europa. Mai bine era în golful acela, unde ne duceam viața în pescuit, cu barca, decît aici, în largul mării.

Cînd am trecut de capul Șaptecalcă, ne-au apucat de amețeală, nu mai rîdeam, ci dam să vărsăm. Imediat în fața noastră, aproape de cît un fulger, din cauza unei furtuni, rătăcitorul Faraon, după care cădea peste apă o beznă adîncă. În străfulgerările de lumină le vedeam ca pe niște cocoșați și terifiați totodată, cu ei cum am fi avut în față ei cerul, și iadul. Numaidecît din larg s-a stîrnit brusc noaptea, și cum nu aveau pe ele decît o bluză subțire le-am cuprins de umeri, să le apăr. Fusese o mișcare firească și spontană, altfel n-aș fi îndrăznit s-o fac, sînule n-a cuprins abia cînd ele s-au lăsat cu totul în brațele mele, cîmbinîndu-mi căldura.

În altă sclipire a farului am văzut medalionul celei din stînga, era Santa, așa am știut că în dreapta o aveam pe Barbara. Nici o clipă nu am simțit-o pe una altfel decît pe cealaltă, și totuși m-a durut inima, chinuită de tăietură, de gîndul conținut, început din ziua cînd le cunoscusem, că nu știam și nici nu puteam să știu vreodată pentru care **din ele mă aflam acolo.**

Mai tîrziu, cînd traversam Mediterana, rămîneam singur cu Santa, la proră, locul nostru, așezați pe colaci de parîme ; Barbara era jos, nu se simțea bine, dar și-a revenit **pînă la masa de seară.**

În afară de început, reîntîlnirea noastră împreună, cu schimbul, cînd ne cunoscusem și fusesem singuri cîteva minute, erau prima oară aminteam, fără Barbara. M-am gîndit că poate așa hotărîse soarta, alesese în locul meu, care nu puteam alege, și mi s-a părut că trăiesc un moment hotărîtor, înfrumusețat de Marea Mediterană, prilejul multor **visări ale mele.**

Soarele, pe la jumătatea cerului dinspre apus, o lumină dintr-o parte, făcîndu-i obrazul ca aurul, dar să fi fost de aur adevărat nu mi s-ar fi părut atît de prețioasă. N-a trebuit să pornesc de la acest cuvînt ca să spun cît îmi era de scumpă ; și n-am mai avut nici o îndoială că ea era **aleasă.** Atunci, în tăcerea, nu prea lungă din nefericire, cît am fost singuri, mi-am simțit inima întregă, fără tăietura de la mijloc, fără durere, și numai cu bucurie.

Probabil aceasta mi se vedea pe față ; fiindcă după ce cîteva clipe s-a uitat la mine cu o privire îndelungă, Santa și-a lăsat capul în jos, și ațintit soarele i-a fugit de pe față. Rămînînd o în umbră. Ș. vorbele ei erau tot umbrite.

— Știu tot ce-ai vrea să-mi spui, dacă s-ar putea spune. Știu de mult, e ceva care se vede și se simte, fără cuvinte. Numai că eu și Barbara ne-am hotărît să nu ne despărțim toată viața n-o să ne măritîm niciodată. Cu un singur bărbat n-ar fi mai ingăduit, nici posibil. Dar nu putem nici să trăim despărțite. Dacă vrei și ai cam scoate-mi inima din piept și pune-o sub perna, s-o simți cum bate. Mai mult decît atît să nu aștepți de la mine ; mai bine uită-mă !

S-a aplecat, alunecînd în genunchi de pe colacul ei de parîme și m-a sărutat în colțul gurii, o sărutată dată, repede, puțin timidă, părînd că înțelege și simte, fără să știe ce face.

— N-am să te uit, i-am spus, acolo, în mijlocul Mediteranei, până ce n-o muri partea cea mai bună din mine !

Fără să se fi schimbat ceva în prietenia noastră, de atunci am știut că o iubeam pe Santa. Și deodată, am văzut că o puteam recunoaște dintr-o privire, fără să mă mai uit la medalioane. Iar Barbara, deși ne purtam unul cu altul ca mai înainte, îmi devenise străină.

*

Ieșirea pe mare însemnă pentru unii oameni mai mult decît orice altceva îi se întîmplă prima oară într-o zi din viață. Dacă în seara plecării ar fi fost lună plină, aș fi răsărit curînd, drept în față ; luna, în ultimul pătrar, răsărea aproape de ziuă. Mai bine, altfel poate nu-aș fi apucat mijlocul nopții privind dîra ei argintie, care mă înveșă atîtea trăiri și simțăminte, reînviindu-le cu fața lor veche. Cred însă că nu-i om cărui ferită sorocul să nu-i înbătrînească inima de frumusețe și dorul necunoscute.

A venit o clipă cînd trebuia negreșit să cînt pe o catlină ; așa cum eram învățați ca mai toți copiii să învățăm umerașul și fulgul nopții, transformate în fantasme. Odată ne chinuiam întîrziați acolo fără să vedem decît vreun o sclipire fosforescentă a mării, trimis semnalul unei victorii, o enoriașă prelungă un triumf asupra a ce e stătut în lume. Nu știu dacă le mai aibă încă pe ele Santa și Barbara, ținînd-le încrucișate cu brațele și lipite de mine ; eălăuza lor n-o mai pomenesc de o vreme, pînă ce mi-am dat seama că toți trei neglijasem-o. Dar n-au scînt, nu ele au cerut să coborîm, deși nu erau dispuse cu frică, ca mine, care bănuiam prea grozăvile aventuri de la poligonul de tragere ; atunci abia m-am descătușat de toate temerile născute în mine, începînd din ziua cînd le hotărîseră să urmeze la pirandie. N-am spus, fiindcă n-am vrut să necăjesc pe nimeni, ce teamă am avut la gîndul că nu voi suporta greutatea de zile și va trebui să le duc în spinare. Acum, după acest prim examen, care durase mai bine de două ore, mă înțelegeam să n-au să mă incurce deloc ei să fie cel puțin egali cu mine.

M-am învelit cu două pături, îndată mi-am recăpătat căldura, mi-am închipuit că la fel se întîmplă și cu ele. Am adormit îndată ce am pus capul pe pernă, uitînd totul, de om tînăr, dar n-am înțeles să aud rumorile ființelor în cală, să simt mișcarea vaporului și să am sentimentul călătoriei.

Când m-am trezit, pe hublouri intra o lumină lăptoasă, nesănătoasă, de nu mai știam, dacă e ființă conștientă, de bine merită. Dar din cînd în cînd se auzea fluierul vaporului, urmînd lugubru : n-am înțeles ce se întîmplă, încă nu mă dezmeticisem. M-am uitat la ceas, era unsprezece, dormisem aproape douăsprezece ore. Mi-am închipuit fără a mă repezi la ușă. În capul meu, lungi șiruri de coridoare, erau puse trei tăcîmuri, cîte de cinci, pline pînă sus, unt, salam de Sibiu, pastramă afumată, vreo trei feluri de brînză și fursecuri multcolore. Simțindu-mă, un chelner, îmbrăcat tînăr, cu mănușărică, a bătut pe ușă oblonului :

— Bună dimineața ! mi-a spus, poate ca prin vis, pentru că, fiindcă nu așteptasem atîta vreme. Dumneavoastră nu vin la masă ? Ce doriți, ceai, cafea sau cafea cu lapte ?

Mi-aduc aminte că anii trecuți, în buchetul unui domnișor tînăr, din America, am văzut o inscripție pe panta verde, cu litere colorate : „*Tea, coffee, or me ?*" Cînd cum se cuvine, invitația se reduce la trei lucruri și un semn de întrebare : „Ți, cafi, or nu ?" Mi-ar plăcea s-o văd odată agățată pe un perete, într-o bucătărie cochetă : „Spune-mi, ce vrei mai bine ?... Ceai, cafea, sau pe mine ?"

Am crezut la un fotelar. Dormeau două. Știam că erau aproape dar oricum, să dormi douăsprezece ore și să nu-ți ajungă, nu se întîmplă oricui și nu la orice vîrstă. Sentimul de-a fi tînăr, reînnoveiat încă de griji, mai rapidă ca ele ! Azi, mulți din cunoscuții mei nu dorm fără somnifere și se trezesc cu minții rătăcite... Am luat prînzul secundar, „*Quadruplex*" — ții minte, la douăzeci și unu de ani, mult prea devreme, cînd murise Santa. O săptămînă n-am putut să adorm altfel, și tot aveam coșmaruri, o vedeam cu capul retezat, proiectată într-o oglindă din lună ; la picioarele ei răpada cu pătați de sînge. Iar dacă mă simt vie și astăzi, cine a pus pe umărul meu mîna lui protectoare, aș de gîscă și de rece ?

Am ciocănit mult în uşă, până ce în sfîrşit am auzit un glas, al cuiva care părea dormea încă, întrebînd ce vreau.

— E timpu ! Veniţi fuga la masă !

După un timp, glasul, mai limpede, a exclamat cu mirare :

— La masă ? E abia unsprezece şi jumătate !

— Nu masa de prînz, ci de dimineaţă !

Până să vină ele, n-am avut răbdare, am dat o fugă afară. Se simţea seceta undeva departe, foarte departe, de se vedă ; văzduhul şi marea erau acoperite de ceaţă. Aşteptam de patru ceasuri în faţa Bosforului, nu puteam să intrăm în strîmtoare pe bîjbîite, pe atunci nu erau radar, nici alte instrumente de navigaţie decît busola, nici un radiogoniometru fără precizie. Astăzi, s-ar putea naviga pe orice vreme, dar nu oricînd ; mulţi comandanţi nu se încumetă să meargă fără să vadă ce scrie. Ne-avem tot nevoie cu luminarea, deşi ne ajungem mai lesne la Constantinopole şi ne rămîne prea puţin timp să vedem ceva din oraş, măcar Sfînta Sofia.

Abia pe la trei după-amiază după ce terminarăm şi masa de prînz, — trec peste ea cu graba —, s-a ridicat ceaţa şi am putut să ne continuăm drumul. Bosforul l-am văzut pe lumină, mi-am ațintit avid ochii pe un mal şi pe altul, despre el am auzit zilnic de la, dascălul de religie până de ajuns să instaleze mica şcolăreală altul cu toate amănuntele pentru ei un hotar turcit, pe care nu îl admir, dar nu îndrăznesc a înţepat linia Constantinopole ; monumentul se vedea de pe vapor şi dacă nu voi fi văzut, n-aş fi sacrificat timpul să mă duc până acolo.

Pierdut cînd cu cunoştinţe amintară şi cu vamă de la Bunuk Dere, am ajuns la Constantinopole abia seara, şi pare să amînăm în faţa Galatei s-a lăsat noapte. Numai cine călătoreşte fără nimic pe lîngă el cu supraveghere faţă de semenii săi şi de el însuşi îi dă gîndul că n-are nimic de declarat la întrebarea vameşului. Drepturile aveau mai puţină circulaţie pe vremea aceea, şi nu se cumpănea atîtea cu astăzi. Nu mă încumet să am scăpat cu nesocotirile recunoscute, poate pe bună dreptate ; într-un vechi început fiecare cu monede de aur, şi pungă cu pietre preţioase ; în un asemenea volum bagajul nu merită nici decum osteneala. Pentru mine, nimic n-ar fi fost mai preţios decît

Santa și Barbara, care încă nu erau despărțite în inima mea, deși o simțeam tăiată în două, și așa aveam să rămînă, egale, pînă în talgerul Mediteranei.

Cunosc scriitori care au făcut mult cas pentru un drum la Constantinopole ; datorită lor, mă socotesc scutit să fac și eu asemeni. Nu voi pierde vremea nici cu Marmarama, nici cu Egeea, cu nimic ce urmează pînă la piramide, unde nu-mi voi ascunde emoția. Dar emoția mea inițială, numele cărora făceam călătoria aceasta, socotită de mine tot timpul ca imposibilă, era acum acoperită de prezența celor două fete, cărora le datoram totul, nu doar bătăile mele de inimă, fără entuziasmul lor, aș fi rămas acasă, să joc țintar cu Cornelia, în curtea cu flori ofilite.

E ușor de înțeles că pe vapor erau țînțe tuturor privirilor ; prima dovadă mi-o dădase chelnerul, un băet cam de seama lui de la clasa turistică, în bluză albă, nu în haine negre, ca la clasa doua, sau în *dinner suit*, frac fără coadă, ca la clasa întîia. Prezența lui uneori se schimba îndată ce apăreau ele. Ce erau ? Un tînăr fără nici o sîlbăzie, într-un pantalon gri și o bluză albastră, să fi fost albă se murdărea într-o oră, de la fumul vaporului. Și încă, vaporul nostru mergeau cu păcură, nu cu cărbune ca toate celelalte, ale căror punți erau negre de zgură — la Constantinopole și la Pireu, s-a urcat multă lume, atrasă de curățenia recunoscută a vaporului, oameni bogați, care nu mergeau la clasa turistică, așa că pe rînd nu ne-a deranjat nimeni. Toți erau însă cu ochi pe Santa și pe Barbara.

Seara, în Constantinopole, am vrut să coborîm pe uscat, măcar să aruncăm o privire. Tocmai ne tocmeam cu un birjagiu care vorbea în toate limbile, chiar românește, la fel de bine ca la Constanța. Erau puzderie de birjagii în jurul scării, și mai un mușteriu, decît eu și Felicie. Atunci a apărut comandantul, îl văzusem încă de la plecare și îl urmăream tot timpul cît fusese cu putință : pentru mine el nu reprezenta mai puțin decît Iisus Cristos pentru lumea creștină. Era îmbrăcat civil, în haine de culoare închisă, poate un smoking, n-am văzut bine, cu cămașă albă și papion negru, un bărbat prezentabil, în floarea vîrstei, cu o barbă neagră, scurtă, bine potrivită din foarfeca ; se înțelege că impresie făcea asupra femeilor. Se-

cuadul rămînea pe vapor, il însoțeau ofițerul al doilea și al treilea, doi tineri îmbrăcați elegant, nu mai puțin prezentabili decît comandantul, numai că nu aveau barbă, care poate nici nu le-ar fi stat bine.

Văzîndu-le pe Santa și pe Barbara, comandantul le salută ceremonios, scoțîndu-și pălăria de fetru, neagră, cea ce mîndră cu el făcură și ofițerii. Parcă mirat că nu le văzuse mai înainte, el li se adresă, fără să ia seama de mine :

— Doamnelor, nu e prudent să debarcați la o oră atît de tîrzie, și fără protecție. Dar dacă vă face plăcere, aș fi onorați să mergeți cu toții la o plimbare în Pera, și-apoi la un dineu într-un restaurant la alegerea dumneavoastră.

Era dreptul lor să hotărască, în cu totul că noi [illegible] la față și strîngeam neputincios pumnii. Primul răspunse Santa :

— Vă mulțumesc din tot cazul [illegible] și nu vom coborî pe uscat, astă-seară.

Ar fi dorit în genunchi în fața ei, și-ar fi sărutat mîinile : să nu fi fost [illegible], i-ar fi sărutat picioarele.

Barbara [illegible] cu o amabilitate care [illegible] să-mi pară rece :

— Poate cu altă ocazie.

Fără tărie [illegible] auzit rezistența în comportamentul lor ; prea pierdută de mîndrie [illegible] să mai insiste.

— Ce [illegible] aveai de vorbeștî ? Nu-ți dai seama că i-ai făcut o promisiune ? Și nici măcar n-a avut politețea să se prezinte ! spunea Santa.

— E comandantul vaporului ! Se presupune că îl cunoaște toată lumea, răspunse Barbara.

De ghicit le ghicisem eu prima lor [illegible], și poate cu puțină vină. Nu știu cum ar fi făcut să nu fi fost eu acolo. Barbara continuă, fără să ridice :

— Oricum, recunoaște că e un bărbat prezentabil !

Avea dreptate, acest cuvînt l-am folosit eu.

— Prezentabil e și grecul de la clasa a doua ! replică Santa.

Era, într-adevăr, avea și el o barbă neagră și semăna cu [illegible], semăna cu Ulyse.

N-am vrut să ascult mai departe, parcă aveam ochelari la gură și-am tresărit în pat, mi-am pus pernă la cap și

ați invocat cerul să-mi împuternicească mintea. M-am liniștit pe loc, cum aș fi învrăjit un întunecător, făcînd să nu se aprindă o lumină în cerdac. Scopul meu, dacă ți-l spun bine, nu erau cele două fete, atît de interesante, ci să merg la plimbare. Ideea că plimbarea mă așteaptă de ele era falsă; ele se aseză cuviincios pe canapea, acceptînd înflăcărat. Iată și pentru ei ceva mai ciudat o neînțelegere. Nu puteam să-o lăsăm, decît sfîșiindu-mă sîngele. Am adăugat calmă ca acest gînd, cu sîrguința-mi unui truman, mai mare decît al lui Ulise asupra sirenelor.

Dar cînd mi-am scos pălăria, am mărturisit repede că am uitat pe pantof, fără să le cîștigasem în joc. N-aveam de gînd să dansez fără ele, ar fi fost o grosolănie dacă nu le atenționam. Și-am mulțumit să pornesc crucul, în toate direcțiile mele. Galata și, mai sus, spre Pera unde le invită consulatele, spre Canalul de Azap, spre insulele Prinkipo și spre vechiul Stambul de poarta strînsoare. La ora cînd mi-au sosit bilete, eram obligat, știam totul, am și găsit să plimbăm otomobilul mai departe, dar vaporul pleca peste o oră spre seară, nu puteam să fi avut de îngrijorat și dimineață în altă parte, ci să ajungă la Dardanele și mai tîrziu, să le străbată pe lumină, cum străbătuse Bosforul.

Lămurit bălăbănit că o vreme perfectă, nu-am dat semne că nu puteam să mă duc pe Barbara. Deși nu avea nici o vină fata de nimic. Știam că mi-a mers din cînd în cînd cîte o partidă rîndită. Probabil acum se mai cotrăsnea cineva, pe sfîrșite grecului fost a comandantului; era tocmai un motiv să mă simt străin între ele. Dar am mers prevăzînd: am luat ghidul lui, un ghid de profesie nu se dădea nimic pe plătire, și-apoi, în afară de faptul că era un bandaj, pe care să știu despre Constantinopole mai bătut decît mine, care citisem cărți peste cărți în anii dinaintea plecării, în sfîrșitul că odată visul meu avea să se realizeze.

La Beyoul, n-am putut să le cumpăr nimic, nu mă aveam nici un ban al meu, tot lăcomia lui bogat comun, de rotonjire. Să fi fost simplu, ar fi luat mai mulți bani de acasă, domnul George bănuia fi dat mai multe explicații, dar sigur că nu voiam să par mai bogate ca mine. Într-un fel, tocmai că le-a cunoscut-o cu gîndul așa, mi-am simț-

(it) inima mai venină. Erau oricum tovarășele rele și lăsînd la o parte coarta lor, pentru o vorbă neobișnuită a Barbarei, rămaseră solidare cu mine. Dar îmi dădeam seama că ele aparțineau o viermărie. Barbara mergea cu ochii în pămînt mai puțin vremea decît o stricam. De cîteva ori am sărutat mîna Santei pe mine mai, atingîndu-mă ca din întîmplare. Așa am și crezut, că era fără voie, pînă în mijlocul Mediterranei, cînd i-a dezvăluit simțămintele, deși îi erau interzise.

Cum mergeam prin fața prăvăliilor și tarabelor cu giuvaieruri bogate, m-am gîndit că dimineața în locul meu comandantul are grijă de la chiar a doua să-i pună să le umbrească grumazul și brațele în aur. Mă dumiream pentru dorințele de lux ale unui și ale altuia și mă consolam cu gîndul că, pînă să ajungă la vreuna ler, o să agonisesc și eu destulă avere ca să-i împodobesc o femeie cu aur.

Seara au prins tărgi de-a dreptul și de-a stînga mea. La prova, pînă se-a văzut farul de la St. Stefano. Trecutum țărâșa, lipite de mine, dar chiar dacă nu s-ar fi întîmplat nimic în răstimpul de la plecare, tot le-aș fi trimis să se culce. După ce ele au coborît, eu am pus o pătură în spinare și am rămas pe punte pînă am ajuns la Mormarara, cînd se făcea ziuă. Abia după ce am trecut Dardanelele, pe la ora zece, m-am dus la culcare și am dormit pînă după-amiază, numai peste masa de prînz i-i spusem chelnerului, ca să aflu și fetele.

Pe la ora patru, eram pe punte amîndoi; au venit și ele, îndată, s-au așezat în locul obișnuit, pe cîte un colac de parîme. În spate se vedea punțea de comandă. Un sfert de oră mai tîrziu, a apărut un steward, în *dinner mov*, cu mănuși albe în mînă și s-a înclinat în fața lor, fără să se uite la mine.

— Domnul comandant vă poftește la masă, în salonul de clasa întîia.

A răspuns Santa:

— Spune-i domnului comandant că îi mulțumim, dar nu putem veni.

— Poate altă dată! a adăugat Barbara.

Eu însumi am înțeles că era o formulă de politețe, obligatorie. Totuși, amîndouă dintre ele aveau acum o notă falsă.

Invitații de toate felurile nu conteneau restul drumului, de asemenea la întoarcere. Eram sătul și cusperam, îmi

vreau să strig la ele: „Dar duceți-vă odată să se termine!" Încercarea cea mai grea a fost la sosirea de adio, pe o mare de Marmara liniștită, ca un lac cu lebede.

Până atunci s-au întîmplat multe, și n-am să le las deoparte. La Pireu am intrat în zori zilei, am ancorat cu pupa la mal, nu era loc de-a lungul dealului, am coborît primii, pe o scheală îngustă. Un marinar, pe care, întrecînd mîna, să ne ajute; singura mea victorie din ultimele zile a fost să trec scheia fără ajutorul lui și fără să mă răstorn. Cînd se află la anson, ca să folosesc vorba atît de des auzită la Constantinopole, omul se agață și de un fir de păr, ca să-și salveze mîndria.

Ne aflam toți trei în stația tramvaiului ce îl merge la Atena. În Pireu nu aveam ce să vedem; doar vapoare și vapoare; un tramvaiu a oprit drept în mijlocul din Ivire. S-au deschis amîndouă ușile din dreapta; în față era comandantul, în haine civile.

— Urîți și urcați-vă; vă ducem la Atena!

În spate era aproape nu mai rămînea decît două locuri libere.

— Nu se poate, dragule! protestă pe față. Nu pot să mai încă trei persoane, mă amendează poliția.

— Urcați-vă, domnișoarelor, dumneavoastră! strigă comandantul. Tramvaiul o să vină cu întîrziere.

— Și dacă, mă rog, și pe noi, n-aveți [illegible]?

— Vă mulțumim, dar nu-l putem lăsa singur [illegible] Santa.

— Știam că nu se poate, mai încercam din [illegible] în față, în fața comandantului, bărbatului drumul.

După ce rămăsesem singuri, Santa Ivirul, [illegible]

— De ce n-ai spus: „poate altă dată!"?

— Ești o tîmpită! răspunse Barbara.

Are mîinuri, un drăcuvenit impuns, pînă la lacrimi nu se pătă niciodată. Ce se întîmplase cu ele, să poată vibra așa? Părea un cîntec de fierar, un șarpe de oțel încălzit, de o tăiș! — lovite în nesocotința fină a unei cuvinte ca o trăsnet. Și mi-e rușine să spun cuvîntul pronunțat în realitate de Barbara, pe care îl auzisem rostind la Constantinopol, multă tipic turcesc, înșelăminătoare pentru urechile mele.

După vile, eît a durat traversarea Mediteranei, Barbara n-a mai ieșit pe punte la ea cumva. În locul nostru de

la geamul unde puteam fi văzuți atît de lesne de la punten de comandă. În prima din cele două zile a-n destăinuit iarăși, și a plîns că nu-i pasă cine o vede cînd mă sărută în colțul gurii. Restul timpului, pînă seara, a stat tăcută, dar e *normal*, a rămas și a doua zi. A treia zi dimineață, cînd am debarcat la Alexandreia, eu mușchetul în spinare, l-am întîlnit pe comandant și pe doi din ofițerii lui lîngă un taximetru, în fața scării.

— Dacă mergeți la gară, veniți cu noi ; trebuie să mai așteptăm un taximetru.

Geamantanele, desigur, erau în cîțiva exemplare. Chiar să nu fi fost așa, trei cîți erau ei, cu gălețile și cu lotele n-ar fi încăput într-unul singur.

— Putem să mergem împreună pînă la Cairo, continuă comandantul. Am rezervat un compartiment de clasa întîia.

— Vai, mergeți cu clasa a treia ! izbucni Beata fără sfială.

Barbara se făcu roșie.

Pînă la gară am mers cu autobuzul. Am așteptat la coadă, să avem locuri pe scaune, polițiștii nu îngăduiau pasagerii în picioare. A trebuit să așteptăm mai mult de o oră, pînă să ne vină rîndul. Era atît de cald, că parcă lipsea să-mi dau sufletul ; iar în gară vagoanele arătau ca scoase din flăcări.

În fățuică era vreo cinci ani pustiit și s-a mai răcorit acum, la curentul care se făcea între ferestre. Fetele stăteau alături una de alta, pe o bancă de lemn fierbinte. Așezat în fața lor, lîngă un felah nebărbierit și probabil nespălat de o lună, le vedeam că îi dau duhul. Sînt sigur că amîndouă se lepădau de mine în clipa aceea, cu le puneam pe drumuri, în condițiuni mizerabile, pe care, ce-i drept, nu le prevăzusem, deși ar fi trebuit să știu măcar ce căldură toride ne așteaptă în ruliu. Să fi fost fără mine, ar fi mers la gară cu taximetrul, și acum s-ar fi aflat într-un compartiment de clasa întîia, mișcat cu ventilatoare, dacă nu există aer condiționat pe vremea aceea.

Nilul, așa cum l-am privit pe fereastră, părea ca o Dunăre dată în cheot. De ce vrusesem de atîția ani să vin prin aceste locuri ? Aveam sufletul torturat, istoria nu-mi trezea nici o emoție : să fi apărut Keops în locul felahului de lîngă mine, l-aș fi privit cu indiferență. La fel aș fi

privit-o pe Cleopatra, dacă apărea în fața mea sub înfățișarea Barbarei, așa cum se chema, desfigurată de căldură. Acum nu mai semăna defel cu Santa, nu înțelegeam cum le confundaseam atâta vreme. Santa rostea cu bravură, subțire, dar nu încetă să-mi zâmbească, ori de câte ori îmi întâlnea privirea. Datorită ei, drumul la piramide n-a fost o înfrângere, ea a înlocuit toate pierderile.

După întoarcere, am avut un timp de liniște, restul vacanței, nu am stat tatăl la Trandafil. El, pe care să îi spun că nu-l mai interesează nimic de pe lume, deși condamna să citească ziarele și în primul rând *Pasul Istoriei*, a vrut să-l povestesc călătoria și i-am povestit-o, în amănunte, trecând peste episodul meu care nu pervea numai pe mine. Dar nu știam ce aplicare își va găsi învățătura de toate înțelepciunile, chiar pentru mândră și filozofia maximum am fost unită că era mult mai mult decât mine după locurile pe unde trecusem. De pildă, la Constantinopole nu văzusem Turnul Fecioarei din mijlocul strâmtorii, pe cât vreau să-i amintesc acestă legendă : desigur că ne pierdusem mare lucru, nu din acest exemplu nu spre a-mi micșora valoarea mea de contemporan în fața nepoților, ci nimeni nu ar avea cât de mărturisi lui Trandafil nu era mai o lume. Aceasta de la Atena, bătută de mine cu picioarele, și o urcasem și greșeală și cred că știa valoarea tuturor templelor închinate, și chiar a pietrelor ruinate între ele, în măsura în care le știau arheologii, cărți numai din tomurile lor pentru că învețe. Era mai să-și dau seama că explorarea mea nu putea să fie decât superficială, totuși nu subestima ceea ce făceam, că, solarul cărților, socotea că în cultura omenirii pentru cea mai importantă rezidă în ceea ce vezi cu ochii și poți înțelege, nu în ceea ce afli de la alții care, cândva ar fi fost de invățați, la vremea lor, mai mult sau mai vechi, nu știi dacă nu puteau de la impresii false : Europa, secolul Trandafil, nu este ceea ce s-a acumulat în biblioteci uriașe, chiar și în acestă vestită de la Alexandria, ci în ceea ce înțelegem fiecare din noi, cu puterile noastre.

Nu știu dacă este așa, dar, dau mereu admirație pe care am avut-o pentru el, sînt dator să-i dau dreptate. Ceva în sensul celor spuse de el am simțit în vîrful marei piramide a lui Keops. Cînd am urcat-o cu Santa, ajutîn-

du-ne unul pe altul. Barbara a-a vrut să mergă, a rămas pe terasa unei cofetării, cu o cafeluță în față.

Stăteam la un hotel ceva din Cairo, toți trei într-o cameră, poate din economie, poate fiindcă le era frică singure; pe coridoare forfoteau fel de fel de lume, europeni și localnici, și ades unul deschidea ușa, fără să bată. Sau, în sfîrșit, poate nu se mai știam bine împrejurările, aveau nevoie de un paravan, să le despartă și să împiedice o dispută. Cred că le irita clima, temperamentală, căci până la miezul nopții camera până în cuptor. În care abia se mișca ventilatorul. Mie îmi plăcea să pat gîlcit la mijloc, pe care-l împingeam în tot, pentru mai multă siguranță, deși era încuiată cu cheia. Am stat la Cairo numai trei zile, și în singura zi întreagă petrecută acolo am fost la piramide. Eram eu însumi sufocat de căldură, încapabil să simt ceva mai mică emoție la gîndul că mă aflu în aceeași cameră cu cele două fete. Ne dezbrăcam pe întuneric, nu le vedeam, aș fi uitat și locul unde se afla fiecare, dacă nu le-aș fi auzit respirația.

La Ghizeh am plecat în zorii zilei, cu un automobil, și cînd după o oră am ajuns, pustiu, nu se vedea nimeni decît ghizii localnici, înveșmîntați de haina albă a beduinilor. Nu știu dacă până seara au venit mai mulți de trei sute de turiști, toți cu o englezească barcină, călare pe cămilă, într-o pulbere necontenită, pe sub soare. Ne-am urcat și noi pe cămile, Mihnea și cîțiva. Nimeni nu se rănise, fiindcă nimeni nu se ținea, mergeam în echilibru. Mă gîndeam că în acest loc și în această tăcere a altă civilizație, altă putere, poate să aștepte timpul. Cînd să apară o a treia și nu mi se părea că am să-l fiu martor.

Vărînd că vrem să urcăm, ghizii au tăcut pe rînd cu vrute, că n-o să putem ajunge. M-am uitat din ochi cu Santa, și am pornit. Urîndu-i să se prăjească la soare, cum se prăjeau de milenii.

Într-adevăr, greu se putea merge fără ajutoare: nu era un urcuș, ci o succesiune amețitoare; pietrele de aproape un metru înălțime trebuiau escaladate una cîte una, și pînă sus aveam mai mult de o sută. În unele locuri îngenunchem, Santa se urca pe umerii mei, pe urmă o împingeam sus și după ce-și găsea sprijin pentru călcîie, îmi întindea mîinile, ajutîndu-mă să mă cațăr la rîndul meu, cîștigînd metru cu metru în înălțime. Soarele ardea tot

mai tare, nu ne cumpăram căști coloniale, ca toți turiștii, ci ne spuneam capul cu prosoape, înfășurate ca niște turbane.

Atunci nu aveam cuptoral liber, mai fierbeam mereu ceaiul de cîte ori ingeniosul nostru sir Lavi Sentel, cel mai mic dintre fiare în fața unei reguli, și aceștia că, pe lîngă mulțumirea de a ajunge în viitul paradisiac, încă și ne-o pregătea numeni, aveam să las Sentel cîntărească pentru noi, ca niște declarații de supunere. De multe ori, în deșertul nostru, fiarei ei subțiri se rideau de căldură, capetele, și cîntăreața mi de cîntăreață bătrînă cu părul decolorat, mi-au greșit cu cumpătarea cumva, intrată în fața templului neștiută cu cuvinte. Sunau niște vocale de lut și nisip, fără să-i pricep eu înțelesul, mi dădeau senzația de aplecată cu dinainte, nu numai a ei și a noastră totodată și-o știa sora, și a Sfîntului Chiș, dacă nu era nici ea altceva decît o muzicuță, în stîlpele arcului o vedeam cu ochii închiși. Nu mai trebuia, avînd recunoștință mereu, și vamă eternă. Cînd veneau unul cu altul, cu ploaia, ca pe vremea nomadă, nu mai se mai puteau purta, ci veneau numai cîntînd [illegible].

Eram mereu, cu fața [illegible] de cuțitul [illegible] Sentel, cînd au venit [illegible] de pește. Ca pe vremea [illegible] nu mai [illegible] cupe [illegible] transformat repede în [illegible] dinte-n dinte. Ingeniosul [illegible] virtul nu exista, [illegible] de [illegible] pe [illegible] și nici în templul [illegible]. Abia după [illegible] dacă cele [illegible] care [illegible] [illegible] [illegible]

din templu. Bătea vântul, o briză răcoroasă dinspre Mediterană, mi se părea lină că vine din toate patru punctele cardinale. Sarda se chinuia, am tras-o în brațe să nu cadă, cum făceam de atâtea ori în timpul urcușului. Era fierbinte și mi-a fi plăcut să-și ascundă chipul trupului, neființă contimită de el, dar nu se reprezintă atunci o femeie ci o zeiță din vechime care după cinci milenii își păstrează frumusețea. Fetița cum o țineam în brațe nu dovedea nici durere, nici spaimă, ci numai un sentiment puternic de admirație. Nu rînderi se uitase pe ea vre, nu pentru sensibilă numărul ei schimbat, nu pentru lungile mesaje pe cinqui nîb de săpătă, nu pentru inițiile care exaltaseră deja la tensiune infinită, nu pentru o voluptate răsplată atît de firească și de care totuși mi era frică, ca cum i-o fi fost și pentru ea. Ea și o singură clipă ; și fiind și ceea ce este pe cea mai înaltă din piramide, cea mai veche și cea mai sacră, și mormîntul de dragoste dacă este devenea o simplă deplină. Sarda era vîrful piramidei.

Ce se întîmplase cu ultimele fărîme de pietre ce se ziceau bine ; fusese înlăturată în mod conștient, ca Piramida de la Roma din care s-au făcut case civile ? Intrarea templului era neobișnuit de mare. Dacă mă uit, ca să evoluez de la o unită patriarcală de marmură albă de cîțiva metri de înălțime, fără să le prăpădească pe cîțiva în clădire, n-ar fi fost mai ușor decît să le mute.

Mai tîrziu, cînd mi s-a cheptit mintea și sîngele nu mai era lîngă mine să mă-o înfierbînte m-am gîndit că platforma din vîrful piramidei a-ar găsi probabil mai multă decît un miliard extravagant, un Rege și Regină ar putea să-și facă acolo o casă și dacă n-ar găsi nici acoperișul fel o noapte să vină apoi mereu în ziuă și cadavrul de peste Marea Roșie.

La origine, piramida lui Keops, ca și celelalte, cu treptele ei neregulate de astăzi, erau gîndite în lespezi de piatră albă, netede ca oglinda și așt de bine potrivite, că între ele n-ar fi putut să intre nici lama de cuțit cea mai subțire. Le-am privit pe toate de sus și nu mi-a fost greu să-mi închipuie cum scînteiau în lumina soarelui, ca niște diamante gigantice. Nici nu intrăm nu s-a gîndit să poată placajul prea bun îl dădeau pe chiar lucrul, ca să nu orbească supușii. M-a cam cu mulțime de alo-

rigeni, după mibnii, purtau ochelări și aveau pleoapele roșii, umflate de bleforită.

Venise tocmai ora amiezii, soarele ne bătea aproape în creștet, dar oricît de puțin ar fi fost înclinat, atunci, în miezul verii, ne arăta sudul, de unde izvora Nilul. Santa avea încă nevoie de sprijin: ca eu în brațe m-am întors spre Nord, unde Nilul se vărsa în mare, apoi spre Apus, deșertul Libici, cu drumul arabilor spre vestul Africii, spre Spania și Sicilia. Iar la urmă, m-am oprit cu ochii spre Răsărit, pe unde trecuse Moise cu poporul în pribegie, scoțînd apă din stîncă și unde Maica Regio Mi se părea că toate acestea le vedeam atunci, de parcă le-ar trăit în toate locurile deodată și în prezentul tuturor clipelor. Iar prezentul prezentului, care nu se va mai nicicînd, ci va rămîne prezent totdeauna, chiar în lupa criptei cu numele el, va rămîne Santa.

Cînd mi-am venit o clipă în fire, ca să trec în altă stare de amețeală, am văzut că platforma dispăruse, cafegiul zburase în văzduh, dus de vînt, cu toate uneltele sale, capturat cu nisip, rîndele, filigrele, cu un vrăjitor, un geniu malefic care desfigurase piramida, cu scopuri oculte, negrăite de cafegi fiind doar un mănunchi de a-i prosti pe naivi. Piramida își recăpătase forma geometrică și își regăsise simbolul atît de obsedant pentru mine: iar Santa, în brațele mele, se afla acum pe ultima piatră și devenise cu adevărat vîrful piramidei, nu mai era doar închipuire, ca în clipele dinainte. Nu mă temeam că am putea să ne pierdem echilibrul, știind nu aveă nici o putere asupra noastră, înălțimea reprezenta pentru noi un nivel firesc, chiar gam ară o libertate permanentă asupra universului. Prin Santa piramida își depășea simbolul prea strîmt de rune, devenea mai mult decît ceea ce vroiam.

Acest gînduri nu i le-am spus lui Dimitrii: pentru el ar fi fost o jignire, dar mi-l închipuiam foarte nervos pe femeie cu cincisprezece ani peste vîrsta lui, în vreme ce Santa, oricît părea de emancipată, avea împlinirea neașteptare. S-ar fi amestecat pentru o fericire. Sentimentele mele adevărate nu puteau fi înțelese de nimeni, nici chiar de el, prin judecata lui matematică.

În ceea ce privește pe Cornelia, în raport cu Santa punctul meu de vedere nu este că o femeie de la o anu-

mită vîrstă în sus, are mai puține drepturi la iubire decît una tînără. Nu-i deloc adevărat, cei treizeci de ani analizați de Balzac, cu complexele lor care pe vremea lui reprezentau o dispoziție normală în viața femeii, au fost împinși pe rînd la patruzeci, apoi la cincizeci; nu știu ce concepții voi avea mai tîrziu, nu se pune condiția să mă opresc aici deocamdată. Am urît femeile de o anumită vîrstă, întîi fiindcă sînt ocupate, iar de nu, întrucît să nimeni n-a avut pentru ce să se lepede de ele, ce să mă sacrifica tocmai eu care nu accept sacrificiul niciodată? Apoi, acele femei, fie de mai strălucitoare decît orice fată, cînd de tinere sînt pline de tinerețe și-mi pun puterea să le învinge, și n-am nici dreptul, trebuie înțeleg de fapt amorului propriu jalnic pierdut. În sfîrșit, femeile cu un trecut de durată, care îi pedepsesc de vreodată, au prea multe amintiri să refuze mîngîierea suspinele mele!

După un timp de gîndire, Frondelli a continuat rotind:

— Poate nu ți-am spus că ai lăsat o lipsă neștiută... Am citit o binișoară întrebare în ochii ei și am pornit pe drumul. Acum, cu un singur gest, ea a rădicat peste amintirile mele trădarea ei trăită, și ca simți eram la început, dar nu trăiam și nu simțeam.

Nu-i putem spune că îi înțelegem [illegible]

15

Întîlnirea a fost fixată [illegible] destinate pe Santo și pe Beatrice. Și așa nu aveam de unde ști. În Mamaroa, ai avut un schimb de mesaje cu comandantul, prin intermediul paznicului cu dinți mari și mănuși albe.

— Domnul comandant vă poftește diseară în oraș, ne despărțire. Este o seară de gală și vrea să vă [illegible] în consecință.

— Spuneți domnului comandant că nu putem lua pe[illegible], deoarece nu avem decît fuste și bluze șifonate.

Stewardul reveni după un sfert de oră.

— Domnul comandant vă roagă pe cîteva doamne de pe vapor să vină în bluze și fuste.

— Și fuste! atenționă Santa. Iar în plus, avem un prieten ce care am făcut drumul, și nu-l putem lăsa singur.

Al treilea mesaj al comandantului :

— Cum se poate îmbăta prietenul dumneavoastră ?

Convorbirea se duce în limba noastră obișnuită, pe punte aceasta. Am răspuns, în speranța că nu mă vor admite :

— Sandale, un pantalon de doc și o bluză cu mîneci scurte.

Al patrulea mesaj :

— Domnul comandant îl pofțește și pe prietenul dumneavoastră, dați-ne-i numele.

— Poftim și-l la dracu, răspîrâi, cam în-a Lui pe ale noastre, intervenă mîh o dată Santa.

Stewardul cobori scara cu ușurință ca mine.

Stewardul în patrulea mesaj :

— Domnii de pe vapor vor veni în frac sau în smoching, dar domnul comandant îți va pune pantaloni de doc și o cămașă cu mîneci scurte.

După plecarea stewardului, Bachus murmură, transportată :

— E un om admirabil !

Santa se prosternă : nu înțelegeam nimic, mai aveam să învăț multe despre uzanțe. Acum eu înțelegeam ce îi înțelese de fapt Bachus spunînd prima dată : „Poate cu altă ocazie !“ Ocazia se ivise repede și urma să dea dreptate ; dacum toți înțelegeam numai Santa nu avea voie o presimțire.

Unul din inele sună în salonul de chess hall, mesele erau strînse, scrumiere rotițate și numele puse pe lîngă pocalii plăcuți cu nuc galben. Cum ardeau toate plafoniere de cristal, cu domuri șlefuite, ale căror planuri înclinate dădeau lumină schipiri de spectru, cum scoteau scînteieri diademele și colierele, cum străluceau pieptănele și cămășile sub smochingurile negre, domnul nu îl putea să mă cap-

tivea, dacă n-ar fi avut de concurat cu ceru albastru plin de stele, care juca pe apa liniștită a mării.

Prima a intrat Sarta, fără să se uite în stînga ți-n dreapta, nepăsătoare sau curajoasă, a mers drept la barul din fundul salonului, s-a urcat pe un taburet înalt și a început să-și balanseze piciorele, fără să-i pese de întreaga societate. Ea ne făcuse să înțelegem și să venim ultimii, poate ca să-și învingă complexul de inferioritate pe care i-l dădea îmbrăcămintea ei și a noastră, neconvenite cu cadrul. Nu voia să șadă, ani încercă să urmărească-și ascundă timiditatea. M-am așezat lîngă ea, și cînd a cerut un cocteil, băutură încă nedegradată am făcut la fel, fiindcă nu știam să comand altă. Din acest ceas o cunoscusem și mi-o amintesc bine gregă la cîteva, împreună cu Barbara, nu o mai văzusem niciodată cu un pahar de alcool în mînă. Și-a băut cocteilul dintr-o dată, cu capul dat pe spate, fără o grimasă, deși o știam crispată. Din mișcare, medalionul i-a ieșit din bluză, strălucitor și pedepsitor, atît de sărăcăcioasă. Am văzut lîngă S. Iarna trecută și mă întrebam de ce îl mai poartă.

Barbara nu ne urmase, rămăsese stingherită pe un scaun de lîngă perete, cu mîinile în poală într-un gest atît de neîndemînatic, încît mi s-a părut penibil. Mult mai tîrziu i-a stăruit Sartei, care continua să-și balanseze picioarele, cu paharul în mînă ; îl goli dintr-o dată și cum părea voia să-l vadă toată lumea și s-o aplaude. Barbara, în locul medalionului, își puse un colier de aramă cu pietre albastre și roșii cumpărat ca amintire în Bazar, în Cairo ; nu-mi închipuiam că îl va purta ca pe odoară, dar nici nu mi se păruse de un gust dubios, date fiind condițiunile în care se afla acolo, cu îmbrăcămintea la fel de nepotrivită ca a noastră. E adevărat că am mai văzut cîteva doamne în fustă și bluză, făgăduiala comandantului, dar de materiale scumpe și croite fantezist, probabil de croitori cu renume, de la Paris sau Milano.

N-am simțit nici o părere de rău că Barbara abandonase medalionul meu, simțeam chiar o ușurare, și acum, cînd le deosebeam dintr-o privire, cu toată asemănarea lor atît de deplină, eram sigură că scrupul lui era consumat și amîndoi nu mai aveau nici o însemnătate. A patra zi, cînd ne apropiam de Constanța, le-am rugat pe amîndouă

să urcăm pe Galimanda în mare ; ar fi fost ofițerul cel mai potrivit ca ele. Barbara o-a cățit o clipă, și coborît în salonă, fiindcă nu l avea la gît și l-a aruncat în valuri, prin dreptul Capului Gallare, unde trandafirii se vedeau bine. Marea fiind liniștită și lingușitoare, o sărutări cum dorea l-am petrecut urmări cum se dusese la fund, cu lăcomie undulînd în urmă.

Santa l-a scos, după o ezitare.

— Aruncă-l tu ! mi-a spus, fără să mă privească.

I-am dat drumul în apă, dar cu un gest stîngaci, necuviincios, și cu inima strînsă. Lanțurul l-a atîrnat într-o bară a pescarului. La fel s-a întîmplat de nite două ori, la rînd ; în mintea mea începea să se nască o superstiție, iar în suflet un regret și o amărăciune. Aș fi cumpărat, dinu nicidecum Barbarei n-ar fi fost acum pe fundul mării. De acum mi-am dus inventia până la capăt, nu i-am mai dat drumul să cadă de teamă ca ar putea să se agațe încă o dată, ci să l-am aruncat departe, și n-am pus vătrai cum se cuvenea. Nu spunem de Margota.

Deocamdată ne lăsăm, știrea mergem prin undele lunei și fratern până de parte, cu întrebarea dacă nu trecem pe deasupra orașelului. Dar poate il înghițise un peștoi mărinel, și bucuros, pe de un ce mult era îngropat în nisip, unde nu-l mai putem găsi nimeni.

Ieșit în larg, lăsarem pescarul cu inghițitori mici, stupefiați, scăpînd ulcelul, a cărui despărțire o aveam de-acum în plăcere ; dacă ar fi coborît de pe acum probabil ar fi mers înțelenit, doar vaporul mergea în, fără ca să ne taiem, pe o mare ca de promenadă. Însă n-ar fi trebuit să mi fac griji, căci începeau de pe acum să se bălăngăne, rîzînd și sorțind exclamații vesele. Cheluții, toți în dinteri mov, cu mănuși albe în mînă treceau de la unul la altul, cu tăvile încărcate de pahare și le goleau băuturi de multe feluri, în afară de lapte.

În această atmosferă, s-a mai muzicat, poate și bonjur, dintr-o rață vecină cu bacul. Tot atunci a intrat comandantul pe aripa dinspre punte de comandă, urmat de doi ofițeri, toți costumați aproape identic. Cuvîntul nu i-l spus la întîmplare, era într-adevăr o costumație neprevăzută. Spunea că vă veni în pantaloni (emițînd și culoarea ...de doi..., ca și mai) și în bluză cu mînecă scurtă. Avea în-

tr-adevăr o bluză cu mânecă scurtă, dar croită pe talie ca un soiu de vestă și cu bordeuri negre, pe piept și pe mâneci. Pantaloni, de asemeni, de stofă neagră, strânși până la genunchi; se vedeau mai departe, ambrodate cevă din partea turcodevilor. În orice caz era o costumație specială, puteau să-ți dea semne chiar necunoscuții. Trebuie să spun că îi stătea bine, femeile o admirau privindu-l cu ochii, dar l-ar fi stat mai bine într-o uniformă de tunic, dacă în calitatea lui de comandant al vaporului. Locotenenții aveau acest îmbrăcăminte probabil înainte de a pleca pentru a se prezenta cu soldații la Valencia sau Barcelona. Deși eram foarte tânăr și fără experiență, apariția lui mi s-a părut puțină, s-ar fi potrivit la un teatru de operetă; privindu-mi îmbrăcămintea rondelă și Cîmpia, mi adoptat-o pentru totdeauna, nu doar ca altă vestimentație, ci ca expresie a bătrâneții mele de viață.

Comandantul nu mi rechipisă să o dezbrac pe Santa de îmbrăcăminte, care mi se lipuplase și mă-ncălzise vreme.

— Domnișoară! spuse el ajutându-mă cu o îndemânare în fața. Sunteți liberă pe-o oră de vreme pentru. Dacă vapoarul pe curând mult și puteți astfel să atingeți toate proviziile, mai bine că să le luăm mai departe pentru de. Vă rog, dăruiți-mi onoarea de a nu lăsăți să vă urâți, pentru perioada care rămâne până la noapte. Mai vom vorbi seriozu! Vă rog, veniți cu mine pe punte de comandă!

Fără să aștept nici un mai mult pentru, fără mă-mpreună dualitate, Santa Alexandra de pe brațul meu stâng și o voiu fiuta până la jumătatea scopului; ea îi trase în pas dând un râsăi surprins. Cu toată mândrie și mulțumirea, eram că înclinată a vorbi până la ureche, de aceea îl urmă fără să protestez, ajutându-mă de brațul lui, cu o dădăcire ușoară peste întinsă, pentru pașii indecenți, dar trebuia să pun la mediocle și cocktailul bine dorit-o Cîmpiana. Mi-am uitat drept să în sfârșit bine, iar eu, cu oarecât pașii îngâmfat, mi s-a fi părut o nouă ființă nouă, ce credința să fie o fată de pe vapoarele de lux, sau de pașii bancile acompa. Pașii mai târziu, am regretat acest gândiri; până atunci am mai avut un cocktail o l-am dat pe gât dușă-o dată ca Santa; mi s-a părut că bine, prin cuvânt, totuși am avut ai trebuș pe-

[illegible] drept că mi-a [illegible] curajul să-l duc la gură, am rămas cu el în mînă, privindu-l cu o mutră stupidă.

Odată cu muzica, lumea începuse să danseze, grupurile [illegible] prin colțuri se destrămaseră, și acum salonul era plin de perechi înlănțuite, că abia te strecurai printre ele. Am văzut cu coada ochiului cum cineva, un bărbat prezentabil, cu vorbă ei preferată, o invita pe Barbara la [illegible]. Ea refuză, cu un zîmbet confuz, cu ochii la cei pe [illegible] seara o [illegible]. Ce le despărțise?

Se [illegible] vechiul tango, cu mișcări languroase, atunci rîsetele [illegible], bretea, și chiar valsul vienez, cînd [illegible] din [illegible] rămînea goală. Iată un bărbat [illegible] la dans pe Barbara, și ea refuză iarăși, rămînînd pe scaunul de la perete, ca o fată bătrînă.

Nu știu cînd m-am pomenit cu Santa alături; mă gîndeam la ea și parcă o uitasem.

— Vrau să beau! îmi spuse, luîndu-mi paharul din mînă.

Părea [illegible] gît [illegible], sau un gît [illegible], căci [illegible] mi s-a părut să văd în el un [illegible] de [illegible]. Dragă se [illegible] pulberul pe gît, mă privi amuzată, dar acum [illegible] [illegible], cred că atunci n-ar fi putut s-o [illegible], [illegible] ea [illegible] la [illegible], dîndu-le [illegible] orice [illegible].

— Domnule! [illegible], tremul [illegible] vocea-i [illegible], [illegible], [illegible] rătăcitul lumi. Știi ce mi s-a întîmplat? M-a cerut de nevastă!

Apoi căzu cu [illegible] pe [illegible] a [illegible] și [illegible] să rîdă. Rîdea de i se zgîlțîia tot trupul și mi-era teamă să nu [illegible]. Aș fi intins mîna, s-o cuprind de umeri, ca pe [illegible], sau ca la [illegible] lui Kasper. Nimeni nu se mira, lumea era obișnuită cu asemenea [illegible]. Barmanul îmi mai aduse un cocktail; nu știam ce să fac, să-l [illegible], sau să-l păstrez pentru Santa?

Se [illegible], după cîteva clipe se ridică și se uită în [illegible], întrebătoare, ca și cînd era de la sine înțeles că știam ce o frămînta și așteptă răspunsul. Însă ochii ei [illegible] era ceață, ochii plini de lacrimi; plîngea, cînd credeam că rîde.

— Dar tu știi, îmi spase, că eu și Barbara n-o să ne mărităm toată viața. E o hotărâre luată de amândoi ; am jurat în biserică !

În clipa aceea, am observat că prietenul Barbarei rămăsese gol ; mai înainte alți cinci bărbați o invitaseră să danseze, și refuzase. Am căutat-o cu ochii, până ce am descoperit-o în mijlocul salonului, dansând cu comandantul. Intrigată de privirea mea uluită, Santa a întors și ea capul și a văzut-o. Într-o clipă, fața ei s-a făcut palidă, ar fi leșinat, însă reținută, parcă s-ar fi prefăcut în bețe de gheață.

— Ticăloasa ! a șoptit, cu ura la gură, copilul, aproape exclamând de mai înainte.

*

Am sosit cu trenul până acolo, deși aveam trei ore de întârziere, și n-am plecat până n-a venit domnul Georgy. Stăteam în berlina dintre ferestre, în camera atât de luminată, iar ele erau retrase în colțurile lor, unde nu se zărea nici o mișcare. Ce le dogelește ?" mă întrebam în gând, cu ură surdă. Și dacă între ele erau o înțelegere, și, cu cât mai mult o cunoșteam, pe Santa eram încântat de mine ? Îmi reînvia în minte chipul superbului de pe care cândva o clipă mă temusem că îmi va smulge arma cu vrednicie, că gestul îmi va aduce neferire ; cum aici jos, de două ori la rând, medalionul Santei nu voise să cadă în valuri.

Mi-am întors la Trondelfil, unde am rămas până toamna la sfârșitul vacanței. Preocupat de drumul meu la pensie, îi mi-am vechea tristețe de pe față, pe care nu puteam s-o alung în acest timp. Doar Cecilia, după privirea ei, îi dădea seama că am o durere.

I-am scris Santei de trei ori, fără să primesc nici un răspuns, deși îmi puseseră adresa pe drumul plecării. Abia când mai aveam trei zile până să plec la școală, în orașul unde o cunoscusem, am primit un carton, o tăbliță de lux, făcută la Viena, cu litere în relief, pe care scria că domnișoara Barbara Georgy se mărită cu, la 5 septembrie, cu domnul comandor Vasile Rotaru, ofițer de marină, **din Marina Comercială.**

16

Am plecat la școală exact zece zile după ce Barbara se mărită; am luat iarăși un tren de noapte, ca să ajung ziua, pe lumină. Cum s-au petrecut faptele, cum a fost nunta n-am putut să aflu, nici unde se stabilise tânăra pereche, cum se spune, bărbatul însă nu mai era chiar tânăr, avea părinți de soi, păr îi începea să-i încărunțească la tâmple.

După ce mireasa mea nu apăruse în biserică din care cădeau toți, și mă așteptasem ca într-o zi să fie răpită de unul din părți de cealaltă sau de amândouă, întâmplarea mi-a îndurerat sufletul, știind că Santa rămânea singură și nu-și pregătise nici o cunoștință cu ce ființe, probabil suferea o durere adâncă și neînțeleasă; poate numai eu fui dintâiul asupra căruia fuseseră îndreptate cu ele arma vremii, nu-mi închipuiam însă că Santa va rezista rănită și în ea supraviețuiau multe ființe.

Aveam atunci aproape aceeași vârstă eram prea tânăr pot să-mi aduc aminte anul următor, când terminam școala și voiam să bărbat în toată puterea cuvântului, să fi avut douăzeci de ani, sau chiar mai mulți, cum cred acum după câți ani n-ar fi de aceeași părere. Cinema aveam în orice moment care dau o viață modernă, cu automobil, cu telefon, radio, televizor, frigider și congelator în casă și nu concep să-și mărite fiicele decât cu tineri de aceeași vârstă de absolvenți de școală. Iar la țigani, dacă mirele nu are cel puțin un an mai puțin decât mireasa, nici nu se face nuntă. Iar, Iisuse! — ce-o mai visam pe Santa în casa mea virtuoasă — o cale ferată ca pe o plăpândă să-i rebită pieptul pe pernă înfierbântat-o în aur! Mă mult nici nu voiam să-mi treacă prin minte, mă și rușinam de gândul că toate ar fi venit de la sine, nu decât de la ea dacă luminile de pe bâtă și gemenii mimi, așa cum o cunoșteam eu, nu se dezlănțuiau pe pământ sterpelor, și pe urmă, alunecând în genunchi lângă mine, mă sărutase în colțul gurii; voiaș gest putea să mă înălțească toată viața!

A doua zi după plecarea mea, Cezarcha începu să cadă o cumpănă de neliniște prin vorbe și cum o găsi, la fața

cum de ei, îl scoase pe Odor din spital, fiindcă se făcuse bine, și îl mută acolo. Să-l aducă la ei nu se putea, ar fi înseamnat să-l pună în cameră cu Trandafil, în locul lui, și nu s-ar fi înțeles unul cu altul.

Nu știu ce leafă mai avea atunci un ajutor de arhivar, poate ceva mai sus de trei mii de lei, urmare a cursului de sacrificiu. Cu acești bani, plus micul ei ciștig din vânzarea borcanelor prevăzută, Cornelia izbutea să țină acum două case și să întrețină trei guri, pentru pentru-o rămânea bitirică. Odor nu avea nici un fel de venit, pentru un an el încasase profesiunea la Colegiul domnului Proteroiu, de unde plecase definitiv-și papucii, nu putea să primească pensie. Mai târziu, ai dezmoșteniți ai familiei, Tiberiu, murise cu o fată găsită de pe stradă Calomfirescu, după ce se despărțise de prima lui iubitoare, Aurica, prevenită din acești cauză, avea să-și găsească acestora la Cornelia, care îi îngrijea și îi hrănea pe toți ca o samaritană.

Trăiau în țară și pământ un mod rural, cum s-ar cuveni să-i aibă toți țăranii, transplantați dintr-un mediu în altul în mai puțin de un veac.

Vara, Cornelia umbla în picioarele goale, nu-și punea papuci decât în oraș, iar pantofi numai când ieșea pe stradă, și nu fiindcă i-ar fi păsat de toate, dar nu putea să-l lipsească pe Trandafil de considerația cuvenită unui funcționar al statului, orcât ar fi mai sărac în sărurită.

Prin învoire cu proprietarii, împărțise curtea pe'ntă în două, și în partea ei, pe care o stăpânea cu cazmaua, o văruise la trebă în vacanța de Paște, făcuse grădină de zarzavat, pomi de toate, nuci, gutui, păltinași, leuștean, roșii, ardei, varză, cartofi, ceapă, mărar, țelină, ridichi, varză și multe altele; să nu lipsească nimic în bucătărie, să nu mai cumpere de la piață. Numai cine a făcut o asemenea experiență poate să spună ce economii se ajunge, pe puțin jumătate din cheltuiala de existență a unei familii, ca să nu adaug vaca murată, pe toată iarna, cașcavelii acri și grumeiele. Deși prin învoială jumătate din ce dădea grădina lunii proprietarii, gospodăria Corneliei nu duse niciodată lipsă de legume și zarzavaturi, nici când la ceie trei guri dinainte se adăugaseră încă două.

Unul din preparatii de moarte creator, cu pălăria la ureche, mereu și el două cuvinte pentru o faptă neobișnuită, de care avea să afle tot orașul. Venise vara, roșiile începuseră să pârguiască, când creditorul, Constantinescu Ilie, cum avea pe firmă, citise în ziar că un tovarăș de închisoare, negustor de pește, din județul Teleorman, avusese ambiția și răbdarea să numere cele împunsături de ac cât sunt necesare la cusutul unui costum de haine de talie obișnuită; timpul folosit pentru această manoperă numără patruzeci de ore, în împunsăturile, pace de mână, parte de mașină, se ridicau la șaizeci de mii și aproape trei sute. Aș citi și eu această știre și m-a cuprins tristețea la gândul că multe semințe se află în depozitare.

Întâmplarea a trezit în Ilie Constantinescu o ambiție furioasă; el, creditor de oraș, nu voia să fie în urma unui creator de jocă, încât s-a luat la întrecere, împlinind prin a amenința în ziarul local această intenție. Apoi s-a pus pe lucru, neglijând însă, din ignoranță sau din prea multă bună credință, să-și ia martori, ca fapta să poată fi dovedită. Deși numărătoarea lui de mașină se răsfrânse la patruzeci de mii, eu aproape un sfert mai multe decât palmul, în cele de mână la treizeci de mii față de douăzeci și trei de mii, care ne dovedea o cusătură mai solidă, timpul se prelungea cu două ore și jumătate. Recordul era batut cu multă prisosință, însă nu putea să fie omologat, din lipsa martorilor. Așa răspunse la telefoanele de *Pasul Istoriei*, singurul ziar unde apăruseră câteva rânduri despre curajoasa afacere, în Pagina Curiozităților, de duminică, unde ani citit despre multe fapte neobișnuite ale unor oameni, de pildă acela care, închis într-un butoi de coniac, își dădură drumul în cascada Niagarei; în cazul lui însă fuseseră mai de mulțumit. Celebrele ziare, cărora Ilie Constantinescu le scrisese de atâtmenea, nici nu-l luară în seamă, și astfel, rivalul lui din Brincoveni, Teleorman, dacă n-a murit, mai deține recordul și astăzi.

Cum știți, curând după ce plecarăm la școală, creditorul dădu foc atelierului care, până să vină pompierii, arse împreună cu jumătate din casă. Fratele lui, funcționar la Prefectură, cel ce îl ajutase pe Trandafil să intre la arhivă, locuia în aripa din fund a casei, și fiind duminică nu era la slujbă. Deși în pragul pensiei și bolnav de inimă, omul sări să stingă focul, fără să țină seama că nu-i stătea

în pătură ; când dădu să intre în bătaie, pentru cuvinte cu mintea groase căci nu înțelese nici el nici nimeni o gâlceavă ca aceea, tunul îl zăbovi, făcându-l să se oprească mereu cu secundele numărate înainte de sfârșitul pământului. Și vara trecu pe pregătiri care cu mare de Hector. Cineva zbură de-l trage de pulpane, altfel ar fi ars împreună cu casa. Bogdana făcea să înțeleagă vecinele în grădina Cornăților.

După primul interogatoriu al primarului, pe Ciotaș îl trimiseră la casa de nebuni, unde rămase tot restul vieții, pentru dezlănțuirea cuvintelor de vină, timp cât se îl putea să rămână încă de bună. Încă din ziua când se întoarse nu mai recunoștea pe nimeni, neputându-se de nici o vină, nici cel din urmă, nici cel dintâi. Ce mai, la gară, un pârâmaș... Ați să ajungă la balamuc. Din 1^ Împușcăturile de negrul le pierdu cu totul, cum nu putea să grăiască. Bietul femeie nu reținu și restul cu ei pierdură numărul împușcăturilor, ei tunul avea o boală în singe.

— De pe urma acestora Gheorghe Ană [illegible] Scumpirea cum greu se găsește amănunte în partea din Dunăre a casei, colțurile pe pământ. Nu aveau ele un vesel dacă vindea pământ de Crăciun, atunci poate să-l cumpere, să se mute în locul lui, să nu mănânce. Și-a vândut și se mute în locul lui, să nu mănânce. Și-a vândut și se mute în locul lui, să nu mănânce. Și-a vândut și

știut, și ele n-au putut să-mi spună. Acum mi-era și frică să mă uit, aveam inima strînsă și simțirile zăvorîte ; am zărit mașa, numai cu coada ochiului și parcă fără voia mea, că pleoapele ceau închise, ca niciodată, la întreg etajul ; mi s-a făcut întunecos în suflet, lipseau cu toții, nu doar Barbara, nu știam de ce, nu știam pentru cît timp.

Am rămas cu inima la fel de strînsă pînă am ajuns la Cerna și în capătul străzii drepte, din față, la doi kilometri și jumătate, am văzut statuia. Atunci m-am dezmeticit, poate amărăciunea a venit grija goală, nu apăsătoare ca prima oară și numai gravă, cu un sentiment profund de răspundere în fața vieții ; datoria mea acum era acolo, în umbra Victoriei Nemuritoare.

Dacă nu mi-ar fi fost dat să trăiesc întîmplări triste și tragice, al doilea an de școală ar fi rămas în memoria mea ca un timp de satisfacții și desfătare. Învățătura mi se părea ușoară, mi se formase mintea pe calapodele noii științe militare, instrucția mult redusă desigur, eu tot suport pe care îl primeam cu plăcere, singura suferință rămînea gerul din unele zile, și gîndul că, oricît mi-ar fi mers de bine, nu aveam cu să cînt acolo ; de la început știuseam mă mîngîiam mîna nevăzută. Mă acomodasem cu lupta de după ziduri, să deosebesc să gratiile mele nu le vedea nimeni.

Am învățat războiele lui Napoleon, care mi-au pricinuit clipe de admirație, dar și de revoltă, și în primul rînd mi-au înlesnit fantezia. Am înțeles că un strateg nu-i totdeauna o fantoșă în uniformă împodobită, ci de multe ori un geniu, de altă factură decît geniile civile, ale căror gînduri el este chemat să le rupă, desfășurînd pe cîmpuri de luptă o știință transformată în forță și înțelepciune. Nu l-am admirat mai puțin nici pe Joffre, învingătorul de pe Marna, nici pe apărătorul Verdunului, cu o viață îndelungată trăit, din nefericire, mareșalul Pétain, președintele Franței învins. Iar vorba memorabilă a celui ce pînă la urmă cîștigase primul război, mareșalul Foch, că învinge cine rezistă un sfert de oră mai mult decît inamicul, mi-am însușit-o și am păstrat-o ca îndrumar în viață, aplicîndu-i doar o modificare, reducînd sfertul de oră la un minut ; e destul ca să se poată schimba întregul nostru destin.

Iar între admirațiile cele mai apropiate, pentru mine fusese maiorul Ion Ion, profesorul de tactică. Am scris

după el. Mai pagini întregi de elogii, însă ajuns la capăt le-am rupt, capătul era ultima zi de poză, cînd m-a despărțit de el o prăpastie. Nu socoteam că elogiile ar fi fost nemeritate, ci aveam ceva față în ele, îmi strepezeau inima.

Dară omul acesta admirînd să trăiască, îți mai aduce aminte de mine, poate se întreabă de ce nu i-am dat niciodată un semn de viață, nu i-am trimis nici măcar o felicitare la o zi festivă, după ce fusese atîta drăgoste. Dar poate că a murit, poate chiar în timpul războiului, și atunci explicația care urmează e cît se poate de firească. Maiorul Ion Ion nu mai este altceva decît un personaj din carte.

Era obiceiul ca la sfîrșitul anului, profesorii să-și scoată cursurile în broșuri mai voluminoase, uneori foarte în tipografia școlii, care le ține pe ninsă toată, și să nu le vîndă nimic, chiar dacă nu aveam nevoie de ele; cine ar fi putut să refuze? E adevărat că nu toți profesorii făceau așa, ci numai cei mai străluciți, sau cu fire mai mofturoase, i-am bănuit, dar n-am dat importanță. Știindu-și de îndeajuns să le bată joc apoarele, cînd un principiu recunoscut de orice legislație civilizată.

Pe maiorul Ion Ion nu l-am simțit niciodată atît de fost copilăriile sale, fiindcă pe tipărit pomul fără ochi a rămas, bucăți de zeci de ani de zile, bucăți de viață, însă cu multă inițiativă și cu toate detaliile. Ion Ion a început colaborarea cu tipografia nu a căzut în serviciu: ce nu aveau filme pentru text pentru titluri și subtitluri, ceea ce am făcut cu pasiune, fiindcă reprezenta o experiență nouă și fiindcă găseam prilejul să vorbesc în cărțile mele viitoare, căci nu aveam speranța că am să public vreodată. Apoi la ei am făcut corecturile tipografice și am colaborat cu ziarul la compunerea paginilor; pe atunci, nici chiar cuvintele mele nu aveau totdeauna, cuvîntul, greu desfăcut cu sute necunoscut în limba tipărului.

Pînă aici, în ce o să plîns de rușine, mi-a plăcut să văd cum lucrau oamenii din mașinile pline, cum forfota de la legătorie în cîntecul în cel în sunetă broșurile de paisprezece pagini, apăsînd pe hîrtie cu un cuțit de os cum cred că se mai obișnuiește și astăzi în tipografii mici și demodate. În sfîrșit, mi-am îndeplinit să văd ziarului ter-

mai simplă și mai sigură. am făcut grămăjoare de cîte douăzeci de nuci, le-am alimat, și cum aveam înaintea ochilor același număr, rămînea doar să le număr, trei sute, nu le de trei mii cîte erau toate.

Maiorul n-a avut încredere în metoda mea, dar i-am văzut că mai înainte numărasem mărunțiș și bătaie unul cîte unul, și nu o singură dată, de teamă să nu fac o greșeală. Și fiindcă trebuia la rîndul lui să verifice cum au rotunjit chiar între oameni de cea mai mare încredere, voiam să-l scutesc de o migală neroadnică. Dar nu! S-a așezat în fața mea, de partea cealaltă a mesei, și a început să numere. A greșit o dată, a luat-o de la capăt! Se înserase, a aprins lumînările, mi-a mutat scăunelul în mijlocul mesei, iar mie îmi întindea mîncărurile pe deasupra și mai făcea greșeli. A numărat și-a renumărat, iar vremea ce mă gîndeam cu groază că ar fi putut să greșească de zece ori, să nu termine pînă la ziuă, sau să nu termine niciodată și să rămînă cu teama că l-am înșelat.

Într-un tîrziu, din alt de tîrziu că pierdeam cu totul noțiunea timpului, nu mai știam dacă ziuă, noapte sau poate zilele anului, a spus cu o satisfacție ciudată și dezgustătoare:

— E bine!

Așa îmi spunea cînd rezolvam o temă. Așa mi-a spus totdeauna, niciodată nu mi-a găsit o greșeală. Acum mi-a spus ultima oară, iar eu, fără să uit nimic din ce-i datoram, l-am scos din suflet. Să-i fie țărîna ușoară!

Cînd am ieșit din casă și am traversat drumul, se făcea de mult noapte. În fața mea se proiecta pe cer statuia de bronz, cu Victoria Nemuritoare.

17

Pînă în luna decembrie, oblonzele au fost închise: n-am îndrăznit să ies la lună, în speranța că ar putea să-mi răspundă vreo sentinelă rămasă de pază; n-am întrebat vecinii, o dată m-am uitat la ferestrele carbic, cînd mi-

eram la Ghizela, domnișoara totdeauna cu un pachet de cumpărături în mînă ; ar fi fost imposibil să mergi într-o asemenea casă.

După Ghizela nu am cu adevărat în afară de cele spuse, decît că devenea tot mai blîndă, mai supusă și mai duioasă, pînă ce, într-o zi am găsit-o cu ochii în lacrimi.

— De azi înainte nu trebuie să te mai apropii de mine, stai cît mai departe !

Și deodată, a izbucnit în hohote de plîns doborîtă, ațintindu-și pe Isus Cristos de pe cruce, rămasă fără credință, și fără speranță.

— Am tuberculoză, mi-a spus doctorul, mi-a pus la raze.

Băgasem de seamă mai demult că tușea înfundat la răscumpărări, fără însă să mi-am dat vreo importanță, și nici nu aveam. Credeam că e o răceală, multă lume răcea toamna, după atîta ploaie friguroasă, ceaiul dădea o căldură caldă și dulce. Poate o pneumonie ușoară umbrită și înșelătoare subțire. Abia acum am observat că slăbise și tot palidă ar mai, înfundată în orbite aveam o sclipire stranie. Atunci nu-mi apropiu de ea, cum stătea pe marginea patului am îmbrățișat-o cu brațul și am trasă spre mine, dînd în clipa în care s-a apucat de umărul meu, unde a văzut sprijinită fără să mișc. Și după lungi despărțiri de peste vară. Cînd mi-a lipsit puternic de Sorina, fusese din Grădina numai o amintire, vagă nostalgică, m-am gîndit deodată că într-un timp o iubeam, prin trupul ei, o adoram, dar simțeam-o în acelaș timp inimă. Și chiar dacă fusese o tinguire ei, iar pe cînd le ascultam, amîndouă ar fi rămas nicicînd fără o legătură aceasta cu zilele următoare, ea existase în sufletul meu mai mult decît oricînd. Nu puteam să mă lipsesc de ea, nici dacă ar fi cîntat cocoșii afară. I-am întors capul cu mîinile, i-am ținut buzele de pe ochi cu buzele, pînă ce i-am atins gîtul și am sărutat-o. A avut o tresărire, s-a mai zbătut și m-a privit uimită cu ochii ei dați peste altă lume.

— Dar nu ți-e frică ? a murmurat, trăgîndu-se mai departe.

Drept răspuns am cuprins-o în brațe, am adus-o din nou lîngă mine și am explicat-o de mîngîieri tăcute, absorbindu-i respirația, neștiutul am dorit de mult să

încet-încet, trupul ei a început să ardă, până ce n-a mai putut să mişte, şi-a tras rochia peste cap şi a rămas goală.

— Tu mă vrei cu adevărat, mă vrei cu altădată ?

Trupul ei, atît de rotund cînd o cunoscusem, scăzuse la jumătate, i se vedeau claviculele şi vinele de dinaintea, parcă desenate cu cerneală albastră ; sînii mugurau parcă de fetiţă. Mă simţeam eu în faţa ei, nu din cauza lui, ci tînăr semăna cu o mică madonă şi mi se părea că, punînd mîna pe ea, îi profanez...

— Da, te vreau cu altădată ! i-am răspuns, în lupta cu mine însumi. Dar trebuie să te cruţi, ca să te fac bine !

— Nu pot să mă cruţ, pentru că n-am destui bani ca să merg la sanatoriu, mi-a răspuns, simplu şi tranşant cum că. Trebuie să petrec pe cineva mulţi, mulţi ani, cît oi putea, chiar de-aş vărsa sînge.

Cuvîntul parcă nu mai exista în vocabularul ei, nu i-a venit în minte. Se uita la mine cu o nemaivăzută tărie, pînă ce deveni a deveni agresivă :

— Spune-mi limpede, nu vrei ? Ţi-am ascuns că am oftică !

Şi-a pus mîinile pe sînii goi şi a început să tremure. Atunci m-am dus lîngă ea şi, luînd-o în braţe, pentru cine şi-a arătat-o şi pe cine am sărutat-o cu atîta lăcomie, poate ca niciodată, cred că întîmplarea aceea, ori de neînţeles, a fost lupta prin care am trecut, din primele trei părţi ale vieţii.

Afară prin februarie cînd ajungem o umbră, dar mă şi ţinea pe picioare, bătrînul s-a dus la un sanatoriu de pe lîngă Braşov, la Sfîntu Petru, revenisem chiar după ce încetase să sculpe sînge. Era prea tîrziu ; a murit în aprilie.

Dacă trăia, aş fi uitat-o.

La fel s-ar fi întîmplat cu Sfînta, a cărei amintire mă urmăreşte şi astăzi, cu numele ei cu de sfîntă. Cînd îi pronunţ, în şoaptă şi numai în singurătatea cea mai deplină, mă simt atît de cuceresc, încît aş fi gata să trec la credinţă, dacă ar exista una să mi se potrivească.

* * *

Omorîse doi juni mai ca mine, cum i-a fost soarta, unul prea bătrîni, alţii prea tineri, unora mai mulţi de-

odată, sau unul după altul, repede; altcum la intervale, dară se întîmpla să-i ție mouarea. Nu-i vina mea că din gaizeci de personaje ce vă capitale cartea, mai mult de zece au murit mouate de cele ce vor fi descrise în ultima pagină. Apoi va veni rîndul, sar însuntea lui prigonelor, cînd oamenii au fost mitraliați cu sutele, cu miile și cu milioanele; gîndul morții nu mă mai sperie. Dar acum fiindcă n-am ajuns încă și sentimentele mele nu s-au tocit încă mi pot povesti, una după alta, mouarea a două ființe care mi-au fost foarte apropiate; mai bine trec la alții.

La 7 Noemvrie, cînd veneam din vacanța de Crăciun și Ghizela, adusa hotă să meargă la cumpărătură, vinerindu-și fără prejet trupul istovit de boală, la Paris mouarea mi am mai rămas de rudă și probabil de multă lume după dînsa el se vedea perfect înțeles, pentru cei mai mulți oameni de lui Ivan Ivan drept un necunoscut, roman, pînă care se deschise sicriul de fier-fierului francez, Ionia Maginot, de la grămada cu Gîrmenia; mai era cu un pas ce lăsa să vine la putere, și nu mai mult decît șapte pînă cînd revoluționarii și, totuși, ei deveneau utilitari.

Unul se numea André Maginot și din 1922 cînd Poincaré îl numise secretar de stat, la postul ținea pînă în 1924, apoi din 1929 pînă în 1932, cînd a murit. În acest an eu Sanie. Trei săptămîni după aceea, au murit din mai înaltă și vremii. Instrum. președintele Consiliului Raymond Poincaré, și Ivan Kreuger, regele chibriturilor, cunoscut pe primul la mine mai mult decît pe ultimul. Afacerile amîndurora erau în plină prosperitate, departe de a fi în ruină. Numai eram, și deci n-am cunoscut ce l-ar fi putut determina pe fiecare să se omoare. Ghizela a murit după o lună.

Nu-am aflat ce boală îl chinuise pe André Maginot. În cincisprezece ani de atunci nu mi-am dat osteneala să aflu. Era rău; pentru el, să spun că nu mai avea zile, ca Poincaré de pildă, aflat în al optulea deceniu de viață. Cu atît mai greu mi-ar fi să spun de ce moarte Sanie. La douăzeci și unu de ani, și Ghizela la douăzeci și patru.

Despre linia Maginot voi povesti totul, cînd va începe războiul, deși n-a avut decît un rol cu totul secundar în acea întîmplare sîngeroasă; din fortificațiile ei nu s-a tras nici un colț și nici un foc de pușcă; armata germană le a ocu-

lit pe la un capăt. Invadînd Belgia și b-a ocupat aproape fără o luptă. Atunci, André Maginot, care le știa, ce era : un naiv, un frivol, un încurcă-lume ? Era un om prevăzător, dovadă că pusese ființă o comisie, cum îi închipuiau Wilson, președintele Statelor Unite, și cîțiva alte state, însărcinată cu cunoștința de pricini. Păcatul lui a fost buna credință. Nu și-a închipuit că nemții vor ataca pe unde nu aveau dreptul, deși la fel făcuseră cu abia cîteva zeci de ani mai înainte. Îl am în o fotografie, un bărbat chipeș bine, cu o figură energică, poartă mustăți, pălărie de stofă fină, cu guler de lutru, și are un baston în mîna dreaptă ; poate nu-l purta de fantezie, ci să se ajute la mers, avînd la picior urmările unei răni grave, din timpul războiului mondial, primul, se înțelege. Nu i-a ajuns pe el dorința, cînd a fi salvat o dublă datorință, să-și vadă linia defensivă fără mîhnire și Franța învinsă, mult prea repede, ca fulgerul.

N-am aflat ce învățase, ce ce cunoștea prin și fără politică. În 1914, era subsecretar de stat la Ministerul de Război, și n-avea nici un grad în armată ; mi-au mai spus-o și alții. De aceea este că și-a luat hotărîrea de a merge la război, ca simplu soldat, fără grad o funcție. Personalitatea lui, un amestec de om avea în el o cantitate care niciodată nu va putea fi admirată atît de tuturor. Fiind grav în luptele de la Verdun, a fost mutat cu gradul de sergent, în timp ce armata avea generali cu duzina. Multora dintre aceștia le-a fost ministru de război, și poate i s-au plecuit în față, făcîndu-se că nu-i cunosc gradul. Datorită stăruințelor lui, s-au votat creditele pentru construcția fortificațiilor, care îi poartă numele și astăzi. El personal a fost mai cunoscut ca sergentul-erou Maginot, de la Verdunul acoperit de moarte și glorie.

Între morții din epocă, ar trebui să-l reamintesc pe domnul Zaharescu, tatăl Zorinei, dar este prea mic pe lîngă ceilalți. Peste cîțiva ani am aflat că Zorina se făcuse stea-ardeleană poate prima în țara noastră, pe avioanele LARES, ale societății române de navigație aeriană, în parte particulară, în parte a statului. Am fost de cîteva ori la Băneasa, la orele de sosire și de plecare a aeronavelor, destul de puține, dar n-am văzut-o ; cred însă că uniforma îi stătea bine și poate era încîntă ; spunînd așa, mă bucur pe

dorul el de a nu complica lucrurile, decât şi-l mai păstrează.

Ca totul altfel priveşte lumea muritor neliniştitor, mai ales când e vorba de sinucidere; gândul-acesta la el, ca avocat bun ce-a fost, nu-l interesează, se pare că îl hipnotizează... Dar cât de puţin ştim noi, poate fi un motiv să te omoare de viaţă. În moarte, poate, ar căuta să-şi conserve tinereţea. Moartea, spre deosebire de Bucureşti, în America e impusă ca revelaţia multimilionarului George Eastman, şi care nu este decât amestecul acestor două lucruri esenţiale: Avut înţeleg şi am de ce să-l invăţ o aveţi de toţi milionarii, în toate timpurile şi din altă vreme.

Dupăce mai multe fluturaţi, care nu m-au interesat, mi-a venit vorba o legătură financiară cu Franţa, mi-a cerut mai de curând, mai pentru douăzeci de mii, fiindcă inflaţia francului a scăzut o mulţime, ca să-mi dea în plus de la cinste, pentru afacerea, cât-ai-zice, a cerut de persoană mea de câteva zeci de mii de napoleoni. Un domnu mai în vârstă, când am trecut pe acolo, lumea îşi făcea semnul de închinat cu degetul, când vorbeşte şi cumpără bani în Franţa, cum au pretins şi Iuda. Sunt unii care cumpără să facă la fel şi bolşevicii. Am lucrat în fel şi chip să înţeleg de ce, am mers până pentru Franţa, de unde nu pot spune că ar fi o dumnezeire, dar ilă şi cu caracter de rasă; dar nu găsesc nici altă explicaţie.

Cu mai mare parte a mulţimi. Eastman îi avea interesaţi în opere de binefacere; se dăruiseră în America, ca să obţină reduceri la taxe şi impozite. Unii zic-au spus că un om bogat în lumea poate să obţină beneficii mai mari când dă a fost dăruită. Imnuri de o-ţi pune capul zăpăcit, pe-amândouă le-a scris-o, scrisu-i pisălog: „Opera mea e închinată”, ce să mai aştepţi?” Idem de a închide ochelarii şu viaţă când ai devenit de prea-ţe-mi displace. Dar de ce operă era vorba? El însă numai pricepea, nu ştia fiindcă, ca şpat că intre ele n-ar fi rămas şi o capodoperă. Opera de binefacere e un total altceva.

Ivan Kreuger şi-a luat viaţa tot cu revolverul, la Paris, mai rădă ca Eastman, de parcă ne-am fi fraţi de cruce. Şi bate-mi-aş să devii milionar, cel mai mare din lume, din alţi de mai bine! Avea atâtea fabrici, răspândite în atâtea ţări, că producea trei sferturi de consumul mon-

niții. Am fost și eu unul din clienții lui, am prăpădit puzderie de chibrituri ; cu ce-am plătit pe ele puteam să-mi cumpăr o căsuță pe malul mării.

Din toate lucrurile trebuitoare omului, chibriturile au avut evoluția cea mai lentă. De fapt, n-au evoluat deloc, așa cum sînt astăzi au fost întotdeauna, nu li s-a adus nici o îmbunătățire ; nu le pun la mijloacă pe cele de cearâ, pe cele ornamentale sau fantezate, ce prea puțină răspîndire. Mă refer la chibritul comun, de aprins țigară sau focul ; din cînd în cînd, gămălia lor mai folosește și la sinucideri. În prezent, se freacă două bețișoare unsate, pînă ieșea flacără ; unele popoare necivilizate mai fac la fel și în zilele noastre. Trecerea umanității a fost anunțată. Chibritul ar reprezenta cîtva începută a treia. Dar de ce am rămas la ea atît timp și nu s-au inventat alte trepte ?

La sfîrșitul secolului trecut, omul se căznea să zboare ; primul aeroplan care s-a ridicat de la pămînt avea viteza de șaisprezece kilometri pe oră ; cu bicicleta în numai cîțiva ani, s-a depășit viteza automobilului, și procesul nu-i gata. Într-un timp mult mai scurt, diligența a devenit autocar, cu aer condiționat, sau vagon Pullman, trăsura s-a transformat în automobil, care nu va mai semăna deloc cu el însuși, cum era la început. Toate evoluează în jurul nostru, atît de repede, că ne dă amețeală ; ține tot cu bătaie ochi, nimic nu se compară în mijlocul secolului nostru. Avem un deceniu radio, televizorul, circuitele imprimate, apoi integrate, microprocesoarele, calculatoarele, computerii, ordinatoarele ; ceva încă mai uimitor, necunoscut astăzi va apărea mîine, alte ușor și chiar mai ușor de mînuit, și așa mai mîncu. Chibritul nu se pare un lucru care va fi, acționînd pe un automobil, unde automobilul a depășit mii de kilometri pe oră. În cel mai creativ dintre lucrurile făcute astăzi de oameni, probabil nu va rămîne până la o sută cincizeci. Decît pe Kremnev îl înfurie puțin mai mult să se numească în grupă.

* * *

Abia după cearta de Crăciun mi-am dat seama de ceva ; mi s-a oprit inima, m-am temut să nu mă pomenesc acolo în stradă pe zăpada murdară. M-am simțit

şi am mers mai departe, n-am îndrăznit să mă scoale şi să am la casă, nu ştiam cine ar putea să-mi deschidă pentru o persoană necunoscută ; mă temeam de vecini prieteni. Pînă ce intra-o să am văzut-o. Treceam deci prin faţa casei, nu mişca nimic înăuntru, seara se apropia de minute, dar nu descopeream alt semn de viaţă. Am văzut-o însă dumineca, pe lumoptate, cînd veneam de la Ghizela. Stătea la poartă şi se uita în stradă, cu o privire care se duce undeva departe, trecînd prin aiduri de oameni.

Zilele următoare a rămas ca amorul de-aş fi crezut pălmuită, dacă dincolo de fereastră n-aş fi văzut o viaţă, mai o aşteptă cînd pui mîna în locul unde bate o inimă. Mă duceam în fiecare după-amiază la ochi, colcoiam pentru totdeauna la colacă ; lipsa ei, care părea atunci fără de sfîrşit, ne-ar fi ucis, dacă nu ne-am fi dat seama de ceva. Nu ştiu de ce gîndul acesta ne-a înfricoşat. Nu ştiu de ce ne-am gîndit o clipă că ea ar putea să moară. Dar ea nu mai mă lăsa să mă duc la casa ei, mă aştepta la Ghizela, fugeam mai repede acasă şi mîncam pentru amîndoi, ca să nu mă întîmpine cu întrebări : mă aşteptam prea mult la ea. Deodată aceasta a început să mă evite, să nu mă privească, să se îndepărteze cînd mă vedea. Ştiam că ceva se întîmplă şi aşteptam să se deschidă, să mă pocnească şi nimeni să nu audă. Uneori de prea mult mă pocnea şi n-ar fi bănuit nimeni.

Într-o duminică dimineaţă, devreme, mă vedeam numai cu sufletul, stăteam în faţa dealului, speriată în bătaie, şi mă uitam nedumerită la casa îngălbenită, care se depărta, pînă la punctul nimicului, pierzîndu-se printre desfrunzite şi îngheţate, parcă ogrăzi să mai întrezărească vreodată. Cîrul era gol şi mocirla îngheţată mă lovea dureros în faţă, nu că pînă tîrziu am văzut o mînuţă scoasă prin sare, apropiindu-se cu o viteză neînchipuită, lovind în urmă un nor de zăpadă spulberată. În care se pierdeau culorile curcubeului. Abia la o sută de metri am desluşit că era un cal alb că zăpada, venind în galopul său mai sălbatic, înconjurat parcă de atîta întuneric neînţeles. A venit pe lîngă mine, gata să mă răstoarne, urcînd deodată şi a simţit ; trupul după el o fantomă, albă şi ea de la nivelul de zăpadă care pluteau deasupra. N-am recunoscut-o, ea a fost în dreptul meu, ci abia după aceea, va-

zinzi-o din spate, cu părul blond fluturînd în urmă ca o trenă făcută din șuvițe de aer. S-a oprit după o sută de metri, mă văzuse, și calul se liniștise ; după goana prin lumină, urcușul dealului fusese o frînă, altfel ar fi galopat mai departe. S-a întors la pas și cînd e ajuns lîngă mine m-a privit cu inteligență omenească, de parcă ar fi vrut să ne cunoaștem. M am dus spre ea, lăsasă hățurile, venea în urma calului. O priveam împietrit, m-a cuprins în brațe și m-a sărutat în colțul gurii.

— Bine ai venit, Santa ! i-am spus pe urmă.

Atunci am văzut că îi ascundea trupușor sub un cearșaf brav. Nu dacă ar îmbolnăvea n ar fi putut să prevadă.

A lăsat calul în ușa cabanei.

— Nu-l legi ? Să nu plece !

— N[illegible] să plece [illegible]

Ne-am oprit la prima mănușă unde stăteau oi și, în seara cînd le cunoscurem. Nu mai aveau fulgi de Moș, nu mai aveau nimic care să semene cu bucuriile Barbarei, fără stat de vorbă decît cu tulpinile de grîu în mîini ca-i zîmbim oilăcea. Celuiceva i-a pierit graiul în spinarea calului. Are vreăii despre multe, dar nici un cuvînt despre ele ; nu știam prea bine, nu îndrăzneam să întrebăm și mai ales să mirăm dacă era fericită. Ceea ce făcea ea acolo că ne, părea ne pripășe, pluteau parcă în aer o prelungire cu o aripă a morții ; dar era o aripă pentru Santa.

Pe Barbara am mai văzut-o o dată după ani de zile ; nu m-a recunoscut și nici eu n-aș fi recunoscut-o dacă n-ar fi fost cu bărbatul ei, care nu se schimbase. Despre el am aflat, în limpul rătăcirilor, că vaporul lui se scufundase în Marea Egee, lovindu-se de o mină. Era cu mult după ce se scufundase „Arhimede" în Mediterana dinspre insula Creta. Liniile vieților erau acum toț mai frînte.

De la mînă și pînă după Crăciun, domnul George și Santa stătuseră la Viena. N-am întrebat de ce ; aminteam cum paharul mi se răcea la mînă. Un tînăr norvegian cu părul ca paiul, o învățase schiul cu calul. Îmi spusese odată că nu-i plac blonzii, oricîți ani ar avea. Îi vine să-i tăiem la gemală, cu ghiondarul în spinare.

— Am fost la Operă, la teatre, la baluri, am petrecut, am fost fericită. Zeci şi zeci de bărbaţi şi de tineri s-au ţinut după mine... Dar să ştii că nu mi-a rămas gîndul la nimeni. Nici n-am ştiut că mai am inimă, pînă azi dimineaţă, cînd am galopat cu calul, în luncă. E ceva ce nu poţi să-ţi închipui. Cai avem, o să te învăţ şi pe tine ; se cheamă schicl-ring.

Apoi mi-a apucat mîinile, peste masă, după ce duduse paharele deoparte

— Şi acum, să-ţi spun de ce sînt aici, cînd aş fi putut să rămîn acolo şi să petrec pînă la primăvară. Fiindcă eşti singurul meu prieten. N-ai destui ani pentru mine, n-ai bani, n-ai haine frumoase, porţi o uniformă care nu-mi place. Din cîţi bărbaţi cunosc, pe tine orice femeie te-ar lăsa ultimul. Dar, în locul a tot ce-ţi lipseşte, ai o inimă devotată. Nu spun o inimă iubitoare, poate nu se potriveşte, ci o inimă de nădejde ; i-am simţit nevoia, să mă ţepene ; nu mai am nici o prietină, care lungă la dinte mai omenească.

18

Schi-ring, [illegible] a cuvîntului este ski-kyoring, poate cineva vrea să ştie. La noi, acest sport n-a avut răspîndire, iar acum a dispărut cu totul. În ţările nordice nu putem să-l văd practicînd-se ; am fost acolo în plină vară. Între concursuri, noi, nimeni nu ştie vară nu-şi mai amintească ; am întîlnit zăpadă. Deşi am trăit cu înaltă experienţă, numai nădăjduiesc că n-a fost decît o întîmplare. Dar nu se poate, tu munte şi cai mai mîndre animale e destul să mă gîndesc în urmă şi retrăiesc toate emoţiile, revăd privelişte transfigurată de viteză, îmi colcăie în suflet sentimentul pe care numai nu reuşesc să le trăiesc, dacă nu le-a trăit cu adevărat odată.

Dacă Sarita a existat, dovadă mormîntul ei din cimitirul catolic, dacă nu existat și eu, cea ce știu sigur, fiindcă i-am dus cu mîna mea de căpăstru, dacă a existat și echipamentul, altfel nu l-aș putea descrie, înseamnă că au existat și celelalte.

Erau cei trei cai ai domnului George, cu care el ieșea la călărie, împreună cu fetele. În vara trecută, ieșise singur, fiindcă fetele erau la pirămide, cu mine ; pe urmă Barbara se măritase, și el plecase la Viena, cu Sarita. Grăjdarul avea grijă să-i scoată din cînd în cînd, să facă o oră de trap cu ei, altfel ar fi înnebunit de urît și le-ar fi înțepenit picioarele.

Cînd ne-am dus prima oară la grajd, a doua zi după ce o pălăvrăgisem pe Sarita, ne-au zărit de departe și au început să necheze de bucurie ; erau douăzeci de oameni, fiindcă ne-au adulmecat și pe noi, la fel ca pe stăpîna lor, care avea buzunarele pline de zahăr cubic. Mi-a dat un pumn din ei, ca să le cîștig prietenia, dar nu era nevoie, sînt sigur. E drept că mi-au luat zahărul din palmă și l-au mestecat cu plăcere, dar după cum se uitau la ușă și după mersul ritmat cu capăta, am înțeles că mai mult ne așteptau să ieșim din grajd și să pornească prin cîmpie.

I-am scos pe toți trei. Sarita dusese pe unul, eu pe cei-lalți doi, ținînd hățurile cu o mînă pe căpăstrul calului din stînga, cu mîna dreaptă trebuind să mă țin acheruțe pe umăr ; calul rămas liber mergea alături, în pas cu mine, și din cînd în cînd întorcea capul să mă vadă, privindu-mă cu ochiul plin de prietenie. Îl chema Iacob, pe celălalt Iosif, nu știu de ce, ca în Biblie. Primul era roib, al doilea de un negru ca de cărbune, care pe zăpadă semăna cu un pui de diavol, îi lipseau numai cornițele. Pe al treilea, de o talie puțin mai mică decît primii, calul alb din ajun, în mod vădit favoritul Sarei, era o lighioană pur sînge englez și purta numele Fedra, tărăgănat fără să înțeleg prin ce mecanism, căci nu puteam să atribui unui animal, oricît de evoluat caracterul uman și mai ales pe ale unei eroine neînduplecate a poeților clasicilor.

Pînă în marginea cîmpului liber, am avut de mers numai vreo două sute de metri. Era luni, curînd după-amiază, o oră la fel de inertă ca duminica dinainte. Sarita a lăsat-o liberă pe Fedra, care n-avea decît un căpăstru, fără hamuri, și l-a luat pe Iosif, cel negru ca diavolul. Și el, și

Iacob făcea prima oară această experiență, dar nu i-a trebuit timp să învețe, au pornit dintr-odată, fără greșeală, cum în ajun porniseră și Fedra ; pentru cai era rutină mai simplu decît pentru oameni, nimic nu-i îndepărta de propria lor natură, își urmau numai instinctul, să trăgă și să gonească. Aveau frîuri obișnuite, dar lungi de cinci metri, și gleznuri subțiri, de frîngînie roșie, care se prindeau la centură cu o cataramă solidă, făcută să se poată desface repede la nevoie, dacă dintr-o smucitură. Dacă Santa adusese de la Viena două echipamente, se gîndise la mine ? Mă emoționa și-i purtam recunoștință. Între gleznele noastre, pe ultima lor parte, se întindea o plasă cu ochiuri mărunte, ca să oprească zăpada aruncată de sub copitele cailor, altfel nu s-ar mai fi văzut nimic înainte. Calarea plăcea, un admirabil puternic părea deodată acum că să contopească cu ritmul galopului și cu aerul răpciugi ; era ceva secundar, dar mi se părea ulmitor ca efectul avea asupra privirii ; mai ales în viteză, devenea un caleidoscop magic.

Spre deosebire de cal, pentru om condiția lui naturală, de a merge între două puncte ale pămîntului, le pas lui în genere, o schimbau aiburile ; dar fiind obișnuit cu ele, uitam uneori că erau un adaus, deveneau o a doua natură. Am tinut calul la trap plăcă am început să simt aceeași naturală, mulțumită de bucuria neașteptată mai înainte, sigur că am pornit un timp, nimic nu începe fără teamă și îndoială. Santa mergea alături și mi se părea că îmi spune, fiindcă vedea că-mi aparține și mi-e dăruită ei echipamentul adus pentru mine ; dacă aș mai fi avut vreo îndoială, eram sigur că măcar culorile nu le alesese pentru altcineva, mă fermecau cum n-ar fi fermecat pe nimeni. Și mai fermecător era că peste aceste culori cu înțeles cu din cînd în cînd capul, să mă vadă, ca Iacob mă întreba cu ochi, cîteam limpede în ei, dacă nu-i dau voie să mă rotească pasul. Și dacă de atît se mai poate arăta încă o treaptă, farmecul cel mai mare îl avea Fedra, cum se ținea la un pas lîngă stăpîna ei, adulmecînd-o tot timpul, zburdînd fericită, cu o mînzeală emoționantă. Aș fi zburdat și eu, să mă fi lăsat atunci la bot ce mi se întîmpla atunci prima dată, cu încercare frîncă și cu vrajă, înnebunitoare, fără a mă lipsi de voluptate. Cu toate că folosesc rar cuvîntul, cînd mă privește, examinîndu-l cu circumspecție

sînt îndreptățit să spun că ziua aceea a fost fericită pentru mine, cum a fost pentru ei și pentru Santa.

Ce-a urmat de atunci înainte m-a dus la o stare incontrolabilă, ca o desprindere din materie, cînd m-am simțit destul de sigur pe mine ca să dau drumul frîului. N-am intrat în rîndul oamenilor pe cineva să izbucnească atît de deschis în vreo manifestare a forței sale, cum au făcut atunci aceștia, cari luîndu-se unul după altul, aruncîndu-se liberi în lumină, peste dîmburi și pragurî, în nori de stropi, la fel de necontrolați ca mine ; Fedra galopa în frunte. În acele clipe, dispărea noțiunea de spațiu și departe, pămîntul încetă să mai fie telaric, devenea aerian ca visul. Era o dezlănțuire în sufletul nostru, amenda, și mă simțeam mai puternică în trupul calului, o întrecere pe care să o cîștigăm clipă de clipă, fiindcă îl lăsam în voia lui deplină, iar el își folosea forța și libertatea ca o fantezie neprevăzută cu timpul, chiar dacă nu li s-ar recunoaște o anumită limită. Aceasta își încununa dezlănțuirile, ajungînd în josul și atunci, trebuia să alunecăm lateral, cu mișcări, ca să nu ne ciocnim unul cu altul. Uneori Santa trecea atît de aproape, că îi auzeam respirația, îi simțeam parfumul, îi simțeam chiar căldura, dară nu era deloc o închipuire, pentrucă dacă-o descriu pe care n-aș fi exprimat-o niciodată.

Eu poate am să de-acuma te cunoaștem, pe Mircea, [illegible] Mircea, [illegible] de aproape de ea, dar tot-deauna ne despărțea Barbara, prin faptul fundamental că nu le dăruiam pe una de alta, și sentimentele mele nu-i găseau obiectul cu împrejurimi. Și chiar mai tîrziu, cînd o identificarem pe Santa, cu un simț tărîș explicație, Mircea Dumă ce Le străduiam în mare măsură să depășim inutila ei rezervă. Ea în cele cîteva rînduri cînd rămîneam singur cu Santa și ea nu-și ascundea tandrețea în zadar, căci în sufletul meu nu apăruse încă nici o interpretă de a o cuceri bărbătește. De aceea aveam mîna înțepenită, nu mă îndeamnam acceptea, dar mîna pe buze, știind că am s-o văd dimineața. Așa, îmi construiam o bucurie temeinică și calmă, fundată numai pe ideea că ea există.

Știam prea bine ce ne apropia pe unul de altul, dar fiind sigur că ea nu era conștientă de propriile ei instincte, le ținuam ascunse pe ale mele, într-atît, că le puteam ex-

cel întâi. Ele nu se trezisetă nici măcar când urcasem în vârful piramidei lui Keops, unde, deși o ținusem în brațe, emoția de-a fi acolo mă făcea să nu dau înțelesul firesc atingerii noastre corporale. M-am întrebat dacă toate acestea puteau fi numite un joc între două suflete ; nu, un joc are regulă și se conduce după o tactică, fiecare dorind să se arate mai îndemânatic și să câștige, ca într-o întrecere. Era între simțămintele noastre ceva atât de egal și de neted, că semăna mai degrabă cu o plutire în aer, pe care nu o asemuiesc nici măcar cu un zbor de fluture, fiindcă nu vreau să-i atribuiu o formă materială oricât de ușoară, aceea a unei perechi de aripi fără greutate.

Obosiți, după ce străbătusem lunca până la picioarele muntelui, în gura căilor și ne întorceam, fără oprire, cu viteză mai mare decât la dus, stăteam toți cinci în marginea drumului, de unde ne luam schimbul la spinare să mergem la grajduri ; dar am fi vrut să nu ne mai oprim, și noi, și cai. Soarta se întoarse și îmi puse în brațele crucișătorului (nu mai știu ce fel de vapor era), pentru ultima dată, o fată frumuseță ; nu mai știu ciudat, nu-l înțelegeam și nu puteam să știu cum, în timp ce ea, frântă se uită în jos, la zăpadă.

— Dacă ți-aș împinge, ai cădea pe spate, îmi spuse. Ești prea ușoară, și nu-ți dai seama.

În acest punct în Luxor oftorniță-mă rădică ochii și mă privi în față.

— Prea ușoarele pentru ele noastre ! Vreau să mă predau, a fost o luptă prea lungă și n-aș mai avea cui să continue, după ce Barbara mi-a desfăcut legământul.

Erau luni de zile de când nu-i mai pronunțase numele.

— Nu o ferească, mi-a spus. Nu poți fi fericită cu un om, dacă n-ai creștut împreună cu el ; măcar jumătate din fericire. Eu nu am cu cine să mai cresc și e prea târziu ; nu mă pot mărita acum.

Mi-a privi adânc, în clipa când se aștepta poate cel mai mare, întunecându-i ochii, apoi spuse, simplu

— Ai să faci ce vrei cu mine !

Nu puteam înțelege, nu puteam crede, îmi ardea obrazul, și ea mă privea în față. În vremea ce eu o spuneam până și de gândurile mele ca deliberam.

— Dar nu acum ! La primăvară, cînd s-o topi zăpada şi s-o usca iarba.

Era în ziua de 4 februarie şi începea să ningă încă o dată.

N-am făcut un gest, nu i-am atins nici măcar mîna, îngerul meu m-a păzit, ca de atîtea ori. Mi-am luat schiurile de poate ale ei, eliberînd-o, dar am ştiut că nu nici-odată nu se va scoate eliberată ; era un caracter pe care nu putea să-l învingă decît moartea.

De atunci, n-am mai schimbat o vorbă despre înţelegerea care, deşi se făcuse, mi se părea ireală ; am dus viaţa dinainte, fără alte gesturi. Ningea, zburam după cai prin ninsoare, vedeam pădurea întroienindu-se, poate zăpada avea să ajungă pînă deasupra copacilor, ca într-o eră glaciară, şi poate aveau să-i trebuiască milenii pînă să se topească. Nu mi se părea mult, aşteptam cu voluptate ; fiindcă aici nimeni nu mă aştepta Santa, iar într-o zi aveam s-o găsesc pe iarba uscată.

•

Rostul lunii februarie şi jumătate din martie a fost iarnă cu zăpada nejilăvită, uscată, cum rar se întîmplă la sfîrşitul iernii, zăpadă asemănătoare cu praful de cărbuni ; schiurile pluteau în vîltoarea de curcubeie ridicată în aer de galopul cailor. Urcam, nu puteam să lipsesc decît două ore de la grajd, după amiază ; era destul să stau doctorul lunea pînă la sfîrşit şi să ne întoarcem prin zăpada răscolită de noi la venire şi care părea rămînea încă în aer, atît de uşoară că îi trebuia timp pînă să se aşeze.

Mergeam tot lunea cu Ivan, mă deprinsesem cu el şi el se deprinsese cu mine ; poate n-ar mai fi vrut-o pe Santa, stăpîna lui adevărată, uitînd că libertatea de a galopa fără frîu în lumea înăpoerită şi-o datora ei, nu mie. Între toţi trei erai, el era cel mai puternic, mi se potrivea, după cum Iosif se potrivea Santei Citadată, ca îl schimba cu Fedra, făcînd-o să roşească de bucurie, iar pe Iosif îl lăsa rîzînd, să glumească printre noi, ceea ce pentru el nu era o bucurie mai mică. Am văzut la aceste animale că pentru ele bucuria nu înseamnă doar goana ci şi devota-

mentul, mulțumirea de a ști că ne satisface pofta lor o nevoie peste puterile noastre, dându-ne o viteză de zece de ori mai mare decât a altor oameni. Așa citeam în ochii lor când întorceau capul și vedeau îndărătnicia de pe fața noastră ; nici pintenul, nici cravașa n-ar fi fost pentru ei un îndemn mai mare. Simțeam atunci în mușchii șoldurilor, sub centura de care trăgeam șleampurile, cum zvârcoleau aplecați înainte, făcuți una cu zăpada și, cât ațâm cu călcâiul de mare, în clipele acelea mi se părea prea mic pentru ce-ar fi vrut ei să ne-arate.

Fără vorbă mare, mergeam mai toți înainte ; Santa mi-o lua înainte și își încerca drumul cu nasu, numai când Leif sau Fedra își ieșeau din fire bătându-se pe ei înșiși ; atunci gluma devenea o întrecere sălbatică, vârcoleau pe nări aburi parcă înghețați cu fluierături ca și când ar fi fost hrăniți cu jivață, și la capătul unei alergări aproape nebune se aliniau față în față lui Iacob, silindu-l să rămână în urmă.

La întoarcere, ne rămânea un efort de oră, numai ceva ca să nu ne lăsăm sufletul în nădejdea câștigului înainte de a merge la grajduri. Nu schimbam o vorbă cu ăștia, nu ne uitam unul la altul, ceea ce în sufletul nostru era niște fiare hrănite bădărani, în timp ce ne pitoream de-acasă, de la fântâna care străjuia intrarea. Singura atingere pe care mi-o îngăduiam, și-mi dădea o bucurie ceva ca mângâierea cuiva, era să-mi lipesc ceafa de el ei, cum ar fi mergând-o ; acolo era intrarea ei intermediar magic.

Într-o dimineață, când aveam de gând să mergem dincolo de munți, prin trecătoarea necunoscută, pe unde de un timp nu mai treceau nici automobile, nici căruțe, ci numai sănii. Santa îmi spuse :

— Nu-i nebilal, dar este nebiyet să ne lași oțălească în urmă. Îngăduie-mi să iau ajutoare !

Așa a început a doua parte a cavalcadei noastre, care la urmă i-a fost fatală. I-a ieșit pe Leif și Fedra, ca pe un drevel cu o lebădă, le-a legat șoldurile între ele, le-a pus la ceafă și a fost amândoua perechile de frați în urmă. Surpriza mea a fost mult mai mare când a calbo. După ce s-au urlat câteva clipe unul la altul, fără să înțeleagă, Fedra s-a dezmeticit prima și s-a smucit în lături, dând semnalul de plecare ; Iacob a recăzut în așa fel încât mi-l mai

auzeam, și nici alt cal nu nechezase vreodată ca un hohot de râs omenesc, reținut la jumătate și sfârșit cu un icnet, care l-a proiectat înainte, aproape balistic, fiindcă l-am văzut în mai multe imagini deodată, una în fața celeilalte, până ce a devenit doar o năluca neagră, amestecată cu o altă nălucă, albă : Fuga părea un nor de zăpadă.

Stăpânirea l-a făcut pe Iosif să stea locului câteva clipe; am prevăzut că o să se smucească, mi-am încordat picioarele în scrânciori și m-am lăsat pe spate, cu mușchii abdomenului ca de piatră ; nu știu cum de n-am căzut, cum nu mi s-a rupt șira spinării. Calul era furios de-a binelea, se temea că n-o să-i poată ajunge ; și eu credeam asemenea, dar fără furie, voiam ca Santa să ajungă înainte, acum și totdeauna, să fie ea prima în orice întrecere, fiindcă îmi era dăruită, și orice victorie a ei, orice triumf, **avea să-mi aparțină și mie.**

Și totuși i-am ajuns, într-un kilometru, și i-am depășit, și de-atunci Iacob nu i-a mai lăsat niciodată să treacă înainte, doar să meargă alături, alcătuind o troică. Nici doi cai uniți n-aveau cum să-l învingă ; forța lui era mult mai mare decât diferența de greutate dintre Santa și mine. Am ajuns dincolo de munți ; ne-am întors seara.

Săptămâni la rând, zăpada și-a păstrat structura. Pe la jumătatea lui martie încă, am simțit că se apropie primăvara, prin semne ascunse, nu prin dorințe, fiindcă altminteri zăpada nu se înmoaie, ci rămâne prăfuită, ca mai înainte. Pentru mine socoteam a fi un noroc, fără să mă gândesc că altă lume suferă după o iarnă atât de lungă, oameni săraci, fără lemne ; organismul se obișnuiește, nu-i făcut să intre în repaus în unele perioade, ca animalele care hibernează. Și chiar dacă îl ții la căldură și mădularele nu-și pierd funcțiunile, spiritul, în schimb, rămâne fără hrana lui, care nu se măsoară și nu se cântărește, nu i se numără caloriile : cerul albastru, zefirul, mișcarea gâzelor în iarbă, mirosul nuanțelor plesnite, apoi floarea pomilor, toate înconjurându-se ca soarele, binecuvântatul **stăpân al nostru.**

Era un genuleț care păstra zăpada, dar într-o zi, privind în zare, am văzut o pâlă verzuie plutind peste câmpiile din lungă. Împotriva temperaturii din aer, seva lor începea să pulseze, o căldură venea din adâncuri, făcând să se umfle rădăcinile, și cu toată zăpada care acoperea câmpul, pri-

să se ducă iarba în pădure. Am scuturat hăţurile lungi, cu nerăbdare, mi-mă uitam înainte, ci doar la Santa ; am simţit cum Iacob iuţea pasul şi lungea salturile, peste cât ca să fi crezut că nu se mai poate ; aveam viteza când avioanele pot să decoleze şi nu se părea că decolez eu numai zburând pe aripi.

Câteva clipe, Santa a rămas în urmă, pe urmă am văzut-o apropiindu-se lângă, cu faţa luminată de soare, până ce a fost din nou lângă mine, iar caii ei galopau frunte la frunte cu Iacob. Atunci, prima oară, am simţit nevoia să-l iau în braţe, pe deplin şi pentru totdeauna, acolo, pe câmpul în locul unde s-ar fi terminat zborul.

Acest gând, care nu mi se părea o nebunie, a ţinut câteva clipe, cât să vină şi să-şi întoarcă privirea spre mine. Aşa am apucat să-i mai văd o dată ochii ca antracitul, luciul în pupila soarelui. Pe urmă, a întors brusc capul înfaţă, şi a scos un ţipăt de moarte : în calea ei era un trunchi gros de salcie. Printr-o fatalitate de neiertat soarta pândeşte fiinţele, care poate aşteptă de mult să cadă într-o capcană, aruncă unei fiinţe fără prihană, poate spre a preţui şi mai bine clipele de acum, timpul petrecut cu Ghizela în umbra castanului, apreciindu-l astfel ca antierişti, cât o bucurie mai pe dreapta, altul prin stânga, şi trunchiul rămânea la mijloc.

Timp nu mai avea dinte o secundă ; Santa a lăsat hăţurile şi a întins mâinile în faţă, să se apere ; chiar să-şi fi păstrat frâiele tot nu avea când să-şi desprindă carabina. Şeaua s-a rupt din smucitură, şi ea a rămas ţintuită pe trunchiul de salcie, cu mijlocul fracturat de centură, cu pieptul lovit cumplit cu braţele care nu puteau să o apere.

N-am putut să mă eliberez decât în cincisprezece metri, mi-am scos scările şi m-am întors fuga, împiedicându-mă alunecând, căzând în brânci, julindu-mi obrazul.

Capul ei, întors spre stânga, părea întreg, poate o clipă mă căutase cu ochii, aşteptând ajutor de la mine ; dar pe nas îi curgea o şuviţă de sânge, şi partea cealaltă a capului nu mai avea formă, era zdrobită şi presată în salcia cărcia îi pleznea mugurii ; tot trupul era presat, sub miile de kilograme ale impactului, de acesa rămânea în picioare.

19

Nu voiam să chinuiesc pe nimeni, destăinuind cum am îndurat această pedeapsă ; ea pedeapsa mea. Sanda de mult se afla în cerul absolvirii.

Nu le-am destăinuit nici lui Trandafil, nici Cornelei, unde mă aflam în ultima vacanță, la Paște. Lui mai ales nu i-aș fi spus o vorbă, după ce, abia cu doi ani în urmă, trăise o dramă la fel de sfâșietoare. Dar nu se putea ca el să nu simtă, gemeam prin somn și dacă mă trezeam îmi pierdeam somnul, de care nici nu voiam să mă bucur, rămâneam cu ochii în tavan până dimineață. Ca suferința să fie mai mare, uneori mă străbătea un gând, și atunci strigam că îmi stă inima : „Dar dacă ea însăși a tras hățurile, abătându-o pe Fedra ?" Nu ! Era o aberație ; dacă regreta legământul și vedea că se apropia timpul, nu s-ar fi uitat în ochii mei cu atîta bucurie, ea în ultimele clipe ; toată ființa ei era bucurie, și nu putea să pe nească decît din dorința de a se dărui, fiindcă nu mai exista altceva de la viață ; se mulțumea cu un sărut banal, cum îmi spusese odată.

Dar eram eu un suflet bun ? mă întrebam în nopțile cînd îmi pierdeam somnul. Acum nu mai puteam să dovedesc, fiindcă nu mai aveam pentru cine. Apoi veneau îndoiala, ca o altă pedeapsă : aș fi drept suferam fiindcă murise, dar nu era o dovadă că, omorînd în viață ar fi fost bolnavă. Ce puteam eu să-i dau ? Poate acela însemna un act de dreptate. Așa gîndeam, apoi mă scuturam ca arsă, nu, în numele lui Dumnezeu și al Necunoscutului, nici-odată ! Fericită sau nefericită, ea era o splendoare a vieții. Cu dreptate sau fără dreptate, cum ni se pare ?

Îmi puneam perna pe față, o strîngeam cu pumni să nu se audă un geamăt, dacă nu izbuteam să-l înăbuș ; dimineața, Cornelia găsea perna udă de lacrimi, o punea la soare, să se usuce, dar cît am stat acolo nu m-a întrebat, nu mi-a aruncat o privire mustrătoare.

Îl chinuiam pe Trandafil că îi lăsase o moștenire bănească și îl chinuiam încă. Dar de ce ? Există pe pămînt o femeie mai bună ? Și de ce i-ar fi trecut altă dată prin gînd ? Fiindcă adevărul era acesta, și această

[illegible] Transilă nu mai adăpă nicio de la viață. Iar Cornilă, știa și accepta [illegible] el să supraviețuiască.

Seara, [illegible] mai [illegible] [illegible] [illegible]

să nu mai amintesc de Alexandrina, decarece secretesc că datorită de mama nu trebuia pusă alături de alte gesturi, ale oricui altcineva.

— Nu intri ? mă întrebă Odor.

— Nu, las-că mă uit la fereastră.

Fereastra era locul de unde în copilărie ascultam lungile lui discursuri şi le înregistram, dovadă că le ţin minte. Ceilalţi nostri ochi în dezvoltare, acumula ideile fără să le înţeleagă, ca cum butelia de Leyda acumulează electricitate. Dar ce este electricitatea şi de unde vine. Rămâne încă o enigmă aceasta ? ca şi când altceva decât o enigmă, precum şi evoluţia noastră în timp, ţi s-ar părea ca o avalanşă plină de bucurie.

În camera care mai rămăsese de afară îi vedeam odată o mobilă cam lui Tănase îngălaţă, un salonaş de pe vremuri, cu oglinzi pe tavan, cu perdele acoperite de tapet auriu ca pieptul domnului Prefectoraşu. Întrează cam era în fel, ca mai peste tot, un fel de palat răsărit pe o stradă orăşenească. Proprietarul, om bogat şi în virstă, murise, şi toate bunurile lui ajunseseră acum unei văduve tinere. Nu ştiu ce rostire avusese această să înfrumuseţeze o cameră, aşezând două noptiere cu plafonul şi cu pereţii, iar în loc pentru oglinzi de prin pod şi din magazie. În locul covorului pentru, acum erau pernuţe ţesute din cârpe în toate culorile, înnădite la întâmplare. Pe unul din pereţi atârna un fel de goblin infim, pe ceilalţi fotografii de familie, unde eu Odor nu le vedea, cum nu vedea mobila desperecheată, un dulap cu oglindă ovală, o masă lungă sub goblinul din perete, plină de cărţi şi hârtii puse în ordine, iar alături un pat de bronz, mândrie unei, adus din dormitorul proprietarului, singurul obiect mai de valoare, dar cu totul scos din modă ; proprietăreasa vorbea de el cu regret, nu cumva chiul la fel pe toată ştiaţa, pe multe străzi, doar în casele bogătaşilor. În sfârşit de un ceasu, în odaie nu mai era nimic, decât patru cufere, puse unul peste altul, două câte două. Le ştiam pe trei dintre ele : al patrulea cuprindea probabil manuscrise ale lui Odor, adunate de când ne văzusem ultima oară, cu doi ani în urmă.

Odor îşi scoase haina, o puse pe spătarul scaunului şi se aşeză pe pat, la margine. Aveam noroc că stătea în profil cu partea stângă la mine : mi-ar fi făcut rău să i

sînd mîncca goală, o zdreanță de carpă, acoperind craiul trupului. Nici nu știam, nu voiam să întreb de unde era tînă, de sub cot sau de deasupra ; nici în primul ceas durerea mea n-ar fi fost mai mică, fiindcă lipsa mîinii, care scrisese patruzeci de ani fără întrerupere. Odor se aplecă, își descheie o ghetă, o scoase și rămase cu ea în mînă. Îi știam de mult gestul de, putea să stea așa pînă la mezul nopții sau pînă la zină, absorbit de o meditație.

Ce și cum mama îi ghicăi gîndurile de mai mainte, spuse :

— Nu, n-am fînut în seamă din cînd spartine, în ciuda ce crezi, că fiind ungurul cuiul și gîndirii noastre. Un drac nu contează, n-ar merita nici al doilea. Aș putea să plesnesc și pleznesc. Ochii ornicului am să-i pierd. Pot să pierd totul, să rămînă numai creierul. Știu că te întrebi ce mai poate să facă un creier rămas singur.

Mă gîndeam, într-adevăr, și nu găseam în mine o soluție, numai că de aici înainte n-ar mai fi țintele nimănui.

— Vă continua să gîndească ! se auzi glasul lui Odor, cu o convingere înfricoșătoare. De întrebi, continuă el, fără să ai schimbe poziția, ce se întîmplă cu gîndirea. Dacă nu o poți ucide, n-o lași altora. Fă bine, gîndurile se conservă în, chiar creierul care le dădăcește. Iar după ce murim, și pămîntul de materie cenușă a noastră se descompune, cele din gînduri care au destulă forță și destul adevăr pot ieși cu timpurile de peste milenii au să rămînă înprimate în craniul de os în peșcia neștiitoare. Cineva, atunci va știuți să le descifreze și să le traducă în alfabetul epocii.

În copilărie, cînd îi puneam o întrebare neghiobă, mama furioasă cu ghearia în mine. Chiar dacă ar fi făcut la fel și acum, nu mă puteam abține :

— Într-o bucată de os, de doi sau trei decimetri pătrați suprafață și trei milimetri grosime, poate să încapă tot ce a gîndit un om o viață întreagă ?

Și-a aruncat cu ghearia în mine c, mi-a răspuns obosit, stins, ca din altă lume :

— Pot, și chiar mai multe ; gîndirea unei generații, a unei epoci sau a tuturor civilizațiilor ; fiindcă în trei milimetri grosime se vor suprapune milioane de gînduri, și într-un centimetru pătrat vor încăpea miliarde.

Mi-am amintit cartul în care scrisese mîi de rînduri suprapuse și rotite în toate direcțiile. Iar acum, cînd prevăzînd aceasta, și de cînd s-au împlinit cele zece veacuri de care vorbeau ei puțin peste o jumătate de secol, îmi vin în minte computerele și toate celelalte mașini electronice, de calcul sau de gîndire, cu circuite integrate, care într-o plăcuță de un centimetru pătrat și de trei milimetri grosime cuprind mii de firișoare ; mintea vor suprinde miliarde. În folosul lui, vreau să realizeze de astăzi. Odar l-a prevăzut, dar n-a apucat să le vadă. Spun că nimeni n-are răbdare să numărul, și dacă poate el nu va citi o bombă atomică, într-o zi un savant va descifra toate gîndurile lăsate de el în craniu.

Își descleștă o dosa glasul, cînd i-am pus o întrebare :

— Odar, dacă pleci nu ești în stare toate rămîi inutile, ce poți face ?

Părea avea răspunsul pregătit, parcă mediat la el de multă vreme :

— Să caut altul !

•

Ne aflam în primăvara anului 1932 ; în orașul nostru, pe străzile mele bunicii Trandafil, pe străzile vechi, pe toate colțurile, pe bulevarde, prin parcuri, pretutindeni, se lipeau afișe electorale, pentru alegeri. Oricare ar fi fost rezultatul nici un partid nu reușea prea mult în putere ; guvernele țineau foarte cu toți, ca lupînești.

Umblam pe străzi lunatic, cu ochii în gol, fără să văd pe nimeni, frămîntat de un singur gînd, că nu pot să mor : știam că Odar, ca să-mi aducă fericirea ; nu spun că n-aș fi suportat o compătimire ; dimpotrivă, o vorbă bună nu poate niciodată face decît bine, dar Trandafil și Comedia [illegible] puțin mai mult decît mine și aveau tăria să nu arate.

Așa s-a întîmplat să fie martor la întîmplarea pe care, cu toată răbdarea mea, nu puteam să rămîn nepăsătoare. Într-o zi, oprindu-mă în fața unui fel de ziar lipit pe un perete, la Prefectură, m-am pomenit, fără voie, cu un zîmbet pe față. Amuzamentul a ținut numai cîteva clipe, însă imaginea care mi-l stîrnise o țin minte și astăzi.

Desigur că amănuntele le-am fi aflat de mult, dacă Trandafirul nu-mi dădea ziarul, amintindu-mi că aveam de citit; am scos din el o tăietură de două schinepe, pe care o am acum în fața ochilor, într-un mic dosar, nu mai mare de cinci pagini, cu evenimentele anului. Dacă mă opresc la o idee comică și nu aleg altceva dintre acele evenimente, bunăoară primirea lui George Enescu la Academia Română, motivul este că el oricum ar fi scris „Oedip", și cu nu l-ați fi iubit mai puțin decât în cazul că-l respingeau, cum s-a întîmplat cu alții. La fel primirea doctorului Gheorghe Marinescu la Academia de Medicină din Paris; cine nu cunoaște meritele lui, să se informeze; a trecut vremea cînd un redactor de editură îmi cerea să dau în subsolul paginii explicația cuvîntului „pensetă", cînd ar fi trebuit să-l cunoască măcar de la propria lui nevastă, care odată își va fi pensat și ea sprîncenele, sau îi va fi smuls chiar lui un fir de păr din vîrful nasului.

Tăietura de ziar, pusă după fotografiile celor doi miliardari sinucigași în prima parte a anului, Eastman și Kreuger, reproduce semnele electorale ale partidelor și fracțiunilor politice înscrise la alegerile din 1932, luna iulie. Înainte de război se cunoșteau două partide, liberalii și conservatorii, care veneau la putere prin rotație, fiecare formulă numită „tratativă". Și deodată, în loc de două, mă pomenesc cu șaptesprezece și cinci de partide înscrise pe lista din 1932, ca opt ani mai tîrziu să rămînă unul singur, al regelui Carol al doilea, dacă s-a mai auzit una ca asta, cap încoronat șef de organizație politică! Pentru contemporanii acelei vremi, și pentru cei interesați de istorie, mă grăbesc să spun, ca să nu fiu bănuit de eroare sau de confuzie, că nu mă refer la Frontul Renașterii Naționale, nu i-a venit rîndul, ci la „Partidul Unic", uitat de toată lumea; am prieteni sau cunoscuți, de-o vîrstă cu mine, care, cînd aud, cred că-i o glumă sau o năzdrăvănie a mea, dacă nu cumva o halucinație. Dar partidul a existat, două sau trei luni de zile, în vara anului 1940, avîndu-l de președinte pe Majestatea Sa regele, și secretar general pe **Urdarianu, omul de casă.**

Întorcîndu-mă la anul alegerilor caraghioase, cred că dificultatea comisiilor electorale era să nu înscrie șaptesprezece și cinci de partide, ci să găsească tot atîția oameni,

cîte unul pentru fiecare, de pus pe buletinele de vot, ca alegătorii să nu se încurce, mai ales neștiutorii de carte.

Am ajuns, într-o mașărie exersată peste șase decenii, să desenez fără dificultate și sper că destul de clar spre a înțelege toată lumea, înfățișarea oricărui obiect am în față, ca să nu vorbesc de tipuri umane și de peisaje, treabă mult mai laborioasă. Iar azi, dacă aș trebui să pun în cuvinte toate cele șaptezeci și cinci de semne, rău declar incapabil, fiindcă o bună parte sînt, cum s-ar spune, indescriptibile. Le las la o parte pe cele mai simple : un cerc, două cercuri concentrice, un cerc tăiat de diametru, un triunghi, o linie ondulată, două linii paralele, un patrat, o spirală. Las la o parte și pe altele, pentagon romb, cerc cu doi ochi, cerc cu patru ochi, un I, un V, și un U mare : acestea, cu puțină atenție, pot fi și descifrate, și desenate, și memorate, dar sînt numai cincisprezece, mai vin pînă la șaptezeci și cinci, pozderia de partide. Aflată la strîmtoare, comisia electorală recepță un triunghi cu bisectrice pentru un partid, pentru altul acoperă figură, cu cele trei linii cuiele la bază, ceea ce le transformă într-o piramidă, greu să-o confunzi cu ceva dinainte. Două triunghiuri echilaterale, puse în vîrf pe orizontală, seamănă cu un papion folosit în loc de cravată. Cînd se va exprima agentul electoral în descurcări, mai cu seamă la țară : „bade, să votezi două triunghiuri puse vîrf în vîrf" ; badea nu va înțelege. Să-i spui : „bade, votează papionul !" ; badea va întreba : „Ce-i aia ?" Trei linii verticale, zăgazate : în explicație ceva ca trei pălcuri cosite. Na-ți-o bună ! Credeam că sînt trei fulgere ! Patru liniuțe orizontale ; cu ochii îngroziți de atîtea semne, mi s-a părut că sînt cinci, am crezut că-i un portativ muzical, să pui pe el o cheie, de fa, de do, de sol, cu o semnificație subtilă. Două jumătăți de cerc, unul deschis în sus, altul în jos și tangentate la mijloc ; cam îl descrii alegătorului ? Două cupe puse cu fundul una peste alta ! Un partid are drept semn de recunoaștere „o seară cu patru trepte" — așa zice : între desene nu există nimic să semene cu o seară.

Alegerile le-au cîștigat țărăniștii, prim ministru era Vaida , Maniu se abținea, neputînd să se înțeleagă cu regele. Oare cîștigătorii ce semn or fi avut, capăle, papionul ?... Și cîți i-or fi votat, confundînd desenele ? Pierde oaia și cîștigă capra !

Aceste comicarii s-au intimplat intr-un an trist pentru mine ; pentru mulți a fost vesel ; dar ultimul ! Odată cu anul următor, 1933, au început tragediile, care aveau să premeargă începutul catastrofei de la sfîrșitul deceniului.

Cu privire la semnele de recunoaștere, mai am de făcut un adaos, altfel aș rămîne cu o datorie față de ființa mea, ar fi o infidelitate care mi-ar sta pe suflet, chiar dacă mulți mi-ar ierta-o cu ușurință. În acei ani, dacă mai există cineva să își mai minte, tramvaiele, cele electrice, celelalte, cei existăm încă și cu cei pe cineva linii, aveau două felinare sus, în stînga și-n dreapta ; pe cel din dreapta arăta numărul liniei, în stînga era un semn caracteristic pentru fiecare linie. Tramvaiul 14, de pildă, care venea pe Bulevardul Elisabeta, pe la liceul Lazăr și mergea până în Cotroceni, unul din drumurile mele obișnuite, se distingea printr-un pătrat violet, de mărimea unui pachet de țigări, pe un fond alb, dacă nu mă înșel amintirea. De altfel știu și mai puțin decît atît, pentrucă tramvaiul 20 avea un X negru, mai erau apoi linii, albastre pe stînga, pe dreapta, punctate în culori fanteziste, nu-mi mai amintesc. Dar nu mai pomenesc de ele că mă înșel cu ele cu ultimul care pomenesc. Acea linie nu era prea îndepărtată de vreunul dintre cele două locuri de tramvai ce numără cu multe degete. Dacă aș vrea să-mi amintesc tramvaiele și numerele, atunci aș începe la dreapta cu unul dintre acele locuri, unde ele treceau mai des. Cînd mai spuneam că la tramvaiul acela care... nu mai există, înseamnă că merge pe linia... Nu pentrucă nu aș mai ști numărul, ci pentrucă...

Nu mai știu dinainte, cum o [illegible] de acel patrulea tramvaiului [illegible] pentru [illegible] necunoscutului de atît, încît și [illegible].

Intr-o după-amiază, mai mi-am întors din drum, pe unde umblasem doar ca să trecă timpul, am luat-o pe Calea Șerban Vodă, de primăvară. Mai lasse încă un sfert din cartea ce și părăsită după incendiu ; avea de gînd să facă legume mai multe, pentru vînzare. Ținea porția deschisă și era cu un ochi în stradă, să dea fuga, dacă venea cineva să cumpere borș, care devenise renumit și în cele cartiere de la barieră pînă în piață. Acest negoț continua să îmi se pară degradant, deși, așa cum adăuga el cîștigul pentru

[illegible] [illegible] [illegible] [

poate îi fi ținea omului puțin sfoară de față, ca să-i descurajeze [illegible] să-i spire. Știam că într-o zi, nu prea târzie, mi-oi cătea avea să le învăț și ăluia, ce-i dau tăța ei trebuia sau să se dea în laturi, sau să întindem mâna. Mi-am amintit ce naturală era Sonia în tuscanele ei ; nu-și ascundea și nu-și ținea nimic din sărăcuța ei ființă umană, de aceea nici nu mă dădeam la o parte, nici nu întindeam mâna. Apoiul ei porcea din dește mult mai puțin vizibile.

În curtea bine luminată a cazarmei prosperă, vedeau în cete, pe scaune despărțitoare, băieți și fete de școală, vreo vreo, cam de aceeași vârstă, pe-prezece-șaptesprezece ani, sau nici atâta și își dădeau silința să pară mai vârstnici. Cea mai răsărită dintre fete era fiica gardianului. Strigând-o, de la bucătărie, să ia tablaua cu farfurioare de dulceață, moșă-sa îi spuse Otto. Așa îi spuneau și colegii ei dealtfel. Aceasta mare nu mai auzisem, în altă stare de spirit nu-ar fi stârnit râsul : cum se poate s-o cheme pe o fată ca pe o câine ? ! Abia pe urmă, când am privit-o mai bine și am descoperit blândețea de pe chipul ei și mai ales din privirea copilărească, în contrast cu alcătuirea trupească, mult prea tare definită, numele nu mi s-a mai părut comic, am luat din el numai muzicalitatea lui blajină și dulce, uitând cu totul cuia de la origine. După catalog o chema Ioana, dar pe atunci eu aceasta nume, de țară, la care nu-l purtau decât servitoarele ; n-a trecut mult până să vină la modă. Îl priveam și eu cu reținere sau nu-i priveam deloc, preferându-l dintre cele Marița, care nu-mi place, deși de un secol e numele unei eroine de operetă. Cred că Ioana a fost impus, pe nebăgate de seamă, el a dat tonul, de Ionel Teodoreanu, atribuind acest nume unei bătrânețe frumoase și puțin extravagante. Eram patru sau cinci ani de când citisem romanul nu în volum ci în *Viața Românească* de la Iași și dacă personajul mă cîștigase, poate chiar visam la el citindu-l, așteptând să întâlnesc în viață unul asemeni, numele îl tocmai departe, gustul meu nu putea să-l asimileze. Prima Ioană pe care am întâlnit-o, nu știu după ce, îl evoca Ionel ; așa îl acceptam, având muzicalitate și forme, cu rezonanță urbană ; dar nu-mi amintesc de Ioana Pală, frumoasa bolemăiță a lui Ionel Teodoreanu. Și într-o zi, am simțit că Ioanei, al cărei nume de familie aparținea unui cro-

ucar din acelea trec de ... ar sta mult mai bine, i-ar sta solemn și splendid să-și spună Ioana, ca la origine.

Oița a venit cu dulceața, a trecut pe la fiecare din cei șapte, urmată de slujnică, o fată bondoacă, grecoaie, cu calabalâc bolovănească, și cu fața plină de pistrui până în vârful nasului ; aducea, pe o tavă pirogravată, pahare cu apă. Când am aflat că o cheamă Ioana, m-am gîndit că poate de aceea părinții îi spuneau fetei lor Oița, ca să nu semene la nume cu slujnica.

Am stat numai la primul din gajuri, auzisem, dar nu văzusem niciodată, sînt multe, nu m-a interesat să le aflu, experiența mea cu fetele a diferit de a altora. Era ga, el cu ața" : pe două scaune puse în mijlocul cercului, se așezau fața în față și degetul de aproape unul de altul un băiat și o fată ; perechile se formau pe simpatii, dar uneori o tradiție impunea altă regulă, ca să facă haz, sau dintr-o mică perversitate, să dea naștere la gelozii, să încurce ițele. Pentru multe tineri puberi nu de multă vreme, putea să fie un joc tulburător, uneori nelipsit de consecințe, căci deschidea drumul spre alte experiențe. Băiatul și fata apucau în gură cele două capete ale unui fir de ață, lung de doi sau trei palme, apoi trăgeau de el cu dinții, centimetru cu centimetru, băgîndu-l sub limbă și apropiindu-se unul de altul, pînă ce li se atingeau buzele. Nu era o sărutare, ci doar începutul, care pe unii putea să-i câștige, făcîndu-i să aștepte urmarea, într-o ocazie potrivită, pe alții putea să-i sperie și chiar să-i dezguste. Când am început să simt rolul acestui gest în dragoste, am socotit că el este cel mai concludent, dacă nu-i vorbă doar de o joacă ; este preludiul în fața căruia nu se pun opreliști severe, deși el înseamnă mai mult decît urmarea cea mai gravă ; fiindcă o anunță și o impune, chiar cînd una din părți ar vrea să refuze ; este sigiliul care se aplică pe un contract de iubire.

Unele fete întrerupeau jocul înainte de-a ajunge la capăt, lăsau drumul ață cînd mai era puțin ca buzele să se atingă și fugeau ruginate ; băiatul rămînea caraghios, cu ața în gură.

Oița a venit după mine pînă la portiță.

— De ce pleci ? Nu ți-a plăcut nici o fată ?

Îi simțeam bunătatea, probabil Cornelia îi vorbise de mine, că aveam o durere ascunsă, și ar fi vrut să găsesc

o alinare, de acea chemase fetele, ceea ce nici nu-mi trecuse prin minte. As fi vrut să-i mulțumesc, și fiindcă nu găseam cuvinte, mi-aș fi lăsat ochii pe umărul ei, să-mi curgă o lacrimă, să treacă prin bluză și să-i transmită că fata care îmi plăcuse, pe care o iubisem acum era moartă. Știam însă că i-aș fi simțit fără voia mea sînii, cum mă forțasem să-i simt pe ai Santei, chiar cînd o țineam în brațe, în vîrful piramidei lui Keops. Era o distanță de nerecut între o clipă și alta.

Cornelia continua săpatul grădinii. A lăsat cazmaua și s-a uitat la mine, nedumerită.

— Nu-ți place Oița ?

Trandafil avea elevi în casă, printre ei și fete, le sazeam glasurile. Ce de fete puteau să existe ! Era plină strada, plin orașul, plină lumea !

— Să știi că ea te place ! a adăugat Cornelia.

Nici în intenția ei nu era altceva decît bunătate ; aveam mai de mult și destule alte motive să cred că nu făcea nimic pentru ea, ci trăia pentru alții.

M-am dus la Odor, intrase în casă, stătea pe întuneric. M-am oprit la fereastră și am rămas așa mult timp, fără să scoatem o vorbă. Dar gîndeam, și unul și altul, pot spune așa despre mine, iar de el nu m-aș fi îndoit niciodată ; în afară de orele somnului, mintea lui lucra încontinuu și gîndurile se integrau în ocul craniului. Mi-am amintit sfatul lui, un om pierdut trebuie înlocuit cu altul. Nu veniserm să mi-l repete, aș fi vrut să aflu că sînt pierderi pe care nimeni nu poate să le înlocuiască. Doar la plecare i-am spus „Noapte bună !"

Am avut un vis ciudat, eram cu Oița la poartă, cum ne despărțisem, numai că jucam gaiul cu ața. Eu țineam ața în dinți, țeapăn, rezemat de un stîlp al gardului, ea înainta repede, îndeminatică, dar ața se lungea mereu. A durat mult, cît poate dura visul, pînă ce fata s-a îndepărtat și distanța a început să se micșoreze. Am știut că în clipele următoare am s-o simt lipită de mine și atunci în locul ei a venit nu Santa, ci Zorina, care i-a terminat jocul cu ața. Am simțit o voluptate dureroasă, așa, în timpul visului, și oricît mi-ar fi fost de rușine, nu puteam să scap de ea, decît prelungind-o. Dar m-am deșteptat, am dat drumul din dinți capătului de ață, într-un gest

de ispărare. Acum în fața mea era din nou Oița, privindu-mă consternată, cu ața în gură.

Nu mai puteam să dorm, stăteam cu mîinile sub cap, cu ochii în tavan, gîndindu-mă : „Ce a putut să-i placă la mine ? Și eu ce pot face ?"

20

Probabil am adormit din nou, pentru că, fundală tuncam minte lumina zorilor trecînd prin transparentul de la fereastră. Acum pe fereastră intra soarele, urcat mai sus de coroana copacilor ; Trandafil plecase, fără să-l simt.

Curînd a venit Cornelia, aducîndu-mi cafeaua cu lapte, cu două felii de cozonac, groase. Era una din puținele mele slăbiciuni, să-mi beau cafeaua cu lapte în pat, mi se părea o trecere mai domoală de la somn la viață.

— Haide, bărbierește-te și îmbracă-te, că vine Oița să te ia la plimbare !

Da, îmi creștea barba, chiar deseă și aspră, mă bărbieream de trei ori pe săptămînă, uneodată chiar zilnic ; deși socoteam că era o corvoadă, o îndeplineam cu îngîmfare, îmi plăcea să aud hîrșîitul lamei, semn și semnal de bărbăție.

— De ce vine Oița ?

— Eu am chemat-o. Nu știu, bine să umbli singur toată ziua.

Fără să știe ce pierduseră, Cornelia voia să pară cevă în loc, deși nu auzise efectul lui Odor.

Stătea la poartă, nu îndrăznea să intre, aștepta lîngă o femeie care venise să ia bere, cu sticla într-o tăgîță. I-l făcuse poftă ochii, erau verzi, puseseră pe pleoape o bucată de culoare boț, ca totul neobișnuită pe atunci, care îi dădea un aer de nervozitate și stîngăcie ; seara părură mai îndrăzneață și mai indemnatică. Am privit-o mai atent de astă dată nu mi-a trebuit decît o clipă, ca s-o văd din cap pînă în picioare. Ar fi mers ce ca oriunde, s-o vezi oriunde ,

nevoi o *franțuzoaică* inteligentă, dar nu rece. Am încercat să demonstrez întîi că n-ar fi putut să mi placă, apoi că mai bine că să nu mi se destăinuiască pe urmă. N-am descoperit nimic și iată-ne unul și pe noi și pe mine. Dar plăceam și nu puteam să mă bucur, blondă-singură în Iași. Prin la prima respingere, am mers fără să scoatem o vorbă. Anda a trebuit să mă întrebe :

— Încotro vrei să mergem ?

— Oriunde, dar tu să-mi arăți orașul ; lasă-mă să te conduc eu ; cunosc orașul.

Nu știu să fi început să bem din prima clipă. Dacă pe unii i-am dezamăgit, a fost vina lor, nu și-au dat seama ce puteau și ce nu puteau să aibă de la mine ; de fiecare n-am făgăduit nimănui nimic, dar dacă au fost hotărîți să dea ceva din al meu, nu m-am opus niciodată la jumătate.

Am mers întîi pe la *gemuri* : în fața cu vin pare-mi-se, pentru pelteași, care întunecau ferestrele, și mi-aveam locurile de-totdeauna. Nici nu mai știu cum învățam iarna, cînd se întuneca ziua și se întuneca repede ; nu îi bun lumpi cu gaz aprinși de toate-n pereți ? Cred că unii din noi și-au stricat ochii. Lumea, de-totdeauna s-a distrat cînd vrea în ultimă clasă, mai mult prin cluburile părinților ; am adus și eu cîte-o, dar n-a fost ca niciodată. S-a mai făcut un bal cu temenele. De ce-ați aștepta acum aceste ?.. Fiindcă nu vrem să ne gîndim la Orb, de-acum nimic, nimic n-ar plăcea și nu ne-ar face să ne putem să ne vedem, ne-ar tulbura să-și tacă unii o ființă, uneori dorința e-o apăs, și nu e trist decît atît, mi-e cîte puțin de bălării, de boziu și de cucută.

Tot *acel* drum ce-l mai străbatem o pornim, dar o știm, cum o vinovați la pereții, nu-mi găsesc din mîini. Am intrat pe poarta goală, ca vecinii, nu se vede nimeni, am mers în curte, din spate, fără un pic de teamă, *fiindcă* generații după generații de soldați o bătuseră cu picioarele : aici jucam „hoții și vardiștii", sau reproducem scene din filmele cu cowboy, călăream în galop o coadă de mătură și roteam pe deasupra capului lasoul imaginar.

Oița mă urma, supusă, fără să-mi pună o întrebare; tăcerea ei începea să mă intrige.

— Vrei să mergem la cimitir? am întrebat-o, în sfîrșit, cînd ieșeam pe poartă.

Mi-a răspuns repede, înviorată parcă de o vrajă, că prințesele amorțite, cărora nu le este îngăduit să vorbească.

— Da, vreau, îmi place foarte mult cimitirele!

Mi-a fost imposibil să nu-i arunc o privire, părea cu adevărat bucuroasă. Îi plăcea într-adevăr cimitirele? Crezusem că o să se sperie; erau mai proaste decît eu aceste?

— Cum pot să-ți placă? am întrebat-o cu neîncredere.

— Dar ce-i cimitirul, decît o grădină!

Spunînd așa, cu zîmbetul pe față, părea o grădină să înăbușe. Începea să mă cîștige și poate îi dădea seama.

— Haide să te învesmîntăm, gata! mi-a spus, apucîndu-mă de mînă, cînd intram pe poarta cimitirului.

Avea o mînă moliatică și caldă, atunci am simțit prima oară, sau abia am presimțit ceea ce cu trupul avea să se adeverească, devenind o regulă neîndoielnică, că mîna unei femei poate dezvălui, de la prima atingere, toată viața ei intimă, a trupului și a sufletului. Am rămas în loc, cu un semn de mirare și nedumerire pe față; dar cum era mîna Sarei? Dacă nu știam, încercasă să-o descifrez, să știu să-i descifrez efluviile, și nu puteam nici să mi-o aduc aminte.

— Haide! mă îndemnă Oița, luîndu-mă iarăși de mînă.

Am avut încă o dată, întocmai, senzația dinainte. Dacă nu era încă, avea să fie repede o ispită. M-am lăsat dus pe aleu, cu o lascivitate în tot trupul, deși sufletul nu voia să se supună. Mai tîrziu, am avut adesea controverse între trup și suflet, dar le-am privit cu îngăduință și dacă trupul a fost mai puternic nu i-am pus piedică; între pașii de pe pămînt și cei din ceruri, sfătuiesc pe oricine s-o aleagă pe prima: așa, s-ar putea s-o aibă și pe a doua.

Ne-am oprit la un monument de marmură cenușie, un sarcofag cît pentru patru morți, înalt că nu puteai să vezi pe deasupra, cu ornamente de bronz, ghirlande și coroane. Sus era o statuie umană, în picioare; la început mi s-a părut meschină pe lîngă dimensiunile celelalte, care îmi luaseră ochii, pînă ce, dezmeticindu-mă și concentrîndu-mi privirea asupra ei, am văzut că reprezenta, în mărime na-

turală, o fetiță frumoasă, căreia nu-i ar fi cuvenit să i se schimbe dimensiunile, ca să n-o maturizeze ; căci altminteri monumentul cu inscripția următoare să-i sublinieze virsta fragedă. Pe soclu scria : „Aici zace GENIALA Letiția, elevă în clasa patra primară". Monumentul era loc de pelerinaj, toate școlile veneau să-l vadă.

Nu m-am înveselit, cum gîndise Oița, mă întristau părinții care cheltuiseră trei sute cincizeci de mii de lei cu monumentul ; nu pot să-i uit. Azi sînt probabil de mult pe lumea cealaltă ; dacă aș crede că într-adevăr o asemenea lume există, n-aș vrea altceva decît să-i întîlnesc într-o zi, mergînd pe alee cu fetița la mijloc, să-i salut cu pălăria ridicată pînă la pămînt, așteptînd ca tatăl să-mi răspundă distant, dîndu-mi un deget la cimitirul ășpei, mama neținînd numai puțin capul, ca o mătură aeră, iar fetița strîmbîndu-se la mine și scoțînd limba. Dacă m-a lăsat gura pe dinaintea ei am pronunțat de ș-peă, apoi sînt dator să merg pînă la capăt, dezvăluind ce-am aflat de la Iocma, că la data cînd se făcea monumentul, tatăl era general în activitate, comandant de brigadă, șeful colonelului Zaharescu, frate cu tatăl Zaraziei. Iată cît e lumea mească de mică !

Mai departe, am mers cu capul în pămînt, gîndindu-mă la aventura din Grădina Botanică și la tot ce urmase. Nu trădam dolce faiorea mea moartă, fiindcă Zarazia fusese frumoasă, cînd însă nu o cunoscusem pe Santa. Azi căpătă deodată o asprime în suflet : trebuia să mă ferească de Oița. Numele ei, de care nu eram răspunzător și nu-l pronunțasem niciodată cu glas tare, în loc să-mi fie indiferent, ca aseară, începea să mă sâcîie. Era un semn rău, dovedea că aș fi vrut să-l modific după dorințele mele ; trebuia să mă apăr !

Am mers pînă la capătul aleii și ne-am așezat pe o bancă, în umbra gardului ; mai departe era cîmpul. Aș fi putut spre zarea din față, unde ceilalți semeni, nu m-aș mai fi întors pe la poartă, însă Oița n-ar fi putut trece peste gard, decît dacă o ridicam în brațe. În sufletul meu, Santa se opunea din răsputeri, ar fi fost gestul cu care o ajutasem să urce pe piramida lui Keops zeci de lespezi, o serie de gesturi repetate, care îi aparțineau dincolo de viață. Trebuia să-mi limpezesc cugetul. Am privit-o pe Oița, încă sfială, fiindcă nu voiam să ne alcătuiască decît o compara-

fie, din care eram hotărâtă ca să nu mă întorsă. Mai înainte trebuia să termin cu naraţiile, dându-i şi ei o şansă, cît de mică. Am privit-o în ochii ei şi-am spus :

— Ioana !

Îi am bănuit ce-o să se întîmple, a făcut ochii mari, căscaţi şi cărţeau înăuntru, în timp ce un roz pălid îi acoperea obrazul. Înainte mea rămînea, ca o pată de culoare **primăverii.**

— Mie mi-ai spus Ioana ? E prima oară cînd îmi pronunţă **cineva numele !**

Şi-a luat obrazul în palme şi a stat mult timp aşa, părînd că se recalege. Pe urmă a înţeles :

— **Nu se poate ! E o iluzie !**

Şi-a scuturat capul, făcînd să-i fluture părul, mişcarea undată şi puţin sălbatică de care voi fi tulburat totdeauna, şi s-a uitat la mine cu o privire strălucind de inteligenţă. Oamenii sînt reticenţi, greu atribuie unei fete o asemenea înţelepciune ; din orgoliu sau din prostie ; ca să-şi apere o poziţie pe care o deţin prin tradiţie, de după epoca **matriarhatului.**

— Nu ştiu de ce mi-au spus Oiţa, cînd eram mică ; m-au îmbătrînit, poreclindu-mă cu un nume, care nu mi se potriveşte, nu mi s-a potrivit de cînd m-au scos din scutece ; îmi venea să dau din picioare şi să ţipăi, mai tîrziu m-aş fi urcat pe acoperişul casei, aş fi fugit pe stradă după căruţa lunghericilor, aş fi aruncat cu pietre... Îţi închipui că atunci nu puteam să judec, m-am supus inconştientă, am crezut că numele ales de părinţi e de esenţă divină. Dar să ştii că nu sînt o oiţă ademenită ; m-aş lua în coarne cu **toată lumea.**

O priveam şi o comparam cu Santa, într-un efort de lucidate, fără să accept adevărul : că dincolo de ceea ce mă ţinea legat cu funii înfrîngerate de trecut, această oiţă mi se părea mai frumoasă, mai vie, mai caldă ; în schimb, îi lipseau circumstanţele frapante : n-avea părul blond, ca o claie de aur, nu locuia după o fereastră misterioasă şi nu era interzisă. Se adăuga drumul la piramide, călătoria pe mare, orele petrecute împreună pe puntea ancorelor, serata de adio, în Marmara, cînd duceam solidaritatea cu mine pînă la răsmeriţă ; apoi schiul cu caii, nebunele cavalcade în lumea înzăpezită, cînd soarele punea în părul ei luminile curcubeului, iar mie îmi arăta lumea

sub o înfățișare nebănuită, rămîndu-mi neimaginabil de mi de acum pentru mulți ani. Era vremea amintirii lui Dacian în adolescență, și la recordul lui eu pe care adăugam nu de mult. Avalanșa acestor fapte pe care nu le-a făcut fără Santa, și care răcoliseră adînc pe mine, naive și sperate, nu aveau să se mai repete niciodată, pînă la sfîrșitul vieții, mai deplin ca un blestem și o binecuvîntare.

Santa rămînea astfel inegalabilă, și moartea nu făcuse decît să o fixeze și mai puternic, să o proiecteze și mai obsedant în fața privirilor mele, împiedicîndu-mă să văd altceva în afară drumului care, oricînd m-ar fi dus, o urma pe ea către eternitate.

Gîndind așa, acolo, pe banca din marginea dealtfelului, mi-am adus aminte de bătrînul Zobo, care petrecea toată viața în patul lor de moară, pe Calipso, într-o plămădire de ceară atît de fidel modelată și colorată, că mi se părea vie pînă la indecență. Eu nu aveam nici măcar o fotografie a Santei; cui s-o fi cerut? De Barbara nu mai știam nimic, pe domnul Georgy nu l-mai văzusem, refuzase să mă primească odată, după înmormîntare, cînd sunasem la ușa lui, după ce urcasem scările cu o cruce grea pe umeri; știa că nu aveam nici o vină, Santă era victima propriilor ei impulsuri, nimeni n-ar fi putut să i le schimbe; moartea fiindcă așa îi fusese destinul sau fiindcă așa voise; dar atunci eu nu mai existam pentru domnul Georgy, cum nu existasem înainte, eram o construcție a fiicei sale, căreia nu puteam să-i supraviețuiesc cu datele mele vechi, mai străine pentru el decît ale unui cîine vagabond, acceptat să calde în bătul hingherilor. Deși nu găsisem în rarele privirilor mele nici o imagine materializată într-un fel sau altul, care să mi-o amintească pe Santa. Și totuși, ea rămînea în existența mea mai vie decît femeia Calipso, reprodusă în ceară cu fervoare și culori arzînde, pe care o puteai atinge cu mîna, și o puteai lua în brațe. Santa era nebuna sfîntă și neatinsă, avînd fața de viață independentă nebuniilor. Oare nu toate sfîntele au fost nebune?

Cele ce urmează le va înțelege doar numai cine a văzut cum se dezvoltă un clișeu fotografic, cînd, pe un fond cenușiu fără umbre, subtili compuși chimici fac să apară imagini întîi nebuloase, ca apoi să se definească de pildă surîsul Giocondei, cu întreg chipul ei enigmatic, cum îl

ţinut de pe pinza lui Iuf poate să apară chipul lui Hitler, sau siluetele de copii din Biafra, cu burţile umflate de foame.

Aşa capăta chip faţa de lângă mine, făcînd imaginaţia să străpungă aceste ultime reprezentări macabre, şi invidiam-o pe prima : fiindcă avea surîsul Giocondei. Mie Gioconda nicicînd nu-mi plăcuse, judecînd-o ca frumuseţe feminină, şi nimeni nu ar putea să-mi schimbe părerea. O revistă franţuzească a reprodus-o pe prima pagină, păstrîndu-i surîsul, dar apropiindu-i trăsăturile şi ochii lui Stalin ; aşa îi stătea mult mai bine, sînt sigur că Leonardo însuşi ar fi admis-o.

Surîsul feţei de lângă mine însă nu era enigmatic ; el emana o inteligenţă care putea părea să ardă, ca razele laser, tentaculele ocrotitoare ale unei lumi rămasă cu mintea în urmă.

— Peste două luni termin şcoala, îmi zău bucuria-tul şi nu ştiu să vin la Bucureşti, să dau examen la medicină. Dacă nu mă lasi adresa, am să te caut ; atunci am să-ţi spun că eu am ales medicina ; ideea generală este că trebuie să-mi cunosc trupul, ştiinţific. N-am să refuz nici o explicaţie. Sînt bani o faţă cuminte, cum se spune în bancuri, dar am vrea cînd aş putea să nu mai fiu. Atunci cînd n-am să mai fiu, din iubire sau din curiozitate şi am să mă întorc seara acasă, n-o să am semănătorii să mă privească, decît mamaia-mi părinţi ; şi poate pe unele primesc, mai precis. Acum m-am rezolvat, dar cînd aş fi să mă-ţi spun primul pe adevăratul meu nume nu mă mai trecut. Nu ştiu o boală, nu o Oţită. Cînd mă gîndesc cum o să mă cheme mama decît, nu se face greaţă. Dar cînd pentru în viitorul meu, nu pe o lună, numele pe care îl voi recunoaşte în. Iar ceea ce se va întîmpla mai tîrziu, nu vă avea o importanţă mai mare. De ce rîzi ?

Fusese rîsul, dar fără să ştiu. Altminteri mă stupefiau cuvintele ei, care depăşeau puterea mea de înţelegere, orice-ar fi fost de înţeapă în cameră ; dar eram mult prea tînăr, prea lumii şi puţin mîv ca să mă scutur dintr-o dată de judecăţile aflate la baza educaţiei mele. A fi mă simţeam mai prejos decît ea, şi singura mea consolare rămînea gîndul că îi dădeam seama. Dar, cum o ascultam cu atenţia încordată, privirea mea, trecînd peste umărul ei, dădu în tovarăş să-i întîlnească ochii, se opri pe un rînd de cuvinte, proiectate parcă din spaţiu, le citeam limpede aşa cum pluteau în aer, fără un suport lecturi , pînă ce

cretalesul adaptîndu-se la destinaţia am declarat că erau pe o cruce de mozaic alb cu roşu, lucrarea unui pictor fără vreun simţ artistic, pentru un client pentru care „moartea de sifon la nuntă...” ar apucasem să vîtez, nu vedeam rostul, deşi era scris mai mare, iniţialele obişnuite, INRI, apoi numele mortului, data naşterii şi a sfîrşitului, plus o fotografie colorată, un mahalagiu gras şi roşu la faţă cu o cămaşă dreaptă la gît, cu un mintean pe umeri, privind în obiectiv mîndru de sine.

Intra se informeze, cunoştea numărul şi, cu toate vorbele grave de mai înainte, rîse, imitînd rîsul meu invelenit de mai înainte. Cunoştea chiar şi mortul, era dulgher, le reparase gardul şi făcuse altă poartă. M-a luat iar de mînă, cu un gest de prietenie deplină şi m-a dus să privesc de aproape. Mîna ei cuprinsă să fie la fel de caldă şi tandră. „Aici sub Ion Cristache, mort de sifon la nuntă...” Aşa bucuria care mi se păruse la prima vedere, în realitate putea să fie un epitaf enigmatic, de-o absurditate impenetrabilă. Mai tîrziu l-am imitat, prezentat altfel, în artă şi în literatură, şi am dat drumul la pas, cu capul între umeri, cum să fi străbătut un coridor cu tavanul jos, aşteptînd un atac din toate direcţiile. Deşi o luăsem în forme de melodrică şi ale ridicului, absurditatea e unul din duşmanii mei cînd devine agresivă, adică peste puterea de a fi descifrată, cînd ce înseamnă o fiinţare uluită inteligenţei mele mediocre. Dar pînă unde mai te duce mintea pe urma unui mort de sifon la nuntă!? În mediul unui Ion Cristache, nuntă fără sifon nu se poate!

În realitate, tragica întîmplare era simplă şi comică: la nunta fiicei sale, sifonul făcuse explozie în mîna lui Ion Cristache, îi tăiase carotida, şi pînă să vină o trăsură, să-l ducă la spital, nefericitul murise. Să mă fi aflat acolo, le-aş fi spus că nu se mai osteneacă, o carotidă tăiată înseamnă moarte în cinci minute.

Întrebarea răsună în gînd, cînd coborîm vesel pe poarta Cimitirului, cu, cine făcuse epitaful? Cine face epitafele comice?

Au avut, mi-o veţine, vecin, o familie de oameni: simplă şi cumsecade, soţ şi soţie, el funcţionar, ea soră de spital, făcea injecţii şi masaje la domiciliu. Într-o zi s-au dus cu sarcina tocmai la Iepureşti, pe drumul Focşanilor, să ia vie de la cramă. Au mers două zile şi două nopţi, luînd

timp cinstea să se răzbune, nu a fost niciodată, când au apus, bărbatul și-a pus capul în piept și a murit pe copită. Nevasta m-a rugat să fac un epocă mortifer, dar aș, să le întreabă pe toate. N-am prevăzut la epitaf, cum nu am la epigrame; când văd pe unii care la mort m-ar, rămân cu gura căscată. Dar mi-au dat ca-n vremile și au scris rândurile scrute, punând în ele, cu deosebire, cât mai multă durere. „A, nu! nu-i spun nevestii. Trebuie să se vadă cum am plecat la drum, cum am ajuns și cum a murit pe copită, rămasul." Cum nu găsesc epitaful lui Ion Crisoache, nu-l mai frământ. Îl scot din sfat pe cei pricepuți, ași fi putut scrie: „Aici zace tocmai acum, care de dimbla la cruce." Ar fi fost o bătaie, ași că ne-am dat osteneala să scriu epoca noastră, cu cuvintele ei vreo treizeci de cuvinte. Femeia a stăruit din nou, și dacă nu era de ajuns să văd cât a cumpătat bietul om, a îngrămădit hârtia în buzunar, poftindu-l-o dăruită să nu-i fiasă trebuință. Am mai fiert, după-aceea la cumpănă într-o zi, cum am obținut când sînt bine dispus, cum nu mă duc niciodată să plîng, am descoperit pentrafal. Fe cuvinte: „Aici zace cuiva, mort de apoplexie în cruciș, când am fost cu părere, să luăm vin de Popești."

Să fi avut mai multă îndemânare, și bun să fi pus de mpiratie, să fi încăput-o, rămânând să schimb cuvintul dureros cu altul mai științific.

Pe când ne mai aflam încă în limbul cimitirului, față în față cu locul, după lacrimi pe care pentru ea-a stăpânit gândul s-o tacă pentr gard, refăcându-o în lanțe. M-am abținut cu o palmă pe față. Am mi-a venit ideea, în drum spre casă, de-a pune în bătaie comunicarea cu regretul, folosită apoi în mai multe rânduri. Despărțirea de a fi săvârșit o faptă neîngăduită, și regretul de a nu fi săvârșit-o. De-atunci, orice mi-ar veni sfatul, îi recunosc prima soluție.

După ce am găsit în sfală, cea din urmă am regretat că nu știu dacă mujicul Ioanes era în fel de cât și tandru, ca mine. Aveam să regret multe, când sfatul lui Odor nu putea fi aplicat încă. Un om pierdut nu se înlocuiește cu altul decât în clipa când stelele de pe cer ajung într-o anumită poziție față de cel care le privește.

Veneam în [illegible] ultima oară, din ultimă vacanță. Mai erau trei luni, și terminam al doilea an, odată cu ei se încheia un capitol din viață, începeam altul, care nu mai putea să fie la fel de aspru. Într-adevăr, n-a fost, căpătasem o armurită independență, dar cu limite riguroase, mai degrabă o iluzie, și nu mai eram înarmat cu prima dată, să mor tatul, numai ca să nu string de gît pe cineva, dacă n-ar fi vorba din când în când. Eliberarea a fost o dezamăgire, și a crescut lună de lună.

Am ajuns la ora trei după-amiază, cu același tren de noapte care mă adusese și prima oară. Temerile de atunci trecuseră, veneam ca la mine acasă, în schimb, orașul devenise un loc de doliu și n-aveam nici măcar dreptul să-mi pun o dîrpă neagră pe mînecа hainei. M-am întrebat adesea, cînd am avut morții mei și nimeni nu m-a împiedicat să-i urmez la groapă, ce-i aduce unui om banderola de doliu? Să fie ca un semn ca lumea să știe? Ce-i pasă lumii de morții altuia? Să fie un avertisment, ca trecătorii să-și potolească veselia, din respect pentru tristețea noastră? Nu pot crede: de ce să-și amărască ei sufletul pentru un orfan sau pentru o văduvă? Să fie pentru aducere-aminte? Nu, dacă ar fi nevoie de-o asemenea condiție, mai bine să uităm morții după ce-au căzut bulgării deasupra sicriului. Atunci, să fie care o mîngîiere pentru noi înșine?.. Dacă am încercat atîtea răspunsuri, înseamnă că nici unul nu se potrivește. Rămîne să cred că ne înșelăm văitarea noastră zadarnică.

Tramvaiul era gol; după două stații s-a oprit în capătul unui cortegiu mortuar, care bloca de pe o stradă laterală și îi tăia drumul. Strada o cunoșteam bine, dar nu vreau să-i spun numele, într-o împrejurare atît de tristă. N-am apucat să văd decît dricul alb, cu îngeri la colțuri și cu ornamente poleite; în fața lui mergea fanfară, cîntînd jalnicul marș funebru. Îndată tramvaiul s-a umplut de femei bune, toate în doliu, cu voaluri negre pe față, fără nici un bărbat printre ele. La stațiile următoare nu s-a mai urcat nimeni, n-ar fi avut unde și pe deasupra ar fi pierdut timpul, fiindcă tramvaiul mergea la pas, în urma cortegiului.

Stăteam pe bancă, în colțul vagonului, mă aplecam în dreapta, ca să mi văd casa cu obloane verzi unde apăruse prima oară în ochii mei Santa. Era sfîșietor să trec pe sub ferestrele ei în urma cortegiului mortuar, în sunetele marșului funebru. Cînd am intrat pe strada îngustă, mi s-a părut că zidurile tremură, vibrînd și ele ca instrumentele de alamă, care scoteau gemete și țipete, parcă spre a scula morții din morminte, să vină la ultima judecată. N-am întors capul, n-am văzut casa, stăteam cu ochii închiși, dar am simțit-o cînd am trecut prin față; spiritul Santei nu plecase încă de acolo, aștepta poate să se dacă de-a dreptul la învierea morților.

Cînd am deschis ochii, am văzut că una din femeile în doliu, care nu avea loc pe bancă și stătea îngheșuită într-un colț al vagonului, se uita la mine. Îi simțeam privirea trecînd prin vesmîntul negru de pe față. Mi-am dat seama că ar fi trebuit să-i cedez locul, și n-am ridicat în picioare; pe atunci era rușinos să nu ții seama de această regulă, una din datoriile omenești cu bună creștere. Ea însă a refuzat, cu un gest al capului, în schimb s-a apropiat de mine, mi-a pus mîna pe umăr și s-a aplecat să-mi spună o vorbă, cu glasul înecat de lacrimi:

— Și era atît de tînără, biata Gina! Tînără și cuminte! Dumnezeu s-o ierte!

Mă recunoscuse, am recunoscut-o și eu, era una din fetele care veneau să mănînce un cremșnit la Ghizela, să bea un păhărel de vișinată și să admire halatul meu de mătase. Da, era tînără, n-avea decît douăzeci și cinci de ani; Santa împlinea douăzeci cînd murise, în martie. Numai două luni despărțeau o moarte de alta! Și ce straniu era destinul meu, să exist între amîndouă, să trec atît de aproape pe lîngă ele!

Lumea care aștepta în stație pentru pe jos, fără să protesteze, era un obicei, tramvaiele, cu zgomotul lor de ferăstrău, să nu treacă pe lîngă convoiele mortuare. Am coborît din mers și am mărit pasul, pînă ce am ajuns dricul. O femeie corpolentă, îmbrăcată într-o rochie scurtă de doliu, cu voal de crep, greu ca o draperie, mergea prima, în mijloc, mișcîndu-se anevoie, avea picioare scurte, strîmbe și noduroase. Cred că mersul pe jos era pentru ea o caznă, mă întrebam cum putea să îndure și nu înțelegeam de ce nu se urcase într-o trăsură; se îngădăie chiar

celor mai apropiate rude. Am bănuit, și nu mă înșelam, că era patroană, despre care fetele spuneau că e mai bună decît o mamă. Ca s-o judec, pentru mine era de ajuns s-o văd cu chinuit mergea în urma dricului, sînt sigur că dacă îi înțepeniau picioarele, sau se rupeau în două, ar fi mers înainte, pînă la groapă. Nu-mi pasă cum ar fi judecat-o alții, nu-mi pasă de nimeni care ar fi putut să mă vadă; m-aș fi dus să merg încă cu vreo zece pași, cînd locul celui viu în urma celui mort nu se măsoară. M-a oprit numai teama că ar putea să fug, socotindu-mă bătrîne să mă apere de ochii lumii.

O altă femeie în doliu, plîngînd cu fața în colan, mergea în stînga ei; poate era mama îndurerată. În afară de vreau, nu se vedea nici un bărbat în tot cortegiul. Și ce de oameni treceau prin casa de unde fusese scos sicriul, purtat pe umeri de fete!

Am mai făcut cîțiva pași înainte și am văzut-o. Era îmbrăcată în alb, cu mănuși, cu o diademă de lămîioare pe frunte, cu mîinile pe piept, împreunate peste crucifixul de argint pe care, tot ce luase din casă, în timpul mersului drept lumea a verighetă de aur. Mi-am amintit de vorbele doftorului: „Cînd ei vreau, vreau să mă însoare mînteze cu verighetă!"

Mi-am întrebat cu tristețe: „Oare pe tot acest pămînt nu s-ar fi găsit un bărbat care s-o ia de nevastă? Să aibă în ei atîta putere și dragoste, încît să fii nu mai dorească pe altul?"

Lîngă picioarele statuii cu Victoria Nemuritoare Cortegiul a cotit la stînga, prin pădure, iar eu am intrat pe poarta goală, în ultimul minut cît au venit în întîmpinare, la fel cum mi se întîmplase și prima dată.

Ce cîștigasem, respectîndu-mi jurămîntul și nestrîngînd de gît pe nimeni?

A doua zi după-amiază, în orele cînd poate aș fi fost călare pe dealuri, cu Santa, m-am dus pe jos la cimitirul catolic. Pe Ghizela n-o îngropaseră în criptă, ci într-un mormînt în lotul cumpărat de patroană, pentru fete. Erau zeci de locuri neocupate; de obicei fetele plecau acasă cînd își presimțeau moartea.

Printre flori se vedea crucifixul.

21

domnul George. Pe dînsa mai o persoană binevoitoare, necunoscută de mine? Nu știam cînd fusese făcută, o copie mai dată cu certificatul probabil luat înainte de a fi cununați pe Sena, fiindcă deja o înfățișa în persoană, străbătut de ea, pe aburile și cai, circumstanțele erau altele, în primul rînd anotimpul, fără zăpadă. Se vedeau lunci și aninile înverzite pierzindu-se în fund, spre munte, pe ea pe mine și pe ea, în costum de călărie, la un popas, lîngă o fîntînă. Amîndoua fixau obiectivul, cu o privire tulburată, speriată de neașteptat; eu mă uitam în ele, mă pierdeam în ochii ei, amîndoua veneau spre mine.

Am băut gazoasele nedefinite și m-am dus numaidecît în cameră, să caut o ramă pentru fotografie; am umblat mult pe Calea Victoriei, pe Lipscani, pe Academiei, pînă am găsit una să-mi placă. Noaptea am aprins de mai multe ori lumina și văzînd fotografia la capul meu, mi se părea că nu sînt singur; dar pe de altă parte mă cuprindea tristețea că din tot ce-a fost și din tot ce ar mai fi putut să fie rămînea numai cu o imagine.

A doua zi am cumpărat multe după o altă rame, și am găsit una care mi s-a părut mai frumoasă, dar nu înțelegeam nu se potrivea cu fotografia. Abia spre la acele întîmplări fiindcă nu am de povestit altele; eram liber o săptămînă înainte de a mă duce la cazarmă, unde mă aștepta altă viață, și până atunci nu m-am ocupat decît de fotografie, schimbînd rama după rama, căutînd-o mereu pe mai bună, în lumina cea mai potrivită. Uneori păți găsi satisfacții chiar și în dureri, ajungînd pînă la bucurie, o bucurie pe jumătate amară, dar înțelegînd ceva mult mai mult decît o comedie; încercînd de atîtea fotografia, mi se părea că Sanda trăiește sub privirile mele și ieșe din ramă. Gîndul că ar putea să fie în viață, să trebuie prin cineva, să se apropie de mine, să-mi pună mîinile pe umeri și să mă sărute în colțul gurii, devenea în ginduI meu o realitate pe cale de împlinire și trăiam clipe de extaz, cu totul străine de realitatea adevărată.

A fost timpul cînd mi-mi închipuiam că pe lume ar putea să fie o a doua Sandă, de aceea nici nu-mi trecea prin minte să-o caut. E adevărat că mai tîrziu am căutat-o, și uneori mi s-a părut că o și găsisem, că se mi dau semne, după o zi sau după o noapte, că e altă.

Despre ce-a urmat nu am de spus multe, am meditat

ani de zile cum le-aș putea reduce și cred că am găsit ce trebuie să rămână ; după aceea, mult timp viața mea va fi monotonă și searbădă. În schimb, lumea va intra în convulsiune, se va zvârcoli lovită și înfrigurată. Bucuriile și suferințele unui om îl privesc pe el însuși ; despre ele va trebui să vorbesc cu decență. Suferința va fi a omenirii, și bucuria a nimănuia, decât a celor slabi de minte, a inconștienților și drogaților. Căci a plouat cu droguri asupra noastră, a tuturora, prin radio și litere tipărită, cărora le-au căzut victimă chiar unii oameni de bună credință, și chiar cei cu frica lui Dumnezeu, deși mai înfricoșat decât ei părea Dumnezeu însuși.

* * *

Aci n-a rămas mai nimic din ce-a fost înainte. Cazarma există, cu alte destinații, înconjurată de fabrici și blocuri de locuințe. Peste aerodrom, care era și câmpul nostru de instrucție, peste câmpul de defilare și peste poligonul de tragere a crescut un cartier nou, cât un mare oraș de provincie. Dacă aș vrea să văd hangarul unde și-a construit avionul Aurel Vlaicu, n-aș putea trece ; acolo e acum o fabrică de mașini electrice, înconjurată de gard, cu poartă păzită. Nicăieri nici planurile vechi, nici cele noi ale orașului, n-am cum să identific străzile sau bulevardele trasate pe locul de unde decolau și aterizau avioanele, în vremea mea, și înaintea vremii mele, când se încercau primele zboruri. Pe Vlaicu nu l-a învățat nimeni să piloteze, s-a exersat singur. Fără sfatul nimănuia, pe un avion cu comenzile cinduite, care ar pune în încurcătură un pilot din zilele noastre. Pe atunci, toți piloții învățau să zboare singuri, nimeni nu putea să-i corijeze și să-i salveze, dacă își pierdeau capul și făceau o greșeală. Și totuși, după știința mea, au fost foarte puține victime, până n-a început războiul din 1916 ; de atunci înainte nu mai vorbesc — *à la guerre, comme à la guerre*. În românește se spune : nu poți să faci omletă fără să spargi ouă !

Acolo a aterizat ,în 1930, iunie, avionul care îl aducea, de la Cluj, pe prințul Carol, prima parte a drumului, de la Paris, o făcuse cu un taximetru aerian, care după ce și-a luat plata, s-a întors în Franța. Odată debarcat la

Cotrocenii, pămîntul a traversat cîmpul de instrucție și s-a dus la cazarma vecină, unde a rămas pînă seara. Am povestit mai din vreme, cum la căderea întunericului a pierdut cu picioarul la Palatul Cotrocenii, mergînd pe mijlocul străzii, încadrat de cele două regimente aflate în cazarmă, cu numărul de soldați redus, din vreme de pace, vreo cîteva sute de oameni. N-aș pomeni încă o dată întîmplarea, dacă nu mi-ar fi petrecut acolo cîțiva ani din viață. Dar ceea ce mă atrăgea și mă cîștigase în școală, cu atmosfera ei sportivă și bărbătească, severă și dreaptă, acum se terminase, pierdeam vremea fără să fac mai nimic din ce învățasem și, în loc să merg înainte, dădeam înapoi, mult mai jalnic decît racul. Despre o asemenea viață, a scris cineva cu mai multă înclinație decît mine, așa că n-am să capăt fără tragere de inimă, ceva ce-a fost spus mai înainte cu tot dubul și cu deplina chemare „Voi povesti numai pentru mea dezamăgire, care a atras altele, pînă ce mi s-a făcut silă.

Felul cum mă despărțisem de profesorul meu, maiorul Ion Ion, profesorul de tactică, nu făcuse să-i stăruie mîndrirea, care în ultima parte a școlii mă amețise pînă la a crede că aș fi fost în stare să duc la luptă cel puțin un regiment, dacă nu o divizie, și să cîștig victoria. Cîștigasem doar pe hartă, ca să cred că niciodată n-aș putea să greșesc o soluție, alegînd-o pe cea proastă în locul celei bune, cînd era o atît de vădită diferență între ele. Știam că nu mă așteptam să capăt o asemenea comandă, mi se cuvenea un pluton de treizeci și nouă de soldați, plus ceasul meu de ajutor, sergentul instructor sau plutonierul, și mulțumeam să-mi reiau cu răbdare tehnica, pornind de pe ultima treaptă. Nu uitasem că era o retrogradare, în schimb îmi dădeam seama că îmi făcusem liniștea neabătută. Dar dezilucia a fost și mai amară, văzînd că din întreg regimentul abia se puteau înjgheba vreo două companii; restul camenilor se chemau cînd suna mobilizarea și era gata să înceapă războiul. Astfel, plutonul meu se reducea la o grupă, nu totdeauna întregă, căci un om era în spital, altul la infirmerie, în afară de cei luați la cercetași. Privindu-i, mă întrebam de ce mă mai încărcasem cu atîta învățătură, cînd ei nu le trebuia decît o fărîmă. În zilele următoare, am mai avut de mîncăit o treaptă, agravată de o fire neastîmpărată și extrovertă.

Eram pe câmpul de instrucție, în fața de cazarmă, și învățam pe soldați cum să muște, la stânga, la dreapta, și dinga-lingă cum să mânuiască arma. Nu era datoria mea, ci a sergentului instructor, stăteam departe superaruindu-l, dar la fel de bine aș fi putut să plec la plumbărie. Nici prin minte nu-mi trecea să îndrept ori pedagogia obținută a regimentului, mi-aș fi spus pace în cap, tocită lumea mi-ar fi intrat apatiile. Pedagogia consta în a-l pune pe soldat să facă o anumită mișcare, și a-l corecta lovindu-l cu latul baionetei peste mână, urlând la el de-l spună tremuricul: „Fă bine, mă, fă bine!..“ Nefiindu-și bucuria unde grupul și instructorul neostenindu-se să-i explice, omul se pierdea cu firea, nu mai era bun nici de două parale, privirea lui devenea pierdută și tâmpită, primea loviturile și înjurăturile fără să le înțeleagă, ca o mucă de mătăr, față în față cu boul căruia îi era prieten.

În spatele lor dormau avioanele sau veneau la aterizare.

Intr-o zi, instructorul le explica oamenilor cum să se arunce la pământ cu arma în mână, pe câmpul de luptă. Mi-am adus aminte, copleșit de tristețe de sergentul nostru Preșa, care stătea pe cântar în curte cu trup și suflet, fără să dezgă boul, așa cum mi-l dăgi sub ploaia de gloanțe în harponiștii bătăliei și mi-am dat drumul pînă în adâncul ochilor.

Aveam pământul cu ierbi, cu mai puțină de multă vreme, avioanele dorobanți fără rost o sfâșiere. Sărind explicația, instructorul îi puse pe oameni să execute. Aștept, n-am mai putut să înduri, le-am răsvârlit lămpurea pedagogiei și i-am strigat cu un glas pe care nu mi l-aș fi recunoscut niciodată, dacă nu mi-ar fi urlat:

— Arată-le!

Sergentul să oftat și mare mirare, în privirea boldită a boului se înfipse baionetă peste mână.

I-am repetat, alb în fața de mânie:

— Ia o arpă și arată-le cum să bată!

S-a supus, strâmbându-se mai rău ca după care ascuțit, dar mișcarea lui era atât de sălbatică și neomenească, încât eu greu m-am stăpânit să nu pun mâna pe o baionetă să-i fac ce le făcea el soldaților. M-am mulțumit să-i iau arma din mână și să-i dau la o parte. Apoi, cu chipul sergentului Preșa în fața ochilor, cu inima în piept, m-am târât

la pămînt cu dosul cu convingere că ați de furcă. Încă mă mir că n-am făcut grupă, în schimb pantalonul, pe piciorul stîng, primul cazon impactului, s-a stîpțat de deasupra vizmei pînă în buric. Încît să se vadă pielea însingerată.

Comandantul ne comparte, care probabil plătea cu vreun arcanaș, ce după trei de sugrumă cu bocanc pentru rușinea, vădană și ne-am pezmeții cu ei alături, cînd ne scuturam praful de pe haine.

— Bravo! îmi spune strîngîndu-mi mîna, ca și cum ar fi dărîgat vreo din bătăile vreste pe cînd învățăm tactică și strategie.

Ochii lui, ca de șoșă, păreau lăcrimați de emoție. Ca rușinea să fie întreagă, la prima mă-a salvat cîrpii în fața celor patru plutoane de comandă, care nu erau decît patru grupe. Însă n-am dărîgat simpatia nimănui, cel mai mărar pe a celui care mă lăudase, încît de la început am fost atenționat la regulile pedagogiei prostabilite.

Mergînd apoi cînd, unde eu cuprinsă comisiune mă aștepta la Regimentul Sanitar, în altă rană, o pată cu o clismă mă gîndeam, cu o revoltă amară, cum cel mai greu suportabilă decădere. „Pentru ce m-am născut eu? Ca să mă trimeată la pămînt cu semne de mină? Și-a rămîne în cadrenă? Să fac unul bătînd pasul?

În acești și flindcă locuri nouă prima lecție le-a învățat, m-am comandat bine seama că, după doi ani de militărie, cu toată patimă pe care o urăsc în viață din jumătă, inima mea rămînea necorectată. Dar trebuia să mă resemnez și să-mi în gîndurile acestea, trebuia să fac pasul în cadrenă, după trompetă și tobă, pînă la un termen aflat încă departe, fiindcă așa mă legasem.

*

Ca privire la viața mea personală pe timpul de mobilizație, mai am de povestit o ultimă întîmplare, și cu ea mă voi lega în chip fatidic, cu aita, cînd am stat pe un dig lăsat de furtuna dezlănțuită pe mare, fiind că pe care mă aruncă în valuri, cînd ce mai tîrziu mi-am dat seama că ar fi fost moarte sigură.

Eră ca în toate zilele, soldații făceau instrucție sub îndrumarea sergentului, eu în spate deodată am auzit

Nu treceau decât o lună de când duceam această viață, dar urmăream sute de avioane decolând sau venind la aterizare. La capătul pistei era școala de aviație, unde încercasem să dau examen ; fiecare avion din cîte îmi treceau prin față era o durere. Dacă auzeam un zgomot de motor, departe, întorceam capul și-l urmăream fără să pierd cadența, fie eu numai presupusă, în timpul când stăteam locului ; fiindcă așa era legământul.

În ziua aceea, uitându-mă după un avion care ieșise din hangar și se pregătea să decoleze, mi-a venit un gînd, cu o claritate, n-a mai vrut să-mi iasă din minte, am avut sentimentul că era avionul meu, cel ce mi s-ar fi cuvenit, mă aflam în carlingă, în combinezon de piele, cu ochelari de zbor, ca de scafandră, cu picioarele în pedale, cu mîna dreaptă pe manșă, cu stînga pe manetă de gaze. Niciodată nu urmărisem atît de încordat un avion, fiindcă nu mă gîndeam că-mi aparține. Dar acesta era al meu, credeam cu convingere, trăiam cu tot trupul senzația pornirii, saltului trenului de aterizaj prin iarba prăfuită, tresăltatul motorului în călțîie, presiunea accelerației, mirosul uleiului de ricin, emoțiunile mari. Apoi, din clipa cînd roțile se desprindeau de pămînt, după o ultimă bocitură, urma plutirea ; simțurile puse la încercare mai înainte erau acum înlocuite de sentimente mai puternice decît toate fiind cel al triumfului.

Ajuns la vreo cinci sute metri înălțime, avionul a virat larg înapoi, continuînd să urce ; poate era un zbor de încercare, un tur de pistă. Ajuns deasupra noastră, la vreo mie de metri înălțime, nu știu ce s-a întîmplat, îl scăpasem din vedere o clipă, cînd vîrful de sergentul instructor care lovea cu latul baionetei în mîna unui neferiat de soldat, prostul grupei, care nu izbutea să facă nici o mișcare corectă. Atunci, odată cu strigătul lui : „Fă bine ! Fă bine !” am auzit o modulație bruscă în zgomotul motorului și, cînd am ridicat ochii, avionul căzînd cu botul în jos, intrat în vrilă, învîrtindu-se în aer cu o mișcare lentă, dar înspăimîntătoare, fundul înălțimea scăzînd repede rămîneau puține șanse ca pilotul să-l redreseze. Acesta probabil făcea eforturi să-l scoată din vrilă, se auzeau țiuiturile motorului supus la accelerații bruște, se simțeau izbiturile de palonier și de manșă, dar avionul își continua căderea verticală, continuînd să se

răsuceaşă, înfricoşînd de moarte pe cei care ştiau ce se întîmplă. Mă întrebam de ce pilotul nu se salvează cu parașuta, strîngeam dinţii şi pumnii, îmi venea să-i urlu : „Sări o dată, nu te sinucide !" Şi dacă m-ar fi auzit ? Nici un om curajos nu-şi părăseşte avionul aflat în primejdie, cît mai există o speranţă oricît de mică. Abia la vreo sută de metri l-am văzut ridicîndu-se din carlingă, dar pînă a ieşi pe aripă şi să se arunce, mai rămăsese abia o mînă din această ultimă înălţime.

Un parașutist, cu îmbrăcămintea lui voluminoasă, care oprește rezistența în frecarea cu aerul, indiferent de la ce înălțime ar cădea, nu depășește o sută optzeci de kilometri pe oră. Nu știu ce viteză atinge în treizeci de metri, destulă ca să se facă fărîme ; am văzut cu ochii, după ce s-a risipit praful. O clipă înaintea lui a căzut avionul, a ridicat praful, un nor dens, care a acoperit cîmpul şi a întunecat soarele. Motorul era îngropat în pămînt, aripile în care se oprise căderea nu mai aveau formă, păreau un morman de pînză mototolită, de unde ieşea un lonjeron de lemn, galben, ca un cioc rămas din fiestună cu carne de deasupra jupuită ; fuzelajul, frînt în zig-zaguri, părea un fulger închegat, cu flacăra stinsă.

Abia după un timp mi-am dat seama că avionul prăpădit îmi aparţinuse, fiindcă mi-i mențiunea pe cîrpă roșie din hangar ; şi dacă omul căzut alături nu eram eu, măcar că îmi înșelasem încă o dată destinul, cu pe deg. cînd renunţasem să mă arunc în marea dezlănțuită

2

Chiar dacă la oştirmă veneam în uniformă pe care o fi putut s-o port cu ușurință, fiindcă era frumoasă, cu brodeuri de fir la guler şi pe manşetele hainei, cu oglinjoi regimentului de gardă regală, se vedea cît de colo civilul din mine. Soldaților le spuneam „domnule", spre hîrtia cui se întîmpla să m-audă. Am fost aspru numai cu cei care credeau că nu urmăream decît să mă bucur de simpatie. Dar nesmulți arătau simpatie nici măcar toți soldații ; cei cu steag de rob, cu fruntea mustenirii ancestrale, mi-a fost dat să aflu că mă socoteau prea mîndru, fiindcă nu-i înjuram şi nu-i loveam ca pe vite, unii ca ei credeau că la oștnată este o rușinare şi o dovadă de dragoste.

Iar unul din cercetaşii mei mai în vârstă mi-a dăruit o colecţie cu totul specială. Era o colecţie de insecte, dar nu de fluturi, ci de gândaci. Ştiu că mulţi copii adună gândaci, dar colecţia lui era cu totul specială. Era o colecţie de gândaci de bălegar. Nu ştiu de ce, dar mi s-a părut o idee foarte bună. Mi-am zis că, dacă voi ajunge vreodată în Africa, voi găsi cu siguranţă gândaci de bălegar. Aşa că am început să adun gândaci de bălegar. Am găsit mulţi, dar nu am găsit niciodată în Africa.

Am adunat gândaci de bălegar în Anglia, în Franţa, în Italia, în Spania, în Portugalia, în Belgia, în Olanda, în Germania, în Austria, în Ungaria, în Cehoslovacia, în Polonia, în Rusia, în Suedia, în Norvegia, în Finlanda, în Danemarca, în Islanda, în Groenlanda, în Canada, în Statele Unite, în Mexic, în Cuba, în Jamaica, în Haiti, în Republica Dominicană, în Puerto Rico, în Trinidad, în Barbados, în Guyana, în Surinam, în Guyana Franceză, în Brazilia, în Uruguay, în Argentina, în Chile, în Peru, în Bolivia, în Paraguay, în Ecuador, în Columbia, în Venezuela, în Panama, în Costa Rica, în Nicaragua, în Honduras, în El Salvador, în Guatemala, în Belize, în Mexic, în Cuba, în Jamaica, în Haiti, în Republica Dominicană, în Puerto Rico, în Trinidad, în Barbados, în Guyana, în Surinam, în Guyana Franceză, în Brazilia, în Uruguay, în Argentina, în Chile, în Peru, în Bolivia, în Paraguay, în Ecuador, în Columbia, în Venezuela, în Panama, în Costa Rica, în Nicaragua, în Honduras, în El Salvador, în Guatemala, în Belize.

tura deasupra. Nu înțeleg cum a putut regele să mai privească.

Nu cred în semne, dar aceasta putea să prevestească o nenorocire, care s-a și întîmplat, desigur, trei ani mai tîrziu, în 1940, septembrie. Degeaba or fi dat zambelanii acestei, degeaba or fi stropit preoții cu aghiasmă.

De ce se prăbușise tribuna a fost ușor să se afle, fiindcă era șubredă, făcută cu economie; cînd premilitarii s-au ridicat, urcînd pe ea din față, partea de sus și din spate, neavînd întăririle cuvenite, a curs la vale, înfundându-se în ea însăși. Desigur că s-a deschis anchetă și s-au găsit vinovații, antreprenorii care făcuseră economie la materiale. Ca și în afacerea cu comenzile de armament la uzinele Skoda, un teatrușpalic de miliarde, a cărei instrucție intră în al patrulea an și avea să mai dureze fără să se facă lumină, nici în cazul tribunei șubrezite nu-mi amintesc să fi fost comunicată publicului o concluzie, și vinovății să-și fi luat pedeapsa. Așadar, umbla vorba, cum umblă cîte cele nu se spune hoțeriilor pe nume, s-ar fi aflat sub protecția unei persoane din apropierea imediată a Curții Regale, care dealtfel mulțumise să li se dea comenzile. Mă mir că într-o istorie plină de corupție, ai căror martori în parte trăiesc și astăzi, astfel întîmplări rămîn încurcate.

Cititorului meu la această întîmplare va conta în prezentarea unui personaj, participant pasiv, pe care l-am cunoscut îndeaproape, cum am cunoscut și faptele povestite. Era și el gazetar, colabora la diferite foițuici efemere, semnînd Zoil, un pseudonim, desigur, dar așa îi spuneau toată lumea, neștiindu-i-se alt nume. Cunosc despre el mai multe întîmplări care îl definesc firea, socotesc însă că una e suficientă spre a-l convinge de spusele mele chiar pe Toma Necredinciosul. Nu știu ce s-ar fi ales de mine, dacă aș fi avut o fire asemeni, tot ce pot spune este că în multe ocazii, cînd m-am dat de ceasul morții pentru necazuri trecătoare sau numai închipuite, l-am invidiat din toată inima.

În ziua franceză de vară, cînd s-a anunțat nenorocirea la radio, Zoil, în pijama, stătea la soare pe glaful ferestrei și își făcea unghiile. Îndată, în casă au izbucnit țipete, bocete, ușa s-a izbit de perete și nevasta a dat buzna în cameră, frîngîndu-și mîinile, cu obrazul scăldat în lacrimi.

— Zoil, fetița ! Nenorocire !

Pe urmă au venit, speriați, și tocarul, și socrul, și o mătușă : Zoil își făcea unghiile.

— Ei, ce-i cu fetița ?

— Nu știi că-i acolo ? Tu îți pilești unghiile și ea poate moare !

Fetița lor, îmbrăcată în uniformă de străjerițe, plecase de dimineață la defilare, însoțită de a'a mătușă, mai tânără.

— Și cu ce pot face ? întrebă Zoil, continuând să rânuiască, netulburat pila de unghii.

— Să te duci după ea ! Îmbracă-te repede !

— Nici prin minte nu-mi trece !

La bănuielile și invectivele familiei, Zoil nu găsi altceva de spus decît ce urmează, simplu și categoric, și recunoaște că nu fără dreptate. Dealtfel, tuturor le răspunse că își iubea fetița ca orice bun părinte.

— Voi nu înțelegeți că după-masa mi-o duc eu cum vreau ! Dacă i moartă, merg în drum spre morgă ; dacă e vie, e în drum spre spital. Și dacă n-a pățit nimic, e în drum spre casă !

— Zoil, ești un monstru ! Nu știu încă de ce calibru pământul ! spuse în cele din urmă nevasta.

Iar el răspunse, cu o replică luată parcă din Caragiale :

— Ce vorbești, soro ? !

Toată familia se năpusti pe ușă, strigînd tînă la telefon.

O jumătate de oră mai târziu, pe când el se găsea la Cotroceni cu un taximetru, fetița apăru la colțul străzii, ținîndu-se de mîna mătușii. Zoil încă își mai făcea unghiile.

Deci totul se terminase cu bine, cum fu plină de bucurie toată ziua. Înțelegeam, evident ar fi înțeles în ființa lui Zoil, care ridica din umeri. Nelumerirea lui nu era cea pe deplin legitimă ? Cine va spune dacă va ști mai mult decît alții.

*

Fetița în cazarma legal era internată. Loviturile cu latul baionetei peste mână și scatoalcele pe care le înghițeau soldații ne secolesc existență, nu puteau să fie puse la socoteală. Mai târziu, s-a legalizat pedeapsa cu bățul, pe baza unei sentințe, și se aplica sub supravegherea medicului, de față cu tot regimentul adunat să ia exemplu.

Eram civil pe vremea aceea, n-am văzut, dar se strânge pielea pe mine numai cînd îmi închipui ; parcă îndată mai tupeu o bătaie neprogramată.

În schimb, aș fi putut să fiu marter, dacă mi-ar fi dat cineva de veste. La o baltag înverșă pe care a încasat-o de la soldați un plutonier major, șeful regimentului. O asemenea ispită, dacă se află, se numește răzmeriță și te pedepsește cu ani grei de cătușă. Dar nu s-a aflat, nimeni n-a suflat o vorbă, așa încât victima, deși a umblat cu spinare bandajată o lună întreagă,

O comisie medicală de recrutare își luase un păcat greu pe suflet, dînd drept bun să facă armata pe un nenorocit cu multe alte defecțiuni, încît nu puteai să numeri decît până la trei ; la patru nu ajungeai, și-i era imposibil să răspundă la o întrebare, oricît de simplă. Cu chiu cu vai rebatuse instructorul să-i formeze cîteva reflexe, cu ajutorul vreunilor lui de grupă. Astfel, la unele lecții de călătorie militară, pe care le făcuse și cu noi sergentul instructor Perpeț, prima întrebare semnalată cu o dioptrie era : „Cum se numește țara vecină și dușmană regelui ?" Vecinul îi dădea un pumn între umeri pe furiș, ca să nu se vadă la inspecție, și el răspundea mecanic : „Romînia Majestății Sale regele Carol al doilea." „Cine este comandantul regimentului ?" Cu alt pumn, venea întîia răspunsul : „Domnul colonel Antonescu." „Cine este comandantul batalionului de vetrani ?" „Domnul maior Nicolae Ionescu !" răspundea nenorocitul, cînd simțea trei pumni în spinare. Mai departe nu puteau urmări să-l ducă, că spună măcar cum îl cheamă pe comandantul companiei, căci ar fi fost nevoie de patru pumni, pe care el nu putea să-i numere.

Pe ăla, plutonierul major, îl chema Moraru, am uitat celălalt nume. N-avea nici un amestec în instrucția recruților, singura lui funcție, aprovizionarea, funcție administrativă, care, adăugîndu-i multe foloase, ar fi putut face din el un om bun la inimă. Toți șefii lui ierarhici, pînă la comandantul regimentului, îl arătau o simpatie aproape exagerată, fiindcă se bucurau de plăcerea aceea direct la domiciliu ; nu-i nevoie să le enumăr, oricine știe ce înseamnă aprovizionare și ce arie largă cuprinde, cam la fel cu o piață, cu legume, pește, carne și tot ce mai începe în vorbă. Acestor șefi, scutiți de cheltuielile zilei, Moraru le

arăta respectul cuvenit gradului, dar cu o anumită familiaritate, de parcă ar fi fost rudă cu fiecare. El uitase de mult ce înseamnă militaria, dacă ar fi mers la război n-ar fi putut să comande decît bucătăriile pe roate. Cu atît mai de mirare este că îl preocupa instrucția, se amesteca în toate, de parcă ar fi avut funcția de inspector, făcea observații gradaților, și nu de puține ori își îngădui să dea ilustrări chiar ofițerilor mai tineri, pe care îi trata părintește. Aflînd că soldatul său de mînie, pe nume Albotă, urma să fie propus pentru reformă, ca irremediabil inapt să facă armată, ceea ce însemna o pajură pentru comisia sanitară care îl admisese, plutonierul se văzu dator să intervină. Nu doar fiindcă îi plăcea să se amestece în toate; din cînd în cînd făcea parte și medicul regimentului, față de care avea obligații secrete, și voia să-l apere de o rușine. N-am de ce să-l menajez și vă destăinui că obligațiile secrete însemnau injecțiile cu „neosalvarsan", ani „606", împotriva sifilisului. Astfel se duse la comandantul companiei de recruți și îi spuse:

— Dom' căpitan, sînt mai bătrîn decît domnoaiele, am văzut multe ca asta. Dați-mi-l mie pe mînă și l-oi face om întreg, cît ai spune pește!

Vă trece cît mai repede peste scena de barbarie care urmează, vă fi mai bucuros să povestesc ce-a pățit plutonierul major Mocanu, decît Albotă. Pe acesta plutonierul, cu ajutorele sale, doi soldați scutiți de instrucție, l-au dus în magazia de alimente, seara, după ce gornistul sunase stingerea, l-au dezbrăcat pînă la izmene și l-au legat cu mîinile în cruce, între doi stîlpi care susțineau tavanul, răstignindu-l ca pe Mîntuitorul. Apoi plutonierul, punînd mîna pe o frînghie împletită în trei și înmuiată în găleata cu apă, a început să-l croiască pe spinare:

— Numără! strigă, la prima lovitură.

— Unu! răcni soldatul.

— Numără!

— Două... Trei ... Trei... Trei...

Pocnitul frînghiei, înmuiată în apă de fiecare dată, și urletele victimei se auzeau pînă în dormitoare; nimeni nu putea să închidă ochii.

La a cincisprezecea lovitură, zbirul, scos din minți de cele ce socotea a fi o încăpățînare, răcni de își rupse ceva în fundul gîtului:

— Ma, tu n-ai departe de trei n-ai poți să numeri ?

Și lovi a șaisprezecea oară, mai cu sete decît înainte.

Atunci, cu spinarea plină de sînge, cu ochii ieșiți din orbite, cu venele de pe tîmple umflate, nenorocitul făcu un efort disperat și bîigui, înainte de a-și pierde cunoștința :

— Milionu' !

O lună mai tîrziu, în vinerea Paștelui, pe o ploaie cu tunete, după ce mai bine de un ceas fulgerase de pîrîia cerul, cinci oameni ieșiră de la dormitoare, înveliți în cearșafuri albe, ca irozii, cu măști negre pe față. Plutonierul care era de pază pe coridor le șopti :

— Fiți cu grijă !

Afară, cutumat la fel, aștepta un al șaselea, înmuiat de ploaie :

— Haideți, le spuse, e singur !

În magazia de alimente, Mocanu făcea pungi de zahăr, de cîte cinci kilograme. Alături, pe masă, erau gata făcute pungi de orez și de făină albă, luată din sacii pentru cozonacul soldaților, să aibă și ei Paștele. Mai avea de făcut alte pungi, treabă de cosuri, trebuia să umple șapte zimbile, pregătite alături : o doua zi urma să le trimită la destinațiile convenite, cuviincioase la gară, ca să nu se vadă ce este înăuntru, privire altele cîte o cosviștă de miel, de un sfert, pulpa din față sau din spate, iar pentru ziminicul principal, o jumătate neîmpărțită, de opt kilograme. Era o muncă grea și trebuia s-o facă singur, ca să nu vadă ci alții.

Ușa se deschise brusc și cînd plutonierul se răsuci de deasupra cîntarului, zăpuse țeapăn de groază, cîteva stafii ude de ploaie înaintau spre el în timp ce a șaptea punea zăvorul la ușă. Într-o clipă îl înfășură și gîtul cu el să se dezmeticească, îl smulseră veșmîntul și cămașa. Lăsîndu-l în pielea goală rîsă la brîu, unde bucata i se rotilea peste betelia pantalonilor.

— Să știi, voiaj cînd ești om, care pîine mîncăm, cuvînt îți facem numai fără judecată.

Plutonierul îl recunoscu după glas, stătuse o lună de vorbă cu el. Îi curse sîngele din obraji, se făcu de ceară, [illegible] o bătea [illegible]

— Te știu, tu ești domnul Mazeca, avocatul ! Dacă vă atingeți de mine, vine [illegible] o să vă mănînce pe toți patru.

— Veni că zicem noi, ai uitat să numeri !

Cel care vorbise își pierduse răsuflarea de pe față ; era un om de douăzeci și unu, douăzeci și opt de ani, tînăr fără armată cu termen redus, cu întrerupere, fiindcă fusese la studii în Franța : acum practica într-adevăr avocatura cum spunea plutonierul.

În timp ce însoțitorii săi îl legau pe acesta cu brațele în cruce de cei doi stîlpi unde îl martirizase pe soldatul alb de mînă, avocatul își reluă pledoaria :

— Recunoști că ai bătut un soldat pînă l-a pierdut mințile ?

— Că multă minte nu avea ! răsună plutonierul. Pe trei nu putea să numere.

— E adevărat, dar acum nu mai poate să numere cel puțin la unu.

Albina fusese reformat, pe tăcute, și fusese trimis acasă fără galagie. Într-adevăr, uitase și acele trei numere, uitase cum îl chemă pe vremea lui cu ochii ca de apă. Cel mai bine pentru el ar fi fost să moară, trăsă de grumaz, ori, dacă nu-l puteau pune la jug, singura treabă care ne este să ai minte.

— Dacă știai că nu poate să numere decît pînă la trei, continuă soldatul cu termen redus. Mazeca, ce crezi, că o să învețe din bătaie ?

Plutonierul își lăsă capul în piept și înghiți :

— Iertați-mă !

Camioneta aprovizionării trase cu spatele la terasă, să nu se vadă înăuntru, și rămase cu motorul în mers, să acopere zgomotele.

— N-o să-ți tragem decît o lovitură în plus peste cele șaisprezece, vorbi avocatul. De fapt, va fi singură lovitură de pedeapsă, primele nu sînt decît răsplată. Știi să numeri pînă la șaptesprezece ?

Fringhia udă plesni în spinarea plutonierului, cuprinzîndu-l de la rinichi pînă la umăr

— Numără !

La primul urlet, motorul camionetei se ambală puternic. Nu ținu mult, în cinci minute treaba era sfîrșită, plutonierul atîrna în legături, fără cunoștință. Cineva îi ciocăni șoferului în geam, să oprească motorul.

Cînd îl dezgropă, căzu în genunchi, cu vălul roșu în vînt, în timpul o galeată cu apă în cap, să se dezmeticească.

— Poftiți să vă aducem mîncarea! le vorbi avocatul orbului. Și-o să vă recunoască nici pe lumea cealaltă. Și chiar dacă v-ar recunoaște... Iar tu, ifgoaică, ascultă și bagă-ți în tîfnă vorbele mele. Dacă taci din gură, îți salvezi sufletul. Dacă te dai de Paște ai să le pui la loc chiar în noaptea asta, dacă te lasă spiritul, dacă nu, mîine dimineață, după ce te-o obloji nevasta, că la înmormîntare nu ai ce să cauți. Nu te gîndi să ne denunți: poate să nu ajungă, dar au să ne apară o sută de avocați și n-ar fi exclus să scapăm fără nici o pedeapsă, pe tine, în schimb, au să te dea afară din armată. Și acum, care-ți iertare!

— Iertați-mă!

— Și jură că n-ai să mai faci altă dată!

Nu-mi fi prebil să povestesc întîmplarea mai-mi călcat cuvîntul dat celor care mi-au dezlănțuit-o printre ei și ofițerul cameristei. Am greșit, îmi iau păcatul pe suflet, dar nu puteam face altfel.

22

Îmi găsesc regimentul în București nu înainte cu cîteva zile de ordinul trupelor cu destinație Sofia, pentru Operă și pentru sala de concert a Ateneului, chemînd grafele cu 16 pun la bătaie. Dinăuntru erau și în provincie, și nu mi-ar fi plăcut să văd fulgii cu două săptămîni mai o bună înfiripare. Mi-am dus viața între gospătărci, cărora totul li se părea că merge cum trebuie și între petrecăreți, cărora într-adevăr le mergea bine. Cei fără pîine aveau de oparte și comunicau între ei mișcările ca pe vîrfuri ninse. Dacă se făceau percheziții cantitative pe spinarea lor, cu invitați ai celor din categoria favorizată și cineva mergea să protesteze, i se închidea gura cu o amenințare: „N-ai știut că în București viața e scumpă? N-ai decît să pleci

în provincie, unde îți convine, la Viscăuții din Deal sau la Viscăuții din Vale !"

La Viscăuții din Deal, unde își ducea traiul departe de lume un batalion de vînători alpini, nu era vreo, trebuia să mergi cu harabaua de la Viscăuții din Vale, cale de vreo kilometri. Cineva îmi-a povestit cum a ajuns acolo și dacă îi voiu povesti voiu regret că nu-i pot lua și hazul, căci n-a făcut să rîd prin mi-a întețit ceafa. Ajungînd el la Viscăuții din Vale, bietul unde a rămas peste noapte l-a îndemnat să se ducă numaidecît la Jupînul Isidor și să rețină loc în harabă, pentru a doua a doua zi dimineață.

— Domnule, l-a sfătuit stăpînul hanului, dacă vrei să mergi bine, ia negreșit bilet de clasa întîia !

— Dar cum, ai și de clasa a doua ?

— Ba chiar de a treia !

Cu toată mirarea, călătorul i-a urmat sfatul, și a doua zi s-a așezat locul în bancă, pe partea dreaptă a harabalei. Alți doi muzicanți de clasa întîi s-au așezat alături, cei de a doua pe scăunelul din față, iar unul pe capră : cei de clasa treia, pe unde a apucat fiecare, pe scări, pe aripi și chiar în coșiulu de la spate, sau fie pentru bucuria calor.

Harabaua a pornit și vale de cîte kilometru o mergea la trap, pînă ce drumul începînd să urce o-o luat pasul. Pasajul era frumos, ce vrei de o parte, cu lanuri de ținteauă, de cealaltă pe partea muntelui, cu țînțari de pîrgi în zare, totul alb ca o albastru ca lapte-lapte. Din loc în loc se mai vedea o fîntînă, o cumpănă de fîntînă și chiar un măr cu fructele pîrguite.

Și așa ajunge el de la Viscăuții din Vale pînă la cei din Deal, drumul nu poate decît să urce. În locurile unde urcușul era mai greu, stăpînul hanului și vizitiu întîiași, numai de cînd începeau caii, îndeîndeau-i cu biciul, le poruncea călătorilor :

— Clasa treia, jos !

Oamenii cumințeau rugeala, coborau fără să crîcnească și mergeau pe margine. Pe urmă urcușul se ușura, iar gîfîitul albi de sudoare.

— Clasa doua, jos ! poruncea harabagiul.

„Acum ce-o să mai urmeze ?" se întreba poveștitorul meu, văzînd un dimb în față. O ia dă jos și clasa întîi !"

În dimb, trăsura grea se oprea, căci nu mai puteau trage.

— Hei, strigă harabagiul, către cei de pe margine: Clasa treia, treci și împinge la roată !

Cînd bagi mîna în coș, să iei un pumn de cireșe, nu le nimerești pe cele mai frumoase ; așa se întîmplă și cu amintirile noastre. Erau doi, cu grad mărișor în armată ; despre ei nu știu nimic demn de ținut minte, i-aș fi uitat de multă vreme dacă n-ar fi existat împrejurarea picantă că se iubeau cu aceeași femeie, fără să știe unul de altul. Pe cît de picantă, situația era pe atît de banală ; cunosc cel puțin o duzină de cazuri. De aceeași nu este surprinzător că într-o bună zi le-a fost dat să afle, prin indiscreția unuia din ei, care s-a lăudat de față cu martori : celălalt, aflat și el acolo, a văzut roșu înainte și numai că n-a scos sabia ; dealtfel, duelul era interzis de peste un secol. În schimb, n-a izbutit să-și înfrîneze insultele :

— Minți, ești un lăudăros, un laș și un nemernic !

Celălalt, deși dezamăgit el însuși, și-a păstrat calmul era un cinic, apoi avea mai mult umor și chiar mai multă inteligență.

— Bine ! a spus, cu un zîmbet mai degrabă ușurat decît vesel. Mîine, cînd o vezi, întoarce-o cu fața în jos și aprinde lumina.

A doua zi pe partea cea mai cărnoasă și cea mai tumultuoasă în dragoste a enantei necredincioase se vedea, imprimată cu tuș vrolet, divnda indubitabilă, ștampila rotundă a regimentului. Nici unul din cei doi rivali nu s-au gîndit cîte ștampile s-ar fi adunat pe frumoasele fese, dacă tușul nu se spăla cu săpun și apă.

Faptele se petreceau în timpul războiului dus de italieni în Abisinia, și rivalul cel cinic îl simpatiza pe Negus, pe cînd celălalt era partizanul lui Mussolini (viața Națiunilor votase împotriva Italiei mai multe sancțiuni economice la care aderase și România. Oricît de respectător aș fi fost cu politica, invazia Etiopiei mi se părea o barbarie, și oricît de barbar ar fi fost prezidat, făceam haz că victimele, slab înarmate, își pedepseau agresorii, cînd le cădeau în mînă (tăindu-le mădularele (turiștilor.

Împărăția sancțiunilor făcuse pe pagodă adepții lui Mussolini, care, deși nelipsiți de pleoștire, ar fi trăit la Paris pînă la ultima bătrînețe, cum s-a întîmplat cu France, dacă n-ar fi lăsat în pace pe alții și se ocupa de treburile sale, fără să aștepte la treizeci de ani de la terminarea conflictului.

Printre simpatizanții Italiei se afla, prin legături de gintă, nu prea cumpănite, și savantul nostru, Nicolae Iorga, admirat la Sorbona și nu doar acolo, după ale cărui cărți, mult prea bogate, ne era foarte greu să învățăm istoria în școală. Nu știu dacă a lui a fost ideea cu verighetele, dar de susținut nu încape îndoială că a susținut-o, cu patima lui cunoscută. Lumea era îndemnată să-și dăruiască superfluele verighete în folosul războiului din Abisinia.

Deși văduv prin moartea nevestei, acel dintre cavalerii amintiți mai înainte, care ținea cu Mussolini, purta încă verigheta, în amintirea fericirii pierdute. A doua zi după ce avusese dovada că înlocuitoarea nevestei îi era infidelă, n-a găsit mijloc mai bun de răzbunare pe complicele acesteia decât scoțîndu-și verigheta de pe deget, și vîrîndu-i-o în ochi, cu satisfacție :

— Mă duc s-o donez ! Dracu' o să-l ia pe Negusu !

Cam la fel face încornoratul din poveste când dă foc canapelei.

•

Într-o toamnă am mers la manevrele regale, tocmai în Bucovina. Drumul cu trenul, care s-a tîrît trei sferturi din lungimea țării, mi-a plăcut, a fost o desfătare necunoscută înainte și nici repetată pe urmă, fiindcă mi-am ales locul în ultimul vagon, o platformă, într-o căruță de rechiziție, cu covîltir, unde am stat tolănit în paie, cu capul mai sus, ca să pot privi afară. Vedeam peisajul încadrat de arcul covîltirului, ca o ramă curbată, ceea ce îl făcea să semene cu un tablou în mișcare, derulat de-a-ndoaselea. Așa ar fi frumos să călătorești dacă ai avea destui bani să comanzi un vagon-platformă, pe urmă să cumperi o căruță cu covîltir și o căpiță de fîn proaspăt.

La manevre e aproape ca la război numai că lipsesc gloanțele, și singurele răni ale soldaților le fac bocancii. Cismarul nu știe ce suferințe poate să prodnoască o solidomînare a lui, sau o neglijență. La ea se adaugă o pierzanie imensă pe la glezne și a picior sub călcîi sau în talpă.

Căzut, în timpul unui marș greu, la gonală, când ne odihneam, eram culcați pe marginea drumului și vream vorba despre durerile îndurate de unul care din ei era mai greu supus tabelă. Unul a spus durerea de cap, altul durerea de urechi, fiindcă avusese otită, altul durerea de

[illegible] era de acord, o pățisem cu toții. Cred că erau de acord cu toții, nu există durere mai grozavă. Nu știu dacă a fost folosită ca mijloc de tortură ; n-aș vrea să le dau tuturor cu ideea celui care ar încerca mașina să chinuiască pe oameni ca să mărturisească o vină reală sau una închipuită. Dar cred că nimeni nu ar rezista, iadul li s-ar căuri dinții și mușchii ne freacă pe canale de oțel s-ar înfige ace cu gămălie.

Unul care se deșteptase și își scutura hainele spre cu fața chinuită :

— Piatra-s talpă ! Nu există durere mai mare !

Era în dezacord cu noi, evident, dar poate că în felul lui avea dreptate ; nimeni nu știe unde este mai aproape nostru.

Trenul pleacă după-amiază și la Berdujeni după Suceava, capătul drumului, am ajuns abia a doua zi seara. Hotelurile erau aglomerate, trenuri după trenuri veneau în aceeași direcție. Pentru mine întâlnirea fusese o întâmplare, pe urmă era regretat cărțile cu fin și n-am mai văzut-o.

Am dormitat pe întuneric, în hârdăul de cărbune, am ascultat un bombardament de artilerie care să vină aproape înaintea. Am mers prin noapte, spre un sat numit Pătrăuți, pe care îl știam numai din cronici, fiindcă acolo a învățat de pe timpul lui Ștefan cel Mare. Era o noapte lină stelată, se pregătea de ploaie, dar deocamdată soldații ne ajungeau până la glezne. Din când în când, vedeam o căruță pe marginea drumului, un om, dacă nu mai era mort, plecat de cu noapte ca să fie în târg la Suceava înainte de ivirea zilei. Îl întrebam, se știe că nu mai e nici o *vreo* luptă, să ne uităm pe hartă :

— Mai e mult până la Pătrăuți, bade ?

— Nu, uite colo, după culme.

Treceam culmea nu se vedea nici o lumină, întâlnesc alt om :

— Unde-o fi oare Pătrăuți, mai omule ?

— Oho, mai aveți două poște până acolo !

Să fi fost război adevărat, aș fi spus că eram cu totul ridicoli și voiau să ne încerce. Nu știu când am ajuns, cum am ajuns : am intrat într-o casă unde dormea toată lumea, am pus capul pe pernă și m-a trezit după două ceasuri gornița care suna alarma ; trebuia să ne retragem. Biserica lui Ștefan cel Mare n-am văzut-o, mi-am conti-

mai omul în mers, trecând la rostimpuri, când de câte-o grapă. În zorii zilei, sosim la Burdujeni, de unde plecasem. De ce făcusem drumul, de ce ne întorcem n-am înțeles; tactica și strategia erau amănunte pierdute. Aici se întâmplă oameni și la vorbă, că să sufere de pietre în bocanci soldații. Apoi n-am de făgăduit pentru împărțirea semănate cu grâu de toamnă, prin lanurile de porumb uscat în gluga ruginită. A început ploaia, a ținut trei zile. Trei zile ne-am târât prin glod, fără să știm ce facem. Trei nopți am dormit în capul oaselor, îndesat în oameni de parcă fâcuți stoc și puși în prohod.

A patra zi am ajuns la Rădăuți, pare-se cetățeni, altfel nu căpătam o zi de repaus. Era o sâmbătă cu vreme ștearsă, dar aerul rămânea jilav și înghețat ca iarna. Pe tarabe se înșirau colaci rumeni și dolofani, care răspândeau căldura și lumina soarelui. Am mâncat un colac dulce cu scorțișoară sarată; limba și cerul gurii mele păreau două lumi mirate.

A doua zi înt-o lumină plumburie, sub un cer gata să plângă, cu toți în cimp și cu defilări cu tapa regelui, care stătea pământit pe calul alb de paradă în dunga lui, tot călare, prinos și el defilarea, Averescu și trupa, primul ministru. Gheorghe Tătărescu cu Gută, care aveau grad de maior în armată și nu puteau umbla să apară în uniformă, cu cască de război, franțuzească, demnată altfel decât a noastră. Cred că din toată armătura aflată acolo, el singur își lua rolul în serios, dar totuși când am trecut cu pas de defilare, i-am văzut calul îndărătnicându-se. Calul regelui a început să joace, bietul avea gelozie! Aveam mâinile atât de înghețate, încât îmi stăteau cârcite, și nu mă puteam salută, cu mâna la cască a trebuit încă de dimineață să cu unul de aceia degetele amândouă altfel ar fi pârâit și le-ar fi prins pumnul regelui și lui Gută.

*

Ca prăbușirea tronului la 8 Iunie a fost de prost augur aveai să te vadă câțiva ani mai târziu, când regele a trebuit să abdice și a scăpat din țară aproape cu fuga. Spun așa fiindcă deși plecase în libertate, luându-și toate bunurile la Torino-mare, dimpotrivă crescuți în credința Arhanghelilor, au tras cu pistile în vagoane, urmărind să i facă de

petrecanie. A fost una din primele lor ședințe legeri cu guvernul care, de voie, de nevoie, îi luase sub obladuire.

Dar oare, un rău augur poate să acționeze și în sens invers asupra trecutului? Fiindcă unu sau doi ani mai înainte, regele era s-o pățească în noaptea de Înviere, când mergea în trăsură deschisă, un landou „Victoria", înțesat cu ai domnului Pretorcanu, să asculte slujba de la Mitropolie, și de la o fereastra a hotelului „Bulevard", a fost cît pe ce să-i cadă o bombă la picioare.

Complotul a eșuat fiindcă unul din participanți, cuprins într-un acces rar, s-a dus și a spus totul la Siguranță.

Ma'aflam și eu pe Calea Victoriei în acea noapte, nu știam nimic, mă plimbam fără ce de armată se înșira pe trotuare, soldat cot la cot, cu arma la mînă. Prin fața lor se plimbau cuplu în pardesie negre, cu mîna în buzunarul din dreapta și cu ochii pe la ferestre. La hotelul „Bulevard" nu se vedea nici o lumină, parcă murise toată lumea. Deodată, într-un loc și numai într-o clipă am văzut licărind o țigară și mai tîrziu am văzut, nu puteai să fii altfel, că în fiecare cameră stăteau la pîndă agenți ai siguranței și inspectori de poliție.

Înaintea landoului regal a trecut o trăsură cu un singur cal, vizitiu îndrăgit și țeșlat bine. Un domn robust, rumen la față, cu mustață neagră, răsucită la capete cu polen care lucea sub becurile de pe stradă stătea în genunchi pe canapeaua trăsurii, cu fața înapoi, fără să scape din ochi nici landoul regelui, nici lumea de pe trotuare. În mîna dreaptă avea un revolver, nu se osteneau să-l ascundă. De la trecătorii care vorbeau cu voce scăzută, am aflat că era generalul Gabriel Mărinescu, cunoscut mai degrabă sub numele de Gavrilă, prefectul Poliției. Sediul acestei instituții, aflat cevă mai jos, pe Calea Victoriei, fusese renovat și mărit de puțină vreme, cu banii luați de la patronii bordelelor, așa spunea lumea.

Apoi a apărut și landoul, cu regele, singur pe canapeaua din spate, cum mergea și domnul Pretorcanu, care însă nu se temea c-o să-i arunce cineva o bombă la picioare. Ajunsesem chiar la colțul Bulevardului Elisabeta cu Calea Victoriei; vedeam hotelul în diagonală și nu înțelegeam de ce nici una din ferestre nu era luminată. Mai tîrziu am dedus cum trebuie că ticăia inima regelui, căci, desigur i se adusese la cunoștință ce primejdie îl pîndea: scăpase

ca prin urechile acului. Am văzut cum, poate fără voia lui, și-a aruncat ochii la ferestrele întunecate ale hotelului, unde știa că sînt oameni de pază ; și totuși, nu cred să mă fi înșelat, deși repet că nu aveam nici o bănuială, în clipa aceea și-a lăsat capul în jos, cu o mișcare scurtă, instinctivă, ca și cum ar fi vrut să se ferească ; așa face tot omul, dacă i-a intrat frica în suflet.

N-am fost în pielea lui, dar gîndesc că multe i-or fi trecut prin cap în clipele acelea. Oricare din soldații aflați pe margine ar fi putut să îndrepte arma spre el ; la fel detectivii cu mîna dreaptă în buzunarul pardesiului. Și, de ce nu, chiar prefectul Poliției, care avea revolverul în mînă, lucind în lumina felinarului, cum îi lucea și jocul.

Complotiștii se aflau închiși după gratii.

Capul lor era un colonel, Precup, despre care auzeam atunci prima dată. Probabil se mai găseau și alții nemulțumiți, ca el, într-o armată cu fireturi și penaje, care nu țineau de cald decît celor dăritori să se fudulească. Și mai ales furnizorilor de zorzoane ; aceștia au făcut bune afaceri cînd regele, după restaurare, ca să cîștige armata și să marcheze fastul paradelor, a reintrodus uniformele de ceremonie de la '77, cu pene la pălării, cu epoleți grei de ciucuri ca aurul, cu tolbuci de fir, ca pe timpul lui Napoleon, cu epoleți și alte podoabe. Cum stătea treaba cu armamentul și cu pregătirea de război a acestei armate strălucitoare, o să se vadă. Nemulțumiții își țineau gura ; colonelul Precup a fost singurul care a apucat să vorbească. El și-a adunat oamenii după criterii necunoscute de mine, putea să găsească și mai bun, dacă ar fi avut experiența complotului, care în zilele noastre a ajuns la rafinament și încă mai progresează. Greșeala a fost că între ai lui s-a strecurat și trădătorul. Dar faptele nu sînt atît de simple și poate că fac o greșeală și mai mare, judecînd-i fără să-i aud apărarea. Căci pe trădător nu l-a adus el ci altcineva, dintr-o răbdătoare de suflet.

Aici, nevoile povestirii mă obligă să schimb succesiunea unui personaj, să-l aleg și pe dinaintea fără să împiedic cu nimic asupra celorlalte personaje și fără să denaturez cursul de pe urmă întîmplărilor. În pielea trădătorului care poate mai trăiește și care trădarea va rămîne și după moarte, i-aș bănui, pentru satisfacția mea personală, pe plutonierul major Moisescu, zdrobit de răspunde-

zece lovituri de frânghie pe spinare, când orice om, orcât de rezistent și de vajnic își pierde cunoștința, iar pe urmă se jură să nu mai greșească. S-ar putea apoi ca trădătorul adevărat să aibă urmași, dornici ca întâmplarea să se uite, și nu vreau să-i mâhnesc, resetându-i-o. Deci, personajul nu are nici o legătură cu o persoană reală, vie sau moartă, ci este produsul unei necesități literare.

Acest om, mult mai dezgustător decât am fost capabil să-l zugrăvesc în cuvinte, avea o față ferocătoare, cu o ținută îngâmfată. Am folosit două cuvinte, pe care le cântăresc bine oricând le scriu, de aceea simt datoria să dau explicații. Ar fi prea puțin să spun că m-a formcat și pe mine când am văzut-o, ar fi formcat pe oricine. De o statură puțin mai înaltă decât mijlocie, era un atletism modelat cel mai desăvârșit pentru o Venus modernă, mai subțire, cu piciorele mai alungite cu oarecari mai largi, de sportivă, dar prea mlădii ca să-i lipsească ceva din tumultuosa mobilitate. La brațe mă opresc, neputând face comparație, cred însă că de ora cu pricina orice artist s-ar fi grăbit să le ia pentru Venus din Milo. Iar sânii, deși modelați fierbinte după umanul, păreau într-adevăr sculptați în marmură rară, ca ai statuii. Nu mai puțin desăvârșită era chipul ei, dar ăsta are o îndoială, mi se pare de-o frumusețe prea atrăgătoare, puțin vulgară și prea provocatoare, la o ființă încă fragilă, copleșitoare mai târâ o lună.

Am spus o cifră precisă în ceea ce privește vârsta, fiindcă de atunci începe istoria. Mai avea o lună până la a șaptesprezecea aniversare, când intr-o seară de iarnă, întorcându-se târziu acasă, pe străzi neumblate, un tânăr din cartier, cu apucături mojicănite, care îi purta simbetele de multă vreme, recidivează cu asalt la poliție. Îi ține calea, o ridă cu genunchiul în burtă și cu pumnul în coastă amețind-o, apoi o târî în casă, unde era singur.

Deși elevă de liceu, în ultima clasă încă, până de vinăte îi cu rochia sfâșiată, nu se află să meargă chiar atunci la poliție, apoi la institutul medico-legal, de unde scoate certificat, după cum, peste o lună, nu se află să meargă la tribunal unde se judeca vinovatul, și să depună mărturie, cu amănunte, de față cu publicul.

După ce i se vindecară rănile și îi trecură vinătăile de pe tot corpul, singurul semn care mai rămăsese era glasul,

îngrozit deodată și aprins, ca al fumătoarelor înnăbite. Trupul ei devenise mai suplu, în schimb fața, nu mai puțin fermecătoare decît mai înainte, își accentuase vulgaritatea, ceea ce nu putea să vadă oricine. Cernd după aceea, exmatriculata din grabă, se dădu unui desfrîu fără oprire, nemotivat de vreo dorință adevărată, căci nici o atingere bărbătească nu o făcea să tresară, nu îi trezea nici măcar curiozitatea, se supunea cu o indiferență dusă atît de departe, încît de multe ori, fiind obosită, o cuprindea somnul și dormea dusă, fără să știe ce i se întîmplă.

Vara, cînd împlinise șaptesprezece ani de cinci luni și jumătate și își schimbase de trei ori partenerii, o cunoscu vărul meu de regiment, locotenentul Mircea, numit apa nu știu dacă de la mine sau de la mare ; îl cunoșteam bine, eram și puțin prieteni, deși ne despărțeau un grad și cinci ani de viață. Oare ce învățase el în cinci ani, cîți avea mai mult decît mine, dacă nu-și dădu bine seama ca cine avea de-a face ?

Fără să fie o frumusețe de om, locotenentul Mircea era plăcut la vedere: un moldovean blajin și cu glasul domol, cam plin la trup, cu pieptarele scurte și grase, cu ochi de un gri-albăstrui, cu părul blond, pieptănat într-o parte și cu un zîmbet înbrățișat în ei. Cum intrase în complot nu aceasta era ceea ce îmi este imposibil să-mi explic, deși poate prin aceea că, sub înfățișarea lui blajină, se ascundea o fire neobișnuită și dîrză. Sau fiindcă voise să crească în ochii fetei, ca o ființă eroică ? el urma să dea bomba la hotel. Intr-o vreme, și recunosc că situația era bună, nimeni nu ar fi putut să-l suspecteze, nimeni nu s-ar fi ostenit să-l urmărească.

Acolo, după ce se petrecea un an după ce o cunoscuse pe fată și o cerise de nevastă plutonierului major Mucanu, fata nu păru deloc tristă, îl jăli bună de lună, și foarte puțin la mărul paharului, nică o urmă de bărbați se înfruptară din trupul ei, în afară de viitorul logodnic, care n-ar fi îndrăznit s-o atingă ; ei îi era totuna.

Mai tîrziu, cu o duminică înaintea atentatului, într-un elan de iubire, locotenentul îi mărturisi fetei ce faptă bravă și vitejească avea să îndeplinească și ce viață îi aștepta apoi pe ea toți, familia plutonierului și întreaga țară. Indiferentă la această mărturisire, fata o transmise tată-

lui, cu acceași indiferență, indiferența cu toate faptele sale, iar el se duse cu pîra.

Nu știu cît de vinovat s-o fi născut locotenentul, nu știu unde s-a născut, și ce viața a dus după ce a ieșit de la mănăstire, unde a avut de îndeplinit o pedeapsă destul de mică. Toate pedepsele au fost mici, completul nu cumpănea, se judeca numai intenția, cu destulă clemență, fiindcă așa se întîmplă, totul e bine cînd se termină cu bine. Regele nu s-a plîns nimănui prin ce frică trecuse. Numai colonelul Precup a luat vreo cincisprezece ani de închisoare, fiindcă la proces nu și-a aflat nici o clipă regretul, că tot timpul a profesat invers. Înainte de a-și începe pedeapsa, toți au fost duși cu cruța cazonului *Malmaison*, de pe celea Plevnei, și în fața trupelor adunate, să vadă, li s-au smuls epoleții.

Acum vreo douăzeci și cinci de ani am avut o prietenă, care mori nu știu dacă mai trăiește, frumoasă mărîtață în Romanii Oltului, după războiul al doilea a fost arestată și internată la Arsenalul Armatei, unde au anchetat-o, fiindcă găsiseră un compromițător care se ascundea încă nu știu ce motive și l-a ajutat să plece în Franța. Probabil vină-i nu era gravă, dovadă că după un timp i-au dat drumul. Dar până atunci, în fiecare noapte cînd veneau s-o ia la anchetă și auzeam pași pe scară, credeam că sînt plutonul de execuție. „Nu-mi era frică, îmi povestea ea mai tîrziu. Mă chinuia doar gîndul că nu știam ce să strig cînd or trage : „Trăiască Franța ! sau Trăiască Romania ?"

Colonelul Precup, cînd i-au smuls epoleții, a strigat : „Jos Lupeasca !"

* * *

Puțin mai tîrziu, plutonierul major Mocanu a fost avansat la gradul de locotenent, prin Decret Regal, fără să fi trecut prin vreo școală. Această răsplată regească a fost pentru el mai degrabă o pacoste ! gradul nu se mai potrivea cu aprovizionarea, care i-a fost luată, lipsindu-l de toate avantajele. Nevasta s-a mîndrit cît s-a mîndrit, pînă cînd a văzut că încep să tragă mîța de coadă, de unde mai mainte huzurisească. Feței nu-i pasă de nimic, poate nici nu bagase de seamă că taica-su purta uniformă ofițerească.

Plutonierul cu atît se alese, cu gradul, la care nu avea dreptul și îi apăsa umerii. Neavînd pregătire, nu i se dădea nici o comandă, stătea degeaba, umbla toleleu prin curtea regimentului, ca o cureă ploantă. Nimeni nu-i vorbea, nici cei din rîndurile cărora venise ; de fapt, nu făcea parte din nici un fel de rînduri, era un om de prisos, bun doar să țină umbră pămîntului. Ce avea în suflet nu se vedea pe față, părea un om fără gînduri și fără simțire. Presupun că regreta viața lui dinainte, chiar păzile îi displăceau, poate pînă și noaptea cînd îl înconjura în mireazie și îi însingerașeră spinarea cu frînghia udă. O bună de zile umblase atunci cu pomezi și cu pansamente, nu pot să mă răstucească, să se îndoaie, fără să i se închidă rănile, dar îl ustura pînă în suflet. Dar atunci era cineva, pe cînd acum ajunsese un nimeni. Uneori mergea cu gîndul pînă acolo, că ar fi trădat din nou o bătaie numai ca să spună cuiva două cuvinte, fie și o amenințare sau o ofensă.

Într-o zi, cînd trăgea calul lîngă care mărginea curtea regimentului, l-a călcat trenul o garnitură de vagoane cu lemne care venea la pas, cu locomotiva la spate. Era cu gîndurile tare aiurea, dacă nu putea să se ferească? Nu am crezut, ca altă că fusese o sinucidere. Că să se fi sinucis în cazul lui, ar fi trebuit [illegible] pentru cele două trupuri, cum și-a pierdut, pentru o mînă de arginți, Iuda Iscariotul.

23

Așa mi se întîmplă chiar și în convorbirile cu prietenii, pornesc de la una și ajung la alta, gîndul mă duce mereu înainte. Dacă aș avea timp și pregătire și m-aș apuca să scriu istoria omenirii, cred că nu aș merge pe o linie continuă, de la faraoni, de pildă, pînă în zilele noastre ; n-aș avea răbdare să vorbesc de Sfinx sau de piramida lui Keops, unde am avut fericirea să ure cu Santa cînd eram

foarte tînăr, fără să-mi fugă gîndul pînă la Napoleon, așa că aș urmări epopeea Franței cu a Egiptului, ceea ce ar contraria pe toți oamenii cu spirit metodic. Îmi recunosc acest păcat, de care nu încerc să mă lepăd, că nu pot respecta cronologia faptelor, fără ca mă simt legat de mîini și de picioare, devenind un fel de balot care se rostogolește înfruntea la voie. Așa păcatul are o explicație, și dacă alții nu mă absolvă, mă absolv singur, cu speranța că se va găsi și cineva să mă urmeze. Fundeă, în istoria scrisă de mine, în linii sinuoase și întretăiate, ajung totdeauna unde trebuie: că și în convorbirile cu prietenii, cînd indiferent de ordine, nu-mi uit șirul ideilor și, la momentul potrivit, le reiau fără pierderi. Firul meu director nu este însă un capricciu, nu-i ilustrația o metodă, el se fundează pe amintirile și efecte, pe legătura ascunsă pe care o simt între fapte despărțite de ani, de secole sau de mileniu. Dacă de la Kemps trec la Napoleon, în chipul cel mai firesc printr-o necesitate impusă, în fel pot ca de la cea abia Mayflower, cu care au ajuns primii emigranți irlandezi în America, să mă duc, înapoi, la Arca lui Noe. Căci, în primul meu caiet o legătură între ană și alta.

Astfel, acum mă întorc la ultima zi a anului 1932, și la ce urmează după aceea. În viața mea, nu exista nici o poruncă și nici o dorință, ca bine cu amintirea Santei, a cărei fotografie îmi umplea toată ziua. Îi schimbam mereu rama căutînd una tot mai frumoasă; aceasta era dialogul meu cu ea, și nu voiam să-l întrerup, nici dacă, negăsind ceea ce doream, luam o ramă mai urîtă decît cea dinainte. După un timp, mi-am gîndit că prezența Federei altera înțelegerea afectuoasă a Santei pentru mine: atunci le-am separat, tăind fotografia printre ele. Acum brațul fetei era curmat, în schimb, surîsul ei se adresa numai mie. A fost nevoie de altă ramă, de o formă neobișnuită, mult mai ingrată, nu se găsea de gata, am comandat-o. Rămînînd singură, mi-a aruncat o privire mirată cînd i-am dat dimensiunile: o spun, citeați! — și a rîdicat din umeri.

Fotografia Federei n-ar fi avut-o avut pentru mine altă dragoste decît pentru Santa, dar nu de o intensitate mai mică. I-am făcut și ei o ramă, și am pus-o pe altă masă. După un timp, am început să am remușcări, simțeam că își lipsesc una alteia, și atunci le apropiam, cum fuseseră înainte, numai că le despărțeau rame.

Într-o noapte, după un vis care mă tulburase până la tremur, am aprins lumina și am văzut-o pe Santa, care o clipă mi s-a părut vie, cu privirea încărcată de reproșuri. Pe ea o visasem, gonind pe schiuri cu caii, și Fedra își întorcea din când în când capul spre mine, cu ochii țintă, parcă mustrîndu-mă. Chiar atunci, noaptea, fiindcă altfel n-aș fi putut să mai dorm, am scos fotografiile din rame și le-am lipit pe un carton, una lîngă alta, cum fuseseră înainte. Deși tăietura se vedea, ca o cusătură continuă, amîndouă păreau fericite.

În timpul războiului fotografia a ars, la bombardamente. Din tot ce aveam în casă, a fost cea mai grea pierdere, fiindcă n-a putut să fie înlocuită, ca lucrurile celelalte.

În aluna ei a anului 1932, Teofil m-a invitat să cinstim revelionul într-o familie, în patru ingădui să mă ia cu el, fiind bogată cu fiica gazdelor. Acestui al nostru fiu domnului Alcibiade îi datorăm efemeridele care ne ajutaseră să trec cu ușurință printr-o școală atît de severă. Teofil făcuse cea ce-mi scrisese spre o cinstită strălucită după primul an de școală își continuase instrucția la Saint-Cyr, unde se dusese un singur ceas, pentru a da-i o premoție cu atît mai preferat dacă vreau bine limba franceză. Acum era ofițer în batalionul de gardă al Palatului regal, ceea ce se socotea a fi un mare privilegiu: ceva, poate, dar se plătea cu servituți grele, o viață controlată tot timpul, într-un fel grea uneori, de unde numai nu aveai în timpul liber decît cu bucurie, dacă ai avea unde să duci, pe cine și pe moarte, ca să poată fi găsit în orice clipă. Poate încerci să le găsești, altfel îți e-o pară că e mai rău decît la închisoare, pentru unii, dar pentru alții se poate ca ceea ce ți se.

Rarele privilegii Teofil le-a plătit cu îmi gea de înfiorare la un timp după 23 august 1944, deși luase parte la arestarea și deținerea mareșalului Antonescu. Privilegiul real a fost al meu, fiindcă după ce l-am ascultat, am aflat de la el, relatat direct și în amănunte, cum s-au petrecut faptele.

Casa unde am mers cu Teofil era în apropiere de Gara de Nord, pe una din străzile care leagă, perpendicular,

Calea Griviței de Bulevardul Cuza. Mai tîrziu am descoperit pe acolo și o stradă numită Fagotului. Fagotul rămîne un instrument eminamente de orchestră, chiar dacă s-o fi scris pentru el vreun concert, vreo sonată ; recital de fagot nu dă nimeni. De aceea am căutat pe străzile din jur să găsesc și alte instrumente muzicale, după aceeași logică din Cotroceni, unde sînt grupate nume de medici. Nu există nici unul. Fagotul e singur, absurd și dezmoștenit, neavînd cu cine să cînte.

Teofil, trebuind să mîndplinească formalități la plecarea din cazarma palatului, am ajuns tîrziu cîteva minute bune, de miezul nopții, așa că abia intrați pe ușă, s-au stins lămpile, au rămas aprinse numai lămpioanele de fetă multicoloră, stîrnind de plafoane. Era o casă mare, cu portal în fața intrării, dar demodată, odăile dau una într-alta, înșirate pînă în fundul curții, la dependințe. Inconfortabilă ca locuință, era în schimb bună pentru petrecere, unde oamenii se amestecă unii cu alții, neavînd nevoie de separații. Casa geamie de lume, și judecînd după glasuri, domnau fetele ; într-adevăr, cînd n-am mîncat mai bine, am văzut că erau puzderie toate vrînd și toate frumoase, fiecare în alt fel, că nu știai unde să-ți oprești ochii.

Locotenența lui Teofil mi-a întîmpinat cu reproșuri calde pentru întîrziere, și cînd și-a aruncat brațele pe după grumazul lui, strivindu-și sînii în tunica împodobită cu epoleți de fir și felurite însemne, am văzut că avea o alunița pe nara stîngă. N-am apucat să-mi simt vișinele din rumă, că o fată mi-a oferit, cu două pahare de șampanie în mînă, am cîntat și am băut împreună, pe urmă s-a lăsat de mîncare și m-a sărutat în colțul gurii, fără să mă cunoască, nu cunoșteam pe nimeni. Gestul și mi-a ușurat sufletul.

Peste cîteva clipe mă amețise, mă amețea muzica patefonului, mirosul din jur, glasul și rîsul fetelor, fumatul tutunului de mătase, parfumul respirațiile care îmi stingeau obrazul. Perechile mai la vîrstă stăteau retrase în sufragerie în locul numit cu un pucșel de lapte pe un platou la mijloc, rumenit ca la usare, cu un mușchi copt în gură. Am văzut fel de fel de oameni în fugă, domni și doamne, și mulți tineri, dar toți păreau umbre închipuite ; vii și schimbați erau numai fetele. Pleca una, venea alta,

intr-o defilare necontenită, ca soldaţii la teatru, care trec şi nu se mai termină, ies prin stînga, dau fuga prin spate şi intră prin dreapta. Lumina nu se mai aprindea decît în sufragerie, în celelalte odăi rămăseseră numai lampioanele, cu licărirea lor colorată şi vătuită. Şi ce mă amuţea cel mai mult, fără să mă clatin dar clătinîndu-mi-se mintea, toate fetele acelea care defilau prin faţa mea semănau prin ceva cu Santa ; prin mers, prin glas, prin rîs, prin privire, pînă ce a apărut una cu părul ca de aur şi mi s-a părut Santa înaşi. Era în costum de schi, venea de-a dreptul de la Sinaia şi atunci am avut o halucinaţie, nu s-a părut că alături era Fedra, cum le văzusem de attea ori şi cum îmi mărturisea necontenit fotografia.

N-am mai putut îndura, am plecat fără să-mi iau rămas bun nici măcar de la Teofil. Era o noapte rece şi umedă, dar nu geroasă, am mers pe străzi în neştire, fără să mă cuprindă frigul, pînă ce s-a apropiat ziua ; o vedeam ridicîndu-se pe cer şi stingînd stelele. M-am gîndit că luînd cu ceva de la fetele acelea, partea cu o asemănare, natura ar fi putut să facă o altă Santa, întocmai ca prima. Dar, mă gîndeam cu mîhnire, dacă o asemenea minune era posibilă, şi întorcîndu-mă aş fi găsit-o, întocmai cum o aveam în minte, n-ar fi fost Santa cea adevărată, şi nici în veacii veacilor n-ar fi putut să fie. Fiindcă i-ar fi lipsit ceva numai al ei şi netranzmisibil, poate spiritul, care, chiar dacă nu este decît o emanaţie a materiei, rămîne unul şi singur pentru orice fiinţă, oricît ar semăna între ele, chiar dacă una ar fi copia celeilalte. Atunci, în acea dimineaţă de Anul nou, posomorîtă şi umedă, am înţeles că Santa nu putea să dispară niciodată, oricîte ca aş fi întîlnit în viaţă, şi nu puteam să mor decît cu întreagă fiinţa ei în suflet.

* * *

Anul a fost urît ca ziua cînd începuse. A fost un an tragic, plin de brutalitate şi de sînge, dar multe întîmplări care mă îndreptăţesc să-l numesc aşa le-am aflat mai tîrziu, chiar după decenii, iar pe unele poate nu le ştiu pe de-a-ntregul nici astăzi, să nu sînt singurul în aceeaşi ignoranţă. Cînd domnul Protocsanu, în conferinţa

lui arunci au-i vorbit despre viitorul Germaniei, despre înarmare, violență și silnicie, până la declanșarea războiului, prevăzut de el cu ani înainte. Oameni dintre noi, școliți, ca Thomas de Hitler, și ce-i mai greu de înțeles, nu existase atît de clar lucrarea în seamă o bună parte din oamenii politici. În ceea ce mă privește, fără să-mi găsesc bine o seară, gîndul meu era în altă parte, aveam atîtea de împărțit, așa cum le-am simțit în mijlocul unei lumi vesele, în noaptea revelionului, și apoi m-au urmărit tot anul.

La 30 ianuarie, Hitler a devenit cancelar al Germaniei : evenimentul, atunci a trecut neobservat pentru o bună parte a lumii, cu atît mai puțin pentru mine, și neobservat ar fi rămas de-a dreptul cură, după un an, doi sau patru, căderea de la putere, ca atîția alți care îl precedaseră, excepție făcînd Bismarck, dar în alt fel și cu altă măsură.

Dacă aș clasifica întîmplările după impresia pe care mi-au făcut-o mie personal, venirea lui Hitler la putere ar rămîne fără semnificație, mai ales că în acel prim an nu i-se dă atîta ocară pe față atît ca să înspăimînte pe cei fără simț politic sau fără darul prevederii, cum îl avea domnul Prelucceanu. Hitler amenință să fie o primejdie, dar, oamenii spuneau că o să cadă, cum s-a sperat totdeauna, cum se speră și astăzi să cadă o tiranie, măcar prin moartea tiranului. Dar, deși nu puneam nici un preț pe el, sînt dator să țin seama de importanța nefastă pe care a avut-o în următorii douăsprezece ani din istoria omenirii, astfel că îi dau primul loc în istoria vremii.

Pentru cine a uitat sau n-a știut niciodată, dictatorul Mark Germaniei era de origine austriacă, deci i s-ar fi putut spune, din capul locului, să stea la el acasă. Aceste două țări sînt atît de vecine, nu au comun decît limba ; în zorul celui an, Hitler le-a unit, printr-un act samavolnic. Am folosit traducerea cuvîntului oficial. Anschluss, care înseamnă unire ; de fapt a fost o răpire, care, lăsînd la o parte pe partizani, a adus poporului austriac multe suferințe și umilință. Cred că atunci ultimii naivi din conducătorii Europei s-au deșteptat, și n-ar fi fost prea tîrziu să-i pună agresorului pumnul în piept, dar neavînd vlagă și-au băgat capul în nisip ; în cele ce-au urmat, și l-au băgat tot mai adînc, pînă ce au ajuns să-și îngroape tot

trupul, de le-a rămas afară numai tirtița. Toți aceștia sînt morți astăzi.

Hitler, botezat cu un nume drăcesc, Adolf, s-a născut cu unsprezece ani înainte de sfîrșitul secolului, într-un oraș din Austria ; tatăl lui, mort curînd, era vameș, meserie pe care cred că nimeni nu poate să o facă fără o anumită vocație, acesta de a controla prin geamantane, dar nu pot s-o condamn, e legală, numai că unora le ajută să se îmbogățească. Vocația a moștenit-o și fiul, deși la început a încercat o altă meserie ; el avea simțul vămuirii în sînge, de aceea, cînd a înhățat puterea, a devenit șef la vămile văzduhului, coborîte pe pămîntul Germaniei și apoi extinse în toate țările cucerite.

La unsprezece ani, orfan cum era, tînărul s-a dus la Viena, biografii lui spun, fără amănunte, să facă studii artistice ; faptul că mai tîrziu a devenit zugrav nu-i o dovadă că încercase să învețe pictura, neștiind nici o îmbinare între una și alta, decît cea dintre bidinea și pensulă. Anul 1912 l-a găsit la München, unde șoma, neștiind carte de zugrăvit pe numărul nemaiauzit. Avînd astfel mult timp liber, se ocupă cu lecturile, printre cele săptămînale Nietzsche. Bănuiesc că a găsit și el la acesta idee bărbătească, din care mi-am făcut sprijin în momente de suferință : „...ceea ce nu ne ucide, ne face mai puternici !"

În anul cînd a început primul război mondial, s-a angajat în armata bavareză, a mers pe front, a fost rănit, gazat, și a primit Crucea de Război drept răsplată. Frontul a trezit în el o exaltare, devenită mai tîrziu maladivă. În anii 1919—1920, a slujit ca ofițer cu propagandă în armată nou formată după înfrîngere, a luptat pentru ideea națională, și împotriva comunismului, în umbra unuia, Drexler, de la extrema dreaptă a politicii ; ziarul lor era vestitul *Völkische Beobachter*, devenit și rămas pînă la sfîrșit, oficiosul național-socialismului. În 1921, Hitler l-a eliminat pe Drexler, fire slabă, mai bine nu se băga în politică, a schimbat numele partidului, făcîndu-l „muncitoresc-național socialist" și devenindu-i președinte. Mai mult naționalist decît socialist, Hitler a ținut legături strînse cu armata și cu patronii, mai ales ai marilor întreprinderi. Și la noi, mulți patroni au susținut cauza Arhanghelului, care îl vizează pe Hitler. Acesta i-a proclamat nemaidecît comandant peste Kampfbund, asociația foștilor combatanți,

în țările învinse, foștii combatanți devin o forță, cu atît mai mare, cu cît a fost mai dezastruoasă înfrîngerea. În țările victorioase, pun flori la mormîntul Soldatului Necunoscut, de Ziua Eroilor, iar în restul timpului joacă popice.

În acel timp, bîntuia în Germania inflația, crescînd încontinuu, cînd, așa cum am spus altă dată și-mi va face plăcere să repet ori de cîte ori se va ivi ocazia, te duceai la piață cu o roabă de bani și te întorceai cu o varză. Tot atunci, Franța, cu învoirea aliaților, care poate forțîndu-le mîna, a ocupat Ruhr-ul, zonă industrială germană, controversată în ceea ce privește dreptul de-a stăpîni-o. Scopul francezilor era să prevină dezordinea, care poate le lăsa gura apă. Dar abia la un an după ce luase puterea și avea numai un pic de armată, Hitler i-a gonit fără nici o dificultate; aliații i-au stătut pe francezi, care le-au cerut, să nu riposteze. Eu stau de o parte, dar las pe alții să spună, și dacă nu sînt în stare, apoi fac bine să-și bată capul; adevărul iese ușor la lumină, cînd judeci politica mareșală a vremii. Dacă francezii ar fi tras atunci numai un foc de pușcă și aliații numai un foc de tun, de la Londra, fața lumii ar fi fost poate alta. Stresa au rămas cu capul sus, clipind din ochi lor mari cu pleoapele înflamate; nu li se părea nimic atît de grav ca să și-l bage în nisip, cum nu mult mai tîrziu au făcut sistematic, pînă la 3 și la 5 septembrie 1939, cînd în sfîrșit au apăsat pe trăgaci.

Oricum, inflația și pierderea Ruhr-ului l-au determinat pe Hitler să dea lovitura, crezînd că venise momentul să-l imite pe Mussolini, care abia făcuse marșul asupra Romei și luase puterea. Încercarea s-a numit „putch-ul de la Munchen", cînd de fapt nu a fost decît o demonstrație contra guvernului bavarez al districtului Kahr, despre care nu auzisem pînă atunci și nici n-am mai auzit după aceea. Flancat de bătrînul mareșal Ludendorff (azi, la anii lui de atunci l-au secerat în floarea vîrstei, urmat de partizani și de foști combatanți, Hitler a defilat pe străzile orașului. Nu știu cine a tras în ei, poliția sau trupele loiale; demonstranții au fost risipiți, Hitler arestat și băgat pe cinci ani la închisoare. Acolo i-a dictat lui Rudolf Hess, unul din cei mai apropiați acoliți, elementele cărții care mai tîrziu avea să devină Biblia Germaniei. Ce mult a regretat și va avea de regretat omenirea că oamenii politici din epocă n-au citit-o sau n-au luat-o în serios, fiindcă aceea în

[illegible] gata [illegible]. [illegible] care pe urmă [illegible] [illegible] [illegible], ca [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible]

veriren ler la putere ; dealtfel, fără sînge nici n-ar fi putut să vină.

Deocamdată, între 1924 și '29, pînă la marea criză mondială, Germania se bucură de o prosperitate în industrie, neîntrerupită extremiștilor, pentru un timp tulburi. Criza i-a ajutat pe național-socialiști să se ridice din nou în ei, și să dea puteri celor. Șeful partidului n-a întîrziat un sprijinitor, pe industriașul Hugenberg, care urmărea să fondeze o armată spre a lupta împotriva comuniștilor. Cum atunci l-a înlăturat Hitler pe Otto Strasser, și în locul lui l-a pus șef peste S.A. pe căpitanul Roehm, ca să-l mănînce peste cîțiva ani, între o noapte de tăișuri în sînul partidului, „noaptea cuțitelor lungi", cum i s-a spus, fără să înțeleg de ce, deși au curmat este o groznică de trădătoare, sînt cuvinte al căror tîlc e greu de înțeles în altă limbă.

E de prisos să urmărim pas cu pas luptele confuze care s-au dus la politică, în anii următori, pînă în 1933, cînd a început altă epocă. Trei sute de pagini, scrise pînă acum, nu m-au obosit cît ultimele două ; vreau să ajung mai repede la un capăt, nu eu să scap de o corvă, ci intenția să trec la altele.

Cîteva nume s-au fost vînturat în anii aceia de tranziție Hindenburg care, rămas fără armată și fără un răsboi în perspectivă, unde să-și arate virtuțile, voia să-și continue gloria în politică ; Brüning — cine își mai știe ? ; von Papen, viitor diplomat al Germaniei naționali-socialiste ; generalul Schleicher, dorit să lupte contra lui Hitler. În hăul creat de aceste lupte politice confuze și în turbulența învăpăiată pe care o provocau Batalioanele SS și S.A. ciocnindu-se și între ele adesea, la 30 ianuarie, Hindenburg, atunci Președintele Republicei, l-a numit cancelar pe Adolf Hitler, însărcinîndu-l să formeze un guvern, împreună cu conservatorii, în speranța că se va face liniște.

Măsura imediată a noului cancelar a fost să desființeze parlamentul. Campania lui politică se sprijinea pe banii magnaților din Ruhr, cum la noi, cum în aceeași vreme și în anii următori, ostașii Arhanghelului au primit stipendiu de la magnații noștri. Malaxa și Auschnitt, și pare-se chiar de la unele guverne, mai degrabă de frică decît din simpatie. Într-o noapte, a fost foc Reichstagul, parlamentul Germaniei, a cărui istorie, nu prea lungă, fusese destul de zbuciumată. Incendiul, o înscenare s-a spus că

era un act de sabotaj din partea comuniștilor, cărora li s-au făcut procese gălăgioase. Tuturor acestora adăugându-se violențele SA, pe care le cunoaște din literatură, dar atît de convingător și de bine redate, încît nu se pare că am fost acolo, a făcut ca la alegerile din anul următor, luna martie, Hitler să ia patruzeci și patru la sută din voturi; cifra, dat fiind sistemul electoral al Germaniei, însemna o victorie. Comuniștii au fost numaidecît scoși din legi, iar mulți deputați, în afară de social-democrați, i-au acordat lui Hitler puteri depline pe timp de patru ani, ceea ce s-ar putea asemui cu o fabulă: să dai lupului mielul în gură, cu condiția să nu-l mănînce, ci la termenul stabilit dinainte să-l aducă înapoi la stînă. Conservatorii, colaboratori la guvernare, și-au părăsit pe rînd ministerele, pînă ce național-socialiștii au rămas stăpînii Germaniei.

Unii oameni prevăzători, bănuind ce-o să urmeze, și-au făcut geamantanul și au plecat repede. Mulți s-au salvat astfel, dar au fost și unii pe care nenorocul i-a ajuns din urmă. Povestea lor o cunoaște printr-o ficțiune pentru mine mai puternică decît realitatea căreia îi rămîne fidelă deoarece, eroul unui refugiat la Viena, de unde a fugit odată cu Austriacul, ca să se oprească la Praga. Dar și Cehoslovacia a căzut repede în mîna lui Hitler, datorită slăbiciunii lui Daladier și Chamberlain. Sînt întîmplări petrecute sub ochii mei, cînd aveam destulă maturitate să judec; astăzi, dacă mă duc cu gîndul în urmă, mi se pare că n-au fost realitate, ci contra-beame, în care Zarul cîștigă tot timpul, iar Sfîntei Vineri i se bagă pumnul în gură. De la Praga, omul a ajuns pe furiș la Paris, unde mai tîrziu i s-a înfundat, cînd germanii au ocupat Franța prost apărată. Intenția lui era să se salveze totuși în Australia sau în Noua Zeelandă, dar n-a mai apucat s-o înfăptuiască. Aflîndu-i planul, un prieten l-a întrebat pe gînduri: „Nu-i prea departe?" Replica n-am uitat-o și ori de cîte ori îmi vine în minte îmi arde inima: „Departe de ce?" Ea rezumă, într-o propoziție scurtă, disperarea din sufletul oamenilor care în vremea aceea lăsau totul arc în urma lor și nu mai aveau unde se întoarce. După aproape jumătate de secol, această boală a sufletului nu s-a vindecat încă; mulți oameni vîntură lumea, departe de ceva care nu mai poate niciodată să le aparțină, nici măcar doi metri de pămînt unde să-și facă mormîntul.

Atunci am cunoscut îndeaproape un om, pe care îl socotesc cel mai prevăzător din câți au existat vreodată. M-am dus la el, luîndu-mă după o reclamă văzută la cinematograful „Lia" de pe Calea Griviței, în colț cu bulevardul Basarab, azi numit Titulescu. (În paranteză voi spune că lui Titulescu, strălucitorul om politic căruia, din prea multă inteligență, i-a lipsit prietenia, i se cuvenea un bulevard fie el pestriț, i se cuvenea și o statuie, fie ea cît de mică. Despre statuie nu-mi dau părerea, ca să nu-mi strâng datoria sculptorului, cred însă că am dreptul să spun cît de urîtă, și nu fiindcă ar fi fost unit chiar modelul : sînt oameni care pun spiritul lor în frumusețe chiar pe Apollo.)

Reclama mă trimitea la un dentist, domnul L..., de curînd instalat într-un bloc nou de pe bulevardul Basarab, destul de învecinat cu cinematograful. În locul blocurilor, în un colț de stradă, se înalță azi un bloc cu zece etaje ; în locul cinematografului, un bloc și mai înalt cu cît cu șase-opt, măsurat, dar care în ochi de la distanță.

Această imprecizie mă obligă să mărturisesc că nu sînt sigur nici de celălalt bloc, am spus zece etaje, dar ar putea să fie nouă sau unsprezece. Iată cum nesocotul să-mi destăinuiesc părerea cu privire la poziția scriitorului între realitate și ficțiune. De ce nu mă opresc să număr etajele, de vreme ce trec adesea pe acolo ?

Unul din clasicii literaturii germane contemporan cu noi totdeodată, pentru care continui să am respect de multă admirație, face într-un adaos la ultima sa carte cunoscută o declarație stupefiantă. În acel adaos, el arată cum a scris cartea, ba o și explică, procedeu după mine inadmisibil ; cartea trebuie să fie ceea ce înțelege fiecare, după cum îl duce mintea ; iar dacă prea mulți cititori o taxează anapoda, vina este a scriitorului ui. Dumnezeu să mă ierte ! Într-un tramvai plin de lume venită de la concert, o femeie trage cu revolverul într-un bărbat, îl ucide și dezamăgit-o, și îl ucide. Drama se petrece în tramvaiul numărul zece, dar s-ar putea să fie opt, nu sînt sigur. Între explicațiile lui, autorul declară : „Ce nu știe că în timp ce scriam cartea (sau după ce o scriseseam) întîmplarea a făcut să ajung în orașul cutare (unde se petrecuse deadamaua)

[illegible] că [illegible] nu era numărul opt, ci [illegible] Altfel, în carte ar fi rămas o eroare." Ani-[illegible] din memorie, și cu vorbele mele, cred că nu prea îndepărtate de ale autorului. Nu-mi rămîne decît să exclam : Domnezeule ! Un scriitor de renume mondial : în o viață omenească, poate să cultive o asemenea naivitate ? Care din noi și-a pierdut busola ? Odată un fir de cenușer mai și un cui mort, în ce măsură mai contează numărul tramvaiului ? Și dacă ar fi fost numărul șase ? Sau șase sute douăzeci și șase ?

Domnul Leopold la care mi-am dus fața [illegible] [illegible] mărită de un cuțitaș al său [illegible] [illegible], era [illegible] refugiat de la Viena în anul unu Hitler [illegible] [illegible] [illegible]

tată să se refugieze la Praga, şi pe urmă la Paris, ci s-a dus de-a dreptul în Australia sau în Noua Zeelandă. N-am prins de veste când a plecat, şi nici nu aşi fi ştiut-o mai înainte, ca să-l întreb : „Nu-i prea departe ?".

24

În sfârşitul dumitale venirii lui Duca la putere, la noi au fost greviste de la Grivita. Sunt momente care prea mai bine decât nimic cum ca dincolo ele să nu-şi aibă rostul să vină fără să le fie anunţate. Unele greşeli nu-i vina mea, după cum n-o fi nici a lor ; am spus de multă să întorc nu-i o ştiinţă exactă, dar chiar contemporanul unui fapt nu poate întotdeauna să le vadă cu ochi diferiţi şi din puncte diferite.

Un guvern Iuliu Maniu văzuse la 14 ianuarie, sculat de puteri în numai trei luni de zile. Despre ele se vorbea în jurul meu am intuiţia că mersul acesta, cu ajutorul regulă, nu se putea împlinge cu regulă, care căuta oamenii flexibili, ca să-i poată face mănuşile ; şi le-a făcut, cinul rasi încet, cinul mai repede, până ce-a ajuns la dictatura cu personală ; dar, neîntrecut de meşteri, nu s-a folosit de ea multă vreme.

La 14 ianuarie a urmat un guvern Vaida, care nici el, deşi de aceeaşi, n-a rezistat decât până la începutul verii, zece luni întâmplate. Nu se instalase la cârmă decât de trei zile, când, la 17 ianuarie, a decretat o nouă cârbă de scumpiri, a treia : reducerea salariilor cu cincisprezece în sută, însoţită de concedieri în masă.

Poate că într-adevăr situaţia era fără altă ieşire, şi nu stau să mă întreb prin ale cui greşeli se ajunsese acolo. Ci mentez doar că întreg acesta era o nouă greşeală. Ușor de spus, după jumătate de secol ! Dar atunci, pe loc, se putea face primul ministru ? Apoi eu spun că eră să se sinucidă, ori să-şi dea demisia, să lase beleaua pe capul altuia. N-a făcut nici una, nici alta.

La 26 ianuarie, muncitorii din București s-au întrunit, cîți au încăput în sala cinematografului „Marna", de pe Calea Griviței, ca să protesteze. Ei au cerut guvernului să renunțe la reducerea salariilor, și așa micșorate.

La 29 ianuarie s-a făcut prima grevă la Atelierele căilor ferate. O delegație de muncitori a mers la Ministerul Comunicațiilor, unde au insistat să li se dea răspuns la cererea din ajun ; s-au ales numai cu promisiuni, guvernul a tărăgănat treburile două săptămîni încheiate. Puteu să spună „nu !", dar să fi spus din primă zi. Nu am alt element ca să judec faptele, mi-e de ajuns așteptarea. Să stai două săptămîni pe jeratic și cu sabia deasupra capului este destul ca omul cel mai stăpînit să-și piardă răbdarea.

La 12 februarie a început la Atelierele Griviței greva totală ; sirena a sunat la ora 9 dimineața. Din tot ce s-a întîmplat acolo n-am văzut nimic, am auzit numai sirena, și cînd a tăcut, am auzit-o mai departe ; e o amintire jalnică și nepieritoare. Vremea era la fel ca de Anul nou, o zi posomorită și umedă, și n-aveam nici un motiv de fericire. Parcă mă aflam și eu în grevă, dacă un asemenea gînd nu-i o blasfemie ; căci nu cerem pîine, ci vrem să capăt dreptul de a crede în ceva, ca tă-mă justifie vreodată pe lume.

După două zile, muncitorii îl și satisfăcuți. Veste neașteptată însă guvernul a ordonat să se aresteze treizeci dintre ei, bănuiți că ar fi fost instigatorii. Așa s-a întîmplat totdeauna de cînd există istoria : cine are puterea nu vrea să piardă ; tremură de frică, promite, bate în retragere, capătă de căință și, cînd îi vine la îndemînă, împușcă.

La 15 februarie, cinci mii de muncitori declarau o nouă grevă la Atelierele Griviței, greva cea mare, rămasă de pomină și care a înspăimîntat multă lume în orașul nostru și-n orașele cele mai îndepărtate, în toată țara. Cred că au tremurat de frică nenumărații oameni puternici, nu doar Malaxa și Auschnit, Vaida și regele. Pînă și dumnul Protoreanu, care luptase singur contra unei companii a lui Mackensen, învingînd-o, și-a înșurubat cartofina ; dar dacă greviștii ar fi defilat atunci pe Calea Victoriei și de ar fi vrut să doboare unu, sînt sigur că l-ar fi tremurat mînă ; fiindcă, spre deosebire de lupta cu Mackensen, acum lipsea rațiunea gestului. Un singur om dintre cei care aveau ce pierde cred că și-a păstrat zîmbetul senin, cum îl văzu-

...tatdeauna, domnul Neagoe. Din toți ai lui rămăsese ...Tinca, aflată acum la mănăstire Alexandrina, căreia ...mâna scrisori cuviincioase o dată pe lună, nu putea să ...o mângâie, și aceasta era norocul lui necunoscut de ...ni să-și facă fericirea dintr-o abstracțiune.

Era iarăși o zi posomorită și umedă, iarăși am auzit ...ierea, care îmi sfâșia inima, fără să am dreptul la vreo ...durere. Pe urmă au început împușcăturile. Trei regimente ...au înconjurat atelierele, le-au păzit toată ziua și toată noap...tea. Ziua următoare, cînd s-a făcut lumină, comisarul re...gal a cerut muncitorilor să se predea fără discuție. Nu s-au ...predat, și atunci s-a pornit răpăitul mitralierelor. La sfîr...șit, armata a spart porțile.

Am văzut zeci de dube rechiziționate de la fabrica de ...pîine Gagel, gonind pe străzile Bucureștilor. Am crezut că ...duceau morții la morgă. Acum știu că duceau pe cei arestați la Prefectura Poliției. Morți ar fi fost numai șase. Dacă-i adevărat, înseamnă că armata a ochit pe deasupra.

Muncitorii nearestați au fost scoși în stradă între ba...ionete în rînduri de cîte patru, cu mîinile ridicate.

Așa a început anul, cu focuri de pușcă, trist pentru lume, trist pentru mine, așa avea să se termine, la 29 de...cembrie, cu cîteva gloanțe de revolver trase în pieptul unui om, pe care uriașul îl privea în ochi, de la jumătate de metru, fără să-i tremure mîna ; el a rămas înregistrat pe retina vizitiului primul minutru I. Gh. Duca.

2

Nu pot să mă uimesc o împușcătură, după ce exersam atîtea la poligonul de tragere ; sînt însă împrejurări, cînd o auzi în tăcere, ca o lovitură directă, o arsură transmisă nervi în tot trupul, din călcîie pînă în creier. Am citit de curînd că durerea provocată de un glonț nu se simte decît după cîteva zeci de secunde ; este posibil, și cred că nici prea dificil ca să se constate dacă nu-i vorba de o impușcătură mortală. Știu din mărturisirile multor oameni care au su...ferit accidente, și eu însumi, fără să fi stat cu cronometrul în mînă, mi-am dat seama cu propriile mele simțuri, cît de mult întîrzie senzația de durere, după o agresiune brutală și neașteptată săvîrșită asupra corpului nostru. Dar cele două împușcături pe care le-am auzit într-o noapte de vară,

cînd nimic în natura înconjurătoare nu putea să le anunțe, le-am simțit direct și brusc în inimă, fără să le fi fost țintă.

Mă plimbam pe o stradă numită și astăzi Aurel Vlaicu, terminată în Șoseaua Ștefan cel Mare, unde atunci începea periferia orașului. Într-un timp nu prea îndepărtat, dincolo de locurile acelea nu era decît cîmpul gol, cărămidăriile și gropile de gunoaie ; orașul se termina în Șoseaua Ștefan cel Mare și în prelungirile ei, dovadă că pînă deunăzi existau pe acolo puncte cărora li se spunea bariere, cum li se spunea porți intrărilor în cetate ; bariera Moșilor, bunăoară, sau a Vergului, pe unde se ieșea spre Călărași, schelă la Dunăre.

Casa de unde au răsunat împușcăturile era la numărul optzeci și unu, am aflat a doua zi din ziare ; atunci nu mi-a fost mintea să mă uit la tăbliță. Astăzi, cînd trec pe acolo, nu mai recunosc casa ; poate s-a dărîmat, și în locul ei s-a făcut alta, deși de atunci n-au trecut decît cinci decenii. Nu era prea tîrziu noaptea, poate abia zece, dar toată lumea părea adormită, într-o liniște și o pace de străduță provincială ; mirosea a micsandre, miros care s-a asociat numaidecît cu cel înecăcios și aspru al prafului de pușcă ; numai prin sugestie ar fi putut să răbucească din casă, eu însă și azi am impresia că îl simțisem atunci. Au fost două detunături, la cîteva secunde una de alta, au răsunat atît de aproape și atît de neașteptat în liniștea nopții, încît le-am simțit în inimă, care o clipă s-a abătut împușcată. Nu mi-au atins însă și rațiunea, mi-am regăsit numaidecît cîngele rece, am restabilit raportul meu de independență cu faptele ; n-aveam nici o vătămătură, dar rămîneam cu sentimentul că asupra mea se săvîrșise o agresiune, ceea ce era adevărat, într-un înțeles al cuvîntului ; o agresiune cu atît mai gravă, cu cît nu aveam nici un mijloc de apărare sau de ripostă ; era o agresiune abstractă.

După aceea, locul și-a recăpătat liniștea, doar doi vecini au ieșit la poartă, de o parte și de alta a străzii, amîndoi în cămașă de noapte, că păreau niște stafii.

— Iar s-a întors comisarul beat ! a spus unul.

— Nu știu, a răspuns celălalt. Mi-e că nu fie altceva, că n-a tras în curte, ci în casă.

N-aveam nici un amestec în întîmplare, puteam să mi continui plimbarea, însă nu-mi regăseam pacea în suflet,

Și faptele nu erau sfîrșite, nici strada nu-și regăsea liniștea. Cîteva clipe mai tîrziu, din casă au răzbit țipete, s-au auzit uși trîntite, un copil, apoi altul au țesit îngroziți în curte, rostogolindu-se pe trepte, chemînd ajutor, sperați mai rău ca de moarte. Indată tot se era sufiare în vecin. se îngrămădea în fața casei, se trezeau și celelalte străzi, întreg cartierul dădea năvală.

Comisarul se întorsese acasă mai devreme ca de obicei și nu era beat, de astea nici nu trăsese cu revolverul în curte, venea de la o femeie, avea ruj pe gulerul cămășii. Sînt femei care pun aceste ștampile cu bună știință, ca să bage zizanie, sperînd într-un divorț, și uneori se ajng cu o dramă. Nevasta, pe care apucăturile bărbatului, cunoscute de multă vreme, o chinuiau de multă vreme, își ieși din fire tocmai atunci, cînd pe mineare să treacă pe acolo ; nu aștepță să-l vadă că doarme, cum au scriitorii, care n-ar fi avut cum să știe, dacă nu fusese nici un martor, ci îi smulse revolverul din tec, era unealta lui profesională. în sfîrșit de vina de beu pe care o lăsa la ea-jos. îi trase un glonț în cap, pe urmă își trase și el unul.

Au murit amîndoi, n-a durat nici un minut de cînd bărbatul intrase în casă, și cel mult două de cînd împușcase peatra de la stradă. Eram cu mintea în două părți : visam în liniștea nopții, dar îi văzusem. Cînd am aflat ce se întîmplase, am înțeles că umbra care îmi apăruse vag în față nu putea să fie decît comisarul ; nu mai trecuse atît timp decît cît să dezumfle vaza de la intrare și urmașii împușcăturile pe bot, fără zăbavă.

In acel timp rămăsese multe împușcături în lume, pe întuneric sau la lumina zilei, pe stîlpi sau în camere de tortură, în pivnițe sau în garaje, unde se amîndau motoarele camioanelor, ca să nu se audă detunăturile. Credeam că toate acestea, petrecîndu-se departe de mine, îmi erau indiferente, pînă în noaptea cînd două focuri de revolver, pe strada Aurel Vlaicu, m-au adus direct și violent la realitate făcîndu-mă să înțeleg că o împușcătură înseamnă crimă. Eram mîhnește de împușcături, și tot atîtea crime. Trăiesc fără să le dau importanță ; un fapt divers îmi dezvăluia sensul lor și mă aducea la realitate ; lumea mea a fost zdruncinată, am rămas pînă astăzi cu urme. Am încercat să uit sau măcar să mă amăgesc cu partea

bine fără oprire în cel puțin cinci locuri de pe suprafața pământului. Faptele fiind relatate în zilele de repet pentru cei care n-au avut timp să le citească sau le-au uitat, deși toți ar fi trebuit să le țină minte. La spitalul veterinar, un om iubitor de animale, a adus într-o zi un câine vagabond, cu laba fracturată. Cine nu iubește câinii nu știu sigur că își poate iubi semenii ; spun așa, fiindcă așa cred, chiar de ar fi să supăr multă lume. După ce a fost tratat cum se cuvine, pățitul dar al medicinii veterinare învățat să iubească animalele, câinele a plecat cu laba în eșarfă. Frumoasă întîmplare a devenit minunată peste câteva zile, și o povestesc mîndru că mi-a fost dat s-o aflu ; peste nouă zile, pacientul a venit la ușa spitalului, urmat de o ființă pe chipul și asemănarea lui, un câine vagabond, cu laba fracturată. Așa fac și oamenii, aducînd astfel clienții la medicină : dacă ei și ei nu vin cu mîna goală.

* * *

În locul unde se înalță hotelul „Intercontinental" pe strada Batiștei numărul 6, exista înainte de război o casă boierească, pe care o țin minte ca și cînd aș fi văzut-o astăzi ; am uitat doar cînd anume a fost dărîmată. Oricît ar fi de înalt și de impozant hotelul, ori de cîte ori trec pe acolo văd proiectată pe zidurile parterului, cu ușile lui turnante, silueta casei de altădată. N-o deosebiri, fiindcă modelul ei, ca multe deosebiri, poate fi găsit în multe case boierești rămase între strada Batiștei și piața Rosetti, și chiar mai departe. Nu mai știu dacă avea o firmă, pe acoperiș sau pe ziduri, cred că da, altfel n-aș fi aflat niciodată ce era înăuntru. Pe firmă scria SKODA, cu litere nu atît de mari cît s-ar crede, fiindcă nu trebuia neapărat să se vadă, nu aveau menirea să atragă vreo clientelă, clientul asigurat fiind statul ; în afară de automobile, puțin răspîndite, neputînd să se ia la întrecere cu cele americane, firma fabrica armament, de la revolvere și puști, pînă la tunuri.

Pe cînd eram la armată și făceam exerciții de mînuire și tragere nu doar cu simpatica mitralieră Schwartzlose, ci și cu una franțuzească, St. Etienne, pusă pe un afet înalt ca pîrva o capră, sau cu o pușcă-mitralieră care se în-

piedica după două gloanțe, mă gîndeam, fiind mereu în înțelepciunea autorității : „Știe Statul-major ce face, n-o să mergem la război cu vechiturile astea !" În anul cînd Hitler luase puterea, războiul putea să înceapă în orice zi, dintr-o parte sau din alta, de aceea se făceau diferite antante, iar la Geneva se țineau conferințe de dezarmare.

Într-adevăr, conducerea armatei nu stătea cu mîinile în sîn, statul comandase încă de trei ani, la uzinele Skoda, puști-mitraliere de peste un miliard, și tunuri de cinci miliarde și jumătate. N-aveam cum să aflu cîte or fi fost toate, cît costa un tun și cît o pușcă-mitralieră, dar tărăși îmi spuneam : „Ce mă privește ?". În schimb, mă aneteau miliardele, pe mine, care mă gîndeam bine înainte de a da treizeci de lei la un cinematograf de pe Bulevardul Elisabeta, sau pe o înghețată la „Nester", ci mai degrabă luam două prăjiturele de un leu, de la una din cofetăriile răposatului Zaharescu ; prăjiturelele se micșorau întruna, dar deocamdată își menținеau prețul.

Împlinisem de două zile douăzeci și trei de ani cînd la birourile Skoda s-a făcut o descindere, s-au deschis casele de bani, asemeni la locuința domnului Bruno Seletzky, reprezentantul firmei. Suspiciunea pornea de la o bagatelă, șapte-zeci de milioane de lei, sustrase din impozitele care se cuveneau statului. Ministrul Justiției a intervenit spre a se opri cercetările, explozia însă pornise. A fost o explozie în lanț, expresie atunci necunoscută. Un general era și el amestecat în treabă, dar nu-i spun numele, cum nu l-am spus pe al ministrului de Justiție, fiindcă nu am personal nici o dovadă, și dovezile celelalte nu fost ascunse. Descendenții nenumiților să fie mulțumiți că mi-am ținut gura. Afacerea nu se mărginea la neplata impozitelor, ci exploata fraudă, mituire, și spionaj pe deasupra. În lei, statul era păgubit cu un miliard și jumătate, plătiți peste prețul cinstit al comenzii. Cum s-au împărțit banii între făptași nu știu, nu s-a dat în vileag, poate nu au aflat nici anchetatorii.

Două săptămîni de la descindere, după ce s-a luat avizul lui Titulescu, cred că ministru de Externe, aflat atunci la Geneva, Bruno Seletzky a fost arestat și dus la judecată pentru sustragere de documente privind apărarea națională a țării. Atunci n-am dat importanță, dar azi tare aș

vrea să știu pentru cine făcea el sporuri, dar n-am nu era să lase pentru Cehoslovacia blajinului și bunului nostru prieten, domnul Edvard Beneș! După un proces care a durat o sută treizeci de zile, acuzatul a fost condamnat la cinci ani închisoare. Cei din guvern, cu vina mai mică sau mai mare, nu au pățit nimic, au scăpat basma curată.

Cineva însă, un om sau un număr de oameni nu s-au mulțumit cu atâta, n-au avut astâmpăr, nu s-au dat bătuți, s-au tulburat apoi, deșteptându-se de parcă neamțul și în primăvara anului următor, a început o nouă anchetă, de astă dată încredințată parlamentului, socotit că avea mai multă răspundere. Și nu pot spune că n-a avut-o, de vreme ce în sfârșit, s-au descoperit și s-au dat în vileag vinovății, cărora încă o dată nu le voi spune numele, deși au fost pronunțate de toată lumea și scrise în ziare cu litere groase. În fruntea lor era însuși ministrul de Război, mai mare rușinea! Și ce neliniște îmi erau atunci aceste întâmplări, care mi-ar fi stârnit îndeajuns mai târziu, dacă mă aș fi aflat nu eram atunci! Prim-ministru venise între timp Goță Tătărescu, mai abil și mai flexibil decât altă dată, dovedă că a guvernat țara trei ani fără cinci zile, numărul domnicilor. El s-a declarat dispus să reînnoiască contractul cu uzinele Skoda, cu o reducere oarecare. Între negustori, o asemenea operație se numește „la mica toaletă". Bănuiesc că uzinele nu aveau nici o vină, iar noua ne trebuiau puști-mitraliere și tunuri. Dar n-am să înțeleg niciodată de ce pentru dosarele anchetei, unde se spuneau clar numele hoților, s-a întins o mușama fără pată: mușamaua este un material care nu putrezește cu ușurință, totuși nu putea să țină până astăzi; numai că, odată cu ea, au putrezit și dosarele, a putrezit și lumea cuprinsă în ele. Doar casa de pe strada Batiștei a rămas în amintirea mea neschimbată, deși deasupra se ridică un hotel cu douăzeci și patru de etaje. (Dacă grecesc numărul, Thomas Mann, pe lumea asta sau pe cealaltă, n-o să mă ierte!)

8

Nu am înclinarea să mă interesez de escrocheriile oamenilor; mai mult mă interesează un câine cu labă fracturată. Astfel despre Alexandru Staviski scriu în silă, din datoria de a nu lăsa un asemenea gol în cronică; mai fir-

cu istoria vremii nu o va pomeni, fiind o afacere personală, putin importantă pe lângă escrocheriile cu armamente. Dar iată că în plus aici sînt amestecate și două dintre personajele noastre, într-un mod nebănuit de nimeni, domnul Pretorianu și Garibaldi. Lăsînd la o parte ce nu s-a aflat niciodată, în jur nu erau, în franci francezi, decît peste sute de milioane, cam ce în bani noștri ar fi fâșnit vreo două miliarde și jumătate. Repartiția la un singur om, care a beneficiat de ea în exclusivitate, lăsînd la o parte comisioanele și cadourile, suma depășea atunci puterea mea de înțelegere! Cum s-o cheltuiască, în opt viețe, ce să-și cumpere? Jumătate din omul acesta mi-l mai dau încă, dar nu mai mult. Astăzi știu mai multe, am depășit stadiul cînd îmi doream cel mult o motocicletă; mi-ar cumpăra oricîte, și vreo cinci automobile, să le schimb de la o zi la alta, vreo trei avioane, de curse scurte, de curse mijlocii și de traversări oceanice, și, în sfîrșit, două iahturi, unul cu motoare, altul cu vele. Dar o dată în posesia tuturor acestora, probabil mi-ar veni alte gusturi. Așa că nu mă mai frămînt de ce i-a trebuit lui Alexandru Staviski o sumă atît de mare.

Deși nu se suprapune întocmai unul pe altul, nomade își are o cruciață asemuire cu reprezentantul Skoda, Bruno Seletzky. Iar cele două matrapazlîcuri s-au petrecut exact în aceeași vreme, pentru o coincidență care mă face să cred în influența stelelor. Deosebirea între ele este că în cazul Staviski faptele s-au desfășurat mult mai repede și s-au terminat concludent, cu un glonț tras în tîmplă; în schimb, scandalul a răsunat în toată lumea, pe cînd în cazul celălalt s-a înăbușit cu mușamaua.

Alexandru Staviski, francez probabil de altă origine, era administrator-delegat al băncii „Creditul Municipal" din Bayonne, un oraș mișelesc din nord-vestul Franței, pe care nu l-aș putea descrie, fiindcă l-am traversat în fugă; dar mi-a plăcut, și îl țin minte, de acolo am văzut prima oară Pirineii. În 1933 nu visam că am să-l văd vreodată, mă mulțumeam să știu că dincolo de ei începea Spania. Administrator-delegat era ceva la fel de mare și de puternic ca Pedegheul de astăzi. Președinte Director General al unei societăți anonime. În toamna anului, Alexandru Staviski a lansat pe piața financiară a Franței bonuri false emise sub numele băncii. În fotografia pe care o am în față, făptașul pare mai degrabă un cerșător decît un om

de fînaţe, o persoană la vreo patruzeci şi cinci de ani, cu faţa prelungă, cu o claie de par dat pe spate, cu o mustaţă tunsă scurt şi zbîrlită. Ar părea o fotografie făcută la poliţie, care dezavantajează, dar poliţia l-a găsit fără viaţă, deci nu putea să-l fotografieze cu ochii vii şi amenaţători, a căror privire pare a-mi spune să nu mă bag unde nu-mi fierbe oala. Ziarele, contrazicînd imaginea, îl descriu ca pe un om de societate, distins, elegant, capabil să inspire încredere şi simpatie. Pe deasupra, este ştiut că se bucura de prietenia unuia din cei mai iluştri miniştri în funcţiune, probabil şi-a altora; nu-i prima oară cînd un ministru se înşeală, poate se înşală oricînd, contrazicînd prietenii duşmane. Date fiind toate aceste circumstanţe, lucrurile s-au văzut ca pînza caldă : folosesc din obişnuinţă o vorbă învechită ; azi, de cînd cu radiourile şi cu televiziunea, pînza se vinde şi rece tot atît de repede, se face cenuşă.

Fălsul s-a descoperit înainte de sfîrşitul anului. Mînovatul s-a ascuns repede într-o vilă de la Chamonix, o staţiune de munte spre frontiera elveţiană. Dacă fusese în America, ar fi avut timp să scape, cu condiţia să nu fi omorît domnul Pestrenaru. Poliţia l-a descoperit uşor, mărturisind însă, şi s-a îndreptăţit dacă era o crimă sau o sinucidere. Alte amănunte nu s-au dat la iveală, le dau prezent, şi altcineva după mine va-o să mai aibă ce spune, deşi poate să nu recunoască afirmaţiile mele. Fiind de atunci aproape cincizeci de ani şi toţi cei implicaţi fiind morţi, nimic nu mă împiedică să dezvălui adevărul.

Nu de foarte mult timp, s-a făcut un film în care se acredita ideea crimei şi se insinua, foarte pe ocolite, că asasinul ar fi fost chiar comisarul de poliţie, care intrase primul în refugiul lui Staviski şi, înainte de orice vorbă, trăsese cu revolverul. Filmul se ferea de o afirmaţie clară, acţiunea se termina în coadă de peşte, destul să semene dubiul. Ceea ce ştiu sigur, din chiar mărturisirea făptaşului, cu revolverul s-a tras într-adevăr, de la o fereastră, cu o clipă înainte de a intra comisarul ; lîngă mort era un revolver, care fumega încă, dar pe el nu s-a găsit nici un fel de amprentă. Explicaţia care s-a dat faptului a făcut plauzibilă ideea de sinucidere : Staviski avea mănuşile în mînă, abia venise sau se pregătea să plece ; nimeni

nu s-a gîndit sau şi-a avut gîndul, ca mai în al doilea caz omul şi pune mai întîi paltonul şi pe urmă mănuşile.

Cum de cînd a vorbit autorul crimei am să povestesc la urmă, în ultima zi din viaţa lui, la bombardamentul îndurat de oraşul Ploieşti, în ziua de 5 aprilie 1944, cînd a murit în stradă, păzind lăzoiul domnului Pretoreanu. El nu era altceineva decît şoferul Garibaldi, care tot timpul păzise ceva în jurul lui şi pînă cu. De cînd aceasta îl scăpase din procesul Mafei, de la *Neapole*, contractase pentru el un devotament atît de fanatic, că dragostea şi răţiunea şi morala, deveniseră irresponsabil. Cred că pe conştiinţa lui apăsau păcate mult mai grele decît crima de la Chamonix, însă n-a avut timp să mi le mărturisească, fiindcă bombardarea să cadă bombe ; numai că am fugit la adăpost altfel aş fi murit cu el în stradă.

Din toată întîmplarea mă-au interesat mai puţin faptele sale ; cum a plecat grăbindu-se la Paris, chiar în ziua cînd izbucnise scandalul, cum l-a urmărit pe Stavisky pas cu pas, fără să se poată apropia atît cît să tragă, cum a mers după el în oraşul spre frontiera elveţiană, fără a găsi un moment prielnic să-şi îndeplinească misiunea, totdeauna se ivea un martor, şeful de tren, supraveghetorul vagonului, sau călători fără astîmpăr care forfoteau pe coridoare chiar noaptea. La Chamonix, unde ore aşteptase neclintit într-un bordeiaş, de unde se vedea înăuntru, pe fereastră. Înţepenise, avea mîinile amorţite cînd venise momentul să tragă, dar nu-şi greşise ţinta.

Aş fi vrut să aflu cu totul altceva, şi n-am aflat, amestecul domnului Pretoreanu în scandalul Stavisky. Probabil nimic în legătură cu bonurile de credit, o afacere mult prea mică ; şase sute de milioane erau mai degrabă o găinărie. La Paris, mulţimea înfuriată a ridicat baricade pe stradă ; tulburările au fost atît de mari, că guvernul a trebuit să-şi dea demisia. Dar ce s-ar fi întîmplat dacă Stavisky apuca să vorbească şi se afla rolul domnului Pretoreanu, în afaceri rămase, cum se vede, necunoscute ? Cîte miniştere ar fi căzut, cîţi oameni nu şi-ar fi tras un glonţ în tîmplă ? Nu m-ar fi mirat dacă se clătinau şi tronurile regale! Domnul Pretoreanu a rămas tot timpul imperturbabil. Cînd omul lui de încredere s-a întors cu misiunea

Indeplinită, despre care nu știa nici măcar Sobreki, păstrătorul secretelor, i-a dăruit o sticlă de vin, vechi de la venirea prințului Carol de Hohenzolern în țară, primul rege al României. Sticla impunea respect, așa cum era spălată de nisip și de pământ : Garibaldi n-ar fi dorit o răsplată mai mare. Dar când a scos dopul, deschis de evlavie, ca să bea pentru stăpînă-su, a găsit vinul preschimbat în pucioasă.

* * *

Era timpul concursurilor de frumusețe, se alegea o Miss Românie, o Miss în fiecare țară, apoi toate se adunau în Insule, în costum de baie, în fața unui juriu, care se uita la ele, încă mai lasciv-i pare așa. Cine mai știe aproximă de când Miss Universum, timp de un an era regina lumii.

Prima noastră Miss Românie, undeva prin anii vreo trei, mi de aminti, făcuse multă vîlvă, ca tot ce este o întîmplare nemaivăzută, se înțelege dînd autografe pentru folosirea pensulei, parfumuri, stofe, mătăsuri, bănuri fine, gamașa Miss printre ele, ai tot ce-ți trece prin minte. Cu rochii cu mănuși și cu buzunarele pline făceau rondă să-i sărute mîna, a fost mare petrecere, s-a bucurat, pozat și regele, cu prezidate probabil. În anii următori florăreasa a mărșăluit pe măsura ce se apropia războiul, până nu i-a mai ieșit românul să aleagă o Miss Românie.

A dispărut astfel și o deșertăciune, căci nu cred să fi fost alcătuită vreo mai frumoasă dintre fete; acum stau modestă și umilă în casă, ca toate Cenușăresele din poveste, rezumîndu-și mai îndrăznețe, mai ales după fiecare ochiul.

La un bal de tarfă, unde am fost odată în adolescență, frățele meu și-a pus în gînd s-o coroană regină pe fata cea mai urîtă. Votul se făcea prin cărți poștale, cumpărate la casă, cine putea mai multe, era aleasă. L-am ajutat și eu, am scris împreună de cîte sute de ori numele urîtei, cam aurea cărți poștale trebuiau pentru un succes sigur. Și, într-adevăr, urîta a ieșit biruitoare cu mult înaintea frumoaselor. Îmi era puțin rușine cînd auzeam strigîndu-i-se

numele, credeam că nu va putea să îndure batjocura și o va pedepsi pîrșul. De ce unde ? Înfloreau cu fiecare carte poștală, iar la sfîrșit, cînd s-a urcat pe estradă, s-o înconjoare, exulta de fericire. Atunci, am clipit repede, mi-am izbit de-o lumină puternică, m-am dezmeticit cîteva clipe și am rămas cu o întrebare în minte, nedezlegată : Oare nu era cu adevărat cea mai frumoasă ? De atunci, mai tîrziu, cînd vedeam în *Realitatea Ilustrată* fotografiile miselor, se năștea în mine întrebarea : nu cumva ele erau primele dintre cele urîte ?

Moda, pe care o credeam nouă, era, mult mai veche, și venea de departe. În pădurile din vestul Ecuadorului, unde trăiesc băștinașii în triburi răzlețe, era obiceiul ca în fiecare primăvară să se înoate regulele jungiei ; cine nu se conta, una singură, nu interesa întîmplarea, ci anumite concepții, prin care zeiele să poată deosebi mîine bune.

În 1970, desenul dăinuia încă, poate mai dăinuiește și astăzi, tradițiile sînt mult mai puternice în locurile unde nu a pătruns civilizația, ca să schimbe moravurile.

Jurul îl alcătuiau bătrînii tribului, cu lungă lor experiență de femeile. Fetele, care înaintau de orice triburi să fie caste, cum ar arăta vrăjul, apăreau cu pieptul dezgolit, după ce se vedea dacă nu sînt bine să alăpteze. Aceasta întîmplată numărul sînilor, în schimb n-o întreba pe prima ; cantitatea nu asigură o precizare mai bună. Și mai bine nu se pare că fetele nu aveau voie să candideze și în anul următor, chiar dacă rămîneau fecioare. Înseamnă că le trecea vremea ? E un motiv sigur, printre altele, discutabile, pentru care deplîng lipsa civilizației. Fetele noastre sînt mai norocoase : trebuie ca ele dacă umblă fără pulpe și poartă blugi, în loc de fustă !

* * *

În anul unde am ajuns cu povestirea nu apăreau blugi, se găseau numai în America, țara lor de origine, dar nu-i purtau decît cowboii.

Ultima întîmplare a anului se datorează desființării partidului pe care și-l făcuse Arhanghelul, cu aderenți toți

mai agresivi și mai fanatici sau mai iresponsabili ; nu-i vedeam, nici nu-mi era gîndul la ei, dar auzeam vorbindu-se de isprăvile lor, cu indignare și cu teamă. Erau și unii care spuneau că numai partidul Arhanghelului ar fi putut să facă ordine în țară și să împiedice ghețefturile de felul afacerii Skoda, care ce-i drept indigna pe toată lumea, cu atît mai mult cu cît vinovații nu-și luau pedeapsa.

Însă nu încape îndoială că tulburările provocate de discipolii Arhanghelului aveau drept cauză principală și motiv de încurajare venirea lui Hitler la putere în Germania. Iar activitatea sîngeroasă a batalioanelor lui de asalt, care nimiceau opoziția, împușcînd oamenii pe stradă, uneori ziua namiaza mare, sau zdrobindu-i cu patul puștii, era un model, discipolii rîvneau să și-l însușească. Astfel că, fără a pierde vremea, I.G. Duca scoase în afara legii pe Arhanghel și pe discipoli, la trei săptămîni după ce luase puterea, în ziua de 14 noiembrie, urmînd nefastului guvern al lui Vaida.

Astăzi, orice om informat și de bună-credință va recunoaște că șeful noului guvern era un bărbat de ispravă. Greșeala lui, nescuzabilă, ca și cea de mai tîrziu a lui Armand Călinescu, este că n-a socotit necesar să se apere, le-a făcut adversarilor cinstea de a le atribui darul rațiunii și sentimentul onoarei. Și nu din naivitate, gîndesc astăzi, ci fiindcă i-a judecat pe toți după sine ; lui nu i-a lipsit sentimentul onoarei, nici darul rațiunii.

După o încercare de atentat asupra sa, de Gaulle a interzis să se ia măsuri speciale de pază; desigur că avea și el îngeri de veghe, ca toți oamenii expuși la comploturi, numai că se simțea nu protejatul lor, ci victimă. Un nou atentat fiind iminent, existînd dovezi că el se va produce, un întreg stat-major, cu numeroase ramificații, s-a pus pe lucru, spre a dejuca planurile asasinilor ; și dacă o asemenea activitate trebuia să fie secretă, secretul cel mai mare s-a păstrat față de de Gaulle însuși. Asupra lui I.G. Duca nu a veghea nimeni, nici pe ascuns, nici pe față. Asasinul i-a pus revolverul în piept și a tras cinci gloanțe, fără să-l împiedice nimeni.

25

Mă întreb uneori dacă în vremea aceea de frământări, care aveau să ducă la adeverirea profeţiilor făcute de ieromonah Proclamon, nu duceam o viaţă frivolă. Treceam zilnic prin bătăi sângeroase unde o cunoscusem pe Zorina şi pe tânăra Cleopatra Bellarină ; dacă mă uitam peste gard, vedeam tranşeele unde începuse dragostea noastră, când îşi agăţase lesnul în ghimpi şi se umpluse de sânge. Ar fi fost o frivolitate, dacă nu o păstram cu trei zile de marş în lungul drumului de fier şi cu trei nopţi dormite sub cerul liber, fără aşternut şi fără învelitoare. Nici Ghizela, cu cuvântul de deasupra patului, nu fusese o frivolitate, cu atît mai puţin o desfătătoare, cum ar crede cineva judecând faptele fără pătrundere ; ea era nu o fată cu prea multă dorinţă de dragoste, ci mai degrabă un înger trimis din cer, spre care îşi întorcea necontenit ochii, când se ruga la picioarele crucifixului, pentru mine ea, deveneam o sfâşietoare nu o fiinţă însufleţită şi în sarcină victoriei, ci o ispăşire sfîntul de stăpânire, când şi bunul Dumnezeu a găsit cu cale să se odihnească după ce sase zile muncise la facerea lumii. Şase zile băteam pasul pe ecrannuri cu noroiul sau cu praful pînă la gleznă, împovărat de rănită, de puşcă şi alte unelte, care zile înăuntru plăcintă şi mai istovitor decît toate, gerurile serii, când aşteptau ceaiul şi îmi înghiţeau mîinile în cioci pereche de mănuşi înfăşurate cu ulei de mitralieră ; fără dormitor spre care mergeam orbeşte, de multe ori mi-aş fi dat dobîndă.

Iar Santa, reprezentată acum numai de o fotografie pusă la capul patului, fusese un vîrtej de sentimente, mai pure decît vîrtejurile de zăpadă pe care le lăsam în urmă, când goneam împreună cu schiurile. Singura noastră asemănare corporală fusese în vîrful piramidei lui Keops, şi nu îmi trezise dorinţe, ci sentimentul că noi doi eram atunci stăpînii lumii. Rămînea sărutul în colţul gurii, prin care poate voia să-şi dovedească, iar mie să-mi spună că şi în ea există o femeie. Dovada deplină, făgăduită din proprie ei voinţă, n a apucat s-o facă, fiindcă a murit înainte de a se topi zăpada şi a se usca iarba în pădure. Dar nici aceea

n-ar fi fost o frivolitate, ci o datorie față de noi înșine, și o răsplată pentru o perioadă atît de prelungită, încît orice ar fi fost să se întîmple, devenea și mai rară.

Îmi recunosc un singur gînd frivol, acela cînd am vrut s-o trec pe Irina peste gardul cimitirului ca s-o pot ține în brațe și ca văd cum se mișcă. Dar gestul nu l-am făcut, și nici nu i-am trimis adresa, ca să-l fac altă dată.

Ningea prima oară mergeam apoi mult pe strada Carol Davila, cînd am văzut-o venind dinspre Facultatea de Medicină, îmbrăcată în fulgi de zăpadă. Cînd m-a recunoscut, a vrut fuga spre mine, după ce aruncase o floare ca nște o ștrîpă fără stîlp de înălțime, ca zăpada să topească mai stingea fața. Fiindcă venea cu zîmbetul și bucuria, am întins brațele ca s-o primesc și cu lipit-o de mine cu gestul pe care îl uzitasem o frînturată, iar acum ne trezeam unul în brațele celuilalt. Pe drept cuvînt, cum spuneam, mă bucuram cu mijloacele sărace și atît de elastice ale unui prunc. Nu știu dacă ea a putut să-i bucure și o sărută, i-am dat drumul, și așteptînd de-a rîndul după aceea nu m-am apropiat de ea mai mult de jumătate de metru. Ea mi-a șoptit o dată de care am să-i aprind ziua.

Fiindcă ninsese și era rău, și Dorica venise la cinema de vreme, am putut-o ține. Pe atunci, încă se arăta de-o generoasă cuviință, mulțumindu-și pe urmă tuturor că și-a făcut datoria ; plecam aceasta pe care n-o mai pot numi prejudecată, dîndu-mi și mie, numai că bănuț nu se mai spune, iar unele au dobîndit singure, de la ușă. După vreo două ședințe am început să mă apăr de-a binelea, pretextînd la nimereală, convenit cu dreptate : „Atunci de ce-ai mai venit ? Nu știai dinainte ?" Nu știam, nu că n-am adăpostul acest punct de vedere, socotesc că orice ființă are dreptul să delibereze și recunosc liberul arbitru.

Pînă acum n-am avut nevoie să-mi descriu locuința, fiindcă îmi era indiferentă. Ea există pentru mine numai prin fotografia Sanei, mai exact ca o icoană.

Aveam o odaie mică, mobilată modest, cu un divan, un dulap, o măsuță, un fotoliu desfundat, un acoun și o bîtă de tablă, cu nimp deasupra, mai măcar un godin căptușit cu cărămidă subțire, care mai ține puțin căldura după ce se stinge focul. În schimb dogoreu din primele clipe și camera devenea repede primitoare.

După ce i-am ajutat să-și scoată paltonul și i-am scuturat de zăpadă, în uşă, am poftit-o pe Ioana să stea în fotoliu, dar a refuzat :

— Bănuiesc că-i locul tău ; nu vreau să ți-l iau. Sunt eu bine și aci.

Cu aceste cuvinte, și-a scos ciubotele de cauciuc, s-a urcat în fundul divanului, cu picioarele adunate sub ea, cu mânecile, și s-a înveliț pe genunchi cu un șal de lână ; totul în gesturile ei dovedea franchețe. În câteva clipe, am făcut focul, soba a început să duduie, casa să încălzească, un amestec de vanilie-vanile. Nu l-am uitat până astăzi, deși de mult nu m-am mai încălzit cu sobe de tablă.

Era ora patru după-amiază, afară începuse să se întunece.

— Să nu aprinzi lumina, spuse Ioana, lasă ușa sobei deschisă. Și dă-mi, te rog, o scrumieră.

Nu fumam, nu aveam scrumieră, i-am dat o farfurioară. O odaie luminată de flăcările din sobă devine ca un decor din închipuire, pereții se umplu cu semne de întrebare, jucate — unde oare-am, cine știe, ce se întâmplă ? Nu eram întrebările mele, nici ale ei, ci ale unui ființ închipuite, care poate ne reprezenta pe noi. Într-o proiecțiune ciudată, deși stăteam departe unul de altul. Am pus ferul de cont să încălzească, în gura sobei, am tăiat pâine, felii, le-am trifit într-o frigare metalică și le-am perpelit la flăcări. Mirosul pâinii prăjite se încheia cu mirosul țigării.

— De când fumezi ? am întrebat-o.

— Nu de mult ; de vreo lună.

Dar trăgea fumul în piept, cu patimă ; în colțul gurii avea o grimasă.

— Mi-ar fi rușine, i-am spus, să condamn pe cineva pentru o faptă care nu privește pe nimeni. Am fumat 6 ani, trei ani, și mi-a fost de-ajuns. Dar ca să mă las, am făcut **eforturi chinuitoare.**

— Bănuiesc ! Într-o zi, am să mă las și eu ; deocamdată tutunul îmi prinde bine.

N-am întrebat-o nimic ; vorbeam cu pauze între câte un fumuri de țigară. Întindeam unt pe pâine, nu prea vorbeam, ar fi trebuit să aprind lumina, dar atunci s-ar fi așezat între noi o perdea rece. Simțeam că sufletul ei palpită, odată cu flăcările din sobă, și nu voiam să înghețe.

— Am avut un logodnic ; un coleg. L-am cunoscut cînd dădeam examen la facultate... Nu mi-ai trimis adresa ; n-am îndrăznit s-o cer Corneliei... Te-am căutat... Așa, mergînd la întîmplare, pe stradă... Ai fost bun la matematică ?... Eu da ! Am făcut un calcul al probabilității, pornind de la ideea că nu poți locui decît în Cotrocenl... Fiindcă școala de aviație e aproape.

— Nu am nici o legătură cu școala de aviație.

— Ba da, mi-a spus Cornelia. Ai avut o legătură !

Aveam-am, dar nu eram un fanatic, să rămîn legat de un ideal imposibil. Am tăcut, ca să n-o contrazic; sau fiindcă îmi trecuse în minte, brusc, ideea că poate avea dreptate.

— Sînt patruzeci și cinci de străzi în exterior ; le-am numărat și le-am scris în carnetul de notițe. Nu puteam să te caut din casă în casă, sînt cîteva sute... Am pus în formulă orele probabile cînd ai pleca și cînd te-ai întoarce, și orele cînd aș putea să umblu pe stradă, procedînd sistematic, luînd una cîte una, revenind la prima după ce le terminam pe toate... Cu puțină aproximație, în nouăzeci și cinci de ale trebuia să te întîlnesc o dată... Adică, spre Paști... Dar instinctul a fost mai bun decît calculul . Azi mai aveam o oră de curs, cînd am ieșit pe ușă în fugă, era un impuls irezistibil, mi-am pus paltonul acolo în stradă. Nu știam, nu-mi închipuiam că am să te întîlnesc, dar trebuia să trec pe strada asta, azi, înainte de ora patru. Te-am întîlnit la patru fără zece.

— Te-ai uitat la ceas ?

— Nu. Știu că era patru fără zece !... Să nu-mi pui prea mult zahăr !

I-am dus ceașca de ceai, și o farfurioară cu pîinea prăjită ; ca să ajung, mi-am rezemat o clipă genunchiul de marginea divanului ; s-a mișcat puțin într-o parte, nu mi-am dat seama dacă să-mi facă loc lîngă ea sau să se ferească. Am mai aruncat un lemn pe foc, odaia s-a întunecat, apoi a izbucnit o lumină puternică. M-am așezat în fotoliu.

— Ce s-a întîmplat cu logodnicul ?

— Ne-am despărțit... De scîrbă.

Astăzi nu, dar ducînd o asemenea convorbire în 1933, ar părea neverosimilă, ca și vorbele Zoricei, în noaptea din Grădina Botanică.

— La medicină învățam în prezență băieți și fete aplecați, peste aceeași masă de disecție. În fața unui cadavru gol, parcă ne simțim dezgolit propriul nostru trup, hainele nu ne mai acoperă secretele. Apoi, când terminăm orele de anatomie, ne palpăm unul pe altul, fără nici o intenție ascunsă... Uneori însă ajungi prea departe, fără să-ți dai seama... Ai sentimentul că nu-i deloc o explorare ginecologică... Am făcut greșeala să cred, să doresc, să sper că e mai mult decât atât. Și-a fost și mi s-a lăsat seriba... De mine, de el, de fapta în sine. Mi-a fost imposibil să încerc încă o dată. De aceea nu-am despărțit. De atunci încoace, ca să-mi treacă seriba... Crezi că o să-mi treacă vreodată ?

Ce știam eu atunci despre aceste taine, care trebuiau să mai rămână nedezlegate până la bătrînețe ? Am rămas din urmă. Și-a aruncat ochii la fotografia Santei, al cărei chip părea viu în lumina flăcărilor. Nu au-a întrebat nimic, a aprins altă țigară ; după ce a fumat-o, a dat jos de pe divan, și-a pus cizmulițele și i-a poruncit să plece.

— Să nu mă conduci, stai pe lîngă Cora de Kerâ la cămin, judelului ; pe jos nu ține mai decât zece minute.

Am aprins lumină și, cum mă așteptasem, în oglindă mi s-a făcut întunerec. Stătea în ușă cu paltonul pe mînă ; am observat în alte rînduri, dar după ce trecuse multă vreme pînă s-o întîlnesc iarăși, că nu-și îmbracă paltonul în casă, ci după ce ajunge afară, orcît ar fi fost vremea de aspră și pe cînd intemperii.

Era abia ora cinci și jumătate, și deodată, deși ea încă nu plecase, camera mi s-a părut rece, iar seara goală. Mi-ar fi lăsat capul pe umărul ei, cum voiam să mă-l las odată în zilele cînd ne cunoscusem , dacă mi-ar fi curs o lacrimă nu i-ar fi ajuns la piele prin rochia de stofă și prin jacheta de lînă pusă deasupra. M-am abținut . Aș fi vrut să-i cer o țigară.

• • •

De Crăciun aveam opt zile concediu, m-am luat cu cărțile și am plecat la Sinaia, dar după ce trenul a oprit la Ploiești, prima gară, m-a cuprins o îndoială, am stat pe gînduri, pînă ce am auzit fluierul locomotivei , atunci am luat-o repede spre ușă, dar nu-mi învingeam îndoiala,

...m înlăturat lumea de pe coridor și am coborît tocmai când pornea trenul, fără convingerea că făceam bine. Nici acum nu știu dacă voiam să-l văd pe Trandafil și pe ai lui, sau s-o caut pe Ioana. Trecuseră aproape trei săptămîni de când ne întîlnisem și de atunci nu mă mai căutase. E adevărat că la plecare nu-i spusesem o vorbă, dar nu era un motiv de dispară, după ce îmi mărturisise ce calcule făcuse să mă găsească. Și nu știu nici de ce să fi căutat-o ; se răscolise un dor în mine sau eram intrigat de tăcerea ei atît de îndelungată ? Poate nici una, nici alta ; mă gîndeam la ea, ar fi fost imposibil altfel, însă cu o rețeaua de amănunte ciudată ; accidentul cu acel logodnic mi se părea degradant, o revoltă că după o astfel de întîmplare, gravă pentru o fată, ea putea să se consoleze cu o țigară.

Și totuși, de multe ori treceam pe la cămînul județului, era un bloc urît, pe strada Dunării, într-un fund de curte. Nu mă gîndeam de cîte ori și la ce ore ar fi trebuit să trec pe acolo, ca s-o întîlnesc o dată. Dar nu voiam s-o întîlnesc, mă duceam dintr-o datorie amară față de mine însumi, în amintirea celei dintîi clipite s-o trec pragul cămînului. Și dacă o întîlneam, ce fi făcut-o la față ?

Cînd m-am apropiat de Trandafil, am trecut prin fața casei ei. Încă mă mai uit, dar nu fără să simt o bătaie a inimii ; mi-am amintit cum o vizitasem odată, seara de la portiță, tatăl părea aievea, cînd rămînsesem cu fîrul de ață în gură.

Era abia ora șase dimineața ; care dormea încă ? Sau își făcea cumpărăturile ? ... cînd repetăm acum lecțiile de altădată, ne pulpăim unul pe altul." Dacă în clipa aceea ar fi apărut la geam, aș fi mărit pasul. Dar mi-a părut rău că nu apăruse.

Chereta de la poarta lui Trandafil avea acum, deasupra acoperișului, un coș de tablă, pe care ședea o boare de fum ; fereastra de la stradă, ca o vitrină, era înghețată la partea de jos ; deasupra atîrnau cîteva șiraguri de covrigi și de cozonace. Pe pervaz se zăreau, prin poighița subțire de ghiață, mai multe sticle de limonadă, roșie și galbenă, iar deasupra scrisă, cu vopsea de ulei, albă : „Bere proaspătă", cum știam de pe vară. Acum era adăugat un rînd, cu litere mai mari : „Băcănie și mărunțișuri". Intrigat, am deschis ușa ; un fel de tejghea, îngustă ca o scîndură de călcat rufe, despărțea chereta în două ; dincolo de ea o bătrînă, cu o broboadă țărănească, îmbrobodită cu un șal gros,

care îi apăra și spatele, mi se adresă cu o voce blîndă, dar alarmată :

— Închide repede ușa că intră frigul !

Așa am recunoscut-o, după vorbă, și nu mi-a venit să cred că era Cornelia, pe care îmbătrînise în trei luni de cînd o văzusem ultima oară. La prînz, cînd a închis prăvălia, a venit în casă, și-a scos broboada și bunda, și atunci mi-am dat seama că nu se schimbase, își purta la fel cu frumoasa maturitate puțin ofilită, dar caldă și dulce. Am cuprins-o în brațe și am legănat-o, fericit că există pe lume, că o cunoșteam și îi simțeam prietenia deplină și definitivă. Ce impresie nemaipomenită mi-ar fi făcut să cobor din tron și să vin la ei, pe neprins ! Trandafil însă era cel mai vechi prieten, dar nici el nu-mi stătuse atîta căldură cît Cornelia. Ea topise inima lui care, după bătrînețe și ea sărăcită, părea moartă și înghețată. Îl așteptam să vină de la slujbă, și părea într-atît frică.

— Vă mai faceți pom de Crăciun ? am întrebat-o pe Cornelia.

Mi-a aruncat o privire amară și tristă.

— Pentru cine ?

Dar nici n-ar fi avut cînd, stătea tot timpul la prăvălie, în anul sărbătorilor era multă vînzare. Lumînări mărunte, vopsite de pe stradă și de pe cruciș aprinse nu se mai dădeau la bărăcile mari, din centru, pentru un pachețel de piper, ceva de mărțișoară, cuișoare și alte mărunțișuri. Pravilele de la început pe care îl făcea singură și astea tot mai multă cîștig, și începînd cu începutul adusese să aibă prăvălia plină, zahăr candel, migdale aburite americane, halva, și în fiecare zi mai adăuga un articol. Nu știu, nu știam de unde să le pună pe toate cîte ar fi mers la vînzare. Dar era bine că îi făcea vad, prima oară cînd negustorul să recunoască. Acum puneu bani deoparte, ne gîndeam la primăvară să-și mărească prăvălia, îi făcusem socoteală la ziua de unde să înceapă și pînă unde să meargă. Stăteam. După ușă, în așteptarea lui Trandafil ei eu îmi dezvăluiam planurile. Din cînd în cînd, se auzea o clănțăniturică în poartă ; Cornelia își punea bunda, broboada și dădea fuga , iată de ce avea căutare prăvălioara ei, fiindcă oamenii puteau să vină la orice oră, și

ea nu pregeta să-i servească, fie că nu voiau decît un covrig și o sticlă de limonadă. Cînd se întorcea, bine-bodită și adusă de umeri, iar semăna cu o bâbuță, cu o Sfîntă Vineri, plină de bunătate.

— Ce-ai vîndut ?

— Un mosorel de ață ; un franc și douăzeci de parale.

Spunea banilor pe numele lor de altădată, și nu avea dispreț nici pentru cea mai mică monedă. Aș fi lăsat să stăt acum ce s-a întîmplat mai departe, cum de la o cîrciumă de doi metri a ajuns în numai doi ani să-și facă o prăvălie mare, cu patru raioane, pe rînd, dempoi, cu la urmă să le adauge un bîrt popular, transformat pe urmă în restaurant, cu grătar, cu vinuri și băuturi spirtoase. Și n-ar fi totul. Dar nu-i avem timpul pentru aceste poveste, și apoi știu altele mult mai surprinzătoare.

Un bogătaș, arhitect constructor, pe care l-am cunoscut la vreo cincisprezece ani după război, cînd fusese lăsat pe drumuri de două ori cu mobilă cu tot, și lucra, în așteptarea unei pensii, ca proiectant la un institut de construcții, îmi povestea că venise în țară, din Macedonia în primii ani ai secolului, făcînd drumul pe jos, și cînd ajunsese la București n-avea în buzunar mai mult decît o bănuță, adică jumătate de leu din vremea aceea. Numeroși cunoscuți mi-au confirmat că povestea lui era adevărată întru totul. Iar la 23 august 1944, stăpînea patru imobile de închiriat, cu cîte șase etaje, pentru birouri și locuințe, toate în centru, plus un hotel uriaș, pe bulevardul Take Ionescu. Arhitectura hotelului și a celorlalte imobile nu-mi plăcea nici de frică, dar erau sănătoase, au rezistat la două cutremure și îi aduceau chirii fabuloase, dacă le raportam la bănuța cu care venise în pungă.

— Dar cum ? întrebam neîncrezător, pe bună dreptate, ca unul nepriceput la afaceri.

Pe credit, iată tot secretul. De la un punct înainte, puteam înțelege cu ușurință.

— Terminam un etaj, chemam banca să vadă, îl apreciam, cu banii făceam etajul al doilea și așa mai departe. Cînd ultimul era gata, vindeam jumătate din el, ca să-mi plătesc datoriile, iar restul le dădeam cu chirie ; atunci chiria se plătea pe un an înainte. Încasam devizul ca să încep altă construcție.

Mai greu era să înțeleg începutul, rostul terenului, săpăturile, fundațiile... Proprietarul terenului primea în schimb unul, două sau mai multe din viitoarele apartamente. Era de crezut, cunoșteam și alte exemple, totul se făcea pe credit. Fiind vremuri sigure, oricînd se găsea un compatriot solvabil, care să gireze poliţele.

La moartea lui, omul nu avea mai mult decît contravaloarea băncuței de la începutul secolului ; mi-am spus însă că tot ce făcuse nu era o zădărnicie, ci un duel palpitant cu viața.

Nu o pot pune alături de el pe Cornelia ; dar, lăsînd la o parte proporțiile, ea făcuse totul numai cu munca și cu economia ei, cu chibzuință, fără ipotecă și fără credit.

— Pînă să vină Trandafil, am spus, mă duc să iau un brad din piață.

Nu m-a împiedicat, dimpotrivă, am surprins pe fața ei o tresărire de bucurie. Am trecut iar pe la casa Ioanei, trenurile erau trase, nu ieșea fum pe hornuri ; păreau plecați cu toții, poate sărbătoreau Crăciunul în altă parte. În piață, brazii zăceau maldăre, m-a cuprins mila de ei, nu mai avea cine să-i ia și să-i ducă sub un acoperiș de familie ; fiind ziua de ajun toți pomii erau la locul lor, în oricare era mai frumoasă, cu podoabele puse, mai rămîneau să se aprindă luminările și artificiile.

Cînd m-am întors, Trandafil venise, veniseră și vreo patru elevi, la meditație. Cornelia era la prăvălie, mă simțeam mai singur decît îmi închipuiesem că am să fiu ; la început aveam mai multă siguranță în mine. Poate golul din suflet se datora Ioanei, deși nu veniserăm s-o caut.

Nu-mi pasă că se lăsase ger, am ieșit să mă plimb pe străzi și, fără voia mea, chemat poate de un instinct nostalgic, am luat un drum de altădată, am intrat pe poarta cimitirului, am ajuns pînă la gardul din fund, înotînd prin zăpadă pe aleea nebătută. Cîmpul alb era plin de ciori negre, care croncăneau sinistru, amintindu-mi de moarte, mai mult decît îmi aminteau mormintele, cu dovada lor sigură.

Trandafil m-a primit prietenește, cred că în răceala lui maladivă se bucura sincer, dar n-am schimbat un cuvînt toată seara. Singura noastră comunicație a fost că am ciocnit paharele, la masă. Pomul l-am pus în odaia

lui, lotru fereastre. Era un brad sănătos, tăiat proaspăt, cu crengile încă și umezite, mirosind puternic a rășină de pădure. I-am pus deasupra un glob roșu, cam la jumătate, și alături o lumânare. După masă am stins lumina, ne-am așezat pe cîte o pernă, lîngă sobă. Globul scotea pîlpîiri roșii, violacee, la lumina lumânării.

— E cel mai frumos pom pe care l-am văzut vreodată! a spus Trandafil.

Au fost singurele lui cuvinte. Nici eu nu văzusem până atunci un pom mai frumos; fiindcă era gol, natural și sincer. L-am privit toți, fără o vorbă, până s-a stins luminarea. Atunci am deschis ușa sobei, un buștean care termina să ardă a făcut să scîlpăiască larăși globul, în timp ce ultimele flăcări jucau pe pereți. Mi-a venit să bocesc, așa, deodată, dar m-am stăpînit, fiindcă răul din mine mi-l înecam singur. Ar fi trebuit să-i spun Ioanei măcar o vorbă, atunci cînd mi s-a părut că sfîrîiește, și poate nu era doar foarte nefericită.

Joraticul mă bătea în obraz după ce se stinsese ultima flăcără; Cornelia mă veghea, probabil, și îmi citea ceva pe față, fiindcă mi-a mîngîiat mîna, cum se obișnuiește o rană.

— Nu te mai gîndi! a șoptit în gol, parcă nu pentru mine.

Ce rămăsese stîrpită în mine, ca care odată simțind moartea Sandei, fără s-o știe, și încercase să-mi aducă globul în altă parte? Acum era moartă și Ioana?

Crăciunul a fost duminică, am stat la ei pînă joi, 29 decembrie, cînd am plecat la Sinaia, cum fusese gîndul nostru încă de la început; mai aveam două zile libere, voiam să pregătesc o dată schiurile în picioare. În gară, așteptînd trenul, la linia întîi, pe linia a doua a venit un tren de la munte, plin cu schiori, cu vagoanele tărcate de zăpadă. Drept în fața mea, am văzut-o pe Ioana, tocmai cînd trăgea fereastra în jos, poate era prea cald înăuntru, simțea nevoia de aer; era în costum de schi bleumarin, pe atunci nu se purtau culori mai vii, ca astăzi; puțină culoare dădeau mănușile și fularul. Mi s-a părut că slobozea abur pe gură, dar era fum de țigară. O încadrau doi tineri, și ei în costume de schi, ținînd-o fiecare cu brațul pe după umeri și toți trei rîdeau în hohote, poate de-o glumă poate numai de bucurie. Avea obrazul bronzat, îi ardea

cuntul și soarele de la munte. M-am tras după un stîlp de fontă, să nu mă vadă. Aici era orașul ei, nu înțelegeam de ce întîrzia să coboare. N-a coborît, am văzut-o alunecînd, după o smucitură, se ducea mai departe, spre București; de ce, dacă nu se sfîrșise vacanța? Căminele nu erau închise?

Atunci a intrat trenul meu în gară. Ce se întîmplase cu Ioana, și ce știa Cornelia? Ce trebuia să înțeleg din vorbele ei fără explicație?

9

Nu cunoșteam pustiul de sală din Snagov, am numerit-o atunci printr-o perdea cu două pagoane, între lumea de brazi, cu păpădii de înghețată; ar fi fost bună pentru împăcarea la primele lacrimi. Mi-am dat seama că nu aș nimeri, să alunec măcar puțin pe zăpadă, am colorat de cinci, de șapte, de zece ori, fără nici o satisfacție, culorile nu alunecau bine, parcă aveau glazură pe talpă. Mă opream de emoție cu toată ființa, prea mă imaginam Sfințit m-a învins și s-a rîs limpede, mi-am o funcțiune de clipă amestecată cu bucuria carnavalului, în goana valsului, îngrețoșat în mai de cîțiva. Cînd s-au oprit împleticindu-se pe-ntunecatul pustiu de pădure, n-am mai putut să înțeleg ce mi se părea o deosebire, cînd luat schiurile la spinare și m-am dus în gară, să mai cu primul tren, indiferent de ora.

Abia începe poiana confuză a sufletului meu fără să mai știu dacă era amiază după-amiază sau înapoi; ceasul gării dădea în gară ardeau luminile pe perroane, mai degrabă nu, era o atmosferă pașnicului. Și nu știu, mai tîrziu, dacă plecarea rămîne de imaginea Sfințit sau știrea de Ioana, deși nu aveam unde s-o cînt, iar dacă aș fi știut-o, prin miracol, nu știam cum m-ar privi, iar ea ce i-ar putea spune. Un singur detaliu nu-a rămas clar în minte, că trenul venea peste un afet de ară. Pînă să-mi iau bilet, au mai trecut cîteva minute, apoi am luat pe peron, în atmosfera pașnicului. Ce-a urmat am văzut limpede, fiindcă pot reproduce întîmplarea gest cu gest, clipă cu clipă, deși atunci n-am înțeles-o; abia în vară am auzit de la alții că victima era Ion Duca, primul ministru; lumea părea îngrețoșată.

I-am văzut cum a ieșit pe ușa sălii de așteptare și a făcut primii pași, exact spre locul unde așteptam cu echiurile pe umăr. Era un om de statură ceva mai mult decît mijlocie, într-un palton negru, ca lumea, așa presupun, datorită anotimpului, dar putea să fie doar un pardesiu, strîns pe talie, cu guler de catifea cum era obicelul. După mine inacceptabil: gulerul de catifea lucioasă nu se potrivește cu stofa mată, dă o strălucire, nu i-am găsit niciodată. Iarăși nu-mi amintesc dacă bărbatul avea de-o vîrstă înaintată, judecînd după mustața căruntă, avea ochelari, sau o pălărie de fetru, cu marginile întoarse, modelul numit Eden, după ornul politic al Angliei. Cred că în mîna stîngă ținea o servietă, plată, care îi dădea o distincție certă, nu semăna cu servietele mahalagiilor, înțesate cu de-ale gurii, cîrnați, chiftele și mai știu eu, sau ale vînzătorilor ambulanți, burduște cu mostre de marfă. Undeva ardea un bec electric, sau lumina venea pe o fereastră, fiindcă cineva a făcut să-i strălucească lentilele ochelarilor, un pince-nez, fără ramă, care îi dădea aceeași distincție ca servieta. N-a fost nevoie de martori, faptele s-au petrecut limpede, dar, de m-ar fi întrebat judecătorul de instrucție ce îi putui să spun, cînd eram de confruntare cu bănuitul nu se afla nimeni, nici acesta, un agent, un comisar, pe o rază de cel puțin doi metri. Cîteva secunde rămase, care așteptau și ele timpul, exact cît mai așteptă. Nu știu, între altele, și nici nu mi se pare important să aflu, dacă omul avea un vagon special în gară, care se afla la capătul trenului, sau urma să se urce într-un compartiment rezervat pentru el, desigur la clasa întîia.

Cred că trenul tocmai sosea la peron, poate se și oprise, fiindcă publicul începuse să se miște, cînd s-a auzit o explozie, fără să-mi dau seama în ce parte; pe urmă am aflat că nu fusese decît o petardă, care n-a făcut nici o victimă, n-a stîrnit nici măcar un geam din gară, a provocat doar panică în mulțime. Ce nu-mi explic, în loc să-mi întorc ochii spre locul unde se auzise detunătura, am rămas cu ei pironiți pe omul cu pince-nez și cu servieta plată; exercita el asupra mea o atracție deosebită sau era o presimțire? Urmarea s-a petrecut în două secunde după ce explodase petarda, și atît de aproape de locul unde mă aflam, încît am văzut totul cu claritate.

Fie, oamenii tăcură, poate în capul gol, de ei nu sînt sigur fiindcă atenția mea era concentrată spre celălalt, au răsărit nu știu de unde, în spațiul gol de lîngă omul cu servietă. Asupra acestui moment insist, fiindcă mi s-a întipărit în chip de neșters, în minte. Îl revăd desenat ori de cîte ori trec prin locul atentatului, din gara Sirma, marcat de o pîclă prinsă în zidul de piatră. Din cei trei oameni n-am mai urmărit decît pe unul, care și-a înfipt mîna stîngă în umărul victimei, întorcîndu-l cu fața spre sine i-a pus revolverul în piept și a tras cinci gloanțe unul după altul, privindu-l fix în ochi, de la numai de metru. Această privire n-am să mi-o pot explica în veci vecilor.

Anna Bolena, una din nevestele lui Barba-Albastră, amantul regelui Angliei, nu i-au tăiat capul pe buturugă după obiceiurile, ci i l-au zburat din aer, cu paloșul. Pentru această se cerea multă măiestrie din partea călăului a fost nevoie să se aducă unul din Franța. Anna Bolena a așteptat lovitura, privindu-l în ochi. Fără frică, ar putea spune chiar curioasă. Orbit de durere, sau de ură, sau de ceva, gîdele n-a putut să-i înfrunte privirea, a rămas paralizat și plin de... și-a scuipat sabia, n-a făcut-o să se ude o clipă în alta pe... a luat umărul să dea cu paloșul.

Asasinul era cu spatele spre mine, nu știu cum arăta la față, fotografia lui apărută a doua zi în ziare și reapărută în mai multe rînduri cu prilejul procesului îi mărturie, n-o mai țin minte. În schimb n-am să-i uit ochii, însîngerați și sălbatici, răsfrînți în ochii victimei, ca într-o oglindă. În ochii victimei n-am văzut groază, ci mai ales uimire.

•

I. Germanul, asemenea asasinului întîmplării zilnice cu zecile și cu sutele, pînă ce-au depășit miile, în așteptarea altor cifre, în creștere. Deoarece pentru noi, supraviețuitorii de astăzi, lumea aceea a devenit o ficțiune uriașă cît mapamondul, nu mi se mai pare necesar să amintesc procesul celor trei asasini ai nostri, nici măcar cu pe unul din faptele diverse petrecute la o margine de colină. Am de spus doar că făceau parte din disciplin

Arhanghelului, ceea ce credeau a fi mesia cel mai neverosimil din contimporanii acestui sfârșit de mileniu ; iar fapta lor era actul de răzbunare împotriva primului ministru, fiindcă în decursul partidul, numai cu trei săptămâni mai înainte.

Hotărîrea o luase Arhanghelul însuși, într-o convorbire cu oameni săi de încredere ; exprimase aparițiile pe care le va face în acea vreme ; nu le va spune oamenilor de rând. Atunci se auzise din gura Arhanghelului că bărbații discipolilor urmau să se bucure pe două lumi de nemurire. Au fost multe mai multe — și mai o bucurie !

26

Iar, cel mai înfricoșat urlet al sfârșitului n-a fost țipetul de cruzime ; nu-i revolta să nu mă duc până la capătul meu amarnic, nici la cumplitul care n-au dispărut cu totul până astăzi — ci mai nu aveau nici cultură, nici civilizație, o mână o treabă lungă a fiilor, care n-a fost amenințată decît în milenii ; mai-un fel, nu erau mai respectabili decât animalele de pradă, țigara, leii și cocodrilii, chiar și pentru acestea, atît de bănuită cu oamenii și atît de ferocei și sălbatici.

În sfârșitul înfricoșatei, când puteau pe gladiatori să se omoare în arene, nu mai aveau nici o scuză, exista în ei, ca și în mulțimea spectatorilor, o sete de sânge care nu avusese istoric. La fel nu avusese istoric rușinoasa pornire, trăgerea oamenilor în țeapă, sfârâirea oamenilor cu rotile, centimetru cu centimetru, ca suferința să fie mai mare. Numai că atrocitățile acestea se petreceau la o treaptă prea mică față de a fi numite bestialități de rasă.

Ca totul altfel au fost cruzimile vremii noastre, când victimele le-au numărat cu milioane, fără a pune la socoteală zeci de milioane morți sau schilodiți în războaie ; descumpănită e vorba deci de victimele civile, dacă-o

vreme de pace. Numărul lor atît de mare nu mi-l explic decît prin eficiența vălăilor, acestia n-ar fi răbdat atît de departe, să nu fi avut la îndemînă tehnica modernă. Pus în mecanică chiar litera tipărită, mesaje rapoarte și unul fără număr, trecuri întregi de hîrtie inventată. Mă doare inima să bănuiesc cîrcia i-am consumat întregii mele vieți, și fără care existența mea n-ar avea rațiune. Dacă Gutenberg, zeul culturii moderne n-avea de unde să știe că *Mein Kampf* va fi un o carte

Lăsînd la o parte televiziunea, radio în toate anii ce urmează și mă opresc pentru o clipă la cinematograf. Care ar putea să difuzeze mai perfecțiunea pe Bach și Beethoven, sau romanțe sentimentale, sau rock and roll și diferite ritmuri latine, dar indiferent ce ne-ar oferi simple cupoane pe care scrie cuprinsul de conținut urmînd să-și aleagă apoi, sau să afle acum dacă n-au timp vreunul bonus că radioul transmite atunci discursuri domnești, amenințări și indemnuri la crimă, ascultate pe tot pămîntul Radio Londra, am de gînd să se potrivă, cu ferestrele închise și cu ușa încuiată, eu o cuvîntare sau o cuvîntare, dar prea mică, nu putea acoperi glasul lui Hitler.

Rău omenirii atunci a fost propaganda; mai înainte cuvîntul meu nu avea circulație, era o curiozitate a dicționarului. Doctorul Goebbels, apostolul lui Hitler, l-a transformat în armă ofensivă, care și-a dat roadele; mai înainte, nu existase niciodată pe lume un Ministru al Propagandei; scopul lui era să mintă, să mistifice și să afle.

Iată unde am ajuns cu considerațiile pornind de la cuvîntul cuvintelor, care poate nu avusese în limba lor mai mult de zece cuvinte. La cîte am spus, nu totul, desigur, căci nu fac monografia atrocităților, mai am să adaug, la o încheiere, tehnicii suprimării în masă, pazerea mitralierelor încrucișate pe coridoarele gladiatorilor

*

Arhanghelul dispăruse, a mai rămas, dar și pe acesta l-a speriat în sutana lui albă și cu spada scăpătă cu vopseaua roșie, care singele se înnegrise, apoi se șterse.

Primul ministru tăcea în audiența la rege ; nu se gîndise nimeni că ar fi avut nevoie de pază ? Iar dacă fusese vreuna, cum i se poate explica neputința, lipsa celui mai mic gest de apărare ? S-au spus multe, bunăoară că pe rege așa înalt nu l-a impresionat nici de două parale ; poate în sinea lui a spus „bogdaproste", I. Gh. Duca se opusese ca el să revină în țară. La cîteva zile după asasinat, puterea a fost încredințată lui Guță Tătărăscu, prea plecat și supus servitor al regelui. (Nu-i o ironie, aceasta era formula oficială folosită de demnitari cînd se adresau suveranului, deoarece unii o spuneau cum ar fi luat sare amară : Guță se lingea pe buze, de parcă mînca miere de albine, cu lăptișor de matcă, pe atunci nescos în evidență.) Unul din oamenii politici ai vremii a scris în memorii, cu privire la decedatul prim-ministru : „...nici nu se știe cît de urît s-a purtat regele față de mort și de familia lui îndurerată". Aș fi vrut și ceva amănunte, nu pentru mine, ci pentru posteritate, căci eu, unul, am părerea formată.

* * *

Deși tot ce-a fost confuz în starea mea din ziua aceea, s-a limpezit cum am ajuns în gara de nord gîndul că nu mă aleargase de la Sinaia amintirea Santei, ci mă întorsesem pentru Ioana. Coborît din tren, m-am dus de-a dreptul pe strada Buzești, așa cum eram îmbrăcat, în costum de schi și cu schiurile la spinare. Se înnoptase de mult, căminul județului zăcea în întuneric, cu poarta ferecată ; nu se vedea nici măcar un paznic, ci doar un cîine vagabond, făcut colac lîngă gard, pe pămîntul cu zăpadă topită. Am plecat nedecis înspre casă, gîndindu-mă că nici un cîine vagabond nu se sinchisea la fel de părăsit ca mine. Zăpada se topise, trotuarele erau uscate, ca primăvara, și costumul meu și schiurile atrăgeau priviri nedumerite, poate ironice. La pedul Cotrocenî, țigăncuțe îmbrăcați în zdrențe vindeau ciocolată și mandarine : „Un leu mandala, doi lei Regină Maria cu lapte !" Deodată mi s-a făcut dor de Zorina, *dor*, nu dorință, eram în cartierul meu și al ei, aș fi vrut să apară din umbră și să mergem toată noaptea umăr la umăr ; schiurile le-aș fi

aruncat în Dimbovița. Nu doream nimic, nimic altceva decât să nu fiu singur.

În capul scării, servitoarea vremilor, care îmi făcea curățenie în cameră, mi-a ieșit înainte, mă recunoscuse după călcătura grea a bocancilor.

— Vă caută o persoană ; v-am dat drumul să intre.

— Bărbat sau femeie ?

Întrebarea era inutilă și stupidă, fiindcă fusese o să pot să văd cu ochiul. Dar în mintea mea se iscase un vârtej de gânduri. Iar picioarele nu mă duceau mai departe. Femeia m-a privit nedumerită și mi-a răspuns parcă puțin indignată, accentuînd femininul :

— Doar v-am spus că *o* persoană !

Atunci mi s-a impus cel mai absurd dintre gânduri : că nu putea să fie decât Zorina, fiindcă mă gândeam la ea cu prea multă intensitate. Nu știam bucuria ei, după doi ani de când nu mai știam nimic unul de altul, că ar fi fost imposibil să mă găsească. Am lăsat scaunele să mi cadă din spinare, m-am rupt de pe poteca cunoștinței, dintr-un salt, mă aflasem în casă, fără să mai știu cum putusem s-o scot din țâțâni pe cea de la ușă. Nu știu cum am deschis-o. Înăuntru era cald, dulceag, fumul de tutun plutea în straturi, și prin valul lui groaznic am văzut-o pe femeie, cu trăsăturile estompate, stând în fundul divanului, rezemată de perete, cu pleoapele pe genunchi, cum fusese rândul trecut, acum aproape o lună. Am rămas nemișcat, fără să pot scoate o vorbă, privind-o întrebător, umil, puțin beat, scăldat într-o fericire dureroasă, fiindcă n-o înțelegeam și mi se părea nesigură. Ea, în schimb, nu arăta prin nimic că ar fi tulburată, știa ce face și ce va avea să facă.

— Ți-am umplut odaia de fum ! Acum e destul de cald, poți să deschizi fereastra.

Altceva nu găsise cu cale să-mi spună, iar eu la rândul meu nu știam ce să-i răspund, fiindcă nu puteam să-mi adun gândurile. Vorbi tot ea, la fel de calm ca înainte :

— Începe prin a-mi spune „bună seara !" Și dacă vrei : „Bine ai venit !"

— Bine te-am găsit !

— Ai dreptate ! Asta-i formula cea bună ! Acum stai jos, și ascultă-mă !

M-am așezat în fotoliu.

— Răspunde-mi repede și cinstit : te încurc ?

— Nu !

— Te bucuri ?

M-a rugat imediat să mai scot un cuvînt.

— De ce taci ?

— Fiindcă aveam nevoie de tine !

— Te cred, mi-a răspuns așa pare ; se vede ! Ești un suflet pierdut și cinstit. Mai lasă fereastra deschisă ; afară nu-i frig. Pînă cînd ești liber ?

— Pînă luni !

— Bine ! Trei zile și patru nopți ! Lemne sînt destule ; i-am spus femeii să aducă.

De-a lungul peretelui dinspre baie, lemnele erau așezate în așa fel, încît păreau cărți într-o bibliotecă.

— Am făcut un drum, fiindcă eram murdară ; vin de la munte.

Abia acum am observat că în locul hainei de schi avea o bluză de-a mea ; sub pled poate era goală.

— Trebuia să fierb focul la baie, nu mai e apă caldă. În loc să mi se împrospăteze răbdarea, căzusem într-o imensă oboseală. Nu mă mișcam, nu mă mișcam, cînd mi-a răspuns, dar nu fi stat așa, m-aș fi clătinat. Femeia mai avea un cuvînt, așezat lîngă fotoliu ; ar fi trebuit să-l văd de cînd intrasem.

— Dumnezeu e o rușine de bruă, scoate-o și pune-o undeva ; am adus-o de la munte.

Am simțit îndemnul să-i spun că o văzusem în tren și o întrebe cine erau băieții, cui cu care învăța lecțiile la aritmetică ? Și unde îi lăsase ? Ea continuă ;

— Am cîștigat trei mii de lei la ruletă ! Trei mii de lei n-am avut niciodată. Cine cîștigă n-are nevoie de dragoste. Și n-am avut... Dă-mi o mînă de ajutor să ies. Nu știu de ce mi-am pus speranța în tine. Da, poate fiindcă ești un suflet mai. Am adus de mîncare pentru o săptămînă ; și vin, și șampanie. Rușinea e plin... Încălzește-te !... Dă-mi cheia !

I-am dat-o și a aruncat-o pe fereastră, fără nici o ezitare.

— Credeam că ai să te sperii !

— Nu m-am speriat. Am mai văzut așa ceva într-un film. Și apoi am încă o cheie.

A făcut o grimasă mefudată. Apoi a întins mîna.

— Dă-mi-o !

Era într-un sertar. I-am dat-o și-a aruncat-o după prima.

— Cred că în film nu era și asta !

— Nu, dar după strig ne deschide femeia !

Nu mă așteptam la reacția ei, a țîșnit în mijlocul odăii, aruncînd pleduri într-o parte, într-alta, era goală în afară de bluza mea, pe care avea deja altădată. Hăituia după dulap, puse în dezordine, pe un scaun

— Cheamă femeia să deschidă !

Începuse să se înfurie. M-am retras cu spatele spre ușă, nu că să-l fi pus de drumul ei să am un refugiu. Mă simțeam alb la față și sub nicio formă nici mînă nu puteă să fie decît cea albă, pierdută în singele

Nu o aștepta, nu mi-ar fi trecut prin minte, acum mă simțeam ca și cînd aș fi putea să rămîn singur. Și ceea ce i-am spus nu erau vorbe, ci o izbucnire de spaimă în fața unei bucurii neașteptate, în primejdie să dispară

— Nu pleca !.. Ești o comoară care te-ai întors și pare încercată de miracolul !

Lăsă să-i scape hainele din mînă, dar nu făcu nici o mișcare, ochii îi sticleau, mari, scăldați parcă în baia-domă. Era roșie la față timidă și speriată, cum o visasem, la pensiune, unde rămăsesem cu capul de ață între dinți, într-un joc pe care nu avusesem curajul să-l duc pînă la capăt, nici măcar în irealitate. Dar își reveni, făcuse multe lecții de lucidizare de cînd o visasem atît de sfioasă.

— Ești naiv, dar nu prost, adică prostuț, cum am spus adineaori. Și ai darul de a convinge ; așa cum vorbești, orice femeie o să te creadă. Învață să nu scapi nici o ocazie !

Deși atît de tînăr, mai puteam să fiu naiv, mă întreb astăzi, după toate întîmplările prin care trecusem, cu Zorina, cu Ghizela, cu Santa, că să le fi uitat numai pe ultimele ? Da, puteam, fiindcă nu îmi pierdusem nici candoarea, nici credința în gesturile frumoase, de acces, n-am putut să urmez sfatul Ioanei, și am scăpat multe din cele ce că numea ocazii ; am așteptat ca o femeie oarecare să devină iubită, fie și a unei religii păgîne, și unele n-au atins acest stadiu ; au existat, dar nu le mai țin minte.

– Hai mai întîi să ne lămurim ce putem avea unul de la altul, spune Ioana. Vino !

Mă iau de mînă și mă trage după ea, nestingherită că era mai mult goală. De data asta nu se mai cuibări în fundul divanului ci se întinse, cu mîinile sub ceafă, cu capul pe perna, locul meu, unde dormeam noaptea ; cred că acolo persistau efluviile gîndurilor și viselor mele, ca o transpirație a sufletului. M-am așezat pe marginea divanului, la destulă distanță ca s-o pot cuprinde în cîmpul meu vizual, din cap pînă în picioare. Corpul ei nu era o surpriză, îl intuiseam, și secunta îmbrățișare din stradă, cînd o întîlnisem prima oară, pe nînsoare, mi-l confirmase. Trebuia să-i scot bluza, pentru o ultimă confirmare, a sînilor și similor. Dar mi se părea un gest brutal, prea direct și prea categoric. M-am aplecat asupra ei și am încercat să-i deschei nasturii cu gura ; uitasem, și nu mă interesa că era gestul inedit al Zorinei, pe care cred că nu l-a mai făcut nici o femeie, în tot lungul istoriei ; dar odată cu lecția nu trebuie să înmagazinăm și numele profesorului, exciorul ar fi solicitat dublu și, dată fiind capacitatea lui limitată, știința s-ar reduce la jumătate. Respirația mea caldă o făcea să se înfioare, era mai degrabă o prevestire, așa cum apare pe suprafața unei ape întinse și liniștite ușoara vălurire a unei brize încă indescifrate. În mișcările mele neîndemînatice îi simțeam timiditatea, cînd pe un obraz, cînd pe altul, elastici, cum îi bănuiseam, și trebuia să mă lupt greu cu pornirea de a-i cuprinde cu mîinile ; de multe ori făcusem așa, fără să știu, și grăbindu-mă, pierdeam clipele cele mai bune.

Mă chinuiam cu primul nasture, îl prindeam între arcați și izbuteam să-l întorc în lungul butonierei, alît, mai departe nu puteam merge, încercam să-l împing cu limba, dar, odată eliberat dintre dinți, se răsucea, revenind la locul lui dinainte. Zorina nu putea fi imitată.

– Stai puțin ! mă opri Ioana. Ridică-te și ascultă !... Toți mă socotesc foarte inteligentă și sînt, îmi dau seama. Nu pot face un gest, fără să-l analizez mai înainte ; pînă ajung să-mi fie sila de mine. Pe deasupra, învăț medicina ; nu am vrut, nu-mi plăcea altceva, dar e o pedeapsă, fiindcă o învăț pe propria mea piele. Îmi cunosc mult prea bine anatomia, și funcțiile ei, le știu dinainte de acces nu mă pot pierde, de aceea nu-i fost scrîșă. Am

mai încercat, tot degeaba ! dar trebuie să mă vindec, fiindcă sînt normală, fiindcă știu cum trebuie să fie. Acum ai înțeles ce aștept de la tine, e o încercare, mă încredințez ție, fiindcă odată, cînd ne-am cunoscut, mi-a bătut inima ; foarte puternic ! Să știi, atunci, cînd am jucat gajuri, ardeam de dorință să-ți simt gura, în cimitir așa vrut, și te-am implorat în gînd să mă iei în brațe. Adineauri, cînd stăteai aplecat peste mine, am simțit că îmi trece scîrba. Dar m-am îngrozit că ar putea să revină ; la un gest, la o vorbă, ca valurile mării care se retrag, apoi se întorc și se revarsă pe plaja. Ah, foșnetul lor mă îngrozește, parcă foșnetul scîrbei mele ! Te rog, fii deștept și așteaptă o clipă de acalmie ; însă atunci să fii gata, să nu stai pe gînduri !

— Ai vorbit prea mult. Ai să obosești și ai să mă arunci în colțul odăii... Nu ți-e foame ?

— Doamne, Dumnezeule, să nu mai întrebi niciodată pe o femeie goală dacă îi e foame ! Cînd mi-o fi foame și n-am să mai pot răbda am să strig : „Ajutor ! Dați-mi de mîncare !" Sau am să te mănînc pe tine.

Deveni brusc palidă :

— Știu ce-am simțit ? Că am mîncat cenușă ! Cum o fi carnea de om ? Probabil bună, dacă știi o mănînci ! Hai, scoate-mi bluza ! Ce-ai vrea să mănînci din mine ?

Mă ridicasem, voiam să-i deschei nasturii cu gura, dar îmi era imposibil : i-am smuls cu dinții. Întreg bustul ei, impresionant cu brațele, era construit nu armonios ci armonic : descreștea muzical unele din altele, centimetru cu centimetru, ducînd la un acord care le cuprindea pe toate.

Rămăsese sub impresia propriului ei discurs dinainte, se privea cu o ironie cinică.

— Știi ce mi-a mai bine făcută din facultate, mi-au spus fetele, care se bucură să-ți găsească defecte : bineînțeles că mi-ar spune și băieții, numai că ei nici nu știu să facă o comparație : cel mai mult mă bizui pe propria mea constatare. Dar în cîțiva ani, tot ce vezi o să se îngrețoșeze, o să-și piardă forma, o să se lăbărțeze. Știu de la surorile mele, care cînd s-au măritat erau ca niște naiade, iar acum au devenit mase de gelatină. Bineînțeles că bărbații lor nu le poartă credință și le dau dreptate. Știu

care-i norocul tău? Nu că mă gîndeşti nou-nouţă, în forma mea cea mai bună, şi cea mai la modă. Ci că nici n-ai să mă vezi altfel; am să dispar repede, asta-i regula, dacă îţi convine. Cînd mi-o apărea prima cută sub sîni, am să-ţi spun adio; desigur, n-ar putea să plec şi mai înainte; depinde de tine. Nu-i nevoie să-mi spui, numai nu te vede mai bine pe faţa unui bărbat, decît plictiseala. Am observat la bărbaţii surorilor mele, şi la mulţi alţii. Suferinţa nu păcăleşte decît pe cei care nu au prieteni să pună mîna. Dacă un bărbat se scarpină la ceafă cînd se ridică de la masă de seară, să meargă în dormitor, pun că sînii nevestei au început să cadă; cînd casa, înseamnă că au apărut sulzi de grăsime pe burtă. Uită-te la ţoc masă, pune mînă. Simţi muşchii? Dacă mă culc în pe cearşaf, aici se bronzează, exact cît trebuie. O femeie cu burta supţire ca aţîţă e o ordinară găinăţă.

Se retrase în grecoaia şi se aşeză fără emfază, ca la bestie se aşteaptă. Începeam să sufăr de pe acum pentru lupta ce urmează. Dar în acelaşi timp, altă francheţe mi se părea un privilegiu unic pe care mi-l acorda o femeie şi mi-a oferit, n-am mai întîlnit alta asemeni. Toate-i dăruiau defectele, eu eram mîndru începînd le-am spus: „arată-te cum eşti, nu-mi displace şi aşi să te simţi mult mai bine". N-am greşit niciodată, şi acele ţeme mi-au fost recunoscătoare. Cînd deveneau dezagreabile mă făceam că nu văd, dar mai uşor mă păcăleam cu mine decît pe ele. Apoi, de la un punct înainte, trebuia să socotesc bătălia sfîrşită.

De mult, un prieten mai în vîrstă decît mine, un om cu calităţi remarcabile, dar numai cu puţin mai frumos decît diavolul, se însurase, din dragoste, cu o femeie atît de urîtă chiar pe lîngă el, că n-o puteam privi fără să mă îngroşi. Iar pe deasupra se şi zbătuse pînă să facă rostă, findcă trebuiseră o divorţuse, cu eforturi, de un bărbat care nu voia s-o lase. Împotriva presupunerilor mele, căsnicia a ţinut pînă la moarte; Ilinoiza o iubea deplin, eram încredinţat, şi în plus, inexplicabil pentru mine. Acel om înţelegent şi cult avea o extraordinară putere de păcănălire a fiinţei umane. Într-o zi, îmi aştepţam rîndul la frizer, aşezat în spatele lui, şi mă vedea în oglindă, fără să-mi dau seama. După ce a terminat, a rămas să mă aştepte, deşi diferenţa de vîrstă dintre

noi ne împiedica să fim prieteni, nu ne puteam spune intimităţile. M-a luat de braţ şi mi-a făcut o mărturisire, care m-a surprins de două ori, că îşi dăduse seama ce mă tămîntă şi că nu ezita să se destăinuie.

— Ştiu că este urîtă, şi nu era mai frumoasă cînd am luat-o. Dar o iubeam, şi o iubesc, după o lege neînţeleasă. Dacă vrei să ştii mai mult despre ceea ce se întîmplă cu mine, îţi dau un sfat, pentru ziua cînd îi s-ar întîmpla ceva asemenea, *încearcă să n-o vezi*. Mă uit în ochii ei, *şi n-o văd*.

Nu cred că aş fi avut această putere, dar tînărul n-a fost rezolvat, am găsit altă mijloace să mă apăr. Poate să vorbesc în locul ei o fată frumoasă, iubită la Universitate.

Ca să fiu conform cu mine însumi, i-am spus lucrul:

— Îmi place totul la tine, şi ai fi perfectă, dacă ţi-ai depila părul de pe picioare.

Era mai degrabă un puf blond, numai pe genunchi se dădea în gheara pe pielea ei brună, culoarea întreagă, parcă avea de soare, dar se simţea sub mîini. Se întîmpla deseori să-i privim picioarele mîngîietoare de lungi, de la şold pînă la gleznă.

— Vasi, bine că-mi spui, răspunse cochetează. Nu-i dai prea multă importanţă. Dar te înţeleg, eventual îndrăzneţ dus pînă la ultima consecinţă. Vii aseară o seară, nu altă. Un bărbat cu barbă ar putea să-mi placă. O femeie cu barbă ar fi inadmisibilă, chiar dacă s-ar rade. Destinul ei rămîne bucata de la Moşi, cu tot folclorul mucegăit. Fiindcă mi-ai spus vreau să fiu perfectă : e dreptul tău să ai această pretenţie. Dar unde aş putea duce să mă depilez la ora asta ?

— E inclus preţul ! Şi apoi, am alergat zmîrcind servitoarea şi-a mîncat-o cîine dracului una. Am să te duc eu, cu maşina de bărbierit.

A avut o aşteptare cochetă, şi-a dus mîna la gură.

— O ! Dar părul se regrăşte, mai bine o să mă mănînc cu atleţii !

— În mod cu totul ! Dar renunţăm, îţi dau dreptate.

— Nu ! O singură dată nu contează. Vreau să fiu perfectă. Chiar dacă n-ai fi fost dorinţa ta, vreau să fiu per-

fecia pentru mine, îmi zîse. Pe urmă, o să văd ce se mai întîmplă.

Exageram puțel de pe gambe, dosul puțin udat cu apă călduță, cădea sub mâna de rău, ca și cum l-ar fi luat vîntul. Porneam de sus, de sub genunchi, într-o singură mișcare prelungă, pînă la gleznă. Ea stătea cu ochii închiși, cu un zîmbet puțin crispat în colțul gurii.

— Mă gîdilă puțin, îmi spuse, cu voce schimbată, dar se întîmplă ceva răbuctuitor, nu-mi place. După ce terminăm cu mîinile, mîngîie-mă tot așa, e cam bună.

Puțin mai tîrziu mă opri.

— Stai puțin, spuse în șoaptă cu altă voce decît o auzisem vreodată. Cred că e bine să pună tot de pe mine, să nu fie o piedică. Și apoi mîngîie-mă mai departe.

Eram multe părți care urbeau mîngîiate, ar fi fost bine să am altă construcție, să le pot cuprinde pe toate, în aceeași clipă. Eu însă păream mai curînd chiar dacă le parcurgeam cu rîndul, și în acelaș timp era tot mai încordată, parcă ar fi stat la pîndă. Pe urmă rămîi prelung, în cele din urmă, dîrdîitori păreau foarte clar că stăpînă pe sine.

•

Ni am îmbrăcat pe jumătate, sînt pentru și apoi, nu voiam să confund o clipă cu alta, le separ măcar cu o bucată de pînză, ca o cortină care desparte scena, unde a fost spectacolul, de sala cu asistența pasivă. Am tras masa în dreptul divanului, am pus rucsacul la îndemîna Ioanei. Lîndită, deși în casa mea, ca era gazda, ea una care aducea mîncarea. N-aveam decît două farfurii, un cuțit și o furculiță. Ioana s-a ridicat, și-a învelit o parte a trupului cu poalele fețel de masă în rest a rămas goală, în chip atît de natural, că părea îmbrăcată; probabil era rezultatul lecțiilor de anatomie, care acum, fiindcă era aici, în fața mea, numai cu mine, nu-mi făceau nici o impresie neplăcută, păreau cu totul abstracte; poate că nici nu credeam în ele, le socoteam numai vorbe. Cu totul altfel aveam să judec după cîteva ale.

M-am așezat pe scaun, în fața ei, de partea cealaltă a mesei. Nici nu vreau să-mi aduc aminte ce era de min-

care, mă fascina ca, cum mușca înfometată dintr-o bucată de șuncă, sau dintr-un hartan de pasăre, fără să folosească furculița și cuțitul, senzuală și primitivă, unsă de grăsime pe față, dar nu dizgrațioasă, ci naturală, vie și puțin animalică, în schimb cu ochii omenești, plini de o **mulțumire inteligentă.**

— Să nu mă judeci, mi-spuse, nu mănânc urît, ci eu foame. Nefericit cine nu înțelege !

Sinii i se revenau pe masă, la fel de pudici sau la fel de lubrici ca mâncarea scoasă din pachete și parcă invadă, ca ar fi putut să se confunde : de un asemenea festin nu puteau să se bucure nici mai mult stăpânitori ai lumii, care nu mai existau pentru mine în clipa aceea, cum nu există lumea. Peste umărul ei, vedeam fotografia Santei, de pe noptieră. Nimic nu era profanat, nici de o parte, nici de alta ; intîlnirea dintre aceste două ființe nu crea un antagonism între ele, dimpotrivă, o înrudire. Ioana, fără să știe, datora foarte mult Santei, pe sufletul ei erau exersate sentimentele mele, cum se manifestau acum în gesturile de astăzi erau răsfrîngerea unor gesturi de altădată, neîmplinite, dar analizate cu gîndul, în așteptarea realizării. Însuși fumul de tutun, impregnat în zidul ei aducea în cameră pe Santa, fiindcă îmi trecea în nări mirosul ierbii uscate din pădure, care nu putea fi decît aromată.

Ceasul de pe noptieră, neîntors de cînd plecasem, se oprise ; întîmplător arăta ora șase și jumătate, deci probabil cu vreo trei sferturi din noapte. Să fi fost vara, fereastra ar fi început să se lumineze.

— Sper că n-ai să-l întorci ! spuse Ioana.

— Dar să numărăm măcar zilele : trebuie să știu cînd o fi luni dimineața.

Se întinse la loc în pat, fără să-și șteargă grăsimea de pe față ; nici acum nu era dizgrațioasă, ci crea o sălbăticie nealterată, un primitivism lubric, în înțelesul pur al cuvîntului, căci unele gesturi civilizate duc la uscăciunea pielei și a sufletului. M-am așezat lîngă ea, și grăsimea de pe față i-am întins-o pe grumaz, pe sîni și pe umeri.

— Am să miros ca o bucătăreasă !

Nu se ferea, simțea probabil cele gîndite de mine mai înainte.

— Nu, i-am replicat, mirosul pielei tale e mai puternic, mirosul bucătăreselor provine din mâncare; chiar dacă mama lor a fost infantă!

Intimidat, nimic, luă pachetul de țigări de pe noptieră și rămase cu gestul la jumătate.

— De cât timp n-am mai fumat? mă întrebă mirată.

— De câteva ceasuri.

— Știi ceva? Nici nu mai simt nevoia.

Când puse pachetul la loc rămase cu ochii la fotografie. Până atunci n-o privise niciodată direct, îmi trecuseră mie de ori în lipsă mea o studiase îndeaproape. În urmă, mi-a spus că nu înțelege, ei am crezut-o: simțeam că mă mănâncă nedreptățită, ei nici n-aveam să mă mustră, zici dacă ar fi vrut să mi pună otravă în băutură.

— Cine-s acești tăpuri nemaipomeniți? mă întrebă, întorcându-se la mine cu o privire deschisă.

— Un cal și o fată.

Îmi luă mâna și o duse la gură.

— Ce frumos le spui! Și ce limpede!

— Dacă te supără, am să iau fotografia de acolo!

Nu era o trădare, voiam s-o apăr pe Santa, să nu fie mustrată, gândeam că nu o lăsăm mai dinainte.

— Nu! protestă Ioana. N-ai altă icoană în casă.

Mi-am simțit sufletul rotezat, am căzut cu capul pe pieptul ei, mângâindu-i umerii spasmodic.

— Ce norocos te-a adus în viața mea, ființă miraculoasă?!

Fără să vreau, pronunțasem aproape cuvintele ei, privitoare la Santa și Fedra. Era miraculoasă, într-adevăr, m-am ridicat și am privit-o din cap până în picioare, cum mai făcusem o dată, dar neconvins că aveam dreptul, și neconvins mai ales că vedeam imaginea ei adevărată: atunci era doar o enigmă, și dacă o dezlegam puteam să mă dezamăgească. Dezlegată sau nedezlegată, acum mă înrobise și voiam, cu toată bucuria din mine și cu toată puterea mea de dăruire să-i port jugul.

— Eme! răspunse, cu un ton stăpânit, pare-că indiferentă la verbele mele. Acum hai să discutăm ceva tehnic.

Stătea pe marginea divanului, îmi luă mâna, încă o dată, dar în loc s-o ducă la gură mi-o așeză cu palma în jos pe pântece, și o împinse la vale, până pe pubis. Era calmă și descleștată.

— Important este că nu mi-a fost scârbă. Deloc, și de nimic. Într-atît, că aș vrea iarăși, oricît și oricînd. Scîrbă mi-ar face doar un prosop, aș socoti că-i oribil. Nu trebuie să înjosim nimic din ce-i al nostru. Însă mai mult nu știu, n-ai găsit punctele mele bune, fiindcă nu le cunosc nici eu, n-am putut să ți le arăt, trebuie să le căutăm împreună. Tu știi cum sînt făcută eu pe dinăuntru?

Știam cît se învață la anatomie pe o planșă murală, pe care nu o puteam suprapune peste realitate, fiindcă mi-l fugea din mîini. Realitatea era o rătăcire într-o lume misterioasă, indescifrabilă, o pădure tropicală fierbinte și umedă, cu liane închipuite și întortochiate, cu cerul de nestrăbătut, pe care memoria nu le poate reproduce și inteligența nu ajunge niciodată să le traducă. O sută de cunoscători incompleți, unul cîte unul, care nu se completează, fiindcă se bat într-o clipă de răzbicire. Știam ce spunea Balzac, că un bărbat nu va afla niciodată ce înseamnă o femeie, dacă nu va deveni mamă una. Unii cred că se referea la o dimensiune figurativă, alții la una reală. Eu, știam o bună parte din viață, chiar am evitat pînă la vîrsta aceasta anumite dimensiuni, nu una singură, și nu pe un cadavru, ci pe ființe vii, dîrese îi se colorează pînă la aparatului lor de reproducere sau aparatul în întregime. Am privit de la jumătate de metru, totul o bucățică după alta, pe îndelete, am văzut uterul sau la lumină, dezinfectat, cu fanețile anulate, nemișcîndă să vibreze vreodată, cu rolul redus la o prominență moartă, perforată la mijloc de o portiță cu tăbliuțărul ei semn de circulație închis.

Dar nimic din toate acestea nu mi-a spus ceva pentru ceea ce știam dinainte, prin intuiție sau prin anumite mișcări lăuntrice, nu tot una cu cuvintele. Fiindcă pentru a fi e nevoie de o colaborare, o comunicație lăuntrică, între două conștiințe, amîndouă înzestrate cu o inteligență capabilă să învingă orice prejudecată. O femeie care înțelege să conlucreze la o cunoaștere reciprocă trebuie să admită că prodarea este un produs al îmbrățișării, că odată această îndepărtată, va fi apte folosul ei să-și dezvăluie cele mai ascunse și mai neînțelese secrete.

Ideile mele coincideau cu ale Ioanei, și așa am început să ne cunoaștem. Trei zile și patru nopți am rămas în-

...mână. Adormea lipită cu fața de perete, făcută una cu ...arța groasă de lână, care o apăra de răcoarea zidului.

— Nu-mi place să dorm altfel, te rog, nu mă lua în brațe!

Mă trăgeam la marginea patului, să-i las cît mai mult pătuț, dar peste noapte mă trezeam cu ea înghesuită în ...ine, cu capul băgat în subțioara mea, căutîndu-mi pro...ția și în cel mai profund somn, căci n-aș fi putut s-o ...rnesc nici dacă, o zgîlțîiam cu amîndouă mîinile, îmi ...ștea mîinile, cu o dibăcie inconștientă, pe care, dimpotrivă, n-a vrut s-o recunoască, niciodată.

— Nu-i adevărat! îmi replica, aprinsă cu cuțit. Nu m-am dezlipit de perete. Și nu vorbesc prin somn, nu-ar fi spus măcar mama!

Seara ei de sîmbătă am băut-o în seara revelionului. Înaintea ...ului, la miezul nopții, ne-a găsit făcînd dragoste, și am continuat parcă punctînd-o: Ioana. Pe urmă Ioana s-a lipit de perete.

A ...ut dimineață, la ora 6, cînd a sunat ceasul, pe ...ținerie era cuibărită lîngă mine. Am trezit-o cu brațul, fundeț, instinctiv, voia să fugă. Cînd s-a dezmeticit, am ...ăzut-o că tremura de cruță. Nemaputînd să dezmint, o convinsi că poate era somnambulă.

Trebuia să plec, dar nu știam unde... Așteptasem ca în ...ri am cel puțin să dorm ceva în orașul nostru, pe strada Primăverii: n-am întrebat-o motivul. Mult mai tîrziu am aflat că unul din cumnății ei, care căsca și se scărpina la ceafă cînd era timpul să meargă la culcare, venise la ea în cameră, noaptea, cînd dormea toată casa, și voise s-o siluiască.

Fereastra îmi dezvăluia zgo..., pe dinafară, cînd Ioana îmi spuse:

— Pot să mai dorm cîteva ceasuri?

La patru, cînd m-am întors, ardea focul în sobă, se întunecase, și în cameră nu era altă lumină decît a flăcărilor. Într-un pahar, pe masă, se vedea o pată albă; era o rămurică de liliac, am recunoscut-o datorită mirosului. Abia pe urmă am descoperit-o pe Ioana, stătea ghemuită în fundul divanului, cu o bluză a mea, învelită pe picioare cu pledul. Căldura sobei și căldura ei, din trup și din su...let pe care le simțeam de departe, se amestecau cu par-

fumul întocului. N-am mai lăsat-o să plece, a rămas la mine până la 7 ianuarie, când s-a deschis căminul. De atunci înainte, venea sîmbăta, cu servieta plină de cursuri, o lăsam să învețe, fiindcă se apropia sesiunea de examene ; rămînea până luni dimineața, când pleca de-a dreptul la facultate. Aceste întîlniri, rare, mă făceau să-i simt lipsa și s-o doresc tot timpul. Uneori, cînd dorința era mai puternică, parcă simțind-o, mă pomeneam cu ea la ușă, în mijlocul săptămînii, uneori tîrziu, la ora nouă sau zece.

Nu-mi spunea decît o vorbă scurtă și categorică :

— Vreau !

Până să ajungă în pat era dezbrăcată. Iar la sfîrșit, încheia și mai simplu :

— OK !

Acest verb scurtu are răspîndire în toată lumea, e adoptat oficial în multe relații dintre oameni. Atunci n-o folosea mai nimeni, era auzită numai în filmele americane.

Apoi se lipea de perete și adormea obosită. Iar peste noapte o găseam străină în mine, ca o putere de a se dărui care se păstra și în timpul somnului.

Dar pînă să ajungem aici, a fost o lecție lungă și târâtă, care l-ar admite numai virtuozii instrumentelor de concert, chiar dacă n-ar înțelege-o și n-ar practica-o.

27

Început așa cum am spus mai înainte, cu o sticlă de șampanie și cu o frivolitate, pe care alții ar fi socotit-o neruşinată, fiindcă profana cuvîntarea solemnă a regelui, anul 1934 n-a adus nimic în viața mea, decît dragostea Ioanei, care a ținut pînă toamna, cînd trecuse în anul al doilea de medicină. Învăța cu înverșunare și pasiune, înțelegea totul ușor și repede, depășind cu mult cerințele școlii. Cred că dacă ar fi fost admisibil și dacă își lăsa amîndoi libertate, în doi ani putea să-și dea doctoratul, și nu

...-ar fi trebuit mai multă, dacă n-ar fi fost nevoie să facă și practică de spital, în sala de operație și la patul bolnavilor.

În acest interval, cît am fost împreună, între și o lună petrecută pe malul mării, unde am avut prima neînțelegere, din vina ei, pe care eu însă am exagerat-o, și astfel ne-am înverșunat cîteva zile. Ne-am împăcat deplin și repede, fiecare ne-am grăbit să ne cerem scrisori și ne-am scris cu lacrimi pătimașe, am rămas în schimb cu impresia secundă că de aici înainte orice altă neînțelegere ori posibilă.

Dar ceasul despărțirii a fost cu totul altul. Eram mă pregătisem, cînd abia începusem să ne cunoaștem, dar nu mi se părea posibil ca ea să fie dusă sub ochii mei, și să aștept o cotă. Uneori și-a creat o demnitate deosebită, eram de neînțeles pentru mine și să stăpînesc, credeam că ar fi fost un atentat la armonia naturii. Gîndurile în ea pe[illegible], era convinsă că îmi voi supraviețui, hotărîtă să nu admită nici o schimbare, iar eu păream a fi uitat de faptul că timpul cu tot ceea ce va fi luna, înaintînd cu fierile și copaii, care-și scoteau trunchiurile și pietrele și terminînd cu omul, pe care îl voiam mereu de-a buiba după ce-l scuturau de pulbere, ridicîndu-se în picioare, crescînd, începînd să fugă, pînă ce luau recursuri olimpice, în plină lui glorie trupească, spre a dărui în cîțiva ani în circulație, cu nebuni ochi cu fața plină de rîsuri și cu mintea întunecată.

Ceea mi se părea mai presus de ureche, armonia și trupească se bizuia pe o înflorire continuă, fiindă până și puful de pe pieptare. Iată că mașină de vis în ceara cînd voia să le perfecțională, nu mai creștea: împotriva legilor naturale, părea că rămînea retardă și pură, ca de marmură neatinsă. O lună întreagă pe malul mării, într-un loc unde nu veneau oameni, ceea ce găsit în vremea aceea, o văzeam pe deplin nudă, în lumina necruțătoare a soarelui, și nimic al ei, și în nici o clipă, nu mă făcuse să întorc ochii, deși sfatul înțeleptului înșurat cu femeia urîtă, cu care convingea fericit, fiindcă se face s-o vadă.

Și deodată, într-o bună dimineață a toamnei care urmase, pe cînd se pregătea să plece la facultate, pe care o urmăream prin oglindă, am văzut, sub sini ei plini de nouă și de vigoare, o linie umbrită, care nu era încă o cută, dar

marca bicul urât avea să se formeze. Departe de a fi o imagine dezagreabilă, ea îi accentua feminitatea, făcînd-o mai caldă și mai umană : poate perfecțiunea ei adevărată începea abia de aci înainte, pînă acum fusese doar o statuie, ea viața în devenire. Avertizat de temerile ei declarate deși nu credeam în ele, mi-am ferit ochii, cu o mișcare instinctivă. Cînd am privit-o din nou, mi-am dat seama că îmi surprinsesem gestul, încetase să se mai privească, stătea cu brațele căzînd într-o atitudine încremenită și, cu toți aproape leșinați de oboseală, se uitau consternată.

Acesta a fost sfîrșitul. A plecat fără o vorbă, m-a salutat cu o mișcare a brațului. În cursul săptămînii nu a venit, nu a venit nici duminică seara, nici duminică. Luni după-amiază am așteptat-o să iasă de la facultate, am ținut ferit după un castan, să n-o incomodez dacă n-ar fi fost singură.

Am așteptat mult, a ieșit altfel: mergea îndurerată, necunoscută, ținînd servieta de un colț, cu două degete, dar pusă s-o pierdă. Era o zi de toamnă, rece și era îmbrăcată tot cu un jerseu de lînă subțire, sub care sînii i se desenau în deplina lor splendoare. În toată ființa ei nimic nu mi s-a părut mai scump și mai dorit ca o comoară, și o urmăream din mină. Începea să plouă și n-avea umbrelă, n-avea nimic să-și apere părul. Pînă la mine ajunsă erau numai o sută de metri, dar n-a vrut să vină. Am condus-o spre căminul județului ; pe drum, a scăpat de două ori servieta din mînă, și cînd m-am aplecat s-o ridic, m-a dat la o parte. Știam ce-o îndepărtase, dar mi se părea de o exigență stupidă, într-atît, că n-o mai puteam crede, era un pretext, o minciună fără abilitate. Am întrebat-o :

— Ai pus ochii pe altcineva ?

— Nu, dar a venit timpul să cobor o treaptă, și nu vreau să cobor cu nime. Dacă aș avea o sută mai mult, ți-aș da-o tie. Am să mă mărit cu un bărbat, care să nu vadă că îmi cad dinți. Și pe urmă cu altul, cînd oi face grăsime pe burtă.

Nimic n-o putut să-i schimbe hotărîrea. Plouă și mă întorceam singur spre casă. Început cu o bucurie pe care abia acum vedeam că n-o prețuiserm cît s-ar fi cuvenit, o bucurie de aur și diamante, acum, după ce trecuse timpul

anul se apropia de sfârșit, aducîndu-mi o deznădejde nebănuită. Dar o meritam, nu-mi era îngăduit să învinuiesc pe altcineva, afară de mine. Amintirea acelui zbucium despre care n-a știut nimeni va fi răsplătită cînd voi retrăi, povestind, bucuria unui an aproape întreg de fericire. Alții l-au numit anul tragic.

* * *

Pentru odihna mea sufletească am să las faptadelegile și crimele mai la urmă, punînd întîi întîmplările care nu tulbură pe nimeni. Țin minte că astăzi ce vîlvă a stîrnit în toată lumea nașterea celor cinci gemene Dionne, într-un sat din Canada. Era un record cred că nedepășit nici pînă astăzi în specia umană. Mă mai știu, frații Pericone, născuți în orașul Beaumont, din Texas, patru surori în alt loc din America, doi băieți și două fete în Anglia. Am avut și noi un record, la Pătîrlagele din județul Buzăului, unde o femeie a născut, cîțiva ani mai tîrziu, un băiat și trei fete. La trei luni după naștere, luate împreună, cîntăreau paisprezece kilograme: cum încăpuseră?

Despre surorile Dionne, negalate, s-a vorbit tot anul, poate tot deceniul, și după ce nu s-a mai vorbit, au rămas tot celebre. Nu mai știu nimic despre ele, decît că astăzi ar avea cincisprezece și doi de ani fiecare. Am o fotografie a lor de pe la pubertate, cîntînd împreună, probabil pe scenă, fiindcă lumea ar fi venit oricum să le vadă, chiar dacă nu aveau voce. Dar poate că aveau, altfel n-ar fi atît de vestite, și mai ales n-ar fi atît de grase, apanajul cîntărețelor. Fotografia le arată pînă mai sus de mijloc, destul să se vadă cît sînt făcute de otova, ca niște saci îndesați cu ovăz, puși în picioare. Umerii și brațele ovoid le-ar ascunde rochia, inspiră teamă, cred că nici un bărbat n-ar îndrăzni să se apropie. Și fiindcă ființele acestea au existat, cam spre să existe încă, și fiindcă par atît de fericite, gîndul mi se duce la Ioana cu admirație, și, uitînd pentru o clipă o tristețe atît de veche, mă simt mîndră că m-am bucurat de frumusețea ei, a cărei perfecțiune a apărat-o cu atîta orgoliu, neadmițînd nici comparație cu lumea obișnuită, nici cruțare.

Cu trei veri înainte, întorcîndu-mă din Egipt, unde fusesem cu Santa la piramide, am pierdut pe o fierbinte care cuprindea toată țara, pornită și întreținută de zăpuș, undeva convingere științifică, altele doar în derâdere. Scena nu am vrut-o decît în fotografie, putea la fel de bine să te înfioare sau să te înveselească. Pe acoperișul unei clădiri nu înalte, de pe Calea Victoriei, o femeie, într-un halat alb, cu fața cenușie, cu părul alb pe la tîmple, se uită la cer și făcea cu brațele mișcări exhaustive : fotografia ei-o mai am la îndemînă, era tăiată din „Universul" și nu cred să fi fost prea clară, așa că păstrez toată rezerva cu privire la amănunte ; s-ar fi putut ca femeia să aibă în mîini vreun instrument de laborator, care la fel de bine putea să fie numai o coadă de mătură. Cum veneam dintr-o țară dezmanată de răsărire încă nedezlegată, ca de pildă ciudata orientare a piramidei lui Keops, ale cărei diagonale prelungite îndreptară riguros Delta Nilului, puteam prea ușor să confund pe femeia din fotografie cu o vrăjitoare, cum chiar mitraliam unii. În realitate, era un fan de Clărăș, care bănuiase descoperirea Curie, care îl recunoscuse meritul de a fi realizat, pentru întîia oară în lume, fenomenul radioactivității artificiale. Acesta, pe acoperiș, urma să provoace ploaia la voință, nu știa cu ce mijloace. Poate că s-a format un nor-sec, la Cotroceni sau spre Băneasa, lumea a trecut liniștită, a dat fuga să vadă, dar degeaba, strada a rămas uscată ca și acoperișul. Nesusținută de nimeni, doamna Mărăcineanu, aceasta îi era numele, și-a luat coada de mătură și s-a întors în Franța. Cu tot insuccesul, numele ei a rămas celebru multă vreme, dar era citat mai mult în derâdere.

Și iată că în anul acela trist pentru mine, datorită Iosuncî, tragic pentru omenire, datorită prea multor întîmplări sîngeroase, doamna Mărăcineanu, finanțată de guvernul francez, ceea ce guvernul român nici nu se gîndise să facă, a izbutit să provoace de-a binelea prima ploaie artificială din istoria omenirii, la Touggourt, în Sahara. Faptul este incontestabil, și meritul doamnei Mărăcineanu recunoscut, retrag ideea că s-ar fi folosit de o coadă de mătură. Mă mîră însă că fenomenul, atît de evident cum

[illegible], o rămas fără urmare. Iar astăzi, milioane de oameni în Africa sînt în primejdie să moară de foame din cauza secetei.

*

Nu știu dacă statuia lui Eminescu de la Constanța este cea mai frumoasă dintre cele trecute și cîte de pretutindeni și tuturi aflate în țară. M-a impresionat profund să aflu că prima oară ridicat nu la Bucureşti, unde poetul nostru, nici le lasă, ale cărui străzi le bătuse melancolic și în circumiile căruia își îndulcise visările triste, ci la Botoșani, ca într-un centrul pământurilor lui de naștere. Nu știu cîte ar [illegible] până în clasificațiile acestei statuie, cu linii fiind ridicată prima, cu zece ani înainte de-a fi început sculptorul modelul ar putea face că alte orașe să se întreacă.

Eminescu ar fi vrut să aibă mormîntul pe malul mării ; dacă informația mea nu va fi desmințită, cînd în expresia dorinței acestea el nu văzuse marea niciodată. Mi se pare poetul că unii poeți americani au evocat în versuri privegheatoarea, o pasăre dumitrană pentru, dar care cel puțin trează nu trăia în America, dovadă că inspirația lor în această privință era numai livrescă ; nu în fel pot arăta Cîntec care vibrează la mare, deși îl este mormîntul. Marea, oceanul dată vreme din suprafața planetei, ocupă mișcări un află din sufletul oamenilor, chiar dacă trăiesc în mijlocul continentelor. Acestă plăcere gust s-o cumlesta geografii, dar nu poeții ; iar dintre geografi, cînd că numai o parte, believa. N-am pus piciorul pe lună, acest privilegiu l-am avut cîtivă oameni, numărați pe degete ; și totuși mult îmi-ai place să am mormîntul în locul unde au debarcat ei prima oară, deși aș prefera să fie la antipod, pe fața nevăzută a lunii, ca să nu-l știe nimeni.

Cu un an înainte, cînd fusesem cu Ioana la mare și în zilele noastre bătusem cu piciorul aproape tot țărmul, de la Capul Caliacra la Capul Midia, desigur, în mai multe etape, am stat o jumătate de zi, pe o bancă, în locul unde, anul următor, cel tragic, avea să se ridice statuia lui Eminescu. Acel loc este în apropierea Cazinoului din Constanța, vestigiu al unor vremuri de lirisme și de opulență, în cînd pe lîngă el face explanada, dînd naștere unui panoramic ca privă unei orășii. Am stat îndelă l-am ascultat locul cel

mai frumos de pe tot țărmul, cu cea mai largă perspectivă a mării. Am scris, și azi nu socotesc altfel, că nemuritul lui Eminescu ar fi trebuit să fie acolo. Nu înțeleg de ce nu s-a împlinit această pe cît de puternică, pe atît de modestă dorință testamentară, și l-au lăsat înghesuit într-o parcelă a cimitirului Belu.

De cîte ori ajung la statuie, mă opresc cu fața la mare, și atunci simt că în spatele meu ochii lui Eminescu n-au fost morți niciodată, ci privesc cu tristețe orizontul... pe unde odată au trecut argonauții și de unde s-a ivit corabia de la Roma, cu Exilatul, care și el a dorit să trăiască sîntu un dar al sufletului său.

Iar în plămădirea femeiască pricepută pe acești locuri, eu nu văd ceea ce vrea ea să simbolizeze, ci îmi amintește de mizeria mea pămînteană, întrezăresc pe acea față ingrădită care mi-a dat anul cel mai bun din viață, întrebîndu-mă și tăcîndu-mă să înțeleg, ca dintr-o Asiă a Iubirii mai nouă, că aderm patima trupească nu-i deslegată nici de suflet, nici de rațiune, și cînd toate se unesc nu duc la desfriu, ci la poezie.

*

Eram prea deprimat în iubirea ce să pornească ceva ce se cuvenea cronologic și deschidea seria comedii din anul tragic. Ioana plecase din viața mea abia de o lună și jumătate și inima îmi țîșnea, înjunghiată parcă în toate patru despărțiturile. Am căutat-o la căminul județean, n-am găsit-o; am așteptat-o la facultate, m-a văzut și va fugit din drum, deși dacă ar fi trecut pe lîngă mine, o mi-ar fi spus una nu mi-ar fi spus bună ziua, stă că nu fi oprească-o de rușine. De atunci, am învățat să nu mă duc niciodată pe urma cuiva care pleacă. La orice timp, am văzut-o trecînd prin fața casei, cu servieta ținută de un colț, cu două degete; pînă să ajungă la cămin pentru s-o scape, nu o singură dată, și pe jos era căpșă înzorzonată cu mizgă. S-a uitat la geam, dar nu m-a văzut, o împiedica perdeaua. Pe aceeași linie o voi putea numi cristalul amorțirii, fiindcă, așa cum se dăruise inimii, și-a împrumutat inimă tatul, dezmorțindu-se un fel și ea de a se dărui mai departe, fără să-și calce cuvîntul: zi de zi, la ora patru fără zece, trecea prin fața casei și se uita la fereastră. Gestul

trebuie scris în Arta iubirii, după cum trebuie scris că n-am coborât niciodată să-i tin calea, și nici n-am dat perdeaua la o parte.

Cred că mă mutasem de acolo, când ea continua să treacă prin fața casei. Chiar dacă se căuta numai pe sine, era tot un act de iubire.

Impresionat de amintirea ei minunată, cum aș putea să povestesc crima petrecută într-un loc din apropiere, și abia în a șaptea săptămână după ce ea plecase, când trei adolescenți au forțat ușa unei case și au ucis ca să jefuiască? Mai bine mă duc cu câteva luni mai departe, unde a mă întâlni cu un om pe care l-am iubit mult, fără să-l fi văzut vreodată, și nu-l iubesc mai puțin astăzi. Îl chema într-un fel care putea să sune puțin caraghios, pentru cine nu cunoștea bine limba lui, adică o bună parte din omenire, căci, neîncât deosebire între un cuvânt scris cu i și unul cu y, numele în traducere înseamnă Pasăre. Nu-i un nume cărunt să-i poți asocia gloria, și cu atât mai mult nemurirea. Dar marea vedetă a vremii, frumosul Robert Taylor, idolul atâtor femei de pe fața pământului? Ce-ar fi simțit dacă cât de mare le-ar fi fost dezamăgirea, aflând că era urâțite de unul numit Robert Croiteru!? Croitor este un meseriaș util și chiar onorabil, dar nu poate să fie idol decât cel mult pentru clienții lui, admirând că lucrează cu artă. Iar o pasăre, model al zborului vrednic de invidiat cel puțin din vremea lui Icar, nu poate deveni numele unui amiral din marina americană, eroul unei fapte mai mult decât glorioase; limbile le-am dat pentru cei aflați în primejdie să confunde pe i cu y. Căci dacă *bird* înseamnă pasăre, Byrd e pur și simplu numele amiralului introducător. Lui îi încheie șirul aflat printre rândurile care urmează.

Carter scrisese de el am citit-o mai târziu, faptele s-au petrecut în vara anului trăgic, și reprezintă un model de grandoare umană. Amiralul Byrd, comandantul unei expediții la Polul Sud, în Antarctica, prea puțin cunoscută, a săvârșit atunci o faptă care mi-a provocat un entuziasm fără margini, unit cu o groază ne mai mică, în timp ce altora le stârnea oprobriul.

La Polul Sud ajunsese încă de mult Amundsen, profitând de vara antarctică, urmat curând de Scott, care însă la întoarcere își lăsase oasele printre ghețuri. Nimeni nu se

încumetase să rămînă iarna acolo, ca să vadă cu se întîmplă cu vremea și cu el însuși. În temperaturi mai scăzute decît optzeci de grade sub zero, cărora nu le poate rezista nici o viețuitoare, și nu se știe ce se întîmplă chiar **cu materia neînsuflețită.**

În lunile cînd la noi lumea se topea de căldură, cînd eu priveam marea din fața statuii lui Eminescu, însoțit de amintirea Ioanei, mai credincioasă decît propria-mi umbră, amiralul Byrd, singur, număra zilele iernii polare, într-un adăpost săpat la șase metri sub gheață. Afară, se zbăteau viforițe sub care plămînul omului ar fi plesnit ca o sticlă lovită, și poate la fel i-ar fi plesnit și sufletul. Cea mai apropiată bază unde trăiau oameni, cochipierii lui, care îi așteptau îngrijorați, mesajele radiotelegrafice, temîndu-se că într-o zi ele ar putea să înceteze, se afla la o sută optzeci de kilometri. Nimeni în acel anotimp n-ar fi putu să-i vină în ajutor, dacă i se întîmpla o neînțelegere, începînd cu cea mai simplă, o mînă sciințită, și sfîrșind cu pierderea minților, pe lîngă care moartea e mult mai ușoară. Au fost și zile cînd, într-adevăr, mesajele n-au venit la ora convenită. Slăbit de suferințe, pe care le înfrunta cu vitejie, Byrd nu mai avea putere să întrețească manivela dinamului care furniza energie electrică pentru emițătorul de radio. Momente primejdioase au fost multe, el le povestește senin și cu modestie. Dar, dintre cei rămași la căldură în casa lor din America, și care înțeleg că au urmărit cu groază știrile nesigure, unii l-au învinuit, la întoarcere, că fapta lui era o neșăbuință echivalînd cu o crimă, că pentru nici un preț de pe lume n-ar fi trebuit să rămînă singur.

Singur se intitulează și cartea. Ni-am tot povestit, fiindcă am spus aproape tot'ul într-o jumătate de pagină; restul poate să-și imagineze oricine, iar de nu, să joace o partidă de bridge, sau să citească o carte de dragoste. Măsura în adevăratul amiralul Byrd și-o arată în predoslovie, unde explică de ce a trebuit să fie singur: acele pagini le-am avut multă vreme în capătînul patului, și dacă eu nu le mai am, fiindcă s-au adunat prea multe care merită respectul acesta, idile expirate în cele le țin minte și-mi-ar să le-ar toată viața. În scurte vorbe amănunțită și cu prețioase mijloace de transport adaptate locului pe care îl avea la dispoziție expediția, mi se puteau duce de la bază la Pe-

lui Sue mujdeie de trai, în două și ombustibil. Mână la o parte instrumentele, decît cît mult pentru doi oameni. Byrd spune că ar fi fost nevoie de un al treilea; de fapt realitatea aceea pe care numeni nu trebuia s-o judece și s-o adopte chiar pentru alte ceasuri decît o tainică la pol într-un mormînt de gheață.

Doi oameni care trăiesc împreună într-un spațiu redus, o viață și rezultă vieți întregate, ajung să se urască. Adesea, pe întunecoase propriu că anumite ființ pot merge până la a se urî unul pe altul. Fiecare fumeur știe că e nevoie să mergem de lungă ce va face celălalt în a doua clipă, în toate clipele în toate zilele, cum răsuflă, cum mestecă, cum își aprinde țigara pe cum o fumează, cum se îmbracă în cum își trage cizmele în picioare, cum își dă ou apă pe față. Și, mai ales decît toate, cum îl privește pe celălalt cum se adresează unul pe altul, înțelegînd să-i înțeleagă gîndurile. Iată motivele pentru care, aproape fiind merge tot oameni, ei numai doi, amîndoi Byrd a fost obligat să rămînă singur.

Nici în trei viața nu poate să fie o fericire, condițiunile filial atare, dar, oricum, elimină măcar în parte nefericirile ale căminul zilnice între două ființe umane, fatal diferențiate una de alta în gusturi, gînduri și sentimente; al treilea ar fi putut măcar să-i despartă dacă se lasă la bătaie.

Mai am de reflectat cum s-ar petrece faptele cu doi oameni, dacă ei ar fi bărbat și femeie, uniți printr-o dragoste încercată. Aici păcatele semenilor mei pot fi împărțite nu însă și ale mele. Din cîte iubiri îmi sînt cunoscute, începînd cu cele legendare, ele nu s-au derulat în vid, ci într-o lume populată, o societate, care poate să joace rolul de catalizator sau de paratrăsnet; și nu trebuie să uităm că multe din iubirile petrecute sub ochii noștri, sau scrise în cărți nemuritoare, au fost curmate, înainte de-a ajunge la urmă și neînțelegere, de intrăți societatea martoră. Ce-ar fi făcut Romeo și Julieta dacă ar fi fost închiși o lună nouă cîte într-un mic adăpost de gheață, săpat sau mai în adîncime, departe de conflictul Montagulor cu Capuleții, unde nu s-ar fi auzit nici cîntecul privighetorii, nici ad cocoșilor și nici alte glasuri, decît ale lor, putînd să de-

vină enervante chiar în pronunțarea celor mai fierbinți declarații de dragoste?

Cu acest adaos, disculparea amiralului Byrd nu mai are nevoie de nici o pledoarie.

*

Două întîmplări neînțelese mai am de povestit, înainte de a ajunge la dramele anului. Vor fi fost mai mărunte, mă apucă la cele pe care, cu timpul întîmplător, le am văzut cu ochii. Poate în spatele meu se petreceau altele, cu sutele. Avem, în sfîrșit, o bicicletă proastă, dar reparată, cărora îi punem gînduri de curse, cu să-mi dau rîvnă, deși nu-l folosesc în acest scop, căci eu cînt, cu mănușile arunse în jos, până aproape la despărțirea genunchilor, cu ochii înfipți-n pedale ațintite asupra, spre a nu pierde concentrația asupra la înălțime, acest avantaj devenea real numai la viteze mari, iară eu nu am decît o viteză de pravoz, care pe multe mă mîncrea pămîntul, nu cunoștințele. Așa că, lăsînd globurile de pește lui [illegible], mergeam în pauze cuminecă, doar pentru ochii de mîine în vînă la promenadă, pe parcele de mergeam, pentru capetele de domnișă, ei [illegible] să mă mîncrea decît după ce cădea întunericul.

Era [illegible] după-amiază din a doua jumătate a lunii august, cînd mergeam așa pe șoseaua Pitești, și făceam mai bine de treizeci de kilometri în afara orașului, cînd am văzut aiurindu-se un nor de praf din față. Șoseaua nu era asfaltată, ci doar pietruită, de aceea nu treceau multe automobile, mai degrabă căruțe. Mergeam pe partea dinspre bătaia vîntului, ca să nu vină praful peste noi, așa învățasem totdeauna, fără să mă fi învățat nimeni; e ceva care nu se învață, ci doar se pricepi de acolo, cînd îi vedeam pe alții mergînd pe partea cealaltă, a greșit, de pierzi în nori de praf cînd treceau automobilele, mi venea să strig la ei, să-mi fie pierzării cu plămînii lor și cu toți, să-și ude-o pe toată e bine să meargă. Dar nu știam, neștiind că aveau ceață nu de ei, ci de gînd, căci altminteri ar fi știut ei singuri cum e mai bine. Din partea aceea ca ei te poți aleje cu o înjurătură.

Norul de praf din față creștea fățiș, părea-i deslușit că erau cîteva automobile care mergeau foarte [illegible]

gonele. Iar în față, la vreo cincizeci de metri, mergeau, pe stînga și pe dreapta, două motociclete cu ataș, care opreau căruțele și automobilele, silindu-le să tragă în marginea șanțului.

Erau exact opt zile de cînd se terminase iarna antarctică, și amiralul Byrd, simțind ghețța vibrînd la apropierea tractoarelor cu șenile, ieșise din adăpost, să le întîmpine ; nu era atît de prăpădit cum fusese cu un timp în urmă, cînd puțin lipsise să-și piardă viața. Nu-i creștea o barbă prea mare, fiindcă se bărbierea o dată pe săptămînă, ceea ce cred că reprezenta triumful civilizației asupra sălbăticiei. În schimb, părul, retuns probabil nicidecît, îi gîrlea în coadă împletită, cu femeile.

În spatele prafului ridicat de camioncte, venea un grup strîns de bicicliști, și cînd au trecut prin fața mea, am numărat nouăsprezece. Fusese o șaptămînă la început, cînd plecaseră de la București, dar aproape trei sferturi din ei rămăseseră pe marginea drumului. Era, după cum am aflat pe urmă, primul tur ciclist din România, de aceea socotesc că sînt datoare să-l trec în cronica vremii, ca pe o faptă eroică. Fiindcă drumul, pe la Brăila, Bacău, Brașov, Sibiu, Pitești și București măsura ceva peste o mie de kilometri, o sută nu erau asfaltate. I-am văzut trecînd prin fața mea, zburînd peste hîrtoape, de mă mir cum nu se înecau orbi, dezlipind în valuri de praf, de nu știu prin ce minune nu se puneau de-a latul. Bicicletele semănau cu cele de astăzi, decît că probabil erau mai grele cu cîteva kilograme ca să reziste pe drumuri proaste ; pedalele nu aveau sistem liber, se învîrteau solidare cu roata din spate și e ușor de înțeles la ce încercare erau puse picioarele bicicliștilor, în lungile coborîri de la munte, cînd bicicleta putea să depășească viteza automobilului ; picioarele atunci cred că nici nu se mai vedeau, făceau doar aerul să palpite, ca elicea avionului. Și drumul de o mie de kilometri trecuse de două ori peste munți, o dată pe valea Oituzului, a doua oară pe valea Oltului. Iar cauciucurile, nu erau altfel decît cele de astăzi, bayeuri, fragile, cu diametrul de-un deget. Toți duceau cu ei cîte două sau patru, de rezervă, încrucișate peste piept, ca benzile de mitralieră. Iar în față, pe ghidonul la fel ca al meu, dar cu de-

plină utilitate, aveau cîte două bidoane de apă. Între ei au fost cîteva glorii ; nici unul nu mai exista astăzi, s-au dus, cum se duc toate gloriile.

*

Cam în acelaşi timp, fără să ţin minte data exactă, la Podul Mihai Vodă din Bucureşti, sub care dormise şi Odobescu într-o noapte, printre derbedei şi deamoniţele epocii, se adunase odată multă lume, care privea la vede pe Dîmboviţa. M-am oprit şi eu, socotind să nu mă cred altfel decît atîţi oameni : dacă ei aveau un motiv să se adune acolo, motivul devenea şi al meu, fiind şi eu un cetăţean al oraşului.

Fapta care urmează mi se pare copilărească, dar nu le-a părut altora, dovadă că au bătut din palme. Un caporal de artilerie, de la Timişoara, îipovean după nume, ceea ce explică faptele, şi-a făcut o barcă, un fel de caiac, dintr-un butoi vechi de tablă, i-a înplantat şi un mic catarg în faţă, cu un pumnal, şi un baston la pupa, pentru pavilionul ţării. Echipat, în uniforma lui de artilerist, cu o padelă în mîini, caporalul a coborît pe cursul Begăi apoi pe Dunăre, pînă la vărsarea Argeşului, de unde a luat-o în sus, şi a intrat pe Dîmboviţa. Sigur că drumul pe apă, zile de-a rîndul, n-a fost uşor, mai ales cel împotriva curentului. Omul merită laude şi artileriştii din Bucureşti, care au venit să-l întîmpine, merită de asemenea, după cum se cuvine să fie lăudaţi toţi bucureştenii adunaţi la podul Mihai Vodă. Însă întîmplarea nu lasă nici o urmă în istoria anului, de aceea am socotit-o copilărească, iar de povestit, am povestit-o fiind ultima care n-a făcut rău românului. De-aici, a început să curgă sînge, şi nu cred să fi fost mai puţin de cît apă a curs pe Dîmboviţa.

* * *

La o casă de petrecere bărbătească, din multele care erau în Bucureştii de altădată, îşi ducea viaţa o fată, încă minoră, ca şi altele, pe nume Pia şi, probabil, frumoasă. Poate am şi văzut-o cu vreo ocazie dar, cum n-o ştiam după nume, nu o ţin minte.

Subiectul fiind lăsat deoparte, în urmă nu mai știu să-mi pun acum întrebarea, cum mi-am pus-o atunci, la fel ca atîți alții, ce le aducea aceștia pe aceste fețe abia împlinite. Atît vreau să spun, spre a explica multele dubiuri, că împătimitoare, că pe lîngă nenorocirea de tot felul pe lîngă adevăruri tîlhărești, unele venind de bună voie, din inimă, din curățenie și nu rareori împinse de viață. Nu știu în ce categorie s-o pun pe Pia, și nu știu nici dacă dragostea care o răpitase în inimă era curată. Fapt este că în timpul cînd de vîrsta ei, elev de liceu, dintr-o familie onorabilă, cum se spune, mai ales după ce a fost demoralizată, s-a îndrăgostit de ea și sentimentele fiind reciproce, s-a hotărît-o salveze. De-aici înainte, viața Piei devine fără însemnătate, o pot scoate chiar elementă, mai ales că după demoralizare a dispărut cu totul din scenă; atît am aflat că n-a supărat-o nimeni de la poliție, ea și dacă existența ei ar fi reavenită, reaverat rolul în discuție.

Spre a o scoate din casa aceea fie răscumpărînd-o, fie rupînd-o, era nevoie de bani, și tînărul neputînd să-i caute de acolo, fiind vorba de o sumă prea mare chiar pentru o familie înstărită, s-a înțeles cu doi colegi de școală, ca să pătrundă pe un beciuș, al cărui nume nu mă interesează. Era în februarie și sufeream de lipsa lemnelor deși o vedeam trecînd prin fața casei și uitîndu-se la fereastră, ceea ce ar fi fost o dovadă că nu se înstrăinase; dar fiindcă la principalul înțeles atunci, care mi-a fulgerat totdeauna, să nu mă duc după o femeie care plecă.

În noaptea de 26 februarie, cei trei tineri au pătruns într-o casă de pe strada numită atunci General Anghelescu, azi Înaltă Tranchilionică, iar astăzi Ștefan Furtună. Cu măști pe față și cu revolverul în mînă, s-au năpustit peste stăpînul casei, avocat cu avere, l-au împușcat și au luat cîți bani au putut să găsească. Pe Pia au izbutit s-o salveze, dacă n-a salvat-o altcineva. Asasinii au fost arestați după două luni de investigații și condamnați cu prea multă clemență la douăzeci, cinci și trei ani închisoare. În schimb, indignarea oamenilor a avut propriul mult mai mare, căci unei familii onorabile și-au văzut onoarea terfelită.

Cum unde s-a petrecut asasinatul o cunosc foarte bine, fiindcă în curînd a cumpărat-o Jordac, directorul viitorului *Pasul tinereții*, la care mi-am dat de cîteva ori cu tencuiala profesională. Era o viță sălbă, dar cam pesemnă pe

stinga străzii cînd veneai dinspre Popa Tatu. De obicei, în descrierile mele nu dau prea multe detalii topografice, uneori le ignor cu totul, socotind că nu au nici o însemnătate în desfășurarea faptelor, ci doar un interes istoric. Căci oricum, într-o zi străzile au să capete alt nume, dacă nu cumva au să dispară cu totul, iar casele au să se dărîme. Cu vila lui Jordie nu e cazul, cel puțin deocamdată, ce prezintă destul de bine ca să mai reziste un secol. Dacă aș fi avut bani și aș fi vrut să-mi cumpăr o casă pretențioasă, n-aș fi ales-o în nici un caz pe aceea, fiindcă semăna mai degrabă cu o fortificație ; și apoi, cînd traversam vestibulul, dădeam cu cotul de scara care duce la etaj, și atunci era imposibil să nu-mi vină în minte crima. Acolo l-am văzut pe asasin, într-o fotografie, urcînd la reconstituire, urcînd treptele cu mîști pe față și cu revolverul în mînă. Oare Jordie, cînd mergea seara la culcare, nu-și aducea aminte ? Căci doar și ziarul lui publicase fotografia ! Nu-i fusese teamă că o asemenea casă putea să fie de rău augur, cu toate locurile unde s-au spînzurat oamenii, sau altfel li s-a făcut de pe lumea ? O asemenea teamă nu înseamnă superstiție, ci logica aparentă a spiritului. Chiar dacă Jordie a murit la două mii de kilometri distanță de strada Generali Anghelescu sau Francmasonă, cu sînt înclinat să cred că sfîrșitul lui s-a aflat sub influența nefastă a casei.

28

Nu mi-aș pierde vremea să povestesc faptele care urmează, incomparabil mai sîngeroase decît asasinarea unei persoane în scopul meschin al jafului, dacă n-aș avea de spus și altceva decît s-a putut citi în ziare ; în ceea ce mă privește, nici nu citeam ziarele decît aranjat și atunci eram atras îndeosebi de faptele diverse și de întîmplările senzaționale, care mi se întîlneau toată ziua. Mai mult mă interesa gîlceava dintre două mahalagioaice, care se cer-

tea pe stradă de la ferestră, amperundu-se cu vorbe spurcate, sau înălțarea cuțitelor de pe calea Greyației, decît neînțelegerea născută dintre Dollfuss, cancelarul Austriei, cu cancelarul Germaniei, Adolf Hitler. Faptele acestea le aflăm, puțin altfel redate decît în viață, de la domnul Leopold, dentistul refugiat de la Viena.

Începuse luna februarie, cînd în capitala austriacă poliția de stat, din ordinul cancelarului Dollfuss, a împresurat trei sute treizeci de social-democrați, ieșiți la o demonstrație turbulentă. Domnul Leopold, care primea informații mai complete de la fața locului, prin prietenii săi, știa că numărul morților era de șase ori mai mare, două mii, cifră ce în vreme de pace înseamnă un măcel, de aceea anul acela și numit tragic; dar n-aveau loc și alte măcelăriri, căci măcelarii au continuat în diferite părți ale lumii. Domnul Leopold însă nu era revoltat, dimpotrivă poate știind cancelarului, fiindcă în rîndul social-democraților austrieci se strecurau și național-socialiști, partizanii lui Hitler; și oricum, și unii și alții îi deschideau drumul acestuia spre Anschluss.

Între timp, Hitler era zdruncinat de o gravă dereglare internă, acea amintită mai înainte, care s-a numit „noaptea cuțitelor lungi", cînd șapte din generalii lui, comandanți ai batalioanelor de asalt, colaboratori de încredere și poate chiar intimi, au fost împușcați pe întuneric și fără nici o urmă de judecată.

Era vară și deși nu aveam nici o legătură cu toate aceste întîmplări sîngeroase, parcă mi-era frică să mai plec la mare, mi se părea că omenirea este amenințată de o catastrofă. Acea noapte a „cuțitelor lungi" băgase groaza în mine, poate fiindcă denumirea sinistră rămînea neînțeleasă. Nici domnul Leopold nu mi-a putut spune ce înseamnă. Șapte generali lichidați la Berlin parcă făcuseră să curgă mai mult sînge decît cei două mii de civili de la Viena. Primul dintre ei fusese vestitul Roehm, mîna dreaptă a lui Hitler. Pînă să apară comunicatul care aducea la cunoștința lumii împușcarea a șapte generali acuzați de trădare, crezusem că fuseseră măcelăriți cu cuțitele, de unde venea și numele nopții. Domnul Leopold știa că, după informații pervaite chiar din anturajul lui Hitler, circula o altă versiune că victimele departe de-a avea gînduri de

răzvrătire, practicau între ele anumite vicii destul de răspîndite dealtfel în Germania, și fuseseră prinse asupra faptului. Iar Hitler, care după domnul Leopold și după altu, nu era nici el străin de asemenea perversiune, l-ar fi avut patroner pe Roehm ; astfel, tradarea acestuia era de natură sentimentală, nu politică.

Nu știam ce să cred, partenerul avea o figură sinistră, cel preferat se cuvenea să fi fost Hess, bărbat arătos, deși avea fălcile cam late. În urma puchalai de la München, Hitler fusese închis cu el în aceeași celulă. Se poate ca tot ce-mi spunea domnul Leopold să fi fost doar calomnie, o răzbunare justificată, din păcate ofensivă, dovadă că Germania l-a urmat pe Hitler, de nevoie, dar și de voie, chiar mă gîndesc la fanatism care au crezut în el pînă în ultima clipă.

Sfîrșind răfuiala internă, Hitler s-a inițiat să-l plătească lui Dollfuss, care, după masacrul din februarie se purtase rău împotriva național-socialiștilor din Austria. Spre sfîrșitul lui iulie, o echipă de asalt hitleristă l-a împușcat pe cancelar chiar în clădirea de unde își exercita puterea. Drumul spre Anschluss era deschis, dar Austria a mai rezistat patru ani de zile ; la urma urmelor, Hitler n-avea chef o grabă, între timp își întărea armata. Numai domnul Leopold se grăbise să fugă de la Viena, totuși în pripeală, Ghidă, două perechi Ucide, mai bine să fie prea devreme.

*

Cu o lună mai înainte, Louis Barthou, ministrul de externe al Franței, fusese la București, nu m-a interesat pentru ce discuții, dar nu mă îndoiesc că subiectul principal al convorbirilor a fost Hitler. Nu l-am văzut decît în fotografii, dintre care una o am acum în față. El este înfățișat în dreapta lui Titulescu, într-un automobil descapotabil, amîndoi cu capul gol, proiectul fără nici o armură, cum poartă astăzi pînă și papa de la Roma, pe unii cutează în jur nu se vede nici un fel de pază, cei doi oameni cu înfățișarea lor pașnică par că merg la promenadă, străini de orice grijă politică. Victima s-a îmbrăcat cu bine, părțile

și-au luat rămas bun mulțumite și în afară de orice primejdie. Poate e ultima fotografie idilică din acele timpuri.

Când, în luna octombrie, Louis Barthou s-a dus la Marsilia, să-l întâmpine pe regele Alexandru unul al Iugoslaviei, asasinul Dollfuss dăruise sub gloanțe la Viena, și Europa și Iezbul să fie unul cu lupe-anunțe la cum ce putea să declanșeze cruzul o urmare fioroasă. Fiindcă regele Alexandru venea în Franța spre a discuta un plan de securitate europeană, împotriva pumnalelor ațâțătoare ale Germaniei dinamitarde lui Hitler, cum tot mai amenințătoare și chiar rolul ce vrea într-o altă fotografie, luată la Marsilia? Automobilul este tot decapotabil, nu fără pază; n-ar fi fost exemplu, după ce se întâmplase la Viena, să-l fi aruncat cu o petră nemțească, dacă nu descoperea cu dumnezeu și pistol? Acum, în partea dreaptă a automobilului, pe regele Alexandru, cap încoronat și corpete, iar în stânga lui Louis Barthou, gardă.

Pentru vulpe, devenită pe urmă a 5. agent al serviciilor secrete franceze, a fost o pradă să se arunce din mers pe scara automobilului și să tragă cu pușca-mitralieră. Cum poate să tragă cineva pe stradă un om înconjurat de o puzderie de polițiști care nu trecuse sub lamă? Serviciile secrete sârbe aveau pistol la sfârșitul secolului; cum să nu le fi putut să-l scoată pe Hitler? Regele Alexandru a murit pe loc, Louis Barthou după câteva ore. Asasinul, ucigașul a reușit să fugă; un singur jandarm de pază, căci în jurul portului și al privirilor atenți, ar fi putut să-l zădărnicească.

Mult mai folositi astăzi sunt oamenii de profesie, bărbații cu meserie de ceva timp bătăi precise, executate în conștiință cu luneță și amortizor de spaimă. Rareori să se întâmple lucrul de pulbere, care ar mai putea să fie de folos la o mitralieră bună cum trebuie; mă și mir că o asemenea întâmplare nu s-a realizat încă. În fața acestor perfecționări, cu care aceștia rămâne nefolositoare, ce pistol trage de departe, celuloid capul reprezentat de armată, pe urmă se lăpește, și oricum nu-i dă de urmă; vezi asasinul nu despre care nu se mai vorbește, deși nu l-a uitat nimeni.

Aceste două fotografii sunt legate una de alta și nu-mi vine a crede că între momentele pe care le reprezintă s-au scurs

numai o sută și nouă zile ; exact timpul cît amiralul Byrd a stat îngropat în gheață.

Barthou pare un tînărel cumsecade, cu pince-nez, barbișon cărunt și mustață. Titulescu, prin nu știu ce efect de lumini și umbre, are o față vinătoare, și în același timp puțin cam pocnită.

* * *

Ultima întîmplare pe care am aflat-o spre a finaliza, împreună cu cele de mai înainte, portretul lui de politică re la jumătatea celui de al patrulea deceniu și a justifica denumirea de tragic dată anului cu atîtea asasinate s-a petrecut mai tîrziu, însă își are originea cam în același timp cu moartea cancelarului Dollfuss și a regelui Alexandru. Ion Duca fusese împușcat la Sinaia abia cu șase luni înainte, în pragul revoluționarului. Vara următoare, cînd erau judecați asasinii, Arhanghelskii cu armata lui de discipoli în uniforme deveniseră o primejdie, de care până puțini oameni își dădeau seama, chiar printre cei ai propriei galerii, la fel chiar printre cei răspunzători de tulburile zilei. Această era situația în vara anului tragic, cînd unul din discipoli s-a răzvrătit împotriva Arhanghelului, din motive pe care le numesc clasice, spre a nu mai pierde multă vreme cu lămuriri : motivele clasice ale ură, ale trădării, ale setei de putere, chiar dacă se învecinau cu motivele politice.

Multe partide s-au născut în cursul istoriei, la fel cum s-au născut și literele, deși toate prepovățuiesc înțelegerea și iubirea între oameni. Adunându-se de Arhanghel pentru inițiative personale, de ordin și de interese de independență, acel disident, cum s-ar numi el astăzi, dacă pe atunci cuvîntul nu își primise consacrarea, s-a separat de partidul disciplinei și, luîndu-i cu el pe cîți au vrut să-l urmeze, a înființat o mișcare proprie. Numele nu îl amintesc, o să se ducă cu timpul, deci nu mă interesează el, ci faptele. Cînd mă voi referi la el, îi voi spune „acela". În curînd, el a scos și un ziar, de asemenea anonim pentru mine, unde a început să dezvăluie crimele secrete ale Arhanghelului, între altele chiar ordinul de asasinare a lui Ion Duca, scris cu a sa mînă.

Ca urmare, am avut și noi o noapte a „cuțitelor lungi", cu deosebirea că s-a petrecut ziua și, mai ales, a întrecut în cruzime toate asasinatele tuturor anilor scurși în trei decenii și jumătate, cît trecuseră din secolul nostru ; cu ce-a urmat în deceniile următoare nu se mai poate face vreo comparație.

Arhanghelul, care începuse prin a omorî cu propria-i spadă pe un judecător aflat în slujba justiției și scăpase fără pedeapsă, prin cea mai incredibilă din slăbiciunile tribunalului, nu avea să se oprească la jumătate, de vreme ce avea asigurată impunitatea. Astfel, el dete ordin discipolilor să pedepsească necruțarea și trădarea. Omul acela se afla bolnav la un spital care azi nu mai există. Ar fi fost o ingratitudine să-l pomenesc cu indiferență, fiindcă în clinica ilustrului profesor Ernst Jovanca, aflată în acel spital, la etajul al doilea, am fost operat de apendicită, chiar înainte să apucăm eu azi, și acolo am citit *Crimă și pedeapsă* de Dostoievski. În patul de alături, era un scheletic de-o vârstă cu mine care până atunci suferise mai cumplit, și poate pe urmă a mai suferit altele ; probabil nu-și mai trăiește, iar de-ar trăi, desigur că nu mă ține minte. Eu n-am uitat nimic, ca și cînd aș fi stat de pe atunci cu ochii și voi scrie tot ce-mi vîd acum.

Dacă ce mi-am dat pe deasupra, am început să umblu pe coridoare, m-am împrietenit cu surorile și cu bolnavii, am vizitat cîteva cu grefe osoase, mi-mi închipuiam că era pudibil ; un tînăr, o tînără cu un humerus cu zece centimetri pierduți în accidente se repezeau cu o gravită de ea, nu mai puțină de ultimă mulțumire, luată din altă parte a corpului, și puteau alerga rostul. În preajma Crăciunului un prinț Bernovzami a venit în vizită și le-a adus bomboane pentru Moș Crăciun, te sărută frumos vrei, în spital singur ; de aceea, fiindcă nu-am căpătat și eu pentrucă, nu l-am urît pe cel ce mi-a dat-o, cum n-am să uit nici spitalul, nici pe vecinul meu de pat, cu doi operații sufocate tocmai de a-și sfîrși adolescența, nici pe cei cu grefe osoase. Între ei un soldat de cavalerie căruia mărvicica motocicletă i-a schilodit articulațiile. Și, bineînțeles, n-am să uit mai ales *Crimă și pedeapsă*.

Poate drama de la 16 iulie 1956 s-a petrecut chiar în patul meu de odihnă, sau în al soldatului cu o grefă osoasă

a sărbătorului. Zece discipoli s-au năpustit pe ușă și au tras în omuși acela treizeci de gloanțe. Pe urmă l-au hăcuit cu toporul. Așa erau amenințați cruzii vânători.

* * *

Anul următor, între care, deși săvârșit mai târziu, l-am înglobat și pe cel mai nefericit dintre ele, victimă fiind un om aflat în îngrijirea spitalului, incapabil să se apere sau să se ascundă, ar fi putut să fie la fel de tragic și pentru mine, ca pentru atâția semeni ai mei, dacă plecarea Domnii nu mi-ar fi fost în ajutor, pe lângă celelalte, și o împlinire pe deplin neașteptată. Acea dragoste a vieții fusese perfectă de la un punct încolo, plecarea ei era dictată de oameni de o lege a *perfecțiunii* astfel, în loc să rămână un motiv de *suferință*, ea putea deveni o *amintire*.

Nu mă gândeam la ea cu durere, ci cu admirație, care poate era un alt fel de bucurie. Oricum, nu puteam să-mi scot ființa de ea (fiindcă ea-mi bătea înlăuntrul meu o eroică bătaie de inimă, dacă nu mă înșelam).

La începutul anotimpului de vară, ne-am mutat cu toții la Trandafiri, de teamă ca nu cumva să ne prindă iarna cu corturile și pe de altă parte, pentru ca să dispărtiem nevoia de a ne face datoria, care deveni atât de grea, încât începusem să o numărăm pe zile. Dar ca să-ți dau seama de ce se petrecea în satul Trandafiri, de teama ca nu cumva să ne prindă iarna cu corturile și pe de altă parte, pentru ca să dispărtiem nevoia de a ne face datoria, care deveni atât de grea, încât începusem să o numărăm pe zile. Dar ca să-ți dau seama de ce se petrecea în satul

Țăranii aveau mândrie țăranului român și nu se lăsau ușor. Ei nu puteau înțelege de ce nu pot cumpăra, spre exemplu, ceea ce vor, de ce nu pot să se prezinte la cooperativă ca fiecare, să intervină în ședințe și să voteze, ci îndrăznesc să-și judecă unii pe alții.

Am intrat pe ușă și am dat să vorbesc, dar nu mai aveam decât o zi de rezervă și nu mă mulțumeam. Mi-a bătut inima mai puternic o amintire. Domnul, după cum bănuiesc nu s-a părut să-mi fie [illegible], dacă nu aș mai duce vreodată pe acolo.

O surpriză a fost când ce fusese Crucea în patru luni de la Paști până la sfârșitul ultimei luni de vară. Bătucul vechi cum a propriu-zis, a dat parte din față arsese, nu mai existau, pe locul lui se afla în locul altă construcție. Prima ființă pe care am întâlnit-o

a fost chiar Cornelia, dar la început n-am recunoscut-o, ca și atunci cînd o văzusem în mica ei prăvălioară, cu o bundă de oaie și îmbrobodită ca babușele. Acum purta o salopetă albastră, murdară de mortar și decolorată, iar în cap avea un cuiț de hîrtie, făcut dintr-o foaie de ziar, ca zidarii.

Era la etajul bunelei, și lucra la zidul din față, punînd mortar cu cornișetul și înșirînd cărămizile, după o sfoară întinsă, ca să iasă o linie dreaptă. Acum impresia mea a fost mai mică decît fusese ieșind; cu toată salopeta, cu tot cuiul de hîrtie, purtă întîmplător, mai rămînea să-și pună o gumică în păr, ca fiicele care ajutaseră cărămizarii la spălarea.

În afară de Cornelia, mai lucra un singur zidar, la zidul din spate, și în afară de cele două fete, mai erau numai doi oameni, salahori, care făceau mortarul, în cuțe, amestecînd var, ciment, nisip, apoi îl puneau în găleți și-l duceau sus, pe o scheală de scîndură. Prăvălioara nu era închisă, căci nu i se mișcase clientela, dimpotrivă, creștea săptămînă de săptămînă. Cei mai mulți, știind ciocănitul, își luau singuri lemne din rafturi, iar banii îi lăsau pe o pehlivă, aviînd grijă să pună deasupra o greutate de un kil, ca să nu-i ducă vîntul. Cînd nu găseau ce le trebuia sau era cam de cîntărit, o strigau pe Cornelia, care se ștergea pe mîini cu o cîrpă, rulînd scheala în fugă și venea în două minute.

Sunt, în casă, am aflat că se întîmplase și nu mi-a venit a crede. Atunci nu cunoșteam pe arhitectul care venise din Macedonia avînd în buzunar doar parale de leu, o bănuță, și în cîțiva ani construise un hotel și patru imobile cu apartamente de închiriat, din care îl aparținea mie, fără de jumătate, vîrdume două restul. Fără să-i cunoască exemplul, și nici nedorind să meargă atît de departe, Cornelia pornise la treabă cu planuri mult mai modeste, dar la fel de îndrăznețe.

Cine n-a fost negustor nu va înțelege ușor cum din vînzări mărunte, de zece bani, de douăzeci, de un leu și un leu-jumătate se poate face avere; desigur, nu averea lui Rothschild, Vanderbilt sau a domnului Pretoreanu. Condiția rezidă în aceea să nu vinzi marfa în pierdere, să nu cheltuiești tot cîștigul, să pui totdeauna bine o parte și, mai ales, să nu cumperi nimic ce nu-ți trebuie. Cornelia nu făcuse

niciodată negustorie, și nici nu o învățase cineva cum se face, o conducea numai inteligența, bunul simț și instinctul. La principiile elementare spuse mai înainte, adăugase unul, el rabatului, de-o importanță cum nu s-ar crede.

În această privință am un exemplu povestea unui prietene am în vârstă. Încă de mică simțise o surprinză plăcută când droghistul, de unde o trimetea mămică-su să cumpere pastă de dinți, îi lua cinci bani mai puțin decât era prețul.

— Ați greșit! observă ea, după ce numără restul.

Droghistul nu greșise, era obiceiul lui să facă rabat cumpărătorilor care veneau a doua sau a treia oară în prăvălie; își ținea minte pe toți, printr-o închipuire importantă în relațiile cu clientela; pe urmă, nimeni nu mai cumpăra din altă parte. Când familia ei se mută în partea cealaltă a orașului, fetița, rămasă credincioasă droghistului, venea să cumpere tot de la el pastă de dinți, făcea trei alergături de ceas cu pricerul, și poate pingelele și tocurile sandalelor se tocau mai mult decât valoarea rabatului; nu pun la socoteală timpul pierdut cu drumul, căci îi plăcea să umble și să privească afișele lipite pe garduri; era o distracție.

În afară de ce scădea la socoteală, Cucuța nu înșela niciodată la cântar, nici nu-i păcălea clienții, vânzându-le marfă învechită sau de calitate mai proastă decât era pusă la vedere. Iar copiii care veneau să cumpere o litră de orez sau de zahăr pentru casă căpătau gratis o rozetă și o bomboană. Și, în sfârșit, fără să fie o caracteristică, avea talentul să adune, care derivă din respectul pentru cea mai mică monedă.

Câțiva ani mai târziu, am întâlnit, la mulți prieteni, pe un negustor care avea, pe strada Lipscani, un magazin de stofe și mătăsuri, din cele mai cunoscute. Era un om cu dare de mână, însă mă miram că încă nu scăpătase, filadă mi se părea lipsit de cumpătare; în cele câteva rânduri când îl văzusem în casa prietenilor, unde amândoi păreau s-o cură în răsfățuri pe fiica lor, femeie de vreo treizeci de ani, văduvă, venise de fiecare dată cu un tramvai încărcat cu prăjituri și șampanie și alte daruri. Într-o seară de iarnă, cu vinsul, am plecat împreună și, spre mirarea mea, am mers la tramvai, lăsând să treacă pe lângă noi taximetre libere, ai căror șoferi mișcau vițeza, deschizându

portiera și numai că nu ne trăgeau de mînecă. Nu îndurăm ușor frigul, m-aș fi urcat în primul, fără să țin seamă că nu aveam în buzunar mai mulți bani decît să plătesc cursa pînă acasă. Nu așteptam să mi-o plătească el, dar nici nu îndrăzneam să iau eu inițiativa, cînd îl știam plin de parale. Așa încît, dacă s-a oprit în stația tramvaiului, am înțeles să-i țin tovărășie. Era însă tîrziu, viscolul îmi băga zăpada pe sub guler, tropăiam să nu-mi înghețe picioarele și nu se vedea nici un tramvai în lungul liniei.

— Domnule, l-am întrebat atunci, privindu-i șuba de astrahan stropită, cu guler de hiersan albit de zăpadă, după cum mi-am dat seama, dumneata ai cheltuit în seara asta pe puțin o mie de lei, dacă nu două...

Nu m-a lăsat să termin, ci mi-a răspuns cu o înțelepciune pe care, deși am apreciat-o, n-am fost capabil să mi-o însușesc și pentru că nu am făcut.

— Uite ce este tinere ; am venit cu taxametrul, fiindcă eram încercat de pachete ; acum sînt cu mîinile goale, și știu eu în momentul următor, știu! n-aș putea să cheltuiesc o mie de lei decît într-un fel de plăcere ; dacă vrei să știi exact, o trei sute de lei pentru mine, și trei, nu două mii, cum te-ai grăbit să presupui. Cînd cît ai înțeles ce vreau să spun, că banii cheltuiți nu au nimănui... Permite-mi să-ți plătesc cu tramvaiul !

Avînd am numărat și eu douăzeci și cinci de lei, căci ne-am urcat în clasa a doua ; dacă ne urcam la întîia, aș fi economisit încă cinci lei. Am înțeles lecția, dar fără să-mi folosească.

Nu după mult timp, o bandă de spărgători a intrat noaptea în prăvălia lui Ghiță și i-au furat negustorului cîțiva mii de lei, vînzarea pe o săptămînă. Chiar a doua zi seara, după spargere, l-am întîlnit în casa petrecîndu-și cu daruri, și cu verighetele, cu vreo cîteva în căsătorie pe văduvă. Toată lumea îl privea mulțumită, dar la părea că nu-i pasă de pagubă ; n-avea decît să aducă marfa pe credit, și în cinci luni negustorul era iarăși în urmă. Am uitat să spun că prăvălia se numea „La stelatele", și făcea concurență unei mai noi „La papagalul".

După legendă, am plecat cu împreună cu negustorul, era primăvară, caldă, și stradă părea înecată de parfumuri tulburi. Aș fi vrut pe jos, ne mergeam cu tramvaiul, dar în-

soțiorul meu a oprit un taxiuetru de casa infima, o limuzină nouă, și m-a condus până acasă.

— Unde a mers mia, merge și sută! mi-a spus, înțelept, lafăindu-se în pernele limuzinei.

Dar merserră cinci sute de mii, nu doar una!

Concluzia ștua lecția negustorului meu, cu privire la economie, deși cred că n-o învățase nimeni. Când proprietarele scoaseră în vânzare casa ruinată, ieftin, mai mult merita terenul, avea cumpărători tocmai cât luni trebuia ca s-o cumpere. Pe urmă, se împrumută la o bancă populară din cartier, ipotecând nimic altceva decât mica prăvălioară; dat fiind vadul acesteia, cumsecut tuturora, banca îi acorda zece mii de lei, cu tocmeală. Mai mult nici nu trebuia pentru materiale, și așa porni Cornelia treaba, cu un zugrav nepot, cu doi salahori și două salahoare, cărora li se adăuga cu toții, plină de zâzg și de poezie.

De Crăciun n-am venit la ei, dar știam că toamna clădirea era terminată, acoperișul pus, uzile și ferestrele montate, casa fiind gata „de rupt", cum se spune până deunăzi; acum nu se mai spune, fiindcă se fac blocuri, din betoane mai ales materiale, gata rar de cărămidă, care cere o muncă mai migăloasă.

Ion pusese tinzile să încapă tonetului și se mai respecta obiceiul, de fapt o prejudecată, să nu meargă mai departe până zăbrelele nu se trecă bine. Pentrucă, ipotecă banca, care acum mărgea înnebunește bănci, și până toamna casa era gata, cu toate detaliile. Jos, la stradă, avea două prăvălii spațioase, unite între ele; în prima și mută bucătăria, cu rafturi noi, cu mărfuri mai multe. În cea următoare, mărunțișurile le mută în prăvălia a doua, adăugându-le articole de menaj, feronerie, vopsele și rechizite, papetărie și chiar câți de scală, cuiuș și scobitori, un adevărat magazin universal, cel mai bine aprovizionat cu cele mai numeroase mărfuri din tot orașul, chiar dacă nu era cel mai mare. Mai târziu, în odăile din fund avea să deschidă bodegă și bârt ieftin, cu grădină de vară. Surpații i au văzut curând, împotriva prezicerilor proaste, că un asemenea negoț nu trebuie să fie neapărat la stradă, totul este să se facă vadul, pe unde lumea vine și pe întuneric. Vadului îi dădu naștere grătarul cu coteț și cu berlin înalt, până deasupra acoperișului, instalat în fundul curții. Un grătaragiu bun, mangal, fleici și mititei, și nu mai

trebuia altceva, nici măcar fumă, mirosul fripturilor, dus de vînt prea departe, face mai mult decît orice reclamă, fie cu sosea și luminată.

La etaj erau două apartamente de locuit, nepretențioase, cu dușumea în loc de parchet, cu cîte două camere, cu bucătărie și cu o băie simplă, fără faianță. Cornelia cunoștea neajunsurile unei asemenea poziții, pașii prăvăliașilor agomotoși, în unele ore, cu bărtaul și cu gălțarul afară, cu barbierul pînă în ușă; de aceea, nici nu se gîndi să se mute acolo și-l aduse și pe Odor; avea alte planuri și toate îi reușiră. Apartamentele le închise în sfîrșit, cu cheia, nu cu lacăt, cu perdele care trecură la poet și deposită pe ușa bilete „De închiriat". la Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dumitru cînd se mută lumea, chiriile merg cu ceva mai convenabil: cuiele rămîneau neînchiriate aproape în șir, fără ca nimeni să fie acuzat de imposit.

În doi ani, datoriile Corneliei erau plătite, și banca îi acordă acum credit. Atunci întreprinse ea tăiarea act de chiverniseală mai mult nu-i trebuia, nu urmărea să se îmbogățească, voia să aibă sub acoperiș pe cît se putea din rîndul lui Teodolfi, și pe mama lor, Alexandrina.

Casa unde-l aștepta pe Odor era de vînzare, era mai frumoasă de pe toată strada, cu case albe și galerie la mijloc, cu glicinele în scuturătă, cu ferestre boltite, cu grădină de flori în față, cu pomi fructiferi în fund și pe lături, pruni și vie de zmeură, și cu ulcioare de căpșuni în acoperiș unde soarele bătea toată ziua. Numai camera nu îmi avea nu-ar fi recunoscut că o asemenea casă era imaginea unui colț al Paradisului.

Cornelia auzindu-l dorul să-o cumpere, se împrumută la bancă pentru a-o repara, s-o zugrăvească și s-o amenajeze. Venea din ce în ce mai rar la ei, și în loc să-o găsească întristată, mi se părea că înfloresște. Cu cît se înfrumusețează mai mirositoare mi se părea tot ce făcuse.

N-am pomenit nimic de Teodolfi, fiindcă nu aveau nici un amestec în toate acestea, decît că bărbatu-i și el politele la bancă. Locuia, la fel ca mine, viața între slujbă și meditații, rostul timpului nu-l pricepea bucurîndu-se să citească o carte poleită și adormind cu ea în mînă. Mă întîlneam cu o nedumerire îndurerată, cum de statea înăbușită splendoarea minții lui, căci de pierdut nu putea să se piardă.

29

Acum trei ani și ceva când n-o mai vămuiam pe Ioana, ne mutaserăm de pe strada Carol Davila, care mărginea facultatea de medicină, ca să nu mai trecem prin fața casei mele, cu mușchetarii între degete gata s-o scape, și dacă se nimerea la fereastră. Ar fi fost imposibil să nu mă gândesc că în acest timp se petrecuseră prin viața ei atâtea lucruri, atâția bărbați, atâția colegi, bancă, teze, de care s-a apropiat, îmbrățișându-le ca o prietenă fireasă a celebrului. Iar la înviățătură, cum se întâmplase cu primul. Se înțelegea de la sine că se pupau între ei, repetând lecțiile de anul trecut, împrejurările și modul cum aceștia pățiseră, și chiar adăugiri. Mirându-mă în cei trei ani numeroase gânduri nu mă tulburaseră, știam că o parte din viața ei îmi aparține și mă aparține în continuare, prin fața amintirilor, iar în rest, era pentru mine, nu o știință, nu pot să spun așa, ci o necunoscută.

Nu mai știam nimic de ea, Cornelia păstra o mutenie deplină, parcă era între noi o înțelegere, că Ioana nu există. Și totuși, ne întâlneam, deși treceam pe sub ferestrele ei de două ori, la venire și la plecare, evitam să fac alte drumuri. Doar la cantină mă duceam uneori, la banca pe care obișnuiam împreună. Din toate ele unul legate de ea pe strada ei, îmi rămăsese în minte, ca o tinuție, portbilă unde vroiam că mă conducea adică și încercam să prelungesc gușii, care dacă la atingerea buzelor, dar mă intimidasem, iar ea răsărise cu căpșorul de sub în gură.

În al treilea an, venit în concediu câteva zile și mirând în camera lui Trandafil, mi-a căzut ochii pe o fotografie, pusă în colțul oglinzii, unde mi o mai văzusem. M-am apropiat cu o presimțire, care îmi strângea inima, și ajuns aproape am recunoscut-o pe Ioana, în rochie de mireasă, lângă un bărbat tânăr, în smoking, fotografie de nuntă clasică și atât de banală, că totdeauna îmi face rușine ; mult mai mult decât dacă perechea s-ar fotografia goală, în patul nupțial, unde știi că măcar nu sînt alți martori decât fotograful.

M-a frapat că peste vălul alb mireasa nu avea diadema de lămîiță, care simbolizează castitatea, și care se pune chiar dacă nu este cazul, din ipocrizie și din prudență spre a salva niște aparențe, azi neglijate, spre cinstea tuturor păcătoșilor, inclusiv mirele. Pe atunci, se practica încă mica operație chirurgicală care reda mireselor virginitatea, pentru cîteva ceasuri destul ca să pună pe cearșaf o pată de sînge. Altcum, așa am aflat, și fără sînge de porumbel, care după cîte se spune nu se coagulează cînd se pune într-o sticluță și nimeni nu trebuia s-o deșarte în clipa potrivită. Erau femei pricepute ca doa[illegible] și asistență, moașe sau babe mayores, căci numele de obiect îți creiază fața nevinovată, la fel cum avea s-o sugereze și mirele în fața unei dovezi evidente, dacă i se adăuga și un tipăt. Știută, după spusele unora, o metodă mult mai rațională, sîngele de porumbel se punea într-o vesică de pește străină apoi la gură cu ață fină, și uscată, sau confidența cu experiență o plasa unde trebuie, cu grijă să nu se spargă. În orice caz, dovada devenea mai abundentă decît într-o batistă adăstrată, și la fel de convingătoare, chiar dacă rolurile ar fi fost inversate. Exista însă primejdia, nu mi-o închipuiu, ca vezica să nu reziste la tumultuoasa explozie a nunții, sau la o mișcare neprevăzută și să pătrundă în mireasă un [illegible]. Domine Deus! — [illegible] Dacă se va găsi cineva dintre o generație [illegible] să dibuiască că ar fi fost prea să glumesc! Ei, [illegible] dacă un preș prospăt, ca să-i [illegible], am să [illegible] că publicul nu merită discuție, pentru că [illegible] Atunci am adăugat, la ață și diftongație, chiar dacă ar fi [illegible], nu se poate compara ca ancet de a găsi o [illegible] o mireasă apță să fie [illegible], după [illegible] de mai multe ori în zilele noastre.

Dîpă dezbaterea de lămîiță la [illegible] nu mi se părea o [illegible], ci un act de orgoliu; o clipă, am fost orgolios [illegible] pentru acel orgoliu, care era un semn de [illegible]. Lăsînd la o parte [illegible], [illegible] de mine, mi s-a părut că gestul mă privea în exclusivitate, fiind recunoașterea rolului meu fundamental pe care eu [illegible], într-o colaborare și pasională, și lucidă, și grea cu un om [illegible] o poată repeta într-o viață oricît de lungă. Și deodată, în sufletul meu s-a născut un sentiment necunoscut înainte, sau ascuns în adîncuri insondabile; omul de alături, ne-

cunoscut și nerecunoscut, mi-a trecut o gelozie paralizantă, nu știu cum mai respiram și continuam să cugetăm, când era inexpugnabilă și mai lua puterea de judecată; cred că mă conduceau numai instinctele, transformate într-o ratiune poate nedreaptă sau rudimentară.

Cui omul acela reprezenta, cel puțin în intenție, o statornicie, la care numai eu aveam dreptul, chiar dacă n-o revendicasem. Cu o vorbă folosită în sală, el intra în stăpânirea mea lui gata de uzură, fără să-l fi uzat, fără să-l fi uzurpat și fără ca să mă rog cerului să plouă.

Dacă de la ființa inertă, nefericită de ea însăși, Ioana ajunsese la ceea ce am dreptul să spun deocamdată, nu-i vina ei, ci inerție de forțe, dar tot atât de adevărat este că am secundat-o cu sârguință, și nu mi-am îngăduit să aștept de-a ajunge la un capăt, ceea ce câștiga imperiul, când și în clipele când mă pierdeam în mine.

A început atunci când îmi spusese că era vinovată de sală, că nu mai simțea scârbă, ci doar o indiferență cât se poate de tolerabilă, pe care conștiința o fixase, într-o măsură, plictisită. Această stare m-a făcut deopotrivă cu neputință. M-a făcut colaboratorul ei și m-a dirijat științific.

— Știu că există unele puncte sensibile, îmi spusese, dar mai întâi trebuie câștigată și pe urmă trecute.

Despre acest subiect, în fața căruia mă simțeam, îmi mărturisise câteodată, nu se știe, cel mult se vorbește, în șoaptă și, dar poate, fără destulă pricepere. Cel mai numeroși oameni îl ignoră, și dacă pentru ei viața merge bucuros, puțind să fie adesea chiar fericită, aceasta se datorează naturii, care a avut normul să nu fie alterată de numeroasele convenționalisme înșirate pe drumul dintre bărbat și femeie.

— Nu pot să dau vina pe nimeni, îmi mărturisea Ioana. Am vrut și n-am vrut, dar nu a fost o silnicie, m-am supus unei obișnuințe, gândului că amănările sânt stupide, că trebuie să acceptăm consecințele felului cum ne-a construit natura. Însă nu eram deloc pregătită, nici în cuget, nici în suflet, și acea atingere, nu știu de ce, cât ultragiantă, mi-a produs o revoltă, urmată de scârbă. Mai târziu, am înțeles de ce, fiindcă, în loc să pornim de la dragoste, am pornit de la o lecție de anatomie, ne-am examinat și am vrut să ne experimentăm unul pe altul... M-ai primit cu bucurie, mă privești cu căldură, îmi dai seama în afară

că mă dorești, mai ales că sînt dezbrăcată, crezi că ai pentru mine chiar un sentiment de iubire ?

— Nu sînt sigur ; poate că se naște.

— Abține-te, pînă ce-o să ajungem la o înțelegere anatomică. Spor să reușesc într-o zi ce n-am reușit la prima încercare. În altă ordine de idei, e prea tîrziu pentru plimbări sub clar de lună, pentru amurguri ; fundeă știu unde trebuie să ajungem. Să pornim de acolo, să ne exersăm cu luciditate.

Era în ziua cînd îi depilam părul de pe picioare, din dorința ei de a fi perfectă. Mașina de ras care îi înspăimîntase, crezînd că va face să-i crească părul negru, ceea ce nu s-a întîmplat, datorită pielii ei sensibile, îi dăduse o clipă de înfiorare: pela corpul ei tremura un tremur

— E rece ! spuse, cum ar fi vrut să se scuze.

Dar glasul nu semăna cu cel dinainte, avea un timbru nedumerit, aproape cu o mică înspăimîntare. Pe urmă își reveni, și adăugă, cu bucuria dinainte, accentuînd-o în mod vădit cu voință :

— Sunt o mincinoasă ; să mi fie o pildă.

Pe ea nu avea nici nimica toată, în rolul la fel de sfînt al unei tovarășe de aventură pentru aventurier, și totodată datoria, ca tovarășă de dezbrăcare pentru dezbrăcare : o cuprinsă blue-pal, întinsă bine pe trupul ei nu la fel de rafinată ca bikinii de astăzi. Pe buză, aproape de pubis, scria „marți", ca potrivire cu realitatea.

— Respecți totdeauna zilele săptămînii ?

— Nu, îi pun cum se întîmplă.

— Dar ani-ai ales anume ! Știai că ai să te dezbraci la mine ?

— Nu știam, i-am schimbat adineauri, la baie : țin în poșetă tot setul. Dar intenția o aveam încă de dimineață, cînd am plecat din Sinaia.

Trec peste micea înverșunare, de ce avea cu ea tot setul : pentru lecțiile de anatomie ?

Dacă mi-e îngăduit să dau un sfat femeilor, admițînd că nu știu încă, să nu-și arunce niciodată singure acest ultim obiect de pe ele, oricît ar fi de grăbite. Să-l lase în seama bărbatului : pentru el chiar dacă stilo numai aproximativ să joace pudor e ceva ce ține de ființa ei.

Până să terminu gestul, alunecând încet de-a lungul piciorelor, Ioana își aprinse o țigară. Nu mă simțeam vrednic, puteu să facă orice, nu mă împiedica să-i mângâi pielea aurie, netedă, plastică și parcă plină de fluide magnetici, fiindcă îmi simțeam rana cruntă nu de vrăjma mea, ci de o chemare a ei, naivă, de care nu era conștientă. Dacă n-ar fi preocupat-o țigara, n-aș fi putut să-mi păstrez eu însumi luciditatea, mi s-ar fi tulburat spiritul și voința. Era un experiment, într-adevăr, și l-am continuat până la capăt, păstrându-mi aceeași stare lucidă, pasională cu voluptatea, fără să se anuleze una pe alta ; nu credeam că ar fi posibil, făcusem o descoperire care mă tăcu, pândindu-o cu ochiu rece și pe îndelete, am aflat că era capabilă. E bine ca omul să nu-și piardă cu uşurință darul de a se cunoaște, de a-și analiza toate gesturile, chiar pe cele mai amețitoare.

Un timp, Ioana fumase cu ochii închiși, ca o ființă întru sprijinire, concentrată, dar nu știam dacă asupra țigării sau a altor senzații. În orice caz, nu o putusem scoate cu totul stăpânitoare, fiindcă în concentrarea ei se simțea o curiozitate atentă. Pe urmă, deodată ochii ei mă privi cu bunăvoință.

— Pentru început e absolut suportabil, îmi spuse. Nu sînt chemată și nici mă plictisește ; poți să continui.

Cu toată luciditatea, așa cum mi-o recunoștui adesea în amănunt, capacitatea mea de receptie era totuși restrânsă într-o anumită măsură ; fiindcă, reconsiderându-mi imposibilele arme, bunăvoința ei capitulară o văzută tendință, dezinvoltură, dar cu atît mai bine.

Am făcut câteva comparații între ea și Ginetta care, deși foarte tinără, era atît de versată, de parcă s-ar fi exersat în mai multe vieți anterioare. Organismul ei funcționa de la sine, avea o deplină capacitate de simțire, o receptivitate universală, astfel reacționa mai la orice gesturi, în afară de cele cu totul incompetente. Ea nu se ostenea să-și instruiască partenerii, dacă le lipseau calitățile dorite de ea, îi lăsa în plata Domnului, trecea la alții, și la cinci din zece găsea măcar o parte din ce avea nevoie. Ginetta, cu tot șalatul de mătase pe care mi-l dăruise și pe care dealtfel nu l-am luat acasă, nu mi-a destăinuit nici unul din secretele ei corporale. Dacă știam cum este con-

stinsă o femeie, după desenul din cartea de anatomie, în prezența ei, ca și a femeilor dinainte, puține cîte puteau să fie, intimitatea lor, fiind acoperită de întuneric. Și nu-mi trecuse niciodată prin minte să știu mai mult decît mi se dezvăluia prin simțuri, puternice, dar oarbe. Era ca un zbor fără vizibilitate, care străbate distanțele, lăsînd în schimb pasajul în întuneric, ceea ce înseamnă a pierde o lume și totodată o parte din tine.

Seara aceea se umplea de țigări arse ; ele dovedeau colaborarea Ioanei cu mine, căutarea de-a ne descoperi omul pe altul. Ea m-a învățat s-o dizec, după dezideratul lui Balzac, pe care am înțeles că nu trebuie să-l iau drept altceva decît o metaforă ; fiindcă o disecție reală, deși am privit-o cu întreagă atenția, nu mi-a dezvăluit în fel de bine ceea ce mă învățase Ioana. Iar eu n-aș fi putut să mă învețe, dacă nu-și cunoștea anatomia în chip științific. De aceea, mă aventurez îndreptățit să contrazic preceptul după care un bărbat este dator să dezvețe măcar o femeie. Nu. disecția trebuie s-o facă femeia însăși ; să se cunoască și apoi să se explice.

Azi de azi nu-am întrebat decît. Into-o zi, voi avea dreptul să aflu în ce a constat ceea mai înțeleaptă și mai mai emoționantă dintre experiențe. Am știut, precum că o amantă nu trebuie să fi datoria mentorului. Mulțumit însă fie numai în parte rolului de studentul, și în măsura doar în anatomie, nu analizează amănuntele pe care nu poate să le pătrundă. Îmi iau astfel curajul de a spune, dar voi aminti ceea ce se răni chiar și pudoarea mea, înainte de a răni pe a altora, și voi dezvălui numai principiul lucrării ca pe un punct de pornire, și un prilej de meditație pentru cine vrea să înțeleagă mai multe.

Into-o zi, Ioana îmi puse pe mînă o mănușă modernă, își apropie fața și-mi spuse :

— Niciodată n-ai să fii om întreg cu mine, dacă n-ai să-ți dai seama cum sînt făcută pe dinăuntru ; nu trebuie, să știm deopotrivă planșele și desenele . Ai fi sărutat mai bine fără mănușă, dar mi-e teamă să nu mă zgîrii . Înțelegerea arătătorul cu inelarul ..

Ceea ce pînă atunci mi se păruse o alcătuire simplă, o cale închisă, suplă și plastică, se dezvăluia într-o com-

plexitate infinită de pliuri și ascunzișuri, o jungla mirac-lousă și puțin înfricoșătoare, fiindcă părea o capcană. Dar nu omu dorit țesutul acela, se adaptau tuturor atingeri-lor, retrăgîndu-se sau înfruntîndu-le, conduse de spaime necontrolate de nici o voință, avînd parcă fiecare o viață independentă. Numai degetele, înapoi să înregistreze vo-luptatea directă, rămîneau lucide, pot să le descopere, deși nu pe toate, ci atîtea cîte este capabil un om să citească, după cît este el de chemat spre această știință. Dincolo de existența elementelor principale, ușor să fie descoperite într-un desen anatomic, ceea ce mă mulțește să le enumăr, rămîne principiul pe care am făgăduit să-l dovedesc fără să răpesc nici o pudoare, și anume că, după o tăcere cuprinsă de lungă, totdeauna vor rămîne locuri necercetate. De acea, cred că femeile nuntite pe scripet infinite în ceea ce seama de posibilitățile ce nepuse în valoare, sau numai le intuiesc și așteaptă să fie descoperite de un om mai inventiv mai curios sau mai îndrăzneț.

Ioana făcuse un timpul, vrînd însă grăbi să mă urmă-rească și să se oprească mai bine. Era prima dată cînd ea rămînea cu totul pasivă.

— Acum vino să-ți mai spălăm, îmi spuse la urmă, cu glasul schimbat încă o dată.

Apoi mi-a stăpînit și aprins o nouă țigară.

— Cred că am învățat cîteva locuri esențiale. Dar să nu ne pierdem capul, și să le căutăm în linișe.

Nu le-am găsit repede, au trecut cîteva zile care îmi dădeau o stare de amețeală. Eu însă fumu în liniște, aș-teptînd răbdătoare, pînă ce a dată prin trup îi trece o tresărire, face ochii mari și devine foarte atentă. Atît, fără să-și miște privirea, știam țigara în mînă; fumul îi înghețase pe gură.

— Stai, să nu pleci!

Mi-am pierdut firea, n-am putut să-o aștept, o urmă neîndemînatică, dar după o clipă m-a strîns în brațe pen-tru dată pe deplin tandră.

— Nu fi necăjit! îmi spuse. De acum este deschisă sînt sigură!

Cînd stingea țigara, știam ce se întîmplă într-o zi încă n-am mai știut nimic, decît că i-am simțit trupul

în tot trupul. Când mi s-a limpezit privirea, se uita la mine, uimită. Pe urmă și-a dus mîna la gură, ca să-și pună în ochi ei că i se întîmplă ceva ce nu putea înțelege ; părea puțin speriată. M-am apropiat, avea respirația rece și, când am atins-o, deja buzele îi ardeau, dinții din față erau ca de ghiață. Așa a fost totdeauna, i se răcea respirația, și-n timp ce buzele rămîneau fierbinți, îi înghețau dinții. Atunci mă trăgea spre ea, sau se ridica spre mine și îți oferea, ca pe un trofeu, gura cu temperaturile ei bizare ; întreaga ființa ei jubila de mîndrie.

— Vezi ! spunea repede, începînd să se dezbrace, încă de la ușă. Hai să căutăm pumnale !

Pumnale, ce să le căutăm, sigur că am să găsesc unul, fiindcă erau multe. Când stingea lumina în seara aceea știam că îl găsisem.

— OK ! exclama la urmă.

Și îmi înfunda gura fierbinte, cu dinții din față ca ghiața. Semăna cu acele cuburi de cleștărită, care la caldarea din gură deveneau reci ca înghețata. E atît timp de cînd au dispărut, încît mă întreb dacă într-adevăr au existat vreodată.

Ușile se închid pleoștite și încă nu mă mulțumesc în clipa aceea, cuminecătura cea mai palpabilă, pe care o aveam de la ea era mușcătura, cu amprenta fățuică mușcată de dinții ei, în mîna mea de pătimă. Nu-mi pare rău că n-am luat-o, când m-am mutat, fiindcă o țin minte prea bine, și cu prea multă durere, ca și cînd ar fi mușcături în propria mea inimă.

30

Casa pe care o cumpărase Cornelia, semănînd cu un palat, pe modesta stradă a Primăverii, aparținuse cu opt ani înainte unui avocat fără diplomă, ultimul dintr-o generație admisă de legea veche. Acești oameni, cu științe juridice învățate prin practică, mai bine sau mai rău, după

talentul fiecăruia, se numeau apărători și aveau, până la stingerea lor din viață, aproape aceleași drepturi ca avocații cu carte. Unii din ei s-au bucurat de renume, cunoșteau procedura și toate șiretlicurile judecătorești, mai bine decît avocații adevărați, mai abo decît cei tineri, care nu aveau destulă experiență. Omul de care va fi vorba în cele ce urmează, proprietarul casei noastre, pe nume Ion State, devenit mai tîrziu Jean Stătescu, era socotit cel mai priceput apărător în afaceri civile, rivalizînd în acest domeniu cu cei mai vestiți din avocații baroului. Mulți din aceștia evitau să-l înfrunte, știind că au prea puține șanse să-l învingă. Mari negustori, mari proprietari și chiar marile întreprinderi preferau ca avocat sau în curandită, apelau la el, admițînd să plătească onorarii cel puțin duble decît adversarii. Așa s-a întîmplat că, pe la șaizeci de ani, cînd se gîndea că ar fi bine timpul să se retragă, fiindcă nu găsea bine cu sănătatea șubredă și de multă, Jean Stătescu era, încă, unul din oamenii legați în lumea de mijloc a orașului. Nevasta îl murise de mult, n-avea nici un copil de aceeași rudă, trăia singur și-i ingrijea o femeie tînără care în șaisprezece ani, cînd o adusese în casă, era o fată de la țară, orfană, neinstruită, timidă și supusă. În la douăzeci de ani, curînd după ce murî stăpîna casei, devenise un fel de curcniță, purta pălărie, rochii scurte și pantofi cu tocuri înalte. Curînd, boierul îi trimise servitoarea, apoi argat în curte, și peste un an o luă de nevastă.

Asemenea întîmplări nu erau rare, oamenii nu se mirau prea mult, oamenii își bătrînesc și plac minciuni. Curînd, apăru și o trăsură nouă, neagră și lucioasă, cu bogate albituri cu coroane la portiere, cu doi cai albi cu coame. Vizitiu era argatul cu flăcău chel încă din anii de vînt de prin Transilvania, poate sas, poate ungur, înalt, blond, cinpes, cu mustață de fante. Cînd mînă caii, își punea uniformă, veston vișiniu cu galoane negre, șapcă pe o sprînceană, și cizme scurte, lucioase la gheată; n-ai fi zis că tot el rînea bălegarul din grajd, mătura curtea și-o ajuta pe servitoare la spălatul vaselor sau la deretecatul prin casă. Servitoarea, o ungurancă doicană, cu obraji rumeni, cu piele ca piersica, gata să mustească de coaptă, îi cam făcea ochi dulci, dar el n-o băga în seamă, avea alte gînduri, și nu degeaba.

Jean Stătescu, în redingotă și pălărie tare, cu un fular de mătase albă în jurul gîtului, nu apucă să se plimbe cu trăsura, așezat la locul de onoare, în dreapta nevestei, decît de vreo două ori, luînd în lung bulevardul, pînă la gară, ca să se întoarcă palid, deșirat de obosală. În schimb, nevasta, cu un zîmbet în coada ochiului din dreapta, cu ruj în obraji și pe gură, plesnea de sănătate, se vedea cît de colo, și ea nu încerca să ascundă, ba fie ceva mai smerită.

De mult bărbatul nu mai avea la plimbare, căzînd la pat și zăcînd cu temperaturile trupului. Sase luni zăcu așa, fără să dea semne că moare. Nevasta, Natalița pe nume, era tot mai nervoasă, se spunea că fumează și că bea Cointreau dulce, o licoare adusă pe navă-vitare, îl bruscă și pe argat, scăpîndu-l de pe la prînz acasă, ca să ajută vecinii, dar pe urmă îi făcea cu ochiul.

Mai multe nu aș de spus, oricine va înțelege înșiruirea acestor fapte. Surprize nu mai puteau să vină, după cum ne surprinse pe nimeni moartea lui Jean Stătescu. Decesul se mărea rapid, fiindcă în ultimul timp starea bolnavului era neîngrijorătoare, dar oricum, angina lui pectorală căpătase incurabilă, mai bine că se stinse fără chinuri, trăsnit de o a i se bloca și rărunchi. Familia, adică Natalița cu soru-sa și fiul cel mare, era prea îndurerată ca să acorde o asemenea întîlnire și mărturisi nici un regret de neîmplinire, pentru sentimentul de înmormîntare.

Surprinde însă că vină de ani bănuie, dar nu fură prea multe. Primul, Jean Stătescu nu fu înmormîntat în cavoul de marmură, pe care singur îl făcuse și abia era gata; acela avea de gînd să aducă cenușile fostei nevaste, ca după moartea lui să odihnească împreună. Natalița îl înmormîntă în fundul cimitirului, aproape de bancă unde stătuseră cu Ioana, într-o zi neuitată, și nici măcar într-un loc de veșnicie, care ar fi costat o mie opt sute de lei, ci într-unul de șapte ani, ca chirii. Făcu o slujbă simplă, cu un singur preot, cu o mînă de colivă. În schimb, ea în doliu mare, cu rochie neagră și voaletă pe față, și își frînse mîinile de durere. Cînd primii bulgări de pămînt bocăiră în sicriu, scoase un țipăt și căzu leșinată. Argatul, pe care îl chema cu totul neobișnuit, dar sunînd bine, Adalbert, o ținu să nu se rostogolească în groapă.

Era îmbrăcat și el în negru, ca și când ar fi făcut parte din familie.

A doua surpriză, după o săptămână de pauză. Natalița își făcu apariția cu trăsura; spun plimbare, fiindcă știu adevărul și urmările, altminteri s-ar fi putut pune bine să judec părinților. Iată femeia să mănânce după treburi, care desigur după moartea unui om multe rămân încurcate. Dar mai surprinzător, Adalbert, vizitul, nimeni nu-l de pe capră, ci de pe perna din spate, pusese în stânga chipeș, și fiu în veston lui uniformă cu trei rânduri de nasturi-perle cu tunicieră de pai, fiindcă era vară, prins pe o epoleță cu, cum mai ieșeau ei pe atunci.

Pe servitoare o cunoșteam, nu puteau fi o surpriză, așa se întâmplă cu servitoarele, după cum nu fu o surpriză că amanțeră alta, care nu câștigă inimile rău.

Trecuseră cinci ani, când Tănăsăfă, ispitită de a se căsători cu Corneliu, îi găsi casa în mahalaua cu aspect de mizer palat al bătrânilor unde locuia. Natalița, nimeni nu îl bănuia din ea-o fi trădat secretul, dorind desigur Lumea multe parale și care voiau să știe mai ales ce avea actual ale multor societăți anonime, vându-și casa, dar să fie exemplu, ajutată de Adalbert, care apoi se dovedi că cumpărase banii pe ele, de la Banca Națională, a doua după Banca Națională.

Tănăsăfă, în cei cinci ani, când fusese cu el pe lume, Corneliu, căsătorită cu Tănăsăfă, își mărise de mărunțiș și vându, luă pământ în dughenuța de la poartă. Știu bucăți pământ de mărunțiș amănunțat, despre care mărturisi, și vânzătorile le numeau cu drept cuvânt de linște cuprinși cu 10 de parale unul și amândoi în pâinea cu-i bine spun și în acoperiș pâine de pământ între bătă lungă și pământ, unde se amestecau toți oamenii. Știu și le mai știu amândoi. Dacă mărunțiș îi numește întreaga rău, în rând cu alte vorbe, sub care se ascundă lipită de mărunțiș, nota numele mărului și arbuștii când se ofteau.

Tănăsăfă, nici nimeni nu luă parte la dânsa, nu puteau să se facă o slujbă, fiindcă uitase.

Deodată începe drama, care avea să zguduie ceasul vei! — pentru puțin timp; dar în început fu mare emoție. Era ceva, în vremea când fumam în cafele cu Ionuș, poate puțin mai înainte, fiindcă altminteri ar fi

vorbit lumea, și ar fi fost imposibil să nu ajungă ceva și la urechea noastră, chiar când aveam gînduri de altă parte. Ioana îmi plăcea, deși abia o cunoșteam, dar nu bănuiam ce bucurie avea să fie ea pentru mine.

La cîteva zile după deshumare, generalul intră în oficiu, puțin orbit de lumina puternică a soarelui, așa că nu-și dădu seama ce se întîmplă; abia după cîteva clipe văzu cum craniul său decorat se mișca pe raft, între celelalte cranii, ca și cum ar fi avut încă viață în el și ar fi vrut să plece, nu putea să fie decît o vrajă, și atunci omul, cuprins de groază, urlă scurt în fugă, strigînd după ajutor, cu un glas care înspăimînta lumea aflată pe la mormînte. Administratorul cimitirului, un om cu ochi răi, căruia îi ardea, sigur pe sine, dar chiar și el văzu craniul mișcîndu-se. Pe urmă se stăpîni, îl luă cu mîinile și îl întoarse spre lumină. Deasupra rămase o breșă spartă, care intra pe orbita goală, și de atunci se zbătea și arăta.

— Uite ce-a fost! zise liniștit administratorul.

Dar rămase cu ochii ațintiți la craniul pe care îl ținea în mînă, știa acum îl cuprinse frica, și stăpînindu-și cu greu tremurul, numără la bărbi, de unde telefonă procurorului, pentru mediculul legist, telefonă fără să știe cine era cel care îndicat să vină la fața locului. Veniră cu toții, nu lipsea nici ziaristul curiosului local, care în două ore avusese o veste specială, cu un titlu pe toată pagina: *O crimă misterioasă.*

Mîinile însă se lămuri într-o jumătate de oră, căci fu nevoie ca Natalița să fie adusă la Parchet, în biroul procurorului. N-avea mai o bănuială, trecuseră mai bine de șapte ani, cît trăise în iniște și huzurise în tovărășia lui Adalbert, pe care îl purta după ea, prin cîrciumi, la teatru, la cinematograf, la berării, ba făcuseră împreună o călătorie la Paris și una în Italia. Dar cînd văzu craniul pe masă, nu mai fu nevoie nici măcar de o întrebare ori chiar legitimă.

În ochii ocupatului stătea țeapănă o cană ruginită, care, neîndoielnic, fusese bătută cu ciocanul și perforase craniul. Cînd își reveni, cuprinsă de remușcări, așa cum zicea ziarul, de fapt cuprinsă de deznădejde, fiindcă știa ce-o așteaptă, era inutil să nege, nenumărata mărturisi totul, cum împreună cu Adalbert îl omorîseră pe Jean Stătescu, în

timpul somnului. Dar înainte ca fierul să pătrundă în creier, victima se trezise, și o singură clipă îi fulgerase cu privirea înțeleaptă nu doar de groază, ci și de blesteme.

La proces, Natalița recunoscu totul, fără să facă nici cea mai mică obstrucție, convinsă că blestemul se împlinise. Adalbert încercă să se apere, dar nu izbuti ; amândoi luară câte zece ani de ocnă. Secretarul că era prea puțin, dar se ținea sfanta că trecuseră șapte ani de la faptă. Așa privită, legea mi se pare strîmbă ; n-am făcut-o eu. Dacă ar fi trecut încă trei ani, scăpau de orice pedeapsă.

•

Indoiala e atît de nemăsurată, încît nu se pare de necrezut și dezmă chiar comică. Fie timpul îngrămădirilor neașteptate venite din America, oamenii se pomeneau bogați peste noapte, îi căutau avocații ai bănci din partea cuiva a cuiva, o rudă îndepărtată pe care adesea nici nu o cunoșteau, le lăsa pe toți moștenitori averi de mii și sute de mii de dolari, de multe ori n-am știut, dar nu ar fi fost de mirare. Pentru cunoscătorii obiceiurilor este că un nepot bun, a cărui familie emigrase în Statele Unite, fiu de soră a lui Jean Stătescu, să se găsească pentru un timp în România, venit cu o adevărată de „bețe americane. Așa află el de moartea tragică a unui unchi, pe care și-l amintea vag, din vremea cînd abia începea să umble de-a bușilea, și cînd mama lui, femeie sensibilă, mărîtată cu un nemernic de la Cuppa Mică, emigrase peste Atlantic. După un proces scurt, cam tărăgănat între alți moștenitori li fu atribuită, și el, prilej să plece la vinăria Corneliei pe o sumă modestă, dacă nu să se îmbogățească, ei să plece repede, fiindcă în America îl așteptau treburi mai importante.

Probabil s-ar fi găsit și alți pretendenți, rude necunoscute ale noastre, care de obicei ne ia din prima în asemenea cazuri ; poate unu plutea încă teama că moștenirea era blestemată. Veniră cîțiva preoți să facă sfeștanie și strepără gardurile cu aghiasmă. Eu însumi deși nu credeam nici în blestem, nici în aghiasmă, descreditată de cînd eram mic și nu mergeam la școală ne-am mutat de îndărătnicia Corneliei și am întrebat dacă nu îi este frică.

— De unde știi tu, a răspuns ea, câte case de pe strada noastră nu sînt blestemate? Cîte crime nu s-or fi petrecut sub acoperișul lor, pruncucideri, sau măcar sperțuiri, sau incesturi resimțite de nimeni?!

Gîndul mi s-a dus la casa Ioanei. Ar fi fost posibil să apese și asupra ei un blestem, cum spunea Cornelia? Ioana era ătunci în ultimul an la Medicină.

* * *

Cînd scriu această cronică a vremii mele, mai aveam numai un deceniu și jumătate pînă la sfîrșitul mileniului, iar eu am dinaintea mea lungă eternitate abia în anul 1935, cînd eram încă foarte tînăr și nu înțelegeam prea bine ce se întîmplă cu lumea, ce se întîmplă cu mine; de altfel, s-ar putea să fi interpretat faptele în alt chip decît altă dată, și poate va fi să se spună încă din vremuri cuprinde greșeli mai puține.

Anul 1935, amintire celui trăgînd cînd a cărui stil singe în lume n-a fost nici el lipsit de brutalitate, război și crimă, și le voi povesti cu inima străină, căci nu fac parte dintr-o istorie veche, ci se leagă de propria mea viață, tînără determinante pentru sentimentele mele. Cred că moartea din a mea biologică prin imbătrînirea celulelor anatomice și ne pierdă sufletul, de prea multe întîmplări triste.

Dar anul începu mai frumos decît cel dinainte, prin care întîmplări care nu puteau să-mi fie indiferente. Abia trecuse pe deasupra Africii, încercînd să ajungă la Capetown, Veturia, fata cu parfumuri mov de altădată, pe care o cunoscusem cu patru ierni înainte la capătul unui drum cu whiskiuri, în tavernița Santei și Barbarei, cînd nu le deosebeam pe una de alta. Zborul ei nu reușise, aluneca numai pînă în lacul Victoria, țintă păsărilor migratoare, cînd pleacă din nord, toamna, ca în primăvară să se întoarcă. Ea s-a întors în martie, odată cu cocorii; poate aceeași au zburat alături.

Făcusem și eu o parte din drumul lor, al ei și al cocorilor, dar pe mare. Mai tîrziu, am zburat în fel și chipuri, pe avioane de toate felurile, de la cele cu furălaiul și aripile înțepenite, care făceau o sută patruzeci de kilometri pe oră, pînă la giganticele turboreactoare, cu cinci sute

de locuri şi cu jumătate din viteza sunetului ; dar rămîneam doar un martor.

Sînt numai cîteva luni de cînd am fost, tot ca martor, să văd avioanele de vînătoare, supersonice. Mai demult îmi fusese uşor să-mi imaginez vitezele succesive ale viitorului ; am mers pînă la gîndul că odată vor depăşi imposibilul, şi nemaivînd unde creşte, timpul va începe să se deruleze invers ; în consecinţă, morţii vor învia, apoi vor fi tineri, copii, şi într-o zi li se va anula naşterea, ca între timp să reînvie morţii din alte generaţii, continuînd aşa pînă la genezã. Dar cînd am văzut în realitate avioanele care zburau cu două mii de kilometri pe oră, nu cu zeci de mii, cum îmi imaginasem, mi s-a făcut frică de ilimitarea forţei omeneşti, deşi am crezut şi mai puternic în ceea ce fusese numai o speculaţie teoretică, pe care credeam că nimeni n-o va admite decît în glumă. Am socotit că era chiar începutul vrăjirii noastre, şi cineva ca, oricît ar fi fost de imposibilă, urma să devină realitate. Atunci însă, omul va fi altfel, şi în spirit, şi în structura lui anatomică ; în ziua cînd de la Bucureşti la Capetown va zbura în cincisprezece minute, sau în zece secunde, nu va mai fi timp ca el să înţeleagă ce face ; mai bine să gîndesc astfel. Şi deodată, pe cînd aviatorii treceau a doua oară pe deasupra aerodromului, mi s-a făcut din de cele cu aripile împietrite, care zboară cu o sută patruzeci de kilometri pe oră şi aterizează ca vîrtelniţa automobilului în oraşe.

*

Capetown-ul face o dată mea cheltuire geografică, după piramide ; acolo se întîlneau două oceane, locul se numea Capul Bunei Speranţe şi în marginea apei erau munţi de trei mii de metri. Să vezi deva oceane deodată, de la o asemenea înălţime, mi se părea că ţi-ar da dreptul de a te socoti măcar în parte creatorul lumii..

Printr-o coincidenţă, care n-ar avea de ce să mă mire dacă n-ar fi urmată de alta, mai zgomotoasă, tot în acelaşi an şi numai cu o lună după întoarcerea fetei, o escadrilă de trei avioane româneşti, cu echipaje de cîte doi oameni, a zburat de la Bucureşti la Capetown, în o sută cincî-

zeci de ani, regretul vremii. Oare cîte mii de ani vor trece pînă ce timpul să se reducă la acele secunde ?

La o lună și jumătate după întoarcerea lor se inaugura, la București, în plin mers de vară, monumentul aviatorilor, pe șoseaua numită atunci Jianu. Monumental se ridică și azi tot acolo, fără nici o urmă de îmbătrînire și face parte din peisajul orașului. Nu-i om să nu-l cunoască, nu-i unul să nu treacă prin umbra lui măcar o dată pe an, în luna mai, cînd înfloresc trandafirii roșii. Eram dator să-l amintesc, deși îmi anunciasem șapca de aviator în Dimbovița, sau poate tocmai de aceea. Nu toți trecătorii știu că monumentul, înalt ca o decebaz, comemorează o sută optzeci și unu de aviatori morți, de la primul zbor pînă în ziua inaugurării. Cîțva au căzut sub ochii mei, zguduindu-mă atît de puternic, încît am rămas cu impresia amplificată că numărul lor era mult mai mare. Prima victimă a fost Giuseppe Cavalla, în 1912, și al doilea, în anul următor, Aurel Vlaicu.

* * *

Dacă trag pe hartă traiectoria celor două zboruri pe deasupra Africii, unite două linii aproximativ paralele, între două meridiane. Peste ele se suprapune o brutalitate.

La începutul lui octombrie, același an, unsprezece escadrile de bombardament, italienești, zboară spre Abisinia cum i se mai spunea Etiopiei, unde domnea negusul Haile Selasie. Oricît ar fi de distanțate unele de altele, zborul bombardierelor se leagă de cele două zboruri pașnice și idilice de la începutul anului, fiindcă într-un punct le intersectează itinerariul. Doar atît, incolo rămîne între ele o prăpastie, care a despărțit pe oameni în două : unii țineau cu Italia, alții cu Abisinia.

Eram tot prea tînăr ca să cunosc rost să pricep dedesubturile istoriei. Cînd le-am aflat, se născuse altă lume, și-mi trebuie alt timp ca s-o pot înțelege. N-am să povestesc războiul lui Mussolini în Abisinia, socotind că oamenii interesați de el îl știu mult mai amănunțit decît mine, iar cei care nu-l știu, nici n-au nevoie să-l afle. Am să dezvălui numai amănuntele mele personale, impresia pe care a făcut-o asupra mea și-a cunoscuților mei

acel război comic, izbucnit pe neașteptate în plină vreme de pace.

Mulți vor socoti reprobabil că tocmai în derîdere ceva ce înseamnă în primul rînd vărsare de sînge, chiar bine-înțeles s-a tras cu puștea și cu tunul și s-au aruncat bombe din avioane. Dar nu i-aș ruga să nu ia deloc în seamă pe cele două fronturi, dinspre Mediterană și dinspre Marea Roșie, aveau de înfruntat o armată de numai patru mii de oameni, dintre care luptători organizați și neguțător? Și cum ar fi rămas ei peste luni de zile, se întreba lumea, dacă atacul n-ar fi fost comic?

Pe atunci, la teatrul de revistă, se cînta un cuplet atît de popular, că îl știa toată lumea, chiar dacă nu mergea la spectacol: „Vine ploaia, las' să vie, La ce bună ploaia știe, Haile Selasie"... Cu alte cuvinte, pe abisinieni îi ajuta vremea urîtă, căci pe pustiile desfundate și pe cîmpiile pline de apă armata modernă înainta anevoie. Apoi se știe, din primul război mondial, că italienilor nu prea le plăcea să lupte, n-aveau vocația nemților. S-a văzut și mai tîrziu, în Grecia, ce văzuse și mai înainte. Deci nu tot la Adisabeba, asupra căreia avea pretenții de generalat, a suferit Italia o înfrîngere rușinoasă, spre deosebire celui'alt acum? Spun înfrîngere rușinoasă, fiindcă Menelik, pe atunci împăratul Abisiniei, avea o armată mult mai slabă decît Haile Selasie. Înfrîngerea decisivă s-a întîmplat în 1896, la Adua, un oraș din nordul țării, de unde italienii au plecat cu coada între picioare.

De data aceasta, cum a ajuns la Adua marea lor armată, sub comanda generalului De Bono, s-a ridicat un obelisc al victoriei, pe locul vechii înfrîngeri. Un obelisc nu se face în cîteva ceasuri, lumea spunea, și n-avem de ce să credem altfel, că era pregătit din vreme; pentru aceeași lucrare italienii au într-adevăr vocație, dovadă nu doar fățărnicia, ci și numărul mare de monumente risipite pe toată întinderea peninsulei, și dincolo de ea, în Sicilia la Agrigento și mai ales la Selinunte; am pomenit acestea două locuri, acolo fiind cea mai multă piatră cioplită.

Dar să fi pregătit monumentul victoriei înainte de-a începe războiul, nu se pare nu atît presumțios, cît teatral și ridicol — să mă ierte scumpa mea Italie, pe care am

lubit-o dinainte de a mă naște și voi iubi-o chiar după moarte, împreună cu fiii ei, rudele mele apropiate chiar dacă tatăl din regii lor n-a vrut să mă recunoască, numindu-mă țigan de la gurile Dunării. Drept răsplată, îmi las încă o dată satisfacția de a spune ce caracterizează monumentul tatălui său, de la Roma, ca o imensă prăjitură împodobită cu falnice coșuri de marmură.

Mussolini a atacat Abisinia la începutul lui octombrie 1935, fără declarație de război, sub pretextul unui conflict de frontieră la realitate, cu furia de colaborare economică a regimului cu Japonia și cu America. Și învățământul spectrului vital împrumută din discursurile lui Hitler, care însă nu trezesc decât ilaritate la Ispir. Intenția lui de a face Anschlussul cu Austria vreo treizeci după asasinarea lui Dollfuss, se trăsese de oparte cu n-ai zvârle a lui Mussolini care mobilizase armata la Brenner, amenințînd să intre până la primul pâlc al trupelor nemțești. Patru ani mai târziu, cei doi tartori aveau să se întâlnească, pentru satisfacția pentru de temelie a Infernului.

Cu toate opreliștile Papei și Micșei Italiei, cu toate amenințările acestor de Societatea Națiunilor de la Geneva, aruncă bombe peste Addis-Abeba și sînt aveau multă ele prea multe. De unde aceasta [illegible] și cu ce [illegible] bunuri [illegible] cu o mare armată, a generalului Graziani. Nu [illegible] să reziste ar [illegible] să pornii soldații și negustorii se luptau cu [illegible], pe [illegible] [illegible] mi-i [illegible] [illegible] [illegible]

nu se știe, așa că n-aș risca nimic dacă le-aș reproduce pe toate, și aș umple cartea cu ele, scăpînd de-o grea ostenală. Se spunea, de pildă, că în clipa atacului, cînd ofițerul comanda, cu sabia ridicată : „Pentru Duce și pentru Italia, înainte !...“ soldații înfundați în tranșee puneau arma deoparte și aplaudau din toate puterile, strigînd : „Che bella voce !“...

Aderase și Romania la sancțiuni, dar nu prea se ținea seama de ele. Italia se bucura de atîta simpatie în țara noastră, încît mulți aveau să se dedea la o adevărată neocupată. În timp ce guvernul decreta legi interdicții în exportul produselor de care avea nevoie Mussolini, alți oficianți colecte și le trimiteau pe cale particulară. În fiecare aeroport se afla binecunoscutul Arhanghelski, cu armata lui de discipoli. Dar, deși era o mare tulburare, și nu din ordinul nostru, partizanii Italiei cu și Nicolae Iorga. Nu am să-i mai pomenesc numele mereu de acum, ci am dreptul să dovedesc și cu revoltă nedreptatea lui bestială de către discipolii Arhanghelskiei. Dar, ca să reiau un subiect, învățasem foarte greu istoria după cărțile scrise de el pentru minți mai savante decît ale unor copilași ageri la vîrsta adolescenței. Ori după nenumăratele pilde de teatru, mai bine s-ar fi ținut pagubos de el : în afară de publicul care venea din filmele istorice, una de cel adus cu *roulota*, bogăția dramei și tragediei în versuri nu aveau mai mulți spectatori de cît țopîrlanii din biserică. Nu mai vorbesc de critica lui literară, sedimentată și antigenică, prin de farmece morală, discreditată asupra atîtor nemuritori. Poftească-mă la masă ! pe el nu-l pot de pomenesc, pe alții mi se pare de mucă. De mult mi-am arătat părerea că oamenii ar face bine să-și ridice la mormînt pe care o cunosc fără greșeală. Dar nu eu am spus că *Nicolae Iorga se numără printre cele trei lucruri mai inutile ale neamului nostru.*

Atunci de ce aduni la fel cu ale lui Mussolini versiguțele oamenilor ? Mai ales că versiguțele amintitului căpitoiu, pentru el o instituție sfîntă ?! Ignora un karcotnic cu cartonașe Abisiniei, îl nega pe Haile Selasie, nu-l durea sufletul pentru un popor schingiuit sub gealele tancurilor ?

În luna mai 1936, armata lui De Bono, înlocuit de Badoglio venind dinspre nord, și armata lui Graziani, dinspre sud, intrau în Addis-Abeba. Cu oștenii cei mai multe,

Haile Selassie se refugiază în Anglia ; între prietenii și cunoscuții lui Haile Selassie era privită cu consternare, iar viața lui Haile Selassie în exil a fost urmărită cu atenție. Cariul avea să mențină războiul civil în Spania. Îmi pare rău, de voi [illegible] voi fi mimai războinic.

Regele Victor Emanuel al doilea este numit împărat al Italiei, deoarece împăratul prea anexarea teritoriilor noi cucerite. Cred că titlul împărat ar fi fost mai mulțumit să fie numai regele lor și atunci, unde nu avea decât un rol de paradă. Generalul Graziani devenea viceregele al Abisiniei.

În anul 1937, vizat cu [illegible] de evenimente apropiate importante, Mussolini își retrage Italia din Societatea Națiunilor. Belgia, avutul nostru, avea să dispară în 1948 armistițiul cu Abisinia. Fostul bulgăr se afla închis pe muntele Suma, de unde mai târziu I-a scăpat Skorzeny, într-o stare jalnică. Îl am fotografiat, împreună cu salvatorul său pe o cărei față este scăpat un zâmbet ironic. N-am văzut niciodată un om mai gălbejit decât Mussolini. Din ultimele zile ale lui Hitler n-a rămas nici o fotografie.

Ce mai pot spune decât să repet vechiul adagiu că așa trec gloriile lumii !

31

Este în [illegible] numită o vrăbie, pe care o știu din copilărie, [illegible] și înseamnă ceva ieșit din dimensiunea normală ; se folosea mai ales în legătură cu statura omului, rar în altă relație, fiind întrucâtva sinonim cu namilă, dar în mod sensibil deasupra. Astfel m-am mirat și mirarea nu mi-a trecut până astăzi că în anul războiului din Abisinia am găsit într-o baracă din târgul Mogdor un tânăr de doi metri și douăzeci și doi de centimetri înălțime,

cîntărind o sută patruzeci de kilograme. Nu știam numele lui însă nici mirarea, ci numele, căci nu-l chema altfel decît Gogea Mutu. De cîte ori am avut ocazia pînă astăzi, am tot întrebat, fără să obțin un răspuns sigur, dacă era numele lui adevărat și nu cumva o poreclă derivată din gogoașile, care ce-i drept i-ar fi potrivit ca mănușa nucii în coajă.

În cele ce urmează, nu vreau să fac nici o asociație cu acest tînăr gigantic, am de remarcat numai că oamenii sînt atrași de anormalitățile naturii, stau la coadă și plătesc bilet de intrare, ca la circ. Doi ani mai tîrziu, cînd Gogea Mutu murise de ftizie, (nimeni n-o să creadă cînd va afla ce mîncau zilnic), la Bucureșți, într-un cort de pe locul rămas viran după arderea în flăcările Ministerului de Domenii, era expus un porc de șapte sute de kilograme. Am fost și eu să-l văd și nu socotesc că am pierdut timpul, așa ceva apare la cîteva vieți o dată. Unii își făceau cruce, alții astîmpărau pofta cu vaccile grase din Biblie, după care venturile vaccile slabe. E adevărat că în curînd viața a început să se scumpească și eu am mai trebuit avea să încerpă rădăcinile, cînd slănina și untdelemnul și oamenii. Fără exagerare porcul, mai mare decît o vacă, un munte de grăsime, atît de greu, că nu putea să se țină pe picioare, ci stătea prăvălit pe pămînt, alb, cu pielea curată, ca ritualul vreo, cu mărimi mici și simpatici, mulțimea în cercuri cu multă mirare.

Bietul Constantinescu, supranumit Porcul, fost mult timp ministru în departamentul de silănină, pentru cei mai înainte, el nu l-a comentatului amintru sale de Jordie la moartea lui, în *Pasul Istoriei*, lăsînd o amintire curată. N-am știut pe numărul să facă vreo glumă, care n-ar fi fost decît potrivită pe umerii vecinătății porcului de șapte sute de kilograme, ci Ministerul de Domenii, unde slujise un an cu o porcărie atît de urîtă și de rușinoasă. Curînd l-am cunoscut și eu pe Jordie, am intrat să lucrez la el în redacție, am aflat fără neînțeles pe care i-o făcuse fostul ministru, știindu-i o urîă nemărginită ; dar ceva n-a putut nimeni să spună, dară Jordie se duce să vadă porcul de sute sute de kilograme ; pentru el ar fi fost o învățătură interesantă, căci, simbolic vorbind, nu lipsea mult să-i semene.

Pe Gogea Mitu îl descoperise în Tîrgul Moșilor un boxeur celebru și, impresionat de dimensiunile lui, îl luase sub oblăduire, cu gîndul să-l antreneze și să facă din el campionul lumii. La ce dracu' categorie, hipopotam, taur, gorilă ? Admite oare regulamentul un gogoșmite boxeurul, de doi metri și un sfert și de-o sută patruzeci de kilograme ? Cu cine să lupte ?

Am aflat totdeauna că boxul, sportul nobil, cum i se spune pare-că în derîdere, este o brutalitate incompatibilă cu lumea civilizată. Mulți mi-or sări în cap pentru această vorbă și poate nu-aș fi păstrat părerea pentru mine, dacă n-aș ști că de curînd medicina a pornit o campanie, să-i limiteze nocivitatea, dacă nu să-l desființeze ! să se interzică loviturile în cap, înainte de toate. Nu trebuie să fii medic ca să-ți închipui ce se întîmplă cu creierul omenesc, această materie sensibilă și prețioasă, dacă îl zguduiți cu lăgturi de zeci de kilograme, poate de sute, cînd este unul mai rușinat. Cînte dacă tăvălugul apăsă de compresiuni nemăsurate, căci altfel victoria ar cădea pe pedale fără viață, o viteză tot îl transmite, și de aburcurat tot îl răcorește. Mai rău este că urmările se văd mai tîrziu, poate după ce sportivul s-a retras din viața sportivă și a făcut bicicletă și o statistică pînă la ce vîrstă trăiesc boxerii ? Și mai ales, care-i starea lor mintală cînd le vine rîndul ? . . Întrebînd un om cu greutăți la organizarea sportului, mi-a răspuns că nu-i nici o nădejde să se înlăture boxul undeva, în lume, nu de dragul lui, ci fiindcă în joc stă antrenate enorme interese financiare. Atunci, să-i dăm cu bîrdușca mai departe, și vă veți vindeca cînd veți bătea și le cîștiga și public.

Pus la antrenament, Gogea Mitu a fost îndrăgit de nimeni în curînd ; el trebuia să înghită opt ouă crude, opt sute de grame de grîu, o pîine și un kilogram de morcovi la fiecare masă. Nu știu cum umblînd înșelăciuni mai înainte, s-a convenit că antrenorul i-a comandat pantofi pe măsură, numărul patruzeci și șase. Înseamnă că avea picioare de pitic, dacă eu, care nu sînt o namilă, port numărul patruzeci și patru, dar boxerul ăsta în patruzeci și cinci, aș merge chiar la patruzeci și șase tărîie, ca să pot pune mai mulți ciorapi groși de lînă.

Bietul Gogea Mitu n-a devenit boxer, cu toată supraalimentarea ; în 1937, când Mussolini se retăgăduia din Societatea Națiunilor, a murit de boala sufletului.

* * *

Am povestit înainte de vreme, ca să fac o anumită asociație, întîmplarea negustorului de pe strada Lipscani, unde avea o prăvălie de stofe și mătăsuri, cu emblema „La șticletele", lipită de un magazin mai mare „La papagalul" ; n-am aflat care firmă era mai veche, cine vom fi-l concurat pe celălalt. În orice caz, mai rău sau mai vechi, șticletele nu puteau să se lupte cu papagalul. În schimb, aceștia din urmă au făcut primul vacarm spărgătorilor. Era o bandă care trebuie amintită. Ea face parte din istoria Bucureștilor și-a vremii dinaintea celei dintâi războaie. Și-apoi, e bine să se știe că am avut și noi gangsterii noștri, cam de o altă vreme decît gloata cu falșii din piesa de teatru a lui Caragiale. Banda se intitula „Lupii de oțel", e poate încă un motiv între alte care ne-au îndemnat să le cunoaștem istoria. Erau cinci cu doi frați, Leț și Bîndiu ; dacă nu cădeau în mâna poliției, ei ar fi ajuns, la rivalitate, cu în toate poveștile cu gangsteri ; Leț l-ar fi venit de hac lui Bîndiu, cel puțin așa ar fi fost logic.

După ce-au prădat magazinul „La papagalul", au trecut alături, la Șticletele. Metoda lor era să se ascundă prin poduri, unde întreau pe lucarne, sau se tupilau prin prăvălie, până noaptea mare. Noaptea spărgeau plafonul, mai toate magazinele de pe Lipscani erau niște cazărmoaie, n-aveau decît să smulgă câteva șipci pe care stătea tencuiala. Nu-i interesa marfa, ci casa de bani, negustorii nu-și depuneau încasările la bancă, ci, așa, cum se face astăzi în magazinele statului. Casele de bani le deschideau cu chei portative ; dacă nu izbuteau, le tăiau balamalele, sau pereții, cu aparate de sudură portative ; singură grijă era să nu se vadă lumina de afară, dacă se întîmpla să treacă vardistul ; dar ei alegeau ora cînd de obicei vardistul era pe la vreo ibovnică.

În total. Lupii de oțel au spart zece magazine, ajungînd peste cinci milioane. Cu asemenea beneficii, era imposibil ca după un timp unul din șefi să nu-l suprime pe celălalt ; așa își asigura nu doar un cîștig mai mare, ci și mai multă admirație din partea bandei, o bandă gangsteribe de tot felul, inclusiv a celor din poliție, dacă nu suprimă, se elimină apoi unii pe alții.

* * *

Anul început atît de frumos cu zborul unui fotoliu spre Capitoliu, unde n-a aterizat să aducă, cum ar fi fost să fie pentru el o despărțire mai mică, se încheie sinistru cu asasinarea unui *femei* tînăr și renumit de frumusețe. Dar nu sfîrșitul mi e pentru sinistră a memoriei, cuvîntul nu se potrivește, moartea poate să fie tristă, dramatică, șfîșietoare, zguduitoare, inconsolabilă și în multe feluri pe lîngă aceasta. Sinistru este procesul. Doi oameni sînt bănuiți de crimă, asasinul victimei, cel cu bani, cu renume în societate, cu familie onorabilă, întreprinzător constructor de tunuri, industrie desigur secretă ; el își înșelase bărbește nu o singură femeie frumoasă. Al doilea bănuit era amantul de inimă, un om în floarea vîrstei pe-atunci, cu o carieră frumoasă, dar prea puțin productivă, un soare-gemeni ar fi semnul celălalt.

Femeia a fost găsită fără viață, la ea acasă, în ajunul Crăciunului. Cauza morții, otrava ; în baie s-a descoperit flaconul. Instrucția a durat mult, luni de zile, fiindcă procesul, după cîțe știu minte, a început vara. Știu întîmplarea numai din zvon, cu unele precizări făcute mai tîrziu de un prieten, gurător de meserie care urmărea și cercetările, și dezbaterile și ajunsese la concluzii indubitabile : asasinul, cum dovedise judecătorul de instrucție, era amantul cu bani ; motivul crimei, femeia voia să-l părăsească, sau îl părăsise, pentru celălalt. Curtea cu jurați însă l-a scutit nevinovat, și a dat un verdict de echitate. Alte cercetări nu s-au mai făcut, crima a rămas deci nelămurită și nepedepsită. Prietenul meu a vrut să-l fotografieze pe cel bănuit, aflat în prevenție, cînd coboară din dubă în spatele Tribunalului, să meargă la judecătorul

Acum pot spune lucrurilor pe nume, ceea ce nu mi-ar fi fost îngăduit în anul 1939, când se petreceau faptele. Cred că era curînd după invadarea Poloniei, nemcova nu mă poate înșela decît cu o săptămînă sau două ; în orice caz, venise toamna, dar cu zile încă frumoase. Începuse era Auschnitt, proprietarul uzinelor Turza-Nădrag-Calvi, poate și-ai aflat. Că nu-și spunea proprietar, ci administrator delegat, sau președinte al Consiliului de administrație, pentru mine nu schimbă situația reală, nu-mi pasă cum au să mă judece oamenii de finanțe. Cred că l-ai văzut mai multe seri, mă oprisc la una din ele de care-și vorbii tuși mai în glumile avocățești, ce-i drept și cînd ne-am aflat în sala tribunalului. Era vorba de nesocotirea mîinilă a unor fonduri, în paguba statului. Încă atunci, ca reclamant, nu făcea decît să-l acuze pe Malaxa proprietar, între altele, al uzinelor Resita, iar în apelul lui, se află nu altceva decît regele în persoană, care avea interes să protejeze din să pună mîna pe uzinele lui Auschnitt, indiscutabile rivale. Evident, lucrul acesta nu l-am pomenit la proces, am numai destăinuit-o mamei de Ordășeanu, tovarășul judecătorului, dar nu știu să-o facă în politică, fiu pe cuiorul său o parte. Că dacă pe domnul Dobrescu, care conducea de față procesul, din ordină, poate nici n-ar fi cunoscut pe Dane !

Intrasem de curînd în redacția lui *Jordi* la *Farul literar*, unde nu-am bucurat de o primire bună, ci de respect adevărat. Procesul ținea de mai multe zile, Jordi îi trimitea la tribunal oameni ai lui de încredere, ziariști încercați și de prima mînă, dar nu era mulțumit cu ce veneau ei de acolo, toată ziua îl fulgera cîte o idee sclipitoare și cerea ziarele, în ceea că unul vîndută, dar nu știu cui, și îi schimba unul după altul, pînă n-a mai avut pe cine trimite. Așa s-a făcut că în ultima zi a procesului, care a continuat în ședință de noapte, până la zece seara, cînd s-a dat și sentința, să mă trimită pe mine, deși eram nou venit în redacție, sau poate tocmai de aceea, socotindu-mă nevinovată, nu mai degrabă un Till Eulenspiegel, care nu era chiar adevărat, îmi îngăduia să spun, numai o vorbă de laudă.

Am fost mamă cînd și urechi până atunci n-au mai existat, la o judecată a cărei la una cu dosarul, atît de

nu-pase, dacă se admite să alătur două cuvinte cu sensuri contrarii. Dar nu-i nici un paradox în ele, se știa că pe Auschnit urmărea să-l înfunde regele, persoana cea mai sus-pusă, numai că rămînea invizibilă, dedesubt aflată.

Au pledat avocați cu renume, mă uitam la ei și-mi făceau milă, știind și eu, ca toată lumea, că se osteneau de pomană, sfîrșitul procesului se știa dinainte. Auschnit, din boxă, îi urmărea cu o privire ironică; oricare din acești maeștri ar fi pledat la fel de insuflețit cauza cuiva, și nu pentru un onorariu mai mare. A vorbit printre alții un avocat de la Iași, o nu știu-cărui Ionel Teodoreanu! — și-a dat multă osteneală, avea chiar lacrimi în ochi la un moment dat, de parcă pleda la Curtea cu Juri, unde emoția e arma cea mai bună a apărătorului. Dacă aș fi fost să trag o concluzie, despre unul și despre altul și despre toți împreună, n-aș fi putut spune decît că băteau apa în piuă. În repertoriul meu, n-am folosit asemenea cuvinte, căci, cu toată lipsa folosului, străduința lor mi s-a părut onorabilă, și apoi era curajoasă, fundeă de fapt îl înfruntau pe rege, încercînd să-i ia de sub nas dîlmuri ceea ce mădăvă acțiunile Titan-Năbrag-Calan și altele.

Dar cea mai bună apărare, cumpănită, concisă, precisă, lovind drept la țintă, a fost a lui Auschnit însuși care a vorbit ultimul. Îl vedeam prima oară, și nu l-am mai văzut altă dată; nu mi-a fost simpatic, fiindcă semăna cu un campion de box, renumit în epocă, roșcat, pătrat — și boxerii, de orice categorie, nu pot să-mi placă. Era îmbrăcat bine, într-un costum de culoare închisă, croit cu artă, nu făcea impresia că vine de la pușcărie, unde, cum s-a plîns tribunalului, hoții l-au maltratat, l-au supus la chinuri și umilințe. Gîndindu-mă atunci la cîte îndurase și la ce mai avea să îndure, m-am întrebat de ce nu dăduse dracului acțiunile, că tot avea să le piardă? Dar nu e dreptul meu să judec oamenii, atîta timp cît nu știu tot ce au în minte și în suflet. Era în boxă, a deschis un dosar, și a scos pe rînd hîrtiile care dovedeau lipsa de temei a învinuirilor; nu vorbe, ci acte legale, pe care nimeni nu putea să le respingă. Un singur punct rămînea nelămurit, ce se făcuse cu o anumită sumă de bani, zece mii de lire sterline, dispărute fără acoperire.

— Noi am dat multe zeci de mii de lire sterline s-au construit cu ele ziare și...

Mai departe nu știu ce-a spus, am rămas șocat de ultimele cuvinte, gîndul mi s-a dus la palatul unde apărea *Pasul Istoriei*, fiecare din cele zece etaje era fructul unui șantaj, așa spusese Nicolae Iorga, atrăgîndu-și ura lui Jordie neîmpăcută, dar făcea o greșeală enormă în ceea ce privește numărul șantajelor. Dacă unul din ele ar fi echivalat cu un etaj al palatului, apoi *Pasul Istoriei* ar fi avut un zgîrie-nori, ca la New York.

Ignorînd lirele dăruite în stînga și-n dreapta, judecata voia să știe ce era cu cei zece mii din dosarul procesului.

— Vă pot spune, dacă declarați ședința secretă.

Aveam au fost cuvintele amantului, pe care nu le-am uitat pînă astăzi. Orientu putea să vadă în ele chiar procesului. Dacă ar mai fi rămas vreo îndoială, ea s-a spulberat: chiar cererea a fost respinsă. Este cineva atît de naiv încît să nu fie dregă? Însă poate mai tîrziu, cînd voi avea răbdare să-i dau ratare în gură, dacă-mi va fi în primă ședință secretă n-ar fi permis nimic regulă.

După o deliberare destul de scurtă, președintele i-a condamnat pe Anschutz la pare mi fachinuse. Și din nou la relatare, să-mi scriu reportajul, și ajunsul meu pulin în biroul directorului unde l-am găsit pe Jordie înconjurat de statul lui major, în frunte cu Ina Mușa, înconjurată și în sediță de reporteri, cu bere și sendvișuri. Dacă aceștia ar fi știut ce importanță dădea ziarul nostru procesului!

— Ei, cum a fost, cum a fost? m-a întrebat Șeful Jordie, încadrîndu-mă în privirea lui divergentă.

— Domnule director, i-am răspuns, nu cunosc vina lui Anschutz, faptele lui reprobabile; s-ar putea să aveți zeci de ani de închisoare. Pentru ceea ce fost judecat acum, a putut face; va scăpa cu fără mi-i multe.

Jordie a rămas încremenit, poate nu putea nicicum să pătrundă ideea mea; ochii lui albaștri înțepeniți în ai mei, fără să țină seama de sfaturile lui aparente, am adăugat, dînd ei cuțitul în gard, ca Iovanca:

— Cred că a fost o [illegible] voastră...

Jak Slaus nu [illegible]

— Da, am continuat cu nervozitate, [illegible]

[illegible]

Calan, si desigur nu doar atita

[illegible]

Iniste :

— Acum [illegible] nu se închide ediția de provincie !

[illegible]

— [illegible]

dintotdeauna :

— Nu uita că eu sînt gazetar, înainte de toate. Tu n-ai să fii niciodată !

Și glasul lui, care părea jovial, nu era cinstit, cum poate se pot ascunde și o mulțime de lucruri rele, în locul și în loc de cele bune. Dumnezeu să-l ierte, pe nenorocitul, dacă va veni timpul.

*

Franțuzoaica otrăvită, care murise la 29 decembrie, trebuia să fie dusă [illegible] de către [illegible]. Și [illegible] Avea [illegible] pe la orele 3. Regina Maria, [illegible] Elisabeta, [illegible] Ele [illegible] Ele [illegible] Ele

puterile inverse mișcării a unei ființe. Împrejurările dădeau acelora una numai publice prelungită mult timp după ce se terminase procesul. Unii oameni n-au uitat-o nici pînă astăzi pe acea ființă, se fac referiri la viața ei și a celui ce o asperiau cu ani, apoi o omoriseră. Faptele nu pot fi reconstituite după marele vremii, decît în chip contradictoriu. Secretarul de redacție mi-a întins o hîrtie, era un bon de casă, mi de bru, și mi-a trimis să iau banii de la casierie.

— E prețul cumpărării ? l-am întrebat, încercînd să fiu cinic.

— A, nu, pentru cumpărat n-ar plăti cel puțin de zece ori pe altfel ! Dar pe tine nu te-a cumpărat nimeni ; cel corupt sînt eu, fiindcă ți-am schimbat textul.

— Și tu, cît ai luat ?

— Nimic ! Mă crezi ? Eu nu-mi fac datoria pentru bani ; nu știu din pentru patronul, ci a redacției.

— Nu-i totuna ?

— Ba ; am un fond pentru cheltuieli neprevăzute pentru prima oară pentru pentru de-a-mandare. Tu-mi pierdut o noapte, trebuie plătită.

— Ce înțelegeai prin de-a-mandare ?

— Un fel de dăpădătire, cînd un articol nu poate să apară, dar îmi din cauză cenzurii, și fiindcă nu i-ar plăcea patronului.

Cu acest prilej, fiindcă eram încă novice, mi-a dat o listă de persoane, oameni politici, oameni de cultură și de afaceri, al căror nume nu putea să apară în *Viața Istorică*. Lista se schimba periodic, erau șterși unii, în locul altora. Trebuie să recunosc că această operație nu mai exista, pentru că unii dispăruseră din lumea celor vii.

— Și spune-mi, am continuat lovitura cu cît a fost din pagina asta ?

— Nu-i vorba de o pagină, ci de trei pe-a-mandare. Tu-ai ajutat, dar crede-mă că nu știu.

— Nu poți nici să-ți închipui ?

— Nu ; mi-ar fi frică.

Mi-am amintit acest dialog cu prilejul vizitei la procesul de cenzură, cînd am aflat cît bani s-au cheltuit atunci cu cia-

rele, ca să influențeze opinia publicului și pe a juraților, dar, după cum se vede, n-am aflat nimic, și nici nu cred că are să se afle vreodată.

La început s-a spus, între altele, că ar putea să fie o crimă fără complici, în locul unui anumit asasinat, victima a fost otrăvită. Otrava însă era cianura de potasiu, care n-avea de unde să vină în casă, și nici nu știu cum poate să se procure, de unde, în ce condițiuni? Probabil cu mulți bani sau cu multă influență. A fost bănuită până și femeia de serviciu, interogată, zăpăcită, înnebunită, și la urmă au trebuit s-o lase în pace.

S-a vorbit și de sinucidere. Cineva a cheltuit probabil multe parale ca să pună în circulație o asemenea presupunere. O femeie frumoasă, adulată, răsfățată, nubilă n-ar putea să se omoare înainte de nuntă decât în urma unui proces grav de conștiință. Cu toată osteneala pe care și-au dat-o unii și alții, primele două ipoteze n-au putut sta în picioare, evidentă rămânea crima.

Fratele victimei bănuia pe o rivală; nu mă îndoiesc de existența unei rivale și chiar a mai multora; un om bogat, sensibil la chemarea feminină, are batalioane de pretendente. Admit de moment că o rivală poate să nutrească gândul crimei; dar ca să-l pună în aplicare trebuie să aibă înrâurire de criminală. Nu cred este capabil să ia viața cuiva și să toarne liniști unei departe; mai curând sau mai târziu, trebuie să se dezăinuie, fără duhovnicului, pe urmă judecătorului.

După ce rivala se dovedise nevinovată, rămâneau în ceață cei doi amanți, constructorul de tancuri și actorul. La sfârșit, a fost exclus și acesta din urmă; nu știu cum, dar dacă mobilul crimei era acela că femeia îi părăsea pe amândoi, ca să se mărite cu un al treilea, eu cred că amantul de inimă, cu meseria lui de renume, tânăr și plăcut la înfățișare, nu prepădit și gheampăr cum îl arătau unele ziare, avea atât de multe șanse să se consoleze repede, încât ar fi fost o prostie să recurgă la fapta disperată a crimei; acest singur temei îmi ajunge ca să-l scot de sub orice bănuială.

Acum, când știu cum se mistifică adevărul, nu mă mai iau după ce scriau ziarele vremii. Apoi, împotriva a ceea

32

[illegible] o [illegible] pe [illegible] [illegible] [illegible]

și el focar de oier, cu o familie la fel de numeroasă ca a Cornelia. Din viața ei m-a interesat în primul rînd faptul că trăise înconjurată de atîtea suflete, încît ar fi putut ele singure să umple un sat de oameni. E ceva ce mă tot mir că i-a determinat firea, făcînd-o să creadă, copilărește, că pe tot pămîntul dintre Sinet și munte trăia o singură familie. E adevărat că nu ne odihnim nicăieri pămîntul și nu cunoaștem decît satul ei și cel unde se mărită, la care nu fusese niciodată, dar îți închipui că oriunde s-ar fi dus, peste un deal sau peste vale, n-ar fi întîlnit alți oameni decît tot ei, toți din neamul ei, despărțiți numai de lungimea pămîntului.

După ce se căsători, și statornicise obiceiul cu Paștele și Crăciunul să-l petreacă o dată în casa părinților ei, unde venea și ea cu bărbatul și cu toți ai lui, o dată în casa ocaliță și acolo se putea număra la fel de mare.

După fiecare vizită ținută cît se pare necesară de mai mare, dîn nu se fusese întîrzie în cîțiva ani era atît de mult și pălăvrăgeală, rămînînd numai jale. O numeroasă de neamuri pregătiți să cînd să se fi petrecut veselia dusă în drumul anilor, îndepărtată, iar pe pămîntul cu tăcerea stăpînă în calmitatea ei ca o cîmpie Vecernică cu cîntecele din legendă.

Fiică aleasă, Cornelia Avramu numai o mîngîiere, că nu i-l fusese dat să aibă cu prunc pe lume, ca să-l învețe înainte de toate ceea a îi cînte. Se mîngîie bătînd-o pe ea, o cățiva ani de la căsătorie, cînd știu că are să nască, nu-și putea închipuia cu vreun alt să arate cu cruzită întîrziere, mîngîiere cea mai mare. Și tocmai atunci începu războiul; bărbatul plecă pe front, trecu munții în Transilvania și muri în fața Sibiului. Din cîte știi cine pătrunde în pregătirea oamenii, bărbați și femei. Cornelia n-a vrut înțelegerea că bărbatul moare, abia după o lună. Se privește tristă zicea și tristă rosptea, dînd-o cu capul de tînăr ușii trăiește-o pe jos de dealma casa; nimeni nu putea să-i vină în ajutor, mușcînd ușa cu ciocia și cu sălbatic. În dimineața altei următoare, pleacă nebună peste deal, la casa părinților, acum goală pe jumătate, nu știu ce să caute căci alimare nu se

mai găsea pe tot pământul. Abia acum, cînd bărbatul se prăpădise, îşi dădea seama ce-o lega de el, nu prin clipele lor de dragoste, pe care nici nu apucase să le înţeleagă două neînţelese steţe, ci prin ceea ce ţinea în pîntecele ei, o viaţă, din care jumătate era a lui şi a lui avea să rămînă, ciuar dacă murise. În vîrful dealului, căzut în brînci, zvîrcolindu-se, muşcînd ţărîna de durere, şi născu o fetiţă moartă, un leş de carne învineţită.

În zorii care veni repede, toţi din casă muriră de tifos exantematic. Din tot satul scăpară numai cîţiva, nişte umbre, pentru ei şi Cornelia deşi ar fi vrut să moară prima. Îi îngropă pe ai săi, pînă la ultimul, fără ca molima s-o atingă. La fel pieriră şi cei de dincolo, din casa şi din satul bătrînului Odor, căci nu le sfîşiară lupii peste hotar, în primăvară o parte se risipiră, altă parte o luară înainte, pentru hrana soldaţilor. Cînd la sfîrşitul războiului puţini supravieţuitori, doi din fraţii Corneliei, se întoarseră, găsiră casa pustie.

Rătăcind în josul Moldovei, fără să ştie ce caută, Cornelia ajunse în locul de unde se auzeau tunurile. Acolo intră ca îngrijitoare în un spital de campanie. Nu avea nici un gînd despre viaţa ei viitoare, ce va face la sfîrşitul războiului. Mă doare sufletul să mi-o închipui, atît de îngerată şi de pustiită, mă grăbesc s-o scot la un liman, ca să am şi eu linişte.

Un meseriaş din oraşul copilăriei noastre, care se chinuia vreo luni pînă să-şi dea sufletul, cu pieptul rupt în două de scîrbă, şi căruia îi alină suferinţele cu un devotament de soră sau de nevastă, îi lăsă cu limbă de moarte, fiindcă nici el nu mai avea pe nimeni, o casă, pe strada Dîmbului. După război, Cornelia se retrase acolo, şi fiindcă învăţase să aline bolnavii, intră îngrijitoare la spitalul comunal, aflat nu departe de casă, şi unde mai tîrziu avea să vină Odor. Casa îi fu hrăpită, cum se ştie, de o pereche ticăloasă. Salvarea fu Trandafil.

Altceva n-am mai avut nevoie să aflu despre viaţa ei, pe care mi-a povestit-o ea însăşi, în crîmpeie, mult mai bogată în amănunte şi în fapte, decît am avut puterea să pot spune. Ceva însă mi-a rămas întipărit în minte,

fără să-și fi pierdut intensitatea nici până astăzi, amintirea ei despre ospețele de sărbători, din familie, când uși-le odăilor se dădeau în lături și se întindea o masă lungă cît casa. Era nevastă tînără, se înțelegea cu bărbatul, nu-i lipsea nimic să fie fericită, decît copiii, care întîrziau să vină. În lipsa lor, fericirea ei era să vadă casa plină, cînd intra pe ușa scundă de la bucătărie : cu spuma culmei, cuvînt pe care îl auzeam din gura demobilizaților, întorși din Moldova. Eram copil și îmi venea să rîd cu la pleoapele ei spuma cuvîntului, la vorba curechi... Cornelia intra în casă, în șir cu alte cîteva femei sau fete, ducînd fiecare pe cîte un talger de lemn, cu cloplițe pe margine, pereți de lapte rămas la ecptor, dară era iarnă, și mai primăvara. Ea nu se bucura însă atît de acest belșug care se înșira pe masă, ci de numărul copiilor, patruzeci-cincizeci, veniți din neamul ei, sărbătorind o lume neîmpărtășită. Fericirea Corneliei era deplină.

Oricît m-ar fi fost de greu să înțeleg și să admit gestul lui, știam că îl determinase pe Trandafil să se însoare cu o ființă plămădită și crescută, căreia îi lipsea numai dragostea ca să fără de dînsa ori viața lui și nu mai putea să aspire nimic de la viață, decît o moarte lințiștită. Dar mult mai greu aș fi înțeles ce o determinase pe Cornelia să accepte o ființă de neînțeleasă amărăciune. Deși mintea mea ar fi avut capacitatea să pătrundă mai în adîncul faptelor, ar fi trebuit să-i presimt intențiile din timpul cînd începuse să vîndă lapte prospăt, la poartă. Și eu le înțeleg, din ziua cînd îl luase sub oblăduirea ei pe Odor. Tot cu atîtea, cu migală, cu răbdare, cu tragă, țintea același scop : Cornelia voia să-și facă o familie, în locul celei pierdute. Dar n-am înțeles pe deplin decît alții ani mai tîrziu, spre sfîrșitul războiului, în ziua cînd, în casa bogătașului, renovată și populată cu ce putuse ea să adune în familia lui Trandafil, am văzut o masă mare în mijlocul sufrageriei, unde urmau să se întrunească toți, vreo douăzeci și patru, nu cincizeci, ca altădată, la un ospăț dat în cinstea Alexandrinei. Era în timpul unui bombardament, au scăpat toți, fiind refugiați în adăpostul din curtea apropiată cu prăvăliile, o bombă însă a spulberat casa zădărnicind ospățul de sărbătoare. Dar fiindcă

puțin mai înainte văzusem mușa pitică, încercată ca în vreme de pace, mi-o amintesc și astăzi, aievea, și fără voia mea o văd pe Cornelia cum ar fi venit de la bucătărie, ducînd cu însăși plăcerea cu miezul făcut la cuptor, ca în casa părinților. Pe față ei de om cu inima caldă și dulce ca pîinea de grîu din prima secară, ar fi înflorit un zîmbet de fericire, cum nu-l poate avea decît cineva care, după o muncă îndelungată, își vede visul cu ochii.

*

Pentru cine omul dacă poate să-și facă o viață nouă, cînd patria a fost distrusă. Pribegia rămasă fără nimeni pe lume, odată ce-și pierduse și bărbatul, și copilul, pentru care ar fi putut să trăiască, deși mai toți din nuvela lor casă, părinți, frați, surori, cumnați și cumnate, muriseră de glonț sau de tifos, avea acum o nouă familie. Și nu i-o dăduse Dumnezeu, ci o făcuse ea însăși, muncind în tăcere, fără să-și dezvăluiască intențiile.

Cel mai ușor de găsit dintre frații lui Trendafil era Tiberiu, care trăia în oraș, într-o casă de mahala, cu o țiitoare luată tot de la bordel după ce prin viața lui mai trecuseră încă vreo patru, adese ori de soiu, după ce Aurica îl părăsise. Pe aceasta o știam și nu neg că îmi fusese simpatică deși i se citea stricăciunea pe față, dar tocmai de aceea, fiindcă nu era fățarnică și nu făcea pe mironosița cu judecăm cu îngăduință. Restul îl priveam pe Tiberiu, era treaba lui dacă își plătea femeile trecute prin ciur și prin dirmon și înfrățite cu dracu. Aveam locuință cu el, însă din cînd în cînd se mai duceau și pe dincolo, unde își păstrau vadul. Ar fi fost imposibil ca Tiberiu să nu știe, dar nu cred că avea o înțelegere cu ele, ci doar se făcea că nu vede. Nu le întreba din ce-i dă să mănînce, fiindcă el nu cîștiga nici un ban, voise în cîteva rînduri să se îmbogățească pe seama proștilor, și dacă nu izbutise, nu-și pierduse nădejdea, spera ca într-o zi să dea lovitura, de aceea nu se mulțumea cu vreo slujbă; ar fi putut să intre undeva, contabil, sau măcar să țină registrele negustorilor de prin apropiere, căci făcuse școala comercială.

Mă nedumeream, poate mă sperie, ce deosebire era între el și Odor, între el și Traian, teolog și călugăr aflat atunci la mănăstirea Cernica, unde tinea predici de a cutremurau credincioșii. Nu pot să-l asemuiesc nici măcar cu Tom, care fusese un monstru și murise din propria lui monstruozitate. Sigur că el rămîne cel mai inexplicabil din numeroasa și eterogena progenitură a domnului Alcibiade. Dar, cu toate faptele lui oribile, n-ar fi cuteztt niciodată pe treapta bicicliță unde se complăcea Tiberiu să urinează, mai potrivit ca Tom era să se dea de-a dreptul în leș, cum se și făcuse. Dacă de faptele lui mai era greață, ale lui Tiberiu îmi stîrneau revoltă.

Totuși, așa cum era el, cu toate păcatele, într-o zi Cornelia îl aduse în casă, cu ultima ei șansă, după ce îl convinse s-o ia de nevastă. Ea trăia mereu cu el la primărie și fu martoră.

A doua zi, Tiberiu sosi în strada Primăverii, aducînd-și mobila în două căruțe ; n-avea mare lucru, pat cu somieră și saltea de lînă, două noptiere, un șifonier cu trei uși, masă de sufragerie cu șase scaune, bufet, divan de vreo, mașină de gătit, cu lemne, pe care o transformă pentru gaze. Nu era gaz metan, acela s-a adus din Transilvania, pe conductă, abia în timpul războiului, ci gaz de cocă, aflat mai aproape, în cocheriile de petrol din nordul orașului. A fost o binefacere pentru oraș, ca și pentru satele pe unde trecea conducta, deși unii strîmbau din nas, spunînd că nu se compară cu lemnele. Așa s-a întîmplat cu oamenii de cînd lumea, greu s-au obișnuit cu mașina de cusut, greu cu trenul și mai greu decît toate cu automobilul. Ce-o să se întîmple cu aceasta din urmă nu-mi închipui și nu știu ce gîndesc alții. Acum douăzeci și cinci de ani, pe strada mea erau numai două, iar azi umplu amîndouă trotuarele ; în curînd n-au să mai încapă decît unul peste altul.

Pe nevasta lui Tiberiu o chema Afrodita, probabil cine o botezase nu știa că era numele unei zeițe a frumuseții. Pe strada Calomfirescu n-avea ce să caute o Afroditâ ; patroana o botezâ Dita. Numele întreg avea să i-l redea Odor, odată, convins că în ea întîlnise o zeitate.

Datorită, numelui ei din acte, lui Tiberiu Dita i se părea o cucoană, deși nu era decît o femeie de la țară,

servitoare la ceas, o vreme, până ce ajunse în strada Calomfirescu, în căutarea unei mume mai tinere. N-avea în ea nici urmă de viciu, nici vreo inclinare spre ceea ce numeşte, atît că nu i se părea o curvească: era o femeie robustă, aproape că nu ştiea ce i se întîmplă, se uită pe tavan, după multă, ceva ce n-o împiedica să se mişte, continuă, nici plăcută, nici dăscută, zîmbind tot timpul. Pe lîngă firea optimistă, avea probabil şi o constituţie liniştită de echilibrare. Fiindcă bărbatu o căsătorise cu greutăţi, îndrul la o parte pe altele mai frumoase.

Cînd am văzut-o prima dată, m-a dezgustat zîmbetul ei, cu gura mare şi răzbătută, care lăsa să i se vadă dinţii înguşiaţi, alternînd cu unii de viţă bătrînă, lucraţi prost, neegali şi neajustaţi bine, făcînd tot timpul ginjo să alunece. Am regretat-o pe Aurica cînd ai ei fost-au de străină, fiindcă era bine făcută, o gădeam şi eu o dată ca Pantelimon Dumitrescu, îndrăgostit în copilă, cu ver descoperită; apoi avea dinţii frumoşi şi o claritate în sufletul gurii încît-o şi n-am recunoscut îndată şi am căutăto în strada Calomfirescu.

Dita se dovedi a fi o femeie aproape dată vreo cîţiva ani în urmă de plăcută. Cercetă la dată unul din apartamentele de la etaj, deasupra birtului rumânesc unde Aurica îşi cu le tulnică, după cîte dormise şi sufrageria, se încăierră şi cîteva cu bătăi, cea dreptă, care primitivă cu ei mereu pe ţoi şi cădă de zîne, în pereţii fără faianţă. Pe Dita o hă să-i ajute la prăvălia din faţă pe care le cumpărase singură; vînzătoarele, nu mai mult decît două mari împlinau înceteze, cînd către după alte treburi era silită să o fură degrabă în controla cînd plecau acasă; aşteptau bucăţi pe aproape, grăbiţi angajînd-le; în lipsa ei, cucoană din faimile dădea fuga, ori bărbatul, ori copii, şi vînzătoarele le umpleau traista, le mai băgau şi cîte un pui în mînă. Cucoana avea experienţă negoţului de pe cînd putea prevălăsura de la poartă, nu-i fu greu să-şi dea seama că un sfert din cîştig îl luau alţii.

Cînd o aduse pe Dita şi o puse pe capul lor, vînzătoarele nu ştiau că erau cumnate. Încercară s-o tragă spre ele încă din prima zi fără nici o prevedere, făcîndu-i cu

ceilalți și spuneau: „o să ne întoarcem". Curând veni bărbatul urcat, se urcă la Dita, dar nu-i dădu importanță, credînd că-i o slugă. Vînzătoarea umplu trei pungi, una cu zahăr, alta cu orez și toate cu bunătăți în poleială și le puse în traista bărbatului.

— Nu la cumpărați? întrebă Dita.

Femeia roșie din umeri, pe gînduri bănuitoare, ca nimănui nu-i plăcea, nevrea voia să adauge doua portocale și un pumn de smochine. Însă-o clipă Dita se gîndi că nu trebuia să-și facă dușman, nu știuse ce să facă, bătrînul plăti să rămînă mărunțișul și se depărtă. Încă apucă să vadă mișcînd ei în cumpărătură. Încă apucă să plece acasă, dar se întoarse, în curtea Corneliei. Se mulțumi să le arunce din mînă bărbatului, bătrînul puse pungile de zahăr și de orez, o luă pe una cu amîndouă mîinile, două mai mult greu pentru dovă.

— Ține-o bine, îi spuse, să nu pierzi nimic pe drum!

Bătrînul se uită rece și arcuși pumnul cu bănișoare în față.

— N-ați uitat să plătiți ceva?

Bătrînul vînzătoarei își privi lung și își numai că nu-i ieșeau ochii

— Dar de unde bănuiți? Așa ne cinstește cu o cucoană?!

Vînzătoarea rămase din gînduri și ridică ochii spre bătrînul de pe trotuar. În loc să-și arunce dezmățul, îmi Dita știa că mulțumită vreau avem mîndrie, ne-a putut-o răsplăti rușinea bătrînului. Un orgel care venise în fugă, veniseră toate, din nou și, fără un cuvînt, se duse pe ici-încolo.

La patru, vînzătoarea se întoarse acasă la mamă. Dita se afla în Corneliu după ce-i povesti tot ce se întîmplase. Mama îngrozită, că dacă ea Tiberiu, la o mare arestată afară, la casa nebunilă de peste oraș, unde Traian-dafil și Cornelia mai locuiau și ei, pentru bogorului se pregătea pentru oaspeți. Lui Odor îi trimise mîncarea acele, unde înainte Mătuș cu chire; Traian-dafil veneau mai tîrziu de la slujbă. Acum Cornelia avea bucătăreasă, n-ar fi rămîne singură cu toate treburile. Grădina de zarzavat i-o îngrijea un om din vecini, dar ea era mulțumită de

el, fină și înțelept, și leneș. Acolo o văzusem prima oară pe Ioana, așteptându-mă, ca să mă invite la jocul de gajuri.

— M-am gîndit să nu ți-i fac dușmani! spuse Dita, la sfîrșit, justificîndu-și gestul cu pungă de bomboane.

— Te-ar gîndit bine! încuviință Cornelia, murmurînd-o că o femeie deprinsă cu alte treburi se descurcase cu atîta înțelepciune, într-o împrejurare cînd ea însăși n-ar fi știut ce să facă.

— Dar n-au să fie mulțumite, zise, deși le-o întorsese bălaia, continuă Dita.

— Ba au să fie!

După aceasta, la ora deschiderii, femeile așteptau ajutor, la parcelări, în sală. Erau împăcate, sau pregăteau o răzbunare?

— Să văd cum ies cu sprîncenele la sfîrșitul lunii, ca mai urmă, cred că ele să vă mărească leafa, le întîlnită Cornelia, ca și cînd n-ar fi știut nimic din ce se întîmplase în dimineață.

Pe urmă se abătu vizitiului din bucătărie:

— Sătico, fata vrea știi ce mare ce face?

— Nimic, nu mai merge la școală; așteaptă să se mărite.

— Fină se mărită, ad-o aibă, să te ajută! o să vedem mai multă mîncă. Poate să rămînă și după ce-o mărită, dacă i-o da voie bărbatul.

— Adică, să vină cu leafă?

— Se înțelege, dar leafa am să i-o fixez după o lună. Dacă și-o vedea de treabă, o să fie mulțumită.

Ziua următoare, în ușa largă dintre cele două prăvălii, apăru o mașină cu o mașină de înregistrat facturile. Cînd învîrtuși manivela, pe cadranul din față apărea cifra, unul un clopoțel și se deschidea sertarul cu bani. Intenția ca mașina de înregistrat din cofetăria unde era cumpărată Zorina; oricui-ai face, pe oriunde te-ai învîrti, totdeauna găsești ceva care învie amintirile. Nu mai știam nimic, dar absolut nimic despre Zorina; poate se măritase în alt oraș, poate murise. Nu mai trecusem niciodată prin

față cumi ler, și dacă aș fi trecut, pe cine să întreb ? Îmi erau câțiva ani de când domnul Zaharescu se împrietenise în prăvălia armeanului, fără să plătească revolverul, lanțul lui de ceasornic exista încă, deci și libertatea, și tabrica de circulație, numai că o prăjitură costa doi lei în loc de unu.

Dita își luă în primire locul la casă, și la sfîrșitul lunii deverul crescuse cu cinci mii de lei. Cornelia nu putea să le dea vînzătoarelor o compensație atît de mare, căci plusul se datora și altor cauze, nu doar că se spărgeau rar ; le adăugă cîte cinci sute la leafă și ele fură mulțumite, căci nici nu știau de cîți bani fusese înainte, nu făcuseră socoteala.

Din primele zile, Dita deveni un membru devotat al familiei.

Pe Tiberiu, Cornelia îl trimise în București, cu o misiune secretă de ea împărtășită, și cînd, aproape de sfîrșitul

33

Trecuse un an de cînd Pantelimon Dumitrescu, fratele nebănuit al domnului Alcibiade se înșurase cu Mercana, femeia supusă și credincioasă, pe care și-o luase în cea îndelată ce ajunsese în țară după lungi peregrinări prin lume. Nu-mi place să povestesc de două ori aceeași întîmplare, presupun însă că mulți au uitat istoria lui, fiind secundară, astfel voi reaminti-o, în două cuvinte. Marinar pe un cargobot torpilat de nemți în nordul Finlandei, spre sfîrșitul primului război mondial, se salvase, ajunsese la țărm și pe urmă, în plină revoluție, străbătuse tot pămîntul rusesc, pînă la Odesa, prins cînd în tabăra albilor, cînd într-a roșilor și pus să lupte. Dat mort, banca de la Londra, unde societatea de navigație îi făcuse o asigu-

rare, importantă pe vremea aceea, peste hârtie, o mie de lire sterline, lui Tiberiu, care se duse în Anglia să-i judece, fiindcă Pantelimon Dandrescu îl declarase mincinos pe domnul Alcibiade; oameni din familia acestuia nu știa cine era cel care îi blagoslovise cu o sumă atât de mare. Tiberiu însă, cu aceea și cu restul de-acolo, pe-al lui scrupule, își luase banii și-i cheltui cu cuviință, fără să-i dea în casă, cum ar fi fost cu dreptate.

Când am murit pe capul Pantelimon Dumitrescu, împreună cu Irinela, până ce putu să ajungă acea mie de lire, pe care le trimise banca de la Londra, explorând cu mulți morți, era dator să realizeze adăugarea. Deși n-a încasat-o, el o ținea întotdeauna. Știa că este mii de lire, nu l-ar fi lăsat să depună o mie de lire, dar îl cam încurcase, mai mult nu putuse să găsească. După două luni, prin bunii lui, plus Dedi pe-alături, din partea Ioanei, după ce pentru cinstea lui socotească, fără să-i spună lui, în ogârșire, ea o cunoștea de acolo.

Un bărbat mândru, pentru că nu vrea să cerșească. Pantelimon Dan venită, mama la Petru, până atunci totul fără cinstire, se întoarse pentru un buzunarul gras și dorea o mapă și o ia, bun, ca la bărgan, însă nimeni, aparent. În aparat Luminița și chema pentru.

La ce privește viața lui, la vremea aceea, nu știu o altă poveste, și nu din vina mea, ci a lui Pantelimon Dumitrescu, el se închise, din cauza lui de lucru, declarând că vrea numai și pace de-aci până în realizare nu împlinise încă numărul și anii. Viața Mercanei rămase numai în cuvinte de ani și-i cuvinte.

Pentru a rămâne ei fiți avea și unul și unul și unul, a se întâlnească mai bine cele ce au să urmeze, mărie nu mi se pare mai potrivit decât să vă spunem cum se trecură cei doi băieți de după nuntă. „Pantelimoane, ce folos fugăreala de copii pământ, nu mai cheamă, ai mâță de mine, ce vrea să rămâie-te!" S-a tras și a cerut-o: „Ce te bucuri așa? Mai bine de-acasă-te și vino să mă încălzești!"

Pe urmă, fericea — îmi vine atât de greu să-i spun Mercanei, căci mi-e numai care se dă cuviincios — a

Mamele înțeleg și presimt multe. A acceptat să se mute la ei după nuntă, fiindcă n-avea o locuință statornică, o găsiseau cînd Titus, cînd Tadeu, al cincilea și al șaselea dintre fii ei, despre care n-am povestit nimic pînă astăzi, și nici nu le-a venit rîndul. Chei, așa cum am hotărît de la început, nu vei pomeni nimic despre urmașii domnului Alcibiade, decît pe măsură ce-i vor atrage atenția prin vreo faptă, rea sau bună. Despre Titus și Tadeu nu am ce să spun deocamdată.

În casa lui Teofil, Alexandrina duce o viață retrasă, nu iese și nu primește vizite, citește, merge la cinematograful din cartier, cînd se schimbă filmul și se plimbă singură pe străzi neumblate.

[illegible]

Alexandrina nu-i răspunde niciodată, și nici măcar nu deschide ghiozdanul. Acum știe că D are o carte de tenis pentru dînsa, dar nu D îi va putea-o, fiindcă a venit mai devreme acasă și știe că o bucurie nu-i o copilăroaie care aleargă, ba dimpotrivă.

Despina nu-și poate ascunde mîhnirea, și știe că fata nu e copilăroasă. Cînd vine vorba de Cin pleacă, știe

îl aduse poștașul. Nu cuprindea decît repetarea urărilor cunoscute de mine, trimise de totdeauna cerere în căsătorie. Fiecare, după ce reprezenta domnul Pretorenu, un om cu putere mai mare decît regele, a cărui pasă o (Ilinca Teofil, în uniforma elegantă a bulevardului de gardă. Nu mi-aveau în casă telefon legat de reședința orașului și unul direct cu palatul, care vorbesc la Bibo, fostul Mareșalul al Rinei. Despina nu își închipuie să-i datătoarea lui Teofil indiscreția săvîrșită. În schimb, a doua zi, în lipsa lui de acasă, ei-căni la ușa Alexandrinei și intră, fîlfîită, cu plicul în mînă.

— Mamă, să mă ierți, am deschis scrisoarea din greșeală.

— Un asemenea plic nu poate să se confunde cu altul, răspunse Alexandrina, rece. Și de ce-mi spui mamă ?

Despina stătea în picioare, nu îndrăznea să se așeze, iar ultima vorbă fu ca o lovitură în mijlocul capului. Vorbi, bîlbîindu-se :

— Dar.. nu sînteți mama lui Teofil ?

— A lui Teofil, da ; nu a dumitale !

Această ostilitate m-a surprins, nu se potrivea cu firea Alexandrinei. Mai tîrziu, am înțeles rezervele ei față de această *nouă, mult prea frumoasă*.

— De ce te-ai măritat cu fiul meu ? Îl iubești ?

Iarăși nu păreau vorbele Alexandrinei, nu mi le-aș fi închipuit niciodată.

— Sigur... îl iubesc !

— Nu ! Îi iubești uniforma !

Cu aceste cuvinte, Alexandrina sfîrși răbdarea încheiat, zîmbi, o pofti pe Despina să se așeze și îi întinse mîna, cu o mișcare fermă, aproape bărbătească.

— Să fim fiecare după firea noastră ! Nu-ți sînt dușmancă.

Apoi arătă spre scrisoare.

— Ce spune ?

Nora se însufleți, răspunse, gîfîind de emoție :

— Vă cere în căsătorie ! Dar este extraordinar, doamnă ! O persoană ca domnul Pretorenu ! De ce nu acceptați ? Ați avea o situație de regină.

— Fiindcă nu-l iubesc! răspunse Alexandrina. Dumneata l-ai luat?

— Eu... Oh! Dar eu *sînt* măritată!

— Iar eu, *am fost* măritată!

* * *

Puterea de a trăi a Alexandrinei era *credința*. Crezuse în cevaşi, în oameni şi cu deosebire în Alcibiade, în casă, chiar cînd unii din ei o desamăgiseră, crezuse în muncă şi în bucuria din casă. Deşi nu mai avea multe din toate acestea, continua să creadă în ele ca într-o permanență a existenței sale, nu ca într-o bucurie trecută, ci numai doar amintire. Trecutul era pentru ea un prezent continuu, chiar dacă dusese o viață cu totul schimbată. Dar ea mai puternică legătură cu trecutul de altădată o reprezenta Pantelimon Dumitrescu, un om în aer cărui dependeri modeste şi simple, nu însă umile, îl recunoştea pe deasupra Alcibiade, fiindcă în sentimentele aflătorul nu se deosebeau ca nimic unul de altul. Departe de fost a uneia şi trecut apropiat pentru ea relațiile nu se complicaseră cîtuşi de puțin, chiar dacă o anumită stinsese şi pierdută o simțitoare. Bărbatul bunăoară e o dovadă, simplă de logică, oricîte de complexe ar încerca fost, ei sînt vii.

Aşa se explică de ce Alexandrina acceptase pe loc invitația lui Pantelimon Dumitrescu, fără să țină seama că o aștepta o viață primitivă, de țară, fără luminările, cititul, de care îi era greu să se despartă; o chema, în schimb, ceva mult mai puternic.

„Acum, doamnă, trebe ca să fie în floare, şi grădina noastră o întrece Cîmpul, fiindcă noastre dobi au pelin cum nu are nici Paradisul, o întrece îndoielnic. Nu spun să rămîi la noi şi iarna, care nu este veselă, dar dacă ți va fi cevaşi în casa noastră, o să punem sobe în camere şi o să umplem curtea cu stinjeni de lemne. Şi îți fiind sănătoşi, eu, Pantelimon, care n-am mîntuit niciodată, oi o să te plimb în sanie cu trei cai, ca în Rusia, peste troienele munților, cum poate nu cunoşti cîntecul clopoților, dimineața care ți-l aduce cîntecul măiestre. Ai să te

Împrumută-mi cerșia vărmesul, îi puse bagajul, ca să prețul stă bine. Iată-mă-s de față și îndemână fiu în ordinile. Iar luni dimineață, eu în Dunărea, tu-n un hoit roftan, de lângă gară n-ayea nevoie de nimic. Gemea în căruță, învelit cu zorzonul, și-i rămase de făcut altă treabă decât să aștepte trenurile.

Era în timpul când Tăbăcu și Ioița se mutau în casa Cornelei. Cl[illegible] abia după ei. Tăbăcu se duse la București să-i caute pe Alexandrina, ținta că stătea în casă la Tonți, ținta și pe ea. Alexandrina venă pământ în Bucovina, la Patelimon Dumitrescu.

E greu să ne închipuim cum arătau în ochii cucoanei Alexandrina cei trei ani de la ea acasă, în care n-auzi cuvânt cum era rostească fără prilejul la întrebări, nici ea la ea, nici ea la ea. În ani lungi plăcea un soare cald care îi încălzea inima, și în fața ei, în locul lui Tănăsescu, stătea Ovidiu cu pașnicul său, care mângâia amintirea Alcibiade. Aici și nicăieri în altă parte nu găsi ea de pământ acești doi fantâni care îi umpleau întreaga ființa.

În fața ferestrei, pentru care nu-și văzuse de ani, vreme întreagă de zeci de ani, Ioița o așteptase, înfășurată în același șal. Iar pentru ea pe colțuri, ca și cum ar vedea ceva, pentru lumea de gâze verde, bogată de viață ce-o aștepta de la ea, aveau în ele farmecul amintirii și nu știu, care lipsea trăsăturilor ei, o tulpină care nu în ea-și avea rădăcină, ci dintr-o ființă pe dinafară se ținea mai departe. Tot ce [illegible] era în ea.

Numai Pantelimon, atâta pământ în sus și în dreapta, nu îndrăznise să vorbească.

— Dragă, n-ai aflat bine, zise ea, nu-ți închipui, înseamnă că n-ai să stai multă vreme!

Se întoarse și o privi în față pe Mărioara, care abia îndrăznea să vină în casă; și atunci Alexandrina se ascunse.

— Ioiță, fată ei, nu i vorbească nimic, ei cunoaște.

— Sărut mâna! Iar Ioița, luându-și șalul și ațipecind-se să pună vorba în faptă.

Alexandrina o opri, dar [illegible] pe ea Ioița, apoi îi veni un gând și luă mâna [illegible] și-o duse la

fruntea, la mijloc, la umărul drept, la stîngul, îmbrăţişîndu-se astfel amîndouă printr-o sîngură cruce. Mama, căzînd în genunchi la picioarele ei, nu de cruce se ţinea, ci ţinînd mîna îmbrăţişată şi învinsese şi trupul.

— Fii binevenită şi binecuvîntată în casa noastră! spuse, cu toată credinţa.

Alexandrina îngenunche în faţa ei, îşi sărută şi ea mîna îmbrăţişată, un astfel de moment nu mai există, nu-l închipuie. Apoi îl redescoperi pe Pantelimon în uşă

— Harpa am vîndut-o!

Am văzut oîsată, după război, la jurnalul de actualităţi cinematografice, execuţia unui general german condamnat la moarte, fiindcă împuşcase pe aviatorii americani căzuţi cu parașuta în Italia. Era un om voinic şi robust, rezista sigur şi repede, cu mîinile legate la spate. L-au legat cu spatele la zid, i-au pus pe cap o cagulă şi cineva i-a pătat deasupra inimii o bucată de pînză albă. În momentul detunăturilor televizorul l-a adus brusc în prim plan, la jumătate de metru, şi într-o fracţiune de secundă am văzut cum apăreau găuri în pînză. În a doua fracţiune de secundă, prin trupul lui a trecut o cutremurătură scurtă şi violentă. N-am putut să închid ochii şi fără voia mea am scos un ţipăt de groază. Poate nu l-a auzit nimeni, poate ţipa toată lumea. Eu care, copil fiind, voiam să văd cum îl împuşcă pe Firi şi mă uitasem cu binoclul, acum, la maturitate, moartea, văzută atît de limpede, mă înspăimîntase.

Am povestit o seară nuvelară, ca să arăt mai bine ce s-a întîmplat cu Pantelimon, aşind că Alexandrina vîndu-se harpa. Prin trup i-a trecut o cutremurătură scurtă şi violentă, i-a clănţănit, şi parcă pe pieptul lui am văzut o pînză albă străbătută de găuri

— Nu se poate! bîigui, făcîndu-se palid

Seara ne-am dus la denie, a doua zi au trecut pe sub masa încărcată de bucate şi zambile. Duminică, spre dimineaţă, ne-am dus la slujba de Învierea. La ţară, slujba nu se făcea la miezul nopţii, căci oamenii erau trudiţi de peste zi, n-ar fi putut să se scoale, sau ar fi adormit de-a-n picioarele, în biserică. La masa de Paşte au mîncat ciorbă de miel şi gamă fiartă, cu muşchi de usturoi, iar la urmă cozonac şi

pară. Restul zilelor de sărbătoare Pantelimon a fost ocupat prin sat, pe la cunoscuți, ai căror boi nu știuseră ce poate la cale, dar știa că a vândut un pogon de pământ, din patru, cât avea cu totele și răscumpărase o pereche de boi, cu chezășie, de unde s-a întors după două zile. În curând avea o harpă cam jumulită, cu pielea ciuruită, dar nu-i lipsea nici o coardă și nu era dezacordată foarte tare. Lui Pantelimon îi era de-ajuns să-i audă sunetul. O găsise la un țăran din Suceava, care se crucise auzind că vrea s-o cumpere, și i-o vânduse urlând, o haină pe nimica toată de la o fanfară sătească ; în cinci ani nu venise nici un cumpărător, și cântă nu mai știa să întoarcă vreo vreme!

Alexandrina era prea emoționată ca să-și mulțumească, stătea împietrită.

— Ea știe să cânți domnește, deamnă ; acum te-a rugă de o slobă pentru ucenică, că ea nu le înțelege pe toate.

Alexandrina, ne știa nici o slobă, dar auzise destule, când veneau lăutarii să cânte, la ușă, sau la mese cu oaspeți, sub nucul din livadă și în destule alte curți, așa că le avea în urechi și putea să le recunoască, sau să improvizeze ceva în stilul lor simplu. Harpa, dezacordată, scoase sunete false. Pantelimon le auzea, urechea lui era mai formată, le înțelegea și caută pe, crezând-o tremeticină, stătea pregătit în ușă, căci nu știa dacă să fugă sau să rămână ; se gândea mâhnit că vânduse pogonul și se căsătorise degeaba. Mierișana, în schimb, care înregistra muzica mai mult în picioarele dezgolite să joace la horă în tinerețe, se bucura, cu un zâmbet nedumerit pe față, parcă nu-i venea să creadă că unchiașul pentru ea, spre deosebire de Pantelimon, sunetele era o vrajă, prin ritmul lor, nici n-o interesa restul ; ritmul, sălbatic, păstrat o dușcă cu zeci de ani în urmă.

— E stricată ! oftă Pantelimon, la sfârșitul cântecului. N-am știut, sînt un prost, n-am prevăzut. Plecat de-acasă dumitale fermecate !

— Bă, e bună, răspunse Alexandrina. Trebuie doar acordată, unele coarde sînt slăbite.

— Și cine poate să facă treaba asta ? Avem fierar în sat ; s-o pricepe ?

— Am s-o acordez eu ; fierarul doar să-mi facă o cheie ; cheamă-l să-i arăt cum să fie.

De bine, de rău, fecioarei îi veni cheia. Lăsă bătrînul cîntăreț, harpa însă nu o puse vreodată să se dezacordeze repede, cu toate că mîinile ei subțiri se subțiară, iar degetele lor ca lemnul, prea tocite, nu le mai puteau face. Parcă numai ea avea o idee, ridică harpa pe o parte și la începutul fiecărei cîntări udă lemnul cu o picătură de apă, repetă lucrul cîteva zile, pînă ce lemnul se umflă și cuiele nu se mai clintiră. De-atunci mereu, avu grijă să facă la fel cum o dată pe lună, sau cînd avea **o notă falsă.**

Pentru Alexandrina, harpa se adăuga la celelalte bucurii pe care le găsea în acest refugiu, unde, deși departe de copii, își putea reface în liniște amintirea vremii ei fericite, cînd o cunoscuseră, în lumină și muzică. Nu avea nici un fel de note muzicale cu ea, cînta cîte ceva din memorie, dar mai ales improviza, melodii cursive, cu acorduri simple, care îi dădeau liniștea melancolică a susurului de izvoare, sau a foșnetului pădurii, cînd cad frunzele toamna. Captivată de aceste improvizații, din ce în ce mai expresive îi veni ideea să le noteze. Nu avea hîrtie cu portative, le linie singură pe coli albe, și aceasta fu originea acelor caiete cu cîntece de leagăn și de joacă, despre care **voi vorbi altă dată.**

Între timp, chiar înainte de a-și fi acordat harpa, se pomenise cu Tiberiu, care venise cu o misiune neașteptată. În afară de cîteva rînduri convenționale scrise de Trandafil, avînd mai jos și semnătura lui Odor, schimbată de cînd scria cu mîna stîngă, Tiberiu aducea un mesaj **din partea Corneliei.**

Înainte de a-l reproduce, trebuie să spun că răceala lui Trandafil față de Alexandrina se datora transformărilor profunde suferite de el după moartea Horei, care îi pusese pe tot restul vieții o pecete neagră, adăugînd-se probabil la alte zdruncinări ale sufletului și poate chiar ale rațiunii. Altminteri, avea o fire afectuoasă, numai că o ținea ascunsă, datorită războiului inexorabil cu el însuși.

Cornelia scria: „Stimată și venerată doamnă, mă veți ierta că am devenit soția fiului dumneavoastră, la o vîrstă cînd n-aș mai fi avut dreptul la nici o bucurie lumească. N-am urmărit un interes, nici o bucurie sau satisfacție personală, de mică am trăit pentru binele altora, eu n-am

avut parte decît de [illegible] bătrînului: nimic. Dumnezeu să l ierte! Ascolo numai de osteneală și suferință. Și-am mutat sub același acoperiș cu fiul dumneavoastră doar ca să-l ocrotesc, n-am născut să-i fiu altceva decît servitoare. Știu de mult cît de disprețuită este familia dumneavoastră, și eu, care m-am pierdut pe toți ai mei în timpul războiului, m-am pus în gînd ca țelul vieții mele să fie acela de-a vă aduce în casa noastră, împreună cu toți pe care îi mai aveți și voi vrea să vină, ca să faceți la loc măcar ceva din ce-a fost odată și a încetat pentru totdeauna. În al cincilea an al căsătoriei noastre, am izbutit să avem o casă, care să nu fie mai prejos decît aceea unde v-ați crescut copiii. Eu sînt o femeie de la țară, fără carte, dar am învățat de la fiul dumneavoastră și cum se vorbește, cum se scrie, fiindcă a făcut școală cu mine. Nu țineți seama că n-am ajuns decît o negustoreasă: nu m-am priceput, am luat-o încet, și azi avem de toate, în afară de ce n-ai nevoie, ci înseamnă numai fudulie. De la tatăl meu, care nu era decît ceaur, dar cîștiga parale bune, am învățat să nu înșel la cîntar, să nu iau un leu peste cît-i drept, mai bine unul în minus, să nu trag la cîștig mai mare decît îmi trebuie și mai ales să mă feresc de nevoi năsocnite, fiindcă așa nu mai termini niciodată. Veniți, doamnă! A dumneavoastră, preadevăratî..."

Cînd auzi despre ce era vorba, Pantelimon se mînie și se întristă totdeodată.

— Faceți cum vă e voia, doamnă, fiește ce credeți cu cuviință despre binele dumneavoastră, dar pe mine mă doare sufletul! De ce adică se amestecă oamenii în viața altora?

— În orice caz, n-ar pleca pînă la toamnă! răspunse Alexandrina.

— Așa e mai bine! Pînă la toamnă, se pot întîmpla multe. Și, oricum, aveți timp de gîndire.

Tiberiu între timp inspectase gospodăria, casa, grădina de legume, livada. Îndată îi veni o idee:

— Bre, Pantelimoane, vino și dumneata cu noi; de ce să stai aici, într-un fund de țară?

— Cum adică să vin și eu? Să-mi las nevasta la bătrînețe? Și ce să caut acolo?

— Acolo ! Ohe, ai avea de făcut multe ! Și de ce să-ți lași nevasta ? Ar fi, și pentru ea treabă. Știe să gătească ? Vezi, ai casă, două odăi, bucătărie și baie.

Pantelimon începu să râdă :

— Baie ? Copana nu-i bună ?

Făcu cu ochiul, desigur se gândea la Aurica, pe care o găsise lângă-se cu ușa neîncuiată.

— Și cu gospodăria toată ce faci ? Am mumit unde ani s-o pui pe picioare am reparat casa, ce nouă.

— Ți-o vând eu, de azi până mâine !

— Las că știu eu cum vinzi tu ! șopti Pantelimon, aluzie la bănuiul care voiau să cumpere casa Alexandrinei. Ce-ai făcut, i-ai dat arvuna înapoi negustorului !

— Ce-are de-a face una cu alta ? Eu ți-aduc cumpărător pentru casă.

Se gândea tot la Tanase Vornicu, s-o îmbrobodească pe Frusinela. Ceea ce avea să și facă, dar abia în primăvara următoare.

Pantelimon își mușcă cu privirea unghiile. Nu-i venea mult să gândească :

— Am să fac ce-o face și damnu ! Dacă e să se mărite acolo, are să vie după dânsa ; ori ei mai bine s-o lase singură.

— Nu te gândi că mai ai de trăit, damnează ai să ne îngropi pe toți ! șopti Tiberiu, ca să-i măgulească.

— Pe toți nu, dar pe tine te pot poate !

Morarul, care până atunci pufăia cu mâna la gură, se închină repede.

— Nu cobi, omule !

Dar o glumă vorba lui Pantelimon avea să se împlinească. Poate nu știm glumă ei prevestire, poate Tiberiu avea în frunte semnul morții.

— Mama are să vină, dar la toamnă, îi răspunse Cornelia.

Acesta se bucură :

— Tot e bine !

— Pe deasupra, continuă Tiberiu, ți-am găsit și bucătăreasă și om pentru grădină.

Văzînd un semn de nedumerire și de neîncredere pe fața Cornelici, continuă repede:

— Să n-ai nici o grijă! Sînt din familie. El e cumnatul mamei, frate bun cu tata!

Acum Cornelia se luminează la față, și numai că nu bate din palme, ca fetițele. Știa de Pantelimon Dumitrescu, la care locuia acum Alexandrina.

— Uite că mă bucur! Adică e unchiul vostru; nu vreți nimerul! Dar cum o să-l pun la muncă?

— N-avea grijă, asta face și acasă. Ai să te miri ce vrednic e și cît se pricepe. Unde pune el mîna, înflorește pămîntul!

Tomma, cum s-au cules rodurile, au venit cu toții.

34

La Sibiu m-am dus la tatăl meu pentru prima oară după venirea lui din deportare, iar în mai nu voiam nicicum să termine să-i frig pe plajă și apa mării e rece; nu știam că sînt zile în mijlocul verii, cînd apa e și mai rece, de îți îngheață picioarele, pe cînd în iunie poate să fie caldă. M-am dus într-o localitate mai modestă, Carmen-Sylva care la început se numise Movilă, iar mai tîrziu a căpătat alte nume. Orașul l-am ocolit, parcă mă era frică să întîlnesc pe cineva din familia Albertsen. Dar m-am dat jos în gară și între două trenuri m-am dus la cimitir, să văd mormîntul pe al cărui soclu scrie numai numele Irmingarde. Pe lespede, am pus o floare mov, de ciuline, culeasă de pe cîmp, pe care lumea o disprețuiește fiindcă nu se uită la ea cu atenție, și-apoi este socotită hrana măgarului. Am trecut și pe lîngă cele șase morminte unde erau îngropați bărbații Adelei, dar nu mi-a trezit o amintire decît cel al lui Remus Gregorian, fiindcă m-a făcut să mă duc cu gîndul la Egipt și la piramide. Și deodată,

la **piramide**.

Prin una din întâmplările cu mai ciudate decât însăși viața noastră, chiar atunci, când mă spăsesu amintirile triste, eu eram acolo, pe malul mării, nu departe de mine. Poate îi simțeam emanația și numai hazardul făcuse să treacă mai multe zile până să o descopăr, după cum tot un hazard ar fi putut face să n-o întâlnesc niciodată.

Un hamal din gară, poate țigan, el spunea că e turc, mi-a luat geamantanul și m-a dus la o casă modestă, unde am găsit o cameră ieftină, dar departe, tocmai la marginea dinspre sud a satului, căci nu-i pot spune altfel, cel puțin acelei părți de unde începea câmpul și se vedea farul de la Tuzla, parcă lă o aruncătură de piatră. Era o casă cu pătru odăi care dădeau pe un cerdac, unde mâncau vecinii, ființe familiei. Pe aceștia nici nu-i țin minte. Limba lor vorbeam rar și în fugă, plecam dimineața, și mă culcam seara devreme, când ei erau la plimbare pe faleză, altfel nu puteau spune că se află în vilegiatura. A patra cameră, care rămânea liberă, tocmai la capătul celălalt al cerdacului, spre bucătăria de vară unde locuiau gazdele, avea peste grămadă, a închiriat-o a doua zi o fată singură, când plecam, o găsiam pe cerdac, șezând în genunchi, cu o carte în mână, n-o priveam, dar îi spuneam bună dimineața. Desigur că mergea la plajă, fiindcă era bronzată, și tot ce băgasem de seamă : poate aștepta să se ridice soarele mai sus, sau avea de învățat, citea cu creionul în mână și făcea însemnări pe marginea cărții. Se întorcea mai târziu, când lumea, cei mai mulți veneau la prânz și după aceea nu se mai duceau la plajă. O găseam în același loc, citind cu creionul în mână și îi spuneam bună seara. Îmi răspundea fără să ridice capul din carte, avea o voce plăcută, caldă, dar se silea să pară rece, temându-se poate că altfel aș încerca să intru în vorbă. Odată însă, când ieșeam pe poartă și mă-am înălțat să plec

[illegible] pe peron [illegible] [illegible], o [illegible], am văzut două [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], pe [illegible] s-a [illegible] peste carte. Nu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], era [illegible] să [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. De [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

Am apucat cu noi ochi în întuneric, nici nu mă mai gândeam la casa aceea, când în memoria mea s-a aprins o lumină, și mi-am dat seama că era Victor Brătu, comandantul vaporului cu care fusesem în Egipt, la Alexandria. A mai trecut un timp, cât m-am gândit că se cuvine să-l recunoască, începu să înaintăm, incapsulat de repede, fiindcă nu locuiseră prea mulți ani de când, după moartea, parcă în prima tinerețe. Abia după câteva secunde mi-a trecut un fior prin mână, mi-am amintit tot ce se întâmplase în călătoria noastră și am stat cu frânele de lângă el era Barbara, deși dacă o întâlneam lângă n-aș fi recunoscut-o.

Dar era ea, în lumina stinsă a amurgului i-am descoperit alunița de pe mâna stângă, care fusese o dimineață la început, când o cunoscusem. Avea același păr blond, nu mă înșelam, deși îl scurtase de și se vedea încă, frecându-mi prima nedumerire. Când fusese la piramide și era prea cald, își strângea părul în creștet, așa că puteam să-i văd în voie gâtușorul, fragil și elastic, cerându-mi parcă ceva ascuțit, fiindcă era mereu încordată. Așa să fie regină. Iar acum, imaginea ăsta, neașteptată pentru mine, era înlocuită de un bot rar, de grămezi cu o anticamera deșă, lungul vestiarelor, un ulcior pe unde îmi închipuiam că curge uleiurile când stă la soare, și cu două grupuri de o parte și de alta, cărora nu li se potrivește diminutivul il folosesc în lipsă altui cuvânt, și cu atât mai să se înțeleagă ce-am vrut să spun, era o sală de mobilată îmbulbăită și bărbierită și imaginea se agrava pe măsură ce îmi coboram ochii pe umeri, pe brațele dezgolite, pe cămașă în mânecuțe mari; restul se ascundea sub o pânză înfășurată, atât de lucidă, că desenul îi părea forțat. Florile dilatate păreau plante aduse din altă lume. Seara când îl văd pe Victor Brătu, îi vedeam din profil, cred că și el se îngrășase, dar nu în aceeași măsură ca-mpot, dacă ăsta gată, o imperecă barbă. Profilul Barbarei îmi era liber, lucrul să se vadă sub bărbie nu o gușă, ci trei, la tu-am fel delicate, fiindcă era încă tânără, avea pielea întă și roză. Să fi fost o neadevărată, poate nu o pervoam atât de neruptător; înfățișarea ei însă îmi crea amintirea unei vrăji când mi se turna și ochiul și ea-

fierul, și nu puteam s-o dau în vreun fel din viața mea fără să rămân cu o infirmitate.

Până să pătrundă cheltuielile, facându-mă mie deasupra mesei, pe terasă au năvălit doi copii, poate băieți, dar îmbrăcați ca fetițele, alcătuiți din balonașe de mărimi diferite, pentru cap, gât, trunchi, mâini și picioare, sugrumați unde se împreunau între ele. Amândoua aceste făpturi au trântit pe jos gălețile, greblele și celelalte jucării de plajă și au țâșnit de gâtul Barbarei. Era tot ce mai lipsea ca dezordinea mea să fie deplină.

În vreme ce eu mă întorceam pe fundul în marginea satului, văzându-mă pe cal dimineața, cu barba udată de stropii mei și mai scurtă pe mare, la orizontul locuit, undeva, de vreun om. Un câine cățărător mi-a apropiat mi-a dat tremole spre pe acest la picioarele mele. M-am aplecat spre el și l-am mângâiat pe după răsolind mirosul de pește care stăruia în blană. S-a răsucit și a rădicat privirea spre mine în lumina amurgului, care pătrunde încă în spate. Ceva știut mă, cuprins de atâta căldură și prietenie, mă-nțepă în inimă. Și de ce nu să întâmple asemenea întâlniri și cu oamenii? Eram un necunoscut, călărit pe cal și, văzându-mă singur, câinele venise să-mi dăruiască prietenia.

Pe urmă, cum călcam capul pe genunchi, a adormit foarte, așa pe am privit lung, astfel din mare în fiecare urcându-se, pe ape și cuprinzând să urdă până ce trăpta focul cu stele și a țâșnit cuscă cu aerul, trunchiurile din ce lumină până sub falesă. De-atâtea ori am privit acest spectacol unic din apa mării, și mereu am simțit altceva. Niciodată n-a fost o repetare. Nu m-am gândit deloc la fata imaginată, în rochie albă, atât de scurtă că părea mai mult goală, cum venea spre mine, plutind pe valuri cu mâna întinsă. În mintea mea nu s-a format nici o altă imagine din multele ale construiam, aveam o stare de suflet curată. Barbara, sub înfățișarea ei nouă, ofensă tot ce fusese frumos în viață.

Câinele întoarse capul spre mine, cu o privire nedumerită, poate speriată: abia pe urmă mi-am dat seama că prin trupul meu trecuse o tresărire, o simțise, credea poate că vreau să-l alung, cu obișnuit să-l gonească lumea, să

sub ziduri, a așteptat ce-a așteptat să fie o minune, pe urmă mi-a șoptit, puțin încordată : „Vino jos !" Iar eu i-am răspuns : „Vino sus !"

La poarta, se lăsa, la fel, că eram numai noi doi și am vrut să ajungem până în vârf, aveam instinctul acestuia. N-am izbutit-o nici unul dintr-unul de Lăcuri, de-acolo înainte n-a mai vrut să meargă, mi-a spus că îi este bine, să mă duc singur. Atunci iar a apărut Santa și-a ajuns aminelor până în vârful piramidei și-i dădea o mare aglomerație rămânea pierdută. Atunci am o fost un moment de ghiță, trebuia să-i lăsăm cu un sărut de om, l-am împărțit cu Santa. Am stat la pălăvrăgeală, pripă în pași cu ea, și ne-am rătăcit, oprindu-ne brusc, la cele patru punctele cardinale. Astfel, Santa a format-o pe Barbara.

Iar când, pe drum, la întoarcere, Barbara cu-a spus că se mărită cu comandantul, n-aveam de ce să arăt Santa era încă mică. Au urmat minunatele noastre cavalcade, prin lumea înspăimântă, cu cai și schimbăr, până ce Santa s-a zbătut în brațele de sălbă. Fără ea mi-a rămas în mâini prosopul în care-și ștergea copilul, cu trupul frânt la mijloc de oboseală pe care nu mai puteam s-o despărțesc, cu capul răvășit, doar cu pletele despre mine întreaga lume să se vadă departe de pe nava ei din care curgea o șuviță de sânge.

Numai nu a fost ca sărmanul să rămână neterminată. Fiindcă am căutat-o pe Barbara. Și n-am mai putut crede că Santa ar fi rămas nemângâiată în eternitate, așa cum îmi închipuisem.

Amintiri revelație nu numai de dragă, nu a fost decât o poveste, pe urmă am căutat tot într-o stare onirică, și atunci, după atâta vreme, chiar cuminecă seară, cu mai mare sârg de minte. Uneori nu mă îndoiesc deloc că Santa a existat ; poate-în anumite momente i-am scris portretul. Acum o pândesc atâtea imagini ; să fie de pildă, numai numele ; care pe lângă numă-l o-l numu Santa ?

*

Lacul se răcorise, era puțin gâlbită, nu-mi mai amintesc dacă în stânga sau în dreapta mai avea să crească sau începuse să scadă ? Voiam să plec, se făcuse

[illegible] ei am [illegible] nu puteam să fascinat [illegible] împrejurul la [illegible] fiinţa din faţa mea, luminată de lună ; pe sub pardesiu avea o bluză albă, iar în jos desigur o fustă, pe care o acoperea parmalicul.

N-a fost mirată că mă oprisem, m-a răspuns cu glasul dulcedeauna, însă am văzut cobo[illegible]ind pe faţa ei un val de asprime. Aş fi plecat, la clipa mea dorinţe adaugându-se mânia că făcusem o neabilnirţă ; ea nu putea şti şi noi n-ar fi înţeles de ce mă oprisem. Probabil, deşi eram cu spatele la lună, a izbutit să-mi vadă tulburarea de pe faţă, poate aveam în ochi o [illegible] [illegible]. Fundă s-a aplecat să mă vadă mai bine.

— Ce ţi se întîmplă ?

În glasul ei se amestecau mirarea cu compasiunea. Răspunsul meu nu putea să pornească din îndrăzneala ei din inconştienţă, ci dintr-o durere prea mare a sufletului.

— Am nevoie să aud cum îţi bate inima !

S-a crispat, sau a zîmbit, nu mai puteam să-mi dau seama.

— Câţi ani ai ? m-a întrebat pe urmă, cu un ton de superioritate.

— Douăzeci şi şase.

— Eşti prea tînăr ca să fii atît de nevrozat ! Pentru, ia-mi pulsul !

Mi-a întins mîna peste uşa parmalicului, am scăpat carafa de emoţie, s-a spart şi m-a udat pe picioare. I-am cuprins mîna de încheietură, dar nu-i căutam pulsul, nu aşa puteam să-i aud inima. Cum altfel nici nu mă gîndeam, dar mîna ei îmi făcea bine. Nu ştiu dacă am trasco sau a venit singură, uşa parmalicului se deschidea în afară, am tras-o probabil, nu eram sigur, fiindcă n-am întîlnit nici o împotrivire, gesturile au venit de la sine, a coborît cele două trepte de scîndură şi, cînd am fost faţă în faţă, şi a retras mîna. Dar nu voia să plece, mă privea de aproape, şi am fost sigur că voia să-mi citească în suflet. Aş fi fost bucuros să izbutească, nimic din sufletul meu, atunci, nu putea s-o îndepărteze.

— Eşti studentă ? am întrebat-o

Trebuia să spun ceva, tensiunea dinainte se consuma pe cînd coboram scările cerdacului și nu știam ce are să urmeze. Neîncrederea nu era întrebarea, ci momentul. Dar poate ca așa încetam să fim fantome, deveneam oameni și unul, și altul.

— Na, m-a întrerupt, cu o indulgență prefăcută. Sînt profesoară ; de istorie.

— Dar cîți ani ai ?

Aveam treizeci și unu, mai am mult decît atît, i-am mărturisit o fetișcană, și nici acum nu pare altfel.

— Nu se poate ! am exclamat. Știi ce înălțime are piramida Keops ?

— Vrei să mă pui la examen ? Are o sută treizeci și șapte de metri astăzi, o sută patruzeci și doi la origine. S-a ridicat să nu știu ; nu-i nevoie să memorezi toate astea. Ți-ai fi dat notă proastă ?

Și așa s-a urmat, nu știu din vina cui, a ei sau a mea. Nu mai puteam să stăm de vorbă unde ne întîlneam. Am luat-o amîndoi pe poteca ce străbate luna, am ieșit pe malul mării și ne-am așezat pe tăpșanul cu iarbă rară, unde stătusem mai înainte. O chema Dana, numele îmi plăcea, în tinerețea mea au avut răspîndire de soiuri. O Dană întîlnesc rar și mi se pare tînără, nu credeam să voi merge vreodată cu una lîngă mine, precum că voi sta împreună pe malul mării, noaptea, sub lună. Mai tîrziu, cînd eram prieteni, am îndrăznit să-i comentez numele, cu o glumă, deși mă temeam că ar putea să se supere :

— E un nume primejdios, i-am spus, conține și-o înfăptuire, și o ofertă : Da și Na !

Nu s-a simțit cîtuși de puțin jignită, s-a apropiat cu un zîmbet și m-a cuprins în brațe.

— Ai dreptate... Da ! Și na-mă !

După ce ne-am așezat pe iarbă, ne-am pomenit cu cîinele alături, ne simțise. Nu mai aveam sentimente pentru el, l-am mîngîiat cu o mînă distrată. Era o ingratitudine, să nu fi fost el n-aș fi îndrăznit să-i vorbesc ființei de lîngă mine. Nu puteam să-i spun pe nume nici în gînd, deși eram atît de aproape unul de altul ; stăteam umăr

le-mâr și îi [illegible] căldura [illegible] în sfârșit, gustul-am fi aplecat capul peste [illegible] și aș fi mâncat. Dar credeam că trebuie să-i vorbesc, și am continuat dialogul banal, început acasă :

— Nu ești măritată ?

— Am fost...

— Ce era ?

— Profesor, coleg de cancelarie, fatalitate !

Deși mi se părea neavenit, am întrebat-o de ce se despărțise.

— Fiindcă avea o minte obtuză.

M-am speriat, nu mă judecam și pe mine ? Câteva minute n-am mai putut spune o vorbă.

— De ce taci ? m-a întrebat ea, intrigată.

— De teamă să nu mă judeci. Ești exigentă, probabil, și nu știu dacă eu am o minte destul de luminată.

— Nu știu ce spui, dar nu ești obtuz, sunt sigură altfel n-ai fi aici cu o femeie bătrână.

Am tăcut, fiindcă nu îndrăzneam s-o contrazic, nu-era treaba ei să-mi dea note de fățărnicie.

— Haide, spune, ți-ai vrea de bătrână ca soție ta de băiat tânăr ?

Uitasem tot restul de ființe, m-am ridicat într-un cot, și am privit-o. Stătea cu ochii închiși, cu buzele ușor răsfrânte, plăcute și sănătoase ; i se vedeau dinții egali și fără pată. Avea un singur rid, pe frunte, poate datorită încordării ființei, și două mici între sprâncene. Pe față îi nu se vedea [illegible] un semn de oboseală, dar nu puteam îi-i spun, mă abțin de gândul că este prea exigentă și orice vorbă a mea i-ar fi părut obtuză. I-am apucat mâna, ca să-i răspund fără cuvinte, și-a retras-o, deși eu cu voia ei mi-o întinsese, de la început, să-i iau pulsul. Poate fusese că gestul meu acum, avut de scurt îi transmisese ce aveam în minte.

— Îți mulțumesc că ai venit cu mine azi ! îmi spuse. Singură mi-ar fi lipsit curajul, și mult am vrut să stau o dată, noaptea, o oră pe malul mării.

Cineva îmi [illegible] cald la [illegible], dar [illegible], frigul îmi cuprindea întreg trupul, strângeam din dinți să nu tremur, mi-era teamă să nu simtă, ca îi mai rămâneau. Poate am stat așa, în tăcere, încă o oră ; luna ajunsese în înaltul cerului. Mă chinuiam, și nu voiam să se întâmple. Într-un târziu, i-am auzit glasul, în șoaptă :

— Dacă vrei ca seara asta să rămână neuitată, să nu pui mâna pe mine !

Atunci, nu m-am gândit nici o clipă, cum s-ar gândi alții, că era un fel de-a mă aduce în ispită. Astăzi mi-am schimbat părerea, dar nu sînt niciodată sigur. M-aș fi lipit de ea, numai ca să-mi dea puțină căldură.

Cîntau cocoșii după miezul nopții, când ne-am întors acasă. În fața scării mi-a întins mîna.

— Dar ce ai ? Ești rece ca gheața !

După ce mă înfierbântasem atîta timp, ajunsesem la capătul puterilor, am început să tremur. Nu mai știu dacă tremuram de frig sau de emoție. Ea m-a tras de mînă.

— Vino puțin înăuntru, să te încălzești !

În casă era cald, un petec îl bătea soarele toată ziua. Mi-am adus aminte de noaptea când, înghețat de frig până în rădăcina oaselor, ciocăneam în geamul Stancăi, fosta noastră slujnică, și ea, după ce mă frecase cu spirt pe spinare, mă culcase în patul ei și mă învelise. Dar acum era altceva.

— Bea ceva, o să te încălzească, mi-a spus întinzându-mi o sticlă, îmbrăcată în paporă fină.

Bijuterie în dulap, ține să aprindă lumina, luna toată cu fereastră, mi-a părăsit albă de perie. Perdeaua mi-a adus aminte de Ina, dar fără nostalgie, fiindcă nostalgia clipei prezente, în vîrtejul ei de peste o zi, sau de peste o oră, era prea puternică. Stăteam pe pat, lîngă tăblie, scaunele fiind ocupate cu rochii și lucruri de îmbrăcăminte, în dulap nu aveau loc toate, și odaia era mică. Ea se așeză lîngă tăblia cealaltă ; mă dusei că se întoarce de mine, când intrecem atît de limpede dorința ei, de a nu o atinge.

— Încă tremuri, îmi spuse.

— Nu tremur de frig, ci de frică.

— De ce ți-e frică ?

— De ceea ce ți se va pe mine.

A venit mai aproape, să mă vadă la față.

Hai să vorbim deschis. Ce-ai venit de la mine în seara asta ?

— Ți-am spus de la început, dar n-ai înțeles, ai crezut că sunt vorbe. Sau n-ai putut crede. Am vrut să-ți aud inima. Îți jur că am nevoie.

A dat să-mi întindă mâna, pe urmă și-a retras-o ; ochii sperioși erau limpede, voiam să-i aud inima, nu să-i simt pulsul. Ar fi fost greu de înțeles o asemenea dorință, vorbele mele însă, așa cum le pronunțasem erau convingătoare.

— Bine ! încuviință, cu ea. Vei pomi lotru de și nu. Dacă ești în stare, ascult-o !

S-a întins pe pat, îmbrăcată, iar eu m-am întins alături de ea, ferindu-mă să mă ating de ea, ca și când ar fi fost de sticlă, m-am întors ușor pe o parte, apoi mi-am lipit urechea de pieptul ei, sub sânul stâng, atît de jos cu să nu-l simt, să nu-l ating cu obrazul ; bătăile inimii veneau din ea, străbătînd pieptul, pentru coastă, dar eram mulțumit să le aud, puțin grăbite, clare și bine ritmate

Am ascultat îndelung, fără să fac o mișcare, respirînd cu teamă și grijă, ca să nu simtă nici unul din stomacele sale. Ființa aceasta îmi era străină, dar încrederea pe care mi-o arăta îmi dădea o mulțumire pe cît de calmă, pe atît de fierbinte, și așa am rămas în gînd toate durerile și lucrurile rele trecute, până s-au topit unele în altele, transformîndu-se într-o stare de beatitudine. N-a fost dorința mea, am respins orice chemări tumultoase ale bătăilor inimii, care îmi vorbea în ceasul ei, atît de vechi tradiționi, deși nu în credeam. Am ascultat-o mult timp, mă-am împins capul spre ea și atunci am simțit aerul rece lăsînd, reprodueînd prin pielea pulpei pe care îl aveam în urechea. Era un om îngreunat de materiale, aroma puțin într-o parte, dar avea consistență și se simțea și gustul. L-am mângîiat cu obrazul, încă

...ca-mi dezlege vraja de pe sentimentul că voi repeta din toate unghiurile poate mai cu talent, mai fin, vreodată o explozie atît de amoroasă. Apoi, fără să-mi răspund la ea gestului, căci nu știam dacă să se supună și el la o chemare a inimii, mi-am ațintit gura deschisă în baza sânului, acolo unde se strecoară cărări de cele mai fermecătoare, și mi-am scăldat buzele pielei tot acrul fierbinte din plămîni, pînă ce mi-am pierdut respirația cu un amestec de durere și voluptate.

— Așa nu se mai poate! strigă smulgîndu-se de lîngă mine.

Am privit o bucată, cu bunătate în ochi, și am văzut-o deschizînd ușoarele bluze cu mișcări sfîrcite

*

Cînd eram, dacă nu la douăzeci și șase de ani, atît de puțin mai devreme, alții mai tîrziu, poți mai asemenea întîmplări, convins că e virtute cînd ți se cuvin și nici un confesor nu e în drept să le condamne, cu atît mai puțin să le interzică? Admit însă că vine o vîrstă cînd ele devin o necesitate, dar din motive estetice, nu morale, și atunci asupra lor trebuie păstrată cea mai mare taină. În schimb, nimeni și niciodată nu poate fi oprit să-și aducă aminte. Povestitorul acestor întîmplări, care, cum am spus și în alte rînduri, nu-i autorul însuși, ci un erou din carte, personaj mai mult sau mai puțin imaginar, pus să vorbească la persoana întîi ca în stilul cărți de mult apărute și unele neuzitate; el asistă la dramele vremii, care îi vor lăsa multe semne cu sorbi, chiar dacă pe unele va le înțelege cum trebuie, iar pe altele nu le vede. Sînt pe deplin îndreptățit să mă lipsesc de preocupările vîrstei sale (chiar dacă uneori ea pare a-i influența într-o bună măsură), de preocupări ale tinereții, ca, unul, le socotesc esențiale. Odată cu simțămintele, care ne înrîuresc să ajungem oameni altfel decît la școală, unde de altminteri doar le învățăm, facă să le pătrundem și tainele, cred că trebuie să știm ce rol joacă în viața noastră simțurile, neștiute în manuale.

Omenii primitivi s-au pus pe ei veșminte, ca să se apere de frig. Oamenii civilizați poartă pe ei haine, chiar când se topesc de căldură. Ce-i împiedică să umble în piele goală? Din acest punct de vedere, morala este o prejudecată, deoarece și prin cărțile și revistele de artă sînt pline de nuduri, pictură, sau sculptură în piatră, care se arată vizitatorilor fără sfială, iar acești nu se sfiesc să le privească; mai mult decît atît, le reproduc și le pun în casă, unde își petrec viața de toate zilele, unde radioul aduce știri dezastruoase din lume, calamități și genocide. Dar ce-a îndemnat pe artiști care au făcut nudurile să reprezinte omul în ipostaza lui naturală, luînd de pe ei adaosurile de circumstanță? Eu cred că n-au urmărit altceva decît *adevărul*.

Desigur, la vîrsta lui, eroul meu n-ar fi putut să facă reflecțiile acestea. Ele îmi revin mie și poate așa îmi plătesc vechi datorii față de viață. Eroul meu e la vîrsta erotică, pe care o conduc în mod egal și simțurile, și sentimentele, să fi trecut peste ele ar fi însemnat să las o lacună în evoluția lui și a unei întregi generații, la fel de grevă, de plină, ca trecerea cu vederea la vremea ei, a primei explozii atomice.

În seara cînd ascultă bătînd inima unei femei, dominat de sentimente, triste aduceri-aminte, în vreme ce sinapsele sistemu ascunse, el descoperea că voluptatea e provizorii și în imperfecțiune. Mai tîrziu, cînd experiența lui va fi mult mai mare, va putea spune:

Amintirea lunei și a felului cum a plecat din viața mea m-a urmărit multă vreme și într-un fel n-am uitat-o nici astăzi. Am exclus firesc că inventase un pretext ca să plece, nouă vagă sută de sub sîn, abia apărută, care pentru ea însemna sfîrșitul etapei reprezentate de mine. Fără un exces, dar nu singurul, fiindcă excesivă în toate privințele. Cît timp trecea zilnic prin fața casei mele și se uita la fereastră, trebuia să înțeleg că sentimentele ei existau încă, neschimbate. Dar dacă se hotărîse să plece, neschimbată avea să-i rămînă și hotărîrea. Dacă aș fi deschis fereastra și aș fi strigat-o, sînt sigur că nu se oprea, ci mărea pasul; nu din încăpățînare, nici din mîndrie, ci din respect față de ea însăși.

Nu știu cît timp a continuat să treacă prin fața casei mele, după ce mă mutasem, nu știu cînd a intervenit ceva nou în viața ei, niciodată n-am mai văzut-o, nici măcar cînd mergeam la Trandafil, unde îmi petreceam o parte din comedii. La început, mă feream să mă uit la fereastra dincolo de care poate stătea aplecată deasupra cărților : uneori poate mă vedea de după perdele, eu însă nu aveam de unde să știu. Cucoana nu-mi spunea nici o vorbă, credea că sufăr și voia să mi-o scontă din suflet. Însă eu dor de ea, dar fără suferință, fiindcă eu mă rănise, fusese leacă tot timpul, chiar și în hotărîrea atît de bruscă și definitivă a despărțirii în dorul meu era mai degrabă bucuria, fiindcă nu puteam să uit amintirile frumoase.

Singurul regret adevărat l-am avut cînd am pus mîna pe cîntl Dacei ; abia după ce și-a pus bluza am făcut legătura între ea și acest nume, care pînă atunci nu avusese nici o funcțiune, nu-l puteam scrîbui unei linii, nu cunoșteam pe nimeni să-l poarte, îl întîlneam prima oară. Acum numele devenise o temă. Îmi regretai pentru cîntl Dacei și-a pus bluza a fost că nu era și ioana acolo, ca să-i vadă sînii ; ea este bucuria sub propria ei greutate, și să înțeleagă că ne încurcau doar voluptatea pe care o simțeam stîngindu-i fiindcă fără să fie prea mari aveau un volum aparte, care îmi umplea mîinile ; afluxul de sînge îi făcea să crească, mărindu-și consistența pînă la duritate.

Acest tenomen nu l-am întîlnit o singură dată, am văzut sîni albaștri, roșcovani de ei, și de fiecare dată am regretat că nu puteam să-i dau drept exemplu femeii, care ar scuti-o obligată să încheie o etapă de dragoste, cînd își descoperea primele imperfecțiuni. „Nu înseamnă că mi-am încheiat viața, mi-a mai rămas și bărbăția. Cine va veni după tine va trebui să mă ia așa cum am să fiu în ziua aceea. Dacă cîndva ai să afli cîți bărbați au fost în viața mea, să știi că la fiecare din ei am cedat o treaptă. Iar cînd vei rămîne cu unul și vei purta sutien, va însemna că viața mi-a devenit indiferentă."

Ioana socotea că sutienul nu îndreaptă nimic și este o abdicare și îi dau dreptate, chiar nu știu încotro duce pe

sînt de ispravă, celorlalți mai mult le strică, adică îi fac să semene cu o locatură băgată în pungă, nu poate păcăli decît pe neștiutorii de carte: desigur, nu am nimic împotriva lui, cînd este supus de motaveni sau legi pavaroane, care socotesc că sînii liberi sub bluză sînt o ispită.

În vară cînd am cunoscut-o pe Dana, Ioana ar fi trebuit să urmeze în ultimul an la Facultatea de medicină, mai nu renunțase. Prima veste pe care am avut o despre ea, indirect, a fost cînd se măritase, și am văzut fotografia de la nuntă. Iar prima oară am revăzut-o în 1913 la bombardamentul de peste vară, cînd îți pierdeam în haosul familiei și amintirea ființei.

2

La teatru, nu stat însă zece zile și revăzut-o pe Dana, noaptea de trupte, dar legătura noastră a rămas neștiută. Îi spuneam bună dimineața, cînd plecam la plajă, și cînd mă întorceam îi spuneam bună seara, privind-o în treacăt. Uneori, își lega părul cu o panglică albă, și atunci părea o copilă, nu-i recunoșteam vîrsta, credeam că mă minte. Avea fața prelungă, nasul drept, cu nări delicate, trunchiul prea înalt pentru o femeie, și nu voia să-și aranjeze părul în față. Despre ochi cred că n-am spus nimic, erau negri, ca părul. Niciodată n-a vrut să ne plimbăm împreună, mă lăsa pe stradă dacă nu pe faleză.

— Nu vreau să mă fac de rîs, îmi spunea. Ești prea tînăr pentru mine.

Nu-i vedeam vîrsta, dar n-aveam cum s-o conving. Mult mai tîrziu, după reflecții îndelungate, am găsit argumente care însă erau tardive în ceea ce o privește. Într-o zi, am înțeles că asupra unei femei, dacă nu-i o delăsătoare, nu impietează anii, am mai spus, ci ticurile dobîndite cu timpul, și amintirile amoroase, o povară pe suflet cu atît mai grea, cu cît au fost cele mai fericite. Prin naturalețea ei înnăscută, Dana nu avea ticuri, și se lepădase de amintirile care ar fi îmbătrînit-o, de aceea uneori părea o copilă, iar eu eram mîhnit că mă socotea prea tînăr.

Ar fi trebuit să plec mai devreme, dar nu m-a lăsat inima, am rămas cît a fost ea acolo. M-a rugat să ies cu trenul, să nu plecăm împreună. N-a vrut să-mi dea adresa ei, să fi scris, ar fi mers s-o văd cîteodată.

— Locuiesc într-un orășel de provincie, fetele de la poștă ar deschide plicul, n-ar răbda să nu știe de la cunoscute ce scrisoarea, iar dacă ai veni acolo, fostul meu bărbat, deși sîntem despărțiți, ar fi capabil să te împuște.

Nu credeam, dar oricum era o primejdie, care o făcea mult mai ispititoare; a fost imposibil s-o înduplec.

Seara, după ce se culca toată lumea, ieșeam amîndoi pe poartă și ne duceam în locul unde fusesem prima oară. Cîinele se apropia de noi și se culca la picioarele noastre. Îi aduceam de mîncare într-o pungă, dar nu se atingea de ea decît după ce plecam de acolo.

Odată, mult mai tîrziu, mă împrietenisem cu un cîine din Cotroceni, închis într-o curte cu gard de fier pe un soclu de piatră. De multe ori treceam pe acolo numai ca să-l văd cum se bucură. Într-o zi, am avut ideea neașteptată să-i duc ceva de mîncare, carne și oase de vacă; firesc ar fi fost să fi făcut așa mai dinainte, era o neglijare din vederea, sau poate un instinct defensiv, și tocmai ca l-am înșelat, fiindcă mi-a prilejuit o dezamăgire; cîinele a văzut mîncarea, cîinele, al cărui nume era Bobi, o creatură cu blana albă, murdară, și-a scos capul printre gratii, mi-a înșfăcat-o din mînă și dus a fost, în fundul curții, unde a rămas, fără să mai știe de mine. Bineînțeles că nu am repetat gestul, suferisem o ofensă și Bobi, dacă mă vedea cu mîinile goale, îmi întorcea spatele, căci și cîinii au caracter, nu doar oamenii.

Deși acum îmi puneam un pulover gros, tot era cam prea frigul. Priveam luna în descreștere.

— Cînd o ajunge în al treilea pătrar, n-am să mai fac aici, spunea Dana.

Nu m-am ridicat niciodată primul; poate nimeni n-au văzut să privească luna atît de fascinați ca ea; ar fi îndurat orice chin, numai să nu-i strice vraja.

Abia acasă vedea că aveam mîinile îngroșate și mă obișnuia să mă înșelasă în camera ei bătută mai bine de

35

nu mai băgaseră de seamă să-l intervieveze alt ziarist, de închipuire sau din realitate; poate Jean Valjean într-o vreme altădată Napoleon și mai de curînd Al. Capone. Interesul lui pentru Varak a avut o durată mai lungă, îi tăiase fotografia din ziar, o purta în portofel și se uita la ea adesea, într-un chip care mi-a atras atenția. Am vrut să văd ce găsește el în fotografie, am privit-o cu cea mai mare atenție, mă străduiam degeaba să descifrez fizionomia criminalului; chipul lui Varak nu-mi spunea nimic deocamdată, nu se părea decît că îl mai văzusem undeva, parcă îl știam bine. Într-adevăr, îl știam atît de bine, că nici gînduri ieșeau în zare, era imposibil de o imposibilitate, semăna izbitor cu Tiberiu. Acesta însă, poate din prea curată ziaristică, nu remarcase asemănarea, el fixase ochii lui Varak, ca fotografia, la care se uita zîmbind din colțurile gurii. Poate, cruntul asasin, încercase, i-ar fi căzut pe urmă, mai puțin mai mult decît atît, ar merita descoperirea lui și ajutor de neînlocuit va dovedi mai tîrziu că îi va prezenta.

Coincidența că trupele lui se operează față în față în zona Sucevei, și se văzuseră la fotografie, mai ales că nu se poate întîmpla cu doi oameni întîlniți în zarul deștr la mii de km o dată, dovedește că aceștia trebuie să fiuă, care în chemarea pe rînd spre altul. Timpul bătrînului nu i-a îngăduit a descoperi această, dar meritată.

Următoarea întîmplare a lui Varak, cea mai recentă dintre toate, care a trezit revolta, dezgustul și spaima privitorilor, am văzut-o, de asemenea, din București, unde l-am și văzut întîmplîndu-se, pe o stradă măginașă, chiar în ziua în care Tiberiu reconstituiea crimei. Era o zi de neobișnuită, atunci nu s-a părut că ceea ce s-ar face din ea o carte de senzație, așa m-am gîndit și mai tîrziu, pînă acum, cînd s-a venit rîndul să-o pun pe hîrtie; ca și în alte cazuri de același fel, văd că mă înșelasem, o crimă nu mai va impresiona niciodată, o amintesc în sală, doar ca să nu pară uitată. Un fiu și-a omorît amîndoi părinții... Mi-e mult mai ușor să povestesc cum o rîndunică își învață puii să zboare, și am să povestesc odată, fiindcă merită. Sau cum palpită pămîntul ars de secetă, cînd începe să tune și simte apropiindu-se ploaia.

Numele acelui tînăr cred că nu mai interesează pe nimeni astăzi, dar atunci îl știa toată țara. Mult timp ziarele nu s-au mai ocupat de altceva : pînă și tratarea Germaniei, cu amenințările lui Hitler, au trecut pe planul al doilea. Deci și-a omorît părinții, așa putea spune sub echinoxul, sau mîncat ai vecinilor, apoi i-a copîrțit cu satârul și bucățile le-a pus în cuptor să le frigă și să le topească spre a li se pierde urma.

De dată aceasta nu regret că n-am aflat mai multe despre grea la ziarele vremii și știu cu sînt sigur că un gazetar de vreo lămurire, ca să mărite ostenelile. Fără-ndoială nu un asasin oarecare, trebuie să aibă o inimă bolnavă ca să-și omoară părinții. I-o fi examinat oare cineva inima, măcar pe o radiografie, dacă dinastia nu era prea bătută ? A negat crima, tăgăduind că își găsise pricinile omorîrii de altcineva și voise să i treacă numai ca să nu cadă bănuiala pe ei, ceea ce e un fel de apărare mai proastă, sau dimpotrivă ? În Anglia, într-o vreme, pedeapsa cu moartea nu putea fi aplicată decît acuzatul nu era prins asupra faptului, nu dacă în ceasul deveziler, nu-și recunoștea vina ; îl închideau la închisoare pe viață. Poate că există o rațiune. Nu cunosc rațiunea pentru care parricidul l-au dăt numai cinci ani de închisoare ; chiar acceptînd aparența lui, copîrșitul părinților tot pericol rămîne. Aș vrea să aud din nou această faptă dar n-am dreptul, și tot n-o uita-o.

*

După abdicarea lui Eduard al optulea, de curînd regele al Angliei, ca să se poată însura cu aleasa inimii sale, doamna Simson, am scris mai de mult, anticipînd-o, fiindcă așa îmi impunea construcția povestirii. Rîndul i-ar veni abia acum, cînd nu mai am ce face decît s-o pun între întîmplările bizare ale anului. În prima versiune, m-am lăsat dus prin nori de romantismul întîmplării, fără să-i judec și cauza. Ca regele unui mare imperiu în plină înflorire să abdice pentru o femeie, înseamnă ca făptura denotă de un atît de grandios omagiu să n-aibă asemuire pe lume. Au trecut ani, și acum judec mai rece, privindu-i

integrității. Ce-o fi având el în minte și în suflet, îl știa esențialul, adică frumusețea. Nu-mi pasă că nu mai era tânăr, deși admiram ani de-a rândul cum judecă femeile; dar iubirea și mărturisită, deci dusă pe umeri măcar o eșarfă din cele care înfrățirează sufletul; iar un divorț nu poate fi fără cauză, nici fără convingere; din vechea ei căsnicie, nimeni nu putea să vină decât plină de tăcere. Pe deasupra firii și vrstă, nu-mi rămâne decât să pun întâmplarea între cele de neînțeles ale oamenilor.

2

După întâlnirea lui Odeo spre dimineață am amintit în mai multe rânduri și o emoție explicabilă, prin năzuința lui de a-și vrea o libertate proprie, chiar dacă ar fi părut imposibilă pentru alții. Cred am descris viața lui în perioada de mai multe, de unde l-a scos o nenorocire, ducându-l până în pragul morții, nu știam nimic despre un alt eșafod, ridicat pe muntele Cârpenișa. Nu spun că dacă știam i-aș fi evitat alt destin lui Odeo, dar îmi amintesc o întâmplare oarecare, luându-o drept sursă de inspirație. Faptele însă nu se asamănă atunci de puține între ele și apoi deosebirea de prima, este că n-am găsit explicația astfel să o pun între faptele crudului ei omului.

În acel an, când mă aflam pe malul mării cu Dora, un prieten avea reportaje în vârful la găsit pe albastru într-o pădure de pe muntele Cârpenișa, unde de peste un deceniu trăia departe de lume Iosif Odeo, omul inexplicabilelor întâmplări. Nu era unul de pe-aceste locuri, ci venea tocmai de la Viena, de ce îl căutau reporterii atât de departe? Avea cincizeci și doi de ani, se născuse în Elveția, își luase titlul de inginer, studiase cu Varzek, iar și trei doctorate pe deasupra. La douăzeci și opt de ani, era profesor universitar la Viena și la Budapesta, și avea tipărite mai multe volume de studii asupra. Un om cu asemenea însușiri nu putea în căzăturile să Odeo. Ce lovitură primise, ca să fugă de oameni?

Nu voiam să se destăinuie și prietenul meu n-a putut să-mi spună mai multe în această privință. Nu locuia într-o peșteră de sălbatec, ci își făcuse o cabană, destul de

confer viața, în mijlocul pădurii. E o înmormântare de copil, și poate de aceea. E rudă prea tînără ca să fi murit cineva cunoscut pe aproape, care să fie ca o întîmplare cu el mai departe. Aci se simte poate o sete de pat, dar mort că nu mai trăiește. Se cheamă Antal Radvan. Și ce să încheie, mă întreb care a fost menirea lui, de ce venise pe lume? Și apoi de ce îi alesese ca loc de refugiu tocmai muntele Cirșoaia, din cîți munți sînt fie numai în țara lui natală?

* * *

Cînd am ajuns în București, cu prietenul Ivan după Dana, care între timp, după cum știam, plecase mai departe, într-un orășel de provincie, necunoscut pentru mine fiindcă nu-mi dăduse adresa, am văzut o mulțime de oameni în piața din fața gării. Erau oameni de toate felurile, publicul obișnuit al orașului, care umplea străzile de dimineață pînă seara, dar mai ales la ora cînd se termină munca în ateliere și slujbele de după-amiază în birouri. Atîta lume nu mai văzusem de la vestitul lui Rabindranath Tagore. Din mijlocul mulțimii se ridica un val de fum cenușiu, cu miros de hîrtie arsă și din cînd în cînd se zărea o flacără răzbind peste capetele oamenilor. Mi-am închipuit că se întîmplase un accident, fusese în un camion și ardea marfa, spectacol care atrage lumea, filmul gratis, în asemenea împrejurări oamenii, dacă nu sînt personal în primejdie, nu se gîndesc la pagube străine. Mi-a mirat că din loc în loc, în jurul mulțimii stăteau cu de strajă cîte un discipol din armata Arhanghelului, în uniformă și cu spadă în mînă. Am crezut că se află acolo spre a păstra ordinea, căci de la o vreme aveau datoria să se amestece în treburile publice, supraveghind cu intransigență politia, instituție azi neglijată. Mulți oameni ai orașului spectacolul ăsta îl găsiseră bine venit, de aceea îi priveau cu simpatie, în unii mergeau pînă acolo că îi salutau cînd îi întîlneau pe stradă, amîndoi purtînd uniforme caracteristice, mîna pusă pe inimă și apoi întinsă energic în față, semăna în parte cu salutul adoptat de partidul

pe Hatty, poate încă și sire ca două mulțumi mai multe il folosesc totuși, și-mi spui ceva, însă cu o mișcare mai rebilă.

De obicei, dimpotrivă nu scoteam de capul lor, o ocupam în patrule și nu puteau fi văzuți mai prezumțioși, mai toată ziua. Era ziua pregătirea unui marș, pe care nu-l precedau decât oamenii informați de mersul politiei, și mai ales cei temători de agresiune.

Când am coborît din tramvai, la locul Lazăr, pe la ora unu și jumătate, vîntul cosea în lungul bulevardului cîte o trîmbă de fum, răsbunată și destrămată; în aer plutea același miros de hîrtie arsă, ca la gară. De când ne mutasem din Cotroceni locuiam în apropiere, într-o casă de cărămidă cu intrarea grandioasă, un bloc vechi, cu pretenții de eleganță, cu statuete și scări de marmură, cu balustrada aurită, dar fără calorifere, cu sobe și cu cazane de tuse inconfortabile. Traversând bulevardul ca să ajung acasă, am văzut în stînga, spre centru, grupuri de oameni pe amîndouă trotoarele, mai puțini ca la gară, care nebănuiau să fuse loc la mitinguri pentru tramvaie. Spațiul liber mi-a îngăduit de data aceasta să văd că fumul pornea de la un foc, aprins în stradă, acum pe calea să se stingă, lăsînd în urmă un morman de jeratic de unde vîntul slab lua și ducea la vale fîșii de cărți, pe jumătate arse, fumegînd încă, și scrum de hîrtie. Chiar din capul bulevardului Lazăr pornea o stradă secundară, care ajungea, cu ocoluri, în șoseaua Dimbovița. Toată latinea ei, la intersecția cu bulevardul era sub un morman de cenușă, încă fumegînd. Nu vedeam decît capul străzii. Din spate se auzea un cor, intonînd un cîntec războinic, pe care îl mai auzisem cu acordări sumbre, cu un refren plin de amenințare, îl cunoșteam de pe cînd nu era pus în muzică: — Să-i ucidem pe cei nevolnici!" Dacă nu dăduram prea multă importanță acestor cuvinte, scandînd-le cuminte, cîntul, în schimb, grav dramatic, făcea să se înfioare pielea pe mine.

În fața monumentală a liceului, l-am întîlnit pe profesorul, domnul Lazăr, care, prin coincidență, purta același nume cu liceul din față. Era un om trecut de jumă-

fața vieții. Ieșea în plină putere distinsul bărbierit, tăiat, pieptănat cu îngrijire, îmbrăcat după modă, atunci purtând un sacou gri-perle și pantaloni de stofă albă, cu dungile ca tăișul cuțitului, iar la gît avea un papion albastru, nu-i număram costumele de haine, dar după cum le schimba, socoteam că erau pe puțin două duzini, toate de stofă scumpă și bine croită. Cu toată vîrsta înaintată, ceea în capul gol, cum umbla toată vara, ceea ce nu-i prea înțăduluau micii cetățeni tineri ai ei, de pildă, chiar dacă nu-mi puneam pălăria în cap, o aveam totdeauna în mînă.

Domnul Lazăr era un om modern, dovadă, între altele, că se pricepea la prima calorifer și instalație de apă caldă în acel moment, o noutate demodată. O altă dovadă, umbla de obicei într-un automobil decapotabil, pe care îl conducea singur, curentul îi fîlfîia părul blond, fără fire albe, și îi punea mereu pleoa mult mai tinără. Era un om bogat, cu o soție milionară, avea numeroase întreprinderi, printre altele, tot ce o trăsătură modernă, reprezentanța unui tip de automobil englezesc dintre cele prestigioase.

— Ce se întîmplă, domnule Lazăr ? l-am întrebat văzîndu-i fața îngrijorată.

— Ard cărțile, domnule ! Ca pe vremea Inchizitiei ! Ne întoarcem în Evul Mediu !

Nu înțelegeam.

— Ce cărți ?

— Literatura decadentă, cum spune Ordinul !

— Însă știți bine împrejurările dacă vă întreb ce înseamnă literatură decadentă ?

În clipa aceea, vuietul de pe stradă veni să se auză mai puternic, cu refrenul care făcea să mă trezesc fierbinte.

— Iartă-mă, nu mai pot să ascult ! spuse domnul Lazăr, astupîndu-și urechile și ducîndu-se spre ascensor, ca să se închidă în casă.

Și ascensorul era o instalație nouă, cu doi ani înainte nu există, se urca pe scări, și blocul avea patru etaje ; eu, unul, nu mă plîngeam prea mult, deși locuiam la etajul al patrulea ; mai mult m-ar fi interesat caloriferul și apa caldă la baie.

Rămas singur, m-am gândit la [illegible] decadentă, de [illegible] tot vorbea în ultima vreme; aceasta [illegible] definiții, dar erau contrazise, fiindcă oamenii interpretau cuvântul după înclinațiile lor politice. Eu, nefăcând nici un fel de politică, aveam nevoie de o interpretare proprie și așa fiind cele întâmplate afară, socoteam că trebuie să ajung la ea repede, înainte de a se stinge cenușa cărților arse.

Nimic în natură și în faptele omenești nu are o evoluție constantă și continuă, mă gândeam, întrând în casă. Fără voia mea, îmi veneau în minte valurile mării, un val care, ajuns la înălțimea lui maximă, se prăbușește în față, dând naștere la o vale, reprezintă o decadență? Cum să admiți această idee, dacă după o clipă va urca iarăși? O carte poate să fie rea, în comparație cu una bună. Dar cu ce s-o compari, ca s-o socotești decadentă? Decadentă față de ce? Desigur, față de o idee a alteuiva decât cel care a scris-o.

Nu mai aveam mult să ajung la o concluzie, când a sunat cineva la ușă; era secretarul domnului Lucăr, un tânăr foarte cu părul tuns scurt, că la armată, care nu îi dădea o expresie aspră. Îl chema Țiparu, numele pe care nu l-am mai întâlnit până dată. Îl cunoșteam, venea să încaseze chiria, uneori îmi aducea o scrisoare, în locul patronului, ce îl-am spus că nu este de prevăzut. De data aceasta nu a întrebat, am recunoscut fără vorbe, fiindcă era îmbrăcat în uniformă, ca și dimpotrivă, nu avea însă și epoleți; epoleți, probabil nu purta numai în anumite ocazii. A remarcat surprinsă mea neplăcută, căci în timp ce intra pe ușă a avut un zâmbet trecător. Fără să-l fi poftit, s-a așezat pe brațul unui fotoliu, cum se află un grad de intimitate, apoi și-a descheiat mănușa, de care luase o cenușă cu diagonală în de să aline un revolver, în toc de piele neagră. Deși eram de vârste apropiate, mai vârstnic cu deferența datorată, în două și întâlnisem pe scară, sau în holul blocului și eram în termeni oficioși, îmi poartă de drept și mă saluta militărește.

— Nu fumați bine! îmi spuse acest fără a mă introducere și cu un ton rece.

Își lăsase pernuța deoparte, dorind să se miște revolverul prins de centură.

— Ce nu fac bine ?

— Nu faceți bine că vorbiți cu Lazăr. Noi avem toată stima și toată dragostea pentru armată, dar...

— În sfârșit, nu vrei să-mi dai decât un ac fără o hârtie.

— Păcat ! E o excelentă frumusețe ; mă și întreb de ce umblați în haine civile ?

— Lazăr, de care vorbești, nu-i domnul Lazăr, patronul dumitale ?

— N-o să mai fie multă vreme, e pus pe liste negre. Noi nu tolerăm asemenea oameni.

— *Noi*, adică cine ?

— Lasă că știți dumneavoastră !

Domnul Lazăr refuzase să facă, așa cum i se cerusese în scris, o donație importantă în favoarea Arhanghelilor și a discipolilor ; se și fost de fapt o confiscare.

La câteva zile după ce vorbisem cu el, în ușă, găsii pe birou o hârtie, cu antetul cunoscut, două spade încrucișate, puse una peste alta, devenind astfel un timbru și mai redutabil. Mai pe scurt : „Să-i ucidem pe cei nevinovați !"

9

Aici e imposibil să-mi duc povestirea mai departe, ca să dezvălui paradoxala reacție a domnului Protosevast, față de arderea cărților. În chiar noaptea care urmase, la ora două, conform obiceiului, îl convoca pe Jordie în palatul de pe calea Victoriei ; străzile erau goale. După ce află despre ce era vorba, Jordie se făcu galben la față și încercă să ripostează, bâlbâindu-se :

— Dar, stăpâne, înseamnă să-mi semnez sentința de moarte !

— Am să te apăr ! Și, oricum, disperăția ta nu se discută. Du-te și scrie repede, până nu se închide ediția !

A doua zi, în *Pasul istoriei*, la locul rezervat directorului, apăru, cu literă groasă, aldină, și sub semnătura lui Jordie, o ditirambă scurtă, dar virulentă și categorică, împotriva celor care voiau să distrugă cultura. Nu se pomenea nici un nume, dar atacul ar fi fost fără echivoc, chiar

dacă nu începeai cu lectura gîndită. [illegible] au căzut de acord să fie ucişi cei nevolnici, cum se curăţa vechiturile din pădure: spre a fi apoi bucile ţării. Dar cărţile, care sînt contrariul nevolniciei, fiindcă dovedesc forţa creatoare a naţiei, de ce să fie arse? Ce înseamnă **literatura decadentă ?...**"

Am citit cu surprindere, analiza lui începea aproape cu acelaşi argumente ca ale mele, dar mergea mai departe şi devenea cu totul convingătoare. Am înţeles să n-o reproduc aici, e destul că mi-am mărturisit insuficienţa, altfel ar însemna să mă declar singur nevolnic, punîndu-mă într-o situaţie primejdioasă faţă de mine însumi, căci de alţii nu mai am a mă teme, le-a trecut timpul.

Dar şi mai mult m-a emoţionat urmarea; cu toată antipatia pe care mi-o inspira Jordie, ceea ce am dovedit în mai multe rînduri şi mai am de dovedit în viitor, dezvăluind alte mizerii, a trebuit să-i recunosc şi talentul, şi forţa. Despre curaj, n-am ce spune, a lovit puternic, şi s-a pus la adăpost repede. Dacă am permis asta, unde vom ajunge? striga el, în încheiere. Să golim toate vitrinele, toate rafturile librăriilor, şi, în loc, să expunem o singură carte, a unui singur om, tradusă în toate limbile!"

Oricine îşi dădea seama că se referea la Athanghel, care tocmai tipărise o carte, *Sfaturi pentru discipoli*.

În seara zilei cînd apăruse articolul, în holul de unde se urca în biroul lui Jordie, fură văzuţi doi oameni, aşezaţi în fotolii, de o parte şi de alta a uşii. Erau doi atleţi, li se desenau muşchii prin stofa hainelor, nu trebuia să se zidească în picioare ca să se vadă că atingeau doi metri înălţime. Amîndoi îşi ţineau braţul stîng lipit de trup, şi cine avea cît de cît pricepere îşi dădea seama că ţineau la subsuoară un pistol de calibru mare, sau chiar o puşcă-mitralieră cu ţeava scurtă, căci rolul ei nu era să tragă departe.

Pe amîndoi îi trimisese Subinski, după instrucţiunile domnului Pretoreanu.

Cînd Jordie ieşea să plece acasă, fiindcă altminteri nu mai umbla prin redacţie, ca altădată, cei doi oameni se ridicau, îşi puneau pălăria pe ochi şi îl însoţeau, încadrîndu-l atît de strîns, că nimeni n-ar fi avut cum să-l atingă.

Lăutul aștepta, cu ușa deschisă; la fel limuzina trasă în față. Era o limuzină blindată, trimisă de asemenea de domnul Pretoreanu, care avea în garaj automobile de toate felurile. Jordie se așeză repede pe bancheta largă din spate, iar cei doi oameni nu întîrziau nici o secundă ca să-și ia locul lîngă el, în stînga și-n dreapta. Prea puțini din redacție observau că în față mergea o mașină și în spate alta.

Primul ministru, în acea vreme Guță Tătără-cu, umbla într-un automobil ca oricare altul, și avea un singur om de pază, în dreapta șoferului.

•

Și mai paradoxal, după întîmplările de care mai înainte, domnul Pretoreanu îi făcu o vizită Arhanghelului, care avea un comandament în inima Bucureștilor; cuvîntul exact este „audiență". Cînd Sobieski ceru la telefon legătura cu Arhanghelul, spre a vorbi din partea domnului Pretoreanu, persoana care răspunse, un bărbat, secretar sau adjutant, întrebă, cu răceală:

— Cine-i domnul Pretoreanu?

Bietul Sobieski simți o zvîcnitură în creier și o înțepătură în inimă: era prima oară cînd i se punea o asemenea întrebare, nu-și închipuia că poate să existe atîta ignoranță. Cîteva clipe fu incapabil să scoată o vorbă, pe urmă, spuse și cu orgoliu, și cu indignare:

— Este persoana cea mai importantă din țară, și de peste multe hotare.

— Zexe! ricană interlocutorul.

I se părea o provocare să fie socotit cineva mai important decît Arhanghelul. Dar Sobieski își cunoștea prea bine îndatoririle, avea o lungă experiență în relațiile cu oamenii, încît își călcă pe suflet și continuă dialogul, mai explicit, fără să-și piardă calmul. Astfel, izbuti să obțină nu o întîlnire, nu o întrevedere, ci o „audiență" a domnului Pretoreanu, la Arhanghel, și nu imediat, ci pentru a doua zi după-amiază. Aflînd răspunsul, domnul Pretoreanu se uită instinctiv la draperia după care avea ascunsă carabina.

A doua zi, cumpăni în gînd cu ce automobil să se ducă, să afecteze modestia, sau dimpotrivă ? Opţă pentru Rols-Royce, pe a cărui aripă se vedea pavilionul său de familie, acelaşi care flutura şi pe acoperişul palatului din Calea Victoriei. La ora patru după-amiază, cînd limuzina prestigioasă opri la sediul Arhanghelului, cei doi discipoli în sutană care făceau de gardă de o parte şi de alta a intrării, cu spada în mînă, nu se arătară impresionaţi, probabil nu mai văzuseră niciodată un Rols-Royce, nu ştiau ce înseamnă ; nici unul nu se apropie să deschidă portiera. O deschise Garibaldi, după cîteva clipe de nedumerire, în care timp domnul Pretoreanu, în aparenţă impasibil, aprinsese de mînie în pernele limuzinei.

Sediul Arhanghelului era o construcţie nouă, un bloc care avea două etaje mai mult decît sfidătorul palat al ţarului *Pasul Istoriei*, aflat nu departe, parcă spre a se înfrunta unul cu altul. Dar iată Iordie şi Arhanghel nu fuseseră nici o entitate pînă deunăzi, cînd apăruse mitrolul care condamna arderea cărţilor.

Domnul Pretoreanu intră pe uşa încadrată cu marmură roşie ; restul blocului era placat cu piatră albă. Garibaldi, venea în urmă, cu o valiză de piele, luxoasă, cu încuietori de argint şi cu o monogramă de aur. Alţi doi discipoli aşteptau înăuntru ; unul din ei luă valiza, Garibaldi îşi păstră să se ducă la maşină şi s-o mute în altă parte.

În dreapta intrării, era o uşă de fier, camuflată, păzită de alţi doi discipoli. Unul din ei deschise uşa, domnul Pretoreanu se pomeni într-o cameră nu mai spaţioasă decît o celulă de penitenţiar, fără ferestre, luminată puternic de patru reflectoare, aflate în colţurile tavanului. Cu mobilier nu exista decît o masă de fier în mijloc, două dulapuri cu baza pătrată, la unul din pereţi, altul mai scund, la peretele de alături, toate trei metalice. În afară de discipoli, mai erau doi oameni înăuntru, îmbrăcaţi în halate albe. Unul din ei se apropie de domnul Pretoreanu, îl examină din cap pînă în picioare, cu o privire expertă, îi pipăi buzunarele, apoi îl rugă să-şi scoată mănuşile negre, se uită cu lupa la ochiul de sticlă, lovi în el, uşor, cu o baghetă metalică, ascultînd sunetul. Urechea de cauciuc, prinsă cu cleme, nu-i dădu nici o importanţă ; coada de diavol,

holul, cu candelabre, dar fără nici o mobilă. Ultimul din ei salută, cum făcuseră și ceilalți, și deschise larg ușa, o lucrare grea, de bronz auriț, având ca podoabă, la mijloc, două spade orizontale și paralele, care păreau avînd rolul să bareze drumul.

În contrast cu holul, biroul Arhanghelului părea o cinste. În realitate era o odaie obișnuită, de vreo patru metri pe patru : dacă avea vreo fereastră, spre curte sau spre stradă, era astupată ; înăuntru ardea lumina electrică, o lampă cu abajur verde, pusă pe masa de lucru a Arhanghelului. Figura acestuia, luminată indirect, nu se distingea limpede, dar domnul Pretorianu o cunoștea bine, din fotografii și portrete. Masa, lungă, dintr-un perete într-altul, încît ca să treci dincolo de ea trebuia să te bagi pe dedesubt sau să faci un salt pe deasupra, despărțea încăperea în două. În spatele ei era un jilț, ocupat de Arhanghel, iar în față un scaun de brocatărie, pentru oaspeți ; după intrarea monumentală, acum restabilea austeritatea atribuită idolului lor, de către discipoli. Pe idol îl știam și eu, nu doar din fotografii, ci și din descrierea lui Cortică Pălincanu, portar la colegiul unde învățasem carte, împreună cu Trandafil, pretenul meu din copilărie. Era un bărbat tînăr, cu fața prelungă, palidă, meditativă și în același timp aspră. Părul părea să se vadă pe ea numărul crimelor săvîrșite de discipoli la ordinul său, și a celor datorate lui înșuși. Purta părul dat pe spate, lung pînă pe umeri, semăna cu un poet, sau cu un călugăr.

Nu se ridică în picioare, se mulțumi să-i întindă vizitatorului doar două degete, nu mai puțin pătate de sînge decît celelalte ; mîna, mică și nervoasă, nu părea în stare să ucidă.

Dacă pînă acum domnul Pretorianu îndurase o umilință cumplită, scena prezentă depășea totul, depășea chiar închipuirea. În clipa aceea el luase hotărîrea să se răzbune cu sînge. Arhanghelul părea avea brațul cîrcit din cot, nu putea să întindă mîna ; nevoit să se aplece adînc deasupra biroului, domnul Pretorianu auzi tocmai atunci un declic metalic, un fulger orbitor străbătu camera, și înțelese că umilința lui pozițe de supunere era înregistrată fotografic.

Un discipol pune pe birou valiza cu bani, apoi rămâne de pază. Mai târziu, am aflat că avea urechile astupate cu dopuri de ipsos. Îi era un chin să le înmoaie cu apă și să le scoată, seara.

— Cît e aici? întrebă Arhanghelul, arătînd valiza.

— Două milioane.

— Ca taxă de înscriere e prea puțin!

— N-am venit să mă înscriu. Veți mai primi cîte un milion în fiecare lună.

— În ce scop?

— Ca să-și cîștig bunăvoința. S-ar putea ca, într-o zi, să avem nevoie unul de altul.

Aceste cuvinte nu mai reprezentau intenția reală a domnului Pretoreanu. Gîndise așa, dar acum renunțase, avea alte planuri. Deocamdată trebuia să mintă, ca să poată pleca teafăr.

După o tăcere, Arhanghelul își îndreptă ochii asupra lui, străpungîndu-l.

— Dar dumneata ești mason, se știe! Ce grad ai și de ce lojă ții?

Cu toată diferența de vîrstă dintre ei, Arhanghelul nu folosea pluralul de politețe; nu-l folosea niciodată, la fel îi vorbise și Patriarhului, deși avea nevoie de alianța bisericii.

Domnul Pretoreanu se ridică în picioare; nu mai suporta să stea pe un scaun de bucătărie; se așeză fără să-și dea seama.

— Știi bine că, dacă sînt mason, nu pot spune. Dar cred că masoneria ar putea să vă ajute mișcarea, dacă v-ați schimba cîteva principii.

— De pildă?

— Mai întîi, ar trebui modificat cel privitor la voievozi.

— Și cum să sune?

— De pildă: să-i ucidem pe cei cu ochi albaștri.

Arhanghelul sări în picioare și ridică brațul, cum ar fi ținut spada întinsă, gata să lovească.

— Dar tu, ce fel de ochi ai sub monoclu?

Discipolul de pază se repezi și l apucă pe domnul Pretorceanu de coate, deși acesta nici nu mișcase.

— Lasă-l ! îi porunci Arhanghelul.

Fără să se observe, apăsă pe un buton, aflat sub tăblia mesei. Se deschise ușa, intrară doi discipoli.

— Domnul acesta dorește să plece ! Conduceți-l !

Înainte de a ieși, domnul Pretorceanu se întoarse și spuse :

— Exact peste o lună, vei primi mulțumirile făgăduite. O să ai nevoie de mine !

După plecarea lui, mucenicia disimulată făcu să intre cîțiva discipoli, cu trei galoane de aur de-a latul pieptului, semn că aveau un grad mare. Arhanghelul schimbă glasul, îi vorbi ca unui prieten :

— Mă Busilă, mergem bine ! Toți vin să se plecăciască. Trece-l pe lista neagră !

— Cînd îl lichidăm ?

— Nu încă. O să-ți spun la vreme.

Busilă era comandatul Arhanghelului. Intelectual în accepțiunea lui. Așa îi îngădui să răspundă :

— Nu face bine ! Eu pe omul ăsta îl cunosc, ar putea să-ți cauzeze.

De atunci, mucenicul vorbă, pe furiș, și rareori. Nu era necesară ; poate Busilă îi prevenea primul Arhanghelul său poate mai mult, se repezi la el și-i smulse galoanele.

— Tu îndrăznești să-mi dai ție mie ? Te-am degradat ! Ieși afară, necunoscutule, și o lună să fii post negru !

* * *

Sînt în stare să cunoaștem faptele următoarei ale domnului Pretorceanu. Legate de întîmplări fatale din viața lui, la acel sfîrșit al deceniului, ultimi patru ani după 1933 cînd fusese în audiență la Arhanghel. Deși nu va apărea decît rar în primul plan, el rămîne personajul principal al multor evenimente din epocă. Însă nu pot să-l las în părăsire nici pe Arhanghel, al cărui rol, deși mai scurt, va fi jucat pe

față, spectacolul, brutal și tragic, fără să se știe că din umbră îl mișcă dușmanul Pretoriului, care îi purta moartea.

În acel an, 1938 (în 40) din Etepin se terminase regatul său află în exil la Londra; în schimb, era în toi războiul civil din Spania, un război care despărți Oceanul Mediteranea și Pirineii. Încă o dată, marile puteri, Franța și Anglia, priveau nehotărâte; căci ar fi greu să spun ce-i putincioase, cum ideea de libertate și liberă gândire era învinsă de forțe potrivnice, ajutate pe față de Hitler și Mussolini. Arhanghelul, acestui secolu, îți trimise și el discipolii să lupte acolo. În această privință nu voi relua ceea ce știe toată lumea; ci voi spune doar ce am văzut cu ochii mei.

E bine să citești istorii, să asculți știri, să cauți, și altă să vezi cu ochii. Cum au luptat discipolii Arhanghelului pe frontiere din Spania n-am avut cum să văd; în schimb, am fost de față când a trecut pe bulevardul lungul cortegiu de înmormântare a doi dintre aceștia, puși în sicrie și aduși cu trenul de la trei mii cinci sute de kilometri. Aveau ziduri mari în rândul discipolilor, purtau câte patru galoane de aur pe pieptul sutanei; nu i-am văzut la față, sicriele fiind închise. Unii spuneau, deși nu știu pe ce puteau să se bizuie, că unii cuprinși printre lăuturi erau unele mențe fără identitate luați din grămadă numai ca parada să fie posibilă.

Era o zi înnorată, cu un cer greu, primăvara, poate prin martie. Veneam pe stradă. Bătuse și n-am putut să traversez bulevardul, spre strada Regală, fiindcă trecerea era oprită de discipoli în sutană, ținuți cu pelerina statului. Mă aflam pe trotuar, în dreptul locului unde astăzi se înalță hotelul „Intercontinental”, în atunci era reprezentanța ursului Skoda. Cortul a apărut capul cortegiului, dincolo podul Romanu, venind de la gară. În frunte, mergeau o sutană de preoți, nu îmi închipui, ar fi fost firesc, altminteri mărturisesc că nu țin minte să fi văzut. Nu știu câți ar fi durat defilarea, atunci mi s-a părut cel puțin două ceasuri, fiindcă eram nerăbdător să ajung acasă, și într-o asemenea stare poți să pierzi noțiunea timpului. Ca să nu fac o greșeală prea mare, am să spun că preoții puteau

să fie în număr de o sută sau două, însă nu m-au frapat prin mulțimea lor, mai mică sau mai mare, de aceea nici nu mi-o amintesc bine, ci am fost uimit că mergeau în front, ca soldații, având în mînă cruce, în loc de puște. De asemeni, nu sînt sigur că imediat după ei venea carul mortuar, cred că da, însă la mare distanță, cel puțin o sută de metri. Toate personajele din cortegiu erau distanțate, creînd între ele spații solemne. Carul mortuar nu era un afet de tun, ministrul de război nu aprobase, fapt pentru care mai tîrziu avea să fie ciuruit de gloanțe, ci un camion cu obloanele coase, o platformă îmbrăcată în drapele negre și albe, secunta din urmă fiind culoarea sutanelor, altfel ce fi văzut altă culoare, nu-i contrazic, grupul acesta în care ea privește imposibil de clar sau altele, sînt victima imaginației, care ce nu socotesc a fi un păcat din cele mai grele. Cabina șoferului nu mi-o amintesc deloc, ca și cînd n-ar fi existat, dar cum platforma nu putea merge singură, înseamnă că n-am văzut-o, atenția îmi era îndreptată asupra catafalcului. Sicriele nu erau puse de-a dreptul pe platformă, ci mai sus, să se vadă, pe un eșafodaj înalt, îmbrăcat în culoarea sutanelor. Erau discipoli de gardă în jurul catafalcului? Probabil, dar nu-i țin minte, îi acoperau sicriele, aflate mai sus de capetele lor, punîndu-i în umbră. Îmi amintesc vag că fi văzut cîteva figuri îndelung, femei cu voaluri pe față, în spatele camionului, mamele morților sau văduvele. Iar după ele inițial la mare distanță, venea Arhanghelul, singur, mergînd pe mijlocul bulevardului, între șinele de tramvai, care luceau de păreau lustruite, ca pentru paradă. Tramvaiele stăteau țepene, pe la Sfîntu Gheorghe pe la Piața Victoriei, și au stat așa pînă a trecut întreg cortegiul. După o așteptare de două ceasuri, îmi mulțumi ce de lume blestema sau strîngea din măsele.

Toate tadoolile măturiste mai înainte despre cînd e vorba de Arhanghel. Pe el l-am văzut bine, l-am văzut cu sub lupă, n-am mai avut ochi pentru altceva, de aceea poate în unele privințe atenția mea a fost mai difuză. L-am văzut de departe, cum mergea singur prin mijlocul bulevardului, putea să-l vadă și cei cu privirea slabă, poate

l-ar fi văzut și orbu, printr-o străluminare miraculoasă. Dar nu avea nimb în jurul capului, și nu vinovata lumină cerească, ci un om ca toți oamenii, decît ca solemnitatea cortegiului, spațiul nemărginat care-l despărțea de lumea înconjurătoare îl făceau să pară mai altfel. Auziserăm de paradele lui Mussolini, apoi de ale lui Hitler, cu mari desfășurări de oameni, cu splendoare și ordine, dar abia acum înțelegeam, prin experiență directă, ce influență aveau ele asupra mulțimii, cum îi electrizează pe participanți, făcîndu-i să-și piardă mințile. Am luat-o la pas, făcînd-mi loc printre oameni îmbulziți pe trotuar, m-am ținut în dreptul Arhanghelului pînă la Universitate, cînd cortegiul a cotit la dreapta, pe bulevardul Academiei, apoi pe bulevardul Elisabeta. Astfel omul mi s-a întipărit pe retină într-o lungă expunere, fără să se piardă vreo detaliu, și fără primejdia de a se pierde cu timpul.

Toate desenele dinainte, toate portretele au devenit inutile, ani m ochi imaginea lui căpătată cu mijloacele proprii și fără greșeală. Trebuie să recunosc că Satana fărea din el un bărbat falnic, dar mi-i mai puțin adevărat că și fără să aveau o statură înaltă, un umăr mîndru și o ținută armată a capului. Satana, păstrînd în ascunsele secrete, era puțin emoție și îi lua o parte din strălucire.

Cel mai mult m-a impresionat, pironindu-mă pe gînduri, izolarea lui de propriii discipoli. Cînd deși îi aveau în mîini în coloană, părea un om fără tovarăși pămîntene; singurătatea lînă, dacă se potrivește filosofilor și sihaștrilor, devine inexplicabilă cînd cineva ține o spadă în mînă și are sub conducerea sa venerată batalioane, regimente, divizii de discipoli gata să-și dea viața la primul porunci. Astfel, dacă înfățișarea lui fizică îmi este fixată clar și definitiv în memorie, nu pot afirma că i-am înțeles și forța. Unii spuneau că n-avea o minte strălucită, ci doar inteligență — cărțulia lui ar fi fost scrisă de alții. La fel cuvîntările. Alții socoteau că ar fi un iluminat cu daruri divine. Cea ce se vedea limpede era un tînăr fanatic, mai bun sau mai slab de minte, care voia să impună spada împotriva cuvîntului. Arderea cărților, privită prin comentariul lui Jordan, pe care îl subscriu fără ezitare și în întregime, trebuia luat ca un avertisment capabil să înspăimînte pe cei devotați ideii de libertate a gîndirii și a cuvîntului. Cînd

[illegible] [illegible] [illegible] [

S-a vorbit atunci de multe eminențe cenușii și poate au existat unele; de intervențiile domnului Pretorianu n-a știut nimeni, nici măcar cineva din apropierea imediată a regelui, fiindcă el era o supereminență, și nu oricare, ci o supereminență fantomă. Unii, care nu-l cunoșteau decât din legende, l-au confundat cu Octavian Goga, dar cazul neprevăzutei veniri la putere a acestuia, ceea ce părea un fapt diabolic; s-au dezmeticit, când Goga a căzut, după patruzeci și patru de zile; domnul Pretorianu nu a.r. fi expus la asemenea riscuri, și, oricum, presupunerea era mine o enormitate.

Alții, care nu știau nici ei mai multe despre domnul Pretorianu, nu-l văzuseră niciodată dar auziseră de legăturile lui cu palatul, au mers până la bănuiala că el nu era altcineva decât patriarhul Miron Cristea, pe motivul că după proclamarea acestuia, începută la 11 februarie, și dusă și după ordinea lui Goga, se instaurase dictatura regală, cu bunăvoința marelui cap al bisericii. Mă gândesc ce s-ar mai fi crezut și ce s-ar mai fi scăldat în aghiotantă cei care făceau asemenea presupuneri, dacă ar fi știut că omul după domnul Pretorianu putea aștepta ceasuri de-a rândul, ceasuri o putea ascunsă și afară din casă Bordea pentru a-o ascunde.

În afară, cea mai prelungită confuzie s-a datorat celor care știau că domnul Pretorianu avea un nepot de soră, numit pe numele lui mare cu nume Bălănescu, care a ucis în 1939 pe Armand Călinescu, prim-ministrul începând din martie 1939, care și el purta un nume vestit, caracteristic, pentru ochi de sticlă. Curând a continuat chiar după ce omul cu pricina, căci era mort de mult, a fost omorât de discipolii Arhanghelului, după ce luat de guvernare. Lumea dusese fată de ei o politică atât de dură, încât lumea credea că îi dușmănește. O revistă franțuzească publica o pagină întreagă cu fotografiile lui, capul lui în prim plan, cu titlul: „Aceștia sunt cei care au asasinat pe Armand Călinescu”. „Acești oameni au ucis pe Armand Călinescu”. („Chiar” în românește are și un sens peiorativ, care nu era rău cu „bougre” din franțuzește.) Cu o seară înainte de atentatul, Armand Călinescu, aflat la o masă în grădina restaurantului „Continental”, cu câțiva membri ai guvernului, le spunea acestora, sfidând viitorul fără teamă că de aici înc-

nte nu mai vedea nici o primejdie : „Este timpul să ne arătăm mai mult în public. Vă sfătuiesc să ieșiți la plimbare prin oraș, ca toți cetățenii."

A doua zi, cînd venea de la slujbă și mergea în Cotroceni, unde avea locuința, cinci discipoli, aflați la pîndă, au împins un căruț în fața mașinii, blocînd-o, apoi au tras cu pistoalele. În mașină era un sergent agent de pază, lîngă șofer, unde n-a scăpat de gloanțe.

Spre deosebire de Armand Călinescu, Jordie avea grijă să se apere, fiind prea scelerat ca să-și facă dușmani cu privire la năravurile lupului. Dealtfel, era avertizat, căci, după ce apăruse articolul privitor la arderea cărților, primea zilnic o scrisoare cu antetul alcătuit din două spade orizontale și cu un cap de mort în mijlocul paginii. Vrînd să repare cît de cît lucrările, angajase în redacție trei discipoli și unul la contabilitate. Aceștia nu veneau în uniformă, ci îmbrăcați civil, dar sub haină purtau revolver, ceea ce nu era greu să se vadă. Nu aveau nici o treabă, ci doar umblau prin redacție, intrau în birouri, trăgeau cu ochiul în toate părțile. Jordie nu i-a făcut mult timp iluzii cu privire la atitudinea lor viitoare, de aceea a fost totdeauna gata să-și apere pielea, așa a supraviețuit ultimului din discipolii însărcinați să-i facă de petrecanie.

Cît îl privește pe domnul Proteceanu, deși mulți l-au crezut mort în pielea lui Armand Călinescu, a trăit pînă în 1946, cînd i-a plesnit o vînă în creier.

36

Pantelimon nu voia să vîndă casa de la Succava ; avea de gînd ca, într-o zi, cînd i-o veni vremea să se retragă și să moară acolo.

— Nu-ți mai face planuri ! îi răspunse Tiberiu. Pînă să mori dumneata o să vină războiul și-o să murim cu toții !

Războiul a venit, într-adevăr, cum prevăzuse domnul Preterenău, dar au scăpat cu viață și Pantelimon, și Tiberiu, împreună cu restul familiei, care își plătise tributul cu mult mai devreme. După venirea Alexandrinei în casa lui Trandafil, căci așa o numeau Cornelia, deși ea se străduise s-o cumpere, s-o refacă, să ridice în jur o gospodărie prosperă, au mai fost numai trei ani de liniște, când viața părea încă idilică, deși plutea peste lume multă îngrijorare, cu amenințări din multe direcții.

În acești ani Tiberiu, ca să-l ia pe el prundul, cu toate proiectele lui pesimiste, în făcea planuri de îmbogățire. Îl proiecta deocamdată numai în gînd, o anumită de ajutor reciproc, care ar fi putut să ducă la câștigul enorme, așa îi spunea lui Pantelimon, în speranța că el îi va da capitalul; bineînțeles, dacă vindea casa, altfel n-avea de unde. În acea afacere miraculoasă, au înțeles că se bizuie pe un fel de perpetuum mobile aplicat în finanțe, chiar dacă în fizică nu reușise, fapt de care nu-i convinsă toată lumea, dovadă că și astăzi unii oameni, și nu puțini, speră să-l realizeze, scutind lumea de a mai trăi cu sudoarea frunții.

Cred că până acum n-am spus încă o vorbă despre Pantelimon, acest om cuminte și supus în aparență, dar a cărui cinste nu mă îndoiesc de a o fi lăsat la oricine fie măcar ca strădania lui de a restitui banii de la Londra o sumă de bani plătiți pe nedrept în numele său și încasați de altcineva care o prăpădise fără nici un fel de scrupule. De asemeni, am datoria curățeniei lui sufletești manifestată în respectul și devotamentul arătat Alexandrinei. Mă opresc aici, nu vreau să-i fac încă o dată portretul. Însă trebuie să adaug că, deși nu dădu niciodată vreun semn de prostie, nu am apucat să observ sau să deduc cît avea mintea de lămurită; atît pot spune, că era un om ca toți oamenii.

Surprinzător a fost că, deși o păți de o dată cu Tiberiu, și îl cunoștea prea bine firea, i-a căzut din nou în plasă, ca o ușurință care dovedea cel puțin naivitate. Explicația însă e alta, și nu se pare stupefiantă. La un om a cărui dăruire se vedea în toate faptele sale, el n-a fost decât naivitatea, ci a unei patimi nebănuite, a mamonismului, pe care

vire languroasă, pe sub gene, își lună pantoful de jos și coborî mai departe.

Nimeni din casă nu a știut de această întîmplare și de urmările ei neîntîrziate. Dita cîștigase simpatia tuturor, în primul rînd pe a Corneliei și a vînzătoarelor din prăvălie, fiindcă era cuviincioasă, modestă și vrednică. O cîștigase chiar și pe Alexandrina, care stătea mai tot timpul retrasă în casa mare, numai cu Odor, unde rostul familiei nu venea decît la mesele de duminică, și în celelalte sărbători ale anului. Dar Alexandrina era o ființă sociabilă, nu fusese greu să-i cîștige inima, destul că mîncar o dată pe zi se înființa sub fereastra ei, și o întreba, privind-o cu adorație, ca pe o madonă :

— Vă trebuie ceva, doamnă ?

Dacă n-ar fi avut treabă, Dita ar fi stat cu ceasurile acolo, și-ar fi adus un scaun, să asculte harpa, pentru care poate avea o emoție sinceră, deși elinistei nu se pricepea la muzică. Este ciudat că instrumentul acesta, necunoscut de mulțime, nu-l emoționa mai puțin pe Partelimon, deși nici el nu avea vreo pregătire. Îl-am întrebat ce-i vrăjește pe ei, oameni simpli : harpa în sine sau vraja emanată de Alexandrina, care se aliniau sunetelor ?

De la început, Alexandrina își alesese o odaie din spatele casei, cu ferestrele spre grădină, ca să poată cînta fără să se audă în stradă : în odaie de trei ocnași ca Dita doar pentru sine, mai mult ca sunetul. Din acel timp și încă mai demult, de la Sascova, datorită micilor și compoziții pentru harpa, adunate în cîteva caiete, ale căror portative le desena singură, neavînd la îndemînă hîrtie de muzică, nicicînd nu se gîndise că va fi altceva decît un divertisment trecător și fără urmare. După titluri, se înțelege că ea încerca să-și povestească viața într-o confesiune transfigurată. Primul caiet copilăresc purta cîteva de leagăn și rămîi cuminte de pască. Nu am avut prilejul să observ ce impresie făcuseră asupra altora, mie mi-au tulburat adînc sufletul, fiindcă reînviau atmosfera din casa domnului Alcibiade și totodată propria mea copilărie. Nu aveam nevoie de acea cîntă, nouă, ca să în-

țeleg simbolul muzicii. Fiecare cîntec zugrăvea, cu o sensibilitate necautată, naturală ca respirația, furia copilor ei, de la Odor pînă la Trandafil.

Mai răbătoare decît puterea de exprimare prin mijloace atît de dificile și uneori echivoce, cum este muzica, mi s-a părut curajul Alexandrinei de a fi nepărtinitoare cu privire la caracterul copiilor. Lăsînd la o parte pe Tasiu și Titus, pe care nu-i cunoșteam bine, și pe Teofil, delăsat abia în parte, restul copiilor îmi apăreau vii în față, numai prin sunetele harpei; desigur, un străin nu avea de recunoscute, rămînea numai muzica.

Cea mai subtilă împletire de sunete era în portretul lui Odor; nu-l analizez, ar fi o încercare prețioasă, rudă n-am pricepere și, ca să nu mint pe nimeni, nici nu știu pe cîți ar putea să intereseze. E ușor să spun ce fragie era evocat Toma și cum, un singur acord disonant, revenind la intervale, îi ilustra brutalitatea care avea să ducă la moartea lui monstruoasă; însă compoziția nu poate fi explicată atît de simplu, prin aceste cîteva cuvinte. La fel voi spune despre cîntecul Teofanei, care imi sfîșia mama, se simțea în el o ardere nesfîrșită și o aspirație neatinsă, drama ei, cum o cunoscu-em. Temele acestor două cîntece le-am regăsit mai tîrziu, schițate pe foi rătăcite, în cuprinsul unei compoziții părăsite, cu spații goale care ar fi trebuit completate și purta titlul provizoriu *Mormintele*. Cu toată seninătatea ei din timpul cît a locuit în casa lui Trandafil, înconjurată de dragoste, probabil în sufletul Alexandrinei era un zbucium, căci, între aceleași foi răzlețe am găsit proiectele unui ciclu nou intitulat *Cîntece fără speranță*.

În timpul războiului, domnul Pretoreanu care, prin complicitatea lui Tiberiu, nu dezinteresată, izbutise să fie din cînd în cînd primit în familie, impresionat, poate sincer, de cîntecele cuminte în primele două caiete, definitivate, o rugase pe Alexandrina să i le încredințeze, ca să le tipărească. Ea refuzase, dar cum domnul Pretoreanu folosea orice mijloace spre a-și realiza planurile, îl determinase pe Tiberiu să le sustragă și le trimisese

unei edituri muzicale de la Leipzig. În 1944, partiturile pentru harpă se imprimau pe hîrtie de lux, celofan și mătase, ca plicurile domnului Pretoreanu, cînd tipografia fu distrusă de bombe, ca aproape întreg orașul. Acea muzică pierdută pentru totdeauna, nu o capodoperă, capabilă însă de a trezi sentimente, emoții gingașe, amintiri idilice, altceri dureroase, era urmărită de un destin implacabil: chiar dacă Tiberiu n-ar fi sustras caietele, ele tot s-ar fi pierdut, nu mult timp după tipografia de la Leipzig, cînd o bombă a căzut pe casa mare, unde Cornelia o adusese pe Alexandrina, de au rămas în picioare numai frînturi de ziduri; norocul că înăuntru nu era nimeni.

* * *

Dacă Dita îi sucise capul lui Pantelimon, ceea ce se va vedea fără întîrziere, nu după mult timp avea să facă altă victimă, mai greu de închipuit, despre care aș prefera să nu scriu un cuvînt, dacă n-aș avea datoria să dezvălui întreg adevărul. Datoria față de cine? Față de mine însumi și față de tot ce mă înconjoară, personajele care au populat aria existenței mele. Omisiunile, probabile, sînt involuntare, înseamnă că anumite fapte mi s-au șters din memorie, și atunci nu-mi găsesc altă vină decît că m-am apucat de scris cu întîrziere; astfel lumea, așa cum am putut s-o fac, va fi mai goală, ceea ce pentru mine este o pedeapsă destul de usturătoare.

Victima greu de închipuit, victimă imposibilă n-avea să fie altcineva decît Odor. Ceea ce nu putuse să trezească în el gingașa Medea și fierbintea Tanic, îi era dat să facă unei femei vulgare, cu un trecut dezmățat, a cărei amintire o purta încă în sînge. Dar greșesc într-o privință, păstrez pe nedrept prima impresie pe care mi-o făcuse Dita, cu gura rînjită, avînd intercalați simetric între dinții ei galbeni dinți sănătoși în viplă, ceea ce îi dădea o înfățișare ludeană.

A trebuit să treacă timp după ce își reparase dantura, pînă să observ că aveam în față mea altă ființă: cu ochi

mari, negri, cu părul bogat, strălucind de viață, strins de obicei într-un coc greu, care îl acoperea ceafa, coafură copiată desigur după Alexandrina ; oricum, era măcar un semn că știe să aprecieze distincția, ceea ce, dacă perseverea, putea s-o ducă și mai departe. Alexandrina rămînea modelul ei, în toate privințele, de la ce învăța, cu încetul și pe tăcute, cum să se îmbrace, cum să vorbească și cum să se poarte. Abia cînd am văzut-o într-o rochie nouă, tricotată, strînsă pe trup, cu clorapi de mătase, în pantofi cu tocuri înalte, am observat că era destul de bine făcută ca să placă măcar bărbaților cu gusturile mai puțin rafinate. Printre ei îl pun pe Pantelimon, primul la îndemînă. Despre gusturile lui Odor n-am ce spune, zeul că trece cu totul neobservate, ochii lui se deschiseră dintr-o dată pe Ditu, prima femeie care îi atrase atenția și-i trezi din letargie simțurile masculine. La el procesul fu mult mai îndelungat decît în cazul lui Pantelimon, care se aprinsese de la prima atingere.

Dacă în ceea ce îl privește pe acesta din urmă Ditu întrevăzu un scop de realizat repede, față de Odor nu avea nici o intenție, decît să-i cîștige simpatia, ceea ce cîștigase pe a tuturor din casă. Astfel, cînd se duse să o caute pe Alexandrina și o întrebă ce mama mă, ce spune și la învățătură lui Odor, care tocmai în acest clipă aplecat peste caietul din față :

— Ce mai faceți, domnule profesor ?

La primele rînduri, Odor răspunse „mulțumesc, bine", fără să ridice ochii și să își întrerupă scrisul ; pe urmă o recunoscu numai după voce, stimulatoare, căci ea nu s-ar fi aruncat cînd se întîlnea cu cea pentru care se pasiona cînd o urmărea pe stradă. Revelația se produse pe neașteptate, într-o bună zi cînd glasul el la învățătură îl făcu să tresară ; atît acum își dădea seama că are un glas melodios și plin de blîndețe ; și nu observase pînă în momentul acela din glasul Mariei, și tandreților mișcătoare din al Tamarei. Știa că deosebirea este între un bărbat și o femeie, dar nu-i trecuse niciodată prin minte că ar putea fi atît de incredibil, în aceeași fată, în două glasuri de o puternică asemănare, cu deosebire neutră

Glasul de la fereastră, mai degrabă de contralto decât de soprană, părea parcă din vis... cu un timbru senzual, cerându-și cuceriți... Ea... și-l privea... Îl știa... Îl știa să rădă... Și atunci o cunoscu pe Dida, o văzu cu adevărat prima oară. Îi... cu bărbăție, dar gura ei, cu dantura albă, era... parte senzuală dintr-un glasul. Instinctiv, Gâlea își... mâna sub masă, bruscă, ... din fața celuilalt, cu mușchi încordați și grimă... Întrebarea ce de neînțeles i-... atunci, înfiorându-l... Dumnezeu... cu totul neînțeles... Nu... alcătuia nici măcar în... Gâlea își... mâna stângă.

— Cine vrea... dumneavoastră?... o întrebă... pe fâptura de la fereastră.

— Vai, domnule gardian... vă rog... mama!... Ea cât... la Tîrnava.

Prea bine. Gâlea nu mai fu în stare să... dacă (Dida) în timpul lui de gândire... nu, care i putea să... ... cită, încît de multe ori... ... Dar... de a se culca, dezbrăcându-se... cu pernița prin... ... obrazul. Cu... ... ... pe... ... ...

— Bună ziua, domnule profesor ! îl salută ea, timidă, îmbujorîndu-se.

Spun încă o dată, ar fi aberant să-mi închipui că uneori ea îl prindă în mreje ; pe lîngă compasiunea datorată infirmității, avea pentru el o admirație respectuoasă, ştiindu-l că scria toată ziua, şi nu de o lună, de un an, ci de-o viață.

— Dumneata mi-ai inspirat o idee nouă, i se adresă Odor, mecanic să şteargă din zîmbetul lui cu vizibilitate confuză, ca să se poată exprima în limbajul obişnuit al oamenilor. O idee de răsturnare, o răsturnare de sensuri. Îmi va cere ani de meditație şi de muncă s-o integrez în ceea ce am gîndit pînă astăzi, dar nu mă sperii, nici nu regret, fiindcă nu m-am născut pentru altă misiune.

Deşi nu înțelegea nimic, Dita se bucura că el îi vorbea. Drept singur răspuns, repetă invitația din ajun :

— Dacă vă rog să-mi spuneți pe nume, domnule profesor. Mă cheamă Afrodita.

— O ! se extazie Odor, rîzînd ca tunetul, în împrejurările date, să i se pară ridicol. Te cheamă ca pe zeița frumuseții şi tinereții divine. Afrodita, soră cu Venus, amîndouă născute din spuma mării !

Ion vine să mă ucidă, cînd îi reproduc cuvintele : i-am urmărit întreaga viață, numai din alcătuirea lui cuvintească nu le face pe placul. Era, într-adevăr, o răsturnare de sensuri, cum spunea el însuşi, puțin mai înainte.

2

Ca Pantelimon însă Dita urmărea altceva, şi Tiberiu nu era străin de planul ei, dimpotrivă, el însuşi i-l sugerase. Poate mai mult decît atît, îi poruncise.

Într-o seară, după ce numărase împreună cu Cornelia banii încasați peste zi în prăvălii, Dita îşi aruncă ochii prin grădină, după Pantelimon, dar nu-l văzu, îşi termină treburile, straturile de legume şi florile erau udate, săpate, spațiile dintre ele greblate, se cunoştea mîna omului harnic. Nu era nici la bucătărie, unde Mierceana pregătea şi astăzi pentru mușterii de seară. La bîrtul din

fundul curții, venea lume fără pretenții, mai ales salahori pe la binalele din cartier, să mănînce de prînz o ciorbă și o tocană. Îndemnată de Pantelimon, care n-avea astîmpăr, Cornelia obținuse de la Primărie aprobarea să pună pe trotuar cîteva mese, în fața prăvăliilor. Acolo venea seara o lume mai spălată, dar nu din marea societate a orașului, ci vecinii de pe stradă sau de pe străzile alăturate, atrași de mititei, de fleici, de antricoate și de bateriile îndopate cu gheață, toate bune și cu prețuri modeste. Îi servea însăși Miercana, în halat alb și cu bonetă, ca bucătarii ; ea lua comenzile, ea punea fripturile pe grătar, iar cînd erau gata le aducea la masă. Avea un băiat de ajutor, care mătura trotuarul, pregătea meselе și bateriile cu băutura. Clienții își turnau singuri în pahare, vin cu sifon, apoi ciocneau, beau și plesneau cu limba în semn de satisfacție. Vinul era într-adevăr bun, adus de Pantelimon, cu butoiul, de la podgoriile din județ, renumite. Cîteodată, se aciuia pe la mese un țigan cu vioara, le cînta oamenilor la ureche, în mirosul grătarului care venea din fundul curții. Și nici mușteriii, din mahala, mulți din ei burtă-verde, nici țiganul cu vioara, nu știau că, doar trei case mai departe, o femeie destrăbălată cînta la harpă, fără să se audă în stradă, iar alături, un om care ar fi părut fratele ei, sau chiar tatăl și nu-l era decît amantul, se chinuia de săptămîni întregi să-și rezolve pildurile răvășite, să le ia de la început într-o viziune nouă, cînd nu mai avusese mult ca să le ducă la capăt.

Dita urcă scările, în lumina slabă a amurgului cu gîndul să se întindă puțin în pat, să aștepte pînă venea Tiberiu la masă. Nu găsea ea mîncare, o lua de jos, cu sufertașul. Nu știa ce treburi învîrtea bărbatu-su prin oraș, pleca fără să-i spună unde, și cînd se întorcea.

Ajunsă sus, în holișorul dintre cele două apartamente, o umbră omenească îi tăie calea, o prinse în brațe, o strînse zdravăn și-o înghesui în ușă. Nu se speria prea tare, îl recunoscuse pe Pantelimon și îmbrățișarea lui chiar îi făcea plăcere. Dar cînd el dădu s-o împingă înăuntru, i se făcu frică de-a binelea.

— Ești nebun ? Dacă ne prinde ?

Ca un fulger, Tiberiu Iacinț se întoarce acasă. Pantelimon îl întâlni în ușa de jos, roindu-se în jurul lui și rugându-l la față.

— Ce-i, nene? îl întrebă Tiberiu. Parcă ai fi tu beat, acuși!

— Nu-mi știu, lua-l-ar naiba!

Trecu așa mai bine de-o săptămână, când de seară Pantelimon o pișcă pe Dița, dar îi fusese și ea dragă, fără să-l fi lăsat înăuntru peste nici n-ar fi avut încotro să intre. În schimb, o dorea tot mai furibund și ardeau mărunțaiele, își pierdea mințile. Dacă nu l-ar fi văzut cu ochii mei, n-aș putea crede. Cum să se întâmple așa ca un om care naufragiase în Oceanul Înghețat și se scăpase, ajungând la țărmul Norvegiei, pe urmă luase în sens contrar Laponia, Finlanda și întreaga Rusie în revoluție, strecurându-se printre fronturi, și după multe ocoluri ajunsese teafăr în România? Dintre toți, numai Dița îl observase că se schimbă de la o zi la alta: tot bucălat și le făcea, dedesubt, însă nu era în apele lui; cu toată ființa o întâmpina mereu, nu avea ceva pe suflet.

— Ce-ai cu dumneata, cumnate? îl întrebă pe la urmă, dar nu-i plăcea să se amestece în treburile curții, nu voia să-și murdărească mâna.

— Mâine de cină, știi, vine femeia și eu cu ea, știi bine... Mă bate gândul s-o scot în vreun fel. Dar Dița e tânără să plece de-aici, unde să mă duc?

— De-acu n-ai să pleci niciodată. Fără dumneata ce ne-am face?

Pantelimon nu mai scăpă nici o clipă: chiar atunci se duse la Tiberiu, care își făcea somnul de după-amiază, stând în cămașă unde de-atâtea ori se văzu cu Dița, îl trase și se așeză pe marginea patului.

— Ascultă, uite ce m-am gândit eu, vreau să vină pe-aici și la Suceava.

Lui Tiberiu îi pieri somnul într-o clipită, sări din pat, își dădu cu apă pe față.

— Ți-e vină cu, nene, căci n-ai nevoie să mergi acolo decât săptămâna, nu, mai puțin, în patru zile vin cu bani. Numai să-mi dai poruncă!

Cercul pescuit, care tot se învârtea. Îl vom lăsa pe Pantelimon : adică să te duci pe mina aceasta cu tot cu tot, să-ți vinzi și asfințul, că altfel la anul nu-ți mai dau eu bani ! Ascultarea trimestrială, numită pedeapsă de tovarăși, care au pornit pe drumul cel bun și bine, rușinătorii, dușmanii. Poveștile pot să existe și în inima unui om pentru prietenii lui care pot pățiri dacă pe un anumit sau un altul. Pantelimon își plesnește curajul, stăpân la întâmplă pe mustățile pandul, cînd se deschide ușa și intră Ilie, bătrînul și neștiut de vânt. Dar nimeni nu era pregătit, pînă deodată ceva să urmeze.

— Pleci la Suceava ? o vrut Tiberiu Ilie pe o conducere.

Dar vărul pe dinpul lui Pantelimon e impresionat, pentru să se răzgândească, trebuia să-l bruscheze. Îți cunoaște pe bătrînul e pentru neașteptată, în timp ce îl întreba pe bărbată-su :

— Și ăl o să mă lași singură ? Sau vrei să vină cu tine ?

La auzul din urmă cuvinte Pantelimon tresare, își dau pelița. Dar el nu era un pregătit, pentru să se răzgândească, atîta timp cât nu dădeau pasarea. Spațiul i trece repede, cînd Dida îl întreabă, în sfîrșit, fără să se auzi răspunsul lui Tiberiu :

— De ce să mergi cu mine ? Ăsta cine-și pună bani ? Și cu mă duc la treabă, nu la plimbare.

A doua zi, Pantelimon merge cu regretul la judecătorie și îi dădu procura. Pe urmă se angajează. Tiberiu se duse la Frumoasa, stăruind cu stăruință de vorbă și bătă să meargă la prăvălie. Prăvălia lui Tănase Vasilescu, „La vecinătăți de zahăr în pulbere de sare" nu era departe, lîngă Frumoasa, în trecutul ei e bună bună de la țară, umplută în permanență de un fante în haine nemțești, ca cocoșă, ca aținea să meargă pe jos, în mijlocul de pe trotuar, ca să il cheme pe șofer și îi porunci să urmărească automobilul.

Nu mai aveau Crevelerul Imperial, se învechise, și nu Lincoln-Zephir nou, printre primele venite în țară. Pră-

vâlvă, numită așa impropriu, era un mare magazin de coloniale, din centru, față în față cu primăria. În cei zece ani scurși de când voise să cumpere casa Alexandrinei, Tănase Voinescu se cam trecuse, n-avea decât cincizeci și cinci de ani, dar i-ai fi dat cincisprezece, pe deasupra, îi slăbise vederea, în registre se uita cu lupă, nevoie că avea un contabil de încredere. Nici cu auzul nu stătea bine, când cineva nu-i vorbea destul de tare, trebuia să-și bage cornetul în ureche. De mers, mergea tărșindu-și picioarele, dar se încăpățâna să facă drumul până prăvălie și când numai pe jos. Încunjurându-se astfel cu atâția semne de bătrânețe, fără să țină seama că unde unul mai tânăr i-ar fi fost de ajuns trei minute, lui i trebuia jumătate de oră. În sfârșit, fără să-și fi pierdut judecata, acum avea mintea mai încurcată, se gândea mult până să înțeleagă o întrebare și tot atât de mult ca să dea răspunsul. În schimb, se bucura de o bună tihnă de minte, dovadă că, încă de când cu ochii de Tiberiu, îl și luă în primire :

— Ai venit cu banii ?

Când fusese hotărât să cumpere casa Alexandrinei, îi dăduse cuvântul de mii de lei avansul. Vânzarea nu se făcuse, dar negustorul nu-și mai văzuse avansul napoi, Tiberiu o cheltuise.

— Chiar pentru aia am venit, nene Tănase ! răspunse Tiberiu, volubil.

N-avea de pledat nicio lucru, o convingere pe Frusinela, ocară : „Un asemenea câlțoi n-ai să mai găsești toată viața ! Ce-ți trebuia un palat, la țară ? (Se referea la casa domnului Alcibiade, după care Frusinela plângea cu lacrimi cât pumnul.) Pe când ăsta ia gândește-te, vilă în Bucovina, cu livadă și vie ; și aproape pe gratis, trei sute de mii, unde mai găsești una ca asta ! ?" „Dar e departe ! Face o zi până acolo !" „Păi tocmai asta îți trebuie ție ! Credeam că ai să înțelegi singură ! Bărbatu-tu n-o să se țină după tine, când vrei, pleci, poate ai chef să te duci și tu de capul tău, viața e scurtă !" Frusinelei îi scânteiau ochii, nu-i trecuse prin minte, nu era atât de simplu să înțeleagă ! Cu cât mai departe, cu atât mai bine ! Ni-

meni nu te vede, şi dacă te vede, nu te cunoaşte. Putea să se ducă fără grijă, cu oricine îi poftea inima!

Vinzarea se făcu astfel, pe nevăzute. Tănase Vornicu avu obiecţii numai asupra preţului:

— Trei sute de mii? E o sumă!

— Două sute cincizeci, îl corectă Tiberiu. Restul îl oprești în locul arvunei!

Ideea devenea o ispită, păgubaşul nu mai spera de mult că o să-şi vadă banii înapoi, erau aruncaţi pe gîrlă. Dar n-ar fi fost negustor, dacă se lăsa dintr-o dată.

— Şi cum, adică? Arvuna nu-i tot a mea?

— Hai să nu ne mîncăm după degete, nene Tănase! ripostă Tiberiu, cinic. E a dumitale dar ştii că altfel n-ai s-o mai vezi niciodată!

— Or fi ceva! Un sfert de milion, nu-i ghinda pe stradă!

— Ba cuvînd o ai-i ghinda şi-n lăzile de gunoaie! Dumneata nu vezi cum se scumpesc toate?! Şi o doar începutul, o să vină inflaţia! Nu-i mai bine să bagi banii în ceva sigur?

Chiar dacă Tănase Vornicu nu mai fi stat la îndoială, nu-i îngăduia Frusinela.

— Haide! Nu te mai mişmoncli, şi bate palma!

Culmea indrăznelii, Tiberiu pretinse o nouă arvună, alţi cincizeci de mii, nu putea să plece la Suceava cu mîinile goale. Acum negustorul se opuse, cum să dea banii pe ceva care poate nu există decît în închipuire?! Targul s-ar fi stricat dacă Frusinela nu intervenea încă o dată:

— Iau eu banii şi vi-i dau dacă îmi place vila! Cînd plecăm?

— Mîine dumneata nu pot nu aştept am şi alte treburi.

Spre regretul Frusinelei, trebuiau să meargă cu trenul, nu era şosea asfaltată decît pînă la Buzău, restul prin şi hurtopie, cinci sute de kilometri. Dar cei zece kilometri ciţi mai rămîneau de la gară, Frusinela nu se mulţumea să-i facă oricum, cu trăsura sau cu pantalonii, aşa că trimise Lancelotul mai întîi cu trenul de cele trei rapide,

Tiberiu se urcă la gară, stătea un vagon-platformă încărcat cu pământ. Peste două ceasuri, trenul era înnoptă. Iar a doua zi avea voie, când ajungea la Sinaia, îi aștepta în gară.

Cum îi Tiberiu, trenul era aproape gol. Era puțină lume pe la ferestre, ca de obicei, ca de fiecare dată, ca întotdeauna. Se urcă în vagon, se așeză pe o bancă, își scoase bocceaua, o puse în genunchi, își scoase pălăria, o puse lângă el, își scoase mănușile, le puse în buzunarul de la piept, își scoase haina, o puse pe bancă, își scoase cămașa, o puse pe haină, își scoase ciorapii, îi puse pe cămașă, își scoase pantalonii, îi puse pe ciorapi, își scoase ghetele, le puse pe pantaloni, își scoase cravata, o puse pe ghete, își scoase gulerul, îl puse pe cravată, își scoase ochelarii, îi puse pe gulerul, își scoase ceasul, îl puse pe ochelari, își scoase inelul, îl puse pe ceasul, își scoase lanțul, îl puse pe inel, își scoase portofelul, îl puse pe lanț, își scoase cheile, le puse pe portofel, își scoase batista, o puse pe chei, își scoase pieptenele, îl puse pe batistă, își scoase ochii, îi puse pe pieptene, își scoase dinții, îi puse pe ochi, își scoase părul, îl puse pe dinți, își scoase capul, îl puse pe păr, își scoase gâtul, îl puse pe cap, își scoase umerii, îi puse pe gât, își scoase brațele, le puse pe umeri, își scoase pieptul, îl puse pe brațe, își scoase inima, o puse pe piept, își scoase ficatul, îl puse pe inimă, își scoase splina, o puse pe ficat, își scoase rinichii, îi puse pe splină, își scoase stomacul, îl puse pe rinichi, își scoase intestinele, le puse pe stomac, își scoase mațele, le puse pe intestine, își scoase vezica, o puse pe mațe, își scoase mădularul, îl puse pe vezică, își scoase testiculele, le puse pe mădular, își scoase coapsele, le puse pe testicule, își scoase genunchii, îi puse pe coapse, își scoase gambele, le puse pe genunchi, își scoase picioarele, le puse pe gambe, își scoase tălpile, le puse pe picioare, își scoase degetele, le puse pe tălpi, își scoase unghiile, le puse pe degete, își scoase pielea, o puse pe unghii, își scoase oasele, le puse pe piele, își scoase sângele, îl puse pe oase, își scoase carnea, o puse pe sânge, își scoase mușchii, îi puse pe carne, își scoase nervii, îi puse pe mușchi, își scoase creierii, îi puse pe nervi, își scoase sufletul, îl puse pe creieri, își scoase duhul, îl puse pe suflet, își scoase duhul, îl puse pe duh, își scoase duhul, îl puse pe duh, își scoase duhul, îl puse pe duh

Mai mult nu pot spune, căci în acest document Tiberiu numără banii pe marginea patului.

* * *

Cele petrecute după ce Pantaleimon le istorisise lui Dida pe scară şi o lăsase să nu cadă, înfricoşătoarea lui stări de amintiri, hotărîseră de a vinde casa numai ca Tiberiu să plece la Sucevița ca reprezentă nimic mai, amintirea după s-au petrecut în multe rînduri şi în multe locuri, ca nu-mai din toate straturile societăţii. Nimănui nu i s-a întîmplat mai departe cu Pantaleimon şi Dida deci acestea pentru că-şi lămurească, dar nu până la punct, şi pe cu amănunte.

În chiar prima seară, cînd Tiberiu se afla cu Pantaleimon în patul cuvîntă cu după culcarea, Pantaleimon auzind că vrea Mîntuitorul de pe, adunînd cu cu cuvîntul de mîntuit şi de Dumnezeu, să adăuge, pe seară cînd Dida pornea şi se duse la Dida, chemat de grabă şi pus se pătea să fie mîntuită, nu era, se desbăcea în, de gîrnă pămînteşte şi viaţa ar fi fost cum prompă. Mîntuitorul dacă părăsea de obicei deosebită sau Dida şi Dumnezeu Dumnezeu sau pentru o şi vreme, să nu vadă. Adăugă era chiar vreme, cum se, pentru că se vadă Dumnezeu. Cînd Pantaleimon se apucă pe pat, ca să dormă, atîtea nu fugi în mai cu atîtea mîi lui, şi în Dumnezeu, pe Dumnezeu, ci dădu glăsuirea la pereţi — pentru pentru pe el. Şedă pieptul, pînă în cap şi din adînc lovi.

— Dar, unde ? zise, speriindu-se de mine

La cîţiva centimetri se auzi, agresivă.

— Acolo, în jos ! Sînt eu ! Sînt, şi cu cine te dondă !

Nu se mişcase, rămase o bucată, fără să-şi dea seama, după ce începu să se bîlbîie, după ce un pic de teamă, gata să se frîngă înapoi la o prăjină mai înfricoşă.

Am văzut adică pe o bătrînă cu multă experienţă, care cunoaşte bărbaţi, de toate felurile, ce se lămureşte

cu ea dacă da de unul înzestrat peste măsură. „Mă adaptez!" mi-a răspuns simplu. Nu m-am îndoit că știa ce spune. Dar tot atît de adevărat este că sînt și organisme mai puțin elastice, atunci e un chin pentru amîndouă părțile. Nu era cazul cu Dita, totuși, exitarea ei inițială mă face să cred că se afla cam la limită ; în schimb, o favoriza antrenamentul. Cunoscîndu-i biografia, și punînd la socoteală numai bărbații de pe strada Calomfirescu, douăzeci și cinci pe zi, ca să iau o medie modestă, într-un an fac peste nouă mii, să zic opt mii, ca să scad din numărul zilelor pauzele obligatorii. Dacă înmulțesc cu șapte, mai ciți funcționase acolo, fără întrerupere, mă apucă groaza : cincizeci și șase de mii — un corp de armată ! Și încă o asemenea cifră nu reprezintă recordul, nu știu dacă este cineva capabil să și-l închipuie. Cu toate cele spuse mai înainte, Dita nu mai întîlnise pe unul ca Pantelimon, era și el un record, ceea ce la urmă o făcu să exclame :

— Ptiu ! Să nu te deochi ! Ești numai ciolane, încolo ai pe dracu în tine, mi-ai făcut praf mărunțaiele !

Dar nu era înspăimîntată, dimpotrivă, cînd Pantelimon vru să se dea jos din pat, îl ținu cu amîndouă mîinile :

— Mai haide o dată !

— Ce, crezi că eu sînt pușcă-mitralieră ? !

— Hai, încearcă !

Dita avea meșteșugurile ei să-l pună pe picioare, așa ceva Pantelimon nu mai văzuse, îl cuprinseră fiorii din tălpi pînă în creștet. La sfîrșit, cînd se depășise pe sine, zise cu admirație :

— Dacă nu ți-ai uitat vorba, că aș avea pe dracu în mine, să știi că tu ai pe puțin o duzină !

— Acum, du-te ! vine ea, cu totul năucă. Și să nu mai vii niciodată noaptea : îmi ajunge !

Pantelimon acceptă cu bunăvoință :

— Că n-am să mai vin, se înțelege de la sine ; ai văzut cum vă trebuie, și gata ! N-o să-mi închipui că ți-am căzut cu trecere la inimă. Dar, ca să fie sigur, mai bine încuie ușa !

Sfatul îl dăduse numai așa, ca să se grozăvească, altminteri dracul din el murise. De atunci înainte, nu mai făcu nici o încercare, nici nu se mai gîndi, dorința îi trecuse pare-că pe veci, printr-un act de bravură, care putea fi o apoteoză.

Cînd Tiberiu veni cu banii, Pantelimon se duse în oraș și cheltui zece mii de lei pe o brățară de aur, frumos cizelată, de la Viena. Fiindcă voia ca Dita s-o poarte pe față, nu i-o dădu ei de-a dreptul, ci lui Tiberiu. „Uite, asta-i pentru nevastă-ta! Dar dacă te duci s-o vinzi, îți rup oasele!"

Tiberiu își luase partea; cincizeci de mii îi păstrase pentru sine. Cu totul, o sută de mii, dacă se punea la socoteală și vechea arvună, pe care o cheltuise tot el, și i-o restituise lui Tănase Voinescu din banii lui Pantelimon. Acestuia îi părea rău după casă, cît despre bani nu-i păsa de ei, nu se socotea în pagubă, noaptea cu Dita făcea mai mult decît o sută de mii și o brățară de aur; făcea totul!

Acel tot, o sută nouăzeci de mii, avea să-i prăpădească nimeni altul decît Tiberiu, investindu-i într-o afacere dezastruoasă care nu era primă, dar le întrecea pe celelalte

37

Că domnul Pretoreanu îmbătrînise puteai să-și dea seama oricine îl cunoscuse cu cîtva timp înainte. E adevărat că nu părea să aibă mai mult decît vîrsta lui biologică, șaptezeci și trei de ani sau șaptezeci și patru, nu se știa sigur, dar în nici un caz optzeci, cum scria în *Enciclopedia britanică*, totuși, aerul lui juvenil și energic, pe care-l păstrase multă vreme, crease impresia că un asemenea om nu va îmbătrîni niciodată și nu va putea să moară decît în picioare. Ultima oară îl văzusem cu puțin mai în

chea. Asemenea faptă nu-mi intra în minte, era imposibil s-o înțeleg și să-i găsesc explicația, era în contrazicere cu natura creată de Dumnezeu și cu logica omenească, dobîndită în mileniii de experiență și cugetare. Atunci aveam că mi s-a format prima cută pe frunte.

Am dezvăluit numele domnului Alcibiade, fiindcă e mort de multă vreme, iar războiul burilor interesează prea puțini oameni. În schimb, nu-mi este îngăduit să spun de unde știu cele ce urmează, fiindcă am promis să păstrez secretul, cît timp informatorul meu va fi în viață, și este. Unii se vor gîndi probabil că e vorba de Sobieski, secretarul domnului Pretoreanu ; nu-i pot împiedica să creadă orice, eu însă n-am spus.

Tot timpul războiului civil din Spania, pînă în 1939, domnul Pretoreanu a mijlocit furnizarea de arme, de tancuri și avioane, plus felurite echipamente, apoi îmbrăcăminte și hrană, pe toate fronturile de luptă, și paralel cu acestea a susținut încontinuu comitetul de nonintervenție. Deși faptele rămîn și ele paradoxale, nu mă mai surprind, după cum nu m-a surprins vizita lui la Arhanghel. Ultima oară mă mirasem de mult, încă pe la sfîrșitul copilăriei, aflînd că era principalul acționar al uzinelor chimice din Germania, unde în primul război mondial se fabrica iperita, care a făcut multe victime în rîndurile armatei franceze, akala noastră.

Poate că detaliile tuturor acestor afaceri se vor afla mai tîrziu, cînd voi fi dezgropelle cine știe de cînd morți, aflați cine știe unde. Pînă atunci, mă mulțumesc să povestesc numai faptele care nu-mi lasă nici o îndoială, deși nu există dovezi concrete, decît poate contrarii, furnizate de partea interesată în păstrarea secretului, ca să deruteze partea adversă ; adesea, dovezile negative își schimbă sensul, prin însuși faptul că pot fi găsite cu ușurință ; cineva ni le pune la dispoziție.

O anumită audiență a domnului Pretoreanu la rege, după ce făcuse o vizită secretă lui Hitler, mi-a confirmat-o Bob Ianculescu, fostul logodnic al Ritei, care nu am aflat niciodată sigur ce funcție ținea la palat, în afară de aceea că recruta și instruia amantele regale. El pretinde că a putut să asculte chiar conversația, dintr-un birou de ală-

tură, prin ușa întredeschisă sub draperie. Socotesc că nu-i decît o minciună ; cum ar fi putut să umble pe-acolo ca la el acasă, deși, ce-i drept, tatăl lui vitreg era șambelan al palatului ? ! E adevărat că relatarea lui corespunde cu cele aflate de mine, nu știu cum a aflat și el, dar n-am nevoie de nici o confirmare, sursa mea e prea sigură. Domnul Pretoreanu i-a spus regelui : „Majestate, în patru ani va începe războiul în Europa. (Ceea ce ne spusese și nouă, la școală, cu mult înainte și ceea ce s-a adeverit cu precizie.) Războiul va fi lung, cu faze schimbătoare, mult mai extins decît primul ; bineînțeles, vor intra în luptă și Japonia, și America, dar de învins pînă la urmă nu va putea învinge decît sau Germania, sau Rusia : altă alternativă nu există, oricît am dori-o cu toții, și iată pentru ce motive..."

Expunerea lui, lungă, n-aș putea s-o reproduc în întregime, fiindcă nu mi-a fost îngăduit să iau notițe. Țin minte argumentele principale, însă mi se pare de prisos să le reproduc, azi le cunoaște toată lumea preocupată de viitorul omenirii. Domnul Pretoreanu a încheiat astfel : „În consecință, Majestate, vă sfătuiesc să mergeți urgent în vizită și la Hitler și la Stalin ; veți mai cugeta și vă veți supune la timp care să fie primul. Pe urmă, cînd va începe războiul, veți păstra o neutralitate binevoitoare față de amîndouă părțile, pînă ce se va desemna învingătorul ; atunci veți trece în tabăra lui, fără întîrziere..." „Eu mă bizui pe Anglia și America !" i-a răspuns regele.

Toate previziunile domnului Pretoreanu, din conferințele pe care ni le ținea la sfîrșitul anului de școală, s-au adeverit întocmai. Ce se întîmplase cu rațiunea lui în șase ani, de cînd terminasem școala ? Sfatul de-a rămîne în neutralitate față de doi beligeranți ca Rusia și Germania, cînd ne aflam la mijloc, între unul și altul, mi se pare o naivitate sau o șiretenie țărănească. Nu cumva în acest Marin Pretoreanu, magnat al finanțelor mondiale, se trezea o origine rurală, făcîndu-l să coboare, de la războiul între două puteri ale lumii moderne, la o gîlceavă sătească pentru o brazdă de plug trasă în pămîntul de-alături ? Sau era încă un paradox, pur și simplu, un conflict de gîndire al lui, cu el însuși ?.. Rolul din umbră nu și l-a părăsit, n-a fost o abdicare, și din cîte am mai putut

să afle, n-a lăsat altă lacună, din contră, şi-a continuat ascensiunea, şi-a exercitat influenţa în domeniile importante ale vieţii noastre publice, pînă în noaptea de 23 spre 24 august 1944, cînd a suferit primul spasm cerebral, rămînînd paralitic.

În doi ani care au urmat după audienţa la rege, l-am văzut în cîteva rînduri, în casa lui Trandafil. Despre viaţa lui secretă în această perioadă n-am putut să aflu nimic, poate nici n-au fost fapte notabile. În iarna anului 1938, spre '39, nesocotindu-i sfatul, regele a plecat în Anglia, într-o vizită oficială. Cei din jurul domnului Protopopescu spun că, aflînd vestea, acesta a pălit, de teamă, nu de mînie. Apoi, fără să piardă decît o noapte, căci pe atunci avioanele de pasageri nu decolau pe întuneric, şi-a luat geamantanul, a mers la aeroport şi, cu prima cursă aeriană de dimineaţă, un „Air France", a plecat la Paris, cu transbordare imediată pentru Londra.

În acel timp, lucram în redacţia lui Tit Vanica. N-am ascuns că nu era o meserie pe placul meu, dar speram să mă apropie de un fel principal, să public o carte. Cineva a spus despre gazetărie că te poate duce oriunde, cu condiţia s-o părăseşti la vreme şi fără regrete ; am părăsit-o, şi n-am regretat-o ; dar recunosc că pînă atunci mi-a dat prilejul să învăţ multe, şi într-adevăr mi-a ajutat să-mi împlinesc dorinţa. Poate folosul meu cel mai mare este că am trăs cu urechea la ce spuneau alţii, versaţi în treburile publice şi politice ; n-am dorit cîtuşi de puţin să le ajung din urmă, cu atît mai puţin să le-o iau înainte, aveam alte ambiţii. Însă datorită lor m-am aflat şi eu în centrul evenimentelor, astfel această perioadă reprezintă în viaţa mea o şcoală de primă însemnătate. Sigur că astăzi evenimentele de atunci, rămase în urmă, au fost acoperite de altele, făcîndu-le să-şi piardă importanţa, pînă ce unele au să fie uitate cu totul ; am privilegiul că n-am să le uit niciodată. Singurul neajuns este că dacă le-aş povesti pe toate, aşa cum le-am văzut de aproape, mai nimeni n-ar vrea să mă creadă ; de-atîtea ori am spus că istoria n-o scriu contemporanii, nu li se îngăduie, sînt împiedicaţi cu felurite tertipuri, puternicii zilei avînd interesul să nu se

fost și o altă categorie de oameni, pe care i-a cuprins frica, pentru că era dorința Lenpold, dorința mea, refugiat de la Viena, din prevedere, cu mult înainte Anschlussului. „Acum nu mai e mult până să vină și aici!" zic-a spus, încercînd să-mi pleznească un dinte cu frâna. Îi trecusem săi de toate mările, mult l-am rugat să aștepte altă dată.

Ziarele care aveau „Hallingraf", un aparat mic, de trimitere imaginile la distanță, au publicat chiar atunci o fotografie luată la Berchtesgaden, regele nostru aplecat adînc, aproape în două de la mijloc, în fața lui Hitler. Mi-a fost rușine pentru el, altminteri n-am avut alte sentimente. De la Tir Vatican am învățat să trăiesc să privesc lucrurile altfel: „Nu-ți dai seama că această poză este o umilință personală? Lasă-ne în pace, ne ajunge de-l dracului! (Cum spuneam eu, cu respect.) Dar pe-a lupta-n cuiul pe cel tău, lasă să intrebe pe nimeni!" Era rost de indignare, și atunci aflu am înțeles ce rostea reprezenta fotografia. Îl știam pe rege din portrete oficiale din ziarele ex-monarhiei. La parada cu un mic acoperit de pene pe cap alb cu aguș lipsesc; fotografiile din revista ilustrată, care îl arătau în sală, la Palatul Gărilor, cînd lucra la birouri, cînd vorbea, le urmăream. E știut că îl vizitează bătrîn în casa și curte, de Bobotează, atunci merge să asculte colinde la Dimitrie; are bucuria la fața de tinerețe și de bătrînă, merge prin mijlocul Gărilor, salutînd cu dar pas, gata să se prăbușească. Pentru de atunci nu îl trebuie să privească în ochi-o și o simți mîndra spinarea în fața lui Hitler.

Veneau rar mai vechii noștri de dincolo Dreptunghi, dar toți din redacții, în timp ce-l dădeau cu ochii, se-ntrebau ce aprobă și ce dezaprobă. Este convins că neprevăzuta vizită a regelui se datora lui, de acum încolo după el le bagăm, se-l coștingă. Este observat că cu cît comunicat nimic oficial privitor la pe cuplegere se aștepta cu Hitler, fiind ceva ce nu se dădea, astfel că disciplina și pregătirea Armaghedonului atingea culmea acestea și mișcarea lui în trebuie nutrită.

— Vezi c-am avut dreptate? I spuneam după două zile domnul Leopold, ale cărui relații trupurea mea pe bar-

mașină. De-aici încolo, n-o să treacă mai mult de o lună, și Hitler, cu Arhanghelul în stânga, o să primească la București defilarea discipolilor.

L-am socotit un om fricos, pe urmă mi-am schimbat părerea: mulți oameni aveau aceleași temeri, care puteau să se și adeverească. S-a văzut curînd că nimeni nu l-ar fi oprit pe Hitler să se grăbească, iar dacă el a făcut pauze între o lovitură și alta, nu l-a îndemnat prudența, ci nevoia de a-și digera prăzile; fără să fi medic, puteai să vezi pe fața lui încordată și acră că stătea prost cu stomacul.

Încă din februarie, cînd începuse dictatura regală, funcționa un guvern al patriarhului Miron Cristea. La închisoare, Arhanghelul aștepta să fie eliberat de la o zi la alta, și să-l aducă în fruntea bisericii pe Traian, aflat atunci la mănăstirea Cernica. N-a mai apucat să-și îndeplinească intenția, care era numai un punct dintr-un plan plin de ambiții, de nerealizat fără vărsare de sînge. Trecuseră numai cîteva zile de la întoarcerea regelui, cînd, spre surprinderea tuturora, un comunicat al Ministerului de Interne anunța că Arhanghelul și acești discipoli cu grade mai mari aflați împreună cu el la închisoare, în loc să fie eliberați și aduși în triumf la București, au fost împușcați, pe cînd încercau să evadeze. Presupun că singurul om care nu s-a mirat a fost domnul Pretorianu. Iar surpriza cea mai mare a avut-o cu siguranță Hitler, care a spumegat de furie, și-a țipat medicii cu prisosință, se îmbolnăvea de ictere.

*

Fiarea în noaptea de 29 spre 30 noiembrie, anul 1938 se știe. Un breț al poliției mergea de la Ploiești spre București și ajunsese la o margine de pădure, rămasă din vechiul codru al Vlăsiei. Cunoșteam acest fel de breț, prefectura poliției avea mai multe, dusea mai ales jandarmi și sergenți de stradă la manifestații sau unde era nevoie de forță publică; pe răufăcătorii îi transportau mai degrabă cu duba închisă. Bretul era un autobuz fără pereți și fără coridor la mijloc, doar cu acoperiș, cu bănci lungi, dintr-o mar-

gine în alta, ca să încapă cît mai mulți oameni și să poată coborî repede, pe amîndouă părțile.

În trecul care mergea spre București atunci, noaptea, se aflau Arhanghelul cu șefii discipoli, vreo cincisprezece. În spatele fiecăruia stătea de pază un subofițer de jandarmi, ceea ce pe prizonieri îi mira, la fel cum îi mirau cătușele de la mînă, cînd într-un ceas aveau să fie eliberați cu onoruri. Nu am cum să știu dacă măcar în mintea unuia din ei era vreo bănuială ; n-ar fi fost firesc, știau că regele fusese la Hitler și se încheiase peste patruzeci și cinci de grade : nu putea să existe garanție mai bună.

Ajunseseră pe la jumătatea pădurii, cînd lumina unei lanterne țîșni de lîngă cabina șoferului. Toți, într-o clipă, subofițerii de pază sărită în picioare, și în clipa următoare cu mișcări sigure, energice, sincronizate de la sine, prinseră gîtuiazul prizonierilor cu cîte un laț scurt, pe care îl aveau în mînă și-i gîtuiră. Odată morți, îi dusără în pădure, iar acolo îi împușcară în spate. O formalitate inutilă ; cine ar fi îndrăznit să anchetezе ? Nu încăpea îndoială că ordinul pleca de la rege.

Tit Vanica era adversarul jurat al Arhanghelului și al discipolilor, le denunțase intențiile în articole, care mă făceau să tremur pentru viața lui, căci oricînd se putea pomeni cu o spadă în piept sau cu o rafală de pușcă-mitralieră. În nici un caz n-ar fi avut scăpare, dacă armata discipolilor punea mîna pe putere. De aceea, în dimineața cînd apăruse comunicatul, mă așteptam să-i văd pe față un semn de satisfacție, cum se vedea pe multe fețe. Am fost surprins cînd l-am văzut intrînd în redacție cu o figură îngrijorată. Aveam motive să nu-i port o simpatie deplină, unele din gesturile lui mi se păreau reprobabile.

— S-ar putea că regreți ! îi spuse cineva, un om mai în vîrstă, gazetar de decenii, care își îngăduia să-l judece.

— Da, regret ! răspunse cu vehemență Tit Vanica.

Iar după o pauză, în tăcerea consternată care se lăsase în redacție, își explică atitudinea. Era atît de simplu, atît de adevărat și de limpede, dar nimeni dintre noi nu ne gîndisem.

— Nu regret moartea lor, erau cu toții pătați de sînge ; regret fărădelegea. Vă dați seama că, de aici înainte, pe fiecare dintre noi, pe fiecare cetățean aflat în conflict cu

putea s-o întrebă de ziua ei ce poate aștepta muritorul? Știam toți cu mândrie legată.

Vrăjitorii lui au dispărut în pustie, mulți au luat-o la fugă, unii l-au răstălmăcit, și l-au crezut simpatizant al Arhanghelului Mihail, a avut de dat socoteală, și nu i-a fost ușor să se apere; articolele, deși clare și voluminoase, erau privite cu îndoială, parcă plutea asupra lor un „de, știu eu ce-am zis”: „Și în afară de asta ce-ai mai făcut?” Poate să te apere scriba, e înțelegător cu întreaga lume civilizată și cultă care cunoaște și istoria, și Biblia, minciuna răzbate mai ușor decât adevărul. Pământul nu se poate în picioare, de nimic firesc devine tot mai neștiută și mai îndepărtare

38

Cu dăruire pentru eveniment, au pășit de pretutindeni o pedagogie a lui Tiberiu și o mănăstire a lui Odiey, căci de îndeletnicire să aș trece peste de două n-ar avea datoria să-i învăț pe oameni cu cum aș fi vrut eu să fie și cum ar fost ei în realitate. Cazul lui Tiberiu nu mă surprinde, e în concordanță cu toate faptele sale, începând cu invenția sa, de lire sterline, care aparțineau întregii lumi. În urmă pașnic la cale folosite afaceri inventate, nu de prea mari proporții, găsindu-mă degrabă, cu capitalul adunat de pe la prieteni. Prietenii nu-i lipseau, aveau darul să-i vândă cu ușurință, prin firea lui veselă și optimistă, care de fapt era neștiință, ea să nu spun rușinăre, prin verbe mestecate și dințuri de porumb, unde plătea bănuși cu valoare, știind că n-o să fie în pagubă. La sfârșit, pagina era a celorlalți căutora le prăgădea banii investiți în combinații capitaliste, sortite eșecului. Cineva ar fi putut spune că era o moștenire de la domnul Abdiade, cu fermecul lui întreprindere Austeră, care urmărea să scoată ceva din apa unui râu de câmpie. Între-adevăr între-

pământeni acum era copilărească, nu asemenea încă o exercitare, nici o mulțumire, ci o viețuire pentru, pe care domnul Pretorianu o înțelegea în chip pretic, altfel n-ar fi dat capitalul.

Poate Tiberiu nu avea un sentiment de vinovăție în fața faptelor lui reprobabile; corupțiune, înșelăciune, mârșăvie i se păreau lui fel de exemplu ca binefacerea și poate chiar că exercițiul de sine. Mi-am făcut datoria să scrut și această pânză, dar nu cred în ea. Cu toate că ar fi existat numeroase motive, până acum nu avusese de-a face cu Celul general; cei apuși fiindu-i pretenți nu îl dădeau în judecată, mai ales că el le făgăduia reparații depline, la termene mereu amânate, și avea darul să-i convingă de fiecare dată.

Acum însă afacerea lăsase propriu-zis pământul, era foarte că însuși Tiberiu să ajungă în fața judecătorului de instrucție și a procurorului, poate chiar cu mâinile în cătușe. Amenzile lui de până dată erau mai numeroși, mai figuri pământești trăiau din ele, unde se înălțeau case cu negustor de pește din piață un preț fără pereche, un arhitect în toată regula, un avocat, un procuror, pe scurt mai și mai n-am terminat de dă, mi-ar fi fost de-ajuns ultimii doi amintiți că nimeni să nu mai încalce legile și treburile financiare.

Deși avusese de achitat o sumă de opt mii franci, „Vitezii Ierii", înmulțită la tribunal cu pagubele aduse Pretorianu o mulțumi de formalitate ca nevoie în pretul său de statuie, și dovedea că-i era întotdeauna, nu degeaba și-a fost arestată, nu înțeleg cum numai n-a observat și dânsul ce ascundea o mărturisire? Bănuiesc că nu, altfel, n-aș fi observat-o, fiindcă nu mă privește în afară. Un tribunalul? În târgul, ce să ne defăimăm o asemenea mărturisire, admit că ereina e capul să propună și să pună pe rămână să nu fi cât Mănuță Gelu în lege; avea semnătă, prinsă cu un preș, un avocat și un procuror nu pot să lupte decât înșelăciune. Ar fi fost vorba să știu cât din acești oameni erau de bună-credință, înșelați de Tiberiu? Dacă mai știu pământul a-o fi fi descoperit, mânie de a-l măsură domnul Pretorianu și l-ar fi arestat nevinovății, ca personal t-ar fi condamnat pentru pretic, cum aș fi făcut și cu dependența, cu și eu

pierdut banii. Iar ceilalți, complicii conștienți ai lui Tiberiu, cum de nu s-au gîndit la consecințe ? E o altă prostie, și ea trebuia pedepsită dublu decît escrocheria.

Tiberiu încercase să-l atragă în asociație și pe Pantelimon, asigurîndu-l că în zece ani poate să se îmbogățească, să-și cumpere moșie.

— În zece ani, eu o să fiu de mult pe lumea cealaltă. La ce mi-ar trebui moșia ? Apoi, n-ai spus tu că o să vină războiul și o să murim cu toții ?

Pe Pantelimon nu pot să-l pun în categoria proștilor, pe care i-am condamnat adineauri. Dacă văzu că nu-l putea atrage în asociație, Tiberiu îl sfătui cel măcar să depună banii luați pe casă și într-un an au să se dubleze.

— Nu-ți ajunge cît ți-ai tras de gîlci pînă astăzi ? Uite, mă nepoate, îți dau nouăzeci de mii, să-ți faci treaba cu ei ; o sută de mii îi păstrez pentru înmormîntare, vreau să fie praznic cu tot orașul. Cine să-l facă o să am eu grijă, chiar de-aș muri odată cu Miercana, știu pe cine să las, mi-am scris testamentul. Iar banii pe care ți-i dau, să nu-i scoți în tabel cu numele meu, n-am nevoie de ei, ia-ți-i !

Pantelimon avea o rumușcare, și timpul în loc s-o înmoaie o făcea să crească. De Dinu se plătise cu brățara de aur, trebuia să se plătească și de Tiberiu că el era păgubașul, chiar dacă nu aflase.

Cei trei asociați se numeau membri fondatori, depunerea lor inițială era simbolică, un leu de om, ca să li se poată deschide o partidă în registru ; dacă voiau să depună mai mult, nu-i oprea nimeni, dar baza afacerii avea să fie reclama, atrasă de reclame. Și într-adevăr, au fost pocăiți de oameni, dornici să se îmbogățească repede, care și-au depus economiile, luîndu-se la întrecere unii cu alții.

Cu nouăzeci de mii de lei ai lui Pantelimon îi fura de astămă lui Tiberiu să închirieze două camere pentru birou, în centrul orașului, să cumpere două mese, scaune și o casa de bani, cît un garderob, demodată și ieftină, care se vedea pe fereastră și stîrnea curiozitatea trecătorilor. Pe

geamurile biroului, ca și pe ușa de la intrare, scria cu litere aurite „Viitorul fericit, societate de ajutor reciproc". Din aceiași bani, Tiberiu publică anunțuri în ziarul local și tipări mai de afișe, care se lipiră pe ziduri, mai de broșurele și foi volante, care se împărțeau oamenilor de pe stradă. Unii le aruncau în coșurile de gunoi, mulți însă le luau acasă și le citeau cu atenție, până ce începeau să le selipească ochii și adormeau în plasă.

Era o întreagă literatură, întinsă pe zeci de pagini, nu știu cine din asociați o compusese. De pildă : „Azi fetița dumneavoastră a împlinit un an și i-ați tăiat moțul. Îi urăm să fie fericită ! Dacă începînd de mîine veți depune pe numele ei numai o sută de lei pe lună, acești bani vor crește și se vor înmulți între ei, încît la douăzeci de ani domnișoara va avea o zestre de trei sute de mii de lei, valoarea unei case, cu trusou și cu mobilă." Sau : „Peste cinci ani fiul dumneavoastră va recruta la armată. Nu-i tiriznu dacă, începînd de astăzi, veți depune pe numele lui numai cincizeci de lei pe lună ; la vîrsta recrutării veți avea cu ce să-i cumpărați uniformă și cal de călărie cu tot harnașamentul ; așa va putea face armata la călărași în schimbul, ceea ce aduce mari avantaje."

Într-adevăr, la călărași cu schimbul nu puteau merge decît feciorii chiaburilor, căci calul și celelalte costau mulți bani. În schimb, armata era mai ușoară, se făcea în rate cîte o lună sau două pe an, la intervale, restul timpului călărașul fiind liber.

Nu am să înșir mai multe, destul să spun că autorul reclamelor avea fantezie, și munceșe pe nădușite : nevoile și dorințele oamenilor erau exploatate cu dibăcie, tentația învingea bunul simț și chiar scepticismul, tot ce-ar fi fost numai vis devenea realitate, numai nu se întreba de unde ieșeau atîtea cîștiguri. Știu că au fost și unii neîncrezători, dacă nu chiar incredduli, m-am numărat printre ei, l-am întrebat nu pe Tiberiu, scepticismul meu l-ar fi supărat, ci pe frizer : „Cum e posibil ca o sumă de bani să se înzecească doar într-un an ?"

Auzisem de cămătari și de dobînzile scandaloase pe care le luau cînd prindeau pe cineva la ananghie ; dar

nici chiar el, cînd ar fi fost de bogăție, nu mergea atît de departe, și oricum bogat îi părea, ajungînd la ce făcuse noaptea. Dimineața pe care le dădea bănuții la banii dăruiți puteau să fie de cincizeci de ani, cam așa ceva, și un capital bogat în afaceri prolifere în mod normal cel mult de două ori pe an. Spectacolele la bordel, ce-i drept, duceau uneori la cîștiguri spectaculoase, în schimb erau rupte bucățele; așa cum cîștigai, puteai să și pierzi, pe acestă cale se rotunjeau multe cîștiguri.

Nu puteai să argumentezi unei ere complete, și fără greșeală, altfel ar veni un ceas de foame, tulpă, frigul ar fi gata în ea mîncă un mare și cald pe gîndul. Îi vorbeam așa, pe cînd îmi săpuneam obrazul, zăcă să nu gîndesc că ar putea să se supere și să-mi bage pumnalul în gură mai rău să-mi taie gramofonul cu inimă. Cînd colo, pe oglindă ce-mi apăream pumnul de vedere, îl vreau bine dăpostită, vîrstită de lamarcă mică, pe care o auzită mereu cu să mă pună în urmă: „Dar cu înțeles să țină în bine pe mîine?! Înțeles?!"

Cîștigul realizat părea îndestulător, mai cu seamă în vederea și fără să cîștige să se gîndească, vîrstă spălătorul Cezarului, care bălăbănea prin acele locuri. Pentru ei nici măcar, gaiță mărunți, dealtfel, Tiberiu avea o argumentație copilărească: „Nici o vorbă de un -cîștigînd nu bine spărat în mîine!"

Nu era așa, să credă, nici nici în să ca să gîndească în cuvînt. Cît spera să o să dureze pătăfiile? Unuia, ce-am întîlnit dacă nu avea o colțuri înțelată, dacă rațiune în mîine în cu de umbră, cum mă gîndeam că se întîmplase cu Translații, într-un moment tragic.

„Victorul învins" îi avea o bătaie pe cît de agresivă, pe atît de scurtă. Într-un prinde căpătînă, dispărîndu-cuțeau gata, dar după o lună și jumătate, nimic nu trăsese prinde cîștigeri și cuvinte nervoși, care nici nu vîrau semnele tinere, se pierdeau în ceață, dispăreau, cuțitul, și chiar o vită de rău de la pierde din ce, se dezlănțuia frumos. Cine avea o cuțitură cuțit de mîine se dădea fuga și-o de pește; unii se împrumutau, ca să nu dea

cu pistolul cocoșului. În mâna lor parte, acești oameni erau de cavalerie moldovă și depunerile lor se mărginau la câteva mii de lei, nu zece, așa că totalul, la urmă, nu depășea două milioane; pe lângă afacerea Skoda, unde era vorba de miliarde, sau de cazul Stavisky, cu milioane de franci, pare o bagatelă, de aceea vulva strâmtă, ce-ar fi aplicată pe păpușoi, nu depăși marginile județului. Știrile din București nu pomeniră mai nimic, doar o informație de câteva rânduri, pierdută pe o pagină oarecare.

Nu erau acolo chiar o-a proba demnitățile, nu știu cum și de unde o puteți, unii chiar erau vrut să se dezbrace, toată lumea din cafe era contrariată, în primul rând o ospătăriță. Se păru că un deputat, care pierduse la cărți peste noapte și avea de plătit o datorie de onoare, dimineață se duse să-și retragă banii de la „Vițelul fericit", trăgându-se mai de lele, căci nenorocosul. În momentele când de bani a acestuia, nu erau decât vreo cinci sute de lei, în mândă mărunți. Cafegiul, auzind la ușă acest, îl rugă pe solicitant să vină peste câteva zile. „Trebuie să-i scatem de la bancă. Nu știți bancă în oraș?" „La care bancă?" Omul se fâstâi, bâlbâindu-se: „La Banca Românească!" Întrucât se îi puse să se întoarcă în luna și ceasul să le aminte, deoarece solicitantul mutual, mulțumit după o noapte de pocher și furiș că pierduse peste o sumă destul de însemnată pentru el, se fi avut puțină răbdare. Și-apoi, știut cum se bălăbăna cuvântul îi veneau neînțelegere.

„Banca Românească" nu aparține, de parte cuiva a poporului. Întâi-o fugă în toate și, crăiță cuvântul de deputăție, care îi dădea dreptul să cumă informații, întrebă dacă „Vițelul fericit" avea acolo un cont valabil. N-avea. Se întoarse cu o faleă în cur și cu una în pământ, tocmai când patrii deputăției intrau la ședința anunțată, puțini deocamdată, fiind încă dimineață. Iată de ce spun eu să fiu nu-i este bun efectiv omului. Dacă solicitantul ar fi înțeles că răvaș, apoi atunci n-avea decât să aștepte liniștit deputăție, până ce s-ar fi strâns destul bani pe masa cafenelei, numai pe urmă să se apuce, să pună banii dinaintea lor și să rânjească: „Hai, acum plă-

tește-mi !" Dar el nu era decît un geambaș de pe strada Colonici, unde dedrîdel își pierduse și banii, într-un local nemorocit, pe jumătate tripou, pe jumătate tăvernă. Geambașii nu poartă bastoane, ci bîtă, și cunosc mai bine caii decît pe oameni. Așa că nu stătu să judece, se repezi, sparse geamul ghișeului cu bîta și-i strigă mirarului : „Pungașule !" Deputatorii se uitară speriați unul la altul... Geambașul ieși în stradă, sparse geamul de la ușă, pe care scria cu litere de aur „Viitorul ferical, societate de ajutor reciproc", strigînd de răsuna strada : „Pungașilor ! Vă bateți joc de oameni !"

Mai departe e ușor să se înțeleagă ce urmare. Și încă s-ar mai fi putut încerca treaba, dacă Tiberiu ar fi avut destule ca-i liniștească pe oameni cu vorba lui meșteșugită, sau dacă s-ar fi dus fuga cu o trăsură, să-l aducă pe prefect : așa ar fi avut șanse și mai bune. Dar el veni abia după ce palatului, pînă atunci dormise, și cum dădu colțul, văzu strada plină de oameni, vociferînd și agitîndu-și bastoanele deasupra capului, manifestație ca în fața băncii Marmorosch Blank, în ziua cînd își încetase plățile.

*

O anchetă totuși s-a făcut, înainte de a interveni decretul Prefecturii. Crudat, și comic totdeodată, este că bonitatea lui Tiberiu și al asociaților lui în această escrocherie fusese egal cu zero, ba, mai mult decît atîta, unii pierdură chiar banii scoși din buzunar și depuși, ca să poată lua parte la cîștiguri. Totalul depunerilor, după cum dovedeau actele, nu depășeau două milioane. Iar cîștigurile plătite prin tragere la sorți, în două rînduri, se ridicau prima oară la șapte sute de mii de lei, a doua oară la un milion și un sfert ; diferența dispărută era minimă, cîteva zeci de mii de lei, mult mai puțin decît investise Tiberiu în organizarea asociației. Nu știu cum se poate încadra în Codul penal o asemenea manevră ; este că escrocherie, dară făptașii nu sustrag depunerile unei categorii de oameni în folosul lor personal, ci îl împart, prin tragere la sorți, unei alte categorii, mai numeroase ? E limpede ce urmărea Tiberiu : să cîștige încrederea publicului, și abia

pe urmă să dea lovitura adevărată. Dar ar fi fost ca parabilă, nu era doar o ilustrație, sau mai simplu, o poantă? Și iarăși mă întreb, dacă acest fiu al domnului Alcibiade, înrudit în rele cu fratele său mai mare, Tomu, nu-și pierdea uneori mințile, înrudindu-se astfel și cu fratele mai mic, Trandafil, care, cu toate însușirile lui supraomenești, dăduse semne de nebunie, controlate, ce-i drept, de o a doua lucidități, continuă. Nimic nu poate fi dovedit nici în cazul unuia, nici al celuilalt, ca să nu mai pomenesc de Odon, a cărui întreagă viață este ascunsă sub un enorm semn de întrebare.

Asociații lui Tiberiu nu mă interesează, deși fiecare din ei ar putea să fie un caz de luat în discuție: am mai de urmărit prea multe cazuri, și nu vreau să-mi pun nimic cu toate, altfel poate aș ajunge să-mi pierd și eu judecata. Nu aș crede că dandanaua asta, abordată împotriva voinței mele, fundă nici nu mă atrăgea, nici nu aveam pricepere, m-a obosit peste puterile mele și m-a făcut să pierd alte parale: dar nu puteam să las o pată albă pe un colț al tabloului.

Tiberiu se întoarce într-o fugă acasă și se prăbușește la picioarele Alexandrinei.

— Mamă, scapă-mă!

Nu-i spunea niciodată mama, ca toți copiii deștepți, ci se adresau pe nume, și fără căldură. Acum Tiberiu avea fața plină de lacrimi și în glasul lui se auzea disperarea. Știa că îi era frică, dar numai pe jumătate, restul fusese teatru.

— Eu fug, mă ascund, continua el. Apelează la domnul Prefectului; dacă nu mă scapă, nu-mi rămâne decât să mă spânzur.

Ajunse la gară pe străzi ocolite, cu ochii în toate părțile, se lungi într-un vagon de marfă, de pe o bancă moartă, și rămase acolo până seara, când se urcă în trenul de Suceava. Nu știa dacă Frusinela era acolo, merse la sorți, nu rămânea altă scăpare. Bilet luă de la șefui de tren, după ce plăti amendă, nu-i pasă de bani, avea vreo mie de lei, nu putea să se ducă la ghișeu, în gară, poate poliția pândea, ce să facă un om ca el dacă nu să fugă?

Trecu de Suceava, în direcția spre Dorohoi, apoi scurtă drumul cu câțiva kilometri. Mersese cu piciorul cam două ore, când ajunse, era după-amiază. Îi veni inima la loc, când văzu automobilul în fundul curții, sub un șopron lăsat anume, ca să-l apere de soare. Alături, într-un colț de grajd amenajat rezonabil, era culcat polcovnicul. Acesta tresări ușor, numai să tușească, să se spele la fântână. Tiberiu se duse la el cu mâna întinsă.

— Ce mai faci, Virgile ?

El își spunea Vergiliu.

— Ce să fac ? răspunse, ștergându-și cu batista de mătase. De-ale noastre. Dar pe dumneata, ce vânt te-a adus încoace ?

Tăcea mereu, deși n-ar fi fost cinic de mătase. Tiberiu îl privi cu coada ochiului.

— Doamna nu s-a sculat ?

— Nu, doarme cu băiatul.

Trecu la ușa cu bâlci, bătu în pervazul de lemn, dar îi luară vederea pe lângă el, să-i ajute la bocanci. Tiberiu avea mai vechime de când era mic, nu putea să-l țină minte. Ușa casei se deschise și apăru o femeie, cuibărită în cheotă de noapte și MEA pășind în picioare. Olimpul Pruncului se auzi dinăuntru :

— Dorule, pe unde în pizdamiei pușlă ai țâșnit ?

Olimpul ei, sulfurat, era plin de tandrețe. Tiberiu se apropie de ea, privindu-l cu mirare pe frate.

— Tu ești Mitiță ?

Cel întrebat rămase mut, fără să înțeleagă despre ce era vorba. Femeia se ivi și ea la ușă, cu un copil mai puțin decât de noapte, alb. Când îl văzu pe Tiberiu, făcu ochii mari, dar nu-și pierdu cumpătul.

— Ce-o să fie Mitiță ? zise, sărutându-l pe tânăr pe brațul și trăgându-l spre sine. E dragul nostru, nu-ți place ?

Era un fluture frumușel și tânăr, căci se înroși foarte tare. Îi veni greu să-l tutuiască pe Tiberiu, deși avea o inimă îndrăzneață ; dar pe el nu-l stăpânea timiditatea, ci o forță greu ascunsă.

— Putem să schimbăm două vorbe între patru ochi ? o întrebă pe Frusinela.

Ea se lăsă, cu o bunăvoință răutăcioasă, cu un zâmbet de triumf, care nu mai avea nimic să se transforme în rîjet.

— Știai că da, răspunse nevinovat. La mare de pe urmă. Darling, nu-ți e în casă de te înăbuși. Vreple, pune cafeaua să fiarbă.

— Cum, darlingul ăsta al tău ? Nu mama nu are ?

El rîdea. Pînă, cu o clipă mai mult de îngrijire, Frusinela îl atrăsese din urmă pe drum, cînd veniau cu automobilul, de la Sarcaux. Fusese orbită și pe ciîmbuc, se interesă atunci cu o bătaie în mînă. El răspunse la un „parc temple, și cumpăra cărți poștale ; ăștia a tresă să meargă cu el la casa lui, cu automobilul dendrept de ținutarii, pe care băiatul găsind l-ar fi făcut cu pistolul, dacă nu-l lua Frusinela.

— Te las cu ei în pînă mîine ; spune-le că te-ai băgat să dormi la mine. Ai o dragoste ?

— Am ! răspunse fără tăgadă, cu ochii în ochii de pe podeaua automobilului.

— Spune-i să te aștepte... Sau mai bine să-i scrii pe altul !

Atmosfera se înăsprise cu o lună înainte pentru ceilalți. De atunci dormeau împreună.

— Știi la ce mare luminătură, spuse Tiberiu. Poți să dă gîndurile gîtă mai înalte la urmă ?

— Dar eu nu mai stau de cît gîtă cîteva zile.

Frusinela vorbi cu o răbdare și o calmitate de pălgoreană.

— Nu-i nimic, răspunse Tiberiu. Îmi lași ținutele.

— Bine ; pînă atunci, o să-ți dau cheile mele ; pe el o să-l culc în față.

— Și tu, unde o să dormi ?

— După cum mi-o veni, cînd la unul, cînd la altul. Să știi că mi s-o făcut dor de tine ; abia aștept seara.

Frusinela se îngrijea. Începuse să se teamă la față, dar Tiberiu avea nevoie de ea, și de-aici se năștea în el o bucurie adevărată. Cînd, seara, trecută sora nebunească,

femeii îi era lipsea patima, i se aprinse în ochii aprinși ca de flacără.

— O ia puiul bun, măcurăii ca peste noapte, dar cocoșul îl bate ! Ah, darling !

Tiberiu se ridică într-un cot și-i trase o palmă de-i înfundă capul în perna. Ultima primejdia, spumega de indignare.

— Eu nu sînt mulmuțoul tău, să nu-mi spui darling, că îți înmoi oasele !

— Ah ! gemu Frusinela, Ce mină ai, ticăloșule ! Hai, bate-mă, bate-mă, pișcă-mă, fă-mă bucățele ! Darling !

Sens din fine la auzul cuvîntului, Tiberiu se ridică în genunchi, îi strînse mijlocul între coapse, ca în menghină, și începu s-o lovească în obraz cu dosul mîinii, cînd cu stînga, cînd cu dreapta.

— Ah, darling, darling !

La fiecare cuvînt, repetat cu perversitate, loviturile deveneau tot mai violente, pînă ce Frusinela scoase un țipăt, dar nu de groază, i se zvîrcoli întreg trupul, pe urmă își pierdu cunoștința și rămase inertă, răpusă de nebunie și voluptate.

Ușa se deschise cu o bufnitură, o siluetă albă năvăli în odaie. În lumina lunii, Tiberiu îl recunoscu pe Petru ; în mîna lui lucea un cuțit lung, de bucătărie. Se ghemuise de cu seară în tindă, ascultînd ca nebun vorbele și zgomotele care veneau de dincolo.

— Plecă ! Fiară de-alei, scriu, că de nu, bag cuțitul în tine !

Dar o mișcare. Tiberiu sări în fața lui, îi cuprinse mîna înarmată și i-o răsuci la spate ; cuțitul căzu pe podele. Frusinela păru moartă. Cînd își reveni, Petru fugise, ieșise pe poartă și o lovise la goană pe ulițe.

— Cum de n-am știut pînă acum ce-ți poate osul ? ! murmură Frusinela, revenindu-și din leșin, însă stăpînită de voluptate. Tu ești Dumnezeul meu, omoară-mă, omoară-mă, dar mai întîi iubește-mă !

În acest timp, Petru, numai în cămașa de noapte, fugea nebun afară din sat, pe poiana albită de lună. Se auzea

un [illegible], îi veni gîndul să treacă peste gîrlă și să se arunce pe [illegible], dar i se făcu frică. Ar fi vrut să moară fără știrea lui, să pice din cer un fulger. Cînd trecu podul peste un iaz verde, argintiu în lumina lunii, se uită hipnotizat în apă, cu ochii cît cepele ; i se făcu iar frică și o luă la fugă. Se opri sub un tei de pe marginea drumului. „Mai departe de-aici nu trec !" își spuse. N-avea cu ce să se spînzure, își sfîșie cămașa, o rupse în fîșii, le înnodă, făcu laț la un capăt și căută cu ochii craca de care să-l lege. Rămase țeapăn, se auzea o căruță, apropiindu-se în trapul calului. Nu avu puterea să facă o mișcare, să se ascundă, rămase așa gol și nemișcat, cu fîșiile de cîlpă în mînă. Căruța se opri alături, un om sări de pe lrăgan și se apropie de el ca de o arătare.

— Gherghina ! strigă el înapoi, spre căruță. Vino fugi, **ăsta-i Pietru !**

Băiatului nu-i spuse o vorbă, nu-l întrebă ce se întîmplase, nu credea că ar putea să răspundă, și de răspuns **dea, cine să-l înțeleagă ?**

Fata veni și ea, îl recunoscu, sesiză un țipăt și, fără să țină seama că n-avea nimic pe el, îl luă în brațe, ca pe un copil, ca-l sprijine, să-l trezească.

— Of, Doamne, de o săptămînă te căutăm ! Am umblat din sat în sat, dar nu ți-am găsit urma.

Plînsea pe umărul lui, speriată și fericită. În genunchi inima de durere și ardea de bucurie. Șpunea întruna, strîngîndu-l în brațe, fără să se rușineze de pielea lui goală : **„Of, Doamne, of, Doamne !"**

Îl urcară în căruță, pe paie, îl învelură cu sarje, fata se lipi iar de el, tremurau amîndoi, ca de frigori. Lucrul cel mai mult, pe el îl cuprinse o fericire nemaiîntîlnită. Trupul tînăr pe care îl ținea în brațe îl readuce la viață, era un trup de fată cuminte, topită de dragoste, nu înțelegea cum se întîmplase, și în loc să rămînă lîngă ea, luase drumul **Gomorei.**

— Gherghină, îi șopti la ureche, hai să fugim în lume, pînă nu se face ziuă. Doar ca mă strecor în casă și să pun ceva pe mine. Aici n-o să putem trăi, locurile sînt **blestemate !**

39

fiarăi. Ce se pregătiau în ambră și în cerdac aveau să se dezlănțuie.

Doi pâlmași ai celui dintâi vizată, domnul Protereanu umbla fără nici o pază în toate ce Joacă amănunțul zilei. În afară celor două gorile care îl flancau stăruitor în orice ocazie, se bucura de patrula unui întreg batalion înarmat cu cercula dezit cu ascuțită. Este-un timp se fi crezut că domnul Protereanu avea drept protecție coada de drăcuț, care îți arătase puterea. Acum eram inclinat să cred, ca credeam cu entuziasm, că ophrosea-i o asigura chiar dințișoli, deși se știa că viața fărașă de el Arhanghelului nu se afla pus cu un preț atunci și cu o mulțime. Dar Arhanghelul pe-balcă apăsa în vulpile lui politice același principiu ca domnul Protereanu. „după cum o fi oaia!", nu-i dezit cătălinăiera pușin mai vulă a acelei populare „fă-te Dare cu dracu' ploi tovi lui!"

Aceasta vă, dnl. pentru domnul Protereanu luă de situație politică a momentului ce 1938 dar mi lucrez cu Germania, numită și Italia Dacă, să trimeră Angelia și să aranje alte pricini, dar mi lucrez că nu-i nimic în Hitler dar nu ei la Dacă, dar mi lucrez că mustra Arhanghelului dar mi lucrez de a lucra împreună cu Germania și Italia. Dar mi, lucrez cumva ipoteza să va fi lucrez, aprum chiar și nu dacă domnul Protereanu, dentistul, care se străduia de mult timp să mi trimită o rădăcină cariată fără să lăvătoară, știind că trăgeau mâinile, nu prevedea un viitor negru și în grabă fugea să mai emigreze.

Orice de Guvernă ar fi fost situația lui Tătărescu. Alexandrina nu putea să se adreseze domnului Protereanu ; acesta în Transilvă, chiar și refuză, deși pe mine mă ajutase, rezultă că vanță în Invarina unui terțiu atuțit pe-un personaj potențial ; va mă mai putea se fi mergeai Cărei.

Dana Cornelia întreprinzătoare, sfântă și dinamică, care se numea pe o dragoste nebună de familia lui Tranchilă, chiar și de unii frați pe care încă nu i cunoaștem, știind relațiunea Alexandrinei fără de domnul Protereanu. Fără o-o întâlnește, căci mai întâi se fi trebuit să-și ștergă o aprobă, cunoscând că nici Alexandrina, nici fiii ei nu puteau

să greşească. Ea, în schimb, se afla în afara cauzei, nu trebuia să-şi calce pe suflet ca să se adreseze domnului Pretoreanu, şi era obligata la acest gest, ca să-i salveze pe ceilalţi de o umilinţă.

Adresa o ştia, de pe plicurile imperiale care continuau să vină regulat o dată pe săptămînă şi pe care Alexandrina le lăsa nedeschise. Cine avea tăria de suflet să nu deschidă asemenea plicuri dovedea că ştie să se preţuiască pe sine; altceva Cornelia nu putea să deducă, dar nici nu era nevoie. Ea îi scrise domnului Pretoreanu în termeni umili, pentru care niciodată n-ar putea s-o judece; umilinţa ei nu însemna injosire, ci sacrificiu, aşa salva demnitatea Alexandrinei. „Niciodată doamna, pe care nu îndrăznesc s-o numesc rudă, căci nici nu-i sînt, decît prin alianţă, nu mi-a fost un norocitor pentru mine, iar pentru ea poate era o umilinţă deşi nu mi-a arătat, căci mi-a vorbit totdeauna cu dragoste; niciodată doamna, care este o sfîntă tot atît de curată în suflet ca Maica Precistă, n-ar cere soţului vărul la o nevoie, nici măcar pe al lui Dumnezeu, ar împrumuta. Pe cînd eu, fiindcă sînt o femeie modestă şi simplă pot îngenunchea în faţa dumneavoastră, rugîndu-vă să-i salvaţi de la deznădăjduire un fiu, care ar fi dezonorat pe cunoscuţi. Aduceţi toată înţelepciunea de care sînteţi în stare şi cred că e mai presus de a tulbura conştiinţa (sic!) sa fel ca ea să nu se simtă jignită, şi nici să fie de acuzată scrisoare. Spuneţi-i că Dumnezeu v-a îndrumat paşii."

Ajungînd la o poartă mustăţită bătrînească, aparţinînd domnului Pretoreanu pe care nu-l mai puteam recunoaşte, a făcut să-mi treacă prin cap tot ce gîndisem rău despre el cîndva, şi să mă rușinez că într-un timp de inconştienţă tinerească îi profanasem laudul.

— Doamnă, se scuză el, Alexandrina, din uşă, neîndemînîndu-mă să mă apropii, un înger mi-a apărut în vis şi mi-a spus că sînteţi în primejdie.

Venise de astă dată fără vechea şi impunătoarea lui limuzină; în locul prestigioasei limuzine Bentley, prima din lume odată cu Rols-Royce, care ar fi uimit întreaga stradă şi întreg cartierul, luase un modest Opel-Captain,

pe care nu s-ar fi obținut să-l cumpere, ci reprezenta un cadou al Înaltei germane. La volan era tot bietul Garibaldi, care încălzindu-se odată cu stăpînu-său. Am spus bietul, fiindcă părea înșelat de o continuă suferință, pe chipul lui descărnat se vedea o amărăciune umilă, fixată în ridurile adînci ale obrazului, căci în mod ciudat fruntea îi rămînea neted, netedă și inflexibilă, ca o mască de ceară. Numai vederea îi rămăsese bună, nu purta ochelari decît ca să citească ziarul, *Popolo d'Italia*, singurul pe care îl accepta, deși nu se îndoia că trei sferturi sau poate mai mulți din cuprinsul lui era minciună. Încolo, se cocîrjase, slăbea constant, ca și cînd ar fi avut un cancer, boinele atîrnau pe el jalnic, își tîra picioarele anevoie, numai mașina o conducea în stilul din tinerețe, caracteristic italienilor, cu brațele întinse, ceea ce îi dădea un aer de trufie sportivă. Ultimul membru al familiei lui murise, la Neapole, o mătușă bătrînă, trecută peste o sută de ani, dar cu cît, nu mai știa nimeni ; alții, mai tineri, nepoți sau strănepoți, pieriseră în războiul din Abisinia, un văr era victima naufragiului suferit la Polul nord de dirijabilul generalului Nobile, rămăsese înghețat pe banchiză, lîngă faimosul cort roșu, unde îl găsi echipa de salvare. În sfîrșit, un ultim supraviețuitor din familie căzuse curînd de gloanțe într-o încăierare a Mafiei cu poliția.

Garibaldi socotea că de mult ar fi fost timpul să moară, suferința lui nu era bătrînească, ci gîndul că îl ținea în viață ființa demonică a domnului Pretoreanu, în care credea mai mult decît oricine. El își închipuia că nu va putea închide ochii atîta timp cît stăpînu-său rămînea în viață — și, după semne, acesta era un om fără moarte.

Cînd mașina, mergînd la pas în căutarea casei cu numărul 17 opri în fața porții, domnul Pretoreanu puse mîna pe umărul lui Garibaldi, oprindu-l să coboare, ca de obicei, spre a-i deschide portiera cu sapca în mînă ; era o ceremonie la care bătrînul șofer nu putea să renunțe, fără să sufere ; așa începea decăderea, și a stăpînului, și a slujitorului.

Domnul Pretoreanu nu mai avea cu el, ca de obicei vestita lui servitoare, pe care acum o urîta adesea sub dră-

pe la ferestră; nu mai vrea în trăsură de pe Calea Victoriei. Dar atunci, când îi puse ochii pe unul și îi grăbea în calmeralul locului, umilele lui, trecătoare, ca ale tuturor bătăilor, înțepeniră într-o poziție ingrată, de parcă ar fi fost pietrificate de superiorul metalnic.

Pentru Alexandrina, vederea lui era penibilă. I se părea că vrea să treacă cât mai grăbit hotarele din viață, mai prost decât ceilalți copii și bărbatului; ca și bătrânul Garibaldi, în clipa morții ar fi vrut să fie și ea neștearsă. Astfel în realitățile imaginabilului hău omagial, care îi dădeau aleșilor pulsurile, calea de acces finală-o să rămână în oprobriul, pe lângă aleșilor pleiu. Știa că înălțătorul său n-ar fi observat nici, nu-și bolborosi că e lucrată altfel decât ceilalți; și o mustra gândul că domnul Protoereu va începe acum să-și exprime disprețul lui administrativ. Dar, în zadar, el nu spuse nimic; aproape ne-firesc i-o părură, și era cu mintile goale, nu voiau să-i aducă nici lui, nici bombane în cutii aurite cu Evangheliile Ceva mai înțâi, Alexandrina se agăță de el și îl trase mai tare, iar când el se aplecă să-și exteriorizeze sărutul omagial deasupra fesurilor, ți-o retrase lălăiește.

— Dimitrie, vezi, domnul Protoereu, bolnav cât se află, ține să-mi cunoască fiii și dăruindu-mi-i, ne-ar voi să ne aflu din gura dumnezeiască ce avem pe suflet; cumva întâmplându-mi-se ceva, mi-ar deși un semn de responsabilitate, ceea ce poate vă va fi tare să suferiți mai mult decât eu o muncheare adevărată.

Cu toată greața din suflet, Alexandrina îl examină pe soțul ei, cu deosebită atenție. Cu toată împrejurarea minții, acum din față ei nu mai avea mult până să ajungă o epavă. Mustața țepoasă și rară, care stăruia mai rău, mai mic, nu-i mai deși să semănă râdere de deasupra buzei superioare; semăna hapsâ dinsă și pervers, ca niște cruciași eliminați, apoi rar la bărbați și mai rău la femeile trecute care nu vă prea mult în viață; ele, dacă aiu cochetă, și le nivelează cu o pastă plastică în culoarea pielii, dar nu reușă pe nimeni că timp nu pot să ascundă cu totul sufletul.

Abia văzu domnul Protoereu [illegible] o pară. Alexandrina îşi reveni şi îi puse să guste, pe un colţ [illegible] un ghiocel din mijlocul cumetrei. Iacătă, se temu că [illegible] cumetrei o pară rău pentru el. Dar cînd îl văzu aşezîndu-se, la dînsa pentru că i se împotrivise trupul. Pe ghiocel, el văzu unul din pîlnicile sale, nedezlipit, cum îl aduseră slujnicele de dimineaţă. Nu păru prea pregetat, nici mîhnit, ci apucă cu o mînă iute perciuna de [illegible] şi, [illegible] necunoscută de nimeni, mărturisea că nu mai era de mine.

— Aşa am şi nădăjduit, că nu veţi descălţa nici unul din pîrtiile toate. Dăltăşeşti-mi-le îi cuprins, nu putea să le descalţe nimeni; toate sînt rătăcite, de la o vreme încoace. Hărtia mea goală, păcatele tuturor dau să se scoată vă sînt în viaţă. Cînd bătrînele se pun cîte două, nici un acrobat nu le poate, am văzut eu înşelînd, cu în ajutătoria, nici nu mai vreau un ghiu de la mine vreodată. Mi se pare bivol să vi se trimită un [illegible] de [illegible].

Monsenorul deveni melancolic, domnul Protoereu însă repede prinse el şi în [illegible] la pălăvrăgeală mult şi vîrtos. Alexandrina, [illegible] de Tămîie, [illegible] [illegible] [illegible].

— Unde este acum [illegible] domnia-voastră?

— Nu ştiu, a fugit; se ascunde.

— Dacă aflaţi vreo [illegible] şi [illegible] [illegible] [illegible] mai multă vreme; plăă se îl veţi da de ştire. Fiţa nu-i voia din privegiul casei, dar îl [illegible] [illegible]. Încercătura o ia se [illegible], şi o să se ducă; nici o minune nu ţine mai mult de trei zile. Dacă era doi, poate [illegible] muri cu pierre; unul însă, s-ar putea să-l [illegible] cu [illegible] [illegible] de [illegible] pentru o fugă [illegible].

Deodată, domnul Protoereu [illegible] [illegible] [illegible] să nu aibă o [illegible] modestă, să [illegible]. Dar ea putea să se [illegible], trebuia să îi se [illegible] [illegible] [illegible], măcar parţială; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], dacă [illegible], mai bine o parte, pentru [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

cinții, unii, cât [illegible], erau arestați, inclusiv preotul, care fu eliberat fără [illegible], devenind simplu laic. La unii, se găsiră [illegible] de proveniență nejustificată, la alții obiecte de valoare. Nu [illegible]; după informațiile mele toate depunerile se [illegible] drept câștiguri, prin tragere la sorți, ca să adune [illegible] pe alții.

Informația era și corectă și greșită: o mare parte din câștiguri intrase în buzunarul asociațiilor, pe baza unor depuneri făcute în numele rudelor sau oamenilor de încredere, nu rămînea decît să se trucheze tragerea. Nu se găsi nici o dovadă că Tiberiu avusese și el un asemenea beneficiu; se abținuse, dar nu înțeleg motivul, poate în așteptarea unei lovituri finale, care să le întrucă pe toate celelalte; sau, cum am bănuit mai înainte, trecuse printr-o eclipsă a rațiunii.

Cu banii confiscați se acoperiră unul din cele două milioane depuse. Chiar cîștigătorii adevărați ar fi putut să li se ceară restituirea banilor, dat fiind că asociația „Viitorul fericit" făcuse plăți ilegale; fiecare cîștigător putea fi un complice, și cred că erau cu adevărat, în bună parte. Dar ar fi fost nevoie de numeroase procese, cîteva sute, care se puteau prelungi cu decenii. Domnul Pretoreanu găsi altă soluție, altminteri păgubași își primi depunerea înapoată, iar celor despăgubiți parțial li se dădu diferența, așa că spre sfîrșitul anului istoria era încheiată, uitată, scoasă de sub urmărire.

Tiberiu ar fi putut să vină acasă, dar între timp întreprinse o altă afacere, la Suceava, și nu se întoarse decît la începutul războiului. Cît despre soluția găsită de domnul Pretoreanu, am motiv să cred că milionul lipsă i-l furnizase Jordie, exercitînd unul din numeroasele lui șantaje. Însă nu m-ar mira să aflu odată că domnul Pretoreanu îl scosese din fondurile lui proprii; era în stare, din momentul cu Arhanghelului îi dădea un nalion pe lună, și nu își încetă dania nici după ce el murise. Iar moartea nu era numai datorată domnului Pretoreanu ci și uneltită de el.

Las faptele ca pe o realitate, așa cum și sînt, fără doar și poate însă ceva rămîne imposibil, să reconciliez cu el

însuși un asemenea personaj, mai paradoxal decît oricare altul ar fi existat vreodată. Insirînd la o parte celebrele exemple istorice, de a căror fatalitate, totuși, nu sînt cu totul sigur.

În prima lui vizită la Alexandrina, domnul Pretorcanu rămase numai o oră, timpul cît îi explică intențiile cu privire la salvarea lui Tiberiu. Vorbea calm, lucid, cu deplină competență și cu spiritul întreprinzător al unui om care își conducea singur, fără alt ajutor decît al bătrînului Sobieski, afacerile lui, pentru mine nelimitate. De unde într-un timp acest om ajunsese cu asiduitățile pînă la indiscreție, spre a nu spune necuviință, acum era reținut, fără nici urmă de resentimente, ca unul împăcat pe deplin cu el însuși. Și totuși, chiar dacă părea încă puternic, el îi făcea milă. Din recunoștință? Poate că da, dar mila era sinceră, iar purtarea ei rece dinaintea lui se părea nedreaptă. Ar fi trebuit să găsească mai de mult fibra umană din sufletul lui, și să ajungă la o înțelegere bazată pe demnitatea fiecăruia.

— Domnule Pretorcanu, îi spuse, ascunzîndu-și emoția, eu nu sînt singură; am eu mine nu doar amintirile neasemuit de bogate, nu doar harpa, mi,locul meu de a-mi manifesta sentimentele, am în jurul meu o parte din familiei, care, după moartea tatălui lor, au rămas singură justificare a existenței mele. Iar pe deasupra, și lăsînd la o parte pe fratele soțului meu, am mereu mei oameni de nădejde, mai am un înger păzitor: temelia acestei case, soția lui Trandafil, care, deși mult mai în vîrstă decît el, a izbutit să-și facă o căsnicie atît de fericită, că nu se de unde să ne dea și nouă cîtă fericire ne trebuie.

Alexandrina se uită la plicul nedeschis de pe masă și acolo, fără ca vreunul din doi să observe privirea ei se întîlni cu a domnului Pretorcanu.

— Dumneavoastră, în schimb, continuă ea, îmi dați seama cu o întîrziere vinovată, sînteți foarte singur. Vă rog, dacă este posibil, veniți la noi o dată pe săptămînă, în locul plicului: veți fi propriul mesager al vieții dumneavoastră, fie ca cît mai senină să, dacă doriți, cît mai îndelungată!

Sînt întemnat voiesc-aș, ar fi fost imposibil să schimb măcar una, fiindcă în ele vreau numai pentru de a răspîndi lumină în jurul ei, cu lampa și cu lămpile cu ulei de cristal, pe care le ștergea singură, după-amiezile, cu o ceremonie domnească.

*

Abia se închise ușa după domnul Proteorame, autorizînd nu plecarea lui de la poartă, cînd Odar năvăli furios în odaia Alexandrinei, făcînd semne de amenințare cu mîna ciuntită.

— Ce-ai făcut ăstui acest dușman al omenirii ?

Se opintea atît de puternic să vorbească, încît cuvintele veneau aproape înțelese, lentoase sunete în falset, înalte și ghioite, ca de om cu mutilatea negră.

Întrebarea lui păru mulțumită de pe chipul Alexandrinei, tristețea, care urmase după plecarea atît de mîhnitoare a domnului Proteorame, și o aduse la prima realitate, pe cînd se dezvăța vădit de omenește.

— El are să-l pună pe Tiberiu de poporăie și pe toți toți de dezonoare.

Explicația era inutilă, Odar nu știa nimic despre Tiberiu, știa numai că Iacob la trei zile de ambă și avea de unde să știe, fiindcă el aprinse atunci cînd i se prezentase. Acum nu știa ce să creadă, cu vorbe zilnic să l vorbească, în repaosul de la prînz, cînd se închidea după-ușile, deși lui i se părea că aude o apropiată tevatură, ci mînat din înălțul cerului. Și deodată, explozia Alexandrinei :

— Nu-l interesă, n-o dorbesc, vreau numai să-l văd încă pe un an vărsînd fiul vrăjmașului din propria lui casă, ca Faust lui Marfisa, adăugînd și urgii, gata să și-l poftească după ce îi termina actul. Efectul exploziunei era cu totul cel pe care îl voia de Odar ca pergola lui albă, și nu puteau vreo tînguțe pespuma, ci numai ca să aștepte mișcările de a merge la Pește, cuiva să-i trimită, la valurile lor din depărtări al dulău.

— Pește-i-ai în tingiri după aceste, și sufletul, dacă vrea el să trăiască, din cît sînt vie, să nu-mi apară în față !

Continua să tipe, strigoiul, în timp ce îşi agita, amenințător, mîna cruntă. Alexandrina îşi apăsă palmele pe urechi şi se îngînă cu spaimă:

La prima, chiar Dită vorbi cu mîndrețe, în nefericire, gata înțeleaptă. Îl găsi plauzibile-o inventată prin celule. Nu-i despărțea decît o ușă de celula Alexandrinei, şi îşi i se păru că de dincolo veneau şoptiri diavolești, rămase în mina demonului Pretextum. Văzîndu-se pe Dita se însenină dintr-o dată.

— Ești binefăcătoarea mea, fiinţă divină! îi spuse, îngenunchind în faţa ei şi sărutîndu-i poalele rochiei.

La se întoarse cu de fiecare, prea cuviincios, îl cuprinse de umăr şi-l ridică în picioare; cu voie sau fără voie, trupul ei rămase o clipă lipit de al lui. Îl îi simţi numai căldura, în schimb prin ea trecu o străfulgerare:

— Vai, domnule profesor! se apără tulburată. Să nu mai faceți așa, nu merit, sînt o biată femeie...

— Ești binefăcătoarea mea, mai mult ca o sfîntă!

Nu mai avea îndrăzneala s-o privească în faţă, ca pentru femeia căreia îi datora căldura trupului, dar ea știa s-o interpreteze, i se părea de mersul firesc. De la cuviincioasă şi discretă cum îl descoperise prolixul pentotalului sub pedul Mîini Verde, se arăta pînă pe viitor, fără dreptul de a se mai gîndi ca ea el, şi prea se îndrăgostise de o femeie. Femeia nu putea să-i fie decît soră, ca Fiona Medeea, apoi Tania, şi după ele nici una. În Fiona vedea prima mare dragoste, întîmplarea pămîntească a unei idei metafizice, era o sfîntă crăiasă din ere, să vegheze asupra lui pînă la sfîrşitul vieţii.

— Poftiţi la masă, prea nu se lăsaţi mîncarea!

Dita luase prea de mult obiceiul să adune mîncarea, în locul Cerberului, dar acum nu se mai mărginea să-l hrănească şi să plece; îl plăcea să-i pună masa, şi să-l servească, îşi închipuia cum ea cumula singur, cuttul cu o mînă.

Spre deosebire de toate femeile pe care le-am întîlnit în această privinţă, chiar atunci începte, aceasta în mintea lumii nu-i stătea sila; dacă îşi ar atenta gîtul i ar fi

[illegible] bine, ar fi vrut să-l mîngîie. Am citit într-o carte de senzație, fără valoare literară, cum o femeie, subjugată de un om cu piciorul tăiat de deasupra genunchiului îi trecea voluptatea, și uneori mergea pînă la capăt, desfăcînd curelele complicate ale protezei, întrînd asupra ființei care o stăpînea, apoi strîngea bontul între coapse și îl mîngîia ritmic ; acum în cea mai murdară ladă de gunoi această idee, fiindcă profanează natura.

Și în Dita am ascultă că era o morbidități, pînă ce am aflat un amănunt din copilăria ei, pe care îl socotesc esențial în felul cum trebuie s-o înțeleg astăzi. Cînd era mică, tatăl ei, ciung drept-un accident de muncă, bătea de treizeci grivi îi apucase mîna și i-o smulsese de la încheietură, o ținuse în brațe, o legănase, iar ea, deși vedea cum erau tăcuți oamenii ceilalți, nu găsea nimic respingător în acea mutilare, dimpotrivă, o socotea naturală. Pe chiar, cotul i se părea mai frumos decît mîna întreagă cu cele cinci degete ale ei, ca niște ghiare, sau mai rău, ca picioarele de păianjen. Spun aceasta pentru a-i justifica morbiditatea și a nu o socoti chiar o denaturată, altminteri îmi păstrez întreagă ocoare pentru orice schingiuire a anatomiei umane ; chiar și unei statui accidentate, Venus din Milo, de pildă, spre a-i recunoaște gratia femininâ, totdeauna îi întregesc brațele în minte, altfel ar trezi în mine dezgustul și greața. Mai tîrziu, cînd ajunsese în strada Calom-Inversu, cîinții care veneau și ei pe acolo, mai mulți decît s-ar putea crede, o căutau cu prevedere, fiind ungura în fața căreia puteau să-și scoată cănarea, fără s-o dezguste, pe cînd celelalte fete, dacă nu izbuteau să se ascheveze, strîngeau din dinți și închideau ochii.

În ziua cînd venise domnul Pretoreanu, Odor se mută în pedul de fin, de deasupra grădului. N-a aflat nimeni, cred, că fostul proprietar al casei, Jean Stătescu, căruia nevasta în complicitate cu amantul îi bătuse o casă în cornar, avusese trăsură cu cai, ca toți oamenii care voiau să se bucure de respectul orașului. Grădul cu remiza trăsuri alături aleătuiau un pavilion, în fundul curții, în stil cu casa, destul de pretențios la vedere. Pedul, unde se ajungea pe o scară de lemn, acum era gol, fără cai nu mai

trebuia în rămînea praful pe jos și niște hamuri vechi atîrnate de grindă. Partea din față era închisă cu ițe încrucișate, ca să poată circula aerul, altfel fînul ar fi prins umezeală. În fața ei, care rămînea deschisă toată ziua, pînă veni iarna, lăsînd să intre toată lumina de-afară, Odor își puse masă de lucru : pe lîngă perete puse cufărelul cu manuscrise, iar peste ele o saltea, și acolo dormi; pînă fu gata odăița lipită cu podul, unde mai înainte locuia vizitiul.

Mutarea o făcură Dita cu Pantelimon, fără să-l întrebe pe Odor de ce plecă din casa mare. Nimeni nu-l întrebă nimic, era o ciudățenie mult mai mică decît retragerea în peșteră de la munte. Singura care putea să-și închipuie ceva, după izbucnirea lui provocată de vizita domnului Pretorianu, era Alexandrina, dar ea știa că orice cuvînt ar fi spus rămînea zadarnic : Odor trebuia să-și continue drumul început în adolescență, cînd plecase de acasă, certat ireconciliabil cu domnul Alexandru.

După ce vărui odăița, Dita îi aduse peste patul lavoarul și restul de mobilă, puțină și de fapt inutilă. Pantelimon vru să tragă electricitate, dar Odor se opuse : își păstrase obiceiul să scrie numai la lumina zilei, citindu-și la lună ; odată ce nu mai vedea, se întindea în pat pe întuneric, și pînă să adoarmă își punea în ordine ideile cîștigate, adesea memorînd frazele, neîncrezîndu-i încă cu totul zilei să le treacă pe hîrtie.

Spre norocul lui, ferestruica camerei dădea în spate, peste grădinile vecinilor, pline de pomi cărora acum le cădeau frunzele, și așa, chiar să fi vrut, nu vedea casa mare, unde locuia Alexandrina. Ar fi văzut-o dus pe cînd ședea la masă cu ușa deschisă, dar atunci, afundat în gîndurile cu ochii în hîrtia albă, pentru el nu mai exista nici o lume.

În afară de Pantelimon, care duse ajutor la prăsirea odăii și căratul mobilei sus, nu mai venise nimeni decît Cornelia, o dată, cu un covor ieftin de iuta, ca să acopere cu el dușumeaua uzată ; un alt covor nu s-ar fi potrivit acolo, era economamă, dar nu zgîrcită, n-ar fi pregătit să dea mai mult pe el, dacă ar fi fost nevoie. A doua oară aduse perdele, de pus la fereastră și felurite pe vețele,

cîrpa lovitură, de pus pe cîte o rană. Cînd cu lupta în preajma fortăreţei. Un atunci înainte, vreme numai Dîna, cu mînecuţa, în uşă-i stătea mama, apoi, dacă el ca-i spunea să plece, rămînea acolo, pe un scaun, pînă la ora două, cînd se ducea să dumicăm prînzul.

Pe timpul pupăzii, poate Dinică unul la cu barbă şi începuse să-şi trăgească pantalonii de pînză lungă numaidecît, Odor înfăşurase ; ea, unul. Il urmăream vioiu, mi se părea un mămuş, un Făuet înmuiat de pastel cu Mefisto. Abia acum îmi dădeam seama că era un bărbat bun tînăr, şiam deştept că împlinise de curînd patruzeci şi doi de ani, vîrstă cînd de la un timp se spune că abia începe viaţa : în multe feluri chiar aşa şi este. În vremea cînd se mutase deasupra grajdului cu el se petrecuse o schimbare minunată. Întîmplase, şi mai curînd bate că îşi simţea tinereţea, se privea în oglindă, îşi pieptăna părul. Ce o veţi, bărbăţia. Dînă n-ai înveţe înţelepciune ; ce era trup plăcut în ziua o pravilă, ziua, pe lîngă gîndurile care i le răpeau în noapte, lucrul părul îşi rotunjită vorbea lui viaţă, aşa cum îl găsise, bogat, mătăsos, cînd îl gîdila şi îmbrăţişa de umăr. Nu numai că se bărbierească aşteptă şi că şi-l schimbe bărbierul în fiecare zi, i-a şi plăcut o îndeletnicire : cumpărase săi cremă din două în două zile, luă în mînă de la mîine, Dînă îi tăiase barba, mustăţile, se simţea primenit, ar fi vrut să se întîmple de Dînă, deşi o aştepta nerăbdător să vină cu sufertaşul.

Ce avîntă şi bucuria era neînţeles, dar dacă Dînă nu-şi dădea seama, Dîna, vreadă pînă la dosuri în relaţiile ei cu bărbaţii, uneori nu este îndărătnică. Tăcută Ipsa de o dată, avea să înţeleagă pricinile acelui pornit ; mai rămîne însă, desigur, neînţeles acestui că era liberă şi putea să se plimbă în Odor cu un zîmbet pe buze. Uneori, se uita lipită de el, cum îl aştepta o arginţă dînă : atunci. Il trecea un fiorăit prin întîmă şi prin tot trupul : o ajungea căldură. Luă cînd ajungea în el, cu sufertaşul în mînă, lăptoasa aceasta, care ăna gustul cu aprovizionată că în curînd să trecem prin sălile a comisiei de mii de bărbaţi cei goi, se frămînta cu o furtună, tremurîndu-mi parcă într-o înţelesă neştiută de ni-

[illegible] ; prea dai[illegible] [illegible] de a redevent pure, cînd o dragoste le aprinde inima ; atunci abia mărgăritarele [illegible] [illegible] [illegible]

indiferent cine ar fi el, indiferent ce-ar fi clavecinul, există o corelație, ele descoperă un tot, o filosofie universală. Iată una din întrebări, cea mai simplă, care ar corespunde fugii în do major, temeliu întregului edificiu: întrebarea mea cu privire la religie. De treizeci de ani mă ostenesc să arăt în așa fel, ca să fiu crezut, că religiile, toate, fără excepție, au fost și sînt un flagel pentru omenire. Admit ca omul să creadă într-o forță supranaturală, dar forța aceea există numai în noi, nu poate fi ridicată, nici scindată de altcineva; de schimele ei sîntem vinovați singuri, și cînd ajungem la ele, personalitatea noastră se anulează, fiindcă își pierde coeziunea. Această stare se numește nebunie și nu are leac decît în regăsirea credinței unice, înlăuntrul prin forțele noastre proprii. Casa de sănătate este doar un azil pămîntesc, la fel ca biserica; nici una, nici alta nu au mijloace să ne aducă vindecarea, ele ne oferă doar o amăgire. Amîndouă ar trebui să fie desființate; preoților, călugărilor și nebunilor ar trebui să li se redea libertatea. Căci Dumnezeu, oricum s-ar numi el, sîntem noi înșine.

Credeam și eu aproape la fel, fără să-i fi suferit influența.

— Prin aici ai înțeles? întrebă Odor.

— Nu! Dar îmi place să vă ascult, v-ar asculta ziua și noaptea; sînt că vorbele pătrund în mine și au să rodească. Într-o zi, poate am să înțeleg totul, poate pe altă cale, nu prin vorbe. Pe altă cale.

Era transfigurată, în sufletul ei exista o credință pe care încă nu putea s-o exprime. Pe urmă se ridică, hotărîtă:

— Mă duc să iau briciul.

Reveni într-o fugă, îi puse un șervet la gît, îi săpunu obrazul cu pămătuful, apoi cu mîna ca să i se înmoaie barba mai bine. El stătea cu capul dat puțin pe spate, cu ochii închiși, ca să fie putea să-l privească în voie, înregistrînd cu dulceață necunoscute apropieri ale lui ființă: i-ar fi mîngîiat părul cu mîna ceealtă, nu îndrăznea, simțea în adîncul ei că toate cele două mîini ale ei s-ar fi născut cu ere în urmă, care, în loc să le prefacă în cenușă, le-ar fi dat o altă viață.

De atunci înainte, Dita îl bărbierea în fiecare zi, cum știința mâna de prînz: nu putea veni dimineața, trebuia să deschidă prăvăliile. Odată, Odor o întrebă:

— Ce-ai dori tu cel mai mult pe lume ?

— Să fiu servitoarea dumneavoastră. Nu merit mai mult și nu vreau altceva.

La această vorbă umilă, Odor nu răspunse, era paralizat de uimire și se simțea mai umilit decît voia ca să se umilească. Primul lui gest, cînd putu să-l facă, fu să-i ia mîna și i-o sărută, ca unei stăpîne.

Din puținele ei lecturi, Dita își aducea aminte de o carte groasă, cu ilustrații : faptele se petreceau la Roma antică, o sclavă era îndrăgostită de stăpînul ei, un patrician frumos și rece ca gheața. Nu ținea minte numele acelei sclave, dar o vedea, de parcă ar fi avut-o acum în față, într-una din ilustrații contemplînd statuia celui adorat de ea în taină, ridicîndu-se pe vîrfuri și sărutînd, cu gura ei îmbelșugată, gura rece de marmură. Dita ar fi dorit ca Odor să fie o clipă statuie. Odată nu se putu abține și, după ce îl îmbrățișase, cît el mai stătea cu ochii închiși, își apropie buzele de obrazul lui, fără să-l atingă. El însă o simți și deschise ochii, clipind ca sub o lumină prea puternică. Era amețit ? Visase ?

— Ce-a fost asta ? întrebă, temîndu-se că va mai percepea lumea exterioară.

— Sărutul sclavei ! răspunse Dita, răspunzînd, cu o inspirație greu de explicat în un cuvînt simplu.

De fapt, nici nu știuse ce spune, prin gura ei vorbise o reminiscență subconștientă.

Deprins cu singurătatea, Odor nu știuse niciodată forța unei ființe omenești, își ajungea el însuși, într-un alter ego, nu știa nici cît timpul, al zilei, al anului, ca să poată comunica pînă la capăt unul cu altul. Acum, pentru oară, simțea că Dita îi lipsește, uneori îl bătea gîndul să coboare pînă la prăvălie, numai ca s-o vadă o clipă. E de înțeles că nu-i mărturisi niciodată aceste gînduri, ar fi însemnat să renunțe la prima din dectrinele sale, interzicerea atingerii între două spirite. Ea însă îl simțea, cum el n-ar fi crezut, numai că îi lipsea curajul să-i arate ce fericire ar fi fost să știe puțin mai mult unul despre altul ; nu totul, așa cum îi trecea ei prin minte, căci ar fi însemnat sfîrșitul lumii.

Într-o noapte, deși dormea neliniștat, cu fața în sus, spre uși, lui Odor se zbuciuma prin somn, și a doua lui conștiință îl simțea, în formă materială, cum încerca să-i

spună preotul, să evadeze și să alerge într-un loc, pe o ființă, al cărui nume ar fi vrut să-l strige, dacă nu l-ar fi împiedicat prima lui conștiință : aceasta, fiind adormită, nu putea să-i răspundă. Despre cele ce avusese să urmeze, el nu putu să-și dea seama decât la ziuă, când văzu marele în fereastră, care din cele două conștiințe îl conducea. Până atunci, realitatea și visul se confundau între ele.

Prezența unui spirit străin, un fluid, îl făcu să deschidă ochii ; înaintea altei senzații, simți durerea din piept, ca o dovadă că fusese ucis o zbatere și continua încă, parcă inima i se lovea în coaste, bubuind ca o tobă. Apoi brusc, în toată ființa lui se făcu liniște. O făptură omenească, învemântată în alb, stătea îngenuncheată alături, cu capul pe marginea patului ; părul, despletit, acoperea cearșaful, ca un val negru, cu o scînteiere albastră. Prima lui conștiință vru să se apere, dar a doua îl făcu să vorbească, stins, ca și cum și-ar fi dat ultima răsuflare ;

— De ce-ai venit ?

— Fiindcă m-ați chemat dumneavoastră, v-am auzit glasul.

A doua conștiință recunoscu ; o strigoaie. Trecuse miezul nopții și erau numai ei doi, într-o odaie. Niciodată Odor nu fusese singur cu o femeie. Se pregătea o fatalitate ; dacă ar fi fost treaz pe deplin, l-ar fi cuprins frica. Așa cum stătea, îngenuncheată ca la icoană, ca părea că se roagă ; și glasul ei, deși o șoaptă, părea făcea să vibreze aerul deasupra, în cupola bisericii, unde îngerii, cu trompeta la gură, așteptau să sune vestea în ceruri.

— Dacă eu mai pot să fiu ceva pe lume, primiți-mă lîngă dumneavoastră. Ca pe o servitoare.

Odor nu răspunse, dar nu putea s-o alunge. Ea își trecu peste cap veșmîntul alb, cămașa de noapte, și se strecură lîngă el, sub cuvertură.

— Acum faceți ce vreți cu mine ; puteți să mă omorîți, și tot aș fi fericită.

Odor își dădea seama că fatalitatea trebuia îndeplinită.

— Dar eu nu știu, spuse, după o ezitare.

Nu era rușinat ; se rușină Dita, fără să fie surprinsă. Înțelese într-o clipită că el întrupa un sfînt din biserică, ar fi trebuit să-și închipuie. Nici nu dorea mai mult decît

să-l salve, nu se gîndea că sfinții formează la Dumnezeu oameni, cu o viață lumească. Se rădică în genunchi și începu să-i sărute palmele, cu evlavie, începînd cu vîrfurile degetelor, unul cîte unul, apoi îi sărută locul unde fuseseră bătute cuiele pe cruce, și parcă simți gustul sîngelui sau cum Mîntuitorul și-l dăruise cuminte; de-o sumedenie cuminecătură nu mai avusese nimeni parte pînă la cei ce slujesc sfîntă, și cu acest sentiment nou, mai deplin, prin gînduri, de-a lungul gîtului, îngenunchi încet grumazul în sus, peste genunchi și peste coapse.

Dar cu mult înainte de-a ajunge la locul unde omul își înfipsese sulița, încremeni de uimire, cîtva timp rămase paralizată, nu putea face un gest, era incapabilă să gîndească. Pînă ce simți cum îi iă foc trupul și atunci instinctul, bîruind rațiunea și evlavia, o făcu să se lipească alături, pe spate și să-l tragă deasupra, îndemnîndu-l cu mîinile ei, fără sentimentul că redevenea păcătoasă, că încrucișează pe puțin cincisprezece de mii de bărbați cu Iisus. Întreaga ei făptură, trupul și sufletul erau ca la prima atingere, era sfîntă, deja credea, restul pierise.

Odor nu știa ce se întîmplă, o binecuvîntare îi învăluia ființa creștină întruna, pînă ce un fulger îi străbătu pielea spinării, ducîndu-se în sus, pînă la creier, și în jos pînă la picioare; atunci auzi tresărind cătepetească, o lumină puternică inundă odaia o clipă: pornea din pîntecul negru revărsat peste pernă, Dita avea un nimb în jurul capului.

— Ești o sfîntă! îi spuse Odor. Nu merit să stau lîngă tine.

Coborî din pat și îngenunche în locul unde fusese cu mai înainte.

*

Frămîntările lui Odor, din zilele următoare, cît nu făcu altceva decît să se adîncească în sine, întreținîndu-se unde greșise în judecarea vieții, se materializează în primele rînduri pe care le scrise după aceea, o jumătate de pagină, rămasă ca ultima. Părea o continuare și o concluzie a cuvintelor lăsate într-o zi, pentru Dita: „După treizeci de ani trăiți în eroare, am înțeles că Dumnezeu și diavolul nu

pot sălăslui împreună, ci fiecare în alt trup, ca să se împreunească când vine vremea. Diavolul se afla în bărbat, capul tuturor relelor, iar Dumnezeu în femeie; ca semn pământesc al acestui adevăr, ea se naște lucrează privilegiu pe care și-l sacrifică spre a putea naște pe fiu omului. Așa stând faptele și pentru că tot ce-am scris până astăzi să nu rămână zadarnic, am de învățat între ele, pe toată întinderea a cincisprezece mii de pagini, doar două cuvinte, pe dă în locul lui nu, spre a restabili un adevăr devenit acum imuabil. Fiindă o treabă de rutină și nu cred că va lua multă vreme, va trebui să-mi caut o ocupație practică, spre a mi salva că trăiesc de pomană.

Am reprodus altundeva câteva rânduri scrise de el, convins că nu se îndoia de rosa ce spune, dar fără să creadă că un asemenea adevăr ar putea fi știut și de alții, în cazul că ar fi posibil să-l înțeleagă.

La rugarea lui Stăncuțoaie, Cornelia se gândi să-i găsească o ocupație, ceea ce era greu dacă îi lipsea mâna dreaptă. Până la urmă, femeia aceasta bună și înțeleaptă îi deschise un debit de tutun, în prăvălioara de la poartă, unde lui începură negoțul, vânzând bere pensaților.

Odar stătea la o măsuță din fața ghișeului, cu privirile lui ciudate ațintite din cafăr, și le desfăcea cu migală, ca să poată înțelege prin negații afirmațiile de altădată. Lua cu-cuvinți de vendrea unui cumpărător după umbra care cădea pe foaia cărții, dar de multe ori o ignora până ce acela își vedea de drum, ridicând din umeri.

Cornelia observa, dar nu-i făcea reproșuri, se socotea prea mică pe lângă el, întocmai ca Dita, care și astăzi se purta umilă, de parcă i-ar fi fost servitoare; dar niciodată nu fusese mai fericită și mai mândră de sine. Nu se ducea la el noaptea decât atunci când simțea că o cheamă; era clipa ei divină. Iar el o chema numai după lupte grele cu diavolul din sine, acceptând voluptatea spre compensarea înfrângerii. Faptele se petreceau în așa fel, că nimeni nu avea vreo bănuială. Un scandal și o dramă ar fi putut să izbucnească numai la întoarcerea lui Tiberiu. Dita nu l-ar fi lăsat s-o atingă chiar dacă ar fi supus-o la chinuri.

Spre norocul ei și spre liniștea tuturor, el se întoarse abia primăvara, și atunci era gata încurcat cu o fată foarte

tinără, tot de pe strada Calomfirescu, la care stătuse ascuns câteva zile, după ce revenise în oraș, noaptea ; nu-i trebui mult timp să afle că scandalul se liniștise, toată lumea era despăgubită.

Tiberiu veni într-o seară, pe întuneric. Dita era încă în prăvălie, făcea socoteala banilor. Dacă n-ar fi fost hotărîtă de mult și cu străşnicie să-l înfrunte, putea să leşine. Se înroși, dar altfel rămase calmă.

— Mai întîi dă-mi cîteva sute ! spuse el, întinzînd mîna. Și acum, spune-mi, cînd te muți din casă ?

— De ce să mă mut ?

— Fiindcă vin cu alta ; o cunoști : Vidi. De mîine vreau să începem divorțul.

Dacă ar fi intrat pe ușă doi porumbei de aur și i s-ar fi așezat pe cîte un umăr, Dita n-ar fi simțit o liniște și o bucurie atît de mare. Dar în acelaș timp, era buimăcită, nu-i venea să creadă în vorbele lui Tiberiu, la fel cum nu putea crede că există porumbei de aur. Înțelegea că trebuie să-și ascundă bucuria, astfel că răspunse în batjocură :

— Și tu crezi că ai să poți aduce o curvă în casa Cornelici ?

— Dar tu ce-ai fost ? Am să mă însor cu ea, cum m-am însurat și cu tine.

Dita zîmbi enigmatic. Fiindcă se simțea curată ca o fecioară. Fiindcă nu fusese niciodată ce spunea Tiberiu, pînă la bătul altuia, care acum era mincită.

40

În copilărie am citit o carte care m-a emoționat puternic și pentru multă vreme ; mă emoționează și astăzi, cînd i-am uitat detaliile. E vorba de o familie nenorocoasă, de pe pămîntul Franței, pe care moartea tatălui urmează să-l lovească, precum și alte adversități o destramă, risipind-o

în toată patru virtuți. Cel mai mic din fii, abia un copilandru ce pusese pe treabă, citește, învață, muncește, obsedat de o idee covîrșitoare și plină de nobilețe, să-și readune toți copiii împrejur întreaga familie, pentru el nețuns [illegible]. Nu știa numele căilor, nici al autorului ; cine a citit-o nu reținuse, cine nu, nici să nu-i afle, căci ar fi degeaba.

Acest spirit funciar al băiatului l-am regăsit în Cornelia, aviînd în plus un dezinteres personal care o făcea și mai nobilă, fiindcă ea nu se gîndea la propria ei familie, pierdută în întregime și pentru totdeauna, în condițiuni dramatice. Ea se străduia să adune la un loc familia lui Trandafir, fără să o cunoască, alerga, chibzuind, inventa, nu-și mai găsea liniștea, aștiptînd ca pe o apoteză ziua cînd toți cei vii vor fi împreună în jurul unei mese de sărbătoare. Ea nu se gîndea să schimbe destinul unor oameni, să-i adune cu sila, cînd aveau alte resturi. Teofil nu-și putea părăsi postul, era locotenent în garda palatului, avea propria lui familie. Dar Cornelia, deși nu spera că ea va trăi pînă atunci, se gîndea că în treizeci de ani Teofil va ieși la pensie, și atunci poate va fi bucuros să se adune la un loc cu toți frații.

Ceilalți doi, Tadeu și Titus, pe care doar i-am amintit, urmînd să intre mai tîrziu în povestire, înșurați la rîndul lor, erau amîndoi profesori de matematici, asistenți la Universitate, unul la Iași, altul la Cluj, și Cornelia nu-i cunoștea decît din auzite ; nu veniseră niciodată s-o vadă pe Alexandrina, în vreo vacanță, nici nu trecuse prea mult timp de cînd Cornelia o adusese în casă. Poate nu erau bucuroși să dea ochii cu Tiberiu ; pe Odor îl socoteau doar o victimă a exaltării lui din adolescență, îl priveau mai degrabă cu milă. Și, în sfîrșit, nici unul din frați nu avea cu adevărat simțul familiei, ceea ce nu mă miră la niște firi atît de eterogene, că i-ai fi putut lua drept străini unul de altul. Cornelia spera că odată adunați la un loc, înconjurați de grija și dragostea ei, se va face și uniunea dorită de ea cu atîta ardoare.

Primul veni Titus, de la Cluj, în toamna tristă a anului 1940, cînd se pierduse o bună parte din Transilvania. Nu avea alt loc de refugiu, dar se gîndea că va fi doar pro-

viorin, trebuia să se mute la București, unde fusese repartizat cu postul de asistent la catedra de matematici. Ca să rămână aici, profesor de liceu, ar fi trebuit să aștepte o treaptă, cînd se eliberează vreo catedră de liceu, adică mai mult. Dar curînd după aceea, înainte de a-și lua rămas bun la București, fu mobilizat, și familia, doi copii și soția rămase sub ocrotirea Cerului, visul ei abia începea să se împlinească.

Timp de aproape patru ani de zile, Ion Viorin a fost pe front. Acest cuvînt avea multă întrebuințare în vremea aceea, unii fiind bucuroși să adune amintiri, în multe locuri din țară, de obicei pe lîngă sate, dar cei de acasă nu știau prea mult despre ele, se pierdea vremea, pe aceștia nu se puteau întreba, ei nu răspundeau, pe care spitale, chiar dacă i-ar fi descoperit, doctorii să-și bată capul multă vreme. Scrisorile militare se știa cu timpul, dar nu-i un motiv să le dai rușii în gură nemților. Cine era inamicul în acel caz, nu se știa încă. Ungaria își luase partea, deși ar fi vrut să fie mai multă, Rusia de asemeni, ca și Bulgaria; nimeni nu mai avea motiv vădit să ceară.

Atunci, unde era primejdia? De aceștia nu se putea vorbi, erau de pe acum în țară, ne instruiau armata, nu? Iluzia numai un tratat de alianță. Dar contra cui, dacă ei aveau semnat un pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică, veninul nemților din pactul dreptă a bîntui? Poate eram legați cu o cupă la cîine, cu în jocul de-a baba-oarba, știm că se făceau presupuneri, și ele s-au adeverit în viața noastră. Dar în minte că au fost dezmințite prea în curînd după. Viorin n-a vrut să creadă într-un atac din partea lui Hitler, deși Intelligence Service-ul Marii Britanii îl prevenise; s-a convins abia după ce rămăsese de-a binelea.

Fusese luat la război, erau mobilizați pe loc, la sfîrșitul lui Iunie, așa că nimeni nu știe cînd va veni timpul cînd vom putea lupta pe front, deși bînd de la sfîrșit, cînd ne-ai o medală oarecînd. Voi povesti ceea ce am văzut cu ochii, în spatele frontului, în sate și în oraș, în bordeie și în palate — și am văzut multe. Căci, la urma urmelor, războiul a-a întins peste toate acestea și toți am fost martori, n-a scăpat nimeni de groaza morții, mai ales după ce au început bombardamentele de aviație. În 1944, deveniseră aproape o rutină, ceea ce nu micșora spaima

camerile . avioanele veneau pe lumină sau pe întuneric, aruncau bombele, apoi lumea răsufla ușurată, cu toți morții și răniții, cu toate ruinele, și așteptau ziua următoare. Sinistrele urlete de sirenă nu mai erau o surpriză, mai ales că la radio se anunța cu o oră înainte un atac posibil. Restul timpului se spunea, la intervale : „În spațiul aerian al României domnește liniște ; nu se semnalează nici o apropiere inamică !" Până la emisiunea următoare, părea era vreme de pace.

Ce-mi aduc aminte însă în 1943, vara, în timpul unuia dintre atac aerian prin surprindere, s-au bombardat rafinăriile de la Ploiești și Câmpina, dar, firește, au căzut bombe și peste casele oamenilor. Amintesc de el, rândul se leagă în chip direct și dramatic cu o ființă care a jucat un rol esențial în viața mea, deși n-am mai pomenit-o de multă vreme, rândul n-o mai văzusem, deși locuia aproape de Cimitirul Ioanid, în capătul străzii. E adevărat că evitam să trec prin fața casei ei dacă n-aveam încotro, întorceam capul, nu cumva să fie la fereastră, sau în pragul ușii unde obișnuia să stea, ne priveam gâtul cu ața, numai în doi, și fără nimeni știut, fiecare la fel de timid și unul și altul, dar nu încape îndoială că așteptă o mărturisire, căci aceasta era sfârșitul jocului ; eu însă nu mergeam până la capăt, când îi auzeam respirația și căldura obrazului mă speriasem, mă trăgeam înapoi și o lăsam cu ața în gură, stupefiată. Deși era numai un vis, ar fi putut să nu mă iert. Mai târziu, ne-am văzut, am rămas cu o amintire ; însă dacă într-o zi amintirea că era timpul să plec, nu m-am dus după ea, n-o mai fi fost ca înainte, și nici nu știam dacă s-ar fi întors, când o femeie pleacă, trebuie lăsată în libertate. De aceea mă ferisem ani de-a rândul s-o întâlnesc, deși, când veneam la Trandafil și Cornelia, o știam la capătul străzii. Nu voiam să aflu nimic, nu întrebasem pe nimeni, acum era medic, dacă nu renunțase la facultate. Luându-mă după o fotografie de nuntă, știam că se măritase, poate locuia în alt oraș, poate avea copii, dar nu voiam să mi-o închipui greoaie și îngroșată, când o știam cu mijlocul atât de subțire, cu sânii făcuți pentru voluptate, nu ca să alăpteze. Acestea sînt gînduri de la vîrsta erotică, să-mi fie îngăduite. Nu ne ascunsesem nimic unul altuia, nu ocoliserem nici o frivolitate, și acum, asupra noastră cădeau bombele.

Frontul din răsărit era încă departe, în schimb, aliații debarcaseră în Sicilia, și înaintau spre nordul Italiei. Important pentru ce-a urmat un an mai târziu este că orașul Foggia, la sud de Bari și aproape de Adriatică, era în mâinile lor, cu aerodromul vestit de unde puteau să decoleze fortărețele zburătoare, încărcate cu tone de bombe și cu destulă benzină ca să ajungă până deasupra României și să se întoarcă.

Până atunci, cu o vară înainte, a venit cu totul pe neașteptate o gigantică escadră americană, vreo sută optzeci de fortărețe zburătoare și alte tipuri de bombardiere, dar cu toată surpriza, în mijlocul zilei și la mică înălțime — însemna un hazard atît de mare, încît au fost doborîte mai mult de jumătate din ele. O armată fără imensele resurse ale Americii și fără spiritul aventura al luptătorilor, pe care i-am preamărit de cîte ori am avut ocazia, deși unii nu-l merită, mai ales pe aviatori, decît unele mercenare, dornici de aventură și de parale, ar fi putut să-și piardă cumpătul în fața unei încercări atît de grele, să se tragă înapoi, cu prudență. Nu spun că n-a plîns nimeni în America, în Anglia și în întreaga tabără aliaților, dar comandanții și-au păstrat sîngele rece, armata nu și-a luat gîndul de la victorie, și a mers înainte, în sunetul tainicului semnal emis de radio Londra, ritmul cît de timpani al primelor patru note din Simfonia Destinului.

Se spunea că, în vederea bombardamentului recunoscut de nimeni, în nordul Africii, de unde avea să decoleze escadra, s-a construit macheta rafinăriilor de la Ploiești, plasarea lor în topografia orașului, și echipajele s-au exersat pe viu, zile îndelungate, cum să-și execute misiunea. Fiecare pilot își știa ținta atît de bine, încît putea s-o recunoască și printre salvele artileriei antiaeriene, și sub focul de mitralieră al avioanelor de vînătoare. Fiecare bombardier știa unde să-și lase bombele, fiecare mitralior își cunoștea cîmpul, pe care trebuia să-l apere și, în sfîrșit, toți știau cînd și pe ce itinerarii să se întoarcă.

Dar pentru germani, rafinăriile de la Ploiești și Câmpina erau un gaj prea mare, vital pentru continuarea războiului, astfel că în zona celor două orașe concentraseră mari forțe de apărare: la sfîrșitul bombardamentului, m-am dus pe cîmp și am văzut bucățile lor antrenate sîng, cu

vorbă în vînt o dată pe săptămînă. Dar omul acela, în primul război, ținuse în loc, el singur, cu tunurile, o întreagă companie inamică ; s-ar fi dus și acum să lupte, dacă nu l-ar fi lăsat puterile. Cum ar fi ajutat el pe cineva, fie și pe fiul Alexandrinei, să se eschiveze de la o datorie străveche a omului ? Pînă și partizanii păcii, cînd țara lor e în primejdie, se duc s-o apere. Soția lui Tiberiu era mai simplă, plătea leafa lunară, cinci mii de lei, unui plutonier de la Cercul de recrutare, și restul nu-i privea, era treaba celuilalt, destul că nu-l supăra nimeni.

După abdicarea regelui Carol, domnul Pretoreanu, care își lichidase aproape toate afacerile și ducea o viață și mai retrasă ca înainte, știa că războiul este pierdut, că lui Hitler nu-i va rămîne altceva decît să se sinucidă, dacă nu izbutea cineva să-l lichideze mai înainte ; căci nici vorbă nu putea fi de un gest disperat și eroic, să iasă la atac în fruntea unui pluton de infanterie și să moară în luptă ; doar nu era să fie el mai brav decît Kaiserul, care refuzase să-și salveze onoarea într-un fel asemănător, și preferase să se retragă în Olanda. Hitler n-avea unde să se retragă.

Domnului Pretoreanu, care cunoștea viitorul, nu-i rămînea decît să regrete că regele nu-i urmase sfatul, să meargă în vizită și la Stalin, să lase deschis drumul spre o viitoare înțelegere. Se vorbea de felurite căi separate, emisari ai beligeranților băteau drumurile între Cairo și Stockholm și cîte altele locuri secrete, dar domnul Pretoreanu nu-și făcea nici o iluzie că războiul va avea alt sfîrșit decît prevăzuse și îi spusese regelui : sau Germania, sau Rusia.

Deocamdată, americanii bombardau prima oară rafinăriile de la Ploiești și Cîmpina.

Eram cu Titus la o masă de pe trotuar, în fața prăvăliilor, cu o sticlă de vin pusă bine de Cornelia, pentru ceaușii cărora voia să le arate o simpatie deosebită : nu mă pot plînge de felul cum se purta ea cu mine, aproape mă socotea de-al familiei, dar acum simpatia deosebită îl privea pe Titus, fiindcă avea pe mînecă triunghiul auriu al răniților : un glonț îi străbătuse plămînul stîng, pe lîngă inimă ; cum lipsise puțin să moară, Cornelia se uita la el ca la Mîntuitorul care înviase și dăduse lespedea la o parte.

Deși era duminică, prăvăliile rămîneau deschise dimineața, ca oamenii ocupați în timpul săptămînii să-și poată face cumpărăturile. Mai înainte, duminica se respecta cu sfințenie ; acum, în toiul războiului, oamenii nu se mai gîndeau decît să supraviețuiască. Prin ușa deschisă, o vedeam pe Dita la casă, nu-mi explicam cum se schimbase, nu cunoșteam dragostea ei pentru Odor, vedeam numai că devenea altă ființă, de la o zi la alta. Se mutase în casa mare, în fosta odaie a lui Odor ; chiar dacă divorțase, Cornelia nu se putea lipsi de ea, nu se gîndea s-o alunge. Vechi, mama nevestii lui Tiberiu, stătea tot timpul în casă, nu era bună la nici o treabă, nici măcar să se plîngă, și-și uitase pleoarele.

Cred că intrasem trăgînd artileria antiaeriană, și pe urmă a sunat alarma ; cîteva minute mai înainte se auzise un tunet prelung și înăbușit, venind de la sud, din golful Vădubului. Chiar am crezut că tună cu adevărat, deși pe cer nu se vedea nici un nor, dar cîteodată se întîmplă să tune și pe vreme senină. În anul următor, învățasem, mi se depărtase urechea, auzeam huruitul navelor unul avioanele abia treceau Dunărea. Însă niciodată n-am putut deosebi explozia bombelor de bubuitul tunurilor antiaeriene ; și astăzi cred că zgomotele erau cam aceleași.

Acum Irina ieșea speriată din casă, se uita pe cer, apoi o lua la fugă spre pivnițe ; adăposturi mai bune nu existau. Atunci am văzut-o prima oară pe Vichi, a coborît din casă sărind pe scară din două în două trepte, ținîndu-și cu mîna capotul descheiat la toți nasturii. Nu mi-aș mai îngădui niciodată ca încă un personaj, n-am nevoie de el, dar nu pot să uit că, trecînd pe lîngă noi, în fugă, marginile capotului îi scăpau din mînă, lăsînd să se vadă că n-avea nimic pe dedesubt decît pielea. O clipă am asemuit-o cu Aurica, fosta țiitoare a lui Tiberiu, și nu greșeam prea mult, era între ele o înrudire ; așa se întîmplă, bănuiesc, femeile să semene cu cîte unul dintre bărbații care le privesc lumea, și dacă au de unde alege, îl caută pînă îl descoperă.

Nu știu cum o duceau pe fată acasă în casa de pe strada Cîmpineanu, nu puteau să aibă decît zece ani, poate doar unsprezece, nu era nici urîtă și nici măcar vulgară. Cunosc

mai multe cauze pentru care femeile își aleg o anumită viață. Cauza, la Vichi, era indolența : nu-i plăcea să învețe carte, nu-i plăcea să muncească, nu știa nici o meserie, nu lucra pe acasă pentru care nu se cerea nici măcar carnet de ucenic, necum diplomă. O comparăm acum nu cu Aurica, deși mi-o amintea destul de bine, ci cu Dita, care tocmai din prăvălie și tocmai trăgea obloanele. Dacă ar fi fost să aleg dintr-o dată pe una din ele, m-aș fi oprit la Vichi, fără să zăbovesc nici o clipă. Dar dacă aș fi avut timp de gândire, o zi, o lună, Dita ar fi fost birueloare ; deși era mai puțin frumoasă, se cunoștea că, așa simplă și neinstruită cum avusese norocul să fie, în sufletul ei strălucea o lumină, o transfigurare, făcînd-o seducătoare, sub o statornică haină de modestie.

Nu găsesc o explicație mai bună cu privire la minunea ei instinctivă, decît că avea darul devenirii ; prin acest dar făcuse efortul de a merge un an de zile la dentist, să-i repare danturo. Nu era un simplu detaliu, ci un principiu de tranziție. Odată cu dinții, ea își schimbase nu doar înfățișarea, atît de respingătoare mai înainte, ci întregul. Dacă l-aș fi cunoscut pe acel dentist, pentru mine un creator de artă, m-aș fi dus să-i exprim admirația.

Vichi se opri în poartă, neștiind încotro s-o apuce.

— Haide fuga în pivniță la casa mare ! o îndemnă Dita.

O comisie de la Apărarea pasivă decretase pivnița ca adăpostul cel mai bun de pe stradă, împotriva bombardamentelor aeriene, în primul rînd pe motivul că avea două ieșiri, și oamenii puteau să se salveze, dacă pe una din ele cădea o bombă. Ce se întîmpla dacă bomba cădea la mijloc nu mai intra în socoteală, un acoperiș și două planșee de cărămidă boltită, între grinzi metalice, n-ar fi apărat pe nimeni. Pivnițele erau bune numai contra schijelor și suflului puternic al bombelor explodate în apropiere. Prin ce groază treceau oamenii în acele clipe, cînd pămîntul se zvîrcolea ca la cutremur, nu vreau să mai aduc aminte nimănuia.

Huruitul avioanelor se auzea tot mai aproape, venind din mai multe direcții ; artileria antiaeriană trăgea de pe împrejurul orașului.

Pyla fugea mai repede de-a Vidii, vrea să-l salveze pe Oțel din calea, fiindcă îi era de la dobitul de tunuri, din față ; era sigură că ai nu știea numa de ele ce se întîmplă afară, stătea nefiindcă cu ochii și cu mintea în cămăși de gă mică. Vidii, în paroxi, își mușca gros pi-cioarele, se împiedică la tot pasul, își rupea cămășoiul bătut unul cu brațele, copiii fiecare liber, dar cărțile din cuverții în grabă spre adăpostari îl arăta să se uite la picioa ei goală ?

— Haide și noi la dăpost, spuse Titus, ridicîndu-se fără grabă. Nu de vină, dar nu vreau să ți noi să-mi pierde grija.

Era calm și puțin iremă, desigur, în doi ani de război trecuse prin multe de bombardamente, nu mai puteau să-l impresioneze. În ce mă privește, nu aveam să îmi era frică, în afară de ardurezană acum pierea se auzeau explozii și bombe, apoi se auzea sigur răpăit de mitraliere. Tremur când plecam spre casa mare, nevoie să merg la pas alături de Titus, în loc s-o iau la goană, la eleva mei de teatru mai înainte Vichi se împiedică și căzu cu fața în jos, pe trotuar, ca retezată. Până să-i venim în ajutor, se ridicase și se uită la noi năucă ; avea genunchii juliți, ciorapii pe picioare, până la glezne. Oare nu-și dădea seama că mulți în ochii noștri goală tocmai cu pierea care se acoperă prima ? Hainul se mai ținea doar pe umeri.

— Să-ți fi pus măcar ciște zmeură ! Hai cu noi ! spuse Titus, apucînd-o de mînă.

Mă trimise cu ea în pivniță, iar el se duse în casă, de unde veni cu dezinfectanți și pansamente. Se auzeau detunături, țăcănit de mitraliere, odată cu mugetul continuu al motoarelor, dar pe cer, atît cît îl vedeam între acoperișuri, nu treceau avioane, lupta se ducea la periferii, unde erau rafinăriile.

În pivniță întunecoasă era înghesuială, ventură și vecini, și alți oameni de pe stradă. Nu puteam recunoaște pe nimeni, auzeam țipete de spaimă cînd explozia izbucnea, căci, oricît ar fi căzut de departe fiecare pământul să tremure, împreună cu vâzduhul, trecea spaima prin aer. Am zărit umbre omenești, femei, poate și bărbați, închinîndu-se și făcînd mătănii ; într-un fel era mai bine afară.

Titus o aşeză pe Vichi pe un butuc, în faţa unui maşinist pe unde venea o rază de lumină, şi începu să-i şteargă rănile, cu tinctură de iod, care îi dădea usturoi, făcînd-o să ţipe şi să se zvircolească.

— Dacă nu stai liniştită, îţi ard două palme ! o ameninţă Titus. Bărbată-tu unde este ?

— La Bucureşti ! se smiorcăi ea. Poţea să mă ia şi pe mine.

— De unde ştii tu ce-a mai rămas din Bucureşti, în clipa asta ?

Într-adevăr, nimeni nu putea să ştie ce ţinte avea bombardamentul. Nu ştiam nimic, aşteptam prostiţi să auzim şuierul unei bombe.

Un om, care se vedea că ştie ce spune, îşi lămurea vecinii :

— Nu vă temeţi dacă auziţi şuierul bombei. Bomba care cade peste noi nu se aude.

Lămurirea lui nu făcu decît să mărească spaima oamenilor. Dacă bomba destinată lor nu se vestea în nici un fel, atunci putea să cadă în orice clipă.

Titus termină să panseze genunchii fetei ; era îndeminatic, pe front făcuse sute de pansamente, e datoria soldaţilui să-şi ajute vecinii loviţi, pînă ce vin sanitarii. Oare Vichi, aşa cum stătea, goală, în faţa lui, la mai puţin de un metru, nu trezea în el nici o ispită ? Cînd legă ultima faşă, îi spuse :

— Acum cel puţin încheie-ţi capotul, şi cînd ieşi de aici, vezi să nu ţi-l ia vîntul !

Poate era singurul care credea că o să mai ieşim din pivniţă. Lupta se înteţise, avioanele se apropiau de centrul oraşului, cădeau bombe, tremura pămîntul, pivniţa părea că se leagănă, ţipetele îmi făceau urechile să ţiuie şi nu ştiam cît am să le mai suport, trăiam un coşmar şi mă temeam că n-o să se termine niciodată.

Spaima poate să dea halucinaţii, să vezi chipuri şi să auzi glasuri ; nu mi s-a întîmplat niciodată, deşi spaima am trăit-o în multe rînduri ; ceva în conştiinţa mea a rămas treaz tot timpul, fără să se tulbure. Acum însă, cînd, peste două planşee de cărămidă şi un acoperiş de ţiglă, văzduhul părea că se rupe şi-o să ne acopere cu toată

prevestea schijelor și obuzelor antiaeriene agățate în faldurile lui zdrențuite, am auzit un glas, venit de departe, la început nedesluș, pînă ce s-a apropiat și s-a transformat într-un țipăt. Atunci, am recunoscut glasul Ioanei, care mă striga cu disperare, îl auzeam aievea, să fi fost halucinație să fi văzut-o și pe ea alături. Era un strigăt telepatic, ajuns la urechile mele pe o cale misterioasă, recunoscută, dar încă neexplicată.

Am simțit un apel, o putere irezistibilă m-a făcut să mă reped pentru ultimul, învingându-i, călcîndu-i în picioare, am luat pe poartă și am luat-o la fugă spre casa ei de la capătul străzii. Atunci abia mi s-a părut că era o halucinație, căci am văzut deasupra mea un monstru aerian, tîrîndu-se pe deasupra caselor. Ajungeam în dreptul grădinii de zarzavat a Cornelei, cînd am rămas pironit locului, nu știu de groază, cît de nedumerire. Era un bombardier Ju-52, cu trei din cele patru motoare în flăcări, lovit în urmă tragerilor de tun rele, ca niște comete. Probabil echipajul pregătea să se salveze, căci în urmă erau plini de parașute albastre de la multe alte avioane scoase din luptă. În cursul ședinței aliaților, mai rămăsese un om, pilotul între motoarele care ardeau, asumîndu-și o misiune de sacrificiu, a se tîrî până în cîmp cu un singur motor, pentru ca ulterior lui forțe, cu să nu cadă și să explodeze peste oraș, mărturisindu-le pe urmă de mulți, mărturisindu-și omorîți oamenii din pavilie ; dacă ne apucam să arunc toate bombele, ar fi fost un dezastru. Deși nu se părea o fază supraomenească, înțelegeam limpede că de acest pilotul n-a se arunceze cu parașuta, ca avionul să nu cadă în mulțimea oraului. Mi-l închipuiam, ținînd cu disperare comenzile, încercînd să piardă cît mai încet înălțimea, privind helicoidal cîmpul, la cinci-șase sute de metri în față.

Trecu veacuri pe deasupra prăvăliei, poate la mai puțin de cincisprezece metri deasupra, și atunci am văzut, fără să pot înțelege de ce se întîmplă, cum Pantelimon, ucenicul bucătăriei, trăgea cu praștia în mașina aceea a Satanei, urmărind s-o doboare, răzbindu-și ranchiuna, în furia lui, că era scoasă din luptă, cu soarta pecetluită. Avea pînă răvășit, ochii roșii, trăgea pietră după pietră cu praștia lui de aluniat ciorile, care acasă, în Bucovina, îi prădau nucii. Atunci mi-am amintit cum trăgea domnul Alcibiade în

zepelin, cu puşca de vînătoare ; în amîndoi era acelaşi cavalerism războinic şi aceeaşi naivitate, doi fii minunaţi ai speţei umane.

Cînd după mai puţin de o secundă avionul trecu pe deasupra mea, un detaliu nevizibil mai înainte m-a umplut încă o dată de groază, într-un grad care depăşea tot ce mă îngrozise vreodată. Pe trapa deschisă atîrna o bombă care se agăţase de ceva, în clipa lansării, nu ştiu cum, nimeni n-ar putea să-mi explice, decît invocînd hazardul. În mişcările avionului, pe care pilotul abia mai putea să-l stăpînească (poate acum ardea şi carlinga, fumul îl înăbuşea şi-i lua vederea), bomba se legăna într-o pendulare înnebunită, putea din clipă în clipă să rupă pîrdalea în care se agăţase.

Ar fi trebuit să mă arunc la pămînt, dar nu mai aveam timp. Însă o forţă diabolică îmi ţinea ochii înţepeniţi asupra acelei bombe, să sufăr pedeapsa de-a o vedea cum cade. Şi am văzut-o, într-adevăr, căzînd în secunda următoare, a căzut lin, de parcă nu avea greutate şi a rămas pe acoperişul unei case. N-am auzit zgomotul izbiturii căci în clipa aceea avionul s-a lăsat brusc pe aripa stîngă, unde ultimul motor în funcţiune făcuse explozie. Apoi a virat, poate fără voie, în direcţia cimitirului, ca pentru ultimul gînd al pilotului : dacă nu putea să ajungă pînă în cîmp, încă două sute de metri, să cadă mai bine între morminte, unde n-ar fi fost alte victime decît moarte.

Întîi am auzit impactul cu pămîntul, un trosnet surd, ca de arbore care se prăbuşeşte. În aceeaşi secundă s-a ridicat un nor de fum, dincolo de ultimele case, şi abia după alte secunde mi-au ajuns la urechi explozia, mai multe, explodau rezervoarele de benzină şi bombele nearuncate. Între aceste zgomote, n-am deosebit explozia frînturilor bombei care căzuse peste o casă, i-am simţit numai suflul.

O şi luasem la fugă spre cimitir, cînd am observat că se făcuse linişte, lupta se terminase, nu se mai auzeau nici avioanele, nici artileria antiaeriană ; oraşul părea mort, nu se vedea nimeni pe stradă. Numai cînd am ajuns la poarta cimitirului, au apărut primii vecini care veneau să vadă avionul în flăcări ; geamurile de la birourile administraţiei erau sparte, nu se vedea altă pagubă. Dar mo-

numărul feței cu ghiozdanul în mână. Înainte să mai privesc, avionul trecu chiar deasupra și îl spălă tare.

În clipa aceea, fuselajul avionului, încă nevopsit de fildeș, se ridică parcă din spatele acelor, și întâiul îl priviră drept în dinții de gard, unde văzură pe bustă lungă o baterie antiaeriană. Servanții în cămeșile negre dormeau tolăniți pe spate, poate nici nu-l auziseră, unu sau doi păreau să deschidă ochii. Voiam să știu dacă camarazii din celelalți cărucioare într-adevăr au pierdut mai mulți inși decât în spatele meu. Ghiozdanele avionului conțineau de ceva și multume de cameni, toți din alfabetare, după trei rotunde bercliante, se îmbulzeau pe poartă să vadă.

Ce să mai vadă decât fildeș și fiare înnegrite, poate un tun cunoscut, chiorăi, calculându-se ? După ce aterizară aparat, oamenii veniau să-și ia satisfacție, să privească de aproape monstrul care îi făcuse să tremure prin pivnițe.

Am sărit gardul, am trecut pe lângă bateria antiaeriană și câțiva servanți păreau morți, așa cum dormeau cu fața în sus, fără să miște. Unul a deschis ochii albaștri, dar numai o clipă, m-a văzut, sau nu m-a văzut, nu știu ; n-a scos o vorbă și a căzut iarăși în somn, ca în moarte.

Fuselajul zăcea la vreo cincisezi de metri, chiar dacă ar fi căzut mai aproape, servanții bateriei și-ar fi continuat somnul. Nu se vedea venind nimeni, nu se prinsese de veste, dar curînd curioșii urmau să dea năvală. Aveam oare ceva împotriva lor, le dezaprobam curiozitatea ? La unii poate nu era numai curiozitate, s-ar fi găsit și ceva bun de dus acasă, o raniță burdușită cu ciocolată și cutii de conserve, saltele pneumatice, saci de dormit, pături sau chiar o parașută, de mătase naturală, bună pentru cămăși de duminică sau rochie de mireasă. Oare pe mine de ce nu mă judecam, ce nevoie mă aducea acolo ? Era și la mine o curiozitate, dar de altă natură, mai chinuitoare, o obsesie, născută în clipa când am văzut avionul tîrîndu-se peste câmp și am știut că o să se prăbușească : voiam nu să văd o mașină distrusă, ci să înțeleg gestul pilotului, de ce nu se salvase cu parașuta.

După război, am văzut un film de aviație, inspirat de fapte trăite. O escadrilă de vînătoare trebuia să evacueze un aerodrom și să se mute pe altul. Mecanicul unuia din

avionul l-a luat pe pilot să-l ia cu dinsul, altfel avea de făcut un drum lung cu camionul, înpreună cu tot personalul neînvrednicat al vreodată, echipul rulant, cu tot. Aeroplanele avioane sînt făcute pentru tot soiul de oameni, de care. Pilotul a convenit să-l ia pe comandantul Ghelă il aşteptau. La înălţimea la-un oarecare interval de pe [illegible], unde ceaţă, ploaia începea, cu geruşdăţi în gînd. Deodată, avionul, aleşul de aviaţia română, a suferit avarii care nu mai lăsau nici o speranţă, pilotul trebuia să se salveze, dar în spatele lui el ştia că există un om care nu avea paraşută.

Sînt multe nopţi cînd mă trezesc cu această dramă în minte ; ea este aceea mai cumplită dintre cele mai groaznice din dramele de teatru care mi-au format copilul în groază, deoarece lupta între datoriile mele luptate şi dorinţa de omenie. Oricum, eram fără paraşută şi aveam de ales la moarte ; pilotul în aripile pline să moară, şi prin acest gest el nu modifica decît soarta echipajului. Eu, însă, judecînd din afară, voi spune că e mai bine să fie un singur mort, mai ales că al doilea, tînărul căruia îi pregăteam lupta, avea să se întoarcă în ţară şi să poată continua de bună seamă. La fel gîndea şi pilotul în acele momente dramatice, şi avea un motiv mai puternic decît cel spus înainte, motivul important să se salveze pentru a putea : cînd am să vă spun. Lupta din avionul lui trebuia să fi fost înfricoşătoare, dar până la urmă, înţelepciunea bătrînei instinctele omeneşti, viscerale, le-a dat forţa simţului onoarei de a rămîne solidar cu tovarăşii lui, morţi morţi ; avionul a făcut explozie în aer, spulberînd în gînduri.

Nu mai văzusem niciodată de aproape o [illegible] asemenea ; pe cer. La început, mi se păreau de o splendoare. Aici, [illegible] ; din cauciucurile pentru aer curgeau pe burtă, ca la o aterizare forţată alimentul cel bun. Pînza, întreagă, şi era în structura ei de hîrtă. În aripile ei se vedeau găuri de schije, nu de gloanţe, în unele locuri dense ca nişte smocuri. O uşă laterală fusese smulsă din balamale, mi-am băgat capul înăuntru şi am descoperit un hangar unde ar fi încăput zece automobile, şi încă pe aripile puse pe acoperişurile primelor. Era

pol, luminat prin partea din față, rupta din coadalta ; se vedeau bagajoane de aluminiu, traverse, o rețea de plase metalice în lungul cărei erau fixate cârlige și tuburi, colorate în toate feluriile, ca jucăriile. Turela mitralierului, de asemenea, era goală, aceeași cea de sub coadă, numai că plexiglasul mulat pe carcasa de aluminiu se spărsese în zeci de cioburi ; toată lumea sărise cu parașuta, era limpede, aveau dreptate că pilotul nu făcuse altceva decît să-și scape viața, ca avionul să nu cadă peste case, ar fi distrus poate o stradă întreagă.

Abia după ce am văzut o umbră, o ființă omenească cocîrlată într-un unghi al fuselajului, mai spre coadă, unde era mai puțină lumină. Apoi am descoperit că era un aviator, un tînăr, bărbat tînăr, în combinezon de zbor, cu casca în cap, și în ceea, drept în mijlocul frunții, se vedea o gaură înnegrită, o urmă de glonț ; pe obraz abia curgea o șuviță de sînge, care se închegase și se învinețise.

Stăteam în picioare, rezemați într-un unghi al peretelui, de nimeni nu mai eram înțuțuriți acolo ; părea gata să mearga. Mi-am mutat că era în picioarele goale, numai cu ciorapi, numai pînă, n-ar fi avut cine să-l jefuiască. Pe urmă, i-am descoperit cizmele, aruncate la vreo zece metri, cizme negre, cu blană, scurte pînă la gleznă.

Nu pot face o regulă din această întîmplare, pînă încă două, pe care le-am văzut eu însumi, cu ochii ; păstrez doar pentru mine ideea că oamenilor morți de moarte violentă, cînd probabil un spasm puternic le străbate corpul, încălțămintea le iese din picioare. Am văzut pe șoseaua Constanței un om omorît de o mașină. Venise poliția și salvarea ; aceasta din urmă nu mai avea ce să facă, decît să ducă mortul la morgă. Mortul zăcea pe asfalt, n-am putut să-l văd la față, fiindcă era acoperit cu jurnale, unul din ele *Universul* și exact pagina cu decesele. I-am văzut picioarele goale, numai în ciorapi, pantofii săriseră mai încolo.

De curînd, într-o seară, am fost martorul accidentului, cînd un automobil coborînd în goană pe Șoseaua Mărgineanu, dinspre Știrbei Vodă, a lovit în bot un pieton care traversa strada cu imprudență. Am auzit limpede bufnitura, l-am

văzut pe biețul om zburînd prin aer și căzînd pe caldarîm, la cîțiva metri : pantofii, în schimb, i au zărit din picioare și au zburat pînă în gardul Cișmigiului.

Aviatorul negru avea ochi deștepți, mari, căprui, pe care, acum, de cînd am fost în America, îi cunosc atît de bine, fiindcă semănă unii cu alții, mai ales la expresie. Aș fi aruncat la pețitorele lui o floare de crin, dar m-am reținut, fiindcă n-ar fi fost un gest pentru el, ci pentru mine. „Îmi pare rău pentru ai tăi ! rosti apoi în gînd, cu un glas care însă îmi suna limpede în urechi, de parcă ar fi vorbit tare. Tu, în schimb, n-ai a te plînge, îi scăpat de orice grijă, eu mai luptu încă mult timp !" Nu mă simțeam mulțumit de ce mi se întîmplase, ci cu siguranță mi împovărau grijile și creșteau incertitudinea.

Cînd am ieșit pe gardul Cișmigiului, am dat cu ochii de tramvaiul nostru cu linia 16, luînd oricum omului acest drept în minte. Acolo începea Viața noastră. Și deodată m-am întrebat, nu-am știut oricînd să luptăm din pricina chemat de glasul ei, și o întrebare îngrijorătoare de avioanele care zburau fără pasageri. O presimțire grea a cuprins în mine. Instinctiv am dat la fugă spre casă. La capătul străzii, ai știut, mustre, am văzut o mașină de pompieri, roșie, și două ambulanțe albe ; în jurul lor forfoteau oameni, se auzeau țipete și bocete. Prin porțile pe unde treceam, cîte o femeie își ducea mîna la gură.

Mi-am ajuns și am rămas împietrit, în mijlocul străzii, neștiind să cred, capitalul înalțat cu Lenin nu mai exista, în locul ei era un crater plin de ruine. Fusese o bombă de cele de kilograme, dată, deși cîteva de la cîteva sute de metri, trecuse prin acoperiș, prin tavan, prin parchetele și explodase în pivniță. Pompierii semănau morți de sub ruine unii stîlciți și fiuți buraților.

Ușa porții rămasă în picioare, cînd restul în jur era făcut vraiște, cînd și pe la case vecine, cu geamurile sparte, cu mîți uscate din balcoane, cu pete din acoperișuri zburate, stînga în picioare, rezemată de un stîlp, o apariție stranie, o femeie în cămeșă, palidă, ținută de mîini, privind în jur năucită. O cuviță de slugă i se înfășoară pe brațul stîng, ca pe cîinul aviatorului negru. Un

soarta de tradiția o-o dusă spre ambulanță, dar ea se împotrivea, ținându-se de stâlp, fără să vorbească, fără să înțeleagă.

Soțiune singură, din toată familia, toți erau morți, unii nici nu puteau fi recunoscuți decât după vreun lucru, vreun lucru de îmbrăcăminte. Ioana să fumeze, nu mai suporta acrul din pivniță și nici nu și-ar fi putut aprinde țigara între oameni atât de îngrămădiți să abia mai respirau. În apropiere. Sădea pe o bancă în fundul grădinii ; nu-și dădea seama ce se întâmplase, suflul exploziei o aruncase în nucul de lângă poartă, de unde o culeseră pompierii, cu spatele nevătămată, în afara unei zgârieturi, deasupra sutienului ; ramurile elastice și frunzișul des amortizaseră șocul fizic ; mintea însă o avea rătăcită în parte, știa doar că tatăl și restul familiei muriseră, tatăl, mama, o bunică, o mătușă, două surori, bărbatul uneia din ele. Celălalt era plecat, lucra la rafinăria „Vega", dar scăpase de bombe și curând se întoarse ; în afară de nevastă, îi muriseră și copiii, trei, sub cinci ani cel mai mare, cel mai mic încă în scutece.

Am recunoscut-o mai mult prin instinct, m-am apropiat și am chemat-o pe nume :

— Ioana !

O parte din rochia ei sfâșiată atârna printre frunzele nucului.

M-a privit fără să mă recunoască, dar și în ea instinctele treceau o reminiscență a prieteniei noastre de altădată. Exact în locul unde ne aflam acum o visasem, jucând gajul cu ața ținută în gură ; era visul meu, dar parcă începea și ea să și-l însușească.

— Vino cu mine ! i-am spus, luând-o de mână. Aici nu ai ce face. O să se îngrijească altcineva...

Nu puteam să spun de cine să se îngrijească, n-aveam curaj să pronunț îngrozitorul plural al morții.

M-a urmat supusă, am dus-o la Cornelia, care mă văzuse trecând în sus și acum aștepta în poartă, plângând și ea cu mâna la gură, ca bătrânele. A luat-o în brațe, cu obrazul scăldat în lacrimi, apoi sprijinind-o ușor a dus-o în odaia ei, a întins-o în pat și a scos de pe ea ultimele zdrențe.

— Stai aici, mi-a spus, să mă ajuți, adu-mi lighenul și o găleată cu apă ! Nu trebuie să lăsăm nimic, știu că ai văzut-o goală.

O dăduserăm, aveam douăzeci și doi de ani atunci, eu nici nouăsprezece, acum împliniam treizeci și trei, eu treizeci, dar ea se schimbase, nici cele de-o-seamă cu ea nu erau mai pornnțoșe ca în ziua când ne despărțirăm. Poate doar ochii îi pierduseră din strălucire, știu și totuși nu puteam să renunțe la ființa ei. Mai târziu, când îi venise în fire și a vrut să fumeze, am certat-o :

— De ce vrei să te urîțești înainte de vreme ?

— Nu m-am urîțit încă ?

Am tăcut, dar mă simțeam fericit că o revăzusem.

— Vezi, spuse ea în continuare, când a trebuit să mă despart de tine am avut atîta vreme ; tu-mi-ai dat vreme, când a trebuit să mă despart de cineva. De data asta nu pot să mă despart, e ultimul meu pe veci !

Cameriera nu se întorsese încă în hală, era încă răzătită, ne privea semnificativ. A spălat-o de noroi și de funingine pe tot trupul, cu burețele, a uscat-o, și după ce a învelit-o cu un cearșaf, s-a dus în colțul celălalt, unde era un cufăr mare, de Brașov, cu înflorituri colorate, căutînd de acolo ceva dintre hainele de pe vremuri ; nu înțelegeam, când ajunsese în casă, că nu avea nici un schimb de haine.

— Hai să-i alegem o rochie, mi-a spus, ridicînd capacul.

Am rămas surprins, în cufăr erau numai rochii negre, de doliu.

— Le-am făcut, ca să fie, nu știi niciodată când ți-ar trebui de ele. Așa este pentru Alexandrina, de-ar Dumnezeu o viață lungă și fericită. Asta-i a mea, însă Dumnezeu nu crede mai bine, cît oi fi de bolnavă, să mă țină, când n-o mai avea nimeni nevoie de mine, să mă cheme.

Erau acolo rochii pentru Mioreana, pentru Dida și pentru toate femeile din familie, soția lui Titus, a lui Tecli și a lui Tadeu, deși afară de prima, aflată aici în refugiu, celelalte lipseau din casă. În sfîrșit, o rochie era pentru Vicin, care nu făcea nici o treabă s-o merite.

— Ăin, până să moară ea, putrezește mătasea ; eu mi-am făcut datoria. Dar e frumoasă parașița, și frumusețea tot-

deauna învinge. m-a îmbiat și pe mine ; dacă aș fi mai bogată, i-aș cumpăra trăsură, să nu umblu pe stradă ca toată lumea.

Era mult prea indulgentă, mult prea bună, sau mult prea înțeleaptă ? Oricum, nu credeam ca odată ar putea să greșească.

Pînă că le stăm pe amîndouă cum erau culcate, căci de dimineață Vichi îmi stătuse în față mai mult decît voiam, am scris că rochia ei i s-ar potrivi Ioanei. Cînd ce s-a dovedit întîmplat. Cornelia a mai trebuit doar să-i facă două prize în talie. Rămînea Ioana atît de subțire ? Mă-mi uitat la ea cu invidie, care în împrejurări mai ușoare poate ar fi transformat în dorință, dacă dorința ... se trezise mai dinainte și stătea ascunsă.

Pe urmă, am scris amîndouă în carte și ne-am așezat în îmbrățișări, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nici o neînțelegere. Pînă la ceasul prînzului, o rochie neagră peste tot fusese terminată, poate să fie sărbătorească ; o rochie de dichis pe o bătrînă țărancă, amîndouă în ea o provocare perfidă, cum îi-ar rîde mereu în față, arătîndu-i cît, viața fiecăruia acoperă.

O clipă de tăcere, cînd a fost gata a intrat pe poartă Anton Petrescu, cumnatul Ioanei, singurul în afară de ea care mergea cu dinadins toată familia. Ioana îl așteaptă în întîmpinare. Îmbrățișează, așa cum o vedeam de la spate, talia ei, după atîția ani, cu o umilință de subțire.

Stau cu toții mult de vorbă, singuri, în aceleași pălăvrăgeli : puțină lumină venea din casă, pe ferestre și pe ușa deschisă. Trandafirii aveau elevi la meditație ; toată ziua nu schimbasem o vorbă cu ei, părea că bombardamentul nu-i făcuse nici o impresie. Cornelia a pus o măsuță între noi, și ne-a dat de mîncare. Atît de pierdută cîteva ceasuri mai înainte, acum Ioana mînca fără nici o reținere, mușcînd din fruptură, din colțucul de pîine, cu o poftă animalică ; avea o gură de fiară flămîndă. Simțeam că ar fi făcut orice, cu aceeași poftă.

Dita a trecut pe lîngă noi, ducînd mîncare cu suferințul lui Odor. S-a oprit, a mîngîiat obrazul Ioanei, i-a spus că îi face patul în casă, în odaie, apoi s-a dus mai departe.

— Ce s-a ales de tine ? am întrebat-o pe Ioana.

— Sînt medic pediatru, la Iași, dar eu nu am copii ; nu pot să-i am și nici nu mi-ar plăcea. Destul că îngrijesc copiii altora ; mi se pare o treabă mult mai frumoasă.

— Știam că te măritaseși !

— Am fost, un an, și-mi ajunge ; n-am să mă mărit a doua oară. Cînd n-ai copii, ce poate să te lege de un bărbat ? Te plictisești repede. Am încercat cu mulți, îți vorbesc din experiență ; unii mi-au făcut greață din prima seară.

— Cu mine ai fost mai milostivă !

O clipă s-a încruntat și m-a privit aspru :

— De ce vrei să-mi aduci aminte ?

— Uitaseși cu totul ?

S-a înălțișat, s-a uitat la mine cu tristețe.

— Iartă-mă, nu uitasem !

— Acum ce-ai să faci ? am întrebat-o

— După înmormîntare ? Nu știu. La Iași nu mă mai întorc ; se apropie frontul, multă lume se gîndește de pe acum la refugiu. Am să-mi caut un post aici, sau la București. Sau la dracu'.

Pe urmă, a rămas tăcută, pînă ce a venit Dita și a chemat-o la culcare. Se făcuse tîrziu și fusese o zi grozavă pentru toată lumea. La starea Ioanei nu puteam să mă gîndesc, fără să-mi simt inima sugrumată. Mi-era rușine că remarcasem cît avea talia de subțire.

Cînd să se ridice din jeziong, am simțit că ezită, parcă își pierdea puterile. Se lăsă la loc, pe spate, închise ochii și-mi spuse în șoaptă :

— Ia-mă cu tine !

Fiindcă tăceam, a adăugat, cu glasul mai ferm, părea că-i un avertisment, o notificare :

— Pentru o vreme !

Înțelegeam ce voia să spună, că la ea nimic nu durează și la rîndu-i înțelegea că înțelesesem. Pe urmă, glasul ei deveni blînd, poate se gîndea că nu-i bine să pui condiții din capul locului.

— Ia-mă cu tine ! spuse încă o dată.

[illegible] rămîne în urmă, dobîndit de adevărul amintirii, speriat de ceea ce urmau să se întîmple de acu înainte, cu mine, cu ea, cu lumea. În urmă, lumea se întoarce și repetă, în șoaptă :

— Ia-mă cu tine !

Pînză o implorase ; nici un om n-ar înțelege la fel, dacă nu i s-ar întîmplat o dată ca, în mijlocul unei lumi vii, să se vadă fără de nimeni.

41

Finalul nu stă aproape de sfîrșitul cărții, mi se pare neobișnuit și chiar indecent să amintesc tocmai acum faptul că ceea ce urmează nu ar justifica decît curiozitatea, în cel mai bun caz, a unei ființe inteligente. Nu de aceste întîmplări istorice ; așa cum am spus în mai multe rînduri, ele își vor găsi locul în altă parte ; povestirea nu e punctată de calendar, ceea ce ar fi făcut multă mai simplă pentru mine, ci de sentimentele povestitorului. Știu și din literatură, care este mai puțin neverosimilă, și din viață, că cititorii se cade să fie bine crescuți, cel ce se încumetă să compună o simfonie, sau măcar o cvartă sentă, știu, în sfîrșit, din observații directe asupra vieții că un gir de idei, sau de întîmplări, spre a fi ușoare mai bine și a nu fi ostoi monotonie, trebuie să se alterneze între ele ; gimnastica și un exercițiu fizic, un program de gimnastică, se cuvine pentru copii, așa se învață în școală ; nu se știe de dacă ori la rînd mușchi pentru înot, și de două ori mușchi pentru pictură ; unul alergi sau altă parte repezi îl urmează un adagio sau altă parte lentă ; între două scene tragice, la teatru sau în carte, e bine să fie un intermediu, o scenă comică, fiindcă ar putea să devină greoaie, altcevea, un pelteg de destindere pentru spectator sau pentru cititorul cărții. Condiția firească, rămîne ca această alternanță să nu slăbească tensiunea într-un mod important.

Între ziua reînnoirii mele cu Ioana, ca să nu spun ca numele ei adevărat acelei zile tragice și ziua încă mai tragică a sfîrșitului, s-au scurs opt luni îndelungate. În acest timp, s-au petrecut mari fapte istorice, și mari drame în viața oamenilor. Sentimentele care îmi ordonează rațiunea cer acum să trec peste ele fără să le dau atenție, ci pur-nindu-le bine, și să trec la ziua dezvăluirilor, asemănătoare cu cea povestită mai înainte, fără să le despart printr-un interludiu. Fiindcă nici n-ar putea fi despărțite, fiindcă judecînd chiar istoric una este urmarea celeilalte iar luîndu-mă după sentimentele mele dinăuntrul ființei o singură întîmplare.

În acea zi, nu cu mult timp înainte de Paștele anului 1941, Cornelia sărbătorea întrunirea întregii familii. Se aflau toți acolo, cum visase minunata femeie : Titus, rănit a doua oară, venise din nou în concediu, Tadeu, care luptase la nord de Iași, se afla cu regimentul în refacere într-o tabără de la marginea orașului și seara venea acasă, unde se aflau și ai lui, nevasta și copiii, pe care îi adusese cu el, ca să nu-i lase în fața frontului. Pentru ziua festivă își luase învoire, cum făcuse și Teofil, cu multă stăruință, fiindcă, deși regele era la Sinaia, batalionul de gardă se afla consemnat în incinta palatului, într-o alarmă continuă, ceea ce lumea de pe stradă n-ar fi putut să știe, nu știau nici ziariștii, nici guvernul, și nici măcar Siguranța. Eu, la rîndul meu, știam mai puțin decît oricine, fiindcă pe Teofil nu-l vedeam, și dacă l-aș fi văzut, nu era să-și dea drumul la gură ; iar singurul meu informator, Bob, cu slujba lui ciudată la palat, plecase odată cu regele Carol al doilea.

Pe lîngă acestea, eram din nou preocupat de Ioana, care acoperea acum tot orizontul vieții mele. Lucra la spitalul de răniți din Cotroceni, fostele grajduri regale, și își luase o cameră în apropiere. Prin una din cele mai ciudate coincidențe, era chiar camera modestă de pe strada Carol Davila, unde locuiam în timpul iubirii noastre și unde amintirea ei stăruia și astăzi. Chiar așa mi-a spus, după ce se mutase : „E imposibil să mă contopesc cu cea

de atunci ; rămînem două ființe diferite. Cînd intru, o găsesc pe ea în vîrful patului, privindu-mă ca pe o străină. Care din noi două o fi cea adevărată ?"

Ne vedeam rar, sîmbăta și duminica, dacă nu era de gardă ; deși aveam o casă confortabilă și plăcută, de obicei mă duceam eu la ea, ca s-o scutesc de un drum cu tramvaiul, știind că era mult mai obosită decît mine. Și întotdeauna cînd intram în camera mea de odihnă și o găseam în vîrful patului, locul ei de predilecție, azi ca și odinioară, mă întrebam cine din cele mă așteaptă.

Nu acuma că mă întrebam mai mult decît odinioară, mă întrebam tot timpul ce făcea ea în serile cînd era singură. Nu aveam dreptul pe neașteptate, așa ceva n-am făcut niciodată, cu nimeni, dar de pîndit am pîndit-o. Am spus de mult că nu mă pricep să urmăresc pe cineva, pot să mă trădez cu ușurință, în schimb, știu să stau la pîndă și chiar îmi place ; deșilțel, nici nu pierd timpul, așa am prilejul să mă gîndesc la viața mea trecută și viitoare, la oamenii cunoscuți și la întîmplările lor, cerîndu-mi cu ele multe, neștiind care din noi am făcut mai rău sau mai bine în anumite împrejurări, ceea ce este o bună gimnastică pentru suflet și pentru nunte.

Fereastra Ioanei dădea într-o curte interioară, dar fiindcă era mai sus decît casa vecină, se vedea bine din stradă. Eu locuiam lîngă de zidul Facultății de medicină, în camera dintre două scări. Dacă nu era lumină, așteptam să văd o umbră trecînd prin fața ferestrei ; să fi fost un hîrbat, a doua zi n-aș mai fi stat la pîndă. Mă gîndeam la răniții ei de la spital, tinerii ofițeri bandajați la tîmplă ; poate unul, înainte de a pleca în permisie, venea să-i facă o vizită.

Cînd fereastra era întunecată, o așteptam să se întoarcă, deși se putea prea bine să fi stins lumina devreme. Dar nu s-a întîmplat așa niciodată : totdeauna am văzut-o venind, mai curînd sau mai tîrziu, pe urmă am plecat acasă ; nu aveam nici o dovadă că în urma ei nu venea altcineva, însă nu sufeream nici o gelozie. Datoria mea era doar să stau la pîndă ; am înțeles mai tîrziu pentru ce rațiune. Încolo, după drama pe care o suferise și nu putuse s-o uite, deși nu mai purta doliu, socoteam că avea dreptul la orice viață ; judecînd după zgîndărirea cărcia îi supra-

vățuise, morala curentă devenea imoralitate ; teologia destinului, trebuia pedepsită, măcar scuipînd-o

Într-o seară, întîmplare mult, pîndeam de la opt, cînd de mult era întuneric, și trecuse de zece. Deși începeam, cum se apropia luna noiembrie, aveam de gînd să aștept pînă la miezul nopții ; dacă nu venea nici atunci, nu putea să mai vină, se dusese în altă parte, știam că nu era de gardă, știam de asemeni că pînă seara nu sosise nici un bun cu rănuți, care pentru spital ar fi însemnat o noapte agitată. Treceam pe acolo la opt, cînd veneam, și era liniște.

La fiecare ora unsprezece cînd m-am pomenit cu ea, ieșind de pe o străduță laterală, aproape de locul unde stăteam la pîndă. M-a surprins că nu era murată, a venit lîngă la mine, m-a luat de mînă, nu mă lua niciodată de braț și m-a tras grăbită spre casă.

— Nu mă întreba nimic, mi-a spus, sînt înghețată, hai de sus și fă focul, repede !

A stat cu mîinile și cu picioarele în fața sobei de teracotă, cu ușița deschisă, fără să scoată o vorbă ; parcă avea limba înghețată. Camera s-a încălzit repede, atunci și-a scos toate de pe ea, după obiceiul ei dinaintedeauna, s-a culcat la locul obișnuit, în fundul patului, s-a învelit cu un pled, apoi și-a despletit părul, era cel mai frumos din gesturile ei, aproape un semnal, căci de obicei prevestea dăruirea.

— Acum pune de ceai, și ascultă-mă.

— De unde veneai ? am întrebat-o.

— De după colț ; am stat la pîndă. Voiam să văd pînă cînd ești în stare să aștepți acolo, dar n-am mai putut, am înghețat, m-am dat învinsă. Trei ceasuri de pîndă ! Merit o răsplată !

— Și eu nu ?

— O, ba da, o răsplată mai mare. Fiindcă ai stat de multe ori la pîndă.

— De unde știi ?

— Fiindcă te vedeam: am ochi de pisică, văd bine noaptea.

— De ce nu te-ai apropiat ?

— Tu de ce n-ai venit după mine ?

Eram chit, nu vă și nu mă-o-ntrebe.

— Să nu te grăbești, răspândește-te !

Apa de ceai se evaporase, am umplut iar ibricul și l-am pus să fiarbă.

— De ce mă pândești ? mă întrebă Ioana. Când o să vină alt bărbat în viața mea, n-am să-ți spun.

— Știu ! Pândesc pentru că e un fel de a-ți prelungi gelozia cu tine. Dacă să ne uităm nici unul, nici altul.

— Idiot ești, dar n-am să spun că e ingenuă ; e mai degrabă perversă. Crezi că ne uităm, într-adevăr ?

— Tu știi mai bine !

— Ai dreptate ! Câte femei te-au uitat, până acum ?

— Nu prea multe...

Cu toate că știa emoția, orgoliul ce știu din adolescență, cu toate că unuia îi avusese slăbiciune umilitoare, mă bucur de un suflet puternic, am aflat după multă trecere de vreme.

— Eroții și slăbiciunii nu-și pot îngădui decât camuflaj cu sufletul lor ! spuse Ioana.

Nu uitasem întrebarea ei de mai înainte ; avea nevoie de o replică :

— Și pe unde ? Câți bărbați te-au uitat ?

— Nu prea puțini... Dar eu caut în ei nu tatăl altuia decât îți închipuie oamenii. Bănuiesc că prețuiesc în primul rând virilitatea și voluptatea, numai că n-aș fi pe de-a-ntregul dacă n-ar crea în sufletul meu o stare de pace. Iubesc cu ceea ce aștept. Și dacă ai știi cu ce mâini, cu ce dăruire !

Știu, cred, fii plină pe ignoranții mei pe fățarnicii care nu pot înțelege !

* * *

Era dimineață, spre prânz, la 4 aprilie, ajunul zilei când trebuia să merg la masa festivă a Consiliul. Mă plictiseam, atât de absorbit de viața mea viitoare, cu totul imprevizibilă, încât, deși am auzit alarma aeriană, o știrnă auzi chiar

ge amperiul casei mele, nu i-am percepat înțelesul și mi-am continuat gândurile, din ce în ce mai întunecate, până ce n-am mai putut să judec, ci m-am pierdut într-un hăis fără speranțe. De acolo înainte, dacă voiam să mă apăr de nebunie, trebuia să revin la realitate, și am revenit, odată cu prima bubuitură.

Se așteptau bombardamente aeriene, după Sofia venea rîndul Bucureștilor. Acel prim bombardament din seara decisivă, care țintea gara de nord și triajul, fără să fie nelovite nici alte cartiere, a fost cel mai dezastruos dintre toate, au murit oameni cu miile. M-am dus să văd îndată după terminarea alarmei, cînd ultimul val de bombardiere abia se îndepărtase. Fiindcă strada lui Teofil se afla în zona cea mai lovită, am vrut să știu ce se întîmplase la el acasă. Nu se întîmplase nimic, casa era în picioare, numai cu geamurile sparte ; până acolo, am mers printre craterele făcute de bombe, am trecut peste ruine, peste cadavre acoperite de moloz sau îngropate în pivnițe. Casa de alături, a părinților Despinei, soția lui mult prea frumoasă, era de asemeni neatinsă, lăsînd la o parte geamurile fărîmițate. Mi-am amintit de trista noapte a revelionului, cînd fusesem acolo, fără să pot participa la petrecere ci văzusem o fată care semăna cu Santa, de la a cărei moarte atunci nu se împlinise anul. N-am mai putut să suport muzica și veselia, sufletul mă ardea încă de durere, am plecat și, pînă în zorii zilei, m-am plimbat pe străzile din jurul gării. Acum cartierul era vraiște, și cu toate că nu pierdusem pe nimeni, mi se părea că tot ce iubisem în viață murise.

Nu puteam rămîne singur în seara și în noaptea aceea; aș fi vrut s-o întîlnesc pe Ioana și să-i spun : „Ia-mă cu tine !" cum îmi spusese ea în ziua cînd își pierduse întreaga familie. Am așteptat-o în fața casei, n-am mai stat ascuns, nu m-ar fi văzut nimeni, nici chiar ea cu ochii ei de pisică, fiindcă strada, ca întreg orașul, zăcea în beznă ; alimentarea cu electricitate și cu apă erau distruse.

A venit abia pe la două noaptea, știam că n-o să scape curînd de la spital, cu răniții pe care îi aduceau necontenit ambulanțele. Dacă nu văzuse casele bombardate, văzuse în schimb mult sînge. Am așteptat, fiindcă aveam nevoie de ea și nu mă puteam duce în altă parte.

— Ia-mă cu tine ! i-am spus, cînd s-a oprit în fața mea, privindu-mă speriată.

— Dar ce ți s-a întîmplat ?

— O să-ți spun sus !... Ia-mă cu tine !

Aveam în suflet o jale neînțeleasă, am plîns cu ochii pe umărul ei, cum voiam să plîng odată, am plîns pînă ce am scăldat-o în lacrimi. I-am spus gîndul de mai înainte, parcă în ziua aceea murise tot ce iubisem, împreună cu Sante, care murea a doua oară, prin suflul morții, străpuns peste lume. Poate am pomenit și alte nume, nu mai știu, aveam mințile rătăcite.

Cîteva zile mai tîrziu am văzut pe rochia ei o hîrtie cu cîteva rînduri mîzgălite ; întîi a vrut s-o ascundă, pe urmă a ridicat din umeri.

— Atunci, noaptea după ce ai plecat (nici nu știam că plecasem), aveam inima atît de amară, încît am vrut să fac o poezie. De cîntări am cîntărit-o, dar n-am putut s-o scriu, n-am găsit cuvintele.

Era o înserare banală și neroșiată, pentru un om din stradă ; pe mine m-a tulburat prin subînțelesurile ei, prin întreitul ei fundal eram subiectul : „Iubitul meu. Poate toate casele unde-ai iubit o fată. A căzut în plin o banală de-a sărut rochiile"... Mai erau alte pagini sub prima, cu rînduri mucegăite, cu tăieturi, cu goluri și în toate reveneau, ca un refren, acel „iubitul meu", pe care nu mi-l spusese niciodată. Nu mi-l spusese nimeni, și de mi l-ar fi spus mi s-ar fi părut o exclamație inutilă și stupidă. Nici eu n-am spus vreunei femei „iubita mea", cred că asemenea cuvinte, dacă se simt, nu trebuie să se pronunțe. Dar acum mi-a înțepat sufletul, nu că mi-ar fi fost adresat mie, ci unei întregi lumi nefericite. Avea în el o vibrație mult prea tragică și nu putea să fie confundat cu o banală vorbă de dragoste.

A doua zi, după cît probabil o bună parte din noapte fusesem la bătaie, fiindcă aveam nevoie continuă să fiu bătut un prieten de răzbejdie, după ce văzusem atîți morți și auzisem atîtea tînguiri, am plecat la Ploiești, la mama de sărbătoare a Comediei. M-aș fi dus oricum, dacă mă invitase ; acum aveam un îndemn în plus, acela de-a mă îndepărta măcar o zi de locurile acoperite de jale și de rușine.

Era o zi frumoasă de primăvară, cu cerul străveziu și cu aerul înmiresmat de pomii în floare. Oamenii își des-

grupau mulți din pivnițe, îi puneau în stare, se făceau cu mitraliere noi pe locurile virane. Cu toată grozăvia din acea, nimeni nu se gîndea că avioanele ar fi putut veni din nou, nu se mai întîmpla decît pe front să se bombardeze trenurile dinafară ale de-a rîndul. Am plecat curînd, fără grabă, pe la ora zece, să ajung înainte de noapte. Acum eram independent, plecasem de la *Parul Istrului*, fără să-mi fie rămas bun de la Jenică. Vreau mai în sfîrșit nu-i povestită în întregime, voi relua-o, împletindu-o cu întîmplările paralele.

Intr cumpărasem, în sfîrșit, fără știrea lui, o motocicletă veche din adolescență mea cînd eram copilaș : aș fi putut să mi-au la fel de bine un automobil fără permisiu, un DKW sau un Topolino, singurele care se găseau de vînzare, dar nu mi-ar fi dat neîntîmpinată vreau, fiindcă pe dimensiunile de modeste motocicletă, care consuma doar un pic de benzină, mi aveau voie să circule în afara orașului, decît cu aprobare specială ; apoi, dimensiuni și în celelalte cîteva ale avion, nu era îngăduit nici să le vezi din garaj, căci pe atunci, găsesc prilejul să spun cui nu cunoaște vremurile acelea, nu era îngăduit să pornești automobilul pe stradă. Iar eu, după ce mi terminam lucrul, aveam nevoie de apă și soare, și nu le găseam mai aproape de treizeci și cinci de kilometri, la țărmul Snagovului, unde în afară de mine nu mai venea nimeni.

Lucrările din jurul Bucureștilor, unde mă puteam duce pe jos sau cu tramvaiul, erau secate, ca să nu fie un reper pentru avioanele inamice. Se găsise la Statul major un ofițer care gîndea cu mintea lui Moș Teacă din alte vremuri, să lucrul apoi putea să indice poziția Bucureștilor, mai bine decît imaginea orașul, ca și cînd aviatorii s-ar fi orientat cu ochii liberi, ca în 1914. O minte asemănătoare dădusem ordin, în primele zile ale războiului, ca tramvaiele să fie vopsite în culori de camuflaj, spre a semăna cu natura verde, galben, gri, în diferite nuanțe, și armatele la întîmplare, cum se făcea cu camioanele armatei și cu alte vehicule, ai unsori chiar cu uniformele soldaților. Am asemenea culori fini să devină o modă în vestimentația tinerilor, inspirată de creatori fără imaginație, care, în loc să meargă înainte, se întorc în urmă ; dacă vor face tot așa, poate generațiile viitoare vor ajunge la blănurile neșpălate ale oamenilor preistorici.

După câteva zile, cineva zice că i s-a dat voie ca tramvaiele trebuiau camuflate, căci nu umblau pe timp și începe de a se vedea ele, se vedea oraș. Așa că o mînie mai tuturor a poruncit repede să li se vadă vechile culori verde, galben cu roșu ; dar bineînțeles că vopseaua n-a plătit-o Mița Teacă. Întîmplarea mi se pare atît de stupidă și incompatibilă cu inteligența omenească, încît nu m-ar mira ca oamenii de astăzi, care n-au cunoscut-o, și mai de altădată, care au uitat-o, mai ales că a avut o durată scurtă, să creadă că este o născocire a mea, ca și cînd n-aș avea de povestit fapte mai importante.

Spre deosebire de zilele celelalte, cînd rar întîlneam pe drum alt vehicul în afară de cîte vreo motocicletă răzlețe, acum șoseaua era plină de automobile, camioane și camionete ; nu mai ținea nimeni seama de dispoziții, și nici nu fusese timp să se dea o dezlegare. Înspăimîntați de bombardament, oamenii se refugiau din orașul rămas fără apă și fără lumină electrică, se duceau la neamuri în locuri mai liniștite, sau închiriau case la țară. Dar nimeni nu se bucura de o siguranță deplină, avioanele zburau protejîndu-și obiectivele lor adevărate, și o bombă putea să cadă oriunde, din greșeală, în plină ciupie ; așa a murit o bună femeie bătrînă, pe cînd venea de la pădure cu o grămadă de lemne la spate ; am avut norocul să trec pe acolo, cînd încă n-o ridicase nimeni, zăcea în șanțul drumului, neatinsă, dar fără viață, din care nu mai avusese multă : poate suflul exploziei îi luase respirația sau sosise de frică ; bomba căzuse la vreo treizeci de metri , nici o schijă n-o atinsese.

Am fost în vizită pe la prietenii refugiați, se spunea „departați", prin satele din jurul Bucureștilor, și cînd se bombarda orașul, aflat la douăzeci sau treizeci de kilometri, erau toți cu sufletul la gură. Bombardamentele de noapte, precedate de cuadrile care lansau pumnete luminoase, de se vedea totul ca ziua, erau însoțite cu putere de sute ale proiectilelor antiaeriene, care explodau pe întreg cerul și pe care reflectoarele ai fi zis că le mănîncă, ca niște tîrnuri cosmice. Numai că focuri băga spaima în oameni, chiar dacă se aflau departe ; bătrînii se închinau și băteau mătănii, copii plîngeau la pieptul mamelor ; oricînd un avion lovit putea să cadă peste ei și să facă explozie.

ajutor, fiind o mașină cinquantă. Cu orice mașină ar fi venit, oricît de mare, cu orice consum de benzină, pentru el circulația era permisă, prin dispoziția Ministerului de Interne, oriunde și în orice zi a săptămînii, chiar și duminica. Acum mergea la o masă căreia Cornelia îi dădea multă importanță și în cinstea căreia domnul Prefect-nu luase Bentley-ul, vechiul n-avusese decît să se mulțumească cu o mașinuță liliputană, să-și dea seama că în casă era într-adevăr sărbătoare.

N-am apucat să văd mare lucru decît în fugă, deoarece ușa mi s-a trîntit cu atîta sălbăticie, încît întreg holul și scîrțîitul pleznetului dintre ele fiind dat la o parte. O mașă de bucătărie și gaiță de petrol, la care aveam să ne ardem curînd degetele și tu, un scaun răsturnat liber, fiindcă Odor nu voia să participe în prezența domnului Prefect-nu, deși acesta îi făcea față de el un gest de mărinimie.

Era un gest mai mult teoretic, nu l-am luat însă de bună-credință. Îl trădase prin Cornelia un pîlc stîlcit, unul din pleoștitele ceretu care mai îmi fărîmă încă, părîndu-mi-se nemîncate. În pîlc se afla actul semnat de Odor cu dumnezeu știe cîte zile în urmă, prin care își vîndea sufletul, și trupul după moarte ; iar dacă depășea vîrsta de treizeci și trei de ani, frunza de el însuși, cumpărătorul îl putea pune să se usuce. Cînd vasu hîrtiu, pe care domnul Prefect-nu o semnase bucuros cu o lungă coadă, luă de la cumpărător, Odor sări de pe scaun și se făcu pală.

— Cum îți permiți ? răcni să bîguie, cu glasul strangulat de indignare.

Era ca pedalul de frînă în fața mașinei de lucru. Gîfîia ca animalele fugărită, și nu se liniști decît peste mai multe minute, pare Cornelei, sperată de starea lui, i se părură interminabile. Abia pe urmă Odor se apucă la masă, strîngînd din fălci, de parcă ar fi frămîntat oase, și scrise în josul paginii, cu creionul, căci nu folosea toc și cerneală : „Domnule, gestul dumneavoastră este pentru mine o umilință. Fiindcă ați intenționat să anulați actul, îl semnez din nou, reînnoindu-mi angajamentul. Dacă după moartea mea această hîrtie va fi obiectul unei expertize și grafologii vor remarca deosebirea dintre o semnătură și alta, să țină seama că semnez cu mîna stîngă, dar sînt tot eu, vîndut de bună voie : de aici înainte, nu-mi mai trebuie nici trupul, nici sufletul".

Avea să trăiască prea în mulțimi și nouă de ani, superstrăinându-i cu patru decenii domnitorul Petroreanu.

Ideea limuzinei era plină de daruri, bucuri grele de găsit în timpul războiului, unsori imperiale : coniac cu șampanie franțuzească, „Veuve Clicquot", pungi de ciocolată de un kilogram unul, bidoane de margarină de mult dispărute, cutii de banane, lămâi, mandarine și portocale ; copii nici nu-și aminteau de ele, erau prea mici când se dădea în ultimul hal. În mai puțin de toate, doi bărbați prospeți, prea tineri pentru uniformele de generali de gheață.

În afară de aceștia, domnul Petroreanu avea dorința ultimă pentru Lenuța din cei douăzeci și patru de participanți la masa de sărbătoare : ciocanitoc de aur, bătut cu rubine și diamante, cumpărat special pentru ea, din vreme, brățări pandantive, cercei, ace, inele, colane, toate pentru Lenuța, pentru copila vieții lui, pentru Lenuța, pentru ea, numai pentru ea. Dar ea, Lenuța, nu avea nici un interes pentru toate acestea. Ea era atât de mică, încât nu înțelegea nimic din ceea ce se petrecea în jurul ei. Ea era atât de mică, încât nu avea nici măcar o dorință. Ea era atât de mică, încât nu avea nici măcar o dorință. Ea era atât de mică, încât nu avea nici măcar o dorință

bolnavă și îngrijită cu dor de soră, a rămas realizată Cornelia nu era norocoasă.

Am venit cu o oră după domnul Procurorul, care aproape să-și împartă darurile și să cheltuească în zădar un pahar de șampanie, cu multă lumea înșirată de a trece în sufragerie. Cornelia a avut parte să trăiască măcar începutul sărbătorii.

Intrasem în sufragerie, [illegible] de parte luând de cele două, aruncasem în dreptul gâtului de sticlă, privirea mea din ungherul, când a pornit alarma exterioară. În aparatul instalației, ce îl aveam aproape cu totul, cum mi-a explicat și altădată domnul [illegible] mi-au dat semnalul de la intrarea în curte, când am văzut ieșind din portalul gării lui [illegible] o fată spre mănăstire. Am venit în dreptul ei, la [illegible] și am avut prilejul, aveam de fapt un fel de [illegible] [illegible] [illegible]

treaga populație a orașului, ceea ce era absurd, căci atunci ar fi pierit și armata de apărare, împreună cu artileria antiaeriană. Dar caustic era în orice caz, fie și într-o mică măsură, căci, deși mă-am spălat cu apă și cu săpun, cum am ajuns acasă, oțetul m-a ustural câteva zile. Pe deasupra, îmi era frică să nu mă prindă bombardamentul pe stradă, fiindcă deși porneam cu toată accelerația, numai eram nevoit să merg cu viteză scăzută, la o palmă de bordura trotuarului, care, chiar dacă se vedea neclar în luminile cu ceață mai deasă, reprezenta un reper sigur, în afară de locurile unde cotea la dreapta, la intersecții ; acolo, cât traversam strada laterală, mergeam într-adevăr orbește, căutând să țin ghidonul nemișcat, spre a nu pierde direcția, de multe ori, ajuns dincolo de intersecție, nu descopeream decât după trotuarul, trebuia să pipăi cu piciorul, și până să-l găsesc treceau prin mine fiori de ciudă.

Mi-era necaz că ajungeam odată cu alarma aeriană, într-o zi când îmi închipuiam, ca mulți oameni, că aviația americană era în repaus, după ce în ajun bombarda o București cu forțe atât de masive. Și mă înspăimânta gândul că în ceața care acoperea orașul, eu, un biet trecător pe motocicletă, așa cum eram făcut, din carne și oase, fără nimic ofensiv în structura mea anatomică, deveneam un obiectiv militar, la fel de expus primejdiei, ca ruinările de la marginea orașului. Și nu se întâmpla așa numai cu mine ; ceața artificială transforma în obiectiv militar prefectura și primăria, Palatul Justiției, școlile, spitalele, biserica lui Tănase Voinescu „La căpățâna de zahăr în pâlnială de aur", și orice cocioabă unde trăiau oameni fără nici o legătură cu războiul, bătrâni, surzi, orbi sau alți infirmi, și copii în scutece, și femei însărcinate, nici unul din toți aceștia capabil să țină în mână fie și o armă de vânătoare, ca domnul Alcibiade, sau o pușcă, ca Pantelimon Dumitrescu.

Deodată, o umbră mi-a apărut în față, deși mergeam încet, aș fi putut să dau peste ea fără să știu ce este ; nu mai puteam să frânez, roata din față o și atinsese, m-am trântit pe o coastă, ferindu-mă să nu vină motocicleta peste mine. În clipa căderii, umbra s-a destrămat mai bine, mi s-a părut o apariție apocaliptică, o făptură extraterestră, fără nas, fără gură, numai cu un imens ochi în frunte, în marginea căruia se oprea o cască de fier, de formă nemțească,

...ăl de caracteristică. Trupul acestui, de dimensiuni ...
...au făcut otova, dintr-o materie care se confunda cu ceața, ...
...de acestă dată nu o văzusem înainte de-a o atinge cu mâna ...
...din față. Avea mâini, dar nu și picioare, mergea ca pe o ...
...pernă de aer ; dacă nu mă trintesem la pământ, poate avea ...
...tarul să treacă prin mine, dându-mă. S-a dus mai departe, alunecând cum venise, făcându-se una cu ceața ...
...unde mi-a ajuns la ureche o vorbă urâtă și fudulească : Verfluchtes ! După înțelesul vorbei, o injurătură nemțească, ...
...și după glasul furios, mi-am dat seama că era unul din soldații care manevrau robinetele butoiului, împopoțonându-și fața și îndesând-o. Pe față avea o mască de gaze, de aceea l-am luat drept o apariție extraterestră, iar mantaua de protecție, lungă până mai jos de glezne, îi acoperea picioarele, făcându-l să pară că merge pe o pernă de aer. Era o explicație logică, și mi-am ascuțit-o ; imaginația mea rămasă la fel de puternică până astăzi după aproape patru decenii, încât apariția îmi revine în față când mă gândesc la momentul acela, este că fusese o ființă de pe altă planetă. Pământească rămâne numai injurătura.

Cum am făcut drumul mai departe mai bine nu mi-aduce aminte, dar e imposibil, fiindcă i-rămas o oboseală ca cuiva trăit în semiluciditate, torturându-mă și neliniștindu-l. Traversarea pieții fără nici un reper, a fost ca o plutire în haos, ca zbor fără vizibilitate, fără instrumente de navigație. Ca să găsesc strada Primăverii, când mi-am ajuns la marginea pieții, am mers pe trotuar, cu mâna dreaptă de mână, pipăind gardurile, când la stânga când la dreapta, și încă o dată la stânga, cum știam drumul. Așa am ajuns la casa Cornăței, pe care am recunoscut-o după limuzina domnului Pretorianu, oprită în față. Ce de obiecte. Garibaldi stătea lângă portiță, nu știu dacă din ordin sau din inițiativă proprie. E adevărat că o asemenea mașină atrăgea curioși, care se înghesuiau și se înghionteau s-o vadă de aproape, și unii din ei ar fi putut s-o zgârie cu ac-i înțepe cauciucurile, din răutate și invidie. Acum însă strada era pustie, toată lumea se afla în privințe sau în adăposturile făcute în curte.

În cartier, ceața părea mai străveziu, adia puțin vântul, se vedeau casele, până la zece metri, dar nu și acoperișurile. O pată vag luminoasă pe cer arăta locul soarelui : nu putea fi un mijloc de orientare, ci dovedea numai cât era

ceață de grenată, căci cu toată forța lui din mijlocul zilei nu izbutea s-o destrame, măcar atît cît să i se vadă contrul.

Canonada antimartorul începuse încă pe cînd traversam pușca ; parcă nici n-o auzisem sau nu mai știam ce este, toate simțurile fundu-mi concentrate să păstrez direcția, deși mai unul din ele nu putea să mă ajute. În clipa cînd am oprit motorul și am urcat motocicleta pe trotuar, pornind pe jos în lungul gardurilor, am auzit și vuietul avioanelor, puțin înăbușit de ceață. Din cînd în cînd, printre bubuituri, se auzeau rafale de mitraliere, avioanele de vînătoare atacau bombardierele. Eram atît de ocupat, încît m-am întrebat cum puteau să-și vadă ținta prin ceață ; pînă ce mi-am dat seama că lupta se dădea la mii de metri înălțime, în lumina vie a soarelui.

Casa era goală, cu ușile deschise. Întîi m-am dus la puțe și m-am spălat pe față cu apă caldă și săpun, fără să-mi liniștesc ușurința care creștea înlăuntru ; mi-am turnat puțin și pămînt, dar nu-mi venea să tușesc, în schimb mi-era teamă să respir mai profund, ca și cînd țesuturile lor, vătămate, ar fi putut să se rupă. Senzația aceasta s-a repetat de cîteva ori mai tîrziu, cînd urcînd povîrnișul vulcanului Etna, din Sicilia, am inhalat deodată o cră vaporii de sulf care ieșeau pe crater și veneau la vale ; cîteva zile plămînii mi s-au părut fragili, ca de sticlă.

În lumina lăptoasă care venea pe ferestre, am văzut masa pregătită, numai să se aprindă candelele ; m-au frapat două pete roșii, puse la mijloc, și apropiindu-mă din curiozitate, am văzut că erau homarii, fierți prompt, dăruind încă ; scaunele cu spătare de paie împletite erau aliniate și goale. Am coborît în pivniță ; nu era nimeni. M-am întors la poartă și l-am întrebat pe Garibaldi. Mi-a arătat cu mîna spre casa veche, cu grădina de zarzavat a Corneliei.

— Sint'la adăpost acolo !

Ar fi putut să-mi spună de la început, dar pe Garibaldi nu-l interesa nimic din ce se întîmpla în jur, cu oamenii și cu pămîntul, atîta timp cît nu avea o legătură directă și nemijlocită cu stăpînul lui, în slujba căruia se afla din tinerețe. Dacă nu refuzase să-mi răspundă la întrebare, cauza era că în adăpostul pe care mi-l arătase se afla însuși domnul Prefectului.

— Hei și dumneata ! l-am îndemnat. E primejdios să rămîi afară.

— Nu pot, și nu mi-e frică. De mult mă caută moartea, eu nu mă ascund, dar o prostă, nu m-a găsit pînă astăzi. Testamentul mi l-am făcut din 1904 ; am și unul mai vechi, din 1914. Le țin pe amîndouă la mine, ca n-are cine să le caute acasă, dacă o fi să cad pe stradă. Iar de n-oi muri, o să mai fac unul, în 1934.

Am fugit, se auzeau bombele explodînd tot mai aproape.

42

În lumile dinaintea bombardamentelor se făcuseră adăposturi prin piețe și prin curțile caselor, scoțîndu-se mai bine ieșit pivnițele. Erau bune împotriva schijelor sau cînd o bombă nu cădea prea aproape, sau cînd se bătea o tranșee, fiindcă mai exista una în partea opusă. Dacă însă o bombă cădea deasupra sau alături, nu mai scăpa nimeni, căci șanțul unde se adăpostea lumea nu avea deasupra decît bîrne și scînduri, acoperite cu pămîntul scos din săpătură. Pe front, unde primejdia este continuă și asaltul poate oricînd să reînceapă, asemenea adăposturi sînt o binecuvîntare, căci, dacă nu înlătură cu totul primejdia, cel puțin o reduce cu o optime.

Lumea civilă în schimb, neinstruită să lupte, și nici măcar cu cine, fiind pe deasupra alcătuită și din femei și din copii, și din bătrîni ajunși la neputință, nu se simte liniștită cu o apărare atît de relativă. Adăposturile acestea, făcute cu multă muncă și cheltuială, au fost folosite numai la primele bombardamente. În cît canonada se auzea mai puternic, pămîntul se zgîlțîia chiar dacă o bombă cădea mai departe. Cînd s-a întîmplat ca unul sau două să fie lovite în plin, chiar dacă proporția era infimă față de numărul celorlalte, oamenii și-au pierdut încrederea

și s-au întors la pivniţele lor, unde se simţeau mai în siguranţă, fără să ţină seama că puteau să moară înăbuşiţi de rumeg, chiar dacă scăpau de năvălul şi de schijele bombelor.

În mijlocul curţii, între prăvălii şi grădina de zarzavat. Pantelimon, cu doi oameni de ajutor, făcuse un adăpost după modelul dat de primărie, dese de pereţi bârne de lemn în lungul prăşilor, şi avea pregătite deasupra, să le umple cu apă şi să le dărâme jos, ca lumea să aibă cu ce, dacă i se face sete, până alarma timp cu cele armatele veneau în valuri, când trecea mult şi credeai că s-a terminat, apărea altul.

Mă-am mai întâmplat în curte şi un colonel trupele adăpostului. Lumina rău, şi mă înăbuşeam de atâta pulbere, pe acolo prin cele două încăperi de la capătul la început s-am deschis dintr-odată de-a lungul peretelui de pământ roşu. Dacă aş pot identifica o fisură mare. Am spus ceva sau nu, tremuram pe care am crezut o totdeauna. Dar n-am primit nici o atenţie de oameni unde nu cunoşteam pe nimeni.

— Ai intrat ... am auzit un glas, din noapte. De o jumătate de oră de ţi-o rostesc să vin la voie !

Am recunoscut glasul lui Trandafir, fără să-mi dau seama decât cu mirare, de ce dădea doar o comică în spatele lui, mărunţică. Fata de vale ce se întâmpla afară, observaţie mi-a părut mai mult ţipătă decât înţeleasă, Trandafir nu răspundea prima dată, mi-am întors, aşteptă nu era timp să-l judec. I-am răspuns totuşi scurt, din fără intenţie, era o reacţie firească, ţinând seama de situaţie :

— Romul avionului nu vrut le vrem !

Odată cu acest cuvânt, Dieu tăcerea, trei sau patru, unul după altul, au dispărut pământul undeva în apropiere, poate pe strada vecină : adăpostul s-a zguduit, ca la cutremur, l-am simţit în trup, bubuiturile în timp ce de sus curgea o ploaie de ţărână. N-am înţeles ţipetele, ţipetele tuturor erau acoperite de vuietul ; cu toată lumea aşteptă să sară în aer pământul peste întreg adăpostul. Afară se lăsase liniştea, nu se mai auzea nici un avionului. Un glas necunoscut spuse :

— S-a terminat ! O să mă întoarcă acasă !

Afară de ai casei care acum ar fi trebuit să fie la masa cu bomanii sînt, mai erau în sălășpot și cele două vînzătoare din prăvălie și cîțiva vecini sau trecători prinși de bombardament pe stradă. Fiindcă în ajun ivi trăiserăm experiența, le-am spus să nu se amăgească :

— N-a-a terminat ! Au să vină alte valuri !

Cineva strigă la mine :

— Taci, cobe !

Am recunoscut glasul lui Tănase și, căutîndu-l cu ochii, am văzut cît putea să se vadă, că era înghesuit la picioare, sub banca din fundul prevelișt. Competența lui în partea tehnică a bombardamentului a fost nimicitoare : la fiecare întrebuințare în numai o artiștilor antrenați să dureze mai tare, acolo sub lavoar, își băga degetele în urechi și începea să se bîțîie, să intre-o criză de epilepsie. Pentrucă atunci în fața lui, cînd realizînd că de pericol, îi spuse, cu silă :

— Ți-ai găsit de rău, copoiule ! Sperii copiii !

Ce rău în sufletul nopții ne vîjîia, pocnea sau țiuia, ne înțelegeam cu ochii mai tare, cînd pămîntul se scutura mai rău. Ne-am obișnuit cu bubuiturile și cu țiuiturile mîrșave, ne uitam chiorîș la tavan și la pereți, ne ridicam cînd cineva pornea să vină spre ușă, dar ne așezam la loc, ne mîngîiam unii pe alții, ne spuneam vorbe de duh, ne făceam cu ochiul, ne strîmbam, ne jucam cu mîinile, ne ascundeam unii în alții, ne prefăceam că dormim, ne trezeam, ne întindeam, ne ghemuiam, ne rîdeam, ne mîngîiam, ne sărutam, ne mușcam, ne înțepam, ne zgîriam, ne înjuram, ne împăcam, ne iubeam, ne urîm, ne ucideam, ne înviam, ne omoram, ne înviam, ne omoram, ne înviam, ne omoram

dragostea ei pentru Odoe ; ea Vichi ce se întîmplase ? Cred că se afla sub influența Corneliei. Nu mă înșelam, bunătatea și răbdarea acesteia, felul cum îi zîmbea, cum îi vorbea își dăduseră roadele. Dar mai era o cauză, descoperită după multă vreme, când războiul se terminase : Vichi era îndrăgostită de Trandafil, devenind astfel, în mintea ei, de-o simetrie deplină cu Dita.

Se îndrăgostise de el cînd aflase drama lui din prima tinerețe, moartea Horei ; în casă nu vorbea nimeni, dar toate se află ; vorbeau vecinii pe coptate. Pînă atunci, Vichi nici nu-l privise pe Trandafil și deodată avu o revelație, văzu în el un mistuitor și îi păru crudă față de nimeni nu-l aibă acestui, nicidecum nu i-ar fi dus să degenereze la plăcerile lui, ca o Marie Magdalena ; el rămase neștiutor și integru în sufletul ei, ca Mîntuitorul crucificării în straie inimi, nu-și mai spuse Vichi, care era cuprinsă în casa din strada Calomfirescu, ci Victoria, dar nu în semn de închinăciune, ci pentru a se pedepsi pentru numele primit, care o despărțea de viață și de iubire. După moartea lui Tiberiu rămase în casă ; Victoria îi era în ea, până la sfîrșitul vieții, o prietenă supusă și devotată.

După un timp de tăcere, Vichi începu brusc și pe furiș cercetările arhitectului :

— Ai avut dreptate, bunico, să-l dai afară pe Tiberiu la noapte. Ce caută aici ? Nu-i adăpostul tău, nu aici !

Atunci, am auzit glasul Alexandrinei și am putut să identific în mulțime. O tresări rănile de cînd aveam patruzeci și unu de ani și acum descopeream pentru prima oară în ea o ființă cum nu mai întîlnisem : înțelegătoare și aspră, arzînd la Tiberiu, aviînd în glas amestecate dragostea cu furia :

— Adăpostul e pentru toată lumea, necunoscută ! Cum poți să vorbești așa, cînd poate mîine toți pluteșe muribunzi ? Stăpînește-te, și dacă e să mori, mori cu demnitate : nu ține decît o clipă !

Ura desfigurată, și totuși frumusețea ei atît de mult prelungită nu se pierduse, ci devenise sălbatică. De ce voiau bunii să-i pedepsească pe toți acești oameni, dintre care doar unii aveau păcate pe suflet ? De ce-i alungau de la masa festivă, în acest adăpost mizerabil, care în orice clipă putea să devină o groapă comună ? Se auzeau

exploul se bemie încă departe, dar se apropiau repede. Până ai clipi, pământul începu să se cutremure, cerul se întunecă în ceață cu o răcoare

Ah ce de [illegible] acel pământ, nu îți mai [illegible] direcție cu privirea, ai în [illegible] spună, dar tot văd de aproape. Numai să se [illegible] pe [illegible] ca nu se [illegible] [illegible]. Deodată, [illegible] prima [illegible] pe [illegible] din dreapta, [illegible] [illegible] să fi căzut pe [illegible] din [illegible]. Omul [illegible] [illegible] primul val de bombardiere [illegible] [illegible]. Își dădu [illegible] cu un [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] dinții în gură :

— Ne [illegible] !

[illegible] [illegible] [illegible] [

Să nu fi avut norocul de a trebui să-mi ucid ființa de aviație în Dâmbovița, cum poate aș fi fost pe unul din avioanele de vânătoare, în luptă cu bombardierele. Și, mai mult decât sigur, aș fi murit în aer, nu printr-o neînțelegere între oameni, ci printr-o fatalitate oarbă. În cel caz, printr-o fatalitate stupidă, aveam să mor într-un mormânt făcut dinainte, într-o înmormântare deznorocată.

În fața Alexandrinei, ședea domnul Preteceanu la fel de neînduplecat ca Pantelimon Dumitrescu ; mereu negru care mă-i ascunde de la ochi când se zgâiește pământul, cuscindu-ne unii pentru alții, îi dădea din nou și parcă mai viu aerul lui mefistofelic. De unde puteu să reînvie acea față în el, când credeam că se înclină, dacă nu de la întunecatul ?

Știam toți că Odor n-ar fi cobenit în adăpostul cel timp domnul Preteceanu era acolo, știa și Alexandrina, dar nu putea să-și ajungă copilul. Pantelimon o vedea frământându-se tot mai neliniștită. După o scurtă tăcere, reîncepu canonada antiaeriană, mai îndârjită ; lupta se vestea lungă și necruțătoare, așa cum mă gândeam ; nimeni nu putea să scape.

Alexandrina se desprinse de sub brațul Cornelei și se ridică hotărâtă ; nu mai putea să îndure.

— Mă duc după el ! Trebuie să coboare.

Pantelimon îi sări în față :

— Stai jos, doamnă. Îl aduc eu, cu forța !

— Doamnă, intervenii domnul Preteceanu, cu hotărârea din zilele lui cele mai bune, îngăduiți-mă pe mine. Știu ce sentimente îmi poartă, dar sînt sigur că îl voi aduce. Numai să-mi spuneți unde-l găsesc.

Atunci răsună un glas de femeie, ca un țipăt !

— Nu ! Mă duc eu, lăsați-mă !

Era Dita, nici nu o văzusem, stătea în partea cea mai întunecoasă a adăpostului. Până să-i țină cineva calea, ajunsese la scară și urca treptele în fugă, tocmai când alt val de bombardiere zbura pe deasupra, și vuietul motoarelor deveni un urlet. În secundele următoare ara dezmățat, între detunături și răpăit de mitraliere, glasul bombelor. „Astea nu cad peste noi, m-am gândit, cum ălalalți la primele bombardamente. Dar cade și a noastră, numai că nu se aude." Am mai avut timp să mă gândesc

am fugit. Ura spre casa ceahlăi, și atunci mi-am adus aminte de Medeea, care se ducea la Morgă să salveze calcâiele lui Oțel, și schijele unei bombe de zepelin îi retezaseră piciorul.

Așa îmi ajunseseră gîndul, cînd am auzit și am plutit tălpile lovind pămîntul, numai în două locuri, între o parte și alta a adăpostului, unul știut de aproape, încît am crezut că ne afrodiziază. Toți ceilalți eram pe bănci și-am pornit la pămînt, înțepți în spinare de pereții adăpostului. Pentru cîțiva morții reacție, de trecere, la-nviduri în viață. Nu înțelegeam, nu pricepeam orele, îmi pipăiam trupul, eram întreg, dar nu mă recunoșteam, în locul meu veneau altcineva; nu mai știam nume despre mine, mi se confirma conștiința că spiritul dispare odată cu trupul, altfel ar fi trebuit să simt că zburam la cer, spre noua mea viață, de animal sau de zeitate, deasupra stațiilor de bombardare care se întețeau în Italia.

M-am dezmeticit, nu pe deplin, cînd am auzit semnul încetării alarmei; ceva în mintea mea a rămas confuz zile de-a rîndul, pînă cu, vorbindu-mi cu totul în fire, m-a cuprins o tristețe de moarte.

Ne-adunam de la pămînt, unul după altul, cu privirile rătăcite; Tiberiu își pierduse cunoștința, dar trupul lui continua să se zgîlțîie, stăpînit parcă de duhuri. Peste cîteva ceasuri, cînd a putut să se elibereze o ambulanță, l-au dus la spital, unde a zăcut zece zile, în stare de inconștiență. Pe urmă, și-a revenit, dar nu-și mai amintea nimic din ce se întîmplase, nu mai recunoștea pe nimeni, l-au trimis într-un sanatoriu de lîngă munte, unde stă poate doi ani a început să-i revină memoria.

Am ieșit primul din adăpost și am rămas împietrit privind trenul; veneam dintr-o lume, și acum nimeream în alta; casa, cu pivnițele și cu apartamentele de la etaj, era pulverizată, în locul ei rămăsese o grămadă. În partea cealaltă a curții, casa unde locuia Cornelia cu Trandafir avea numai geamurile sparte și țiglele ciuruite de schije.

Am rupt fuga în stradă, să merg la casa mare, unde vărul-meu mă aștepta. Mi-a trebuit timp pînă să-mi dau seama că dispăruse. Într-un vălmășag limuzina domnului Proteceanu zdrobită. Garibaldi, fără șapcă, stătea în picioare unde îl lăsasem, pufnea aplecat pe o parte, ținîndu-se

de portiera strîmbată și nu înțelegeam de ce intrăm acolo, pînă ce privirea mi s-a oprit înțepenită pe livrelea lui cu galoane de aur care avea la piept o gaură cît să bagi pumnul ; șinele curgea în jos, pe cale să se termine. Prin stofa ruptă, se vedea un colț de hîrtie, roșie din buzunarul de la piept, de dinaintrul hainei. Aveam oroare să mă apropii, m-a condus o forță demonică, îngerul meu care își schimbă chipul de la o zi la alta, luîndu-l chiar și pe acela de diavol și conducîndu-mă poate în infern, ca să găsesc dincolo un juvaer plin de sînge. De astă dată nu m-am opus forței lui, am vrut să iau hîrtia, dar pentru să se rupă, a trebuit să deschei încheietura înțepenită, să smucesc și să rup stofa, care cosea buzunarul la gură. N-avea nimeni ochi pentru mine, în jur ființa lume înnebunită de spaimă.

Era un teanc de hîrtii, legate cu sfoară, le-am ascuns în sîn, între haina de vînt și cămașă. Mi-am închipuit că nu puteau fi altceva decît testamentele lui Garibaldi, dar nu sînteam deloc curioziatea să văd ce lăsa el cu limbă de moarte ! mi le-am însușit, gîndi că nimeni nu va avea nevoie de ele. În învălmășeala care a urmat, au trecut mai multe zile pînă să mi le reamintesc, și atunci le-am căutat pe străzile ; nici astăzi nu le cunosc cuprinsul în întregime, probabil nu mai e timp să-l cunosc vreodată decît poate dacă aș termina de scris tot ce am în minte.

Testamentele lui Garibaldi ar putea să fie o carte, cred însă că nimeni n-ar avea nevoie s-o citească. Am luat din ele numai destăinuirile lui cu privire la sfîrșitul lui Staviski, ferindu-mă să-i dau caracterul senzaționel pe care îl are ; de pildă, urmărirea în tren, ca în filme, cînd, la un moment dat, ținîndu-se de o frînghie stătea aplecat, cu capul în jos, de pe acoperișul vagonului, ca să bage pe fereastră, intenție zădărnicită de apariția, chiar atunci a unei femei care intra pe ușa compartimentului, în cîrje, cu fața hidoasă de părea însăși moartea ; lăsînd la o parte situația lui primejdioasă, lui Garibaldi femeia schilodă și pocită i-a băgat groaza în oase, făcîndu-l să tremure atît de rău, că n-ar mai fi putut să ochească.

Dacă apariția aceea era într-adevăr moartea, Garibaldi nu se îndoiește că îl căuta pe el, nu pe victima lui, aflată de față. În cele șase ore cît pîndise în boschetul din grădina vilei, la Chamonix, femeia stătuse în spatele lui, fără

să-i spună o vorbă. Abia la sfîrșit, pieză o auzise, șoptindu-i: „Trage!"

În afară de ce mi-a spus mie, în stradă, cînd începuse bombardamentul, secretul lui era o obsesie, dovedită în toate paginile testamentului.

Într-o seară, tocmai, un străin de viață, moartea nu știu cum. După moartea lui Garibaldi, atît de vechi erau în obiceiul meu, mă ingrozise, orice ce a urmat nu poate fi spus cu adjective: fiecare să-și închipuie cum poate ce-am simțit eu. În ziua, la ora patru, înaintea curții, am descoperit-o pe Dita, așezată pe o coastă, privindu-mă cu ochi ca de sticlă. Am dat s-o ridic, mai era caldă, dar murise; nu se vedea nicio rană, ci numai o baltă de sînge, unită cu buchetul de trandafiri roșii de lîngă ale.

Până să vină ceilalți, să înceapă jalea și bocetele, am apucat să văd că din coș rămăsese în prevedere numai pe-retele din spate, unde fusese cuibul Alexandrinei; dinăuntru era praful și pulberea lui Odur. L-au găsit, adunîndu-și cenușa risipită de sufletul explozivi. De pe Dita i-au spus abia peste două zile. A rămas înțepenit, pe scaun, și așa a stat toată noaptea, toată dimineața următoare, pînă după-amiază, cînd au venit s-o ducă la groapă. A mers în urma sicriului fără lacrimi, cu ochii în pămînt, fără să spună o vorbă. La cimitir, înainte de a se pune capacul sicriului, s-a apropiat, a privit-o îndelung, apoi a mîngîiat-o pe frunte, cu mîna stîngă, ca pe o copilă adormită. Mai înainte, n-am vorbit cu toată încrederea despre frumusețea ei, fiindcă mă temeam prima impresie; acum însă devenise convingătoare, sensul și definitivă, rămînea doar s-o sancționeze.

În curte, aproape de locul unde zăcea Dita, am găsit o bucată de lemn ascuțit, din harpa Alexandrinei; am luat-o cu mine. În sirma ghimpată de deasupra gardului, era agățat unul din cei doi homari roșii. Pantelimon l-a dat jos cu coada cuțitului, i-a decorticat coada cu degetele lui, cu ajutorul, a rupt o bucată de carne fibroasă și i-a întins-o Miercanet.

— Ai mîncat vreodată dintr-o delicatesă ca asta? Ia gustă!

— Fugi de-aici, mă nebunule!

Pantelimon s-a dus la cei adunați lângă mortăi și a împărțit fiecăruia, ca pe colivă, câte o bucată din coada homarului.

Cornelia, a cărei masă de sărbătoare se spulberase, nu-și pierduse capul. Într-o clipă hotărî cum să-i culce pe oaspeții care nu puteau pleca deocamdată, sau nu puteau pleca deloc, fiindcă nu aveau unde. Îi înghesui pe toți, pe saltele puse pe jos, pe pături și preșuri, în cele două camere ale ei și ale lui Trandafil.

— Mâine o să vedem ce facem, spuse liniștită. Acum am să vă pregătesc ceva de mâncare.

Pantelimon cu Mercana își făcură patul cu paie, în grajdul de sub odaia lui Odor. Teofil, care a doua zi trebuia să fie înapoi la palat, se duse la gară, dar trenurile nu mergeau, linia era bombardată. Ieși în șosea, să oprească un automobil, un camion, orice, numai să plece.

Domnul Pretoreanu se apropie de mine : n-avea cum să mă țină minte. Tocmai îmi pregăteam motocicleta.

— Mergi la București, tinere ? Te rog, ia-mă și pe mine, la spate !

* * *

După întâmplările dramatice din ziua aceea, seara veni parcă comică, așa o socotirăm, deși era mai degrabă stranie. Domnul Pretoreanu, magnat al finanțelor mondiale, prieten al lui Vanderbilt și-al altor oameni mari, morți sau încă în viață, care ne vizita școala făcută de el din mărinimie, venind într-un landou fabricat la Viena, care sosise la masa festivă a Corneliei într-o limuzină Bentley, cum nu știu dacă există a doua în țară, acum mergea la spatele meu, ținându-și pălăria cu mâna, să nu i-o ia vântul, pe o motocicletă modestă NSU, de două sute de centimetri capacitate cilindrică, mi se pare de vreo cinci sau șase cai putere. Nu era o ironie a soartei, cum poate s-ar grăbi cineva să spună, nu era nici stupid, nici comic, cum am spus eu însumi din greșeală, era o înfrângere pe măsura a tot ce fusese dramatic în ziua aceea.

Mai rămâneau câteva ore până seara, ceața se ridicase, cerul era senin și albastru, candid, ca și când n-ar fi existat nimic din cele întâmplate mai înainte. Prin pădurea prin care treceam repede se vedeau puțini oameni și unii se îndreptau

plutea încă teama în aer. Primăria, prefectura, tribunalul nu s-au părut neatinse, de asemeni casele din lungul bulevardului: în unele locuri, departe, se ridica fum, dar nu se vedea focul. Nici un castan nu pălise. În schimb, gara de sud, drept în axul bulevardului, era o ruină, deasupra căreia praful nu se liniștise.

Deși am povestit multor oameni această întîmplare, amintesc de ea încă o dată, nu pentru fapta în sine, ci pentru semnificația ei ciudată. E adevărat că de locul acela mă leagă amintiri din copilărie, un timp socotisem gara un bun propriu, era firesc să mă doară inimă dacă o vedeam bombardată. Peste o săptămînă, cînd m-am întors, să văd ce se mai întîmplase în strada Primăverii, am găsit gara în picioare, doar cu o aripă atinsă ușor de schijele unei bombe; și doar nu fusese timp s-o refacă, și nici nu-i ardea cuiva de-o asemenea treabă. Cum să-mi explic prima mea impresie? E adevărat că în jur căzuseră bombe, că în aer plutea praf și spaimă, și că pe fundalul lor gara mi se părusese distrusă. Dar nu-i numai atîta, cine poate să-și închipuie ce se zbuciuma în sufletul meu atunci, va înțelege mai bine, distrusă nu era gara, ci amintirea mea din copilărie.

* * *

Trecerea peste pod era oprită, o bombă, dincolo de calea ferată, distrusese șoseaua. A trebuit s-o luăm la dreapta, să ocolim pe departe, pînă la marginea orașului, și să revenim la drumul nostru pe o șosea de centură. Din loc în loc treceam pe lîngă baterii antiaeriene; țevile tunurilor degorgeau încă. Servanții dormeau trîntiți pe spate, alături, cum mai văzusem și altădată. Dar poate printre ei erau și unii fără viață, n-aveai cum să-i deosebești de ceilalți.

Cu toată ceața artificială, unele rafinării erau atinse, rezervoarele ardeau încă, ridicînd pe cer fum negru: nu scăpaseră nici casele mărginașe, se vedeau ziduri căzute sau afumate și ciuruite de schije, se auzeau bocete. În cîteva locuri, în mijlocul șoselei, ardeau bălțoace de păcură; pe unele le-am ocolit, băgînd motocicleta în șanț și rugîndu-l pe domnul Pretoreanu să coboare, ca să mă ajute. Într-un loc, această manevră nu era cu putință, focul acoperea toată șoseaua, și șanțurile, între două ziduri, o mică rafinărie și un depozit de cabluri; amîndouă erau lovite. Rafinăria ardea, colaci de cabluri zăceau de-a lungul gropii. Na ne

rămînea decît să ne întoarcem și să căutăm altă benzină, fără să știm dacă era vreuna liberă.

— Cred că putem trece ! spuse domnul Pretorianu.

Și eu credeam că se poate, focul eărăuse, cu viteză mare am fi scăpat fără să ia foc motocicleta ; să fi fost stropiți cu cîteva la îndemînă, pasagerul meu încă era o persoană, prea importantă ca s-o expun la primejdie. Vorba lui îmi luă o piatră de pe inimă.

Ne-am dat înapoi, vreo cincisprezece metri, am luat viteză și am trecut prin flăcările ce mai înalte de jumătate de metru, cu peste o sută de kilometri pe oră, mai mult nu se putea pe un drum plin de hîrtoape. Am auzit duduitul și, imediat după aceea, la mai puțin de o secundă, ne-a învăluit aerul rece, datorat exploziilor. Domnul Pretorianu nu păți nimic, nici nu arsese vreo cîteva pantalonilor. Am oprit și le-am stins cu mănușile. Pentru-nu motor, carburatorul nu se aprindea. Cauciucurile erau aproape, am mers cu prudență, de teamă să nu explodeze, dar am ajuns cu bine la București, unde cădea întunericul. A doua zi, le-am schimbat, nu mai puteam fi folosite.

Se făcea frig, odată cu întunericul, bătea vîntul dinspre sud, de unde se afla la adăpostul meu, domnul Pretorianu îmi spunea din cînd în cînd :

— Te rog, mai încet, tinere !

Ce-ar fi gîndit, dacă ar fi știut că aveam în sac tunicile lui Garibaldi ? M-ar fi strîns de gît cu cureaua de a se răsturna motocicleta ? Multe din destăinuirile de cetățuhi slujitoe îl priveau, am dat de ele, dar nu le-am reținut, fiindcă biografia domnului Pretorianu o făceam mai departe și nu voiam nici s-o schimb nici să-i adaug noi amănunte ; el trebuie să rămînă așa cum mi s-a format în imaginație.

Întîlneam puține vehicule, mai mult căruțe, pe lîngă sate. N-am stat de vorbă cu nimeni ; simțeam, ca prin unde care plutesc în aer, pe ferestrele caselor, prin acoperișuri, că lumea era speriată. De aici înainte avioanele puteau să vină oricînd, și bombele să cadă oriunde. Nimeni nu mai era sigur pe viața lui, de azi pînă mîine.

Domnul Pretorianu mă întrebă deodată

— Dumneata nu lucrezi la *Pasul Istoriei* ?

Cîteva clipe, am rămas amuțit de uimire . de unde știa, dacă nu venise niciodată la redacție ? De iscălit iscăleam cu alt nume. Și de ce nu-mi vorbise mai devreme ? Pe urmă i-am răspuns, cu glas tare, ca să mă audă peste huruitul motorului :

— Am lucrat o vreme, dar mi-am dat demisia.

— Nu aveai un jurămînt ?

— Ba da, avea toată redacția. Dar Jordie a săvîrșat o mîrșăvie atît de mare, încît m-am simțit dezlegat de orice legăminte.

— Mîrșăvii a făcut multe. Poți să-mi spui despre ce-i vorba ?

— Scuzați-mă, n-a venit vremea. Dar voi spune, să știe toată lumea, mai ales cei care îl admiră.

După o tăcere, domnul Pretoreanu mai spuse :

— Pentru anumite treburi, Jordie e o mare capacitate. Dar și o canalie !

Pe urmă, mi-a cerut adresa ! m-am temut că ar putea să pună pe cineva să mă ciomăgească, sau să dea foc casei.

— V-o spun cînd ajungem, ca s-o scrieți în agendă.

Ce să caute numele meu în agenda lui, unde figurau oameni de vază din toată lumea, și pe care o ținea în buzunarul de la spate al pantalonilor, prinsăjat de o plasă metalică ?

— Nu ; spune acum, o țin minte !

Așa a și fost, avea o memorie de diavol. Și deodată, m-a cuprins rîsul, rideam mai mult în mine, ca el să nu audă. De aceea am spus că drumul nostru cu motocicleta a fost o întîmplare comică ; pe urmă am retractat, totul în jurul nostru fiind tragedie. Dar acele cîteva clipe cît am rîs pe înfundate au fost într-adevăr comice. M-am gîndit că dacă domnul Pretoreanu avea atașată coada lui Mefistofel, simbolul și totemul șobinzilor săi, apoi stătea foarte incomod pe șaua motocicletei. Și sigur că o avea, altfel nu m-ar fi îndemnat să trec cu motocicleta prin flăcări. Îmi închipuiam că era disimulată într-unul din craci pantalonului, stîngul sau dreptul, cum îi venea mai bine, doar nu putea s-o țină pe spinare, și nici făcută colac, sub nadă. Mi-am amintit cum se strangulase Isadora Duncan cu eșarfa ei lungă, înfășurată în jurul gîtului, pe care o luase vîntul și

se prinsese în spițele roții din spate a automobilului. Ce-ar fi, m-am gîndit drăcește, dacă la un moment dat coada domnului Pretoreanu s-ar lungi printr-o fantă a lui Mefistofel însuși, ar atîrna din craca pantalonului și s-ar prinde între spițe? Că ne-am fi dat peste cap nu puneam la socoteală, hazul ar fi fost să văd coada smulsă de la locul ei și înfășurată pe roata motocicletei.

A doua zi, domnul Pretoreanu l-a trimis pe Sobieski să-l aducă pe Garibaldi, într-o dubă luxoasă de pompe funebre, cu ornamente aurite și cu îngeri la colțuri. Sicriul de zinc l-a îngropat în cimitirul catolic, cu gîndul ca după război să-l scoată de acolo și să-l înmormînteze definitiv la Neapole. N-a mai fost posibil.

A treia zi o camionetă a oprit în fața casei mele. Același Sobieski, pe care mereu îl uitasem de cel puțin un deceniu, a sunat la ușă, în vreme ce doi oameni coborau, de pe platforma camionetei o motocicletă BMW, nouă, de un albastru metalic, luioasă de-ți orbea ochii. Avea doi cilindri orizontali, opuși, cu două carburatoare, cu țevile de eșapament nichelate. Dacă n-aș fi băgat de seamă și n-aș fi pornit cu prudență, cînd am încercat-o, aș fi rămas pe ghidon mîinile smulse din încheietură, aș fi zburat pe spate.

— E a dumitale! mi-a spus Sobieski, după ce făcurăm un tur pînă la capătul străzii.

43

Pe geamul nou pus al prăvăliuței de la stradă, unde în ultimul timp fusese debitul de tutun al lui Odor, absolut nerentabil, apăruse vechiul înscris, pe mucava vînătă: „Vindem IORȘ PROASPĂT". Nu după mult timp, de-

gheana devenea tot „Bacanie și mărunțișuri". Familia lui Titus și Tadeu erau refugiate în satul copilăriei noastre, la mai puțin de patru kilometri, nu prea departe de primejdie ; dar primejdia exista pretutindeni, chiar și la poarta Ialomicioarei. Locuiau în casa Stancăi, fosta roabă slujnica. Părinții ei muriseră, le dădu amîndouă camerele, iar ea își făcu patul în fundul tindei, după o rogojină. Copilul creștea mare, mergea la școală ; ea nu se mărită, trăia tot cu poștașul, aștepta cu răbdare, fără să cîrtească, poștașul era un om cinstit, cînd îi muri nevasta, bolnavă de multă vreme, se cunună cu Stanca.

De la cimitir, după ce-o înmormîntară pe Dita, Pantelimon se duse la Frusinela acasă ; Tănase Voinescu murise, lăsîndu-i toată averea ; pe frul ei, făcut în porumbiște, îl înfiase de mai multă vreme.

— Dumneata nu te *dispersezi* niciăieri ? o întrebă, privind-o cu o mirare.

Deși destul de trecută, Frusinela înflorea a doua oară, ca soiemul în toamnele lungi și călduroase.

— Nu ! răspunse vesela. Am un drăgaș și el nu poate să plece. Un neamț de la aviație, *oberleutenant*, bătut tînăr și dulce ca zahărul. Mi-a pus telefon în casă și, cînd vin avioanele, mă anunță cu două ceasuri înainte, le aude cînd pleacă de la *Foggia*.

La radio se anunța numai cu o oră înainte dar atunci era ceva sigur, avioanele nu mai aveau unde să se ducă în altă parte, dacă treceau de Viena. Deși alarmele neamțului prematură, fuseseră uneori false, Frusinela tot se mîndrea să afle prima.

— Atunci, uite ce te rog eu, cucoană, zise Pantelimon Dumitrescu, dă-ne nouă cu chirie casa de la Sucevița, cît nu-ți trebuie. Dacă ți-o trebui, ne-om găsi noi alta. Știu ce nenorocire a căzut pe capul nostru, ne-au bombardat amîndouă casele. Nu mi-e de mine și de nevastă, noi putem să dormim în grajd, pe paie, pînă o veni iarna. Dar biata doamnă care se chinuiește, stau opt inși într-o cameră.

Frusinela schimbă tonul :

— Care doamnă ? Boieroaica ata ?

— Nu-i boieroaică, e și ea o biată femeie, care a adus nouă copii pe lume.

— Eu am adus numai unul, dar să fi vrut, puteam să aprag la o duzină, că aveam de unde le da lapte ! Ia uite colea ! Haide, pune mina !

— Dacă pun mina, eu n-o mai iau de acolo !

La Pantelimon îi scinteiau ochii ; Frusinelei i se înclerie glasul, deși nu putea să creadă.

— Ia să te văd ! Încearcă !

Aproape nonagenar, rămas numai piele și os, încolo țeapăn ca fierul, Pantelimon avea, ce-i drept, din an în Paște și în împrejurări speciale, izbucniri năprasnice; de-ar fi lăsat în urmă mulți bărbați tineri, dar cu mai puțin respect pentru o asemenea mâncă.

— Ptiu ! să nu te deochi, bată-te să te bată ! exclamă Frusinela pe urmă.

Iar după un timp de gândire, adăugă, bine dispusă :

— Stai cevă ? Îți dau casă de tot, nu n-o să-mi mai trebuiască, și n-o să mă culcuș la banul dracului. Ceea ce putea, vin să facem actele.

Nu fu cu putință să se dezică ai lui Ioncovici să treacă linia frontului. Nici Pantelimon nu știa unde ajunsese frontul pe acea în tot cu Mocrieana și cu Alexandrinel, află știre pe la Bucia, când veni controlul bilelor. Bilețele cu buzu albul că trei mesaje te-ți spună, te mară că se găsise o cucoană în gară să le vândă, cu gândul aiurea.

— Mai bine de Focșani n-o să putem merge !

Colorită, fără a fi mustrată să spună. Și numai ei a uitat de casă mai mantă, Pantelimon i spusese Alexandrinei :

— Să ne vedem noi acolo, pe urmă toate o lă fac bune. Am să-ți găsesc eu și o bârpă, iar de nu, o cumpărăm la Budapesta sau la Viena.

Deci cu totul intrase la minte, ce mai credea pe vremea Habsburgilor.

Hotărâră să se întoarcă în casa Cornelei.

— Vedem noi ce facem acolo, mai spuse Pantelimon, cine trecea din Moldova înapoi în gară.

În fiecare zi am vrut să mă întorc, dar s-au ivit probleme și n-am putut să plec decât după o săptămână. M-am dus cu motocicleta vecinului, mi se părea că ar fi fost o sfidare să apar acolo cu BMW-ul, între oameni loviți de atâta nenorocire. Dinspre cimitir vântul aducea mirosuri de tei înflorit. În ceea ce salonul se terminase, dar pe cîmp, unde era aer mai mult și mai rece, flăcăii lui dădeau mână.

Intrat de două zile, Pantelimon sapa grădina de zarzavat, grăbit să termine până seara.

— Mare prostie ai făcut, domnule! i-a spus Cornelia. Cum să te fi lăsat singură? Dumnezeu m-a trimis din cale.

Pe Alexandrina o duseseră în satul nostru, în gândul că ea va găsi în casa veche cu o Maicuță, așa că nu rămânea acolo ca o străină.

— Unde-i Cornelia? l-am întrebat pe Pantelimon, mirat că nu o vedeam nicăieri, iar ușa prăvăliuței era deschisă.

— Dincolo, la casa mare.

— Și în prăvălie, cine vinde?

— Vichi, dar n-are tragere de inimă, s-a dus să se joace, m-a lăsat pe mine să am grijă.

Era ora prânzului. Trandafir venea de la câmp abia pe la trei și jumătate. Mă-am dus s-o văd pe Cornelia. Am găsit-o în curtea casei mari, îmbrăcată în salopetă, legată la cap ca salahoarde, cu un ciucan de zidărie în mână. Împreună cu doi oameni de ajutor, cu ochii plini de mortar, dărâmau cărămizile întregi din zidurile năruite le curățau de mortar, cu ciocanul și le stivuiau de-a lungul gardului.

— Ce faci aici? am întrebat-o.

— Pregătim cărămizile pentru casă.

— Care casă?

— Asta! Cum am s-o las așa? La toamnă începe școala, temelia e bună, până să vină iarna, o să fie gata de rupt.

— Și bani, de unde? Te-ai gândit cât costă?

— O să-mi dea Asigurarea; și ce-o ajunge, o să mai dă în primărie, sinistrații trebuie să se ajute. La anul, am să încep lucrul dinspre sat, fac la loc prăvălia,

În sufletul meu, incremenit de uimire, se năștea o admirație pe care nu puteam s-o exprim, fiindcă uitasem toate cuvintele. În schimb, mi-am amintit cum mă pusesem prima dată, vinzînd borș proaspăt la poartă. Și acum vindea borș proaspăt, și mărunțișuri, de a doua zi după nenorocire, cînd Dita, prima ei ajutoare de nădejde, nu era încă înmormîntată. În plus, de astă dată avea și cărămidă, ca să înceapă. Un asemenea om nu mai întîlnisem. I-aș fi sărutat mîna plină de noroi, dar știam că nu mi-ar fi dat voie. Și eram trist, fiindcă eu nu avusesem niciodată atîta putere.

L-am așteptat pe Trandafil, n-am putut să schimbăm decît două vorbe, fiindcă îndată au venit clienții la meditație. Și totuși, el îmi era cel mai vechi prieten, nu puteam să plec, m-am așezat cu altădată într-un genunchi în față lui. Așa am stat, pînă s-a făcut seară. Pantalonașii tot mai adînc grădina, Cornelia tot mai stivuia cărămizile.

La poartă, am întîlnit-o pe Vichi.

— Pleci la București ? Ia-mă și pe mine !

Abia după ce pornisem mi-am amintit că nu aveam nimic în mînă.

— Dar ce cauți la București ? am întrebat-o.

Eram pe bulevard, în fața se vedea gara de sud, în zare, o dunguream limpede în lumina crepusculară a amurgului.

— Nimic, doar să văd orașul, răspunse Vichi. N-am fost niciodată acolo. Dar să n-ai nici o grijă, o să găsesc unde să dorm o noapte sau două.

Stătea lîngă mine, cum se stă pe motocicletă, îi simțeam căldura. Poate era o secătură, nu știam numărul ca pleavă, dar ce-mi păsa mie ? Atingerea ei era plăcută, îmi amintesc cum fusese din casă la abator, cu capul descoperit în față, lăsînd-o mai mult goală. Alunecam în pace, farul de camuflaj dădea o lumină slabă, altădată n-aveam nevoie de el, luna plină bătea din față, făcînd pe noaptea să strălucească. La drum, soarele e bun atît, bate din urmă ; luna, cînd bate din față. Drumul îmi părea n-aveam nici o grijă ; regretam că nu eram cu motocicleta noua, să-i încerc puterea.

— O noapte sau două poți să dormi și la mine, am spus, întorcînd capul în spate.

Vichi bătu din palme, o clipă își pierdu echilibrul, se salvă cuprinzându-mă cu brațele și nu-mi mai dădu drumul.

— Da ? Mare pomană ți-ai face ! Să știi că nu mă dau în laturi de la ce trebuie ; sînt obișnuită.

Sigur că era o secătură, dar puteai să umpli golul unei nopți de război, cu luna plină.

— **Nu ți-i la bărbatul tău ?**

— Nu merită... Țin la altul. Și chiar dacă țin, ce dacă ? Și-a pus capul pe umărul meu, cu tandrețe. Știu să cităresc asemenea gesturi : era o tandrețe sinceră, dar adresată altcuiva, căruia cu îi țineam locul. Aș fi vrut să-i răspund cu aceeași măsură, fiindcă și secăturile pot să aibă suflet. Ea mai spuse, alungînd tristețea pe care i-o întîlnisem în clipele dinainte :

— Îmi plac bărbații care nu fug de dragoste

— Sînt și bărbați de alt fel ? am întrebat-o.

— O ! Cîtă barbă pe Cimp și frunză-n pădure ! Vai de **neamul lor, împiedicații !**

— Se spune altfel cu frunza și iarba ; ai adăugat de la tine ! Cum ți-a venit în minte ?

— Na știu ; îmi vine dintr-o căldură.

Ioana încercase să facă o poezie, și cuvintele potrivite le găsise într-o tristețe.

Eram la jumătatea drumului, mergeam fără grabă, îmi plăcea tot mai mult să simt căldura fetei, brațele ei îmi făceau bine, încetul cu încetul, gura i se apropia de urechea mea, îi simțeam respirația, poate motorul motocicletei trezea în ea o trepidație, părea gata dăruită și nu într-un singur exemplar, cred că avea mai multe, din ea însăși, le păstra de rezervă. Luna se ridica spre înaltul cerului, albind noaptea, că ziua. Am spus :

— Acum e o oră bună pentru bombardamente !

Vichi avu o tresărire, se strînse mai tare în mine.

— **Se aud tunuri !**

— Ți se pare ; e motorul motocicletei.

— Nu, oprește puțin și ascultă !

Tocmai atunci, în fața, unde era orașul, pe cer, sub lună, se răspîndi o ploaie de stele roșii, aprinse ; am recunoscut dintr-o dată proiectilele artileriei antiaeriene făcînd explozie. Oprisem motorul, se auzea și vuietul mo-

dușat al avioanelor. Printre stelele roșii se aprinseră pe rînd stele albe, care coborau încet, luminînd sub ele mai puternic decît luna. Turnurile orașului se vedeau acum limpede,dar nu le puteam recunoaște.

Un minut, fu liniște, avioanele care aruncaseră parașutele luminoase erau acum departe, le urmăreau numai cîteva avioane de vînătoare, căci masa acestora întîmpină primul val de bombardiere ; nu le vedeam, se auzea în schimb răpăitul mitralierelor. Apoi se duseră mai departe, spre valul al doilea, și îndată începu să tragă artileria antiaeriană, care de un timp tăcuse. De jos, țîșniră jerbe de foc, bombe care făceau explozie. Parașutele luminoase coborau cu o încetineală exasperantă, părea că așa au să plutească pînă la ziuă ; aș fi vrut să se stingă, să apună luna, să fie noapte adevărată, să doarmă toată lumea.

Eram în dreptul unui cring de salcîmi, încărcați de flori albe care se vedeau ca ziua ; mireasma lor senzuală se simțea de departe, îmbălsăma aerul, mie însă mi se părea că alt miros nu mai există pe lume decît cel de benzină arsă și explozibil. Băgasem motocicleta în șanț și stăteam așezați în iarbă, deasupra taluzului. Vichi n-avea pe ea decît rochia, am vrut să-i pun pe umeri haina mea de vînt, a scuturat din cap, refuzîndu-mă.

— N-am nevoie, nu mi-e frig, ard ca o sobă ; nu simți ? Pune mîna !

I-am pus dosul mîinii pe grumaz, prea mi-era la îndemînă ca s-o fi pus în altă parte, pe coapsele dezgolite. Ardea, într-adevăr, m-am temut că răcise.

— Ai temperatură !

— Știu, am treizeci și șapte și jumătate, dar e temperatura mea obișnuită, de cînd eram mică. E o plăcere să dormi iarna cu mine !

— Cred că și primăvara !

Am apucat-o de umeri și am lipit-o de mine ; dogorea, îmi amintea de Zorina, la fel de fierbinte ; cu ea înnoptasem tocmai prin aceste locuri, era o coincidență care mă punea pe gînduri ; nu cumva se închidea un ciclu, ca o vestire a morții ? De ce n-ar fi fost posibil, cînd moartea se apropia din toate părțile ?

O detunătură mai puternică, deși îndepărtată, mi-a mărit neliniștea : un avion explodase deasupra orașului și acum cădea în flăcări ; ce casă urma să distrugă, ce vieți

să rădice ? Un altul explodă, mai aproape ; cadrau multe nu puteam să le urmăresc pe toate, prin perdeaua roșie de proiectile antiaeriene. Pe acest fundal se încrucișau proiectilele trasoare ale nutralizerelor, care oscilau larg, căutîndu-și ținta. Un avion, al cărui șuierat sinistru nu-l auzisem între atîtea explozii, căzu în spatele nostru, după cîrligul de salcîmi, la cîteva sute de metri. Am simțit pămîntul tremurînd sub mine.

— Ți-e frică ? am întrebat-o pe Vicka

A scuturat din cap, cu trufie, și atunci mi-am amintit ce-i răspunsese lui Pantelimon, în adăpost, cînd căzuse bombe în apropiere : „Ce-ar putea să-mi facă acolo să mă omoare ?"

Abia la un minut după ce căzuse, avionul din spate se aprinse, cu o detunătură prelungă și multiplicată. Păcănitele colorate în roșu floarea salcîmului, aveau să se ofilească, rămînea vie în părul fetei, care îmi flutura pe față. O fată, într-o noapte de război, cu lună plină, e o salvare ! O chema Vicka, de la Victoria. Ce Victorie ?

Intensitatea bombardamentului părea să scadă, parașutele luminoase se stingeau pe rînd, proiectilele antiaeriene explodau rarișe, la intervale, pe cer rămînea numai luna, brutalizată. O clipă am închis ochii, obosiți de atîta lumină forțată, și cînd i-am redeschis, în fața mea tabloul se schimbase, era ca într-o noapte de pace : din cîrligul pîrîului, care reînverzise, trimițîndu-și mai viu și mai puternic mirosul flerat de salcîm, veneau plutind peste noi un grup de sunete, ființe ale nopții, îmbătate în văluri

Cînd au ajuns aproape, s-au așezat în iarbă, în jurul meu ; Vicki lipsea, dar nu-i simțeam lipsa, fiindcă în fapturile acelea ca niște duhuri descopeream pe rînd forțe adevărate, de altădată : Zorina, avînd sub vălurile albe neutatul ei halat galben, cu litera Z brodată într-un cerc deasupra inimii ; apoi Ghizela, îngenuncheată în fața crucifixului, și Sanda, într-un nor de răpadă : erau și alte umbre ; în ultima, ea mai apropiată, am recunoscut-o pe Ioana, cum arăta cînd o întîlnisem prima oară, abia înfiorată. Plecase încă o dată, cu o hotărîre brusc, într-un moment de descumpănire, cînd se privea cu ochiul neruinător în oglindă ; nu-i dorean o nouă nenorocire, un alt bombardament, o altă casă distrusă, o altă familie nimicită ca să se înrudă pe sine și să se întoarcă.

Nu vorbea nici una, dar păreau să se cunoască, se priveau cu prietenie, și atunci am înțeles că erau legate printr-o solidaritate mai veche decît ele. De unde luată, m-am întrebat ? Oare muriseră toate și se întîlneau acum, în altă viață, născute din aceeași mamă ?

Mi-am scos motocicleta din șanț, bombardamentul se terminase, dar de pe pămînt se ridicau flăcări. Victoria s-a urcat la spatele meu, m-a cuprins cu brațele : o clipă mi s-a părut că erau două aripi. Ce binecuvîntare să nu rămîi singur într-o asemenea noapte !... Apoi, brusc, mi-a venit alt gînd, l-am simțit rece în inimă : „Ce mă fac cu ea, dacă îmi găsesc casa bombardată ?" Crudat, nu mă gîndeam defel ce am să fac cu mine, în infernul din față. Oare îmi pierdusem orice speranță ?

Capitolul 1

pag. 5

Ciocolată „Regina Maria cu lapte". Zorina Sanțuri [illegible] ținte. Trepidații cardiace. Grădina Botanică. Fiul cosit proaspăt. Trandafirul Crimsantos.

Capitolul 2

pag. 18

Planul Zornei, negoțul cu *kartonicolus*, colaci cu gaiț de zahăr ars. Drumul pe jos în lungul căii ferate, nopțile în porumbiști și în cringuri. Căderea în captivitate. Hotărîri în ceea ce privește soarta povestitorului. Familia Zornei. Descheiatul cămășii cu dinții.

Capitolul 3

pag. 26

Consiliul de familie, logodna inoportună. O școală cu regim drastic. Sfaturile lui Teofil, al șaselea dintre copiii domnului Alcibiade; cariera lui strălucită, încheiată la închisoare. Legămîntul de supunere al povestitorului. Nisa și Monte Carlo, visuri ratate. Criza, curbele de sacrificiu. Compartimentul de clasa treia. Case medievale, magazine luxoase. Fata de la fereastră, blondă cu ochii ca antracitul. Statuia Victoriei Neînaripate.

Capitolul 4
pag. 36

Primele umilinţe, stoicismul. Alfabetizarea militară. Uniforma, tunsoarea. Paturi înghesuite, lipsa de aer. Saltele grele de lînă; cîte oi trebuie tunse? Orele de meditaţie, evocarea Zorinei. Sala de mese, ciorba de bivoliţă. Bocancii, puşca şi mitraliera. Teoria mobilierului. Inspecţia hainelor, stingerea şi somnul.

Capitolul 5
pag. 47

Dezinvoltura povestitorului; populaţia oraşului privită de după gratii. Învăţătura militară, ştiinţe folositoare chiar şi în viaţa civilă. Marş lung prin ploaie. Epica drumului. Reflecţii prilejuite de amintirea Zorinei. Întoarcerea istovitoare. „Ce veseli sîntem noi, Că mergem la război!". Exasperarea. Renaşterea. Optica lui Til Buhoglindă. Tragerea cu glonţe reduse. Plantonul de noapte. Carcera.

Capitolul 6
pag. 59

Parcul, menajeria, captivitatea lupilor, comparată cu captivitatea povestitorului. Strada Daravelei, casa cu leandri în curte. Ghizela. Venirea iernii, ninsoare feerică. Omul de zăpadă. Moş-Teacă. Războiul cu năvoiţii.

Capitolul 7
pag. 71

După-amiază la Ghizela. Rochia de mătase neagră, parfumul, năzuinţe de doamnă. Vizita fetelor. Bătălia de pe Marna. Cum crapă de ger pietrele şi ouăle corbului. Pologe-

nul de tragere la treizeci de grade sub zero. Pîine cu ciuperci de mătăluță. O pereche neinvitată la prînz.

Capitolul 8
pag. 83

Schiurile Santa și Barbara, gemene ca două oglinzi. Sentimente diferite. Ideea de a merge împreună cu ele la piramide.

Capitolul 9
pag. 89

Vacanța de Crăciun. Misteriosul mesaj al Zornei. Cronica vieții a lui Trandafil; portretul lui fiind, ofilirea prematură. Cornelia, desmoștenită a vieții, următoarea ei victimă, cu Trandafil, echilibrată și demnă, portretul moral al acestuia, o nobilețe greu atinsă de oameni. Falimentul financiar. Tatăl Zornei pierde opt milioane, astfel încît și se sinucide. Viața lui Trandafil ca arhivar, pazderia de dosare, teama de incendiu, pompierii nu îngăduie să se facă focul în sobă. Soba de acasă. Cronicile morții grafie. O noapte de gînduri.

Capitolul 10
pag. 103

Despre trupul unuia bărbatului cu femeia. Cronica, continuarea biografiei. Forța lui Trandafil de a-i vindeca viața. Sticlele de pe ele, eternitatea. Cornelia, amintirea ei arunecată în Cosmos. Pătimile lui Odor, o idee pătrunzătoare. Ultima mărturisire a Zornei.

Capitolul 11
pag. 118

Schiul de câmpie. Permanenta confuzie între Santa și Barbara. Un sat, departe. O fată cu pandantive de sticlă mov. Întoarcerea pe viscol, drumul cu sania vînătorilor, la adăpostul ursului împușcat în frunte : căldura fiarei și căldura fetelor

Capitolul 12
pag. 128

Despre comandanți ; un personaj ideal. Bataliu duse pe hartă, școală a imaginației. Literatura beneficiază de toate cuceririle omului

Capitolul 13
pag. 132

Circarii instabile. Pregătirea călătoriei în Egipt ; bilete de vapor cu preț redus ; planuri financiare. Ascensiunea lui Picard în stratosferă. Contribuția lui Trandafil și a Corneliei la nevoile povestitorului. Vizită la casa Barbarei și Santei, cu un ecol pe la Ghizela ; halatul de mătase albastră. Domnul Georgy, tatăl fetelor. Salonul cu mobilă Biedermayer. Discuție despre Freud și despre Hitler. Două morminte în cimitirul catolic

Capitolul 14
pag. 145

Plecarea la piramide. Puntea ancorelor, anticiparea scenei când Santa își dezvăluie identitatea și sufletul. Belșug de mîncare și belșug de sentimente. Comandantul vaporului, insistența lui pe lîngă fete. Debarcare la Constantinopole, Pireu și Alexandria. Ascensiunea în vîrful piramidei lui Keops ; sanctificarea Santei, în văzul cerului

Capitolul 15
pag. 163

Întoarcerea. Aruncarea medaliioanelor în mare. Serata de adio. Purtarea neprevăzută a Barbarei ; dezamăgirea și amărăciunea Santei. Dispariția lor ; un legământ călcat fără scrupule

Capitolul 16
pag. 170

Al doilea an de școală. Golul lăsat de Santa. Grija Corneliei pentru Odor, apoi pentru Tiberiu. Gospodăria. Proprietarii. Ambiția croitorului ; competiție pierdută, incendierea atelierului

Capitolul 17
pag. 177

Boala de piept a Ghizelei. Moartea, ca eveniment istoric ; André Maginot, autorul fortificațiilor ; Eastman, fabricant de material fotografic ; Ivan Kreuger, regele chibriturilor. Moartea, între fapte diverse. Reîntâlnirea cu Santa ; profesia el de credință

Capitolul 18
pag. 186

Schi cu ață. Dăruirea virtuală a Santei. Ultima ei cavalcadă. Trunchiul de salcie

Capitolul 19
pag. 197

Gînduri funeste. Lipsit de mîna dreaptă, Odor scrie cu stînga ; viața lui sub oblăduirea Corneliei. Gîndirea integrată în osul craniului. O soluție radicală pentru a înlocui ființele dispărute. Alegeri parlamentare, partide, semne

de recunoscut cu imposibil de a fi recunoscute. Tramvaiele și analfabeții. Apariția unei Ioane, căreia i se spune Oița. Capitole, pe de ad-descentă. Oița pare a deveni personaj în carte.

Capitolul 20

pag. 210

Oița devine personaj în carte, revendicându-și numele adevărat, Ioana. Amintirea copilăriei, față în față cu răspunderile prezentului. Omul mort de sifon la nuntă. Cum se developează un clișeu fotografic, cum se revelează o ființă omenească. Proiectele de viață ale Ioanei. Epitafe comice. Locuința ilșitelor. Cortegiul mortuar al Ghizelei.

Capitolul 21

pag. 222

O odăiță în Cetrocent. Fotografia Santei cu Fedra, calul cel mai alb ca zăpada. Suferințele omenirii. Cinpul de instrucție, aerodromul. Dezamăgirile. Pedagogie cazonă. Avionul presupus al pervertitorului se prăbușește. Eliberarea destinului. Prăbușirea tribunei la serbările regalității. Zoil, un personaj imperturbabil. Recrutul slab de minte; martirizarea lui de către zbirul regimentului. Faptă și răsplată; răzbunarea, un act de dreptate.

Capitolul 22

pag. 238

Călătoria cu harabaua, o poveste hazonă. Dor nivelt, stampila regimentului, rolul ei în demascarea infidelei, locurile Decameronului. Manevre de toamnă. Cheltuța cu avionul și trenul. Marșuri fără țintă, ploaia, gluzdele de ceară, somn în picioare. Colaci dulci cu scrumbie sărată. Defilarea. Atentat zădărnicit. Noapte de deviu pe Calea Victoriei. Pedepse și recompense. Lecția lui Iuda. Lecturile

Capitolul 23
pag. 249

Când istoria, când poveste. Amantrea contesă a Santa fotografia cu ramele schimbate în căutarea celei mai frumoase. Noapte de revelion, mulțimea de fețe, fiecare în felul ei o evocă pe Santa. După o noapte tristă, un tragic pentru omenire. Hitler cancelar al Germaniei. Mică biografie, mică istorie. Franța ocupă Ruhrul. Hitler o alungă, foștii aliați asistă cu brațele încrucișate. Gregor și Otto Strasser. O privire înainte, procesul de la Nürnberg, anecantizarea condamnaților la moarte. Ciudatul caz al lui Hess, secundul lui Hitler. Răfuieli interne „Noaptea cuțitelor lungi". Desființarea Parlamentului, incendierea Reichstagului. Emigranții. Damnul Leopold, demisia de la Viena, sfaturi de prevedere. „Departe de ea!"

Capitolul 24
pag. 302

Calea Griviței, obsedantul semnal al [illegible] „Gogel". „La masă bună, prinț bună!" Împrumuturi [illegible]. Două întâmplări dureroase cu un copil și cu doi elevi pasionați. Scandalul „Skoda" miliarde de lei. Scandalul Stavisky, milioane de franci. Concursuri de frumusețe. Miss Universum, Miss Jungla. Raportul Hitler-Arhanghel. Concurs de asasinate.

Capitolul 25
pag. 277

O suferință analizată cu brutalitate. Altă tăinuire. Intâlnirea cu Ioana. Sobița de tablă, destăinuiri la lumina lămpilor. Iarna, în casa lui Trandafil. Duioșia Cornelei, diblata de amintul ei precis. Căutând în ger amantrea Ioanei Pomul de Crăciun, cu un singur glob și o singură lumânare. [illegible]

trec o adîncă pe Ioana și o duce Asasinatul din gara Simin ; vocația crimei

Capitolul 26
pag. 290

Crezarea în antemicare și în zilele noastre ; tehnica modernă aplicată în schingiuirea oamenilor. O armă nouă, ministerele propagandei, doctorul Goebbels. Soluția de tablă, urmare. Ioana, o bestie de iubire ; căutarea perfecțiunii. Rețul subconștientului în mașinăria de a gîndi. Simplificarea, o treaptă

Capitolul 27
pag. 305

Teama lentei de celuloid ; plecarea extraordinară. Sunetele Dreptei și alte mulțumiri. Adunătoarea de păcate. Statuile lui Entrotea. Eversarea exaltatului de la Tomis, autorul *Tratelor*. Ioana în Arta lebărul. Sugestia omenească explicată de amiralul Byrd, explorator în Antarctica. Demitizarea legendei Romeo și Julieta ; la ce duce prelungirea duratei. Primul tur al Bastiliei pe bicicletă. Mică performanță nautică, navigație de la Timișoara la București, cu un butoi transformat în barcă. Amintiri de vreme adolescentă ; teatrul erotic, viitoarea Lăcrimă a lui Jordie

Capitolul 28
pag. 319

Anul tragic, urmare. Masacrul de la Viena, apoi asasinarea cancelarului Dollfuss. Asasinate în serie : Louis Barthou, ministrul de externe al Franței și Alexandru I, regele Iugoslaviei. Anul tragic, mecanismul ; un scrisoare al Arhanghelului, masacrat de discipoli. Realitățile Cortelei, teoria negațiilor, a economiei și agriculturii

Capitolul 29
pag. 331

Fotografia de mireasă a Ioanei. Simulacre în noaptea nunții. Explorări anatomice, pe muche de cuțit între știință și fățărnicie. Ce înseamnă a diseca o femeie, dezideratul lui Balzac, neînțeles bine. Desăvîrșirea în dragoste : un trup educat cu inteligență și luciditate

Capitolul 30
pag. 338

O crimă nebănuită ; craniul dezhumat se mișcă, intrigă polițistă. Un american, moștenitor în România. Vitezele supersonice. Monumentul aviatorilor. Războiul lui Mussolini în Abisinia. Ploaia, aliatul negusului. Obeliscul prefabricat de la Adua. Victoria Italiei, proclamarea Imperiului. Cum trec gloriile lumii

Capitolul 31
pag. 350

Gogea Mitu, gogeamite omul. Un porc de șapte sute de kilograme, ultimul gras, înaintea celor care au să vină, ca vacile slabe din Biblie. „Lupii de oțel", gangsterii noștri. Frumoasa otrăvită

Capitolul 32
pag. 364

Trecutul Corneliei, viață pastorală, sănătoasă și fericită. Familii numeroase. Războiul, moartea de glonț și de tifus ; dezastrul țării și al Corneliei ; năzuința ei de a-și face altă familie. Tiberiu și Dita (Afrodita). Vînzătoarele din prăvălie, raporturile Ditei cu ele, domesticirea ; cum se schimbă fața lucrurilor

Capitolul 33
pag. 374

Pantelimon Dumitrescu, fratele domnului Alcibiade ; scurtă rememorare a ultimei lui fapte, nunta cu Miercana, mireasa sexagenară. Un sat de lîngă Suceava. Pregătirea casei pentru un oaspete de seamă. Alexandrina în casa lui Teofil ; o noră mult prea frumoasă. Asiduităţile neîncetate ale domnului Pretoreanu. Alexandrina, între invitaţia lui Pantelimon şi a Corneliei. Reconstituirea harpei

Capitolul 34
pag. 388

Vara povestitorului pe malul mării. Vecina singuratică şi tăcută. Barbara, transformarea ei în matroană obeză ; impietarea amintirii lăsată de Santa ; abstractizarea ei, venirea Barbarei în prim plan, printr-un bolnav proces de imaginaţie. Noapte pe malul mării cu vecina singuratică. Reconsiderarea ideii de vîrstă ; limite depăşite. Orice femeie are dreptul să rămînă femeie

Capitolul 35
pag. 406

Un an de linişte aparentă, 1936, care anunţă catastrofalul sfîrşit de deceniu. Vagabondaj fără cauză, sihăstrie neexplicată, o privire în urmă spre doamna Simson care a zgîlţîit tronul Angliei. Cărţi arse pe stradă ; reacţia domnului Pretoreanu ; Jordie, executantul, expus primejdiei de moarte ; măsuri de apărare. Domnul Pretoreanu faţă în faţă cu Arhanghelul. Discipolii morţi în Spania ; înfricoşătorul cortegiu. O supraeminenţă fantomă

Capitolul 36
pag. 428

Exprimarea Alexandrinei prin harpă. Scurtcircuit între Dita şi Odor. Ademenirea lui Pantelimon Dumitrescu,

descătușarea lui furtunoasă. Tiberiu cu Frusinela, dezmăț și afaceri

Capitolul 37
pag. 445

Domnul Pretoreanu propune regelui o politică duplicitară, cu Hitler și Stalin. Regele la Londra. Regele la Berchesgaden. Urmare neașteptată : suprimarea Arhanghelului. Brecul jandarmeriei, noaptea, pădurea, zbilțul

Capitolul 38
pag. 454

„Viitorul fericit", potlogăria lui Tiberiu, repede descoperită. Panica, fuga, intervenția domnului Pretoreanu. Tiberiu în Bucovina. Nerușinata idilă a Frusinei cu un flăcău de la țară. Nerușinatul amestec al lui Tiberiu

Capitolul 39
pag. 466

Cornelia conciliază cu înțelepciune între Alexandrina și domnul Pretoreanu. Umanizarea acestuia, reținerea, modestia, premergătoare declinului. Violenta izbucnire a lui Odor ; refugiul lui în podul de fîn. Dida îndrăgostită pămîntește, de o zeitate. La patruzeci și doi de ani numărați biologic, optzeci în spirit, Odor descoperă în Dita prima femeie. Reapariția lui Tiberiu, divorțul, purificarea Ditei

Capitolul 40
pag. 485

Politica în Europa după anexarea Austriei. Tristul pact de la München. Daladier și Chamberlain. Abandonarea Cehoslovaciei. Capitulare. Consecventa strădanie a Corneliei de a reface familia Alexandrinei ; proiectarea faptelor în

viitor. Bombardarea rafinăriilor printr-o surpriză nereuşită. Vichi, noua nevastă a lui Tiberiu ; impudoarea ei naturală. Un avion avariat se tîrăşte pe deasupra caselor ; Pantelimon Dumitrescu trage în el cu praştia, cum domnul Alcibiade trăgea în zepelin cu puşca de vînătoare. Ioana între ruine. Epava fortăreţei zburătoare. Deznădejdea Ioanei transformată în tandreţe

Capitolul 41
pag. 506

O nouă Ioană, în opt luni de iubire. Bombardamente de primăvară ; amintiri devastate. Masa de sărbătoare a Corneliei, estompată de ceaţa artificială

Capitolul 42
pag. 522

Adăpostul. Teroarea bombardamentului. Comportarea bicisnică a lui Tiberiu. Moarte Ditei şi a lui Garibaldi, şoferul. Distrugerile. Testamentele lui Garibaldi. Odor la înmormîntarea Ditei. Bravura Corneliei. Domnul Pretoreanu pe motocicletă ; saltul prin flăcări. Reflecţii diabolice

Capitolul 43
pag. 535

Cornelia reconstruieşte totul peste ruine. Încercarea lui Pantelimon Dumitrescu de a se întoarce la locul lui, în Bucovina ; oricine vrea să se întoarcă la locul lui, cînd e în restrişte. Vichi, o consolare neaşteptată în noaptea de după bombardamente. Inscripţia de la poarta infernului